

МІНІСТЕРСТВО ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ

Національний науковий центр
«Інститут судових експертиз
ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса»

Архів кримінології та судових наук

Науковий журнал
№ 1 (13) 2026

Виходить друком 2 рази на рік

Заснований у грудні 2019 року

Харків
ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса»
2026

Журнал внесено до категорії «Б» (наказ від 15.04.21 №420) Переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора наук, кандидата наук та ступеня доктора філософії (відповідно до Порядку формування Переліку наукових фахових видань України, затвердженого наказом МОН України від 15 січня 2018 року № 32, зареєстрованого в Мін'юсті України 06 лютого 2018 року за № 148/21600)

Засновник і видавець: Харківський науково-дослідний інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса
(нині — Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса»)

Рекомендовано до друку рішенням вченої ради Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» (протокол № 8 від 29 квітня 2026 р.)

Архів кримінології та судових наук : наук. журн. Харків : ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», 2026. № 1 (13) 2026. 256 с. з іл.

Видання «Архів кримінології та судових наук» є відновленням заснованого в 1926 році Заслуженим професором Миколою Сергійовичем Бокаріусом наукового журналу «Архів кримінології та судової медицини». За задумом М. С. Бокаріуса, видання охоплювало широке коло актуальних питань у сфері кримінології, криміналістики та судової медицини. Авторами матеріалів були видатні вчені України, Німеччини, Франції, Італії, Іспанії, Бельгії, Болгарії, Фінляндії та інших країн світу. Таким чином М. С. Бокаріус установлював зв'язки з ученими різних держав. Журнал розсилався в різні країни світу, де користувався особливою популярністю серед науковців. Микола Сергійович здійснив значний внесок у розвиток вітчизняної науки, зміцнюючи її авторитет за кордоном.

У науковому журналі увазі читачів запропоновано цікаві наукові статті, новини наукового життя науково-дослідних судово-експертних установ України та зарубіжжя, інформацію про підготовку наукових кадрів вищої кваліфікації, нове галузеве законодавство тощо. У підготовці наукових статей для наукового журналу взяли участь представники судово-експертних установ, закладів вищої освіти тощо не лише України, а й зарубіжних країн.

Висловлюємо щире вдячність усім авторам, які надали матеріали для оприлюднення в науковому журналі, а також фахівцям, які долучилися до його видання.

Запрошуємо вчених і практиків до підготовки наукових статей у наступному номері.

Статті пройшли внутрішнє та зовнішнє рецензування.

Редакційна колегія наукового журналу не завжди поділяє думки авторів.

Відповідальність за точність поданих термінів, фактів, цитат, цифр і прізвищ несуть автори матеріалів.

Розсилається до державних установ та наукових бібліотек України й зарубіжжя.

Електронна копія журналу безоплатно розміщується у відкритому доступі на власному сайті за адресою: <https://archive-criminology.com.ua/index.php/journal>

Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського НАН України в розділі «Наукова періодика України»
Ідентифікатор медіа R30-02417 (рішення НР України з питань телебачення і радіомовлення від 21.12.2023 № 1835)
E-mail: archives_journal@nncise.org.ua ROR <https://ror.org/01xsq9m65>

MINISTRY OF JUSTICE OF UKRAINE

National Scientific Center «Hon. Prof. M. S. Bokarius Forensic Science Institute»

Archives of Criminology and Forensic Sciences

Scientific Journal

№ 1 (13) 2026

Published: 2 issues per year

Founded in December 2019

Kharkiv
NSC «Hon. Prof. M. S. Bokarius FSI»
2026

Journal is included in the «Б» category (Order №420 dated on 15.04.21) of the list of Ukrainian scientific editions where results of PhD and Doctoral dissertations can be published (according to the Procedure for forming the List of scientific professional editions of Ukraine approved under the order № 32 of the Ministry of Education and Science of Ukraine dated on January 15, 2018),
approved by the Ministry of Justice of Ukraine on February 6, 2018 under the № 148/21600)

Founder: Hon. Prof. M. S. Bokarius Kharkiv Research Institute of Forensic Examinations
(Nowadays: National Scientific Center «Hon. Prof. M. S. Bokarius Forensic Science Institute»)

*Recommended for publication by the Academic Council of National Scientific Center
«Hon. Prof. M. S. Bokarius Forensic Science Institute» (Minutes № 8 April 24, 2026)*

Archives of Criminology and Forensic Sciences: Scientific Journal. Kharkiv: NSC «Hon. Prof. M. S. Bokarius FSI» № 1 (13) 2026. 256 p. illustrated.

Edition of Archives of Criminology and Forensic Sciences is a restoration of Archiv für Kriminologie und forensische Wissenschaften scientific journal founded by Mykola Serhiyovych Bokarius in 1926. According to M. S. Bokarius, the edition covered a wide range of topical issues in the field of criminology, criminalistics and forensic medicine. The authors were prominent scientists from Ukraine, Germany, France, Italy, Spain, Belgium, Bulgaria, Finland and other countries. In this way, M. S. Bokarius established contacts with scientists from different countries. The journal was sent to various countries around the world, where it was especially popular among scientists. Mykola Serhiyovych made a significant contribution to development of domestic science strengthening its authority abroad.

The scientific journal offers readers interesting research papers, scientific news from forensic science institutions of Ukraine and abroad, information on training of highly qualified scientific staff, new industry legislation and more. Representatives of forensic science institutions, higher education institutions, etc. from Ukraine and foreign countries took part in preparation of scientific articles for scientific journal.

We express our sincere gratitude to all authors who provided content for publication in the journal, as well as to professionals joined its edition.

We invite scientists and practitioners to prepare research papers for the next issue.

Articles were reviewed internally and externally.

Editorial board of the journal does not always share the author opinions.

The authors are responsible for the accuracy of presented facts, quotations, figures and surnames.

The journal is sent to state institutions and scientific libraries of Ukraine and abroad.

Scientific journal electronic copy is free of charge and made available on its own website at:

<https://archive-criminology.com.ua/index.php/journal>

of NAS OF Ukraine V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine of NASU in the section: “Scientific Periodicals of Ukraine”

Media identifier R30-02417 (decision of the National Council of Ukraine on Television
and Radio Broadcasting dated December 21, 2023 No. 1835)

E-mail: archives_journal@nncisc.org.ua

ROR <https://ror.org/01xsq9m65>

Редакційна колегія / Editorial Board / Redaktionskollegium / Comité de rédaction

Голова редакційної колегії / Editorial Board Chairman / Chef des Redaktionskollegiums / Président du comité de rédaction

Ганна Спіцина (Hanna Spitsyna), заступниця директорки з наукової роботи Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокариуса» Міністерства юстиції України, докторка юридичних наук, професорка (Україна).

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9131-0642>

профіль Google Scholar: <https://scholar.google.com/citations?hl=ru&user=RbXtcWkAAAAJ>

Scopus Author ID: 57222739663

Web of Science Researcher ID: <https://www.webofscience.com/wos/author/record/2407787>

e-mail: spitsyna_hanna@ukr.net; Spitsyna.Hanna@nncise.org.ua

Hanna Spitsyna, National Scientific Center «Hon. Prof. M. S. Bokarius Forensic Science Institute» of the Ministry of Justice of Ukraine, Kharkiv, Ukraine, Doctor of Law, Professor (Ukraine).

Заступник голови редакційної колегії / Deputy of Editorial Board Chairman / Stellvertreterin vom Chef des Redaktionskollegiums / Vice-président du Comité de rédaction

Влада Гусева (Vlada Husieva), завідувачка кафедри криміналістики та судової експертології навчально-наукового інституту №1 Харківського національного університету внутрішніх справ, докторка юридичних наук, професорка (Україна).

ORCID <https://orcid.org/0000-0001-8614-1573>

профіль Google Scholar: <https://scholar.google.com/citations?user=aQE0MiUAAAAJ&hl=ru>

Scopus Author ID: 57210261620

Web of Science Researcher ID: AAH-3724-2019

e-mail: vaguseva2007@ukr.net

Vlada Husieva, Head of the Department of Criminalistics and Forensic Science Educational and Research Institute № 1 of Kharkiv National University of Internal Affairs, Doctor of Science of Law, Professor (Ukraine).

Відповідальний секретар / Executive secretary / Redaktionssekretärin / Secrétaire Responsable

Андрій Слюсар (Andriy Sliusar), професор кафедри трудового права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, доктор юридичних наук, професор (Україна).

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4550-7086>

профіль Google Scholar: <https://scholar.google.com/citations?user=FJ7YqvAAAAAJ&hl=ru>

Scopus Author ID: 57206770725

Web of Science Researcher ID: ABH-0063-2022

e-mail: a.m.slyusar@nlu.edu.ua

Andriy Sliusar, Professor at the Department of Labour Law of Yaroslav Mudryi National Law University, Doctor of Science of Law, Professor (Ukraine).

Члени редакційної колегії / Editorial board members / Redaktionskollegiumsmitglieder / Membres du Comité de rédaction

Інга Кудейкіна (Inga Kudeikina), професорка Ризького університету імені Страдіня, докторка юридичних наук (Латвія).

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-7895-4264>

профіль Google Scholar: <https://scholar.google.com/citations?user=Hw6PYQcAAAAAJ&hl=lv>

Scopus Author ID: 56004726400

Web of Science Researcher ID: JYP-0520-2024

e-mail: Inga.Kudeikina@rsu.lv

Inga Kudeikina, Professor at Riga Stradiņš University, Doctor of Laws (Latvia).

Сандра Кайя (Sandra Kaija), професорка Ризького університету імені Страдіня, докторка філософії у галузі права (Латвія).

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-2711-613X>

профіль Google Scholar: <https://scholar.google.com/citations?user=Z4rOr2oAAAAAJ&hl=lv>

Scopus Author ID: 56005322100

e-mail: sandra.kaija@rsu.lv

Sandra Kaija, Professor at Riga Stradiņš University, Doctor of Laws (Latvia).

Михайло Шепітько (Mykhaylo Shepitko), професор кафедри кримінального права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, член кореспондент Національної академії правових наук України, доктор юридичних наук, професор (Україна).

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7164-8037>

профіль Google Scholar: <https://scholar.google.com.ua/citations?user=9UhgwrUAAAAAJ&hl=ru>

Scopus Author ID: 57215489866

Web of Science Researcher ID: AAF-6689-2019

e-mail: shepitko.michael@gmail.com

Mykhaylo Shepitko, Professor of Criminal Law Department at Yaroslav Mudryi National Law University, Corresponding Member of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine, Doctor of Laws, Professor (Ukraine).

Ганна Кучинська (Hanna Kuczyńska), професорка, Інститут правових досліджень Польської Академії наук (Польща).

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1446-2244>

профіль Google Scholar: <https://scholar.google.com/citations?user=aTKvf9MAAAAAAJ&hl=en>

e-mail: hkuczynska@gmail.com

Hanna Kuczyńska, Professor at the Institute of Law Studies of the Polish Academy of Sciences (Poland).

Сніголе Матулієне (Snieguole Matulienė), професорка Інституту статутного навчання Академії громадської безпеки, Університет імені Миколаша Ромеріса, докторка соціальних наук (право), професорка (Литва).

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5379-4412>

профіль Google Scholar: <https://scholar.google.com/citations?user=A0yIQnIAAAAJ&hl=lt>

Scopus Author ID: 57188878818

Web of Science Researcher ID: <https://cris.mruni.eu/cris/entities/person/snieguolematulienė>

e-mail: m.sniega@mrni.eu

Snieguole Matulienė, Professor at the Institute of Statutory Education of the Public Security Academy, Mykolas Romeris University, Doctor of Laws, Professor (Lithuania).

Аліна Плетенецька (Alina Pletenetska), професорка кафедри судової медицини та медичного права Національного медичного університету ім. О. О. Богомольця, докторка медичних наук, професорка (Україна).

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7029-3377>

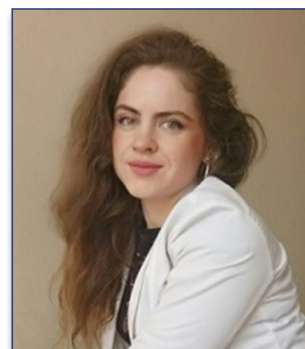
профіль Google Scholar: <https://scholar.google.com/citations?user=7qsw1tAAAAAJ&hl=uk>

Scopus Author ID: 57257296700

Web of Science Researcher ID: AAZ-9198-2021

e-mail: fantasyalinka@gmail.com

Alina Pletenetska, Professor at the Department of Forensic Medicine and Medical Law, Bogomolets National Medical University, Doctor of Medicine, Professor (Ukraine).

Антон Сохань (Anton Sokhan), старший науковий співробітник відділу клінічних досліджень інституту остеології ім. Людвіга Больцмана (Австрія), доктор медичних наук, професор (Україна).

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1860-3099>

профіль Google Scholar: <https://scholar.google.com/citations?hl=uk&user=VQjBw1cAAAAJ>

Scopus Author ID: 57201637884

Web of Science Researcher ID: Q-2373-2016

e-mail: Antonsokhan@gmail.com

Anton Sokhan, Senior Researcher of Clinical Research Unit of Ludwig Boltzmann Institute of Osteology (Austria), Doctor of Medicine, Professor (Ukraine).

Наталія Філіпенко (Nataliia Filipenko), професорка кафедри права гуманітарно-правового факультету Національного аерокосмічного університету «Харківський авіаційний інститут», докторка юридичних наук, професорка (Україна).

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9469-3650>

профіль Google Scholar: <https://scholar.google.com.ua/citations?hl=uk&user=KkeJCW4AAAAJ>

Scopus Author ID: 57222101013

Web of Science Researcher ID: AAZ-8208-2021

e-mail: n.filipenko@khai.edu

Nataliia Filipenko, Professor at the Department of Law of National Aerospace University "Kharkiv Aviation Institute", Doctor of Laws, Professor (Ukraine).

Василь Стратонов (Vasyl Stratonov), професор кафедри національного, міжнародного права та правоохоронної діяльності Херсонського державного університету, доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України (Україна).

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7548-0630>

профіль Google Scholar: <https://scholar.google.com/citations?user=lfvCZ0wAAAAJ&hl=ru>

Scopus Author ID: 57208740189

Web of Science Researcher ID: AAX-6407-2020 (<https://www.webofscience.com/wos/author/record/2227380>)

e-mail: Stratonov@ksu.ks.ua

Vasyl Stratonov, Professor of the Department of National, International Law and Law Enforcement Activities, Kherson State University, Doctor of Laws, Professor, Honored Lawyer of Ukraine (Ukraine).

Актуальна інформація для авторів та читачів

Редакційна колегія наукового журналу «Архів кримінології та судових наук» інформує про вихід у світ чергового номера журналу.

Редакційна колегія наукового журналу «Архів кримінології та судових наук» повідомляє про внесення журналу до категорії «Б» (наказ від 15.04.21 №420) Переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора наук, кандидата наук та ступеня доктора філософії (відповідно до Порядку формування Переліку наукових фахових видань України, затвердженого наказом МОН України від 15 січня 2018 року № 32, зареєстрованого в Мін'юсті України 06 лютого 2018 року за № 148/21600). Ідентифікатор медіа R30-02417 (рішення НР України з питань телебачення і радіомовлення від 21.12.2023 № 1835)

Електронна копія безоплатно розміщується у відкритому доступі на вебсайті видання, на сайті Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського Національної академії наук України в розділі «Наукова періодика України», у репозитарії Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса».

Редакційна колегія наукового журналу співпрацює з Агенством Crossref, усім опублікованим науковим статтям присвоюється ідентифікатор DOI.

Більш детальну інформацію про науковий журнал «Архів кримінології та судових наук» Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» дивіться на офіційному сайті видання за електронною адресою: <https://archive-criminology.com.ua/index.php/journal>

За достовірність наукового матеріалу, професійного формулювання, фактичних даних, цитат, власних імен, географічних назв, а також за розголошення фактів, що не підлягають відкритому друку, відповідальність несуть автори (співавтори) наукових статей.

Думки та наукові роздуми авторів (співавторів) наукових статей можуть не збігатися з позицією редакційної колегії наукового журналу.

При передруку посилання на науковий журнал «Архів кримінології та судових наук» .

Topical infromation for authors and readers

The Editorial Board of the Archives of Criminology and Forensic Sciences Scientific Journal informs on releasing the 13th issue of the Journal.

The Editorial Board of the Archives of Criminology and Forensic Sciences Scientific Journal is pleased to inform on including the Journal to Category "B" (Order №420, dated on 15.04.21) of the List of Scientific Professional Publications of Ukraine, which may publish the results of dissertations aimed at obtaining the Scientific Degrees of Doctors, PhDs and Doctor of Philosophy (in accordance with the Procedure for forming the List of Scientific Professional Publications of Ukraine, approved by the Ministry of Education and Science of Ukraine № 32 dated on 15.02.2018, registered in the Ministry of Justice of Ukraine on February 6, 2018, under № 148/21600). Media identifier R30-02417 (decision of the National Council of Ukraine on Television and Radio Broadcasting dated December 21, 2023 No. 1835)

The Scientific Journal electronic copy is free and publicly exposed on the publication website, on the site of the Vernadsky National Library of Ukraine of the NASU in the section Scientific Periodicals of Ukraine, and in the repository of National Scientific Centre «Hon. Prof. M. S. Bokarius Forensic Science Institute». Scientific Journal Editorial Board cooperates with Crossref Agency, all published material is provided with DOI identifier.

More details about the Archives of Criminology and Forensic Sciences Scientific Journal of National Scientific Centre «Hon. Prof. M. S. Bokarius

INFORMATIONS À JOUR POUR LES AUTEURS ET LES LECTEURS

Le comité de rédaction de la revue scientifique Archives de criminologie et de sciences judiciaires informe de la publication du 13e numéro de la revue. Identifiant média R30-02417 (décision du Conseil national ukrainien de la radiodiffusion télévisuelle et radiophonique du 21 décembre 2023 n° 1835).

La copie électronique est placée gratuitement sur le site Web de la publication, sur le site Web de la Bibliothèque nationale V. I. Vernadsky d'Ukraine de l'Académie nationale des sciences d'Ukraine dans la section Périodiques scientifiques d'Ukraine, dans le dépôt du Centre national de la recherche scientifique «Institut d'expertise judiciaire professeur émérite M. S. Bokarius»

Le comité de rédaction de la revue scientifique coopère avec l'agence Crossref, tous les articles scientifiques publiés se voient attribuer l'identifiant DOI.

Des informations plus détaillées sur la revue scientifique Archives de criminologie et de sciences judiciaires du Centre national de la recherche scientifique «Institut d'expertise judiciaire professeur émérite M. S. Bokarius» voir sur le site Web de la publication : <https://archive-criminology.com.ua/index.php/journal>

Les auteurs (co-auteurs) d'articles scientifiques sont responsables de l'exactitude du matériel scientifique, du libellé professionnel, des données factuelles, des citations, des noms propres, des noms géographiques, ainsi que de la divulgation des faits qui ne font pas l'objet d'une publication ouverte.

Les opinions et réflexions scientifiques des auteurs (co-auteurs) d'articles scientifiques peuvent ne pas coïncider avec la position du comité de rédaction de la revue scientifique.

Lors de la réimpression, une référence à la revue scientifique Archives de criminologie et de sciences judiciaires est requise.

Forensic Science Institute» you can see at edition website at: <https://archive-criminology.com.ua/index.php/journal>

Authors (co-authors) are responsible for scientific content reliability, professional formulation, actual data, quotations, proper names, place names, disclosure of information that is not subject to exposed printing.

Authors' (co-authors) opinions and scientific views may not coincide with Editorial Board opinion.

In case of reprinting the reference to the Archives of Criminology and Forensic Sciences Scientific Journal is obligatory.

Aktuelle Informationen für Autoren und Leser

Das Redaktionskollegium der wissenschaftlichen Zeitschrift «Archiv für Kriminologie und forensische Wissenschaften» informiert über die Veröffentlichung der 13 Nummer der Zeitschrift.

Das Redaktionskollegium der wissenschaftlichen Zeitschrift «Archiv für Kriminologie und forensische Wissenschaften» freut sich, über die Aufnahme der Zeitschrift in die Kategorie «B» (Verordnung von 15.04.21 №420) der Liste der wissenschaftlichen Fachausgaben der Ukraine zu berichten, in denen die Ergebnisse von Dissertationen zum Doktor der Wissenschaften, zum Kandidaten der Wissenschaften und zum PhD (gemäß dem Verfahren zur Formierung der Liste der wissenschaftlichen Fachausgaben der Ukraine, das durch die Verordnung des Ministeriums für Bildung und Wissenschaft der Ukraine vom 15. Januar 2018 № 32 verabschiedet und am 06. Februar 2018 für № 148/21600 beim Justizministerium der Ukraine registriert wurde) veröffentlicht werden können.

Die elektronische Kopie wird kostenlos öffentlich auf der Webseite der Ausgabe, auf der Webseite der Vernadsky-Nationalbibliothek der Ukraine der Nationalen Akademie der Wissenschaften der Ukraine im Abschnitt «Wissenschaftliche Periodik der Ukraine», im Repositorium des Nationalen Wissenschaftlichen Zentrums «Ehrenprofessor-M.-S.-Bokarius-Institut für Forensik» bekanntgegeben.

Das Redaktionskollegium der wissenschaftlichen Zeitschrift arbeitet mit dem Crossref Agentur zusammen, der DOI-Identifikator wird allen veröffentlichten wissenschaftlichen Artikeln zugewiesen.

Mehr Detailinformationen zur wissenschaftlichen Zeitschrift «Archiv für Kriminologie und forensische Wissenschaften» des Nationalen Wissenschaftlichen Zentrums «Ehrenprofessor-M.-S.-Bokarius-Institut für Forensik» können Sie auf der offiziellen Webseite der Ausgabe sehen: <https://archive-criminology.com.ua/index.php/journal>

Die Verfasser (die Mitverfasser) der wissenschaftlichen Artikel sind verantwortlich für die Richtigkeit des wissenschaftlichen Materials, der professionellen Formulierung, der tatsächlichen Daten, der Namen, der geographischen Namen und auch für die Offenlegung der Tatsachen, die nicht offen veröffentlicht werden müssen.

Die Meinungen und die wissenschaftlichen Überlegungen der Verfasser (der Mitverfasser) wissenschaftlicher Artikel können mit der Position vom Redaktionskollegium der wissenschaftlichen Zeitschrift nicht übereinstimmen.

Beim Nachdruck ist der Verweis auf die wissenschaftliche Zeitschrift «Archiv für Kriminologie und forensische Wissenschaften» erforderlich.

ВСТУПНЕ СЛОВО

ГОЛОВИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ

OPENING SPEECH EDITORIAL BOARD CHAIRMAN
DIE ERÖFFNUNGSREDE VOM CHEF DES REDAKTIONSKOLLEGIUMS
DISCOURS D'OUVERTURE DU PRÉSIDENT DU COMITÉ DE RÉDACTION
WPROWADZENIE PRZEWODNICZĄCEGO RADY REDAKCYJNEJ

Вступне слово голови редакційної колегії

Шановні читачі, науковці, колеги!

Починаючи з цього номеру, значно оновився сайт наукового журналу «Архів кримінології та судових наук» (<https://archive-criminology.com.ua/journal/about>). На наш погляд, головною логікою оновлення є намагання зробити його більш зручним, функціональним, сучасним, емоційно позитивним. Команда наукового журналу врахувала вимоги до наукових фахових видань, що викладені у наказі Міністерства освіти і науки України №56 від 19.01.2026 «Про внесення змін до Порядку формування Переліку наукових фахових видань України» та суттєво змінила не тільки редакційну колегію, а й розширила інформацію для авторів наукових статей та усіх, хто цікавиться актуальними питаннями подальшого розвитку країни та судових наук в Україні та світі.

За час, що минув від виходу у світ попереднього випуску журналу, делегація Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України представила учасникам щорічної зустрічі Європейської мережі судово-експертних установ (далі — ENFSI), яка відбулася в Цюріху (Швейцарія), досвід роботи й розвитку установи в умовах повномасштабного вторгнення російської федерації в Україну. Під час презентації директорка ННЦ ІСЕ **Анастасія Купріянова** наголосила, що війна стала для Центру поштовхом до глибокої трансформації.

«Попри евакуацію частини підрозділів і роботу в умовах безпекових ризиків, ми суттєво посилили експертні можливості Центру,— зазначила пані Анастасія.— За останні роки ми модернізували технічну інфраструктуру, відкрили нові лабораторії, розширили напрями експертиз і збільшили кількість судових експертів за актуальними спеціальностями. Сьогодні ННЦ ІСЕ активно впроваджує сучасні цифрові рішення, розвиває міжнародне партнерство та долучається до проєктів, пов'язаних з документуванням воєнних злочинів росії в Україні. Ми готові ділитися цим досвідом і спільно реалізовувати нові проєкти».

Учасники зустрічі ENFSI виявили зацікавленість у розвитку міжнародної експертної взаємодії, зокрема, поглибленні співпраці з ННЦ ІСЕ з реалізації спільних наукових і грантових проєктів.

Щодо безпосереднього змісту журналу, відмітимо, що **Тетяна Бобко**, кандидат юридичних наук, голова Харківського районного суду Харківської області висвітлює особливості предмета доказування у кримінальних провадженнях щодо ухилення від відбування покарання. Авторка обґрунтовує тезу про те, що ефективність реалізації виховної функції кримінального права безпосередньо залежить від реального виконання призначеного покарання, тоді як ухилення від його відбування нівелює досягнення цілей кримінальної відповідальності та підриває авторитет правосуддя. На цій основі проаналізовано структуру предмета доказування з урахуванням специфіки складів кримінальних правопорушень, передбачених статтями 389, 390, 391 КК України. Встановлено, що предмет доказування у цій категорії проваджень охоплює не лише загальні обставини, визначені кримінальним процесуальним законодавством, а й додаткові елементи, зокрема юридичні передумови виникнення обов'язку відбування покарання, факт обізнаності особи про його умови, наявність реальної можливості виконання покладених обов'язків, а також спрямованість умислу на їх невиконання. Зроблено висновок, що систематизація елементів предмета доказування у справах цієї категорії створює підґрунтя для підвищення ефективності досудового розслідування та формування криміналістичних рекомендацій щодо протидії ухиленню від відбування покарання.

Стаття **Олексія Богомоллова** висвітлює певні аспекти предмета кримінальних правопорушень, передбачених ст. 191 КК України. У статті доведено, що предметом привласнення та розтрати чужого майна, передбачених ч.ч. 1, 2 ст. 191 КК України, є ввірене майно та майно, що перебуває у віданні особи, тобто щодо якого особа володіє спеціальними повноваженнями. Ввіреним є майно, що передане особі у володіння чи користування згідно з правочином або у зв'язку з виконанням обов'язків, передбачених займаною посадою, а свідченням про те, що майно ввірене особі, є те, що ця особа фактично володіє майном і це майно перебуває під її контролем. Встановлено, що під майном, яке перебуває у віданні, слід розуміти майно, яке не перебуває під фізичним контролем особи, але передане їй власником чи уповноваженим ним суб'єктом

на умовах наділення цієї особи певним обсягом прав володіння, користування та розпорядження цим майном, що забезпечує можливість оперативного управління ним для досягнення певної мети, визначеної власником, або без такої. Зазначено, що окремою ознакою чужого майна є те, що майно може бути ввірене чи передане у відання на підставі правочину, здійсненого як у письмовій, так і в усній формі, якщо останнє законом не заборонено. Критерієм розмежування ввіреного майна та майна, переданого у відання, є характер правовідносин між власником і особою: для ввіреного майна – це відносини з фактичною можливістю володіння; для майна, що передане у відання, – це відносини з наявністю певного обсягу правомочностей власності щодо майна. Акцентовано, що визначення предмета привласнення та розтрата, що передбачені ст. 191 КК України, тісно пов'язане зі встановленням статусу суб'єкта злочину. Відмічено, що службовою є особа, яка має повноваження відповідно до займаної посади та виконує відповідно до цієї посади низку функцій, зокрема адміністративно-господарських, організаційно-розпорядчих, функцій представника влади чи місцевого самоврядування. Констатовано, що предметом заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем є майно, яке ввірене чи перебуває у віданні підлеглих осіб. Вказано, що предметом заволодіння у відповідних складах кримінальних правопорушень, передбачених ст. 191 КК України, може бути лише чуже майно, а не право на майно чи дії майнового характеру.

Доктор філософії у галузі права, доцент **Анастасія Вуйма** у статті «Залучення спеціаліста під час досудового розслідування злочинів проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку» обґрунтовано, що досягнення стандарту справедливого судового розгляду є неможливим без системного залучення спеціалістів, діяльність яких спрямована на підвищення ефективності виявлення, збирання та належної фіксації слідів кримінально протиправної діяльності, проведення спеціальних досліджень, а також формування на їх основі доказової інформації у кримінальних провадженнях підвищеної складності. Проаналізовано процесуальні та непроцесуальні форми участі спеціаліста у кримінальному провадженні, зокрема його участь у слідчих (розшукових) діях, надання консультацій, складання довідок і висновків. Розкрито специфіку діяльності міжвідомчих робочих груп військових спеціалістів, які виконують комплексні завдання з реконструкції подій у контексті збройного конфлікту, аналізу застосування озброєння та встановлення ролі конкретних осіб у механізмі злочину. Доведено, що такі групи функціонують як інтегрований механізм криміналістичного забезпечення розслідування. Окремо досліджено участь спеціалістів під час огляду комп'ютерних даних із відкритих джерел, яка забезпечує фіксацію, верифікацію та інтерпретацію інформації з відкритих джерел. Обґрунтовано, що така діяльність є необхідною умовою їх процесуальної допустимості.

Доктор філософії суддя **Костянтин Караман** досліджує тактичні особливості збирання цифрових слідів у кримінальному провадженні з урахуванням специфіки їх утворення, функціонування та використання у доказуванні. Обґрунтовано, що цифрові сліди є самостійним різновидом криміналістично значущої інформації, яка формується у процесі взаємодії людини, технічних засобів і цифрового середовища, характеризується динамічністю, розподіленістю, залежністю від технічних умов і можливістю дистанційного впливу. Визначено механізм їх утворення, який охоплює етапи ініціювання інформаційного процесу, технічної фіксації, розподілу, трансформації та збереження даних. Розкрито особливості тактико-криміналістичного забезпечення виявлення, вилучення та фіксації цифрових слідів, зокрема необхідність ідентифікації як матеріальних носіїв, так і логічних середовищ існування інформації, застосування спеціалізованих технічних засобів, забезпечення цілісності даних і дотримання процесуальної форми.

Віктор Квашин, кандидат юридичних наук, керуючий партнер адвокатської компанії «Квашин і партнери», свою наукову розвідку присвячує проблемам правового регулювання залучення Державною аудиторською службою на договірних засадах кваліфікованих фахівців до проведення державного фінансового аудиту. Увагу до вказаної тематики обґрунтовано існуванням практики залучення Держаудитслужбою сторонніх осіб до проведення заходів державного фінансового контролю, яка пов'язана з відсутністю в її складі «штатних» кваліфікованих фахівців, та виявленням випадків залучення осіб без укладення відповідних договорів та осіб, що на момент участі їх у проведенні контрольних заходів не мали належних доказів про підтвердження кваліфікації. Встановлено, що право Держаудитслужби залучати на договірних засадах кваліфікованих фахівців регламентовано низкою актів профільного законодавства, серед яких один з відомчих актів видано як методичні рекомендації, не зважаючи на наявність в нього ознак нормативного акту. Обґрунтовано, що особливості правового регулювання сфери діяльності об'єкту аудиту обумовлюють критерії визнання залучених фахівців кваліфікованими, умови, види, форми та порядок укладення договорів, які у відповідній сфері застосовуються.

Автор доводить, що визначення договору безпосередньо залежить від його предмету, який фактично обумовлений потребами Держаудитслужби в отриманні спеціальних знань при проведенні перевірок задля виконання завдань державного фінансового аудиту. Співвідношенням судової та наукової і науково-технічної експертизи встановлено, що спільним для них є те, що особами, які їх безпосередньо проводять, можуть бути лише визнані кваліфіковані фахівці,

тобто ті, що пройшли процедуру державної акредитації (експерти, що проводять наукову і науково-технічну експертизу), або атестацію з певної спеціальності (судові експерти), та отримали відповідні свідоцтва, якими держава підтвердила їхню кваліфікацію. Задля практичного залучення на договірних засадах кваліфікованих фахівців для проведення держфінансудиту, що потребує спеціальних, експертних знань, Держаудитслужба має прийняття рішення про проведення відповідного експертного дослідження, виступити його замовником, а після визначення організатора у порядку, встановленому Законом України «Про публічні закупівлі», організатора – укласти з ним оплатний договір, який за змістом має відповідати вимогам статті 22 Закону України «Про наукову і науково-технічну експертизу», або укласти оплатний договір на проведення експертного дослідження судовим експертом у відповідності до статей 7-1, 13 Закону України «Про судову експертизу». Підсумовано, що проведення державної наукової і науково-технічної експертизи або експертного дослідження судовим експертом без укладення відповідного договору є прямим порушенням чинного профільного законодавства.

Дмитро Острроверхов, директор ТОВ «Агентство судових експертиз», у статті «Предмет, об'єкт і завдання експертного оцінювання відповідності веб-сайтів вимогам щодо «доступності»» зазначає, що прийняття закону в сфері «цифрової доступності» буде послідовним та системоутворюючим кроком на шляху створення в Україні безбар'єрності в інформаційному та цифровому просторі. Встановлення обов'язкових до виконання норм та юридичної відповідальності в цій сфері призведе до правових заходів реалізації прав, спорів про примушування до виконання обов'язків та притягнення до відповідальності. Акцентовано, що оцінювання веб-сайтів щодо відповідності вимогам цифрової доступності, є дослідженням, яке потребує спеціальних знань у галузі комп'ютерних та інформаційно-комунікаційних технологій, і згодом може бути предметом судового розгляду, а значить і судової експертизи. Автор доводить, що веб-сайт має розглядатися як «цифровий об'єкт експертизи», тобто такий, що знаходиться в цифровому просторі – мережі Інтернет та характеризується певними ознаками, висвітленими в даній статті. Метою оцінювання веб-сайту під час експертизи (дослідження) його доступності визначено встановлення відповідності / невідповідності вимогам Національного стандарту щодо цифрової доступності. Водночас, предметом експертного дослідження веб-сайту є оцінювання функціональних характеристик та ергономічних властивостей веб-сайту. Експертне завдання запропоновано віднести до діагностичного та формулювати в питанні: чи відповідає веб-сайт вимогам законодавства щодо цифрової доступності. Експертиза комп'ютерної техніки і програмних продуктів є тим видом експертизи, яка за компетенцією експертів, за сферою спеціальних базових знань експерта, що необхідні для вирішення вищезазначеного питання має вирішувати вищезазначене експертне завдання.

Свєн Півньов, доктор філософії у галузі права та докторка юридичних наук, професорка **Ганна Спіцина** у статті «Криміналістична характеристика розкрадань у сфері дорожньо-будівельних робіт» обґрунтовує думку, що розкрадання у зазначеній сфері мають комплексний характер і реалізуються переважно через формально правомірні фінансово-господарські процедури, що істотно ускладнює їх виявлення та доказування. Особливу увагу приділено специфіці способу вчинення таких кримінальних правопорушень, який поєднує документальне фальсифікування та технологічні порушення під час виконання робіт, а також обставини їх учинення в умовах воєнного стану, що характеризується спрощенням процедур контролю, підвищеною терміновістю інфраструктурних проектів і зростанням ризиків зловживань. Автором досліджені особливості особи злочинця, предмета посягання та слідової картини, яка має переважно документально-цифровий характер та доведено, що ефективність розслідування розкрадань у сфері дорожньо-будівельних робіт визначається не лише повнотою криміналістичної характеристики, а й здатністю адаптувати її елементи до конкретних умов учинення правопорушення, забезпечуючи формування обґрунтованих слідчих версій та відповідних їм алгоритмів слідчих (розшукових) і процесуальних дій.

Кандидати юридичних наук **Андрій Лубенцов та Олег Михальський** в науковому есе «Комунікативна компетентність керівників судово-експертної установи як провідна складова їх управлінської діяльності» стверджує, що розвиток суспільства в умовах сьогодення вказує на зацікавленість даною проблемою не випадково, оскільки пов'язана із формуванням керівників нового типу для задоволення наявних потреб суспільства через формування їхньої комунікативної компетентності в управлінській діяльності. У статті окреслено основні аспекти комунікативної компетентності керівників судово-експертних установ, як складові їх професійного зростання в управлінській діяльності, та визначено напрями їх усебічного розвитку.

Під комунікативною компетентністю у сфері судово-експертної діяльності як складової управлінської діяльності запропоновано розуміти систему психологічних, соціальних й інших знань про себе та інших, умінь і навичок у спілкуванні, стратегії поведінки в різних соціальних і публічних ситуаціях, яка дозволяє будувати міжособистісне спілкування відповідно до мети та умов судово-експертної діяльності. Окреслено низку компетентностей, що складають структуру загальної компетентності керівника судово-експертної установи, які необхідні йому для здійснення управлінської діяльності. Авторами визначено ряд спеціальних компонентів, які входять до складу комунікативної компетентності. Акцентовано, що для створення ефективних комунікацій

керівнику судово-експертної установи необхідно враховувати галузеву підготовку співрозмовника і застосовувати комплексно наведені вище компоненти під час організації та проведення перемовин.

Розглядаючи структуру комунікативної компетентності керівників судово-експертних установ поряд із іншими складовими встановлено, що комунікативна компетентність спирається ще й такі компетенції особи: предметну, прагматичну, етнокультурологічну, соціокультурну; наведено їхню характеристику. Зазначено, що сучасна науково побудована та розвинена комунікативна модель поведінки керівника судово-експертної установи передбачає застосування різних каналів комунікації, що нагадує двосторонній потік інформації. Встановлено, що управління процесом комунікацій у сфері діяльності судово-експертної установи передбачає використання різних інструментів і підходів серед яких було виокремлено електронне діловодство, створення баз і банків даних, проведення он-лайн семінарів та платформ навчання, використання соціальних мереж й інших засобів комунікації.

Михайло Роганін наводить огляд персональної інформації в мобільних телефонах під час проведення обшуку: підходи *de facto*, *de jure* та *de lege ferenda*.

Стаття присвячена розкриттю питання про правову природу та необхідні процесуальні гарантії доступу до персональної інформації в мобільних телефонах під час проведення обшуку, її огляду та подальшого використання в кримінальному провадженні з позиції *de jure*, *de facto* та *de lege ferenda* у світі практики Європейського суду з прав людини. З'ясовано, що чинне нормативно-правове регулювання з цього питання не відповідає вимогам повноти та передбачуваності, оскільки насамперед ні закріплює необхідних процесуальних гарантій, що здатні обмежити дискреційні повноваження сторони обвинувачення при пошуці, копіюванні та вилученні цифрової інформації з мобільних телефонів. Водночас, констатовано, що актуальна правозастосовна практика з цього аспекту є суперечливою, оскільки допускає застосування різних заходів для легалізації отриманої інформації, жоден з яких не задовольняє достатньо стандарти забезпечення права особи на приватність, сформульовані в практиці Європейського суду з прав людини. Це дало підстави як підтримати деякі пропозиції, сформульовані в науковій літературі щодо розширення переліку слідчих (розшукових) дій, так і висловити авторські пропозиції щодо вдосконалення чинного кримінального процесуального законодавства.

Ефективне розслідування кримінальних правопорушень, учинених у сфері надання професійної правничої допомоги, потребує формування науково обгрунтованої та системно вибудованої криміналістичної методики, здатної враховувати складність цієї категорії злочинів, їх латентний характер і специфіку суб'єкта. Метою статті «Структура методики розслідування кримінальних правопорушень, учинених у сфері надання професійної правничої допомоги» **Влади Гусевої**, докторки юридичних наук, професорки, та **Крістіни Романаускас**, докторки філософії з права визначено теоретичне обгрунтування структури криміналістичної методики розслідування кримінальних правопорушень у сфері надання професійної правничої допомоги та формування оптимальної моделі її побудови з урахуванням сучасних викликів правозастосовної практики. У статті зауважено, що ефективна методика має будуватися як багаторівнева система, що поєднує видові методики, їх узагальнення та деталізацію через мікрометодику. Обгрунтовано, що її структура повинна охоплювати криміналістичну характеристику злочину, обставини, що підлягають доказуванню, типові слідчі ситуації та алгоритми дій, організаційно-планувальні аспекти розслідування, тактичні особливості проведення слідчих (розшукових) дій, заходи подолання протидії, використання спеціальних знань і профілактичний компонент. Констатовано, що запропонований підхід забезпечує системність, адаптивність і практичність спрямованість криміналістичної методики, а також створює підґрунтя для підвищення ефективності досудового розслідування.

Віталій Саламаха, доктор філософії з права метою статті «Проблемні аспекти збирання доказів адвокатом у кримінальному провадженні» визначає комплексний аналіз проблемних аспектів збирання доказів адвокатом у кримінальному провадженні. На цій основі досліджено нормативні засади його діяльності, зокрема положення кримінального процесуального законодавства та Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність». Обгрунтовано, що попри формальне закріплення широких повноважень адвоката, їх практична реалізація ускладнюється обмеженістю процесуальних механізмів, залежністю від дискреційних рішень інших суб'єктів та необхідністю додаткової процесуальної легалізації зібраної інформації. Особливу увагу приділено використанню цифрових доказів і OSINT-технологій, що розширюють можливості сторони захисту, але водночас породжують проблеми їх допустимості та стандартизації. Доведено, що ефективність доказової діяльності адвоката визначається не лише обсягом наданих прав, а й правильністю обрання процесуальної тактики та своєчасністю реалізації доказової ініціативи.

Особливості застосування результатів судових експертиз в цивільному судочинстві: проблеми та перспективи досліджує **Тетяна Слободяник**, кандидатка юридичних наук, доцентка. У сучасному цивільному судочинстві застосування результатів судових експертиз є ключовим засобом доказування, але водночас супроводжується суттєвими проблемами оцінки, достовірності та практичного використання експертних висновків у судових рішеннях. Метою дослідження є

аналіз сучасних проблем застосування результатів судових експертиз у цивільних справах та визначення перспектив їх удосконалення.

Використано аналітичний, порівняльний правовий методи, а також аналіз сучасної судової практики та наукових публікацій. Встановлено, що проблеми пов'язані з неоднорідністю методик, відсутністю єдиних стандартів оцінки висновків, а також недостатньою кваліфікацією експертів і суб'єктивною оцінкою судом результатів експертиз; запропоновано напрями удосконалення правового регулювання та методичного забезпечення. Результати дослідження свідчать про необхідність адаптації законодавства й судової практики до сучасних викликів для забезпечення об'єктивності та ефективності цивільного процесу.

У статті **Яни Солод** розглянуто криміналістичну характеристику умисних вбивств, поєднаних із зґвалтуванням, або сексуальним насильством, в умовах дії правового режиму воєнного стану. Воєнний стан істотно впливає на елементи криміналістичної характеристики, у зв'язку із чим трансформуються їхні закономірні зв'язки. Акцентовано увагу на підвищеному рівні латентності такого виду кримінального правопорушення, що зумовлено, зокрема, обмеженням доступом до тимчасово окупованих і неконтрольованих територій. Здійснено детальний аналіз особистісних рис вбивці-гвалтівника, який має низку специфічних характеристик, які відрізняють його від суб'єктів традиційних правопорушень. Обґрунтовано доцільність комплексного дослідження місця, обстановки та умов вчинення злочину, як важливих елементів для розробки дієвої методики розслідування.

Доктор філософії з права **Володимир Твердохліб** звертає увагу на особливості використання висновків спеціалістів у доказуванні воєнних злочинів: їх ефективне розслідування неможливе без належного використання спеціальних знань. Особливість доказування у таких кримінальних провадженнях полягає в поєднанні традиційних криміналістичних підходів із новими викликами, пов'язаними з воєнним станом, цифровізацією інформації та необхідності оперативної фіксації наслідків збройної агресії. Саме тому метою статті визначено дослідження особливостей використання висновків спеціаліста у доказуванні воєнних злочинів, а також оцінку їх місця у системі джерел доказів.

У дослідженні встановлено, що попри законодавче закріплення можливості складання спеціалістом довідок і висновків, така форма реалізації спеціальних знань дотепер не набула широкого поширення у правозастосовній практиці. Натомість домінуючою залишається традиційна модель залучення спеціаліста як учасника слідчих (розшукових) дій, результати діяльності якого оформлюються у вигляді довідок, пояснень і технічних додатків до протоколів. Визначено, що така форма використання спеціальних знань забезпечує їх процесуальну допустимість та інтеграцію у доказову систему без порушення вимог кримінального процесуального законодавства. Автор звертає увагу, що перспективним напрямом розвитку є розширення можливостей використання результатів спеціальних досліджень у формі висновків спеціалістів у доказуванні, однак за умови чіткого нормативного регулювання порядку їх підготовки та оцінки. Підкреслена необхідність розмежування компетенції експерта і спеціаліста, недопущення підміни їх процесуальних функцій, а також удосконалення положень кримінального процесуального законодавства, зокрема у контексті застосування ч. 8 та 9 ст. 71 КПК України.

Наталія Філіпенко, докторка юридичних наук, професорка та дійсний професор Середземноморського університету Чорногорії **Александр Іванович**, звернулись до теми українського досвіду військової реформи крізь призму гендерної рівності. У статті досліджується роль гендерної політики як ключового чинника модернізації Збройних Сил України в умовах повномасштабної війни. Проаналізовано еволюцію підходів до гендерної інтеграції в оборонному секторі, починаючи з нормативно-правових змін після 2014 року й до глибоких трансформацій, спричинених війною 2022 року. Особливу увагу приділено впровадженню інституційних механізмів забезпечення гендерної рівності: розширенню доступу жінок до бойових посад, створенню інфраструктури підтримки для військовослужбовиць, запровадженню гендерного бюджетування та механізмів протидії сексуальному насильству. У статті також представлено порівняльний аналіз досвіду залучення жінок до збройних сил інших держав – зокрема Ізраїлю, Норвегії, Литви, США та Канади – з акцентом на моделі гендерної інтеграції, кадрову політику, стандарти НАТО та соціальні гарантії. Показано, що український підхід до гендерної трансформації ЗСУ не лише відповідає міжнародним стандартам, а й формує нові практики, які визнаються на глобальному рівні. Зроблено висновок, що участь жінок у військовій сфері є не лише питанням прав людини, а й чинником стратегічної ефективності, стійкості та модернізації сектору безпеки й оборони.

Алеся Хребтова, кандидатка наук з державного управління, доцентка та Михайло Белошапка, на шпальтах журналу розглядають тему медіації та юридичних клінік як елементи механізму забезпечення доступу до правосуддя й альтернативного врегулювання конфліктів. У статті порушено наукову проблему визначення місця медіації та юридичних клінік у механізмі забезпечення доступу до правосуддя й альтернативного врегулювання конфліктів в умовах розвитку позасудових форм захисту прав та законних інтересів особи. Мета дослідження полягає у з'ясуванні теоретико-правових засад функціонування медіації та юридичних клінік, а також в обґрунтуванні їх ролі як взаємопов'язаних елементів сучасного механізму доступу до правосуддя.

Для досягнення мети застосовано метод системного аналізу, формально-юридичний, порівняльно-правовий та структурно-функціональний методи, що дало змогу комплексно дослідити нормативні засади медіації, правовий статус юридичних клінік та особливості їх участі у формуванні практик альтернативного врегулювання конфліктів. Отримані результати свідчать, що медіація та діяльність юридичних клінік є важливими складовими забезпечення доступності правничої допомоги, правопросвітництва, підвищення рівня правової культури населення та поширення практики мирного врегулювання спорів. Встановлено, що юридичні клініки можуть виступати не лише освітньою базою для формування у здобувачів вищої освіти практичних компетентностей у сфері медіації, а й ефективним інституційним майданчиком для популяризації альтернативних способів вирішення конфліктів. Співавтори дійшли висновку, що поєднання потенціалу медіації та юридичних клінік сприяє розширенню доступу до правосуддя, зниженню конфліктності у суспільстві та утвердженню відновного й діалогового підходів до вирішення правових спорів. Обґрунтовано доцільність подальшого розвитку нормативного, організаційного та освітнього забезпечення участі юридичних клінік у сфері медіації.

Тетяна Чабанець, кандидат наук з державного управління, та **Альбіна Макарець** у статті «Визначення ринкової вартості товарів у товарознавчій експертизі: маркетингове дослідження, пошук цінової інформації, податкові чинники та співставність цінових пропозицій» досліджують актуальні питання розвитку методології товарознавчої експертизи в Україні в умовах змін податкового та цінового середовища. Проаналізовано правовий статус товару як об'єкта цивільних прав та розкрито особливості застосування порівняльного підходу при визначенні ринкової вартості, зокрема за умов ретроспективної оцінки. Особливу увагу приділено відмежуванню звичайного маркетингового дослідження від дослідження, що проводиться для цілей експертизи, особливостям пошуку спеціалізованих підприємств, а також співставності цінових пропозицій залежно від системи оподаткування продавця. Запропоновано модельний підхід до оцінки впливу податку на додану вартість, військового збору, єдиного податку та логістичне зумовлених витрат на кінцеву ціну товару в умовах 2026 року. Обґрунтовано, що для підвищення достовірності висновків товарознавчої експертизи цінові пропозиції мають або добиратися в межах однакової податкової бази, або приводитися до єдиного зіставного рівня з обов'язковим поясненням методики такого приведення.

У статті **Юлії Шаповал** «Дисциплінарна відповідальність суддів: міжнародний досвід та практика» досліджуються питання дисциплінарної відповідальності суддів, її правова природа та міжнародні стандарти. Проаналізовано практику Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ) у справах щодо дисциплінарного контролю над судьями та порівняно національні системи різних держав, зокрема Франції, Італії, Німеччини, Австрії, Польщі та США, та ін. Виконано порівняльний аналіз складу дисциплінарних органів, процедур дисциплінарного провадження, та механізмів захисту суддів. Приділяється увага застосуванню рішень ЄСПЛ у дисциплінарних процедурах, та визначено напрями розвитку інституту дисциплінарної відповідальності в Україні. Підсумовано, що дисциплінарна відповідальність виступає не тільки як каральний механізм, а як ефективний інструмент підтримання професійних стандартів суддівського корпусу, зміцнення незалежності судової влади та формування довіри громадян до судової системи.

Професор **Іван Яценко** концептуально обґрунтовує системне коло питань, що можуть бути поставлені на вирішення судово-ветеринарного експерта під час призначення СВЕ органом досудового розслідування або судом у кримінальних провадженнях (справах), пов'язаних із порушеннями проти життя і здоров'я тварин, учиненими працівниками ветеринарної медицини. Сформульовані питання ґрунтуються на інтеграції положень формальної логіки, діалектики та системного аналізу, а також методів абстрагування, прогнозування і моделювання, що забезпечує їх методологічну вивіреність, практичну спрямованість і підвищує ефективність експертного дослідження та доказове значення висновку експерта. Запропонована добірка питань допоможе встановити факт наявності ДНВД та зафіксувати його результат, а також визначити, чи існує причинно-наслідковий зв'язок між цим дефектом і негативними наслідками для тварини.

Завершують журнал статті **Лариси Аркуші** та **Олександра Чернова** «Класифікація та тактичне значення джерел отримання криміналістично значущої інформації під час розслідування тяжких та особливо тяжких злочинів» та **Аліни Гавловської** «Адміністративно-правова природа спортивного арбітражу».

З щирою повагою та сподіваннями на подальшу плідну працю!
Разом ми переможемо!
Слава нашим героям!

Голова редакційної колегії,
Докторка юридичних наук, професорка

Ганна Спіцина

Opening Speech Of Editorial Board Chairman

Dear readers, scientists, colleagues!

Starting from this issue, website of the scientific journal: Archives of Criminology and Forensic Sciences (<https://archive-criminology.com.ua/journal/about>) has been significantly updated. In our opinion, the main logic of the update is to try to make it more convenient, functional, modern, emotionally positive. The team of the scientific journal took into account the requirements for scientific professional publications set out in the order of the Ministry of Education and Science of Ukraine: On Amendments to the Procedure for the Formation of the List of Scientific Professional Publications of Ukraine №56 dated on January 19, 2026 and significantly changed not only the editorial board, but expanded the information for authors of scientific articles and everyone interested in the current issues of further development of the country and forensic sciences in Ukraine and the world.

During the time that has passed since publication of the previous issue of the journal, delegation of National Scientific Center «Hon. Prof. M. S. Bokarius Forensic Science Institute» of the Ministry of Justice of Ukraine presented to the participants of the annual meeting of European Network of Forensic Science Institutes (hereinafter referred to as ENFSI), held in Zurich (Switzerland), experience and development of the institution in the context of the full-scale invasion of the Russian Federation in Ukraine. During presentation, Anastasiia Kupriianova, Director of the NSC «Hon. Prof. M. S. Bokarius FSI», emphasized that war was an impetus for the Center to deep transformation.

“Despite evacuation of some departments and work in conditions of security risks, we have significantly strengthened the expert capabilities of the Center,” said Ms. Anastasia. In recent years, we have modernized technical infrastructure, opened new laboratories, expanded the areas of expertise and increased the number of forensic experts in relevant specialties. Currently, NSC «Hon. Prof. M. S. Bokarius FSI» actively implements modern digital solutions, develops international partnerships and participates in projects related to the documentation of Russia war crimes in Ukraine. We are ready to share this experience and jointly implement new projects.”

Participants of the ENFSI meeting demonstrated interest in development of international expert interaction, in particular, deepening cooperation with the NSC «Hon. Prof. M. S. Bokarius FSI» on implementation of joint scientific and grant projects.

Regarding direct content of the journal, we note that Tetiana Bobko, Candidate of Legal Sciences, Head of the Kharkiv District Court of the Kharkiv Region, highlights specifics of the evidence topic in criminal proceedings regarding evasion of serving a sentence. The author substantiates the thesis that implementation effectiveness of the educational function of criminal law directly depends on actual execution of imposed sentence, while evasion of serving it nullifies achievement of the goals of criminal liability and undermines justice authority. On this basis, the structure of topic evidence is analyzed, taking into account specifics of the components of criminal offenses provided for in Articles 389, 390, 391 of the Criminal Code of Ukraine. It was established that proof subject in this category of proceedings includes not only the general circumstances defined by criminal procedural legislation, but additional elements, in particular the legal prerequisites for emergence of obligation to serve the sentence, fact of person's awareness of its conditions, the presence of a real possibility of fulfilling the assigned duties, as well as intention to fail their fulfilling. It was concluded that systematization of elements of the proof topic in cases of this category creates a basis for increasing effectiveness of the pre-trial investigation and formation of forensic recommendations to counteract evasion of serving the sentence.

Article by Oleksii Bohomolov highlights certain aspects of the subject of criminal offenses provided for in Art. 191 of Criminal Code of Ukraine. The article proves that subject of appropriation and embezzlement of another's property, provided for in Parts 1, 2 of Art. 191 of Criminal Code of Ukraine is entrusted property and property that is in the possession of a person, id est in relation to which a person has special powers. Entrusted is property that is transferred to a person for possession or use in accordance with a transaction or in connection with performance of duties provided for by the position held and evidence that property is entrusted to a person is that this person actually owns the property and this property is under his control. It is established that property under management should be understood as property that is not under physical control of a person but transferred to him by the owner or an entity authorized by him on the terms of granting this person a certain number of rights to own, use and dispose of this property ensuring possibility of operational management of it to achieve a certain goal determined by the owner, or without such goal. It is noted that a separate specific of someone else's property is that property can be entrusted or transferred to management on the basis of a transaction made both in writing and orally, unless the latter is prohibited by law. Criterion for distinguishing entrusted property from property transferred to management is nature of the legal relationship between the owner and the person: for entrusted property, these are relationships with actual possibility of possession; for property transferred to management, these are relationships in availability of certain amount of ownership rights in relation to the property. It is emphasized that the definition of the

subject of embezzlement and embezzlement, as provided for in Art. 191 of the Criminal Code of Ukraine is closely related to the establishment of the status of the crime subject. It is noted that an official is a person who has authority in accordance with the position held and performs a number of functions in accordance with this position, in particular administrative and economic, organizational and managerial, functions of a representative of government or local self-government. It is stated that the subject of appropriation of another's property through abuse of official position is property that is entrusted to or is in the custody of subordinates. It is indicated that appropriation topic in relevant elements of criminal offenses, as provided for in Art. 191 of Criminal Code of Ukraine can only be another's property, and not the right to property or actions of property nature.

Doctor of Philosophy in Law, Docent, Anastasiia Vuima in the article: *Involvement of a Specialist during Pre-Trial Investigation of Crimes Against Peace, Security of Humanity and International Law* substantiates that achieving standard of a fair trial is impossible without the systematic involvement of specialists whose activities are aimed at increasing efficiency of detecting, collecting and properly recording traces of criminally unlawful activity, conducting special research, as well as forming evidentiary information on their basis in criminal proceedings of increased complexity. Procedural and non-procedural forms of participation of specialist in criminal proceedings are analyzed, in particular his participation in investigative (search) actions, providing consultations, drawing up reports and conclusions. Specifics of activities of interdepartmental working groups of military specialists who perform complex tasks of reconstructing events in the context of an armed conflict, analyzing the use of weapons and establishing the role of specific individuals in the mechanism of the crime are revealed. It is proven that such groups function as an integrated mechanism for forensic support of investigation. Participation of specialists in the review of open-source computer data, which ensures the recording, verification and interpretation of open-source information is separately investigated. It is substantiated that such activities are a necessary condition for their procedural admissibility.

Doctor of Philosophy, Judge, Kostiantyn Karaman investigates tactical specifics of collecting digital traces in criminal proceedings, taking into account specifics of their formation, functioning and use in proving. It is substantiated that digital traces are an independent type of forensically significant information formed while interaction between a person, technical means and the digital environment, characterized by dynamism, distribution, dependence on technical conditions and the possibility of remote influence. The mechanism of their formation is determined that includes the stages of initiating information process, technical fixation, distribution, data transformation and storage. Specifics of tactical and forensic support for the detection, extraction and fixation of digital traces are revealed, in particular the need to identify both material carriers and logical environments of information existence, use of specialized technical means, ensuring data integrity and compliance with procedural form.

Viktor Kvashyn, Candidate of Legal Sciences, Managing Partner of law company: Kvashyn and Partners, devotes his scientific research to the problems of legal regulation of the State Audit Service's engagement of qualified specialists on a contractual basis to conduct a state financial audit. Attention to the specified topic is justified by existence of the practice of the State Audit Service engaging third parties to conduct state financial control activities associated with the absence of "full-time" qualified specialists in its composition and identification of cases of involving persons without concluding relevant contracts and persons who, at the time of their participation in conducting control activities did not have proper evidence of confirmation of their qualifications. It has been established that the right of the State Audit Service to engage qualified specialists on a contractual basis is regulated by a number of acts of specialized legislation, among which one of departmental acts was issued as methodological recommendations, despite availability of signs of a regulatory act in it. It is substantiated that peculiarities of legal regulation of the activity field of audit object determine the criteria for recognizing involved specialists as qualified, conditions, types, forms and procedure for concluding contracts that are applied in the relevant field.

The author proves that contract definition directly depends on its topic that is actually determined by the needs of the State Audit Service in obtaining specific expertise while conducting inspections to fulfill the tasks of the state financial audit. The correlation of forensic and technical examination has established that they have in common that only recognized qualified specialists can be the persons who directly conduct them, that is, those who have passed State accreditation procedure (experts conducting scientific and scientific and technical examination), or certification in a certain specialty (forensic experts), and received relevant certificates with which the State confirmed their qualifications. In order to practically involve qualified specialists on a contractual basis to conduct a state financial audit that requires special, expert knowledge, State Audit Service must make a decision to conduct a relevant forensic research, act as its customer and after determining organizer in accordance with the procedure established by the Law of Ukraine: On Public Procurement, the organizer must conclude a fee agreement with him, which content should meet the requirements of Article 22 of Law of Ukraine: On Scientific and Scientific Technical Expertise, or conclude a fee agreement for conducting an expert study by a forensic expert in accordance with Articles 7-1, 13 of the Law of Ukraine: On Judicial Examination. It is summarized that conducting a state scientific and scientific-technical examination or forensic research by forensic expert without concluding relevant agreement is a direct violation of current relevant legislation.

Dmytro Ostroverkhov, Director of Forensic Examinations Agency LLC, in the article: *Subject, Object and Tasks of Expert Assessment of Website Compliance with "Accessibility" Requirements* notes that adoption of a law in the field of "digital accessibility" will be a consistent and systemic step towards creating barrier-free access in the information and digital space in Ukraine. Establishment of mandatory norms and legal responsibility in this area will lead to legal measures to implement rights, disputes about forcing

the fulfillment of obligations and bringing to justice. It is emphasized that the assessment of websites for compliance with digital accessibility requirements is a research that requires special knowledge in the field of computer and information and communication technologies and can subsequently be the topic of court proceedings, and therefore of forensic examination. The author argues that a website should be considered as a “digital object of forensic examination”, i.e. one that is located in the digital space: Internet and is characterized by certain features highlighted in this article. The purpose of evaluating website during forensic examination (research) of its accessibility is to establish compliance / non-compliance with the requirements of the National Standard for Digital Accessibility. At the same time, forensic research topic on website is assessment of functional characteristics and ergonomic properties of the website. It is proposed to attribute the expert task to the diagnostic one and formulate it in the question: does the website meet the requirements of the legislation on digital accessibility. Forensic examination of computer equipment and software products is a type of forensic examination that, within the competence of experts, within the scope of the expert's special basic knowledge, which is necessary to solve the above-mentioned issue should solve the above-mentioned expert task.

Yevhen Pivnov, Doctor of Philosophy in Law, in the article *Forensic Characteristics of Thefts in the Field of Road Construction Works* substantiates the view that thefts in this area are of complex nature and are implemented mainly through formally legitimate financial and economic procedures that significantly complicates their detection and proof. Particular attention is paid to specifics of the method of committing such criminal offenses combining documentary falsification and technological violations during the performance of work, as well as the circumstances of their commission under martial law that is characterized by simplified control procedures, increased urgency of infrastructure projects and increased risks of abuse. The author investigated specifics of criminal's personality, offense subject and the trace picture, which is predominantly documentary and digital in nature and proved that effectiveness of investigation of thefts in the field of road construction works is determined not only by the completeness of the forensic characteristics, but by ability to adapt its elements to specific conditions of the offense, ensuring the formation of substantiated investigative versions and corresponding algorithms of investigative (detective) and procedural actions.

Doctors of Legal Sciences, Professors Iryna Petrova, Hanna Spitsyna, Candidates of Legal Sciences Andrii Lubentsov and Oleh Mykhalskyi in the scientific essay: *Communicative Competence of the Heads of a Forensic Expert Institution as a Leading Component of Their Management Activities* argues that development of society in current conditions indicates interest in this issue not by chance, since it is associated with the formation of a new type of managers to meet existing needs of society through the formation of their communicative competence in management activities. The article outlines the main aspects of the communicative competence of the Heads of forensic science institutions, as components of their professional growth in management, and identifies the directions of their comprehensive development.

It is proposed to understand communicative competence in the field of forensic activity as a component of management activity as a system of psychological, social and other knowledge about oneself and others, communication skills and habits and behavior strategies in various social and public situations that allows building interpersonal communication in accordance with the purpose and conditions of forensic activity. A number of competencies are outlined that make up the structure of the general competence of the head of a forensic institution that are necessary for him to carry out managerial activities. The authors have identified a number of special components that are part of communicative competence. It is emphasized that in order to create effective communications, Head of a forensic science institution should take into account industry training of interlocutor and apply the above components comprehensively during organization and conducting negotiations.

Considering structure of communicative competence of Heads of forensic science institutions, along with other components, it was established that communicative competence is based on the following competencies of the person: subject, pragmatic, ethnocultural, sociocultural; their characteristics are given. It is noted that modern scientifically constructed and developed communicative model of behavior of the Head of a forensic science institution involves the use of various communication channels that resembles a two-way flow of information. It was established that managing the communication in the field of activity of a forensic institution involves the use of various tools and approaches, among which electronic office management, creation of databases and data banks, conducting online workshops and training platforms, use of social networks and other means of communication were highlighted.

Mykhailo Rohanin gives an overview of personal information in mobile phones during the search: *de facto*, *de jure* and *de lege ferenda* approaches.

The article is devoted to revealing issue of legal nature and necessary procedural guarantees of access to personal information in mobile phones during a search, its review and further use in criminal proceedings from the position of *de jure*, *de facto* and *de lege ferenda* in the light of the practice of the European Court of Human Rights. It was found that current regulatory and legal regulation on this issue does not meet requirements of completeness and predictability, since first of all it does not establish necessary procedural guarantees that are capable of limiting discretionary powers of prosecution while searching, copying and removing digital information from mobile phones. At the same time, it was stated that current law enforcement practice in this aspect is contradictory, since it allows the use of various measures to legalize the information obtained, none of which sufficiently meets the standards of ensuring the right of an individual to privacy formulated in the practice of the European Court of Human Rights. This gave grounds both to support some proposals formulated in scientific literature regarding expansion of the list of investigative

(search) actions and to express the author's proposals regarding the improvement of the current criminal procedural legislation.

Effective investigation of criminal offenses committed in the field of professional legal assistance requires the formation of a scientifically sound and systematically built forensic methods that can take into account the complexity of this category of crimes, their latent nature and the specificity of the subject. The purpose of the article Structure of the methodology for investigating criminal offenses committed in the field of professional legal assistance by Vlada Husieva, Doctor of Legal Sciences, Professor and Kristina Romanuskas, Doctor of Philosophy in Law is to provide a theoretical justification for the structure of the forensic methodology for investigating criminal offenses in the field of professional legal assistance and to form an optimal model for its construction, taking into account the modern challenges of law enforcement practice. The article notes that effective methods should be built as a multi-level system that combines specific methodologies, their generalization and detailing through micromethodologies. It is substantiated that its structure should include the forensic characteristics of the crime, circumstances subject to proof, typical investigative situations and algorithms of actions, organizational and planning aspects of investigation, tactical specifics of conducting investigative (detective) actions, measures to overcome counteraction, specific expertise use and a preventive component. It is stated that the proposed approach ensures the systematicity, adaptability and practical orientation of the forensic methods and creates a basis for increasing efficiency of the pre-trial investigation.

Vitalii Salamakha, Doctor of Philosophy in Law. Purpose of the article is Problematic aspects of evidence collection by a lawyer in criminal proceedings is to determine a comprehensive analysis of the problematic aspects of evidence collection by a lawyer in criminal proceedings. On this basis, regulatory framework for his activities is studied, in particular the provisions of criminal procedural legislation and the Law of Ukraine: On the Bar and Legal Practice. It is substantiated that despite the formal consolidation of the broad powers of a lawyer, their practical implementation is complicated by the limitations of procedural mechanisms, dependence on discretionary decisions of other subjects and the need for additional procedural legalization of the collected information. Particular attention is paid to the use of digital evidence and OSINT technologies that expand capabilities of the defense, but at the same time give rise to problems of their admissibility and standardization. It is proved that effectiveness of a lawyer's evidentiary activities is determined not only by the scope of the rights granted, but by correctness of the choice of procedural tactics and implementation timeliness of the evidentiary initiative.

Application specifics of the results of forensic examinations in civil proceedings: problems and prospects are investigated by Tetiana Slobodanyk, Candidate of Legal Sciences, Docent. In modern civil proceedings, application of the results of forensic examinations is a key means of proof, but at the same time it is accompanied by significant evaluation issues, reliability and practical use of expert opinions in court decisions. The research purpose is to analyze the current problems of applying the results of forensic examinations in civil cases and determine the prospects for their improvement.

Analytical, comparative legal methods, as well as analysis of modern judicial practice and scientific publications were used. It has been established that problems are related to heterogeneity of methods, lack of uniform standards for assessing conclusions, as well as the insufficient qualification of experts and the subjective assessment of results of examinations by the court; directions for improving legal regulation and methodological support have been proposed. The research results indicate the need to adapt legislation and judicial practice to modern challenges to ensure objectivity and efficiency of civil proceedings.

The article by Yana Solod examines the forensic characteristics of intentional murders combined with rape or sexual violence under the legal regime of martial law. Martial law significantly affects the elements of forensic characteristics that transforms their natural connections. The author focuses on the increased level of latency of this type of criminal offense which is due, in particular, to limited access to temporarily occupied and uncontrolled territories. Detailed analysis of personal traits of the murderer-rapist is carried out, who has a number of specific characteristics that distinguish him from subjects of traditional offenses. Feasibility of a multidisciplinary research on the place, circumstances and conditions of the crime as important elements for developing effective investigation methods is substantiated.

Doctor of Philosophy in Law Volodymyr Tverdokhlib draws attention to peculiarities of using conclusions of specialists in proving war crimes: their effective investigation is impossible without the proper specific expertise use. Proof peculiarity in such criminal proceedings lies in combination of traditional forensic approaches with new challenges related to martial law, digitalization of information and the need to promptly record the consequences of armed aggression. Thereby, article purpose is to study peculiarities of using specialist conclusions in proving war crimes, as well as assessing their place in the system of sources of evidence.

The research found that despite legislative consolidation of specialist possibility of drawing up reports and conclusions, this form of implementing specific expertise has not yet become widespread in law enforcement practice. Instead, traditional model of involving a specialist as a participant in investigative (detective) actions, results of whose activities are formalized in the form of reports, explanations and technical annexes to the protocols, remains dominant. It was determined that this form of using specific expertise ensures their procedural admissibility and integration into the evidentiary system without violating requirements of criminal procedural legislation. The author draws attention to the fact that promising direction of development is to expand possibilities of using special research results in the form of specialist conclusions in evidence, however, subject to clear regulatory regulation of the procedure for their preparation and evaluation. The need to distinguish competence of forensic expert and specialist to prevent substitution of their procedural functions, as well as to improve the provisions of criminal procedural legislation, in particular in the context of application of Parts 8 and 9 of Article 71 of Criminal Procedural Code of Ukraine is emphasized.

Natalia Filipenko, Doctor of Legal Sciences, Professor and Full Professor of the Mediterranean University of Montenegro Aleksandar Ivanović addressed the topic of the Ukrainian experience of military reform through the prism of gender equality.

This article examines the role of gender policy as a key factor in modernization of the Armed Forces of Ukraine in the context of a full-scale war. The evolution of approaches to gender integration in the defense sector is analyzed, starting from regulatory and legal changes after 2014 and to the profound transformations caused by the war of 2022. Particular attention is paid to the implementation of institutional mechanisms to ensure gender equality: expanding women's access to combat positions, creating a support infrastructure for female servicemen, introducing gender budgeting and mechanisms to combat sexual violence. The article presents comparative analysis of experience of involving women in the armed forces of other states; in particular, Israel, Norway, Lithuania, the USA and Canada with emphasis on gender integration models, personnel policies, NATO standards and social guarantees. It is indicated that Ukrainian approach to gender transformation of Armed Forces of Ukraine not only meets international standards, but forms new practices that are recognized at the global level. It is concluded that participation of women in the military is not only a human rights issue, but factor in strategic effectiveness, sustainability and modernization of the security and defense sector.

Aliesia Khrebtova, Candidate of Sciences in Public Administration, Docent and Mykhailo Bieloshapka, in the journal columns consider the topic of mediation and legal clinics as elements of the mechanism for ensuring access to justice and alternative conflict resolution. The article raises scientific issue of determining the place of mediation and legal clinics in the mechanism for ensuring access to justice and alternative conflict resolution in the context of development of extrajudicial forms of protection of the rights and legitimate interests of the individual. The Research purpose is to clarify the theoretical and legal principles of functioning of mediation and legal clinics, as well as to substantiate their role as interconnected elements of the modern mechanism for access to justice.

For achieving this goal, method of system analysis, formal-legal, comparative-legal and structural-functional methods were used, that made possible to comprehensively study regulatory principles of mediation, legal status of legal clinics and the peculiarities of their participation in the formation of alternative conflict resolution practices. The results obtained indicate that mediation and the activities of legal clinics are important components of ensuring the availability of legal aid, legal education, increasing the level of legal culture of the population and spreading practice of peaceful dispute resolution. It was established that legal clinics can act not only as an educational base for the formation of practical competencies in the field of mediation among higher education students, but as an effective institutional platform for popularization of alternative methods of conflict resolution. The co-authors concluded that the combination of the potential of mediation and legal clinics contributes to expanding access to justice, reducing conflict in society and establishing restorative and dialogic approaches to resolving legal disputes. Feasibility of further developing the regulatory, organizational and educational support for the participation of legal clinics in the field of mediation is substantiated.

Tetiana Chabanets, Candidate of Science in Public Administration, and Albina Makarets in the article: Determining the Market Value of Goods in Commodity Forensic Examination: Marketing Research, Search for Price Information, Tax Factors and Comparability of Price Offers explore current issues in development of forensic commodity examination methods in Ukraine in the context of changes in the tax and price environment. The legal status of a product as an object of civil rights is analyzed and peculiarities of applying a comparative approach in determining market value, in particular under retrospective assessment, are revealed. Particular attention is paid to the distinction between ordinary marketing research and research conducted for the purposes of forensic examination, peculiarities of searching for specialized enterprises, and comparability of price offers depending on the seller's taxation system. A model approach is proposed to assess the impact of value-added tax, military levy, single tax and logistics-related costs on the final price of a product in 2026. It is justified that to increase reliability of conclusions of forensic commodity examination, price offers should either be obtained within the same tax base or reduced to a single comparable level with a mandatory explanation of methods for such reduction.

The article by Yuliia Shapoval: Disciplinary Responsibility of Judges: International Experience and Practice examines the issues of disciplinary responsibility of judges, its legal nature and international standards. The practice of the European Court of Human Rights (ECtHR) in cases of disciplinary control over judges is analyzed and the national systems of different states, in particular France, Italy, Germany, Austria, Poland and the USA, etc. are compared. A comparative analysis of the composition of disciplinary bodies, disciplinary proceedings procedures and mechanisms for protecting judges is performed. Attention is paid to the application of ECtHR decisions in disciplinary procedures, and directions for the development of institution of disciplinary responsibility in Ukraine are identified. It is concluded that disciplinary responsibility acts not only as a punitive mechanism, but as an effective tool for maintaining professional standards of the judiciary, strengthening the independence of judiciary and building citizens' trust in judicial system.

We are looking forward for further fruitful cooperation. Sincerely yours,
Together we will win!
Glory to our heroes!

Editorial Board Chairman,
Doctor of Legal Sciences, Professor

Hanna Spitsyna

Einleitende Worte des Vorsitzenden des Redaktionsrats

Sehr geehrte Kolleginnen und Kollegen!

Seit dieser Ausgabe präsentiert sich die Website der Fachzeitschrift „Archiv für Kriminologie und forensische Wissenschaften“ (<https://archive-criminology.com.ua/journal/about>) in einem deutlich erneuerten Gewand. Unseres Erachtens besteht die Hauptlogik dieser Neugestaltung in dem Bestreben, die Website nutzerfreundlicher, funktionaler, moderner und emotional positiver zu gestalten. Das Redaktionsteam der wissenschaftlichen Fachzeitschrift hat dabei die Anforderungen an wissenschaftliche Publikationen berücksichtigt, die im Erlass des Ministeriums für Bildung und Wissenschaft der Ukraine Nr. 56 vom 19.01.2026 „Über die Änderung des Verfahrens zur Erstellung des Verzeichnisses wissenschaftlicher Fachpublikationen der Ukraine“ dargelegt sind. In diesem Zuge wurde nicht nur der Redaktionsbeirat maßgeblich neu aufgestellt, sondern auch das Informationsangebot für die Autorinnen und Autoren wissenschaftlicher Artikel sowie für alle, die sich für aktuelle Fragen der weiteren Entwicklung des Landes und der forensischen Wissenschaften in der Ukraine und weltweit interessieren, substantiell erweitert.

In der Zeit, die seit dem Erscheinen der letzten Ausgabe der Zeitschrift vergangen ist, hat eine Delegation des Nationalen Wissenschaftlichen Zentrums «Verd. Prof. M. S. Bokarius Institut für forensische Expertisen» (NWZ IFE) des ukrainischen Justizministeriums den Teilnehmenden der Jahrestagung des Europäischen Netzwerks der forensischen wissenschaftlichen Institute (im Folgenden: ENFSI) in Zürich (Schweiz) die Erfahrungen bezüglich der Arbeit und der Entwicklung der Einrichtung unter den Bedingungen der umfassenden Invasion der Russischen Föderation in die Ukraine präsentiert. Während der Präsentation betonte die Direktorin des NWZ IFE, Anastasiia Kupriianova, dass der Krieg für das Zentrum als Impuls für eine tiefgreifende Transformation gewirkt habe.

„Trotz der Evakuierung eines Teils der Abteilungen und der Arbeit unter sicherheitsrelevanten Risiken haben wir die forensischen Kapazitäten des Zentrums erheblich ausgebaut“, merkte Frau Kupriianova an. „In den vergangenen Jahren haben wir die technische Infrastruktur modernisiert, neue Labore eröffnet, das Spektrum der gutachterlichen Richtungen erweitert und die Zahl der forensischen Sachverständigen in besonders gefragten Fachbereichen erhöht. Heute treibt das NWZ IFE moderne digitale Lösungen aktiv voran, entwickelt internationale Partnerschaften und beteiligt sich an Projekten, die mit der Dokumentation russischer Kriegsverbrechen in der Ukraine in Zusammenhang stehen. Wir sind bereit, diese Erfahrungen zu teilen und gemeinsam neue Projekte zu realisieren.“

Die Teilnehmenden der ENFSI-Tagung zeigten großes Interesse an der Entwicklung der internationalen gutachterlichen Interaktion, insbesondere an der Vertiefung der Zusammenarbeit mit dem NWZ IFE bei der Umsetzung gemeinsamer wissenschaftlicher Projekte und Förderprojekte.

Was den unmittelbaren Inhalt der Zeitschrift betrifft, so beleuchtet Tetiana Bobko, Kandidatin der Rechtswissenschaften und Vorsitzende des Bezirksgerichts Charkiw der Region Charkiw, die Besonderheiten des Beweisgegenstandes in Strafverfahren bezüglich der Entziehung von der Strafvollstreckung. Die Autorin begründet die These, dass die Wirksamkeit der Umsetzung der erzieherischen Funktion des Strafrechts unmittelbar vom tatsächlichen Vollzug der verhängten Strafe abhängt, während die Entziehung von deren Verbüßung die Erreichung der Ziele der strafrechtlichen Verantwortlichkeit nivelliert und die Autorität der Justiz untergräbt. Auf dieser Grundlage wird die Struktur des Beweisgegenstandes unter Berücksichtigung der Spezifik der Tatbestände der strafbaren Handlungen analysiert, die in den Artikeln 389, 390, 391 des Strafgesetzbuches (StGB) der Ukraine vorgesehen sind. Es wird festgestellt, dass der Beweisgegenstand in dieser Kategorie von Verfahren nicht nur die durch die Strafprozessgesetzgebung bestimmten allgemeinen Umstände umfasst, sondern auch zusätzliche Elemente, insbesondere die rechtlichen Voraussetzungen für die Entstehung der Pflicht zur Strafverbüßung, die Tatsache der Kenntnis der Person über deren Bedingungen, das Vorhandensein einer realen Möglichkeit zur Erfüllung der auferlegten Pflichten sowie die Ausrichtung des Vorsatzes auf deren Nichterfüllung. Es wird die Schlussfolgerung gezogen, dass die Systematisierung der Elemente des Beweisgegenstandes in Verfahren dieser Kategorie die Grundlage für eine Erhöhung der Effektivität der Voruntersuchung und für die Formulierung kriminalistischer Empfehlungen zur Bekämpfung der Entziehung von der Strafvollstreckung schafft.

Der Artikel von Oleksii Bohomolov beleuchtet bestimmte Aspekte des Tatobjekts bei strafbaren Handlungen gemäß Art. 191 StGB der Ukraine. Im Artikel wird nachgewiesen, dass Gegenstand der Zueignung und Veruntreuung fremden Eigentums, wie in Teil 1 und 2 des Art. 191 StGB der Ukraine vorgesehen, anvertrautes Gut und Vermögen ist, das sich in der Verwaltungsbefugnis einer Person befindet, d.h. in Bezug auf welches die Person über spezielle Befugnisse verfügt. Anvertraut ist Vermögen, das der Person gemäß einem Rechtsgeschäft oder in Verbindung mit der Erfüllung von Pflichten, die mit der bekleideten Position einhergehen, in Besitz oder Nutzung übergeben wurde, und der Beweis dafür, dass das Vermögen der Person anvertraut wurde, besteht darin, dass diese Person das Vermögen faktisch besitzt und es sich unter ihrer Kontrolle befindet. Es wird dargelegt, dass unter Vermögen, das sich in der Verwaltungsbefugnis befindet, Vermögen zu verstehen ist, das nicht unter der physischen Kontrolle der Person steht, ihr jedoch vom Eigentümer oder einem von diesem ermächtigten Subjekt unter den Bedingungen übergeben wurde, dass diese Person mit einem bestimmten Umfang an Rechten des Besitzes, der Nutzung und der Verfügung über dieses Vermögen ausgestattet wird, was die Möglichkeit seiner operativen Verwaltung zur Erreichung eines vom Eigentümer bestimmten Ziels (oder auch ohne ein solches) gewährleistet. Es wird angemerkt, dass ein besonderes Merkmal fremden Eigentums darin besteht, dass das Vermögen auf der Grundlage eines sowohl in schriftlicher als auch in mündlicher Form geschlossenen Rechtsgeschäfts anvertraut oder in Verwaltung übergeben werden kann, sofern Letzteres nicht gesetzlich verboten ist. Das Abgrenzungskriterium zwischen anvertrautem Vermögen und in Verwaltung übergebenem Vermögen ist der Charakter des Rechtsverhältnisses zwischen Eigentümer und Person: Bei anvertrautem Vermögen handelt es sich um Beziehungen mit der faktischen Möglichkeit des Besitzes; bei in Verwaltung übergebenem Vermögen um Beziehungen mit dem Vorhandensein eines bestimmten Umfangs an eigentumsrechtlichen Befugnissen hinsichtlich des Vermögens. Es wird hervorgehoben, dass die Bestimmung des Gegenstandes der Zueignung und Veruntreuung gemäß Art. 191 StGB der Ukraine eng mit der Feststellung des Status des Straftäters

verbunden ist. Es wird darauf hingewiesen, dass eine Amtsperson eine Person ist, die entsprechend der bekleideten Position über Befugnisse verfügt und entsprechend dieser Position eine Reihe von Funktionen ausübt, insbesondere administrativ-wirtschaftliche, organisatorisch-verfügende Funktionen sowie Funktionen eines Vertreters der staatlichen Gewalt oder der kommunalen Selbstverwaltung. Es wird konstatiert, dass Gegenstand der Inbesitznahme fremden Eigentums durch den Missbrauch der Amtstellung einer Amtsperson Vermögen ist, das untergeordneten Personen anvertraut wurde oder sich in deren Verwaltungsbefugnis befindet. Es wird darauf hingewiesen, dass Gegenstand der Inbesitznahme in den entsprechenden Tatbeständen strafbarer Handlungen gemäß Art. 191 StGB der Ukraine ausschließlich fremdes Sachvermögen sein kann und nicht das Recht auf Vermögen oder Handlungen vermögensrechtlicher Art.

Im Artikel der Doktorin der Philosophie (Ph.D.) im Bereich Recht und Dozentin Anastasiia Vuima, „Die Hinzuziehung eines Spezialisten während der Voruntersuchung von Verbrechen gegen den Frieden, die Sicherheit der Menschheit und die internationale Rechtsordnung“, wird begründet, dass das Erreichen des Standards eines fairen Gerichtsverfahrens ohne die systematische Einbindung von Spezialisten unmöglich ist, deren Tätigkeit auf die Erhöhung der Effektivität bei der Aufdeckung, Erhebung und ordnungsgemäßen Fixierung von Spuren strafbarer Aktivitäten, die Durchführung spezieller Untersuchungen sowie die Generierung von Beweisinformationen auf deren Grundlage in Strafverfahren erhöhter Komplexität ausgerichtet ist. Analysiert werden prozessuale und außerprozessuale Formen der Mitwirkung eines Spezialisten im Strafverfahren, insbesondere dessen Teilnahme an (Forschungs-)Ermittlungshandlungen, die Erteilung von Konsultationen sowie die Erstellung von Bescheinigungen und Gutachten. Aufgedeckt wird die Spezifik der Tätigkeit behördenübergreifender Arbeitsgruppen militärischer Spezialisten, die komplexe Aufgaben zur Rekonstruktion von Ereignissen im Kontext bewaffneter Konflikte, zur Analyse des Waffeneinsatzes und zur Feststellung der Rolle konkreter Personen im Tatmechanismus ausführen. Es wird bewiesen, dass solche Gruppen als integrierter Mechanismus der kriminalistischen Absicherung der Ermittlung fungieren. Gesondert untersucht wird die Beteiligung von Spezialisten bei der Inspektion von Computerdaten aus offenen Quellen, welche die Fixierung, Verifizierung und Interpretation von Informationen aus offenen Quellen gewährleistet. Es wird dargelegt, dass eine solche Tätigkeit eine notwendige Voraussetzung für deren prozessuale Verwertbarkeit darstellt.

Der Richter Dr. phil. (Ph.D.) Kostiantyn Karaman untersucht die taktischen Besonderheiten der Sicherung digitaler Spuren im Strafverfahren unter Berücksichtigung der Spezifik ihrer Entstehung, Funktion und Nutzung in der Beweisführung. Es wird begründet, dass digitale Spuren eine eigenständige Art kriminalistisch relevanter Informationen darstellen, die sich im Prozess der Interaktion zwischen Mensch, technischen Mitteln und digitaler Umgebung formieren und durch Dynamik, Verteiltheit, Abhängigkeit von technischen Bedingungen und die Möglichkeit der Fernbeeinflussung charakterisiert sind. Definiert wird der Mechanismus ihrer Entstehung, der die Phasen der Initiierung des Informationsprozesses, der technischen Fixierung, Verteilung, Transformation und Speicherung von Daten umfasst. Dargelegt werden die Besonderheiten der taktisch-kriminalistischen Absicherung bei der Aufdeckung, Sicherstellung und Fixierung digitaler Spuren, insbesondere die Notwendigkeit der Identifizierung sowohl der materiellen Träger als auch der logischen Existenzumgebungen der Information, der Einsatz spezialisierter technischer Mittel, die Gewährleistung der Datenintegrität und die Einhaltung der prozessualen Formvorschriften.

Viktor Kvashyn, Kandidat der Rechtswissenschaften und Managing Partner der Anwaltskanzlei „Kvashyn und Partner“, widmet seine wissenschaftliche Untersuchung den Problemen der rechtlichen Regulierung der vertraglichen Hinzuziehung qualifizierter Fachkräfte durch den Staatlichen Auditdienst zur Durchführung staatlicher Finanzprüfungen. Die Aufmerksamkeit für diese Thematik wird durch die Existenz der Praxis des Staatlichen Auditdienstes begründet, externe Personen für die Durchführung von Maßnahmen der staatlichen Finanzkontrolle heranzuziehen, was auf das Fehlen von „internen“ qualifizierten Fachkräften zurückzuführen ist, sowie auf die Aufdeckung von Fällen der Hinzuziehung von Personen ohne Abschluss entsprechender Verträge und von Personen, die zum Zeitpunkt ihrer Teilnahme an den Kontrollmaßnahmen keine ordnungsgemäßen Nachweise über ihre Qualifikation besaßen. Es wird festgestellt, dass das Recht des Staatlichen Auditdienstes, qualifizierte Fachkräfte auf vertraglicher Basis heranzuziehen, durch eine Reihe von Akten der Fachgesetzgebung geregelt ist, wobei einer der Behördenakte als methodische Empfehlung herausgegeben wurde, ungeachtet der Tatsache, dass er Merkmale eines normativen Aktes aufweist. Es wird dargelegt, dass die Besonderheiten der rechtlichen Regulierung des Tätigkeitsbereichs des Prüfungsobjekts die Kriterien für die Anerkennung der hinzugezogenen Fachkräfte als qualifiziert sowie die Bedingungen, Arten, Formen und das Verfahren für den Abschluss der in dem entsprechenden Bereich anzuwendenden Verträge bestimmen.

Der Autor beweist, dass die Definition des Vertrages unmittelbar von seinem Gegenstand abhängt, der faktisch durch den Bedarf des Staatlichen Auditdienstes bedingt ist, bei der Durchführung von Prüfungen zur Erfüllung der Aufgaben des staatlichen Finanzaudits spezielles Wissen zu erlangen. Durch die Gegenüberstellung von gerichtlicher sowie wissenschaftlicher und wissenschaftlich-technischer Expertise wird festgestellt, dass ihnen gemeinsam ist, dass die Personen, die diese unmittelbar durchführen, nur anerkannte qualifizierte Fachkräfte sein können, d. h. solche, die das Verfahren der staatlichen Akkreditierung (Experten, die wissenschaftliche und wissenschaftlich-technische Expertisen durchführen) oder der Attestierung in einer bestimmten Spezialisierung (forensische Sachverständige) durchlaufen und entsprechende Zertifikate erhalten haben, mit denen der Staat ihre Qualifikation bestätigt hat. Für die praktische vertragliche Hinzuziehung qualifizierter Fachkräfte zur Durchführung des staatlichen Finanzaudits, welches spezielles, gutachterliches Wissen erfordert, muss der Staatliche Auditdienst eine Entscheidung über die Durchführung der entsprechenden gutachterlichen Untersuchung treffen, als deren Auftraggeber auftreten und nach Bestimmung des Organisators in dem durch das Gesetz der Ukraine „Über das öffentliche Beschaffungswesen“ festgelegten Verfahren mit diesem Organisator einen entgeltlichen Vertrag schließen, der inhaltlich den Anforderungen von Artikel 22 des Gesetzes der Ukraine „Über die wissenschaftliche und wissenschaftlich-technische Expertise“ entsprechen muss, oder einen entgeltlichen Vertrag über die Durchführung einer gutachterlichen Untersuchung durch einen forensischen Sachverständigen in Übereinstimmung mit den Artikeln 7-1, 13 des Gesetzes der Ukraine „Über die gerichtliche Expertise“ abschließen. Zusammenfassend wird festgestellt, dass die Durchführung einer staatlichen wissenschaftlichen und wissenschaftlich-technischen Expertise oder einer gutachterlichen Untersuchung durch einen forensischen Sachverständigen ohne Abschluss eines entsprechenden Vertrages einen direkten Verstoß gegen die geltende Fachgesetzgebung darstellt.

Dmytro Ostroverkhov, Direktor der GmbH „Agentur für forensische Expertisen“, merkt in seinem Artikel „Gegenstand, Objekt und Aufgaben der gutachterlichen Beurteilung der Konformität von Websites mit den Anforderungen an die „Barrierefreiheit“ an, dass die Verabschiedung eines Gesetzes im Bereich der „digitalen Barrierefreiheit“ ein konsequenter und sys-

tembildender Schritt auf dem Weg zur Schaffung von Barrierefreiheit im Informations- und Digitalraum in der Ukraine sein wird. Die Festlegung verbindlicher Normen und der rechtlichen Verantwortlichkeit in diesem Bereich wird zu rechtlichen Maßnahmen der Rechtsdurchsetzung, zu Streitigkeiten über den Zwang zur Erfüllung von Pflichten und zur Heranziehung zur Verantwortung führen. Es wird hervorgehoben, dass die Bewertung von Websites hinsichtlich ihrer Übereinstimmung mit den Anforderungen der digitalen Barrierefreiheit eine Untersuchung darstellt, die spezielles Wissen im Bereich der Computer- und Informations-Kommunikationstechnologien erfordert und in der Folge Gegenstand eines Gerichtsverfahrens und damit einer gerichtlichen Expertise sein kann. Der Autor beweist, dass eine Website als „digitales Begutachtungsobjekt“ zu betrachten ist, d. h. als ein Objekt, das sich im digitalen Raum – dem Internetnetzwerk – befindet und durch bestimmte, im vorliegenden Artikel beleuchtete Merkmale charakterisiert ist. Als Ziel der Bewertung einer Website während der Begutachtung (Untersuchung) ihrer Barrierefreiheit wird die Feststellung der Konformität/Nichtkonformität mit den Anforderungen des Nationalen Standards zur digitalen Barrierefreiheit definiert. Gleichzeitig besteht der Gegenstand der gutachterlichen Untersuchung der Website in der Beurteilung der funktionalen Eigenschaften und der ergonomischen Merkmale der Website. Es wird vorgeschlagen, die gutachterliche Aufgabe als diagnostisch einzustufen und die Frage wie folgt zu formulieren: Entspricht die Website den gesetzlichen Anforderungen an die digitale Barrierefreiheit? Die Expertise von Computertechnik und Softwareprodukten ist jene Art von Begutachtung, die aufgrund der Kompetenz der Sachverständigen und des Bereichs der speziellen Basiskenntnisse des Experten, die zur Lösung der genannten Fragestellung erforderlich sind, die oben erwähnte gutachterliche Aufgabe übernehmen muss.

Yevhen Pivnov, Doktor der Philosophie (Ph.D.) im Bereich Recht, begründet im Artikel „Kriminalistische Charakteristik von Unterschlagungen im Bereich der Straßenbauarbeiten“ die Auffassung, dass Unterschlagungen in dem genannten Bereich komplexer Natur sind und überwiegend durch formal rechtmäßige finanzwirtschaftliche Verfahren realisiert werden, was ihre Aufdeckung und Beweisführung erheblich erschwert. Besondere Aufmerksamkeit wird der Spezifik der Begehungsweise solcher strafbarer Handlungen gewidmet, die dokumentarische Fälschung und technologische Verstöße während der Ausführung der Arbeiten kombiniert, sowie den Umständen ihrer Begehung unter den Bedingungen des Kriegsrechts, welches sich durch eine Vereinfachung der Kontrollverfahren, erhöhte Dringlichkeit von Infrastrukturprojekten und wachsende Missbrauchsrisiken auszeichnet. Der Autor untersucht die Besonderheiten der Persönlichkeit des Täters, des Tatobjekts und des Spurenbildes, das vorwiegend dokumentarisch-digitalen Charakter hat, und weist nach, dass die Effektivität der Untersuchung von Unterschlagungen im Straßenbau nicht nur durch die Vollständigkeit der kriminalistischen Charakteristik bestimmt wird, sondern auch durch die Fähigkeit, deren Elemente an die konkreten Bedingungen der Tatbegehung anzupassen, wodurch die Formulierung fundierter Ermittlungsversionen und entsprechender Algorithmen für (Forschungs-)Ermittlungs- und Verfahrenshandlungen sichergestellt wird.

Die Doktorinnen der Rechtswissenschaften und Professorinnen Iryna Petrova und Hanna Spitsyna sowie die Kandidaten der Rechtswissenschaften Andrii Lubentsov und Oleh Mykhalskyi argumentieren in ihrem wissenschaftlichen Essay „Die kommunikative Kompetenz von Leitern forensischer Einrichtungen als führender Bestandteil ihrer Managementtätigkeit“, dass das Interesse an diesem Problem bei der Entwicklung der heutigen Gesellschaft kein Zufall ist, da es mit der Heranbildung von Führungskräften eines neuen Typs zur Befriedigung der bestehenden gesellschaftlichen Bedürfnisse durch die Ausformung ihrer kommunikativen Kompetenz in der Managementtätigkeit verbunden ist. Im Artikel werden die Hauptaspekte der kommunikativen Kompetenz von Leitern forensischer Einrichtungen als Bestandteile ihrer professionellen Entwicklung in der Managementtätigkeit umrissen und die Richtungen ihrer umfassenden Entwicklung bestimmt.

Es wird vorgeschlagen, unter kommunikativer Kompetenz im Bereich der forensischen Tätigkeit als Bestandteil der Managementtätigkeit ein System psychologischer, sozialer und anderer Kenntnisse über sich selbst und andere, Fähigkeiten und Fertigkeiten in der Kommunikation sowie Verhaltensstrategien in verschiedenen sozialen und öffentlichen Situationen zu verstehen, welches es erlaubt, die zwischenmenschliche Kommunikation entsprechend den Zielen und Bedingungen der forensischen Tätigkeit zu gestalten. Es wird eine Reihe von Kompetenzen skizziert, die die Struktur der allgemeinen Kompetenz des Leiters einer forensischen Einrichtung bilden, welche er für die Ausübung seiner Managementtätigkeit benötigt. Die Autorinnen und Autoren haben eine Reihe spezieller Komponenten definiert, die zur kommunikativen Kompetenz gehören. Es wird betont, dass der Leiter einer forensischen Einrichtung zur Schaffung einer effektiven Kommunikation die fachliche Vorbildung seines Gesprächspartners berücksichtigen und die oben genannten Komponenten bei der Organisation und Durchführung von Verhandlungen komplex anwenden muss.

Bei der Betrachtung der Struktur der kommunikativen Kompetenz von Leitern forensischer Einrichtungen wird neben anderen Bestandteilen festgestellt, dass sich die kommunikative Kompetenz zusätzlich auf folgende Kompetenzen der Person stützt: gegenständliche, pragmatische, ethnokulturelle, soziokulturelle; ihre Charakteristika werden dargelegt. Es wird angemerkt, dass ein modernes, wissenschaftlich fundiertes und entwickeltes kommunikatives Verhaltensmodell des Leiters einer forensischen Einrichtung die Nutzung verschiedener Kommunikationskanäle vorsieht, was einem zweigleisigen Informationsfluss gleicht. Es wird festgestellt, dass das Management des Kommunikationsprozesses im Tätigkeitsbereich einer forensischen Einrichtung die Nutzung verschiedener Instrumente und Ansätze umfasst, unter denen elektronische Aktenführung, die Erstellung von Basen und Datenbanken, die Durchführung von Online-Seminaren und Lernplattformen sowie die Nutzung sozialer Netzwerke und anderer Kommunikationsmittel hervorgehoben wurden.

Mykhailo Rohanin präsentiert einen „Überblick über personenbezogene Informationen in Mobiltelefonen während einer Durchsuchung: Ansätze de facto, de jure und de lege ferenda“.

Der Artikel widmet sich der Klärung der Rechtsnatur und der notwendigen prozessualen Garantien beim Zugang zu personenbezogenen Informationen auf Mobiltelefonen im Rahmen einer Durchsuchung, deren Inspektion und späteren Verwendung im Strafverfahren aus der Perspektive de jure, de facto und de lege ferenda im Lichte der Rechtsprechung des Europäischen Gerichtshofs für Menschenrechte (EGMR). Es wurde herausgefunden, dass die geltende rechtliche Regulierung in dieser Frage nicht den Anforderungen der Vollständigkeit und Vorhersehbarkeit entspricht, da sie in erster Linie keine notwendigen prozessualen Garantien verankert, die geeignet wären, die Ermessensspielräume der Anklageseite bei der Suche, dem Kopieren und der Beschlagnahme digitaler Informationen von Mobiltelefonen einzuschränken. Gleichzeitig wird konstatiert, dass die aktuelle Rechtsanwendungspraxis in diesem Aspekt widersprüchlich ist, da sie die Anwendung unterschiedlicher Maßnahmen zur Legalisierung der erlangten Informationen zulässt, von denen keine in der Rechtsprechung des EGMR formulierten Standards zur Gewährleistung des Rechts der Person auf Privatsphäre hinreichend gerecht wird. Dies gab Anlass, sowohl einige in der wissenschaftlichen Literatur formulierte Vorschläge zur Erweiterung des Kata-

logs der (Forschungs-)Ermittlungshandlungen zu unterstützen, als auch eigene Vorschläge des Autors zur Optimierung der geltenden Strafprozessgesetzgebung zu äußern.

Eine effiziente Untersuchung von Straftaten, die im Bereich der Erbringung professioneller Rechtshilfe (Anwaltschaft) begangen werden, erfordert die Entwicklung einer wissenschaftlich fundierten und systematisch aufgebauten kriminalistischen Methodik, die in der Lage ist, der Komplexität dieser Kategorie von Verbrechen, ihrem latenten Charakter und der Spezifik des Täters Rechnung zu tragen. Als Ziel des Artikels „Struktur der Methodik zur Untersuchung von strafbaren Handlungen im Bereich der Erbringung professioneller Rechtshilfe“ definieren Vlada Husieva, Doktorin der Rechtswissenschaften und Professorin, sowie Kristina Romanauskas, Doktorin der Philosophie (Ph.D.) im Bereich Recht, die theoretische Begründung der Struktur einer kriminalistischen Methodik zur Untersuchung solcher Straftaten und die Bildung eines optimalen Modells zu ihrem Aufbau unter Berücksichtigung der gegenwärtigen Herausforderungen der Rechtspraxis. Im Artikel wird angemerkt, dass eine effektive Methodik als mehrstufiges System aufgebaut sein muss, das spezifische Artenmethodiken, deren Verallgemeinerung sowie die Detaillierung durch Mikromethodiken kombiniert. Es wird dargelegt, dass ihre Struktur die kriminalistische Charakteristik der Straftat, die zu beweisenden Umstände, typische Ermittlungssituationen und Handlungsalgorithmen, organisatorisch-planerische Aspekte der Ermittlung, taktische Besonderheiten bei der Durchführung von (Forschungs-)Ermittlungshandlungen, Maßnahmen zur Überwindung von Gegenwirkungen, die Nutzung speziellen Wissens und eine präventive Komponente umfassen muss. Es wird konstatiert, dass der vorgeschlagene Ansatz Systematik, Anpassungsfähigkeit und Praxisorientierung der kriminalistischen Methodik gewährleistet und zudem die Basis für eine Erhöhung der Effektivität der Voruntersuchung schafft.

Vitalii Salamakha, Doktor der Philosophie (Ph.D.) im Bereich Recht, bestimmt als Ziel seines Artikels „Problematische Aspekte der Beweiserhebung durch den Anwalt im Strafverfahren“ eine umfassende Analyse der Problemfelder der anwaltlichen Beweissammlung. Auf dieser Grundlage werden die normativen Grundlagen seiner Tätigkeit untersucht, insbesondere die Bestimmungen der Strafprozessordnung und des Gesetzes der Ukraine „Über die Anwaltschaft und anwaltliche Tätigkeit“. Es wird begründet, dass trotz der formalen Verankerung weitreichender Befugnisse des Anwalts deren praktische Umsetzung durch die Begrenztheit prozessualer Mechanismen, die Abhängigkeit von diskretionären Entscheidungen anderer Subjekte sowie die Notwendigkeit einer zusätzlichen prozessualen Legalisierung der gesammelten Informationen erschwert wird. Besondere Aufmerksamkeit wird der Nutzung digitaler Beweismittel und von OSINT-Technologien (Open Source Intelligence) gewidmet, die zwar die Möglichkeiten der Verteidigung erweitern, gleichzeitig aber Probleme hinsichtlich ihrer Verwertbarkeit und Standardisierung aufwerfen. Es wird bewiesen, dass die Effektivität der anwaltlichen Beweistätigkeit nicht nur vom Umfang der eingeräumten Rechte abhängt, sondern auch von der Richtigkeit der gewählten prozessualen Taktik und der Rechtzeitigkeit bei der Umsetzung der Beweisinitiative.

Die Besonderheiten der Anwendung von Ergebnissen gerichtlicher Expertisen im Zivilprozess – Probleme und Perspektiven – untersucht Tetiana Slobodanyk, Kandidatin der Rechtswissenschaften und Dozentin. Im modernen Zivilverfahren ist die Nutzung gutachterlicher Ergebnisse ein zentrales Beweismittel, wird jedoch gleichzeitig von erheblichen Problemen bei der Bewertung, Zuverlässigkeit und praktischen Verwertung der Expertengutachten in Gerichtsentscheidungen begleitet. Ziel der Studie ist die Analyse der aktuellen Probleme bei der Verwertung forensischer Expertisen in Zivilsachen und die Bestimmung von Perspektiven zu deren Optimierung.

Angewandt wurden analytische, rechtsvergleichende Methoden sowie eine Analyse der aktuellen Rechtsprechung und wissenschaftlicher Publikationen. Es wird festgestellt, dass die Probleme mit der Heterogenität der Methoden, dem Fehlen einheitlicher Standards für die Bewertung der Schlussfolgerungen sowie mit der unzureichenden Qualifikation von Sachverständigen und der subjektiven richterlichen Beurteilung der Gutachtenergebnisse zusammenhängen; es werden Richtungen zur Verbesserung der rechtlichen Regulierung und methodischen Absicherung vorgeschlagen. Die Forschungsergebnisse belegen die Notwendigkeit einer Anpassung von Gesetzgebung und gerichtlicher Praxis an die modernen Herausforderungen, um Objektivität und Effizienz im Zivilprozess zu gewährleisten.

Im Artikel von Yana Solod wird die kriminalistische Charakteristik vorsätzlicher Tötungsdelikte in Verbindung mit Vergewaltigung oder sexueller Gewalt unter den Bedingungen des Rechtsregimes des Kriegsrechts behandelt. Das Kriegsrecht beeinflusst die Elemente der kriminalistischen Charakteristik erheblich, weshalb sich ihre gesetzmäßigen Zusammenhänge transformieren. Der Fokus liegt auf dem erhöhten Grad der Latenz (Dunkelziffer) dieser Art von Straftaten, was unter anderem durch den eingeschränkten Zugang zu den vorübergehend besetzten und unkontrollierten Gebieten bedingt ist. Es wird eine detaillierte Analyse der Persönlichkeitsmerkmale des Mörders/Vergewaltigers vorgenommen, der eine Reihe spezifischer Eigenschaften aufweist, die ihn von den Tätern traditioneller Delikte unterscheiden. Begründet wird die Zweckmäßigkeit einer komplexen Untersuchung des Ortes, des Milieus und der Umstände der Tatbegehung als wichtige Elemente für die Entwicklung einer wirksamen Ermittlungsmethodik.

Volodymyr Tverdokhlіb, Doktor der Philosophie (Ph.D.) im Bereich Recht, lenkt die Aufmerksamkeit auf die Besonderheiten der Nutzung von Schlussfolgerungen von Spezialisten bei der Beweisführung von Kriegsverbrechen: Ihre effektive Untersuchung ist ohne den angemessenen Einsatz speziellen Wissens unmöglich. Die Besonderheit der Beweisführung in derartigen Strafverfahren liegt in der Kombination traditioneller kriminalistischer Ansätze mit neuen Herausforderungen, die mit dem Kriegsrecht, der Digitalisierung von Informationen und der Notwendigkeit einer operativen Fixierung der Folgen der bewaffneten Aggression verbunden sind. Gerade deshalb besteht das Ziel des Artikels in der Untersuchung der Besonderheiten der Verwertung von Spezialistengutachten bei der Beweisführung von Kriegsverbrechen sowie in der Bewertung ihrer Stellung im System der Beweisquellen.

In der Studie wird dargelegt, dass trotz der gesetzlichen Verankerung der Möglichkeit für Spezialisten, Bescheinigungen und Schlussfolgerungen zu erstellen, diese Form der Realisierung speziellen Wissens in der Rechtspraxis bislang keine weite Verbreitung gefunden hat. Dominierend bleibt hingegen das traditionelle Modell der Hinzuziehung eines Spezialisten als Teilnehmer an (Forschungs-)Ermittlungshandlungen, dessen Tätigkeitsergebnisse in Form von Bescheinigungen, Erklärungen und technischen Anlagen zu den Protokollen formalisiert werden. Es wird festgestellt, dass eine solche Form der Nutzung speziellen Wissens deren prozessuale Zulässigkeit und Integration in das Beweissystem sicherstellt, ohne die Anforderungen der Strafprozessgesetzgebung zu verletzen. Der Autor weist darauf hin, dass die Ausweitung der Möglichkeiten zur Nutzung der Ergebnisse von Spezialuntersuchungen in Form von Schlussfolgerungen von Spezialisten in der Beweisführung eine perspektivische Entwicklungsrichtung darstellt, dies jedoch unter der Bedingung einer klaren normativen Regulierung des Verfahrens für deren Erstellung und Bewertung. Unterstrichen wird die Notwendigkeit einer klaren Abgrenzung der Kompetenzen von forensischen Sachverständigen (Experten) und Spezialisten, der Vermeidung einer Vermischung ihrer prozes-

sualen Funktionen sowie der Verbesserung der Bestimmungen des Strafprozessrechts, insbesondere im Kontext der Anwendung der Teile 8 und 9 des Art. 71 der StPO der Ukraine.

Nataliya Filipenko, Doktorin der Rechtswissenschaften und Professorin, sowie der ordentliche Professor der Universität des Mittelmeers in Montenegro, Aleksandar Ivanovic, widmen sich dem Thema der ukrainischen Erfahrungen bei der Militärreform durch das Prisma der Geschlechtergleichstellung.

Der Artikel untersucht die Rolle der Genderpolitik als Schlüsselfaktor für die Modernisierung der Streitkräfte der Ukraine unter den Bedingungen eines umfassenden Krieges. Analysiert wird die Evolution der Ansätze zur Geschlechterintegration im Verteidigungssektor, angefangen bei den normativ-rechtlichen Änderungen nach 2014 bis hin zu den tiefgreifenden Transformationen, die durch den Krieg 2022 ausgelöst wurden. Besondere Aufmerksamkeit wird der Einführung institutioneller Mechanismen zur Gewährleistung der Geschlechtergleichstellung gewidmet: der Erweiterung des Zugangs von Frauen zu Kampfpositionen, der Schaffung einer Unterstützungsinfrastruktur für Soldatinnen, der Einführung von Gender Budgeting sowie Mechanismen zur Bekämpfung sexueller Gewalt. Der Artikel präsentiert zudem eine vergleichende Analyse der Erfahrungen bei der Einbindung von Frauen in die Streitkräfte anderer Staaten – insbesondere Israels, Norwegens, Litauens, der USA und Kanadas – mit dem Fokus auf Modelle der Geschlechterintegration, Personalpolitik, NATO-Standards und soziale Garantien. Es wird gezeigt, dass der ukrainische Ansatz zur Gendertransformation der Streitkräfte nicht nur internationalen Standards entspricht, sondern auch neue Praktiken formt, die auf globaler Ebene anerkannt werden. Es wird geschlussfolgert, dass die Teilhabe von Frauen im militärischen Bereich nicht nur eine Frage der Menschenrechte ist, sondern auch ein Faktor für die strategische Effektivität, Widerstandsfähigkeit und Modernisierung des Sicherheits- und Verteidigungssektors.

Aliesia Khrebtova, Kandidatin der Wissenschaften im Bereich öffentliche Verwaltung und Dozentin, sowie Mykhailo Bieloshapka erörtern auf den Seiten der Zeitschrift das Thema der Mediation und universitärer Rechtsambulanzen („Legal Clinics“) als Elemente des Mechanismus zur Gewährleistung des Zugangs zum Rechtssystem und der alternativen Konfliktbeilegung. Im Artikel wird das wissenschaftliche Problem der Bestimmung des Stellenwerts von Mediation und juristischen Ambulanzen innerhalb des Mechanismus zur Gewährleistung des Zugangs zur Justiz und zur alternativen Konfliktlösung unter den Bedingungen der Entwicklung außergerichtlicher Formen des Schutzes von Rechten und legitimen Interessen des Einzelnen aufgeworfen. Ziel der Studie ist die Klärung der theoretisch-rechtlichen Grundlagen des Funktionierens von Mediation und Legal Clinics sowie die Begründung ihrer Rolle als miteinander verbundene Elemente des modernen Mechanismus des Zugangs zur Justiz.

Zur Erreichung dieses Ziels wurden die Methode der Systemanalyse, formal-juristische, rechtsvergleichende und strukturfunktionale Methoden angewandt, was eine komplexe Untersuchung der normativen Grundlagen der Mediation, des rechtlichen Status juristischer Ambulanzen und der Besonderheiten ihrer Beteiligung an der Ausformung von Praktiken der alternativen Konfliktlösung ermöglichte. Die gewonnenen Ergebnisse belegen, dass Mediation und die Tätigkeit von Legal Clinics wichtige Bestandteile zur Gewährleistung der Zugänglichkeit von Rechtshilfe, der Rechtsaufklärung, der Hebung der Rechtskultur in der Bevölkerung und der Verbreitung der Praxis der friedlichen Streitbeilegung sind. Es wurde festgestellt, dass juristische Ambulanzen nicht nur als Bildungsbasis für den Erwerb praktischer Kompetenzen im Bereich der Mediation für Studierende dienen können, sondern auch als effektive institutionelle Plattform zur Popularisierung alternativer Methoden der Konfliktlösung. Die Co-Autoren kommen zu dem Schluss, dass die Kombination des Potenzials von Mediation und juristischen Ambulanzen die Erweiterung des Zugangs zur Justiz, die Senkung des Konfliktniveaus in der Gesellschaft sowie die Stärkung restaurativer und dialogorientierter Ansätze zur Lösung von Rechtsstreitigkeiten fördert. Begründet wird die Zweckmäßigkeit der weiteren Entwicklung der normativen, organisatorischen und bildungsbezogenen Absicherung für die Beteiligung juristischer Ambulanzen im Bereich der Mediation.

Tetiana Chabanets, Kandidatin der Wissenschaften im Bereich öffentliche Verwaltung, und Albina Makarets untersuchen in ihrem Artikel „Bestimmung des Marktwertes von Gütern in der Warenkunde-Expertise: Marktforschung, Suche nach Preisinformationen, steuerliche Faktoren und Vergleichbarkeit von Preisangeboten“ aktuelle Fragen der Entwicklung der Methodik warespezifischer Begutachtungen in der Ukraine unter den Bedingungen eines sich verändernden steuerlichen und preislichen Umfelds. Analysiert wird der Rechtsstatus der Ware als Objekt bürgerlicher Rechte und es werden die Besonderheiten der Anwendung des vergleichenden Ansatzes bei der Bestimmung des Marktwertes dargelegt, insbesondere unter den Bedingungen einer retrospektiven Bewertung. Besonderes Augenmerk wird auf die Abgrenzung einer gewöhnlichen Marktforschung von einer Untersuchung für gutachterliche Zwecke, auf die Besonderheiten bei der Suche nach spezialisierten Unternehmen sowie auf die Vergleichbarkeit von Preisangeboten in Abhängigkeit vom Steuersystem des Verkäufers gelegt. Es wird ein Modellansatz zur Bewertung der Auswirkungen der Mehrwertsteuer, der Militärausgaben, der Einheitssteuer und logistisch bedingter Ausgaben auf den Endpreis der Ware unter den Bedingungen des Jahres 2026 vorgeschlagen. Es wird begründet, dass zur Erhöhung der Zuverlässigkeit der Schlussfolgerungen der warenkundlichen Expertise Preisangebote entweder innerhalb derselben Steuerbasis ausgewählt werden müssen oder auf ein einheitliches, vergleichbares Niveau gebracht werden müssen, zwingend verbunden mit einer Erläuterung der Methodik einer solchen Anpassung.

Im Artikel von Yuliia Shapoval, „Disziplinarische Verantwortlichkeit von Richtern: internationale Erfahrungen und Praxis“, werden Fragen der disziplinarischen Verantwortlichkeit von Richtern, ihre Rechtsnatur und internationale Standards untersucht. Analysiert wird die Praxis des Europäischen Gerichtshofs für Menschenrechte (EGMR) in Fällen bezüglich der disziplinarischen Kontrolle über Richter und es werden die nationalen Systeme verschiedener Staaten verglichen, insbesondere von Frankreich, Italien, Deutschland, Österreich, Polen, den USA u. a. Es wird eine vergleichende Analyse der Zusammensetzung von Disziplinarorganen, der Verfahren von Disziplinarprozessen und der Schutzmechanismen für Richter durchgeführt. Aufmerksamkeit wird der Anwendung von EGMR-Entscheidungen in Disziplinarverfahren gewidmet und es werden Entwicklungsrichtungen der Institution der disziplinarischen Verantwortlichkeit in der Ukraine definiert. Es wird resümiert, dass die disziplinarische Verantwortung nicht nur als strafender Mechanismus fungiert, sondern als wirksames Instrument zur Aufrechterhaltung der professionellen Standards der Richterschaft, zur Stärkung der Unabhängigkeit der judikativen Macht und zur Formung des Vertrauens der Bürger in das Justizsystem.

Mit aufrichtigem Respekt und in der Hoffnung auf eine weiterhin fruchtbare Zusammenarbeit!

Gemeinsam werden wir siegen!

Ehre unseren Helden!

Vorsitzende des Redaktionsbeirats,

Doktorin der Rechtswissenschaften, Professorin

Hanna Spitsyna

UDK 343.98

Discours D'ouverture Du Président Du Comité De Rédaction

Chers lecteurs, scientifiques, collègues !

À compter de ce numéro, le site web de la revue scientifique Archives de criminologie et de sciences judiciaires (<https://archive-criminology.com.ua/journal/about>) a fait l'objet d'une mise à jour importante. Cette refonte vise principalement à rendre le site plus convivial, fonctionnel, moderne et attrayant. L'équipe de la revue a pris en compte les exigences relatives aux publications scientifiques professionnelles énoncées dans l'arrêté n° 56 du ministère de l'Éducation et des Sciences d'Ukraine, en date du 19 janvier 2026, portant modification de la procédure d'établissement de la liste des publications scientifiques professionnelles d'Ukraine. Outre la composition du comité de rédaction, l'équipe a également enrichi les informations destinées aux auteurs d'articles scientifiques et à toute personne intéressée par les enjeux actuels du développement des sciences criminalistiques en Ukraine et dans le monde.

Depuis la parution du précédent numéro de la revue, une délégation du Centre scientifique national Centre national de la recherche scientifique « Institut d'expertise judiciaire professeur émérite M. S. Bokarius » du ministère de la Justice ukrainien a présenté aux participants de la réunion annuelle du Réseau européen des institutions d'expertises judiciaires (ENFSI), qui s'est tenue à Zurich (Suisse), l'expérience de l'institut quant à son fonctionnement et son développement dans le contexte de l'invasion à grande échelle de l'Ukraine par la Fédération de Russie. Lors de cette présentation, la directrice du Centre, Anastasiia Kupriianova, a souligné que la guerre avait été un catalyseur de profonde transformation pour l'institut.

« Malgré l'évacuation de certaines unités et le travail dans un contexte de risques sécuritaires, nous avons considérablement renforcé les compétences du Centre », a souligné Mme Anastasiia. « Ces dernières années, nous avons modernisé l'infrastructure technique, ouvert de nouveaux laboratoires, élargi nos domaines d'expertise et augmenté le nombre d'experts judiciaires dans les spécialités concernées. Actuellement, M. S. Bokarius CNREJ activement en œuvre des solutions numériques modernes, développe des partenariats internationaux et participe à des projets liés à la documentation des crimes de guerre russes en Ukraine. Nous sommes prêts à partager cette expérience et à mener conjointement de nouveaux projets. »

Les participants à la réunion de l'ENFSI ont exprimé leur intérêt pour le développement de l'interaction internationale entre experts, et en particulier pour l'approfondissement de la coopération avec le M. S. Bokarius CNREJ sur la mise en œuvre de projets scientifiques et de subventions conjoints.

Concernant le contenu même de la revue, nous notons que Tetiana Bobko, candidate en droit et présidente du tribunal de district de Kharkiv, met en lumière les spécificités de l'objet de la preuve dans les procédures pénales relatives à la soustraction à l'exécution d'une peine. L'auteur soutient que l'efficacité de la fonction éducative du droit pénal dépend directement de l'exécution effective de la peine prononcée, tandis que la soustraction à cette exécution compromet la réalisation des objectifs de la responsabilité pénale et porte atteinte à l'autorité de la justice. Sur cette base, la structure de l'objet de la preuve est analysée, en tenant compte des spécificités des composantes des infractions pénales prévues aux articles 389, 390 et 391 du Code pénal ukrainien. Il a été établi que, dans ce type de procédure, l'objet de la preuve comprend non seulement les circonstances générales définies par la législation de procédure pénale, mais aussi des éléments complémentaires, notamment les conditions légales d'entrée en vigueur de l'obligation d'exécuter la peine, la connaissance par la personne concernée de ses conditions, l'existence d'une possibilité réelle d'exécution des obligations qui lui incombent, ainsi que l'intention de ne pas les remplir. Il a été conclu que la systématisation des éléments de l'objet de la preuve dans les affaires de cette catégorie permet d'accroître l'efficacité de l'enquête préliminaire et de formuler des recommandations criminalistiques visant à lutter contre la soustraction à l'exécution de la peine.

L'article d'Oleksii Bohomolov met en lumière certains aspects des infractions pénales prévues à l'article 191 du Code pénal ukrainien. Il démontre que l'appropriation et le détournement de biens appartenant à autrui, visés aux paragraphes 1 et 2 de l'article 191 du Code pénal ukrainien, concernent les biens confiés et les biens en possession d'une personne, c'est-à-dire ceux sur lesquels elle exerce des pouvoirs particuliers. Un bien est considéré comme confié lorsqu'il est transféré à une personne pour possession ou usage dans le cadre d'une transaction ou de l'exercice des fonctions liées à sa charge. La preuve qu'un bien est confié à une personne réside dans le fait que cette

personne en est effectivement propriétaire et qu'elle en a le contrôle. Il est établi que les biens sous gestion doivent être compris comme des biens qui ne sont pas physiquement détenus par une personne, mais qui lui sont transférés par le propriétaire ou une entité mandatée par lui, moyennant l'octroi de certains droits de propriété, d'usage et de disposition. Ce transfert permet la gestion opérationnelle des biens en vue d'atteindre un objectif précis déterminé par le propriétaire, ou non. Il convient de noter que la particularité des biens d'autrui réside dans le fait qu'ils peuvent être confiés ou transférés à une société de gestion sur la base d'une transaction effectuée par écrit ou oralement, sauf si cette dernière est interdite par la loi. Le critère permettant de distinguer les biens confiés des biens transférés à une société de gestion est la nature de la relation juridique entre le propriétaire et la personne concernée : pour les biens confiés, il s'agit de relations impliquant une possibilité effective de possession ; pour les biens transférés à une société de gestion, il s'agit de relations impliquant l'existence de certains droits de propriété sur les biens. Il est important de souligner que la définition de la personne visée par l'infraction de détournement de fonds et de détournement de fonds, telle que prévue à l'article 191 du Code pénal ukrainien, est étroitement liée à la détermination du statut de la personne concernée par l'infraction. Il est à noter qu'un fonctionnaire est une personne investie d'une autorité liée à sa fonction et exerçant diverses fonctions à ce titre, notamment des fonctions administratives, économiques, organisationnelles et de gestion, en tant que représentant du gouvernement ou d'une collectivité territoriale. Il est précisé que l'objet de l'appropriation de biens appartenant à autrui par abus de fonction est un bien confié à un subordonné ou placé sous sa garde. Il est indiqué que, pour les éléments constitutifs des infractions pénales prévues à l'article 191 du Code pénal ukrainien, l'objet de l'appropriation ne peut être que le bien d'autrui, et non un droit de propriété ou des actes patrimoniaux.

Dans son article intitulé «L'intervention d'un spécialiste lors de l'instruction préliminaire des crimes contre la paix, la sécurité de l'humanité et le droit international», Anastasiia Vuima, docteur en droit et professeur agréée, démontre que la tenue d'un procès équitable est impossible sans l'intervention systématique de spécialistes. Ces derniers ont pour mission d'améliorer l'efficacité de la détection, du recueil et de l'enregistrement des indices d'activités criminelles, de mener des recherches spécifiques et de constituer des éléments de preuve dans le cadre de procédures pénales de plus en plus complexes. L'article analyse les différentes formes de participation, procédurales et non procédurales, d'un spécialiste aux procédures pénales, notamment sa participation aux investigations (recherches), ses consultations, ainsi que la rédaction de rapports et de conclusions. Il expose les spécificités des activités des groupes de travail interministériels de spécialistes militaires, chargés de reconstituer les événements dans le contexte d'un conflit armé, d'analyser l'utilisation des armes et d'établir le rôle de certains individus dans le mécanisme du crime. Il est démontré que ces groupes constituent un mécanisme intégré d'appui criminalistique à l'enquête. La participation de spécialistes à l'examen des données informatiques en accès libre, qui garantit l'enregistrement, la vérification et l'interprétation des informations en accès libre, fait l'objet d'une étude distincte. Il est démontré que ces activités constituent une condition nécessaire à leur recevabilité procédurale.

Le docteur en philosophie, le juge Kostiantyn Karaman, examine les aspects tactiques de la collecte de traces numériques dans le cadre des procédures pénales, en tenant compte des spécificités de leur formation, de leur fonctionnement et de leur utilisation comme preuve. Il démontre que les traces numériques constituent une catégorie indépendante d'information criminalistique, formées lors de l'interaction entre une personne, des moyens techniques et l'environnement numérique. Ces traces se caractérisent par leur dynamisme, leur distribution, leur dépendance aux conditions techniques et la possibilité d'une influence à distance. Le mécanisme de leur formation est déterminé, comprenant les étapes d'initiation du processus informationnel, de fixation technique, de distribution, de transformation et de stockage des données. Les spécificités du soutien tactique et criminalistique à la détection, à l'extraction et à la fixation des traces numériques sont mises en évidence, notamment la nécessité d'identifier à la fois les supports matériels et les environnements logiques d'existence de l'information, le recours à des moyens techniques spécialisés, la garantie de l'intégrité des données et le respect des formes procédurales.

Viktor Kvashyn, candidat en droit et associé gérant du cabinet d'avocats «Kvashyn et Associés», consacre ses recherches scientifiques aux problématiques liées à la réglementation juridique du recours par le Service d'audit de l'État à des spécialistes qualifiés, sur une base contractuelle, pour la réalisation d'audits financiers publics. L'intérêt porté à ce sujet se justifie par la pratique, courante au sein du Service d'audit de l'État, de faire appel à des tiers pour mener des activités de contrôle financier public. Cette pratique est liée à l'absence de spécialistes qualifiés à temps plein dans ses effectifs, et à l'identification de cas où des personnes ont été impliquées sans contrat et d'autres qui, au moment de leur participation aux contrôles, ne disposaient pas de justificatifs de leurs qualifications. Il a été établi que le droit du Service d'audit de l'État de recourir à des spécialistes qualifiés sur une base contractuelle est régi par plusieurs textes législatifs spécialisés. Parmi ceux-ci, un arrêté ministériel, bien qu'il présente des caractéristiques d'un texte réglementaire, a été publié à titre de recommandations méthodologiques. Il est établi que les particularités de la réglementation juridique du domaine d'activité de l'audit déterminent les critères de reconnaissance des spécialistes impliqués comme étant qualifiés, ainsi que les conditions, les types, les formes et la procédure de conclusion des contrats appliqués dans ce domaine.

L'auteur démontre que la définition du contrat dépend directement de son objet, lequel est en réalité déterminé par les besoins du Service d'audit de l'État en matière d'expertise spécialisée lors des inspections menées dans le cadre de l'audit financier de l'État. La corrélation entre l'analyse scientifique et technique a établi que ces expertises ont en commun d'être exercées directement par des spécialistes qualifiés et reconnus, c'est-à-dire des personnes ayant suivi la procédure d'accréditation d'État (experts en analyse scientifique et technique) ou obtenu une certification dans une spécialité donnée (experts judiciaires), et ayant reçu les certificats requis attestant de leurs qualifications par l'État. Pour impliquer concrètement des spécialistes qualifiés dans le cadre d'un audit financier d'État nécessitant des connaissances pointues, le Service d'audit de l'État doit décider de réaliser une expertise, se porter garant de celle-ci et, après avoir désigné l'organisateur conformément à la procédure établie par la loi ukrainienne sur les marchés publics, conclure avec ce dernier une convention d'honoraires conforme à l'article 22 de la loi ukrainienne sur l'expertise scientifique et technique. Il peut également conclure une convention d'honoraires pour la réalisation d'une expertise par un expert judiciaire, conformément aux articles 7-1 et 13 de la loi ukrainienne sur l'expertise judiciaire. En résumé, la réalisation d'un examen scientifique ou technique d'État, ou d'une expertise par un expert judiciaire, sans convention préalable, constitue une violation directe de la législation en vigueur.

Dans son article intitulé «Sujet, objet et tâches d'évaluation de la conformité des sites web aux exigences d'accessibilité», Dmytro Ostroverkhov, directeur de l'agence d'expertise judiciaire SARL, souligne que l'adoption d'une loi sur l'accessibilité numérique constituera une étape cohérente et systématique vers la création d'un accès sans obstacle à l'information et à l'espace numérique en Ukraine. L'établissement de normes obligatoires et d'une responsabilité juridique dans ce domaine permettra de mettre en œuvre des mesures légales pour faire respecter les droits, traiter les litiges relatifs à l'exécution des obligations et tenter des poursuites. Il est important de noter que l'évaluation de la conformité des sites web aux exigences d'accessibilité numérique est une étude qui requiert des connaissances spécialisées en informatique et en technologies de l'information et de la communication, et qui peut faire l'objet de procédures judiciaires, et donc d'expertises judiciaires. L'auteur soutient qu'un site web doit être considéré comme un « objet d'expertise numérique », c'est-à-dire un site situé dans l'espace numérique, à savoir: Internet et présentant certaines caractéristiques détaillées dans cet article. L'objectif de l'évaluation d'un site web lors d'une expertise (étude) d'accessibilité est d'établir sa conformité ou non aux exigences de la norme nationale d'accessibilité numérique. Parallèlement, l'expertise porte sur l'évaluation des caractéristiques fonctionnelles et ergonomiques du site. Il est proposé de qualifier la mission de l'expert de diagnostique et de la formuler ainsi : le site web répond-il aux exigences de la législation sur l'accessibilité numérique ? L'examen expert du matériel informatique et des logiciels est une expertise qui, dans le cadre des compétences et des connaissances fondamentales spécifiques des experts, nécessaires à la résolution de la problématique susmentionnée, doit permettre de répondre à cette mission.

Dans son article intitulé « Caractéristique criminalistique des vols dans le secteur des travaux publics », Yevhen Pivnov, docteur en droit, soutient que les vols commis dans ce domaine sont complexes et s'opèrent principalement par le biais de procédures financières et économiques formellement légitimes, ce qui complique considérablement leur détection et leur preuve. L'auteur s'intéresse particulièrement aux spécificités du mode opératoire de ces infractions, qui combine falsification de documents et violations techniques lors de l'exécution des travaux, ainsi qu'aux circonstances de leur commission sous le régime de la loi martiale, caractérisée par des procédures de contrôle simplifiées, une urgence accrue des projets d'infrastructure et des risques d'abus plus élevés. L'auteur a étudié les caractéristiques de la personnalité du criminel, l'objet de l'infraction et le contexte de l'enquête, principalement documentaire et numérique, et a démontré que l'efficacité des enquêtes sur les vols dans le domaine des travaux de construction routière dépend non seulement de l'exhaustivité des éléments criminalistiques, mais aussi de la capacité à adapter ces éléments aux conditions spécifiques de l'infraction, garantissant ainsi la formation de thèses d'enquête étayées et d'algorithmes d'action d'enquête (déductive) et de procédure correspondants.

Les docteurs en droit, professeurs Iryna Petrova et Hanna Spitsyna, ainsi que les candidats en droit Andrii Lubentsov et Oleh Mykhalskyi, affirment dans leur essai scientifique intitulé « La compétence communicationnelle des gestionnaires d'institutions médico-légales : un élément clé de leur activité managériale » que l'intérêt porté à cette problématique par l'évolution de la société actuelle n'est pas fortuit. En effet, il est lié à la formation d'un nouveau type de gestionnaires capables de répondre aux besoins actuels de la société grâce au développement de leur compétence communicationnelle dans l'exercice de leurs fonctions managériales. L'article présente les principaux aspects de cette compétence communicationnelle en tant que composantes de leur développement professionnel et identifie les pistes de développement global qui s'offrent à eux.

Il est proposé de concevoir la compétence communicative dans le domaine d'analyse scientifique comme une composante de l'activité de gestion, un système de connaissances psychologiques, sociales et autres sur soi-même et autrui, d'aptitudes et d'habitudes de communication, ainsi que de stratégies comportementales dans diverses situations sociales et publiques. Ce système permet d'établir une communication interpersonnelle adaptée aux objectifs et aux conditions de l'activité criminalistique. Un certain nombre de compétences constituant la structure de la compétence générale du directeur d'un

institut d'expertise judiciaire, compétences nécessaires à l'exercice de ses fonctions de gestion, sont décrites. Les auteurs ont identifié plusieurs composantes spécifiques de la compétence communicative. Il est souligné que, pour une communication efficace, le directeur d'un institut d'expertise judiciaire doit tenir compte de la formation professionnelle de son interlocuteur et appliquer pleinement les composantes susmentionnées lors de l'organisation et du déroulement des négociations.

L'analyse de la structure des compétences communicationnelles des responsables d'institutions d'expertise judiciaire révèle que ces compétences reposent sur les dimensions suivantes : thématique, pragmatique, ethnoculturelle et socioculturelle, dont les caractéristiques sont précisées. Le modèle communicationnel moderne, scientifiquement élaboré et développé, du comportement du responsable d'une institution d'expertise judiciaire repose sur l'utilisation de divers canaux de communication, s'apparentant à un flux d'informations bidirectionnel. La gestion de la communication au sein d'une institution d'expertise judiciaire implique le recours à différents outils et approches, notamment la gestion électronique des bureaux, la création de bases de données, l'organisation de webinaires et de formations en ligne, ainsi que l'utilisation des réseaux sociaux et autres moyens de communication.

Mykhailo Rohanin donne un aperçu des informations personnelles contenues dans les téléphones portables lors d'une recherche : approches de facto, de jure et de lege ferenda.

L'article examine la question de la nature juridique et des garanties procédurales nécessaires à l'accès aux données personnelles contenues dans les téléphones mobiles lors d'une perquisition, leur examen et leur utilisation ultérieure dans le cadre de poursuites pénales, du point de vue de jure, de facto et de lege ferenda, à la lumière de la jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme. Il apparaît que la réglementation et la législation actuelles en la matière ne répondent pas aux exigences d'exhaustivité et de prévisibilité, car elles n'établissent pas, en premier lieu, les garanties procédurales nécessaires pour limiter le pouvoir discrétionnaire du ministère public lors de la perquisition, de la copie et de l'effacement des données numériques contenues dans les téléphones mobiles. Par ailleurs, il est constaté que la pratique actuelle des forces de l'ordre en la matière est contradictoire, puisqu'elle autorise le recours à diverses mesures pour légaliser les informations obtenues, sans qu'aucune ne réponde pleinement aux normes garantissant le droit au respect de la vie privée telles que formulées par la jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme. Cela a permis à la fois de soutenir certaines propositions formulées dans la littérature scientifique concernant l'élargissement de la liste des actions d'enquête (de recherche), et d'exprimer les propositions de l'auteur concernant l'amélioration de la législation procédurale pénale actuelle.

L'enquête efficace sur les infractions pénales commises dans le domaine de l'assistance juridique professionnelle exige l'élaboration d'une méthodologie criminalistique rigoureuse et systématique, capable de prendre en compte la complexité de cette catégorie d'infractions, leur caractère latent et la spécificité du sujet. L'article « Structure de la méthodologie d'enquête sur les infractions pénales commises dans le domaine de l'assistance juridique professionnelle », de Vlada Husieva, docteur en droit et professeur, et Kristina Romanaukas, docteur en philosophie (droit), vise à fournir une justification théorique de la structure de la méthodologie criminalistique applicable à ces infractions et à proposer un modèle optimal pour sa construction, en tenant compte des enjeux actuels de la pratique policière. L'article souligne qu'une méthodologie efficace doit être conçue comme un système à plusieurs niveaux, combinant des méthodologies spécifiques, leur généralisation et leur détail par le biais de microméthodologies. Il est établi que sa structure doit inclure les caractéristiques criminalistiques de l'infraction, les circonstances susceptibles d'être prouvées, les situations d'enquête typiques et les algorithmes d'actions, les aspects organisationnels et de planification de l'enquête, les caractéristiques tactiques de la conduite des actions d'enquête (défectives), les mesures pour contrer les obstacles, l'utilisation de connaissances spécialisées et un volet préventif. Il est affirmé que l'approche proposée garantit la systématicité, l'adaptabilité et l'orientation pratique de la méthodologie criminalistique, et jette également les bases d'une efficacité accrue de l'enquête préliminaire.

Vitalii Salamakha, docteur en droit. L'article intitulé « Aspects problématiques de la collecte de preuves par un avocat dans le cadre d'une procédure pénale » vise à analyser en profondeur les difficultés rencontrées lors de la collecte de preuves par un avocat dans le cadre d'une procédure pénale. À cette fin, le cadre réglementaire régissant ses activités est étudié, notamment les dispositions du droit de la procédure pénale et de la loi ukrainienne « Sur le barreau et les activités juridiques ». Il est démontré que, malgré la consolidation formelle des larges pouvoirs de l'avocat, leur mise en œuvre pratique est complexifiée par les limites des mécanismes procéduraux, la dépendance à l'égard des décisions discrétionnaires d'autres acteurs et la nécessité d'une légalisation procédurale supplémentaire des informations recueillies. Une attention particulière est portée à l'utilisation des preuves numériques et des technologies OSINT, qui élargissent les possibilités de la défense, mais soulèvent simultanément des problèmes d'admissibilité et de normalisation. Il est démontré que l'efficacité des activités de l'avocat en matière de preuve dépend non seulement de l'étendue des droits qui lui sont conférés, mais aussi de la pertinence du choix des tactiques procédurales et de la rapidité avec laquelle l'initiative de collecte de preuves est mise en œuvre.

Les particularités de l'application d'analyse scientifique dans les procédures civiles : problèmes et perspectives sont étudiés par Tetiana Slobodanyk, candidate en droit et professeur agrégée. Dans les procédures civiles modernes, l'application d'analyse scientifique constitue un élément de preuve

essentiel, mais elle soulève d'importantes difficultés d'évaluation, de fiabilité et d'utilisation pratique des avis d'experts dans les décisions de justice. Cette étude vise à analyser les problèmes actuels liés à l'application d'analyse scientifique dans les affaires civiles et à identifier les perspectives d'amélioration.

Des méthodes juridiques analytiques et comparatives ont été utilisées, ainsi qu'une analyse de la jurisprudence contemporaine et des publications scientifiques. Il a été établi que les problèmes sont liés à l'hétérogénéité des méthodes, à l'absence de normes uniformes pour l'évaluation des conclusions, ainsi qu'à l'insuffisance des qualifications des experts et à l'appréciation subjective des résultats des examens par le tribunal ; des pistes d'amélioration de la réglementation juridique et du soutien méthodologique ont été proposées. Les résultats de l'étude soulignent la nécessité d'adapter la législation et la pratique judiciaire aux enjeux contemporains afin de garantir l'objectivité et l'efficacité de la procédure civile.

L'article de Yana Solod examine la caractéristique criminalistique des meurtres intentionnels associés à un viol ou à des violences sexuelles sous le régime juridique de la loi martiale. Cette dernière influence considérablement les éléments constitutifs de ces caractéristiques, modifiant leurs liens naturels. L'auteur s'intéresse à l'allongement du délai de latence de ce type d'infraction, dû notamment à l'accès restreint aux territoires temporairement occupés et hors de contrôle. Elle propose une analyse détaillée des traits de personnalité du meurtrier-violeur, qui présente des caractéristiques spécifiques le distinguant des auteurs d'infractions traditionnelles. L'article démontre la pertinence d'une étude approfondie du lieu, des circonstances et des conditions du crime, éléments essentiels à l'élaboration d'une méthodologie d'enquête efficace.

Volodymyr Tverdokhlib docteur en droit, souligne les particularités du recours aux expertises dans la preuve des crimes de guerre : une enquête efficace est impossible sans une utilisation appropriée des connaissances spécialisées. La spécificité de la preuve dans de telles procédures pénales réside dans la combinaison des approches criminalistiques traditionnelles et des nouveaux défis liés à la loi martiale, à la numérisation de l'information et à la nécessité de consigner rapidement les conséquences de l'agression armée. C'est pourquoi cet article vise à étudier les particularités du recours aux expertises dans la preuve des crimes de guerre, ainsi qu'à évaluer leur place dans le système des sources de preuves.

L'étude a révélé que, malgré la consolidation législative de la possibilité pour un spécialiste d'établir des rapports et des conclusions, cette forme de mise en œuvre des connaissances spécialisées n'est pas encore généralisée dans la pratique policière. Le modèle traditionnel, qui consiste à impliquer un spécialiste comme participant aux enquêtes (d'investigation), dont les résultats sont formalisés sous forme de rapports, d'explications et d'annexes techniques aux procès-verbaux, demeure prédominant. Il a été établi que cette forme d'utilisation des connaissances spécialisées garantit leur admissibilité procédurale et leur intégration au système de preuve sans enfreindre les exigences de la législation de procédure pénale. L'auteur souligne qu'une piste prometteuse serait d'élargir les possibilités d'utilisation des résultats de recherches spécialisées, sous forme de conclusions d'experts, comme preuve, sous réserve d'une réglementation claire de la procédure d'élaboration et d'évaluation. Il est essentiel de distinguer les compétences d'expert et de spécialiste afin d'éviter la substitution de leurs fonctions procédurales et d'améliorer les dispositions de la législation de procédure pénale, notamment en ce qui concerne l'application des paragraphes 8 et 9 de l'article 71 du Code de procédure pénale ukrainien.

Nataliia Filipenko, docteur en droit, professeur et professeur titulaire à l'Université méditerranéenne du Monténégro Aleksandar Ivanović, a abordé le sujet de l'expérience ukrainienne de la réforme militaire à travers le prisme de l'égalité des sexes.

Cet article examine le rôle de la politique d'égalité des sexes comme facteur clé de la modernisation des forces armées ukrainiennes dans le contexte d'une guerre de grande ampleur. L'évolution des approches en matière d'intégration des femmes dans le secteur de la défense est analysée, depuis les changements réglementaires et juridiques intervenus après 2014 jusqu'aux profondes transformations induites par la guerre de 2022. Une attention particulière est portée à la mise en œuvre de mécanismes institutionnels visant à garantir l'égalité des sexes : élargissement de l'accès des femmes aux postes de combat, création d'une infrastructure de soutien pour les femmes militaires, introduction d'une budgétisation sensible au genre et de mécanismes de lutte contre les violences sexuelles. L'article présente également une analyse comparative de l'expérience d'intégration des femmes dans les forces armées d'autres États, notamment Israël, la Norvège, la Lituanie, les États-Unis et le Canada en mettant l'accent sur les modèles d'intégration des femmes, les politiques de personnel, les normes de l'OTAN et les garanties sociales. Il est démontré que l'approche ukrainienne de la transformation de l'égalité des sexes au sein des forces armées ukrainiennes répond non seulement aux normes internationales, mais instaure également de nouvelles pratiques reconnues à l'échelle mondiale. Il est donc conclu que la participation des femmes dans l'armée n'est pas seulement une question de droits de l'homme, mais aussi un facteur d'efficacité stratégique, de durabilité et de modernisation du secteur de la sécurité et de la défense.

Aliesia Khrebtova, docteur en administration publique et professeur agrégée, et Mykhailo Bieloshapka, dans les colonnes de la revue, examinent la médiation et les cliniques juridiques en tant qu'éléments du mécanisme garantissant l'accès à la justice et le règlement alternatif des conflits. L'article soulève la question scientifique de la place de la médiation et des cliniques juridiques dans ce mécanisme, dans le contexte du développement de formes extrajudiciaires de protection des droits

et intérêts légitimes de la personne. L'objectif de cette étude est d'éclairer les principes théoriques et juridiques du fonctionnement de la médiation et des cliniques juridiques, et de démontrer leur rôle en tant qu'éléments interdépendants du mécanisme moderne d'accès à la justice.

Pour atteindre cet objectif, les méthodes d'analyse systémique, formelle et juridique, comparative et structurelle-fonctionnelle ont été utilisées, permettant une étude approfondie des principes réglementaires de la médiation, du statut juridique des cliniques juridiques et des spécificités de leur participation à la mise en place de modes alternatifs de résolution des conflits. Les résultats obtenus indiquent que la médiation et les activités des cliniques juridiques constituent des composantes essentielles pour garantir l'accès à l'aide juridique, la formation juridique, le développement de la culture juridique de la population et la diffusion des pratiques de résolution pacifique des conflits. Il a été établi que les cliniques juridiques peuvent non seulement servir de base pédagogique pour le développement des compétences pratiques en médiation chez les étudiants de l'enseignement supérieur, mais aussi de plateforme institutionnelle efficace pour la popularisation des modes alternatifs de résolution des conflits. Les co-auteurs concluent que la combinaison du potentiel de la médiation et des cliniques juridiques contribue à élargir l'accès à la justice, à réduire les conflits sociaux et à instaurer des approches restauratives et dialogiques de résolution des litiges. La faisabilité d'un développement accru du cadre réglementaire, organisationnel et pédagogique en faveur de la participation des cliniques juridiques à la médiation est démontrée.

Tetiana Chabanets, candidate en sciences de l'administration publique, et Albina Makarets, dans leur article intitulé « Détermination de la valeur marchande des biens dans le cadre de l'expertise des produits : études de marché, recherche d'informations sur les prix, facteurs fiscaux et comparabilité des offres », explorent les enjeux actuels du développement de la méthodologie d'expertise des produits en Ukraine, dans un contexte d'évolution de la fiscalité et des prix. Elles analysent le statut juridique d'un produit en tant qu'objet de droits civils et mettent en lumière les spécificités de l'application d'une approche comparative à la détermination de sa valeur marchande, notamment dans le cadre d'une évaluation rétrospective. Une attention particulière est portée à la distinction entre les études de marché classiques et les études menées à des fins d'expertise, aux spécificités de la recherche d'entreprises spécialisées et à la comparabilité des offres de prix en fonction du régime fiscal du vendeur. Une approche modélisée est proposée pour évaluer l'impact de la taxe sur la valeur ajoutée, de la taxe militaire, de la taxe unique et des coûts liés à la logistique sur le prix final d'un produit en 2026. Il est justifié que, pour accroître la fiabilité des conclusions de l'examen par un expert du produit, les offres de prix soient soit obtenues dans la même assiette fiscale, soit ramenées à un niveau comparable unique, avec une explication obligatoire de la méthodologie de cette réduction.

L'article de Yulia Shapoval, intitulé « Responsabilité disciplinaire des juges : expérience et pratique internationales », examine la question de la responsabilité disciplinaire des juges, sa nature juridique et les normes internationales. Il analyse la pratique de la Cour européenne des droits de l'homme (CEDH) en matière de contrôle disciplinaire des juges et compare les systèmes nationaux de différents États, notamment la France, l'Italie, l'Allemagne, l'Autriche, la Pologne et les États-Unis. Une analyse comparative de la composition des organes disciplinaires, des procédures disciplinaires et des mécanismes de protection des juges est présentée. L'article s'intéresse à l'application des arrêts de la CEDH dans les procédures disciplinaires et identifie des pistes de développement pour l'institution de la responsabilité disciplinaire en Ukraine. Il conclut que la responsabilité disciplinaire constitue non seulement un mécanisme punitif, mais aussi un outil efficace pour maintenir les normes professionnelles de la magistrature, renforcer son indépendance et instaurer la confiance des citoyens dans le système judiciaire.

Avec tout mon respect et dans l'espoir d'une future collaboration fructueuse !

Ensemble, nous vaincrons !

Gloire à nos héros !

Responsable du comité de rédaction,

Docteur en droit, professeur

Hanna Spitsyna

Avec un respect sincère et l'espoir de poursuivre un travail fructueux !

Ensemble, nous gagnerons ! Gloire à nos héros !

Président du Comité de Rédaction,

Docteur en droit, Professeur

Hanna Spitsyna

Przemówienie otwierające

Drodzy czytelnicy, naukowcy, koledzy!

Począwszy od tego numeru, strona internetowa czasopisma naukowego: Archives of Criminology and Forensic Sciences (<https://archive-criminology.com.ua/journal/about>) została znacząco zaktualizowana. Naszym zdaniem główną logiką aktualizacji jest próba uczynienia jej wygodniejszą, funkcjonalną, nowoczesną, emocjonalnie pozytywną. Zespół czasopisma naukowego wziął pod uwagę wymagania dotyczące publikacji naukowych zawodowych określone w rozporządzeniu Ministerstwa Edukacji i Nauki Ukrainy: W sprawie zmian w procedurze tworzenia listy publikacji naukowych zawodowych Ukrainy №56 z dnia 19 stycznia 2026 r. i znacząco zmienił nie tylko skład redakcji, ale rozszerzył informacje dla autorów artykułów naukowych i wszystkich zainteresowanych aktualnymi zagadnieniami dalszego rozwoju kraju i nauk kryminalistycznych na Ukrainie i świecie.

W czasie, jaki upłynął od publikacji poprzedniego numeru czasopisma, delegacja Narodowego Centrum Naukowego «Hon. Prof. MS Bokarius Forensic Science Institute» Ministerstwa Sprawiedliwości Ukrainy przedstawił uczestnikom dorocznego spotkania Europejskiej Sieci Instytutów Forensic Science (zwanej dalej ENFSI), które odbyło się w Żurychu (Szwajcaria), doświadczenia i rozwój instytucji w kontekście pełnoskalowej inwazji na Federację Rosyjską na Ukrainie. Podczas prezentacji Anastasiia Kupriianova, Dyrektor Rady Bezpieczeństwa Narodowego «Hon. Prof. MS Bokarius FSI» podkreślił, że wojna była dla Centrum impulsem do głębokiej transformacji.

„Pomimo ewakuacji niektórych działów i pracy w warunkach zagrożenia bezpieczeństwa, znacznie wzmocniliśmy kompetencje eksperckie Centrum” – powiedziała pani Anastasia. W ostatnich latach zmodernizowaliśmy infrastrukturę techniczną, otworzyliśmy nowe laboratoria, rozszerzyliśmy obszary specjalizacji i zwiększyliśmy liczbę biegłych medycyny sądowej w odpowiednich specjalnościach. Obecnie NSC «Hon. Prof. MS Bokarius FSI» aktywnie wdraża nowoczesne rozwiązania cyfrowe, rozwija partnerstwa międzynarodowe i uczestniczy w projektach związanych z dokumentacją zbrodni wojennych popełnionych przez Rosję na Ukrainie. Jesteśmy gotowi podzielić się tym doświadczeniem i wspólnie realizować nowe projekty.»

Uczestnicy spotkania ENFSI wykazali zainteresowanie rozwojem międzynarodowej interakcji eksperckiej, w szczególności pogłębieniem współpracy z NSC «Hon. Prof. MS Bokarius FSI» w sprawie realizacji wspólnych projektów naukowych i grantowych.

Jeśli chodzi o bezpośrednią treść czasopisma, zauważamy, że Tetiana Bobko, kandydatka nauk prawnych, szefowa Charkowskiego Sądu Rejonowego Obwodu Charkowskiego, podkreśla specyfikę tematu dowodowego w postępowaniu karnym dotyczącym uchylania się od odbycia kary. Autor uzasadnia tezę, że skuteczność realizacji funkcji wychowawczej prawa karnego zależy bezpośrednio od faktycznego wykonania orzeczonej kary, natomiast uchylanie się od jej odbycia uniemożliwia osiągnięcie celów odpowiedzialności karnej i podważa władzę wymiaru sprawiedliwości. Na tej podstawie analizowana jest struktura materiału dowodowego tematycznego, z uwzględnieniem specyfiki elementów przestępstw przewidzianych w art. 389, 390, 391 Kodeksu karnego Ukrainy. Ustalono, że przedmiotem dowodowym w tej kategorii postępowania są nie tylko okoliczności ogólne określone w przepisach postępowania karnego, ale także elementy dodatkowe, w szczególności przesłanki prawne powstania obowiązku odbycia kary, fakt znajomości przez osobę jej warunków, obecność realnej możliwości wypełnienia powierzonych obowiązków, a także zamiar niewypełnienia ich. Stwierdzono, że systematyzacja elementów tematu dowodowego w sprawach tej kategorii stwarza podstawę do zwiększenia efektywności śledztwa przygotowawczego i formułowania zaleceń kryminalistycznych przeciwdziałających uchylaniu się od odbywania kary.

Artykuł Oleksija Bohomolowa podkreśla pewne aspekty tematu przestępstw przewidzianych w art. 191 Kodeksu karnego Ukrainy. Artykuł dowodzi, że przedmiotem przywłaszczenia i defraudacji cudzego majątku, przewidzianego w częściach 1, 2 art. 191 Kodeksu karnego Ukrainy, jest majątek powierzony i majątek będący w posiadaniu osoby, w odniesieniu do którego dana osoba ma szczególne uprawnienia. Powierzona jest mienie, które zostaje przekazane osobie w celu posiadania lub użytkowania zgodnie z transakcją lub w związku z wykonywaniem obowiązków przewidzianych w zajmowanym stanowisku, a dowodem na to, że majątek został powierzony osobie, jest to, że osoba ta faktycznie jest właścicielem majątku i majątek ten znajduje się pod jej kontrolą. Ustalono, że majątek zarządzany należy rozumieć jako majątek, który nie znajduje się pod fizyczną kontrolą osoby, ale został jej przekazany przez właściciela lub podmiot przez niego upoważniony na warunkach przyznania tej osobie określonej liczby praw do posiadania, użytkowania i rozporządzania tą nieruchomością zapewniając możliwość zarządzania nią operacyjnie w celu osiągnięcia określonego celu określonego przez właściciela lub bez takiego celu. Należy zauważyć, że odrębną cechą cudzego majątku jest to, że majątek może zostać powierzony lub przekazany zarządcy na podstawie transakcji dokonanej zarówno w formie pisemnej, jak i ustnej, chyba że jest to zabronione przez prawo. Kryterium odróżnienia majątku powierzonego od

majątku przekazanego zarządowi jest charakter stosunku prawnego pomiędzy właścicielem a osobą: w przypadku majątku powierzonego są to stosunki z rzeczywistą możliwością posiadania; w przypadku majątku przekazanego zarządowi są to stosunki dostępności określonej ilości praw własności w odniesieniu do majątku. Podkreśla się, że definicja przedmiotu defraudacji i defraudacji, o której mowa w art. 191 Kodeksu karnego Ukrainy, jest ściśle związana z ustaleniem statusu przedmiotu przestępstwa. Należy zauważyć, że urzędnikiem jest osoba, która posiada władzę zgodnie z zajmowanym stanowiskiem i wykonuje szereg funkcji zgodnie z tym stanowiskiem, w szczególności funkcje administracyjne i gospodarcze, organizacyjne i zarządcze przedstawiciela rządu lub samorządu lokalnego. Stwierdza się, że przedmiotem przywłaszczenia cudzego majątku w wyniku nadużycia stanowiska służbowego jest majątek powierzony podwładnym lub znajdujący się pod ich opieką. Wskazuje się, że tematem przywłaszczenia w odpowiednich elementach przestępstw, o którym mowa w art. 191 Kodeksu karnego Ukrainy, może być wyłącznie własność innej osoby, a nie prawo własności lub działania o charakterze majątkowym.

Doktor filozofii prawa, docent, Anastasiia Vuima w artykule: Zaangażowanie specjalisty podczas przedprocesowego dochodzenia w sprawie zbrodni przeciwko pokojowi, bezpieczeństwu ludzkości i prawu międzynarodowemu potwierdza, że osiągnięcie standardu sprawiedliwego procesu jest niemożliwe bez systematycznego zaangażowania specjalistów, których działalność ma na celu zwiększenie efektywności wykrywania, gromadzenia i prawidłowego rejestrowania śladów działalności niezgodnej z prawem karnym, prowadzenie badań specjalnych, a także tworzenie na ich podstawie informacji dowodowych w postępowaniach karnych o zwiększonej złożoności. Analizowane są proceduralne i pozaproceduralne formy udziału specjalisty w postępowaniu karnym, w szczególności jego udział w czynnościach dochodzeniowych (poszukiwawczych), udzielanie konsultacji, sporządzanie raportów i wniosków. Ujawniono specyfikę działalności międzyresortowych grup roboczych specjalistów wojskowych, którzy wykonują złożone zadania rekonstrukcji wydarzeń w kontekście konfliktu zbrojnego, analizy użycia broni oraz ustalenia roli poszczególnych osób w mechanizmie przestępstwa. Udowodniono, że takie grupy funkcjonują jako zintegrowany mechanizm kryminalistycznego wsparcia śledztwa. Odrębnie badany jest udział specjalistów w przeglądzie danych komputerowych typu open source, co zapewnia rejestrację, weryfikację i interpretację informacji typu open source. Udowodniono, że tego typu działania stanowią warunek konieczny ich dopuszczalności proceduralnej.

Doktor filozofii, sędzia Kostiantyn Karaman bada taktyczną specyfikę gromadzenia śladów cyfrowych w postępowaniu karnym, biorąc pod uwagę specyfikę ich powstawania, funkcjonowania i wykorzystania w dowodzeniu. Udowodniono, że ślady cyfrowe stanowią niezależny rodzaj informacji o znaczeniu kryminalistycznym, powstających w wyniku interakcji między osobą, środkami technicznymi i środowiskiem cyfrowym, charakteryzujących się dynamiką, dystrybucją, zależnością od warunków technicznych i możliwością zdalnego oddziaływania. Określono mechanizm ich powstawania, który obejmuje etapy inicjowania procesu informacyjnego, utrwalania technicznego, dystrybucji, transformacji i przechowywania danych. Ujawniono specyfikę wsparcia taktycznego i kryminalistycznego w zakresie wykrywania, ekstrakcji i utrwalania śladów cyfrowych, w szczególności potrzebę identyfikacji zarówno nośników materialnych, jak i logicznych środowisk istnienia informacji, wykorzystania specjalistycznych środków technicznych, zapewnienia integralności danych i zgodności z formą proceduralną.

Viktor Kvashyn, Kandydat Nauk Prawnych, Partner Zarządzający spółki prawniczej: Kvashyn and Partners, poświęca swoje badania naukowe problemom regulacji prawnych zatrudniania przez Państwową Służbę Audytu wykwalifikowanych specjalistów na podstawie umowy do przeprowadzenia państwowego audytu finansowego. Zwrócenie uwagi na wskazany temat uzasadnione jest istnieniem praktyki Państwowej Służby Audytowej angażującej osoby trzecie do prowadzenia działań kontroli finansowej państwa związanych z brakiem w jej składzie wykwalifikowanych specjalistów „w pełnym wymiarze czasu pracy” oraz identyfikacją przypadków angażowania osób bez zawierania odpowiednich umów oraz osób, które w chwili ich udziału w prowadzeniu działań kontrolnych nie posiadali odpowiednich dowodów potwierdzających ich kwalifikacje. Ustalono, że prawo Państwowej Służby Kontroli do zatrudniania wykwalifikowanych specjalistów na podstawie umowy regulowane jest przez szereg aktów ustawodawstwa specjalistycznego, wśród których jeden z aktów departamentalnych został wydany w formie zaleceń metodologicznych, pomimo dostępności oznak aktu regulacyjnego w. Uzasadniono, że specyfika regulacji prawnej obszaru działalności przedmiotu audytu determinuje kryteria uznawania zaangażowanych specjalistów za wykwalifikowanych, warunki, rodzaje, formy i tryb zawierania umów stosowane w danym obszarze.

Autor udowadnia, że definicja umowy zależy bezpośrednio od jej tematu, który faktycznie jest zdeterminowany potrzebami Państwowej Służby Audytowej w zakresie zdobywania specjalistycznej wiedzy podczas przeprowadzania kontroli w celu realizacji zadań państwowego audytu finansowego. Korelacja badań kryminalistycznych i technicznych wykazała, że łączy je to, że jedynie uznanymi wykwalifikowanymi specjalistami mogą być osoby, które je bezpośrednio prowadzą, czyli te, które przeszły państwową procedurę akredytacyjną (eksperti przeprowadzający badania naukowo-naukowo-techniczne) lub certyfikację w określonej specjalności (eksperti kryminalistyczni) i otrzymali odpowiednie certyfikaty, za pomocą których państwo potwierdziło ich kwalifikacje. Aby praktycznie zaangażować wykwalifikowanych specjalistów na podstawie umowy do przeprowadzenia państwowego audytu finansowego, który wymaga szczególnej, eksperckiej wiedzy, Państwowa Służba Audytowa

musi podjąć decyzję o przeprowadzeniu odpowiednich badań kryminalistycznych, działać jako jej klient i po ustaleniu organizatora zgodnie z procedurą ustanowioną przez Ustawę Ukrainy: O zamówieniach publicznych organizator musi zawrzeć z nim umowę o opłatach, która treść powinna spełniać wymogi art. 22 ustawy Ukrainy: O ekspertyzie naukowo-technicznej lub zawierać umowę o wynagrodzenie za przeprowadzenie badania eksperckiego przez biegłego medycyny sądowej zgodnie z art. 7-1, 13 ustawy Ukrainy: O badaniu sądowym. Podsumowując, przeprowadzenie przez biegłego medycyny sądowej państwowego badania naukowo-technicznego lub badań kryminalistycznych bez zawarcia stosownej umowy stanowi bezpośrednie naruszenie obowiązujących przepisów.

Dmytro Ostroverkhov, dyrektor Agencji Badań Kryminalistycznych LLC, w artykule: Temat, przedmiot i zadania eksperckiej oceny zgodności stron internetowych z wymogami "dostępności" zauważa, że przyjęcie ustawy w dziedzinie "dostępności cyfrowej" będzie spójnym i systemowym krokiem w kierunku stworzenia bezbarierowego dostępu w przestrzeni informacyjnej i cyfrowej na Ukrainie. Ustanowienie obowiązkowych norm i odpowiedzialności prawnej w tym obszarze doprowadzi do podjęcia środków prawnych mających na celu realizację praw, sporów o wymuszenie wypełnienia obowiązków i postawienie przed wymiarem sprawiedliwości. Podkreśla się, że ocena stron internetowych pod kątem zgodności z wymogami dostępności cyfrowej jest badaniem wymagającym szczególnej wiedzy z zakresu technologii komputerowych oraz informacyjno-komunikacyjnych i może następnie stać się przedmiotem postępowania sądowego, a tym samym badań kryminalistycznych. Autor twierdzi, że stronę internetową należy traktować jako "cyfrowy obiekt badań kryminalistycznych", a dokładniej taki, który znajduje się w przestrzeni cyfrowej; Internet i charakteryzuje się pewnymi cechami podkreślonymi w tym artykule. Celem oceny dostępności strony internetowej podczas badania kryminalistycznego (badania) jest ustalenie zgodności / niezgodności z wymogami Krajowego Standardu Dostępności Cyfrowej. Jednocześnie tematem badań kryminalistycznych na stronie internetowej jest ocena cech funkcjonalnych i właściwości ergonomicznych strony internetowej. Proponuje się przypisanie zadania eksperckiego zadaniu diagnostycznemu i sformułowanie go w pytaniu: czy strona internetowa spełnia wymogi ustawodawstwa dotyczącego dostępności cyfrowej. Badanie kryminalistyczne sprzętu komputerowego i oprogramowania jest rodzajem badania kryminalistycznego, które w ramach kompetencji biegłych, w zakresie specjalnej podstawowej wiedzy biegłego, niezbędnej do rozwiązania ww. kwestii, powinno rozwiązać ww. zadanie eksperckie.

Yevhen Pivnov, doktor filozofii prawa, w artykule Kryminalistyczna charakterystyka kradzieży w dziedzinie robót drogowych potwierdza pogląd, że kradzieże w tym obszarze mają złożony charakter i są realizowane głównie poprzez formalnie uzasadnione procedury finansowe i gospodarcze, co znacznie komplikuje ich wykrywanie i dowód. Szczególną uwagę zwraca się na specyfikę sposobu popełniania takich przestępstw, łączącego fałszowanie dokumentów i naruszenia technologiczne podczas wykonywania pracy, a także na okoliczności ich popełnienia w stanie wojennym, które charakteryzują się uproszczonymi procedurami kontroli, zwiększoną pilnością projektów infrastrukturalnych i zwiększonym ryzykiem nadużyć. Autor zbadał specyfikę osobowości przestępcy, przedmiotu przestępstwa i obrazu śladowego, który ma głównie charakter dokumentalny i cyfrowy, i udowodnił, że skuteczność śledztwa w sprawie kradzieży w zakresie robót drogowych zależy nie tylko od kompletności cech kryminalistycznych, ale także od umiejętności dostosowania jego elementów do specyficznych warunków przestępstwa, zapewnienie tworzenia uzasadnionych wersji dochodzeniowych i odpowiadających im algorytmów działań dochodzeniowych (detektywistycznych) i proceduralnych.

Doktorzy nauk prawnych, profesorowie Iryna Petrova, Hanna Spitsyna, kandydaci nauk prawnych Andrii Lubentsov i Oleh Mykhalskyi w eseju naukowym: Kompetencje komunikacyjne kierowników instytucji ekspertów kryminalistycznych jako wiodący element ich działalności zarządczej argumentują, że rozwój społeczeństwa w obecnych warunkach wskazuje na zainteresowanie tą kwestią nie przez przypadek, ponieważ wiąże się to z kształtowaniem nowego typu menedżerów, aby sprostać istniejącym potrzebom społeczeństwa poprzez kształtowanie ich kompetencji komunikacyjnych w działaniach zarządczych. W artykule przedstawiono główne aspekty kompetencji komunikacyjnych kierowników instytucji kryminalistycznych jako elementy ich rozwoju zawodowego w zarządzaniu oraz wskazano kierunki ich wszechstronnego rozwoju.

Proponuje się rozumienie kompetencji komunikacyjnych w zakresie działalności kryminalistycznej jako składnika działalności zarządczej jako systemu wiedzy psychologicznej, społecznej i innej o sobie i innych, umiejętnościach i nawykach komunikacyjnych oraz strategiach behawioralnych w różnych sytuacjach społecznych i publicznych, który pozwala budować komunikację interpersonalną zgodnie z celem i warunkami działalności kryminalistycznej. Przedstawiono szereg kompetencji, które tworzą strukturę ogólnych kompetencji kierownika zakładu medycyny sądowej, niezbędnych do wykonywania przez niego czynności zarządczych. Autorzy zidentyfikowali szereg szczególnych elementów wchodzących w skład kompetencji komunikacyjnych. Podkreśla się, że w celu stworzenia skutecznej komunikacji Kierownik instytucji kryminalistyki powinien uwzględnić branżowe szkolenie rozmówcy i kompleksowo zastosować powyższe elementy podczas organizacji i prowadzenia negocjacji.

Biorąc pod uwagę strukturę kompetencji komunikacyjnych kierowników instytucji kryminalistycznych, a także inne komponenty, ustalono, że kompetencje komunikacyjne opierają się na następujących kompetencjach danej osoby: podmiotowym, pragmatycznym, etnokulturowym, społeczno-kulturowym; podano ich cechy charakterystyczne. Należy zauważyć, że współczesny,

naukowo skonstruowany i rozwinięty model komunikacyjny zachowania Kierownika instytucji medycyny sądowej zakłada wykorzystanie różnych kanałów komunikacji, które przypominają dwukierunkowy przepływ informacji. Ustalono, że zarządzanie komunikacją w obszarze działalności instytucji kryminalistycznej wiąże się z wykorzystaniem różnych narzędzi i podejść, wśród których wyróżniono elektroniczne zarządzanie biurem, tworzenie baz danych i banków danych, prowadzenie warsztatów i platform szkoleniowych online, wykorzystanie sieci społecznościowych i innych środków komunikacji.

Mychajło Rohanin przedstawia przegląd danych osobowych w telefonach komórkowych podczas wyszukiwania: podejścia *de facto*, *de jure* i *de lege ferenda*.

Artykuł poświęcony jest ujawnieniu kwestii natury prawnej i niezbędnych gwarancji proceduralnych dostępu do danych osobowych w telefonach komórkowych podczas przeszukania, ich kontroli i dalszego wykorzystania w postępowaniu karnym z pozycji *de iure*, *de facto* i *de lege ferenda* w świetle praktyki Europejskiego Trybunału Praw Człowieka. Stwierdzono, że obecne regulacje regulacyjne i prawne w tej kwestii nie spełniają wymogów kompletności i przewidywalności, gdyż przede wszystkim nie ustanawiają niezbędnych gwarancji proceduralnych, które mogłyby ograniczyć dyskrecyjne uprawnienia ścigania podczas wyszukiwania, kopiowania i usuwania informacji cyfrowych z telefonów komórkowych. Jednocześnie stwierdzono, że obecna praktyka egzekwowania prawa w tym zakresie jest sprzeczna, gdyż pozwala na stosowanie różnych środków legalizacji uzyskanych informacji, z których żaden w wystarczającym stopniu nie spełnia standardów zapewnienia prawa jednostki do prywatności sformułowanych w praktyce Europejskiego Trybunału Praw Człowieka. Dało to podstawy zarówno do poparcia niektórych propozycji formułowanych w literaturze naukowej dotyczących rozszerzenia listy działań dochodzeniowych (poszukiwawczych), jak i do wyrażenia propozycji autora dotyczących udoskonalenia obowiązującego ustawodawstwa karnego procesowego.

Skuteczne dochodzenie w sprawie przestępstw popełnionych w zakresie profesjonalnej pomocy prawnej wymaga opracowania naukowo uzasadnionych i systematycznie budowanych metod kryminalistycznych, które mogą uwzględniać złożoność tej kategorii przestępstw, ich ukryty charakter i specyfikę tematu. Cel artykułu Struktura metodologii badania przestępstw popełnionych w zakresie profesjonalnej pomocy prawnej przez Vladę Husieva, doktora nauk prawnych, profesora i Kristinę Romanuskas, Doktor filozofii prawa ma na celu teoretyczne uzasadnienie struktury metodologii kryminalistycznej badania przestępstw w zakresie profesjonalnej pomocy prawnej oraz stworzenie optymalnego modelu jej konstrukcji, uwzględniającego współczesne wyzwania praktyki egzekwowania prawa. W artykule zauważono, że skuteczne metody należy budować jako system wielopoziomowy, który łączy określone metodologie, ich uogólnianie i wyszczególnianie za pomocą mikrometodologii. Uzasadniono, że jego struktura powinna obejmować kryminalistyczną charakterystykę przestępstwa, okoliczności podlegające dowodom, typowe sytuacje dochodzeniowe i algorytmy działań, organizacyjne i planistyczne aspekty śledztwa, specyfikę taktyczną prowadzenia działań dochodzeniowych (detektywistycznych), środki mające na celu przezwyciężenie przeciwdziałania, wykorzystanie specjalistycznej wiedzy specjalistycznej i element zapobiegawczy. Stwierdza się, że proponowane podejście zapewni systematyczność, zdolność adaptacji i praktyczną orientację metod kryminalistycznych oraz tworzy podstawę do zwiększenia efektywności śledztwa przygotowawczego.

Vitalii Salamakha, doktor filozofii prawa. Celem artykułu Problematyczne aspekty gromadzenia dowodów przez adwokata w postępowaniu karnym jest określenie kompleksowej analizy problematycznych aspektów gromadzenia dowodów przez adwokata w postępowaniu karnym. Na tej podstawie badane są ramy regulacyjne jego działalności, w szczególności przepisy prawa karnego procesowego oraz Prawa Ukrainy: O adwokaturze i praktyce prawniczej. Uzasadnia się, że pomimo formalnego skonsolidowania szerokich uprawnień adwokata, ich praktyczną realizację komplikują ograniczenia mechanizmów proceduralnych, zależność od uznaniowych decyzji innych podmiotów oraz potrzeba dodatkowej legalizacji proceduralnej gromadzonych informacji. Szczególną uwagę zwraca się na wykorzystanie dowodów cyfrowych i technologii OSINT, które poszerzają możliwości obrony, ale jednocześnie rodzą problemy z ich dopuszczalnością i standaryzacją. Udowodniono, że skuteczność działań dowodowych adwokata zależy nie tylko od zakresu przyznanych praw, ale także od prawidłowości wyboru taktyki proceduralnej i terminowości realizacji inicjatywy dowodowej.

Specyfika zastosowania wyników badań kryminalistycznych w postępowaniu cywilnym: problemy i perspektywy bada Tetiana Slobodianyk, Kandydatka Nauk Prawnych, Docent. We współczesnym postępowaniu cywilnym zastosowanie wyników badań kryminalistycznych jest kluczowym środkiem dowodowym, ale jednocześnie towarzyszą mu istotne kwestie ewaluacyjne, rzetelność i praktyczne wykorzystanie opinii biegłych w orzeczeniach sądowych. Celem badań jest analiza aktualnych problemów stosowania wyników badań kryminalistycznych w sprawach cywilnych oraz określenie perspektyw ich poprawy.

Wykorzystano analityczne, porównawcze metody prawne, a także analizę współczesnej praktyki sądowej i publikacji naukowych. Ustalono, że problemy wiążą się z niejednorodnością metod, brakiem jednolitych standardów oceny wniosków, a także niewystarczającymi kwalifikacjami ekspertów i subiektywną oceną wyników badań przez sąd; zaproponowano kierunki poprawy regulacji prawnych i wsparcia metodologicznego. Wyniki badań wskazują na potrzebę dostosowania ustawodawstwa i

praktyki sądowej do współczesnych wyzwań, aby zapewnić obiektywizm i efektywność postępowań cywilnych.

Artykuł Yany Solod bada kryminalistyczną charakterystykę umyślnych morderstw połączonych z gwałtem lub przemocą seksualną w ramach reżimu prawnego stanu wojennego. Stan wojenny znacząco wpływa na elementy cech kryminalistycznych, które przekształcają ich naturalne powiązania. Autor skupia się na zwiększonym poziomie utajenia tego rodzaju przestępstwa, co wynika w szczególności z ograniczonego dostępu do terytoriów czasowo okupowanych i niekontrolowanych. Przeprowadzana jest szczegółowa analiza cech osobistych mordercy-gwałtciela, który posiada szereg specyficznych cech odróżniających go od podmiotów tradycyjnych przestępstw. Udowodniono wykonalność ultradyscyplinarnych badań nad miejscem, okolicznościami i warunkami przestępstwa jako ważnymi elementami opracowania skutecznych metod dochodzeniowych.

Doktor filozofii prawa Wołodymyr Twerdokhlib zwraca uwagę na specyfikę wykorzystywania wniosków specjalistów w dowodzeniu zbrodni wojennych: ich skuteczne dochodzenie jest niemożliwe bez odpowiedniego wykorzystania specjalistycznej wiedzy. Specyfika dowodowa takiego postępowania karnego polega na połączeniu tradycyjnego podejścia kryminalistycznego z nowymi wyzwaniami związanymi ze stanem wojennym, cyfryzacją informacji i koniecznością szybkiego rejestrowania konsekwencji agresji zbrojnej. Celem artykułu jest zatem zbadanie specyfiki stosowania wniosków specjalistycznych w dowodzeniu zbrodni wojennych, a także ocena ich miejsca w systemie źródeł dowodów.

Badanie wykazało, że pomimo konsolidacji legislacyjnej specjalistycznych możliwości sporządzania raportów i wniosków, ta forma wdrażania określonej wiedzy specjalistycznej nie stała się jeszcze powszechna w praktyce egzekwowania prawa. Zamiast tego dominuje tradycyjny model angażowania specjalisty jako uczestnika działań dochodzeniowych (detektywistycznych), których wyniki działań są sformalizowane w formie raportów, wyjaśnień i załączników technicznych do protokołów. Ustalono, że taka forma wykorzystania specjalistycznej wiedzy zapewnia ich dopuszczalność proceduralną i włączenie do systemu dowodowego bez naruszania wymogów prawa karnego procesowego. Autor zwraca uwagę na fakt, że obiecującym kierunkiem rozwoju jest poszerzenie możliwości wykorzystania specjalnych wyników badań w formie specjalistycznych wniosków dowodowych, jednak z zastrzeżeniem jasnych regulacji regulacyjnych procedury ich przygotowania i oceny. Podkreślono potrzebę rozróżnienia kompetencji biegłego i specjalisty medycyny sądowej w celu zapobiegania zastępowaniu ich funkcji procesowych, a także udoskonalenia przepisów prawa karnego procesowego, w szczególności w kontekście stosowania części 8 i 9 artykułu 71 Kodeksu postępowania karnego Ukrainy.

Nataliia Filipenko, doktor nauk prawnych, profesor i profesor zwyczajny Śródziemnomorskiego Uniwersytetu Czarnogóry Aleksandar Ivanović poruszył temat ukraińskich doświadczeń reformy wojskowej przez pryzmat równości płci.

W artykule zbadano rolę polityki równości płci jako kluczowego czynnika modernizacji Sił Zbrojnych Ukrainy w kontekście wojny na pełną skalę. Analizowana jest ewolucja podejść do integracji płci w sektorze obronnym, począwszy od zmian regulacyjnych i prawnych po 2014 roku oraz głębokich przemian spowodowanych wojną 2022 roku. Szczególną uwagę zwraca się na wdrożenie mechanizmów instytucjonalnych zapewniających równość płci: rozszerzenie dostępu kobiet do stanowisk bojowych, stworzenie infrastruktury wsparcia dla żołnierek, wprowadzenie budżetowania pod kątem płci oraz mechanizmów zwalczania przemocy seksualnej. W artykule przedstawiono analizę porównawczą doświadczeń w zakresie angażowania kobiet w siły zbrojne innych państw, w szczególności Izraela, Norwegii, Litwy, USA i Kanady, ze szczególnym uwzględnieniem modeli integracji płci, polityki kadrowej, standardów NATO i gwarancji socjalnych. Wskazano, że ukraińskie podejście do transformacji płci w Siłach Zbrojnych Ukrainy nie tylko spełnia międzynarodowe standardy, ale także tworzy nowe praktyki, uznawane na szczeblu globalnym. Stwierdzono, że udział kobiet w wojsku to nie tylko kwestia praw człowieka, ale czynnik strategicznej skuteczności, trwałości i modernizacji sektora bezpieczeństwa i obrony.

Aliesia Khrebtova, Kandydatka Nauk Administracji Publicznej, Docent i Mychajło Biełoszapka, w swoich felietonach rozważają temat mediacji i klinik prawnych jako elementów mechanizmu zapewniającego dostęp do wymiaru sprawiedliwości i alternatywne metody rozwiązywania konfliktów. W artykule poruszono kwestię naukową ustalenia miejsca mediacji i poradni prawnych w mechanizmie zapewnienia dostępu do wymiaru sprawiedliwości i alternatywnego rozwiązywania konfliktów w kontekście rozwoju pozasądowych form ochrony praw i uzasadnionych interesów jednostki. Celem badań jest wyjaśnienie teoretycznych i prawnych zasad funkcjonowania mediacji i poradni prawnych, a także uzasadnienie ich roli jako wzajemnie powiązanych elementów współczesnego mechanizmu dostępu do wymiaru sprawiedliwości.

Do osiągnięcia tego celu wykorzystano metodę analizy systemowej, metody formalno-prawne, porównawczo-prawne oraz strukturalno-funkcjonalne, które umożliwiły kompleksowe zbadanie regulacyjnych zasad mediacji, statusu prawnego poradni prawnych oraz specyfiki ich udziału w kształtowaniu alternatywnych praktyk rozwiązywania konfliktów. Uzyskane wyniki wskazują, że mediacja i działalność poradni prawnych są ważnymi elementami zapewnienia dostępności pomocy prawnej, edukacji prawniczej, podnoszenia poziomu kultury prawnej społeczeństwa i szerzenia praktyki

pokojuowego rozstrzygnięcia sporów. Ustalono, że poradnie prawne mogą pełnić nie tylko funkcję bazy edukacyjnej do kształtowania kompetencji praktycznych w zakresie mediacji wśród studentów szkół wyższych, ale także skutecznej platformy instytucjonalnej popularyzującej alternatywne metody rozwiązywania konfliktów. Współautorzy doszli do wniosku, że połączenie potencjału mediacji i poradni prawnych przyczynia się do poszerzenia dostępu do wymiaru sprawiedliwości, ograniczenia konfliktów w społeczeństwie oraz ustanowienia naprawczego i dialogicznego podejścia do rozwiązywania sporów prawnych. Udowodniono możliwość dalszego rozwoju wsparcia regulacyjnego, organizacyjnego i edukacyjnego dla udziału poradni prawnych w obszarze mediacji.

Tetiana Chabanets, kandydatka nauk ścisłych w administracji publicznej, i Albina Makarets w artykule: Określanie wartości rynkowej towarów w badaniu kryminalistycznym towarów: badania marketingowe, wyszukiwanie informacji o cenach, czynniki podatkowe i porównywalność ofert cenowych badają bieżące problemy w rozwoju metod badawczych kryminalistycznych towarów na Ukrainie w kontekście zmian w otoczeniu podatkowym i cenowym. Analizowany jest status prawny produktu jako przedmiotu praw obywatelskich oraz ujawniane są osobliwości stosowania podejścia porównawczego przy ustalaniu wartości rynkowej, w szczególności w ramach oceny retrospektywnej. Szczególną uwagę zwraca się na rozróżnienie pomiędzy zwykłymi badaniami marketingowymi a badaniami prowadzonymi na potrzeby badań kryminalistycznych, specyfikę poszukiwania wyspecjalizowanych przedsiębiorstw oraz porównywalność ofert cenowych w zależności od systemu podatkowego sprzedawcy. Zaproponowano modelowe podejście do oceny wpływu podatku od wartości dodanej, opłaty wojkowej, podatku jednolitego i kosztów logistycznych na ostateczną cenę produktu w 2026 r. Uzasadnione jest, aby w celu zwiększenia wiarygodności wniosków z kryminalistycznego badania towarów oferty cenowe były albo uzyskiwane w ramach tej samej podstawy opodatkowania, albo obniżane do jednego porównywalnego poziomu z obowiązkowym wyjaśnieniem metod takiej obniżki.

Artykuł Yulii Shapoval: Odpowiedzialność dyscyplinarna sędziów: międzynarodowe doświadczenie i praktyka bada kwestie odpowiedzialności dyscyplinarnej sędziów, jej charakter prawny i standardy międzynarodowe. Analizowana jest praktyka Europejskiego Trybunału Praw Człowieka (ETPC) w sprawach kontroli dyscyplinarnej nad sędziami oraz porównywane są systemy krajowe różnych państw, w szczególności Francji, Włoch, Niemiec, Austrii, Polski i USA itp. Przeprowadzono analizę porównawczą składu organów dyscyplinarnych, procedur postępowania dyscyplinarnego i mechanizmów ochrony sędziów. Zwrócono uwagę na stosowanie orzeczeń ETPC w postępowaniu dyscyplinarnym oraz wskazano kierunki rozwoju instytucji odpowiedzialności dyscyplinarnej na Ukrainie. Stwierdzono, że odpowiedzialność dyscyplinarna działa nie tylko jako mechanizm karny, ale jako skuteczne narzędzie utrzymania standardów zawodowych sądownictwa, wzmacniania niezawisłości sądownictwa i budowania zaufania obywateli do wymiaru sprawiedliwości.

Profesor Iwan Jacenko przedstawia koncepcyjne uzasadnienie szeregu zagadnień, które mogą zostać przedłożone do rozstrzygnięcia biegłemu weterynaryjnemu w ramach postępowania karnego, gdy biegły ten zostaje wyznaczony przez organ śledczy lub sąd (sprawach) związanych z przestępstwami przeciwko życiu i zdrowiu zwierząt, popełnionymi przez pracowników weterynarii. Sformułowane pytania opierają się na integracji zasad logiki formalnej, dialektyki i analizy systemowej, a także metod abstrakcji, prognozowania i modelowania, co zapewnia ich metodologiczną poprawność, praktyczną orientację oraz zwiększa skuteczność badania eksperckiego i wartość dowodową opinii eksperta. Zaproponowany zestaw pytań pomoże ustalić fakt występowania DND oraz odnotować jego skutek, a także określić, czy istnieje związek przyczynowo-skutkowy między tą wadą a negatywnymi konsekwencjami dla zwierzęcia.

Czasopismo zamykają artykuły Larysy Arkuszy i Aleksandra Czernowa „Klasyfikacja i znaczenie taktyczne źródeł pozyskiwania informacji istotnych z punktu widzenia kryminalistyki podczas dochodzeń w sprawie przestępstw ciężkich i szczególnie ciężkich” oraz Aliny Gawłowskiej „Administracyjno-prawny charakter arbitrażu sportowego”.

Przetłumaczono z DeepL.com (wersja darmowa)
Liczymy na dalszą owocną współpracę. Z poważaniem,
Razem wygramy!
Chwała naszym bohaterom!
Przewodniczący Rady Redakcyjnej,
Doktor nauk prawnych, profesor
Hanna Spitsyna

Z wyrazami szczerego szacunku i nadzieją na dalszą owocną pracę!
Razem zwyciężymy! Chwała naszym Bohaterom!

Przewodniczący redakcji,
doktor nauk prawnych, profesor

Hanna Spitsyna

HAYKOBI CTATTI

SCIENCE ARTICLES
WISSENSCHAFTSARTIKE
ARTICLES SCIENTIFIQUES
ARTYKUŁY NAUKOWE

DOI: <https://doi.org/10.32353/acfs.13.2026.01>
УДК 343.98 (477)

Тетяна Бобко,

кандидат юридичних наук,
голова Харківського районного суду Харківської області
м. Харків, Україна;
ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-2911-9690>,
e-mail: tetiana.justice.ua@gmail.com

Особливості предмета доказування у кримінальних провадженнях щодо ухилення від відбування покарання

Тетяна Бобко

Стаття присвячена комплексному дослідженню особливостей предмета доказування у кримінальних провадженнях, пов'язаних із ухиленням від відбування покарання. Обґрунтовано, що ефективність реалізації виховної функції кримінального права безпосередньо залежить від реального виконання призначеного покарання, тоді як ухилення від його відбування нівелює досягнення цілей кримінальної відповідальності та підриває авторитет правосуддя. На цій основі проаналізовано структуру предмета доказування з урахуванням специфіки складів кримінальних правопорушень, передбачених статтями 389, 390, 391 КК України. Встановлено, що предмет доказування у цій категорії проваджень охоплює не лише загальні обставини, визначені кримінальним процесуальним законодавством, а й додаткові елементи, зокрема юридичні передумови виникнення обов'язку відбування покарання, факт обізнаності особи про його умови, наявність реальної можливості виконання покладених обов'язків, а також спрямованість умислу на їх невиконання. Зроблено висновок, що систематизація елементів предмета доказування у справах цієї категорії створює підґрунтя для підвищення ефективності досудового розслідування та формування криміналістичних рекомендацій щодо протидії ухиленню від відбування покарання.

Ключові слова: кримінальне правопорушення, злочин, кримінальне провадження, покарання, доказування, предмет доказування.

Постановка наукової проблеми. У сучасних умовах реформування кримінальної юстиції та переорієнтації її на гуманістичні засади особливого значення набуває реалізація функцій кримінального права, серед яких, поряд із охоронною, превентивною та іншими, важливе місце посідає виховна функція. Її зміст полягає у формуванні в особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, стійкої установки на правомірну поведінку, недопущенні повторного вчинення правопорушень, а також у загальному впливі на правосвідомість суспільства. Реалізація цієї функції безпосередньо пов'язана із застосуванням кримінального покарання як засобу державного примусу, що має не лише каральний, а й виправний і превентивний характер.

Водночас ефективність досягнення зазначених цілей значною мірою залежить не лише від факту призначення покарання, а й від його реального виконання. У цьому контексті кримінальні правопорушення, пов'язані з ухиленням від відбування покарання, набувають особливого значення, оскільки вони фактично нівелюють можливість реалізації виховної функції кримінального права. Ухиляючись від виконання покладених судом обов'язків, особа уникає впливу тих правових і соціальних механізмів, які мають забезпечити її виправлення, що створює передумови для рецидивної злочинної поведінки та підриває авторитет правосуддя.

Крім того, поширення альтернативних видів покарань, не пов'язаних із позбавленням волі, зокрема пробачійного нагляду, громадських чи виправних робіт, об'єктивно розширює сферу потенційних зловживань,

ФІНАНСУВАННЯ

Це дослідження не отримувало жодних спеціальних грантів від фінансуючих організацій у державному, комерційному чи некомерційному секторах.

ЗАСТЕРЕЖЕННЯ

Фінансуюча сторона не брала участі в розробці дизайну дослідження, зборі та аналізі даних, прийнятті рішення про публікацію або підготовці рукопису.

УЧАСНИКИ

Автор брав участь виключно в інтелектуальній дискусії, що лежить в основі цієї статті, дослідженні прецедентного права, написанні та редагуванні, і несе відповідальність за зміст та інтерпретацію.

ДЕКЛАРАЦІЯ ПРО КОНФЛІКТ ІНТЕРЕСІВ

Автор заявляє, що у нього немає конфлікту інтересів.

CREATIVE COMMONS 4.0 ATTRIBUTION INTERNATIONAL (CC_BY_4.0)

Ця стаття з відкритим доступом, поширена на умовах Ліцензії атрибуції Creative Commons (CC_BY_4.0), що дає змогу необмежено використовувати, поширювати й відтворювати на будь-якому носії за умови посилання на оригінального(-их) автора(-ів) та джерела.

Tetiana Bobko,

FEATURES OF THE SUBJECT OF EVIDENCE IN CRIMINAL PROCEEDINGS CONCERNING EVASION OF SERVING A PUNISHMENT

The article presents a comprehensive study of the subject of evidence in criminal proceedings involving evasion of serving a sentence. It is substantiated that the effectiveness of the educational function of criminal law depends directly on the actual execution of the imposed sentence, while evasion of serving it nullifies the achievement of the goals of criminal liability and undermines the authority of justice. On this basis, the structure of the subject of evidence is analyzed, taking into account the specifics of the components of criminal offenses provided for in Articles 389, 390, and 391 of the Criminal Code of Ukraine. It was established that the subject of proof in this category of proceedings includes not only the general circumstances defined by criminal procedural legislation but also additional elements, in particular the legal prerequisites for the emergence of the obligation to serve the sentence, the fact of the person's awareness of its conditions, the presence of a real possibility of fulfilling the assigned duties, as well as the intention to fail to fulfill them. It was concluded that systematizing the elements of the subject of proof in cases of this category provides a basis for increasing the effectiveness of the pre-trial investigation and the formulation of forensic recommendations to counteract evasion of serving the sentence.

Keywords: criminal offense, crime, criminal proceedings, punishment, evidence, subject of proof.

Особливості предмета доказування у кримінальних провадженнях щодо ухилення від відбування покарання

пов'язаних з їх невиконанням. За таких умов проблема ухилення від відбування покарання виходить за межі суто кримінально-правового регулювання і набуває вагомого значення, оскільки ефективне реагування на такі діяння безпосередньо залежить від якості їх виявлення, документування та доказування.

У цьому аспекті особливої актуальності набуває питання забезпечення своєчасного та ефективного розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від відбування покарання. Ключову роль при цьому відіграє належне формування предмета доказування, який у зазначеній категорії проваджень має специфічний характер і пов'язаний із необхідністю встановлення не лише факту невиконання покладених обов'язків, а й наявності реальної можливості їх виконання, відсутності поважних причин та спрямованості умислу на ухилення.

Отже, дослідження особливостей предмета доказування у кримінальних провадженнях щодо ухилення від відбування покарання є необхідною умовою підвищення ефективності кримінального переслідування таких діянь, а відтак – забезпечення належної реалізації виховної функції кримінального права.

Аналіз основних досліджень і публікацій.

Проблематика визначення предмета доказування та особливостей здійснення доказової діяльності у кримінальних провадженнях тривалий час перебуває у центрі уваги науковців – представників кримінально-правового циклу. Значний внесок у розроблення концептуальних засад цього науково-практичного напрямку зробили такі вчені, як С. Є. Абламський, В. В. Вапнярчук, А. Ф. Волобуєв, В. О. Завтур, І. В. Гловюк, В. П. Гмирко, І. В. Гора, В. О. Гусева, В. А. Журавель, О. М. Дроздов, О. В. Капліна, В. О. Коновалова, Р. О. Мовчан, В. Т. Нор, М. А. Погорєцький, О. С. Попович, О. В. Пчеліна, В. В. Тіщенко, І. В. Рогатюк, М. М. Стоянов, Т. Г. Фоміна, Р. М. Шехавцов, М. Є. Шумило, Д. М. Цехан, А. М. Черняк, Г. В. Чорний, Б. В. Щур та інші.

Аналіз останніх наукових публікацій свідчить про зростання уваги дослідників до конкретизації предмета доказування залежно від категорії кримінальних правопорушень.

Зокрема, В. С. Бондар здійснює систематизацію обставин, що підлягають доказуванню у кримінальних провадженнях за фактами терористичних актів, наголошуючи на необхідності розширення традиційного підходу до предмета доказування з урахуванням специфіки механізмів таких діянь та їх суспільної небезпечності¹. Подібну позицію висловлює Т. С. Єфіменко, яка, досліджуючи предмет доказування у справах про воєнні злочини, обґрунтовує доцільність включення до його структури не лише класичних обставин, передбачених кримінальним процесуальним законом, а й елементів, пов'язаних із міжнародно-правовим контекстом і особливостями збройного конфлікту².

О. П. Провоторов та І. В. Козакова аналізують структуру предмета доказування у кримінальних провадженнях щодо юридичних осіб, пропонуючи його багаторівневу класифікацію та диференціацію залежно від суб'єктного складу³.

Водночас значна кількість досліджень присвячена особливостям предмета доказування у конкретних категоріях справ. Так, М. В. Менджул розглядає специфіку доказування у провадженнях щодо неналежного виконання медичними працівниками професійних обов'язків, акцентуючи увагу на необхідності встановлення причинного зв'язку та

¹ Бондар В. С. Предмет доказування у кримінальних провадженнях, відкритих за ознаками терористичних актів [The subject matter of proof in criminal proceedings initiated on the grounds of terrorist acts]. *Нове українське право*. 2025. № 3. С. 162–176. DOI: <https://doi.org/10.51989/NUL.2025.3.21>

² Єфіменко Т. С. Предмет доказування у кримінальних провадженнях щодо воєнних злочинів [The Subject Matter of Proof in Criminal Proceedings Concerning War Crimes]. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2025. Т. 36. № 3. С. 232–243. DOI: <https://doi.org/10.32631/vsa.2025.3.17>

³ Провоторов О. П., Козакова І. В. Теоретичні аспекти предмета доказування у кримінальному провадженні щодо юридичних осіб за законодавством України [Theoretical Aspects of the Subject Matter of Proof in Criminal Proceedings Involving Legal Entities Under Ukrainian Law]. *Право і суспільство*. 2025. № 1. С. 398–403. DOI: <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.1.58>

стандартів належної поведінки⁴. К. А. Романаускас та А. В. Федотенко, досліджуючи кримінальні правопорушення у сфері надання професійної правничої допомоги, пропонують структурувати предмет доказування через призму механізму заподіяння шкоди та форми вини⁵.

Водночас, попри ґрунтовність наукових розробок у цій сфері, низка аспектів, пов'язаних із конкретизацією предмета доказування у окремих категоріях кримінальних правопорушень, зокрема тих, що пов'язані з ухиленням від відбування покарання, залишаються недостатньо дослідженими та потребують подальшого наукового осмислення.

Мета статті полягає у систематизації обставин, що підлягають установленню у кримінальних провадженнях про кримінальні правопорушення, пов'язані із ухиленням від відбування покарання.

Викладення основного матеріалу дослідження. Кримінально-правова характеристика кримінальних правопорушень, пов'язаних із ухиленням від відбування покарання, дозволяє визначити коло специфічних обставин, що підлягають встановленню у відповідних кримінальних провадженнях та формують зміст предмета доказування. Йдеться не лише про загальні обставини, передбачені ст. 91 КПК України, а й про ті, що безпосередньо відображають механізм реалізації протиправної поведінки у межах складів кримінальних правопорушень, передбачених, зокрема, ст. 389, 390, 391 КК України.

Передусім у межах доказування підлягає встановленню подія кримінального правопорушення у її фактичному та юридичному вимірах. Це означає необхідність з'ясування моменту виникнення в особи обов'язку відбування покарання, що, як правило, пов'язується з набранням законної сили обвинувальним вироком суду або прийняттям відповідного процесуального рішення щодо виконання покарання. У кримінальних провадженнях за ст. 389 КК України (ухилення від покарання, не пов'язаного з позбавленням волі) істотного значення набуває встановлення періоду, протягом якого особа була зобов'язана виконувати покладені на неї обов'язки (з'являтися до органу пробачії, виконувати громадські чи виправні роботи, дотримуватися встановлених обмежень), а також конкретних фактів їх невиконання. Натомість у провадженнях за ст. 390 КК України (ухилення від відбування покарання у виді обмеження або позбавлення волі) важливо встановити факт самовільного залишення місця відбування покарання або неповернення до нього, а також часу та тривалості такого ухилення.

При цьому принципово важливим елементом предмета доказування є встановлення обізнаності особи щодо покладеного на неї обов'язку відбування покарання та умов його виконання. У цій категорії кримінальних проваджень така обізнаність, як правило, має не припущуваний, а об'єктивно підтверджений характер, оскільки особа фактично розпочинає відбування покарання, перебуває під контролем відповідних органів та безпосередньо ознайомлюється з установленим порядком і правилами поведінки.

Показовим у цьому аспекті є вирок Самарського районного суду м. Дніпра від 09 січня 2019 року, у якому встановлено, що засуджений після прибуття до виправного центру був під розпис ознайомлений із порядком та умовами відбування покарання, межами території установи, а також попереджений про кримінальну відповідальність за ухилення від його відбування. Надання йому короткострокового виїзду за межі установи та подальше неповернення після закінчення визначеного строку суд обґрунтовано розцінив як свідому реалізацію умислу на ухилення від відбування покарання⁶.

Tetiana Bobko,

BESONDERHEITEN DES BEWEISGEGENSTANDS IN STRAFVERFAHREN WEGEN STRAFVERMEIDUNG

Der Artikel widmet sich einer umfassenden Untersuchung der Besonderheiten des Beweisgegenstands in Strafverfahren im Zusammenhang mit der Flucht vor der Strafverbüßung. Es wird dargelegt, dass die Wirksamkeit der Erziehungsfunktion des Strafrechts unmittelbar von der tatsächlichen Vollstreckung der verhängten Strafe abhängt, während die Flucht vor der Strafverbüßung die Erreichung der Ziele der strafrechtlichen Verantwortung zunichte macht und die Autorität der Justiz untergräbt. Auf dieser Grundlage wird die Struktur des Beweisgegenstands unter Berücksichtigung der Besonderheiten der in den Artikeln 389, 390 und 391 des Strafgesetzbuchs der Ukraine vorgesehenen Straftatbestände analysiert. Es wurde festgestellt, dass der Beweisgegenstand in dieser Kategorie von Verfahren nicht nur die allgemeinen, im Strafprozessrecht festgelegten Umstände umfasst, sondern auch zusätzliche Elemente, insbesondere die rechtlichen Voraussetzungen für das Entstehen der Pflicht zur Verbüßung der Strafe, die Kenntnis der Person über deren Bedingungen, das Vorliegen einer tatsächlichen Möglichkeit zur Erfüllung der auferlegten Pflichten sowie die auf deren Nichterfüllung gerichtete Vorsatz. Es wird der Schluss gezogen, dass die Systematisierung der Elemente des Beweisgegenstands in Verfahren dieser Kategorie die Grundlage für eine Steigerung der Effizienz der vorgerichtlichen Ermittlungen und die Formulierung kriminalistischer Empfehlungen zur Bekämpfung der Strafvollzugsflucht bildet.

Schlüsselwörter: Straftat, Verbrechen, Strafverfahren, Strafe, Beweisführung, Beweisgegenstand.

⁴ Менджул М. В. Предмет доказування у справах про неналежне виконання медичними працівниками своїх обов'язків [The burden of proof in cases involving medical professionals' failure to properly perform their duties]. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2025. Т. 1. № 91. С. 382–386. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.91.1.55>

⁵ Романаускас К., Федотенко А. Злочини у сфері надання професійної правничої допомоги: особливості предмета доказування [Crimes in the Field of Professional Legal Services: Specifics of the Subject Matter of Proof]. *Наука і правоохорона*. 2026. Т. 1. № 71. С. 185–193. DOI: <https://doi.org/10.33270/05267101.19>

⁶ Вирок Самарського районного суду [Judgment of the Samara District Court]. м. Дніпра від 09 січня 2019 року у справі № 206/5/19 (кримінальне провадження № 1-кп/206/125/19).

Tetiana Bobko,

CARACTÉRISTIQUES DE L'OBJET DE LA PREUVE DANS LES PROCÉDURES PÉNALES POUR ÉVASION DE PEINE

Cet article est consacré à une étude approfondie des caractéristiques de l'objet de la preuve dans les procédures pénales relatives à la soustraction à l'exécution d'une peine. Il démontre que l'efficacité de la fonction éducative du droit pénal dépend directement de l'exécution effective de la peine prononcée, tandis que la soustraction à cette peine compromet la réalisation des objectifs de la responsabilité pénale et porte atteinte à l'autorité de la justice. Sur cette base, la structure de l'objet de la preuve est analysée, en tenant compte des spécificités des composantes des infractions prévues aux articles 389, 390 et 391 du Code pénal ukrainien. Il est établi que l'objet de la preuve dans ce type de procédure comprend non seulement les circonstances générales déterminées par la législation procédurale pénale, mais aussi des éléments supplémentaires, notamment les conditions légales d'entrée en vigueur de l'obligation d'exécuter une peine, la connaissance par la personne de ses conditions, l'existence d'une possibilité réelle de remplir ses obligations, ainsi que l'intention de ne pas les remplir. Il est conclu que la systématisation des éléments de preuve dans les affaires de cette catégorie crée une base pour accroître l'efficacité de l'enquête préalable au procès et pour formuler des recommandations criminalistiques afin de lutter contre la fraude.

Mots-clés : infraction pénale, crime, procédure pénale, peine, preuve, objet de preuve.

Особливості предмета доказування у кримінальних провадженнях щодо ухилення від відбування покарання

Зазначене дозволяє дійти висновку, що у подібних кримінальних провадженнях факт обізнаності особи про зміст покладених на неї обов'язків не потребує складного доказування, оскільки підтверджується сукупністю об'єктивних даних, пов'язаних із початком фактичного відбування покарання та процедурою ознайомлення із його умовами. Відтак у центрі предмету доказування перебуває не встановлення самого факту обізнаності, а доведення свідомого характеру її порушення та спрямованості поведінки особи на уникнення виконання покарання.

Спосіб учинення цих кримінальних правопорушень має переважно поведінково-організаційний характер і проявляється як у формі активних дій, так і у формі бездіяльності. Зокрема, для складу, передбаченого ст. 389 КК України, типовими є систематична неявка до уповноваженого органу, невиконання встановлених обмежень, ігнорування вимог контролюючих органів. У межах ст. 390 КК України спосіб реалізації злочинного умислу найчастіше пов'язаний із самовільним залишенням установи виконання покарань, використанням обману чи зловживання довірою персоналу, а іноді – із заздалегідь підготовленими діями, спрямованими на втечу. Для складу, передбаченого ст. 391 КК України (злісна непокоря вимогам адміністрації установи виконання покарань), істотним є встановлення системності або демонстративності протиправної поведінки, що свідчить про свідоме ігнорування законних вимог адміністрації.

Спосіб учинення кримінальних правопорушень, пов'язаних із ухиленням від відбування покарання, не обмежується лише формами пасивної поведінки, а може набувати комплексного характеру, поєднуючи бездіяльність із активними діями, спрямованими на введення в оману контролюючих органів. Це, у свою чергу, обумовлює необхідність розширеного підходу до доказування, який передбачає встановлення не лише факту ухилення, але й використаних засобів, способів їх виготовлення та механізму застосування.

З криміналістичної точки зору це також зумовлює потребу у застосуванні спеціальних знань, зокрема проведення техніко-криміналістичних експертиз документів, що дозволяють встановити спосіб їх виготовлення, факт внесення змін та ідентифікувати використані технічні засоби. Відтак використання додаткових знарядь і засобів у межах досліджуваних кримінальних правопорушень є не факультативною, а у низці випадків системною ознакою їх криміналістичної характеристики.

Важливою складовою предмета доказування є обстановка вчинення кримінального правопорушення, яка в цій категорії справ має інституційно зумовлений характер. Умови відбування покарання, рівень контролю за поведінкою засудженого, специфіка функціонування органів пробації або установ виконання покарань безпосередньо впливають на можливість реалізації злочинного наміру. В умовах воєнного стану ці чинники можуть набувати додаткового значення, оскільки об'єктивні труднощі в організації контролю, кадрові обмеження чи переміщення установ створюють додаткові ризики для ухилення.

Не менш значущим є встановлення суб'єктивної сторони кримінального правопорушення. Ухилення від відбування покарання характеризується прямим умислом, що проявляється в усвідомленні особою факту покладеного на неї обов'язку та свідомому небажанні його виконувати. У межах доказування підлягають з'ясуванню мотиви такої поведінки, серед яких можуть бути небажання зазнавати обмежень, прагнення зберегти звичний спосіб життя, уникнути контролю або продовжити іншу протиправну діяльність. Водночас важливим є встановлення того, що особа була належним чином повідомлена про умови відбування покарання, розуміла їх зміст і наслідки невиконання.

Щодо характеристики суб'єкта кримінального правопорушення, то у цій категорії справ він є спеціальним. Ним може бути лише особа, щодо якої набрав законної сили обвинувальний вирок і яка зобов'язана відбувати призначене покарання. При цьому значення мають дані про попередню поведінку особи, наявність судимостей, ставлення до виконання покарання, що дозволяє оцінити рівень її правосвідомості та схильність до протиправної поведінки.

Tetiana Bobko,

**SPECYFIKA PRZEDMIOTU
DOWODZANIA W
POSTĘPOWANIACH KARNYCH
DOTYCZĄCYCH UNIKANIA
ODSŁUŻENIA KARY**

Суттєвим елементом є також встановлення наслідків кримінального правопорушення, які хоча й не завжди мають матеріалізований характер, однак проявляються у порушенні встановленого порядку виконання судових рішень, підриві авторитету правосуддя та фактичному нівелюванні виховної функції покарання. У цьому аспекті особливого значення набуває оцінка тривалості ухилення, його системності та впливу на можливість досягнення цілей кримінальної відповідальності.

Особливістю доказування у справах цієї категорії є специфічна слідова картина, яка має переважно матеріальний характер. До джерел доказової інформації належать вироки суду, документи органів пробації, журнали обліку явок, повідомлення про порушення умов відбування покарання, рапорти працівників установ виконання покарань, а також дані електронних реєстрів і засобів комунікації. У разі встановлення факту переховування особи можуть використовуватися також результати негласних слідчих (розшукових) дій, дані про переміщення особи, інформація з камер відеоспостереження тощо.

Щодо підтвердження факту використання додаткових засобів і знарядь реалізації злочинного умислу, то це подекуди також має місце. Попри те, що ухилення від відбування покарання традиційно сприймається як діяння, що вчиняється шляхом бездіяльності (неявка, не повернення, ігнорування встановлених обмежень), аналіз судової практики свідчить про значно складніший механізм його реалізації, який може включати використання спеціально підготовлених або придбаних засобів маскування протиправної поведінки.

Показовим у цьому контексті є вирок Долинського районного суду Івано-Франківської області від 08 квітня 2019 року, яким особу визнано винною не лише в ухиленні від відбування покарання, передбаченому ч. 2 ст. 390 КК України, але й у використанні завідомо підроблених документів (ч. 4 ст. 358 КК України). Фактичні обставини справи свідчать про те, що після закінчення строку короткотривалого виїзду засуджений, усвідомлюючи обов'язок повернення до місця відбування покарання, не виконав його, а з метою приховування факту незаконного перебування поза межами установи використав підроблені медичні документи, що нібито підтверджували продовження лікування⁷.

Зазначений приклад переконливо демонструє, що ухилення від відбування покарання може супроводжуватися активним використанням додаткових засобів, спрямованих на створення уявлення про правомірність поведінки особи. У цьому випадку такими засобами є підроблені документи, виготовлені із застосуванням технічних засобів копіювання, монтажу та поліграфічного відтворення, що фактично виконують функцію інструменту приховування факту злочинної діяльності.

Окремого обґрунтування у межах предмета доказування потребує встановлення такої кваліфікуючої ознаки, як злісність ухилення, яка є конструктивним елементом складу кримінального правопорушення, передбаченого, зокрема, ст. 389-2 КК України. На відміну від формального невиконання покладених обов'язків, злісність передбачає наявність системності, наполегливості та свідомого ігнорування вимог уповноважених органів, що свідчить про стійку антиправову позицію особи.

У цьому аспекті показовим є вирок Бродівського районного суду Львівської області від 14 травня 2019 р., яким встановлено, що особа, будучи належним чином ознайомленою з порядком і умовами відбування адміністративного стягнення у виді суспільно корисних робіт, а також попередженою про можливість притягнення до кримінальної відповідальності, систематично порушувала покладені на неї обов'язки. Зокрема, засуджений частково відпрацював призначений строк, однак у подальшому неодноразово не з'являвся для виконання робіт без поважних причин, був притягнутий до адміністративної відповідальності за ухилення, проте, незважаючи на це, продовжив ігнорувати вимоги органу пробації, допускаючи багаторазові випадки неявки.

Artykuł poświęcony jest kompleksowej analizie cech przedmiotu dowodowego w postępowaniach karnych związanych z uchyleniem się od odbycia kary. Wykazano, że skuteczność realizacji funkcji wychowawczej prawa karnego zależy bezpośrednio od rzeczywistego wykonania orzeczonej kary, podczas gdy uchylenie się od jej odbycia niweluje osiągnięcie celów odpowiedzialności karnej i podważa autorytet wymiaru sprawiedliwości. Na tej podstawie przeanalizowano strukturę przedmiotu dowodzenia z uwzględnieniem specyfiki składników przestępstw określonych w art. 389, 390, 391 Kodeksu karnego Ukrainy. Ustalono, że przedmiot dowodowy w tej kategorii postępowań obejmuje nie tylko ogólne okoliczności określone w przepisach prawa karnego procesowego, ale także dodatkowe elementy, w szczególności prawne przesłanki powstania obowiązku odbycia kary, fakt świadomości osoby co do jej warunków, istnienie rzeczywistej możliwości wykonania nałożonych obowiązków, a także ukierunkowanie zamiaru na ich niewykonanie. Wynika z tego, że usystematyzowanie elementów przedmiotu dowodzenia w sprawach tej kategorii tworzy podstawę do zwiększenia skuteczności postępowania przygotowawczego oraz sformułowania zaleceń kryminalistycznych dotyczących przeciwdziałania uchyleniu się od odbycia kary.

Słowa kluczowe: przestępstwo, wykroczenie, postępowanie karne, kara, dowodzenie, przedmiot dowodzenia.

⁷ Вирок Долинського районного суду Івано-Франківської області [Judgment of the Dolyna District Court of Ivano-Frankivsk Oblast] від 08 квітня 2019 року у справі № 343/435/19 (кримінальне провадження № 1-кп/0343/88/19). Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/80990649> (дата звернення: 05.03.2026).

З аналізу наведених обставин убачається, що злісність у даному випадку проявляється у сукупності таких ознак: по-перше, у повторюваності та тривалості порушень встановленого порядку відбування покарання; по-друге, у свідомому ігноруванні законних вимог після офіційного попередження про відповідальність; по-третє, у продовженні протиправної поведінки навіть після застосування заходів адміністративного впливу⁸. Відтак злісність є не формальною характеристикою, а результатом оцінки поведінки особи в динаміці, що свідчить про її стійке небажання виконувати покладені обов'язки.

Відтак у межах доказування у кримінальних провадженнях цієї категорії необхідно встановлювати не лише факт невиконання обов'язків, а й обставини, що підтверджують саме їх злісний характер, зокрема кількість порушень, їх періодичність, реакцію особи на зауваження і заходи впливу, а також наявність попереджень про можливу кримінальну відповідальність. Такий підхід дозволяє чітко відмежувати кримінально каране діяння від дисциплінарних або адміністративних порушень та забезпечує правильну кримінально-правову кваліфікацію дій особи.

Набуває вагомого значення і вирішення питання збирання доказів, оскільки відповідні діяння, як правило, не супроводжуються яскраво вираженими матеріальними слідами та характеризуються тривалим поведінковим процесом. У зв'язку з цим доказування ґрунтується на сукупності різномірних доказів, які у взаємозв'язку дозволяють встановити як об'єктивні, так і суб'єктивні ознаки кримінального правопорушення.

Показовим у цьому аспекті є вирок Крижопільського районного суду Вінницької області від 17 травня 2019 року, у якому суд, попри невизнання вини обвинуваченим, дійшов висновку про доведеність його винуватості на підставі комплексної оцінки доказів різної правової природи. Аналіз цього судового рішення дозволяє виокремити кілька груп доказів, що використовуються для обґрунтування предмета доказування у справах даної категорії.

По-перше, це показання свідків – працівників установи виконання покарань, які безпосередньо фіксували факти порушення засудженим встановленого режиму. Такі показання мають важливе значення для підтвердження систематичності протиправної поведінки, а також для відтворення конкретних обставин кожного окремого порушення (відмова від роботи, неявка на перевірку, порушення правил поведінки тощо).

По-друге, істотну роль відіграють службові документи, зокрема рапорти працівників установи, постанови про накладення дисциплінарних стягнень, а також матеріали внутрішнього обліку. Саме ці документи забезпечують фіксацію фактів порушень у встановленому порядку, підтверджують їх кількість, періодичність в характер, що є визначальним для доведення злісності або систематичності поведінки особи.

По-третє, важливим джерелом інформації є власні пояснення обвинуваченого, навіть у разі невизнання вини. У наведеному випадку суд обґрунтовано оцінює такі пояснення критично, зіставивши їх із іншими доказами, що дозволяє викрити їх суперечливість і спрямованість на уникнення відповідальності.

По-четверте, значення мають матеріали кримінального провадження в їх сукупності, які дозволяють встановити динаміку поведінки особи, її реакцію на застосовані заходи впливу, а також факт неоскарження дисциплінарних стягнень, що додатково свідчить про усвідомлення правомірності дій адміністрації та протиправності власної поведінки⁹.

Таким чином, наведений приклад демонструє, що доказування у кримінальних провадженнях за фактами ухилення від відбування покарання має комплексний характер і вимагає дослідження ідеальних слідів (показань), матеріальних об'єктів, зокрема документів (рапортів, постанов, облікових матеріалів тощо) та інших джерел доказової інформації. Саме їх сукупна оцінка дозволяє встановити всі елементи предмета доказування, зокрема факт порушення встановленого порядку, його систематичність, обізнаність особи та свідомий характер її поведінки.

У межах предмета доказування у досліджуваних кримінальних провадженнях самостійного значення набуває встановлення обставин, що пом'якшують або обтяжують покарання, оскільки саме вони безпосередньо впливають на індивідуалізацію кримінальної відповідальності та визначення міри покарання. На відміну від інших категорій кримінальних правопорушень, у справах про ухилення ці обставини нерідко тісно пов'язані з поведінкою особи під час відбування покарання, а отже, відображають не лише наслідки злочину, а й характеристику особи правопорушника.

Показовим у цьому аспекті є вирок Деснянського районного суду м. Києва від 05 серпня 2019 року¹⁰, у якому суд, поряд із встановленням факту самовільного залишення місця обмеження волі,

⁸ Вирок Бродівського районного суду Львівської області [Judgment of the Brody District Court of Lviv Oblast] від 14 травня 2019 року у справі № 439/444/19 (кримінальне провадження № 1-кп/439/105/19). Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/81702995> (дата звернення: 05.03.2026).

⁹ Вирок Крижопільського районного суду Вінницької області [Judgment of the Kryzhopil District Court of Vinnytsia Oblast] від 17 травня 2019 року у справі № 134/316/19 (кримінальне провадження № 1-кп/134/22/2019). Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/82464782> (дата звернення: 05.03.2026).

¹⁰ Вирок Деснянського районного суду м. Києва [Judgment of the Desnianskyi District Court of Kyiv] від 05 серпня 2019 року у справі № 754/7620/19 (кримінальне провадження № 1-кп/754/828/19). Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/83479667> (дата звернення: 05.03.2026).

окремо дослідив обставини, що впливають на призначення покарання. Зокрема, суд визнав як пом'якшуючу обставину шире каяття обвинуваченого, яке проявилось у повному визнанні вини, погодженні з фактичними обставинами справи та наданні послідовних пояснень щодо вчиненого. Така позиція обвинуваченого дозволила суду обмежити дослідження доказів та зосередитися на оцінці його особи, що відповідає принципу процесуальної економії.

Водночас обтяжуючою обставиною суд обґрунтовано визнав рецидив злочину, що свідчить про стійку криміногенну налаштованість особи та її нездатність дотримуватися правових заборон навіть після застосування заходів кримінально-правового впливу. Особливого значення набуває той факт, що кримінальне правопорушення було вчинене під час відбування покарання за попереднім вирокіом суду, що не лише характеризує негативну особу обвинуваченого, а й прямо вказує на неефективність попереднього покарання як засобу виправлення.

З аналізу наведеного прикладу випливає, що у кримінальних провадженнях цієї категорії обставини, які пом'якшують або обтяжують покарання, не є ізольованими елементами, а органічно включені в структуру предмета доказування. Вони встановлюються шляхом дослідження поведінки особи як до, так і після вчинення кримінального правопорушення, її ставлення до покладених обов'язків, рівня правосвідомості та реакції на застосовані заходи впливу.

Таким чином, доведення наявності чи відсутності пом'якшуючих та обтяжуючих обставин має здійснюватися не формально, а у взаємозв'язку з іншими елементами предмета доказування, що дозволяє забезпечити повноту оцінки особи правопорушника та обґрунтованість призначеного покарання.

Отже, предмет доказування у кримінальних провадженнях, пов'язаних із ухиленням від відбування покарання, має комплексний характер і охоплює взаємопов'язані обставини, що відображають як юридичні передумови виникнення обов'язку відбування покарання, так і фактичні дії (бездіяльність) особи, спрямовані на його невиконання. Такий підхід дозволяє забезпечити повноту, всебічність і об'єктивність досудового розслідування, а також створює основу для формування ефективних криміналістичних рекомендацій щодо розслідування цієї категорії кримінальних правопорушень.

Висновки. Предмет доказування у кримінальних провадженнях, пов'язаних із ухиленням від відбування покарання, має складну, багаторівневу структуру, яка виходить за межі традиційного розуміння обставин, передбачених ст. 91 КПК України та потребує їх конкретизації з урахуванням особливостей механізму вчинення відповідних кримінальних правопорушень.

Визначальним елементом предмета доказування у цій категорії кримінальних проваджень є не лише встановлення факту невиконання покладених на особу обов'язків, а й з'ясування юридичних передумов їх виникнення, зокрема факту набрання законної сили обвинувальним вирокіом суду, а також реальної можливості їх виконання. При цьому обізнаність особи щодо умов відбування покарання у більшості випадків має об'єктивний характер, оскільки підтверджується фактом початку відбування покарання та належного ознайомлення із встановленими правилами.

Спосіб учинення кримінальних правопорушень, пов'язаних із ухиленням від відбування покарання, характеризується поєднанням пасивних і активних форм поведінки та може включати використання додаткових засобів і знарядь, спрямованих на маскування протиправної діяльності. Це зумовлює необхідність розширення меж доказування та залучення спеціальних знань, зокрема у сфері техніко-криміналістичного дослідження документів і цифрової інформації.

Такі ознаки, як злісність ухилення, повинні розглядатися як самостійний елемент предмета доказування, який встановлюється шляхом аналізу поведінки особи в динаміці, з урахуванням системності порушень, реакції на заходи впливу та наявності попереджень про кримінальну відповідальність. Це дозволяє відмежовувати кримінально карані діяння від адміністративних чи дисциплінарних порушень.

Доказування у справах цієї категорії має комплексний характер і базується на сукупності різно-рідних доказів – показань свідків, службових документів, матеріалів обліку, пояснень обвинуваченого, а також інших джерел інформації, які у взаємозв'язку дозволяють встановити як об'єктивні, так і суб'єктивні ознаки кримінального правопорушення.

Окремо обґрунтовано, що обставини, які пом'якшують або обтяжують покарання, у кримінальних провадженнях цієї категорії органічно інтегровані у предмет доказування, оскільки безпосередньо відображають поведінку особи під час відбування покарання та рівень її правосвідомості, що має визначальне значення для індивідуалізації кримінальної відповідальності.

Таким чином, специфіка предмета доказування у кримінальних провадженнях щодо ухилення від відбування покарання зумовлена поєднанням юридичних, поведінкових та організаційних чинників, що відображають особливості механізму реалізації злочинного умислу. Результати дослідження можуть бути використані як теоретична основа для подальшого розвитку криміналістичних рекомендацій, а також для удосконалення практики досудового розслідування та судового розгляду відповідної категорії кримінальних правопорушень.

References

- Bondar, V. S. (2025). *Predmet dokazuvannia u kryminalnykh provadzhenniakh, vidkrytykh za oznakamy terorystychnykh aktiv. Nove ukrainske pravo*, (3), 162–176. DOI: <https://doi.org/10.51989/NUL.2025.3.21> [in Ukrainian].
- Yefimenko, T. S. (2025). *Predmet dokazuvannia u kryminalnykh provadzhenniakh shchodo voiennykh zlochyniv. Visnyk Kryminolohichnoi asotsiatsii Ukrainy*, 36(3), 232–243. DOI: <https://doi.org/10.32631/vca.2025.3.17> [in Ukrainian].

- Provotorov, O. P., & Kozakova, I. V. (2025). Teoretychni aspekty predmeta dokazuvannia u kryminalnomu provadzhenni shchodo yurydychnykh osib za zakonodavstvom Ukrainy. *Pravo i suspilstvo*, (1), 398–403. DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.1.58> [in Ukrainian]. .
- Mendzhul, M. V. (2025). Predmet dokazuvannia u spravakh pro nenalezhne vykonannia medychnymy pratsivnykamy svoikh obov'iazkiv. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriya: Pravo*, 1(91), 382–386. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.91.1.55>. [in Ukrainian]. .
- Romanauskas, K., & Fedotenko, A. (2026). Zlochyny u sferi nadannia profesiinoi pravnychoi dopomohy: osoblyvosti predmeta dokazuvannia. *Nauka i pravookhorona*, 1(71), 185–193. DOI: <https://doi.org/10.33270/05267101.19> [in Ukrainian]. .
- Vyrok Samarskoho raionnoho sudu m. Dnipra vid 09 sichnia 2019 roku u spravi № 206/5/19 (kryminalne provadzhennia № 1-kp/206/125/19). *Yedynyi derzhavnyi reiestr sudovykh rishen*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/79091076> [in Ukrainian]. .
- Vyrok Dolynskoho raionnoho sudu Ivano-Frankivskoi oblasti vid 08 kvitnia 2019 roku u spravi № 343/435/19 (kryminalne provadzhennia № 1-kp/0343/88/19). *Yedynyi derzhavnyi reiestr sudovykh rishen*. URL: [https://reyestr.court.gov.ua/Review/80990649\(data zvernennia: 05.03.2026\)](https://reyestr.court.gov.ua/Review/80990649(data%20zvernennia%3A05.03.2026)). .
- Vyrok Brodivskoho raionnoho sudu Lvivskoi oblasti vid 14 travnia 2019 roku u spravi № 439/444/19 (kryminalne provadzhennia № 1-kp/439/105/19). *Yedynyi derzhavnyi reiestr sudovykh rishen*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/81702995> [in Ukrainian]. .
- Vyrok Kryzhopil'skoho raionnoho sudu Vinnytskoi oblasti vid 17 travnia 2019 roku u spravi № 134/316/19 (kryminalne provadzhennia № 1-kp/134/22/2019). *Yedynyi derzhavnyi reiestr sudovykh rishen*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/82464782> [in Ukrainian]. .
- Vyrok Desnianskoho raionnoho sudu m. Kyieva vid 05 serpnia 2019 roku u spravi № 754/7620/19 (kryminalne provadzhennia № 1-kp/754/828/19). *Yedynyi derzhavnyi reiestr sudovykh rishen*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/83479667> [in Ukrainian]. .

Надійшла до редколегії: 06.03.2026 / Рецензовано 07.04.2026 / Прийнято до друку 29.04.2026 /
Доступно онлайн 30.05.2026

Приклад цитування:

- Бобко, Т. (2026). Особливості предмета доказування у кримінальних провадженнях щодо ухилення від відбування покарання. *Архів кримінології та судових наук*. 1 (13). 41-48. DOI: <https://doi.org/10.32353/acfs.13.2026.01>

DOI: <https://doi.org/10.32353/acfs.13.2026.02>
УДК 343.98 (477)

Oleksiy Bogomolov,

Candidate of Legal Sciences, Lawyer, Kharkiv, Ukraine.

ORCID : <https://orcid.org/0000-0001-8297-2708>;

e-mail: Bogomolov.dok@gmail.com

Certain Aspects of Understanding Criminal Offense Subject Matter Under Article 191 of the Criminal Code of Ukraine

The purpose of this study is to highlight certain aspects of the subject matter of criminal offense in crimes involving misappropriation, embezzlement of property or its conversion by malversation. The methodological framework of the study has been developed taking into account general scientific and special methods of scientific inquiry. A number of scientific methods have been applied, including dogmatic, hermeneutic, comparative, extrapolation and analogy. The author proves that the subject matter of misappropriation or embezzlement of somebody else's property, set out in Parts. 1 and 2 of Article 191 of the Criminal Code of Ukraine, is property entrusted to a person or under his/her administration—that is, property over which the person has special authority. Entrusted is property that is transferred to a person for possession or use in accordance with a transaction or in connection with the performance of duties associated with the position held. Evidence that property is entrusted to a person is that this person actually possesses the property and this property is under his/her control. It has been established that property under a person's administration should be understood as property that is not under the physical control of a person, but transferred to him/her by the owner or his/her authorized representative on the terms of granting this person a certain amount of rights to own, use and dispose of this property, which ensures the possibility of operational management of it to achieve a certain goal, determined by the owner or without such, that is, the person is granted a certain authority to manage and dispose of property. The criterion for distinguishing between entrusted property and property under a person's administration is the nature of a legal relationship between the owner and the person: for entrusted property, this is a relationship with the actual possibility of ownership, that is, the person actually possesses property; for property under a person's administration, this is a relationship with the presence of a certain amount of ownership rights over the property, in other words, the person may not physically possess it. It is emphasized that the definition of the subject of the criminal offense under Art. 191 of the CCU is inextricably linked to the establishment of crime subject status. It is noted that an official is a person who has authority under the position held and performs a range of functions consistent with that position, including: administrative and economic functions; organizational and executive functions; and functions as a representative of the government or local self-government.

Keywords: appropriation, embezzlement, conversion of property, subject matter of offense, somebody else's property, entrusted property, property under administration, abuse, official, official standing.

Research Problem Formulation. Statistics show that misappropriation, embezzlement of property or its conversion by malversation is classified as a fairly common type of criminal offense. This is why law enforcement agencies are increasingly concerned about whether it is possible to clearly define the subject matter of this type of offense pursuant to Art. 191 of the Criminal Code of Ukraine (hereinafter referred to as the CCU). Furthermore, judicial practice also sheds light on a number of issues directly or indirectly linked to the definition of the subject matter of this type of criminal offense. Considering the criminal legislation on the subject matter of offenses against property, Pt. 1 of Art. 191 of the CCU refers to property entrusted to a person

Oleksiy Bogomolov

FUNDING

This research did not receive any specific grant from funding agencies in the public, commercial, or not-for-profit sectors.

DISCLAIMER

The funder had no role in the study design, data collection and analysis, decision to publish, or preparation of the manuscript.

CONTRIBUTORS

The author contributed solely to the intellectual discussion underlying this paper, case-law exploration, writing and editing, and accept responsibility for the content and interpretation.

DECLARATION OF COMPETING INTEREST

The author declare that they have no conflict of interest.

CREATIVE COMMONS 4.0 ATTRIBUTION INTERNATIONAL (CC_BY_4.0)

This is an open access article distributed under Creative Commons Attribution License (CC_BY_4.0.0) allowing unlimited use, distribution and reproduction on any medium, subject to reference to the Author and original sources.

**ОКРЕМІ АСПЕКТИ РОЗУМІННЯ
ПРЕДМЕТУ КРИМІНАЛЬНОГО
ПРАВопорушення
ЗА СТАТТЕЮ 191
КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ
УКРАЇНИ**

Метою дослідження є висвітлення окремих аспектів предмету злочинного посягання у кримінальних правопорушеннях, пов'язаних із привласненням, розтратою майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем. Методологічне підґрунтя дослідження склали загальнонаукові та спеціальні методи наукового пізнання. Застосовано низку наукових методів включно з догматичним, герменевтичним, порівняльним, екстраполяцією та аналогією. Автор доводить, що предметом привласнення та розтрати чужого майна, передбаченого ч. 1, 2 ст. 191 ККУ, є ввірене майно та майно, що перебуває у віданні особи, тобто, щодо якого особа володіє спеціальними повноваженнями. Ввірення є майно, що передане особі у володіння чи користування відповідно до правових зв'язків з виконанням обов'язків, передбачених займаною посадою. Свідченням про те, що майно ввірене особі є те, що ця особа фактично володіє майном і це майно перебуває під її контролем. Встановлено, що під майном, яке перебуває у віданні, слід розуміти майно, яке не перебуває під фізичним контролем особи, але передане їй власником чи уповноваженим ним суб'єктом на умовах наділення цієї особи певним обсягом прав володіння, користування та розпорядження цим майном, що забезпечує можливість оперативного управління ним для досягнення певної мети, визначеної власником або без такої. Тобто, особа наділяється певною правомочністю управління та розпорядження. Критерієм розмежування ввіреного майна та майна, переданого у відання, визначено характер правовідносин між власником і особою: для ввіреного майна – це відносини з фактичною можливістю володіння; для майна, що передане у відання – це відносини з наявністю певного обсягу правомочностей власності щодо майна, інакше кажучи, особа фактично може і не володіти ним. Акцентовано, що визначення предмета злочинного посягання за ст. 191 ККУ тісно пов'язане зі встановленням статусу

or under his/her administration, while the other parts of this article do not contain any specific reference to the subject matter of this particular criminal offense. However, there is no consensus regarding the interpretation of these concepts or their differentiation, either in academia or in law application practice. Additionally, as a distinct form of criminal offense under Art. 191 of the CCU, there is conversion of property by malversation, as an alternative to embezzlement or misappropriation. The subject matter of this offense is not defined by law and has been insufficiently addressed by scholars. Therefore, the relevance of the chosen research topic is evident.

Analysis of Essential Researches and Publications. The theoretical framework of this study integrates scientific contributions from a number of scientists, including: N. O. Antoniuk, Yu. P. Dziuba, L. M. Demydova, L. V. Dorosh, O. O. Knyzhenko, V. O. Navrotskyi, P. V. Oliinyk, M. I. Panov, M. V. Saprykina, O. A. Slabchenko, V. B. Kharchenko, Yu. L. Shuliak, N. M. Yarmysh, and others. When attempting to define the subject matter (occasionally referred to as “object” to denote a physical property) of the criminal offense set forth in Art. 191 of the CCU— as would be the case with most property-related criminal offenses, whether motivated by financial gain or otherwise—scholars note that the subject matter of these crimes encompasses property of various forms of ownership that exhibits certain features:

- “Legal feature: subject matter of an offense is an element of somebody else's ownership rights.

- Economic feature: subject matter of an offense has a certain value (price) determining the amount of loss incurred by the owner.

- Physical feature: such objects can be seized, appropriated, consumed, damaged, or destroyed”¹.

Noteworthy is a conclusion drawn by P. V. Oliinyk when defining the subject matter of crime against property. The researcher notes: “It may be:

- Somebody else's property, including items, money, and securities that represent monetary value.

- Objects or phenomena equivalent to property, such as: land plots, electrical and thermal energy, natural gas.

- Property rights;

- Actions of a proprietary nature”².

M. I. Panov, who studies offenses against property, claims that “in certain property crimes, the subject matter is both property and the right to property, along with actions of a proprietary nature”³.

The social feature of offenses against property has not gone unnoticed by scientists. In the past, O. O. Dudorov and E. O. Pysmenskyi, defining the social aspect of criminal offenses against property, noted that “such an object (or item) must be created through labor or separated from its natural environment”⁴.

Various approaches have emerged in this area of criminal law, and academic opinions remain divided on this issue, demonstrating the need to address certain aspect of the subject matter of the offenses set out in Art. 191 of the CCU.

The Study Purpose is to define specific aspects of the subject matter of criminal offense in crimes involving misappropriation, embezzlement of property or its conversion by malversation.

Research Methods. The methodological framework of the study has been developed using general scientific and special methods of scientific inquiry. Various scientific methods have been applied, including the dogmatic, hermeneutic, comparative, extrapolation, and analogy methods.

Main Content Presentation. Note that in today's context, investigations into the criminal offenses set forth in Art. 191 of the CCU constitute one of

¹ Кримінальне право України: Особлива частина: підручник / за ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 5-те вид., перероб. і допов. Харків : Право, 2015. С. 162..

² Олійник П. В. Предмет злочинів проти власності: поняття, види, кримінально-правове значення : монографія. Харків : Право, 2011. С. 81.

³ Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар. Т. 2: Особлива частина / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. 5-те вид., допов. Харків : Право, 2013. С. 202..

⁴ Кримінальне право (Особлива частина). Т. 1: підручник / за ред. О. О. Дудорова, Є. О. Письменського. Луганськ : Елтон-2, 2012. С. 352.

the most common activities of law enforcement agencies. Law enforcement agencies increasingly focus on this category of criminal offenses due to the fact that “according to the comment to Article 45 of the Criminal Code, they are classified as corruption-related criminal offenses only if committed through abuse of office (malversation)”⁵. We are primarily referring to the classification by the pre-trial investigation authority of committed corruption-related offenses pursuant to Pts. 2–5 of Article 191 of the Criminal Code of Ukraine. This classification stems from certain qualifying features. Pt. 1 of Art. 191 of the CCU was excluded from this list because it stipulates only two main corpora delicti of these criminal offenses. A criminal offender in these types of crimes is a general subject, meaning any sane person of legal age, and not an official (who is, by definition, a special criminal offender).

Obtaining forensically relevant information regarding a criminal offense is inextricably linked to the extent of available data on the forensic characterization, in which the subject matter of offense plays a central role. V. Ya. Tatsii pointed out that “any object of the material world, certain qualities of which the law considers to be indicative of a criminal offense in a person’s actions, must be regarded as the subject matter of criminal offense”. Accordingly, the subject matter of offense is an optional element of corpus delicti, that is, it is mandatory only in those specific offenses where it is directly specified in the legal norm”⁶.

However, other forensic scientists define the subject matter of criminal offense in a much broader sense, including, along with tangible objects, phenomena of objective reality. P. P. Andrushko believes that “the subject matter of crime might not only be physical objects, but also other phenomena of the objective world (intangible objects, such as information or energy) that manifest themselves externally or are capable of doing so, and can be perceived by the human senses. ... The subject matter of crimes specified in individual articles of the Criminal Code of Ukraine are respective intellectual property objects specified in the Dispositions of these Articles”⁷. M. M. Panov holds a slightly different view. The scholar proposes the following: “This category should include not only physical objects (such as items and property), but also those phenomena of the objective world that actually exist, including information. In connection with the existence, creation, or circulation of such things a crime is committed”⁸.

O. M. Zaiets notes: “The issue of subject matter is one of the most acute in the theory of criminal law and criminalistics, and its resolution requires special attention considering the key role this category plays in determining essential elements of the objective aspect and other corpus delicti of a criminal offense, and in defining characteristics of those elements”⁹.

Most researchers therefore propose that the subject matter of criminal offense be understood as a rather complex component of social relations surrounding a socially dangerous act. The subject matter of such a criminal offense may be either a tangible object or another asset of an intangible nature.

It shall be noted that a mandatory feature of the corpora delicti of the criminal offenses set out in Pts. 2–5 of Art. 191 of the CCU is, inter alia, their subject matter — in our case, somebody else’s property. It is generally understood that the subject matter of criminal offense is more narrowly defined in the criminal law sense than in the forensic sense.

суб’єкта злочину. Відмічено, що службовою є особа, яка має повноваження відповідно до займаної посади та виконує відповідно до цієї посади низку функцій, зокрема: адміністративно-господарських функцій; організаційно-розпорядчих функцій; функцій представника влади чи місцевого самоврядування.

Ключові слова: привласнення, розтрата, заволодіння майном, предмет посягання, чуже майно, ввірене майно, майно, що перебуває у віданні, зловживання, службова особа, службове становище.

Oleksii Bogomolov

EINZELNE ASPEKTE DES VERSTÄNDNISSES DES TATBESTANDS DER STRAFTAT GEMÄSS ARTIKEL 191 DES STRAFGESETZBUCHES DER UKRAINE

Zusammenfassung. Der Artikel beleuchtet bestimmte Aspekte des Tatbestands der Straftaten gemäß Art. 191 des Strafgesetzbuches der Ukraine. In dem Artikel wird nachgewiesen, dass der Gegenstand der Aneignung und Veruntreuung fremden Vermögens gemäß Abs. 1 und 2 von Art. 191 des Strafgesetzbuchs der Ukraine das anvertraute Vermögen und das Vermögen ist, das sich in der Verwaltung einer Person befindet, d. h. über das die Person besondere Befugnisse besitzt. Als anvertrautes Vermögen gilt Vermögen, das einer Person aufgrund eines Rechtsgeschäfts oder im Zusammenhang mit der Erfüllung der mit ihrer Position verbundenen Pflichten zur Verfügung gestellt oder zur Nutzung überlassen wurde; ein Anzeichen dafür, dass das Vermögen einer Person anvertraut ist, ist die Tatsache, dass diese Person tatsächlich über das Vermögen verfügt und dieses Vermögen unter ihrer Kontrolle steht. Es wurde festgestellt, dass unter in der Verwaltung befindlichem Vermögen solches Vermögen zu verstehen ist, das sich nicht unter der physischen Kontrolle einer Person befindet, sondern ihr vom Eigentümer oder einem von ihm bevollmächtigten Rechtsträger unter der Bedingung übertragen wurde, dass dieser Person ein bestimmter Umfang an Besitz-, Nutzungs- und Verfügungsrechten über dieses Vermögen eingeräumt wird, was die Möglichkeit einer operativen Verwaltung desselben zur Erreichung eines vom Eigentümer festgelegten bestimm-

⁵ Дорошенко К. Право на майно як предмет кримінального правопорушення, передбаченого статтею 191 Кримінального кодексу України. Газета «Юридична практика» від 20.11.2024. URL: <https://pravo.ua/pravo-na-maino-iak-predmet-kryminalnoho-pravoporushennia-perebichenoho-statteiu-191-kryminalnoho-kodeksu-ukrainy/>

⁶ Тацій В. Я. Объект и предмет преступления в советском уголовном праве. Харьков : Вища шк., 1988. С. 46-47.

⁷ Андрушко П. П. Кримінально-правова охорона прав інтелектуальної власності в Україні. Київ : Форум, 2004. С. 34-35.

⁸ Панов М. М. Кримінальна відповідальність за незаконні дії з документами на переказ; платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків : монографія / наук. ред. В. І. Борисов. Харків : Право, 2009. С. 17.

⁹ Заєць О. М. Поняття та особливості предмету кримінального правопорушення, який вчинено у сфері страхування. Південноукраїнський правничий часопис. 2017. № 1. С. 106.

ten Ziels oder auch ohne ein solches gewährleistet. Es wird darauf hingewiesen, dass ein besonderes Merkmal fremden Eigentums darin besteht, dass das Eigentum auf der Grundlage eines Rechtsgeschäfts, das sowohl in schriftlicher als auch in mündlicher Form erfolgen kann, anvertraut oder zur Verwaltung übergeben werden kann, sofern Letzteres nicht gesetzlich verboten ist. Das Unterscheidungsmerkmal zwischen anvertrautem und zur Verwaltung übergebenem Vermögen ist die Art der Rechtsbeziehung zwischen dem Eigentümer und der Person: Bei anvertrautem Vermögen handelt es sich um eine Beziehung mit der tatsächlichen Möglichkeit des Besitzes; bei zur Verwaltung übergebenem Vermögen handelt es sich um eine Beziehung mit dem Vorhandensein eines bestimmten Umfangs an Eigentumsbefugnissen in Bezug auf das Vermögen. Es wird betont, dass die Bestimmung des Gegenstands der Unterschlagung und der Veruntreuung gemäß Art. 191 des Strafgesetzbuchs eng mit der Feststellung des Status des Täters verbunden ist. Es wird festgestellt, dass eine Person als Amtsträger gilt, die über Befugnisse entsprechend ihrer bekleideten Position verfügt und im Rahmen dieser Position eine Reihe von Funktionen wahrnimmt, insbesondere: administrativ-wirtschaftliche, organisatorisch-verwaltungsbezogene sowie Funktionen als Vertreter der Staatsgewalt oder der lokalen Selbstverwaltung. Es wird festgestellt, dass Gegenstand der Aneignung fremden Vermögens durch Missbrauch der dienstlichen Stellung durch einen Amtsträger das Vermögen ist, das Untergebenen anvertraut ist oder unter deren Verwaltung steht. Es wird darauf hingewiesen, dass Gegenstand der Aneignung bei den entsprechenden Tatbeständen der in Art. 191 des Strafgesetzbuchs vorgesehenen Straftaten nur fremdes Vermögen sein kann, nicht jedoch ein Recht an Vermögen oder Handlungen vermögensrechtlicher Art.

Schlüsselwörter: Aneignung, Veruntreuung, Aneignung von Eigentum, Gegenstand der widerrechtlichen Aneignung, fremdes Eigentum, anvertrautes Eigentum, verwaltetes Eigentum, Missbrauch, Amtsträger, Amtsstellung.

The scholars noted that, from a criminal law perspective, the subject matter of the offense under Art. 191 of the CCU is limited to property that was entrusted to the perpetrator or was under his or her lawful administration. That is, such property must have been in the individual's ownership on lawful grounds, and the person exercised all powers over it associated with the disposal, management, delivery, or storage of that property. These provisions state: "When committing a crime punishable under Art. 191 of the CCU, the perpetrator exercises powers (authority) over this property. It is precisely this feature that distinguishes the analyzed type of crime from other property offenses, in which the perpetrator is not directly involved with property, or has access to it exclusively for work-related reasons, or has been entrusted with guarding the property, or the property has been transferred to them for use in production purposes"¹⁰.

This concept is further clarified by researchers, who propose defining subject matter as "property entrusted to somebody else, or in their administration, over which a person had certain authority, and the value of which must exceed 0.2 times the non-taxable minimum income or tax social privilege"¹¹.

Of particular significance is that forensic scientists analyze the subject matter of criminal offense through a combination of specific features. M. V. Salteviskyi believes that "the content of the subject matter of criminal offense is shaped by various physical objects characterized by their aggregate state, intended use, physical and chemical properties, etc."¹². Concerning the forensic understanding of the subject matter of criminal offense, one must agree with A. F. Volobueva's statement, who argues that "the subject matter of criminal offenses in criminal law theory can be defined as any physical object, certain features of which criminal law links to specific criminal actions perpetrated by a person; this applies only to cases where the subject matter of criminal offenses is directly specified in the Disposition of the Article of the CCU. The subject matter of embezzlement is property, including money, tangible assets, and some other items"¹³.

Clearly, from a forensic perspective, information on the nature of embezzled property is of fundamental importance for investigating criminal offenses. This is because there are regular patterns of connection between features of misappropriated or embezzled property, circumstances surrounding commission of unlawful acts, and other elements of the mechanism underlying these criminal offenses. The objective aspect of the criminal offense specified in Pts. 2–5 of Art. 191 of the CCU points to two mandatory criteria: unlawful taking of property from the owner or authorized person and use of the property for one's own benefit or for the benefit of others (third parties) — these actions constitute unlawful conduct.

A rather remarkable and worthy-of-support view is that advocated by A. P. Sheremet, who emphasizes that "features pertaining to the subject matter of criminal offense are significant for the purpose of compensating for material damages incurred as a result of a crime, whereas forensic characterization is essential for identifying the perpetrator when:

- The theft of an object (item) implies knowledge of its purpose and potential uses.
- The theft reflects the perpetrator's awareness of the value or special properties of an object being targeted.
- The theft entails the acquisition of objects with special properties.
- The subject matter of criminal offense allows conclusions to be drawn about the specific purpose of appropriation;
- A limited circle of persons has access to the object of criminal offense"¹⁴.

¹⁰ Авраменко О. В., Висоцька І. Б., Ковальська М. Ю. та ін. Виявлення та розслідування злочинів, пов'язаних із зміною ціни при проведенні державних закупівель : навч. посібник. Львів : ЛьвДУВС, 2018. 104 с.

¹¹ Мармура О. З., Пасєка О. Ф., Примаченко В. Ф., Сабанюк Т. Р. Кримінально-правова характеристика злочинів проти власності : навч. посібник у схемах. Львів : ЛьвДУВС, 2019. С. 24.

¹² Салтеvisкий М. В. Криміналістика (у сучасному викладі) : підручник. Київ : Кондор, 2008. С. 268.

¹³ Волобуев А. Ф. Розслідування і попередження розкрадань майна в сфері підприємництва : навч. посіб. / за ред. О. М. Бандурки. Харків : Рубікон, 2000. 272 с.

¹⁴ Шеремет А. П. Криміналістика : навч. посіб. Київ : ЦУЛ, 2005. С. 343.

Bohomolov Oleksii

**CERTAINS ASPECTS DE LA
COMPRÉHENSION DE L'OBJET
D'UNE INFRACTION PÉNALE
EN VERTU DE L'ARTICLE 191 DU
CODE PÉNAL DE L'UKRAINE**

Résumé. L'article met en lumière certains aspects des infractions pénales prévues à l'article 191 du Code pénal ukrainien. Il démontre que l'appropriation et le détournement de biens appartenant à autrui, visés aux paragraphes 1 et 2 de l'article 191 du Code pénal ukrainien, concernent les biens confiés et les biens en possession d'une personne, c'est-à-dire ceux sur lesquels elle exerce des pouvoirs particuliers. Un bien est considéré comme confié lorsqu'il est transféré à une personne pour possession ou usage dans le cadre d'une transaction ou de l'exercice des fonctions liées à sa charge. La preuve qu'un bien est confié à une personne réside dans le fait que cette personne en est effectivement propriétaire et qu'elle en a le contrôle. Il est établi qu'un bien sous gestion doit être compris comme un bien qui n'est pas physiquement contrôlé par une personne, mais qui lui est transféré par le propriétaire ou une entité mandatée par lui, moyennant l'octroi de certains droits de propriété, d'usage et de disposition. Cette gestion permet la gestion opérationnelle du bien en vue d'atteindre un objectif précis déterminé par le propriétaire, ou non. Il convient de noter qu'une caractéristique propre aux biens d'autrui est la possibilité de leur confier ou de les transférer à une société par le biais d'une transaction écrite ou orale, sauf si la loi l'interdit. Le critère de distinction entre biens confiés et biens transférés à une société réside dans la nature du lien juridique entre le propriétaire et la personne concernée : pour les biens confiés, il s'agit d'un lien impliquant la possibilité effective de possession ; pour les biens transférés à une société, il s'agit d'un lien impliquant l'existence de certains droits de propriété. Il est important de souligner que la définition de l'auteur du détournement de fonds et du détournement de fonds, telle que prévue à l'article 191 du Code pénal ukrainien, est étroitement liée à la détermination de son statut. Il est précisé qu'un fonctionnaire est une personne investie d'une autorité liée à sa fonction et exerçant diverses fonctions à ce titre, notamment : des fonctions administratives et économiques ; organisationnelles et de gestion ;

When defining the objective aspect of the criminal offense covered by Art. 191 of the CCU, the subject matter of this category of crime, which constitutes an independent and essential component of its corpus delicti, must be assessed separately. K. Doroshenko observed: "The subject matter of criminal offense is considered to be any objects or physical entities of the material world, as well as intellectual and material values, which, when affected by the offender, cause harm to social relations safeguarded by law. That said, if the target (or subject matter) of an offense is absent, it cannot be misappropriated, and consequently, the objective aspect of the criminal offense stipulated in Art. 191 of the Criminal Code of Ukraine cannot be established, since there is no corpus delicti"¹⁵. Let us point out that the subject matter of the basic corpus delicti of the crime specified in Art. 191 of the Criminal Code is "somebody else's property".

In the legal encyclopedia, the term property is defined as "objects of the material world owned by a legal entity (a natural person, a legal person, a local community, the State, or the Ukrainian people), including: individual items, a collection of items, property rights and obligations, money and securities, as well as property rights thereto"¹⁶. International law, specifically the United Nations Convention against Transnational Organized Crime, defines property more comprehensively as "assets of every kind, whether corporeal or incorporeal, movable or immovable, tangible or intangible, and legal documents or instruments evidencing title to, or interest in, such assets"¹⁷.

Researchers stress that "property may be regarded as 'somebody else's' only if it has not been lawfully possessed by the offender; property entrusted to the offender or under his/her administration cannot be considered somebody else's"¹⁸. However, the term property, which is commonly used to describe the subject matter in corpora delicti of crimes against property, is interpreted by criminal law scholars from various perspectives¹⁹.

Since there is no established case law from the Supreme Court of Ukraine (hereinafter referred to as the SCU) regarding the corpus delicti of the offense set out in the relevant part of Art. 191 of the CCU (except for Pt. 1), we consider it appropriate to review these issues through the prism of civil and criminal law in cases where a person has acquired a right to property.

1. Article 179 of the Civil Code of Ukraine (hereinafter referred to as the Civ. CU) defines the term property in a narrow sense as "an object of the material world, in respect of which civil rights and obligations may arise"²⁰. General characterization of criminal offenses against property contains the following definition of the term property: it "encompasses objects (items/things) subject to ownership. Property is classified as movable ... and immovable ... and, in any state, may be targeted for embezzlement"²¹.

2. Part 1 of Article 190 of the Civil Code of Ukraine defines property widely and views property as a special object that is considered to be a separate

¹⁵ Дорошенко К. Право на майно як предмет кримінального правопорушення, передбаченого статтею 191 Кримінального кодексу України. *Газета «Юридична практика»* від 20.11.2024. URL: <https://pravo.ua/pravo-na-maino-iak-predmet-kryminalnoho-pravoporushennia-peredbachenoho-statteiu-191-kryminalnoho-kodeksu-ukrainy/>

¹⁶ *Юридична енциклопедія* : [у 6 т.] / ред. кол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) [та ін.]. – Київ : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2001. Т. 3: К М. 792 с.

¹⁷ Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності: Закон України, ратифікація від 04.02.2004 № 995_789 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_789#Text

¹⁸ Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України: Злочини проти власності / За ред. М. І. Хавронюка. Київ: ВД «Дакор», 2017. С. 162.

¹⁹ Харченко В. Б. Майно як предмет злочинів проти власності та предмет суспільних відносин права власності на речі та інші речові права. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2017. №2 (16). С. 121–131; Демидова Л. М. Майно як предмет злочину. *Вісник Академії правових наук України*. 2010. Вип. 3. С. 267–275.

²⁰ Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV (зі змінами та доповненнями). *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2003, №№ 40-44, ст. 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

²¹ Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України: У 2 т. Т. 1 / За заг. ред. П. П. Андрушка, В. Г. Гончаренка, Є. В. Фесенка. 3-тє вид., перероб. та доп. Київ : Алерта; КНТ; Центр учбової літератури, 2009. С. 555.

des fonctions de représentant des autorités ou de l'administration locale. Il est précisé que l'objet de l'appropriation de biens appartenant à autrui par abus de fonction est un bien confié à un subordonné ou placé sous sa garde. Il est indiqué que, pour les éléments constitutifs des infractions pénales prévues à l'article 191 du Code pénal ukrainien, l'objet de l'appropriation ne peut être que le bien d'autrui, et non un droit de propriété ou des actes patrimoniaux.

Mots-clés: appropriation, détournement de fonds, prise de possession de biens, empiètement, propriété d'autrui, biens confiés, biens sous contrôle, abus, fonctionnaire, fonction officielle.

Bohomolov Oleksii

NIJEKTÓRE ASPEKTY ROZUMIENIA PRZEDMIOTU PRZESTĘPSTWA KARNEGO ZGODNIE Z ART. 191 KODEKSU KARNEGO UKRAINY

Streszczenie. Artykuł omawia pewne aspekty przedmiotu przestępstw karnych przewidzianych w art. 191 KKKU. W artykule wykazano, że przedmiotem przywłaszczenia i sprzeniewierzenia cudzego mienia, przewidzianych w ust. 1 i 2 art. 191 KPK, jest mienie powierzone oraz mienie znajdujące się w zarządzie osoby, to znaczy takie, w odniesieniu do którego osoba ta posiada specjalne uprawnienia. Majątkiem powierzonym jest majątek przekazany osobie do posiadania lub użytkowania na podstawie czynności prawnej lub w związku z wykonywaniem obowiązków wynikających z zajmowanego stanowiska, a dowodem na to, że majątek został powierzony osobie, jest fakt, że osoba ta faktycznie posiada ten majątek i znajduje się on pod jej kontrolą. Ustalono, że przez mienie pozostające w zarządzie należy rozumieć mienie, które nie znajduje się pod fizyczną kontrolą osoby, ale przekazane jej przez właściciela lub upoważniony przez niego podmiot na warunkach przyznania tej osobie określonego zakresu praw do posiadania, użytkowania i rozporządzania tym mieniem, co zapewnia możliwość operacyjnego zarządzania nim w celu osiągnięcia określonego celu wyznaczonego przez właściciela lub bez takiego celu.

Wskazano, że odrębną cechą cudzego mienia jest to, że może

thing, a set of things, as well as property rights and obligations [20]²². This approach is set out in the Resolution of the Plenum of the Supreme Court of Ukraine (para. 1, cl. 2 of the Resolution): "The subject matter of crimes committed against property is property of a certain value that does not belong to the offender: items (movable and immovable), money, precious metals, securities, etc., as well as rights to property and actions of a proprietary nature, and electrical and thermal energy"²³. These considerations gave rise to an approach under which the concepts of property and property rights are treated as general and specific categories of Ukrainian civil and criminal law, since the understanding of property in civil law is equated with its understanding under criminal law²⁴.

3. When referring to subject matter as part of *corpus delicti* of an offense, the concept of property deviates from the concept of property set forth in Art. 190[1] of the Civ. CCU. In this regard, legal scholars propose²⁵ the following criminal law definition of property be formulated based on a number of criteria constituting features of property in the criminal law sense, namely: social; physical; economic; and legal. Taking these criteria into account, along with the specific features of the offense mechanism, meant that in some cases the legislature included several objects in the construct of offense *corpus delicti*. These objects differed in their economic, social, or legal nature, while in other cases only a single object was included.

4. The term property, which refers to subject matter in the context of *corpus delicti* of criminal offense against property, is defined in conformity with the requirements of the Law of Ukraine: On Appraisal of Property, Property Rights and Professional Appraisal Activity in Ukraine, namely:

- "Property subjected to appraisal shall include tangible property, buildings and structures (including their constituent parts), construction-in-progress, future real estate properties, machinery, equipment, vehicles, etc.; land shares, securities; intangible assets, including intellectual property assets; integral property complexes of all forms of ownership;

- Property rights that may be appraised shall be recognized as any rights pertaining to property other than ownership, including rights that constitute components of ownership (the right of possession, disposal, and use). A special property right to an unfinished construction project, to a future real estate facility, as well as other specific rights (the right to conduct business activities, use natural resources, etc.) and the right of claim (Pt. 2 of Art. 3 of the Law)²⁶.

Of particular note is that the mechanism of offense is determined by what the legislator has specified in some criminal provisions as the subject matter of offense *corpus delicti*: somebody else's property, rights thereto, and acts of a proprietary nature (Sec. 1 of Art. 189 of the CCU). Others, however, refer only to somebody else's property (Pts. 1 and 2 of Art. 191 of the CCU). Furthermore, since the legislature has not specified any differences in the subject matter of offenses involving embezzlement, misappropriation, and unlawful appropriation (Pt. 2 of Art. 191 of the CCU), it is necessary to recognize differences in the mechanism by which such acts are committed. Thus, unlike conversion, the acts of embezzlement or misappropriation are only possible in relation to someone else's property that has been entrusted to a person or is under his/her administration (as set out in Art. 191[1] of the CCU).

²² Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV (зі змінами та доповненнями). Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, №№ 40-44, ст. 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

²³ Про судову практику у справах про злочини проти власності. Постанова Пленуму Верховного Суду України № 10 від 6 листопада 2009 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0010700-09#top>

²⁴ Харченко В. Б. Майно як предмет злочинів проти власності та предмет суспільних відносин права власності на речі та інші речові права. Вісник Кримінологічної асоціації України. 2017. № 2 (16). С. 128.

²⁵ Олійник П. В. Майно визначення поняття «право на майно» як предмета злочинів проти власності. Проблеми законності: зб. наук. пр. 2014. Вип. 126. С. 146-147.

²⁶ Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні : Закон України від 12.07.2001 № 2658-III (зі змінами та доповненнями). Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 47, ст. 251. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/2658-14#Text>

This approach corresponds to the provisions of Resolution No. 10 of the Plenum of the Supreme Court of Ukraine: "The subject matter of embezzlement and misappropriation is limited to somebody else's property that has been entrusted to the offender or has been in their lawful administration, that is, property held by this person on lawful grounds and over which he/she exercised powers of disposal, management, delivery, use, or storage, etc." (para. 2 of Art. 23 of Resolution No. 10 of the Supreme Court of Ukraine), and "conversion of property by malversation is unlawful misappropriation of somebody else's property for one's own benefit or for the benefit of third parties through misuse of official authority against the interests of office (para. 3 of Art. 23 of Resolution No. 10 of the Supreme Court of Ukraine)" ²⁷. In light of this guidance from the Supreme Court of Ukraine, when interpreting paragraphs 2–5 of Article 191 of the Criminal Code of Ukraine, one must take into account provisions of paragraph 1 of this Article, which address specific features of the subject matter of misappropriation and embezzlement, namely whether somebody else's property has been entrusted to a person or is under his/her administration.

Therefore, the subject matter of conversion in the relevant corpora delicti of the offenses stipulated in Art. 191 of the CCU shall not be the right to property or acts of a proprietary nature, rather, it can only be somebody else's property, and this is consistent with the legislature's stance that the right to property can only be acquired, and one can only take possession of somebody else's property. The mechanisms for taking possession of property and acquiring a right to property also vary.

When defining the subject matter of misappropriation, embezzlement of property and its conversion of by malversation, it is advisable to define features of somebody else's property.

Pt. 1 of Art. 191 of the CCU lists the following features of somebody else's property: property entrusted to a person or under his/her administration. With regard to the subject of embezzlement and misappropriation, the Plenum of the Supreme Court of Ukraine, interpreting the provisions of Art. 191 of the Criminal Code, stated that such somebody else's property must be held by a person on legal grounds and that this person is authorized to exercise certain powers over such property. Nevertheless, this guideline does not fully clarify how to interpret the subject matter of criminal offense falling under this category. At the same time, the interpretation of the concepts of entrusted property and property under a person's administration is rarely encountered in the practice of the Supreme Court of Ukraine. These concepts are primarily addressed in research papers, where generalized definitions of such property are also provided.

Note that entrusted property refers to somebody else's property that is lawfully transferred into a person's possession, use, or physical control (e.g., for storage, transportation, management, etc.). Lawful grounds may include a contract, an order, or performance of official duties. The person is liable for the transferred property. This is why O. I. Tsyvinskyi noted that "when defining the concept of entrusted property, obviously, one should proceed from the provisions of civil law regarding property rights over somebody else's property, including the right of possession and the right to use property. From this perspective, entrusted property is property transferred by the owner or another authorized individual into the possession or use of the trustee in accordance with the requirements of the Civil Code" ²⁸. Following this statement by the scholar, possession should be understood as physical control over an object, and use as taking advantage of an object's useful properties to satisfy one's needs.

The term property under administration refers to property belonging to others, where a person or institution has been granted the authority

ono zostać powierzone lub przekazane do dyspozycji na podstawie czynności prawnej dokonanej zarówno w formie pisemnej, jak i ustnej, o ile ta ostatnia nie jest zabroniona przez prawo. Kryterium rozróżnienia między mieniem powierzonym a mieniem przekazanym do zarządzania jest charakter stosunków prawnych między właścicielem a osobą: w przypadku mienia powierzonego są to stosunki z faktyczną możliwością posiadania; w przypadku mienia przekazanego do zarządzania – są to stosunki z istnieniem określonego zakresu uprawnień własnościowych w odniesieniu do mienia. Podkreślono, że określenie przedmiotu przywłaszczenia i sprzeniewierzenia, przewidzianych w art. 191 KPK, jest ściśle związane z ustaleniem statusu podmiotu przestępstwa. Zauważono, że osoba pełniąca funkcję publiczną to osoba, która posiada uprawnienia wynikające z zajmowanego stanowiska i wykonuje zgodnie z tym stanowiskiem szereg funkcji, w szczególności: administracyjno-gospodarcze; organizacyjno-zarządcze; funkcje przedstawiciela władzy lub samorządu lokalnego. Stwierdzono, że przedmiotem przywłaszczenia cudzego mienia poprzez nadużycie stanowiska przez osobę pełniącą funkcję publiczną jest mienie powierzone lub znajdujące się w zarządzie podwładnych. Wskazano, że przedmiotem przywłaszczenia w odpowiednich składach przestępstw przewidzianych w art. 191 Kodeksu karnego Ukrainy może być wyłącznie cudze mienie, a nie prawo do mienia lub czynności o charakterze majątkowym.

Słowa kluczowe: przywłaszczenie, sprzeniewierzenie, przywłaszczenie mienia, przedmiot naruszenia, cudze mienie, mienie powierzone, mienie pozostające w zarządzie, nadużycie, osoba sprawująca urząd, stanowisko służbowe.

²⁷ Про судову практику у справах про злочини проти власності : Постанова ВСУ від 06.11.2009 № 10. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0010700-09#Text>; Берзін П. С., Волинєць Р. А., Хоменко М. М. Право на майно та майнове право як предмети заволодіння, що вчиняється шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем (ч. 2 ст. 191 КК України). Вісник Асоціації кримінального права України, 2021, № 1(15). С. 126-149.

²⁸ Цивільський О. І. Основні проблеми визначення предмета привласнення, розтрати майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем. *Право і суспільство*. 2022. № 5. С. 231. DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2022.5.34>

to manage, dispose of, or use such property, but which is not under their complete physical control. Such property is most often lawfully transferred to individuals so that they can perform their official duties, conduct business activities, or for storage purposes. L. V. Dorosh draws attention to the property's special status that is the subject matter of criminal offense falling under this category, noting that "a person exercises operational management authority regarding property, and such authority presupposes: determination of a procedure for its use, transfer of property to other institutions or organizations, and disposal of it" ²⁹. Following this approach, property transferred to a person's administration ought to be viewed as property that is under this person's management or disposed of by him/her to their subordinates.

V. A. Oleksiienko's definition of the concept of property under administration should be considered quite comprehensive: "This refers to property transferred by the owner or their authorized representative on the condition that the transferee is granted certain rights of possession, use, and disposal of such property, thereby facilitating its effective management to achieve a specific objective set by the owner—or, in the absence of such an objective, to fulfill the terms specified in a contract or by law" ³⁰.

The criterion for distinguishing between the concepts of entrusted property and property under administration is the nature of the legal relationship between the owner and the person: entrusted property implies a relationship with the actual possibility of possession; property under a person's administration involves a relationship where the person has a certain scope of proprietary rights over property, meaning the person may not physically possess property. Ownership powers may derive from civil law relationships, contractual relationships, special mandates, or official authority, and shall be based on a document such as a lease contract, a contract for services, a commission contract, a rental contract, etc.

The second part of Art. 191 of the CCU stipulates liability for committing the relevant acts (misappropriation, embezzlement of property or its conversion) committed through abuse of office, with no clarification of the status of such property. Partial explanation can be found in the Resolution of the Panel of Judges of the Second Judicial Chamber of the Criminal Cassation Court (CCC) within the Supreme Court of Ukraine, which specifies that "specific nature of misappropriation of property and its conversion by malversation lies in the fact that property which the offender takes possession of is not entrusted to them, is not under their direct administration, however, the perpetrator of a crime has the right to exercise operational control over this property by virtue of their official standing" ³¹.

Considering the criminal liability under Pt. 2 of Art. 191 of the CCU for embezzlement or conversion of property by malversation, it is possible to single out a number of qualities characteristic of the perpetrator:

- Obtains property in his or her capacity as an official of an institution owning the property.
- Vested with administrative and economic functions that grant him/her authority over the economic administration, disposal, and operational management of property, etc.
- Has legitimate reasons, acting in the interests of service, to decide on the transfer of property to other individuals or legal persons for temporary use, as well as to dispose of property and determine the price and other terms of its sale.

This shows that determining the subject matter of embezzlement and misappropriation, as set out in Art. 191(2) of the CCU, is strongly associated with defining a person's status as a perpetrator of a crime, whereas an offense against property that is not within the scope of official administration constitutes a separate criminal offense.

When analyzing this specific type of criminal offense under Pt. 2 of Art. 191 of the CCU—namely, conversion or property by malversation—it is advisable to determine whether such property possesses any additional features. Note that only a person who holds the appropriate status and authority can abuse their official position, and they can only take such actions with respect to property that falls within their jurisdiction. Therefore, only property over which the official has been granted authority, and which has been entrusted to them or is administered by their subordinates qualifies as such.

Looking at the last statement, let us focus on the fact that an official exercises powers commensurate with their office and the functions carried out pursuant to such office, specifically: administrative and economic functions; organizational and executive functions; and functions as a representative of the government or local self-government. The latter are distinguished by the right to set requirements and make decisions that are binding for a wide range of non-subordinate individuals, and, we believe, the exercise of this right is unlikely to involve conversion of somebody else's property. Administrative and economic functions entail the management and disposal of somebody else's property and cover authority over entrusted property and over property under one's administration, which may be subject to misappropriation or embezzlement. Performance of organizational and executive functions is aimed at staff management; in this case, property

²⁹ Дорош Л. В. Щодо ефективності застосування законодавства про кримінальну відповідальність за привласнення, розтрату майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем. *Питання боротьби зі злочинністю*. Збірник наукових праць. 2008. Вип. 16. С. 27.

³⁰ Олексієнко В. А. Особливості кримінально-правової характеристики злочину, передбаченого ст. 191 Кримінального кодексу України. URL: http://elar.naiu.kiev.ua/jspui/bitstream/123456789/17708/1/_%D0%97%D0%91%D0%A0%D0%9D%D0%98%D0%9A_%D0%BA%D1%80%D0%B8%D0%BC%D0%B8%D0%BD%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D0%B8%D1%8F_2020_%D0%A7.2.pdf_p86-88.pdf.

³¹ Постанова колегії суддів Другої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду у справі № 456/1181/15-к від 28 лютого 2019 року. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/80181431>

entrusted to or under the administration of subordinates may be the subject matter of conversion of somebody else's property by malversation.

The above considerations lead to the following conclusions:

– Establishing the official's authority over property that is converted to the benefit of the offender or other persons by means of misappropriation, embezzlement of property or its conversion by malversation shall constitute the subject matter of proof in criminal proceedings under Pts. 2–5 of Art. 191 of the CCU.

– Any offense against property administered by other public officials, committed by exploiting one's official standing or professional authority, shall be classified as incitement of persons to commit criminal acts under Pt. 2 of Art. 191 of the CCU.

– Offenses in which property falls outside the scope of official administration do not constitute offenses pursuant to Pt. 2 of Art. 191 of the CCU, as they should be classified as other criminal offenses—for example, an investigator's conversion of property during a search shall be qualified as an offense under Arts. 185, 186, or 190 of the CCU, while an investigator's conversion of property previously seized during a search constitutes a criminal offense that should be qualified according to Pt. 2 of Art. 191 of the CCU.

Conclusions. The author proves that the subject matter of misappropriation or embezzlement of somebody else's property, set out in Pts. 1 and 2 of Art. 191 of the CCU, is property entrusted to a person or under his/her administration—that is, something over which the person has special authority. Entrusted is property that is transferred to a person for possession or use in accordance with a transaction or in connection with the performance of duties associated with the position held. In other words, property is deemed to be entrusted when a person has lawfully received it in order to use it in the interests of the property owner, based on relevant documents that detail: quantitative and qualitative characteristics of property, its value, and the person's authority over it. Evidence that property is entrusted to a person is that this person actually possesses the property and this property is under his/her control.

It has been established that property under a person's administration should be understood as property that is not under the physical control of a person, but transferred to him/her by the owner or his/her authorized representative on the terms of granting this person a certain amount of rights to own, use and dispose of this property, which ensure the possibility of operational management of it to achieve a certain goal, determined by the owner or without such, that is, the person is granted a certain authority to manage and dispose of it.

It is noted that a distinctive feature of another person's property is that such property may be entrusted or transferred to the administration of another person on the basis of a legal transaction, whether in written or oral form, provided that the latter is not prohibited by law. The criterion for distinguishing between entrusted property and property under a person's administration is the nature of a legal relationship between the owner and the person: for entrusted property, this is a relationship with the actual possibility of ownership, that is, the person actually possesses property; for property under a person's administration, this is a relationship with the presence of a certain amount of ownership rights over the property, in other words, the person may not physically possess it.

It is emphasized that the definition of the subject matter of the criminal offense set out in Art. 191 of the CCU is inextricably linked to the establishment of crime subject status. Whereas offenses where property falls outside the scope of official administration constitute a separate criminal offense. It is noted that an official is a person who has authority under the position held and performs a range of functions consistent with that position, including: administrative and economic functions; organizational and executive functions; and functions as a representative of the government or local self-government.

References

- Antoniuk, N. O. (2012). Kryminalno-pravova okhorona vlasnosti [Criminal Law Protection of Property]: navch. posibnyk. Lviv : LNU imeni Ivana Franka. 514 s. [in Ukrainian].
- Demydova, L. M. (2010). Maino yak predmet zlochynu [Property as the subject of a crime]. Visnyk Akademii pravovykh nauk Ukrainy. Vyp. 3. S. 267–275. [in Ukrainian].
- Dorosh, L. V. (2008). Shchodo efektyvnosti zastosuvannya zakonodavstva pro kryminalnu vidpovidalnist za pryvlasnennia, roztratu maina abo zavolodinni nym shliakhom zlovzhyvannia sluzhbovym stanovyschem [On the effectiveness of the application of legislation on criminal liability for embezzlement, misappropriation or acquisition of property through abuse of office]. Pytannia borotby zi zlochynnistiu. Zbirnyk naukovykh prats. Vyp. 16. S. 27–35. [in Ukrainian].
- Doroshenko, K. (2024). Pravo na maino yak predmet kryminalnoho pravoporushennia, peredbachenoho statteiu 191 Kryminalnoho kodeksu Ukrainy [Property rights as the subject of a criminal offense under Article 191 of the Criminal Code of Ukraine]. Hazeta «Iurydychna praktyka» vid 20.11.2024. URL: <https://pravo.ua/pravo-na-maino-iak-predmet-kryminalnoho-pravoporushennia-peredbachenoho-statteiu-191-kryminalnoho-kodeksu-ukrainy/>. [in Ukrainian].
- Kharchenko, V. B. (2017). Maino yak predmet zlochniv proty vlasnosti ta predmet suspilnykh vidnosyn prava vlasnosti na rechi ta inshi rechovi prava [Property as the subject of property crimes and the subject of social relations concerning property rights and other rights in rem]. Visnyk Kryminolohichnoi asotsiatsii Ukrainy. №2 (16). S. 121–131. [in Ukrainian].
- Knyzhenko, O. (2017). Problemy kvalifikatsii pryvlasnennia chy roztraty chuzhoho maina osoboju, yakii tse maino bulo vvireno, chy perebuvalo v yii vidanni [Issues regarding the classification of the misappropriation or embezzlement

- of another persons property by an individual to whom such property was entrusted or was under their control]. *Naukovyi chasopys Natsionalnoi akademii prokuratury Ukrainy*. № 3. S. 82-89. [in Ukrainian]. .
- Koruptsiini skhemy: yikh kryminalno-pravova kvalifikatsiia i dosudove rozsliduvannia (2019). [Corruption Schemes: Their Criminal Classification and Pre-Trial Investigation]. / Za red. M. I. Khavroniuka. Kyiv. 464 s. [in Ukrainian]. .
- Kryminalne pravo (Osoblyva chastyna). T. 1 (2012). [Criminal Law (Special Part). Vol. 1]: pidruchnyk / za red. O. O. Dudorova, Ye. O. Pysmenskoho. Luhansk : Elton-2. 780 s. [in Ukrainian]. .
- Kryminalne pravo Ukrainy: Osoblyva chastyna (2015). [Criminal Law of Ukraine: Special Part]: pidruchnyk / za red. V. Ya. Tatsiia, V. I. Borysova, V. I. Tiutiuhina. 5-te vyd., pererob. i dopov. Kharkiv : Pravo. 680 s. [in Ukrainian]. .
- Kryminalne pravo Ukrainy: Osoblyva chastyna (2020). [Criminal Law of Ukraine: Special Part]: pidruchnyk / za red. V. Ya. Tatsiia, V. I. Borysova, V. I. Tiutiuhina. 6-te vyd., pererob i dopov. Kharkiv. 768 s. [in Ukrainian]. .
- Kryminalnyi kodeks Ukrainy. Naukovo-praktychnyi komentar. T. 2: Osoblyva chastyna (2013). [The Criminal Code of Ukraine: A Scientific and Practical Commentary. Vol. 2: Special Part]/Iu. V. Baulin, V. I. Borysov, V. I. Tiutiuhin ta in. 5-te vyd., dopov. Kharkiv : Pravo. 1040 s. [in Ukrainian]. .
- Naukovo-praktychnyi komentar do Kryminalnoho kodeksu Ukrainy: U 2 t. T. 1 (2009). [Scientific and Practical Commentary on the Criminal Code of Ukraine: In 2 vols. Vol. 1] / Za zah. red. P. P. Andrushka, V. H. Honcharenka, Ye. V. Fesenka. 3-tie vyd., pererob. ta dop. Kyiv : Alerta; KNT; Tsentr uchbovoi literatury. 964 s. [in Ukrainian]. .
- Naukovo-praktychnyi komentar Kryminalnoho kodeksu Ukrainy (2016). [A Scientific and Practical Commentary on the Criminal Code of Ukraine]. / za zah. red. O. M. Dzhuzhi, A. V. Savchenka, V. V. Chernieia. Kyiv. 1064 s. [in Ukrainian]. .
- Naukovo-praktychnyi komentar Kryminalnoho kodeksu Ukrainy. 10-te vyd., pererobit ta dopov. (2018). [Scientific and Practical Commentary on the Criminal Code of Ukraine. 10th ed., revised and expanded] / Za red. M. I. Melnyka, M. I. Khavroniuka. Kyiv. 1360 s. [in Ukrainian]. .
- Naukovo-praktychnyi komentar Kryminalnoho kodeksu Ukrainy: Zlochyny proty vlasnosti (2017). [Scientific and Practical Commentary on the Criminal Code of Ukraine: Crimes Against Property]. / Za red. M. I. Khavroniuka. Kyiv : VD «Dakor», 2017. 522 s. [in Ukrainian]. .
- Oleksienko, V. A. Osoblyvosti kryminalno-pravovoi kharakterystyky zlochynu, peredbachenoho st. 191 Kryminalnoho kodeksu Ukrainy [Features of the criminal law characterization of the offense under Article 191 of the Criminal Code of Ukraine]. URL: <https://surl.li/dmbffj> [in Ukrainian]. .
- Oliinyk P. V. Predmet zlochyniv proty vlasnosti: poniattia, vydy, kryminalno-pravove znachennia (2011). [The Subject Matter of Property Crimes: Concept, Types, and Criminal Law Significance]: monohrafiia. Kharkiv : Pravo. 208 s. [in Ukrainian]. .
- Oliinyk, P. V. (2014). Shchodo vyznachennia poniattia «pravo na maino» yak predmeta zlochyniv proty vlasnosti [On the Definition of the Concept of “Property Rights” as the Object of Property Crimes]. *Problemy zakonnosti: zb. nauk. pr. Vyp. 126*. S. 146-147. [in Ukrainian]. .
- Oliinyk, P. V. (2015). Shchodo poniattia predmeta zlochyniv proty vlasnosti [On the Definition of the Concept of “Property Rights” as the Object of Property Crimes]. *Problemy zakonnosti: zb. nauk. pr. Vyp. 128*. S. 32-33. [in Ukrainian]. .
- Postanova kolehii suddiv Druhoi sudovoi palaty Kasatsiinoho kryminalnoho sudu Verkhovnoho Sudu u spravi [Ruling of the Panel of Judges of the Second Judicial Chamber of the Cassation Criminal Court of the Supreme Court in the case] № 456/1181/15-k vid 28 liutoho 2019 roku. Yedynyi derzhavnyi reistr sudovykh rishen. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/80181431> [in Ukrainian]. .
- Pro sudovu praktyku u spravakh pro zlochyny proty vlasnosti (2009). [On Judicial Precedents in Cases Involving Crimes Against Property]. Postanova Plenumu Verkhovnoho Sudu Ukrainy № 10 vid 6 lystopada 2009 roku. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0010700-09#top>. [in Ukrainian]. .
- Slabchenko, O. A. (2012). Kharakterystyka subiekta zlochynu, peredbachenoho st. 191 KK Ukrainy [Characteristics of the perpetrator of the crime provided for in Article 191 of the Criminal Code of Ukraine]. *Pivdennoukraiynskiyi pravnychi chasopys*. № 3. S. 272-275. [in Ukrainian]. .
- Smahliuk, O. V. Do pytannia pro vidmezhuвання shakhraistva vid pryvlasnennia, roztraty maina abo zavolodinnia nym shliakhom zlovzhyvannia sluzhbovym stanovyshchem [On the distinction between fraud and embezzlement, misappropriation of property, or acquisition of property through abuse of official position]. URL: <https://lnk.ua/qr/2wn3nYrMC> [in Ukrainian]. .
- Tsyvilnyi kodeks Ukrainy (2003). [Civil Code of Ukraine]: Zakon Ukrainy vid 16.01.2003 № 435-IV (zi zminamy ta dopovnenniamy). Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy (VVR), №№ 40-44. St. 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>. [in Ukrainian]. .
- Tsyvinskyi, O. I. (2022). Osnovni problemy vyznachennia predmeta pryvlasnennia, roztraty maina abo zavolodinnia nym shliakhom zlovzhyvannia sluzhbovym stanovyshchem [Key Issues in Determining the Subject Matter of Embezzlement, Misappropriation, or Misuse of Property Through Abuse of Official Position]. *Pravo i suspilstvo*. № 5. S. 229-236. DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2022.5.34> [in Ukrainian]. .
- Yarmysh, N. M. (2014). Vyznachennia subiekta pryvlasnennia chy rozkradannia chuzhoho maina [Identification of the perpetrator of misappropriation or theft of another persons property]. *Visnyk Natsionalnoi akademii prokuratury Ukrainy*. № 4 (37). S. 69-76. [in Ukrainian]. .
- Yarmysh, N. M. (2015). Problemy zastosuвання statti 191 Kryminalnoho kodeksu Ukrainy «Pryvlasnennia, roztrata maina abo zavolodinnia nym shliakhom zlovzhyvannia sluzhbovym stanovyshchem» [Issues Regarding the Application of Article 191 of the Criminal Code of Ukraine: “Misappropriation, Embezzlement, or Acquisition of Property Through Abuse of Official Position”]. *Protydiia zlochynnosti: teoriia ta praktyka: zbirnyk materialiv VI*

Mizhvuzivskoi naukovo-praktychnoi konferentsii studentiv (kursantiv), aspirantiv ta molodykh vchenykh. S. 32-35. [in Ukrainian]. .

**Received by Editorial Board: 06.02.2026 / Reviewed 18.03.2026 / Approved for Print 29.04.2026/
Aviable online 30.05.2026**

Suggested Citation:

Bogomolov, O. (2026). Certain Aspects of Understanding Criminal Offense Subject Matter Under Article 191 of the Criminal Code of Ukraine *Archives of Criminology and Forensic Sciences*. 1 (13). 49-59. DOI: <https://doi.org/10.32353/acfs.13.2026.02>

Анастасія Вуйма

*Залучення спеціаліста під час досудового розслідування
злочинів проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку*

DOI: <https://doi.org/10.32353/acfs.13.2026.03>
УДК 343.98 (477)

Анастасія Вуйма,

доктор філософії у галузі права,
доцент кафедри криміналістики та судової експертології навчально-наукового інституту
№ 1 Харківського національного університету внутрішніх справ,
м. Харків, Україна;
ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-6215-5361>,
e-mail: avuiuma@ukr.net

Залучення спеціаліста під час досудового розслідування злочинів проти миру, безпеки людства та міжнародного правапорядку

ФІНАНСУВАННЯ

Це дослідження не отримувало жодних спеціальних грантів від фінансуючих організацій у державному, комерційному чи некомерційному секторах.

ЗАСТЕРЕЖЕННЯ

Фінансуюча сторона не брала участі в розробці дизайну дослідження, зборі та аналізі даних, прийнятті рішення про публікацію або підготовці рукопису.

УЧАСНИКИ

Автор брав участь виключно в інтелектуальній дискусії, що лежить в основі цієї статті, дослідженні прецедентного права, написанні та редагуванні, і несе відповідальність за зміст та інтерпретацію.

ДЕКЛАРАЦІЯ ПРО КОНФЛІКТ ІНТЕРЕСІВ

Автор заявляє, що у нього немає конфлікту інтересів.

CREATIVE COMMONS 4.0 ATTRIBUTION INTERNATIONAL (CC_BY_4.0)

Ця стаття з відкритим доступом, поширена на умовах Ліцензії атрибуції Creative Commons (CC_BY_4.0), що дає змогу необмежено використовувати, поширювати й відтворювати на будь-якому носії за умови посилання на оригінального(-их) автора(-ів) та джерела.

У статті обґрунтовано, що досягнення стандарту справедливого судового розгляду є неможливим без системного залучення спеціалістів, діяльність яких спрямована на підвищення ефективності виявлення, збирання та належної фіксації слідів кримінально протиправної діяльності, проведення спеціальних досліджень, а також формування на їх основі доказової інформації у кримінальних провадженнях підвищеної складності. Проаналізовано процесуальні та непроцесуальні форми участі спеціаліста у кримінальному провадженні, зокрема його участь у слідчих (розшукових) діях, надання консультацій, складання довідок і висновків.

Розкрито специфіку діяльності міжвідомчих робочих груп військових спеціалістів, які виконують комплексні завдання з реконструкції подій у контексті збройного конфлікту, аналізу застосування озброєння та встановлення ролі конкретних осіб у механізмі злочину. Доведено, що такі групи функціонують як інтегрований механізм криміналістичного забезпечення розслідування. Окремо досліджено участь спеціалістів під час огляду комп'ютерних даних із відкритих джерел, яка забезпечує фіксацію, верифікацію та інтерпретацію інформації з відкритих джерел. Обґрунтовано, що така діяльність є необхідною умовою їх процесуальної допустимості.

Ключові слова: національна безпека, протидія злочинності, орган досудового розслідування, слідча (розшукова) дія, спеціаліст, висновок спеціаліста, кримінальний аналіз, розвідка за відкритими даними, OSINT, злочин агресії, злочин проти людяності, воєнний злочин.

Постановка наукової проблеми. Право на справедливий суд, гарантоване кожній особі, вимагає повного, неупередженого правосуддя, що передбачає не лише формальне дотримання процесуальних норм, а й забезпечення реальної можливості вирішення справи по суті, з дотриманням найкращих інтересів усіх учасників провадження, забезпечення належної правової процедури тощо. Такий стандарт обумовлює необхідність всебічного, повного й об'єктивного дослідження обставин справи, збирання та належної оцінки доказів, а також використання всіх доступних і законних засобів доказування.

Належне використання спеціальних знань, без яких у низці випадків неможливо встановити фактичні обставини кримінального правопорушення, набуває також особливого значення і для злочинів проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку. Доказування у цих справах нерідко пов'язане з аналізом складних технічних, військових, медичних, цифрових та інших аспектів. Відсутність або неналежне залучення фахівців у відповідних сферах може призвести до втрати доказів, їх спотворення або неправильної інтерпретації, що ставить під сумнів досягнення стандарту справедливого судового розгляду.

Саме тому залучення спеціаліста у кримінальному провадженні подекуди стає обов'язковим засобом забезпечення якості та повноти дока-

зування, оперативності такої діяльності, особливо на стадії досудового розслідування. Його участь дозволяє підвищити ефективність виявлення, фіксації та вилучення доказів, забезпечити їх подальшу придатність для використання у суді. Водночас для задоволення потреб правозастосовної практики необхідно визначити межі й форми такої участі, процесуальний статус результатів діяльності спеціаліста та їх значення у системі доказів, що потребує наукового осмислення та нормативного вдосконалення.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Проблематика використання спеціальних знань у кримінальному провадженні, зокрема участі спеціаліста на стадії досудового розслідування, привертає значну увагу вітчизняних науковців. Дослідження у цій сфері охоплюють як загальнотеоретичні аспекти доказування, так і прикладні питання залучення спеціаліста під час проведення слідчих (розшукових) дій.

О. Д. Кувшинов, зауважує про значення чіткої регламентації процесуального статусу спеціаліста та стандартів використання результатів його діяльності у доказуванні¹. Розвиває ці ідеї В. О. Усатий, акцентуючи на важливості нормативного врегулювання консультативної діяльності спеціаліста та недопущенні під ним функцій експерта².

Окремі аспекти використання спеціальних знань досліджуються у контексті окремих категорій кримінальних правопорушень. Так, І. Гудков звертає увагу на роль спеціалістів медичного профілю у розслідуванні насильницьких злочинів, а також на значення їх участі для встановлення об'єктивних обставин події³.

В. О. Гусева на прикладі воєнних злочинів обґрунтовано визначає, що участь спеціаліста є не допоміжним, а системоутворювальним елементом криміналістичного забезпечення досудового розслідування. Важливою перевагою дослідження є чітка конкретизація форм діяльності спеціаліста – практичної, технічної, методичної та консультативної, що дозволяє розкрити функціональну багатовимірність цього суб'єкта⁴.

Водночас, попри значний науковий доробок, питання залучення спеціаліста під час досудового розслідування злочинів проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку залишаються недостатньо дослідженими. Зокрема, потребують подальшого наукового осмислення особливості форм участі спеціаліста у таких провадженнях, межі його компетенції, а також процесуальне значення отриманих результатів у контексті доказування складних міжнародних злочинів.

Мета статті – визначити типові форми та функції спеціаліста у кримінальних провадженнях щодо злочинів проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку.

Викладення основного матеріалу дослідження. Залучення спеціаліста у кримінальному провадженні щодо злочинів проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку є однією з типових форм застосування спеціальних знань у кримінальному провадженні. Відповідно до чинних положень кримінального процесуального законодавства процесуальними формами участі спеціаліста є:

- участь спеціаліста у слідчих (розшукових) діях;
- залучення спеціаліста для складання висновку або довідки;

Anastasiia Vuima,

INVOLVEMENT OF A SPECIALIST DURING THE PRE-TRIAL INVESTIGATION OF CRIMES AGAINST PEACE, HUMAN SECURITY, AND INTERNATIONAL LAW ORDER

The article substantiates that achieving the standard of a fair trial is impossible without the systematic involvement of specialists whose activities are aimed at increasing the efficiency of detecting, collecting, and properly recording traces of criminally unlawful activity, conducting special studies, as well as forming evidentiary information on their basis in criminal proceedings of increased complexity. The article analyzes procedural and non-procedural forms of a specialist's participation in criminal proceedings, in particular his involvement in investigative (search) actions, consultations, and the preparation of reports and conclusions.

The specifics of the activities of interdepartmental working groups of military specialists who perform complex tasks of reconstructing events in the context of an armed conflict, analyzing the use of weapons, and establishing the role of specific individuals in the mechanism of the crime are revealed. It has been proven that such groups function as an integrated mechanism for forensic support during the investigation. The participation of specialists in the review of computer data from open sources, which ensures the recording, verification, and interpretation of information from open sources, is separately studied. It is substantiated that such activities are a necessary condition for their procedural admissibility.

Keywords: national security, combating crime, pre-trial investigation body, investigative (search) action, specialist, specialist's conclusion, criminal analysis, intelligence on open data, OSINT, crime of aggression, crime against humanity, war crime.

¹ Кувшинов О. Д. Актуальні питання участі спеціаліста у кримінальному провадженні [Current Issues Regarding the Participation of Experts in Criminal Proceedings]. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 4. С. 573–577. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-4/137>

² Усатий В. О. Консультативна допомога спеціаліста у розслідуванні господарських кримінальних правопорушень (на матеріалах судової практики) [Expert Advisory Assistance in Investigating Economic Crimes (Based on Case Law)]. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2025. Т. 36. № 3. С. 362–372. DOI: <https://doi.org/10.32631/vca.2025.3.29>

³ Гудков І. Поняття спеціальних медичних знань, які використовують під час розслідування вбивств [The concept of specialized medical knowledge used in homicide investigations]. *Юридична психологія*. 2022. Т. 31. № 2. С. 130–135. DOI: <https://doi.org/10.33270/03223102.130>

⁴ Гусева В. Участь спеціалістів у розслідуванні воєнних злочинів [The involvement of experts in the investigation of war crimes]. *Архів кримінології та судових наук*. 2025. № 2 (12). С. 71–76. DOI: <https://doi.org/10.32353/acfs.12.2025.06>

Anastasiia Vuima,

**EINSATZ VON FACHLEUTEN
IM RAHMEN DER
VORERMITTLUNG VON
STRAFTATEN GEGEN DEN
FRIEDEN, DIE MENSCHLICHE
SICHERHEIT UND DIE
INTERNATIONALE
RECHTSORDNUNG**

Der Artikel belegt, dass die Gewährleistung eines fairen Verfahrens ohne die systematische Einbeziehung von Sachverständigen unmöglich ist, deren Tätigkeit darauf abzielt, die Effizienz bei der Aufdeckung, Erfassung und ordnungsgemäßen Dokumentation von Spuren strafrechtlich relevanter Handlungen zu steigern, spezielle Untersuchungen durchzuführen sowie auf dieser Grundlage Beweismittel in Strafverfahren von erhöhter Komplexität zu erheben. Der Artikel analysiert prozessuale und außerprozessuale Formen der Beteiligung eines Spezialisten an Strafverfahren, insbesondere seine Einbindung in Ermittlungs- (Durchsuchungs-) Maßnahmen, Konsultationen sowie die Erstellung von Berichten und Gutachten.

Es werden die Besonderheiten der Tätigkeit von abteilungsübergreifenden Arbeitsgruppen aus Militärspezialisten aufgezeigt, die komplexe Aufgaben wie die Rekonstruktion von Ereignissen im Rahmen eines bewaffneten Konflikts, die Analyse des Waffeneinsatzes und die Feststellung der Rolle bestimmter Personen im Tatgeschehen wahrnehmen. Es wurde nachgewiesen, dass solche Gruppen als integrierter Mechanismus für die forensische Unterstützung während der Ermittlungen fungieren. Die Beteiligung von Fachleuten an der Auswertung von Computerdaten aus offenen Quellen, die die Erfassung, Überprüfung und Auswertung von Informationen aus offenen Quellen gewährleistet, wird gesondert untersucht. Es wird dargelegt, dass solche Tätigkeiten eine notwendige Voraussetzung für deren verfahrensrechtliche Zulässigkeit sind.

Schlüsselwörter: nationale Sicherheit, Verbrechensbekämpfung, Ermittlungsbehörde, Ermittlungsmaßnahme (Durchsuchung), Sachverständiger, Sachverständigengutachten, Kriminalanalyse, Erkenntnisse aus offenen Daten, OSINT, Verbrechen der Aggression, Verbrechen gegen die Menschlichkeit, Kriegsverbrechen.

*Залучення спеціаліста під час досудового розслідування
злочинів проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку*

- надання консультацій і роз'яснень під час досудового розслідування та судового розгляду⁵.

Наведені форми участі спеціаліста не мають універсального характеру та не можуть розглядатися як такі, що однаковою мірою реалізуються у межах кожної процесуальної дії. Їх застосування зумовлюється як змістом відповідної слідчої (розшукової) чи іншої процесуальної дії, так і характером завдань, для вирішення яких залучаються спеціальні знання.

Зокрема, висновок спеціаліста може бути складений лише у випадках, прямо передбачених кримінальним процесуальним законодавством, і за наявності відповідних умов здатен набувати статусу джерела доказів у кримінальному провадженні. Водночас значна частина результатів діяльності спеціаліста, зокрема довідки, аналітичні узагальнення, технічні пояснення чи інші письмові матеріали, не завжди відповідають вимогам процесуальної форми, встановленої для доказів.

У таких випадках результати діяльності спеціаліста не набувають самостійного доказового значення, а виконують допоміжну функцію, що полягає в отриманні орієнтуючої інформації і спрямована на забезпечення ефективності розслідування, формування та перевірку слідчих версій, визначення тактики проведення слідчих (розшукових) дій, а також прийняття процесуальних рішень.

Отже, за критерієм процесуальної регламентації доцільно розмежовувати процесуальні та непроцесуальні форми використання спеціальних знань. Перші характеризуються чітким нормативним закріпленням, визначенням процесуальним статусом результатів діяльності спеціаліста та можливістю їх використання як доказів. Другі ж не створюють передумов для формування процесуальних джерел доказів, однак відіграють важливу роль у криміналістичному забезпеченні досудового розслідування, зокрема у вирішенні його тактичних і стратегічних завдань.

Форми участі спеціаліста у кримінальному провадженні слід розглядати не лише через призму процесуальної регламентації, а й з урахуванням функціонального навантаження його діяльності. Функції спеціаліста традиційно пов'язують із технічним та організаційно-тактичним сприянням сторонам кримінального провадження та суду у збиранні доказів; наданням пояснень у формі консультацій або довідок⁶.

Технічна форма участі спеціаліста проявляється під час проведення слідчих (розшукових) дій, зокрема, огляду місця події, обшуку, огляду трупа, вилучення та фіксації матеріальних об'єктів і цифрових носіїв інформації. У справах про воєнні злочини особливого значення набуває участь спеціаліста-криміналіста, спеціаліста-вибухотехніка, судово-медичних експертів, а також інших фахівців. Їх залучення забезпечує належну фіксацію слідів застосування зброї, характеру руйнувань, локалізації вибухів, що має ключове значення для подальшої кваліфікації діяння.

Консультаційна форма участі спеціаліста полягає у наданні слідчому або прокурору роз'яснень щодо застосування спеціальних знань під час планування розслідування, висунення слідчих версій, визначення доцільності призначення судових експертиз та формулювання питань експерту. У провадженнях щодо злочинів проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку така допомога є особливо важливою, оскільки дозволяє уникнути помилок у визначенні предмета доказування та забезпечити відповідність дій органів досудового розслідування міжнародним стандартам.

З консультаційної допомоги можна виокремити методичну форму участі спеціаліста, що пов'язана з розробленням рекомендацій щодо організації та проведення окремих слідчих (розшукових) дій, а також удосконаленням криміналістичного забезпечення розслідування. У контексті досліджуваної категорії злочинів це може включати розроблення алгоритмів документування наслідків збройної агресії, стандартів фік-

⁵ Кримінальний процесуальний кодекс України [Criminal Procedure Code of Ukraine]: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/-4651-17>

⁶ Куриленко Д. В. Інститут обізнаних осіб у змагальному кримінальному провадженні [The Role of Informants in Competitive Criminal Proceedings]: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2017. С. 10.

сації руйнувань, застосування окремих техніко-криміналістичних засобів тощо.

Аналітична форма участі спеціаліста передбачає обробку та інтерпретацію складних масивів інформації, зокрема цифрових даних, супутникових знімків, відеозаписів, даних з відкритих джерел тощо. У сучасних умовах саме ця форма діяльності набуває панівного значення, оскільки значна частина доказів воєнних злочинів або зафіксована у цифровому середовищі, або реалізована у кіберпросторі, або окремі сліди кримінальної протиправної діяльності відобразилися в ньому.

Вивченням матеріалів правозастосовної практики встановлено, що до розслідування злочинів проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку залучаються цілі групи спеціалістів. Такою, зокрема, є міжвідомча робоча група військових спеціалістів Офісу генерального прокурора⁷. Потреба в її залученні обумовлена самою природою воєнних злочинів, що поєднують ознаки насильства, застосування зброї, утримання осіб, руйнування цивільних об'єктів та об'єктів критичної інфраструктури тощо. Особливістю діяльності окресленої групи є те, що вона фактично функціонує як єдиний функціональний механізм, а не як сукупність ізольованих спеціалістів. Це підтверджується характером проведення слідчих (розшукових) дій, зокрема оглядів місць події, які в умовах воєнних злочинів охоплюють значні території, зруйновані об'єкти або місця масового утримання цивільних осіб.

Ще однією специфічною ознакою діяльності такої групи є поєднання процесуальних і непроцесуальних форм використання спеціальних знань. У діяльності міжвідомчої групи спеціалісти не лише беруть участь у слідчих (розшукових) діях, а й постійно здійснюють консультативну взаємодію зі слідчим. Це проявляється у вигляді надання пояснень, технічних довідок, рекомендацій щодо вилучення об'єктів або їх дослідження. Водночас результати такої діяльності, як правило, інтегруються у протоколи слідчих дій, що дозволяє забезпечити їх процесуальну допустимість. Тому можна вести мову про те, що в подібних ситуаціях міжвідомча група виконує функцію оперативного науково-технічного супроводу розслідування. При цьому вони не просто встановлювали факт учинення насильницьких дій, а займалися реконструкцією подій у контексті ведення бойових дій, функціонування військових підрозділів, використання озброєння, а також дотримання або порушення норм міжнародного гуманітарного права. У цьому сенсі міжвідомча група спеціалістів фактично забезпечує переклад військової реальності у доказову площину кримінального процесу. Зокрема спеціалісти з'ясовували:

- характер і структуру військового підрозділу;
- функціональні обов'язки конкретних військовослужбовців;
- порядок застосування озброєння;
- особливості організації служби (чергування, охорона, контроль території). Це дозволяло встановити не лише сам факт участі особи у події, а і її роль у механізмі злочину, що є принципово важливим для кваліфікації дій за ст. 438 КК України.

Важливою ознакою є також динамічність складу групи, яка змінюється залежно від конкретної слідчої ситуації. Наприклад, у випадках, пов'язаних із застосуванням зброї або обстрілами, ключову роль відіграють криміналісти та вибухотехніки, тоді як у справах щодо незаконного утримання або катувань – спеціалісти-криміналісти та судові медики, а можуть і біологи. Відтак персональний склад такої групи формується з

Anastasiia Vuima,

IMPLICATION D'UN SPÉCIALISTE DANS L'ENQUÊTE PRÉLIMINAIRE SUR LES CRIMES CONTRE LA PAIX, LA SÉCURITÉ DE L'HUMANITÉ ET L'ORDRE PUBLIC INTERNATIONAL

L'article justifie que la réalisation de la norme du procès équitable est impossible sans la participation systématique de spécialistes dont les activités visent à améliorer l'efficacité de la détection, de la collecte et de l'enregistrement approprié des traces d'activités criminelles illégales, la réalisation d'études spéciales, ainsi que la formation d'informations fondées sur des preuves dans des procédures pénales de plus en plus complexes. Les formes procédurales et non procédurales de participation d'un spécialiste aux procédures pénales sont analysées, en particulier sa participation à des actions d'enquête (recherche), la fourniture de consultations, la préparation de certificats et de conclusions.

Les spécificités des activités des groupes de travail interministériels de spécialistes militaires qui effectuent des tâches complexes pour la reconstruction d'événements dans le contexte d'un conflit armé, l'analyse de l'utilisation des armes et l'établissement du rôle de personnes spécifiques dans le mécanisme du crime sont révélées. Il est prouvé que ces groupes fonctionnent comme un mécanisme intégré de soutien médico-légal de l'enquête. La participation de spécialistes à l'examen des données informatiques provenant de sources ouvertes, qui assure la fixation, la vérification et l'interprétation des informations provenant de sources ouvertes, a été étudiée séparément. Il est prouvé que de telles activités sont une condition préalable à leur recevabilité procédurale.

Mots-clés : sécurité nationale, prévention du crime, organe d'enquête préliminaire, action d'enquête (recherche), spécialiste, opinion d'expert, analyse criminelle, renseignement sur les données ouvertes, OSINT, crime d'agression, crime contre l'humanité, crime de guerre.

⁷ Вирок Чернігівського районного суду Чернігівської області [Judgment of the Chernihiv District Court of Chernihiv Oblast] у справі № 748/61/23 від 10.01.2023 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/108302451>; Вирок Чернігівського районного суду Чернігівської області [Judgment of the Chernihiv District Court of Chernihiv Oblast] у справі № 748/727/23 від 29.05.2023 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/111139770>; Вирок Чернігівського районного суду Чернігівської області [Judgment of the Chernihiv District Court of Chernihiv Oblast] у справі № 748/79/23 від 08.3.2023 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/109438873>; Вирок Чернігівського районного суду Чернігівської області [Judgment of the Chernihiv District Court of Chernihiv Oblast] у справі № 748/1278/23 від 11.03.2024 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/117537510>

Anastasiia Vuima,

**WYKORZYSTANIE
EKSPERTÓW W RAMACH
WSTĘPNEGO ŚLEDZTWA W
SPRAWACH PRZESTĘPSTW
ZAGRAŻAJĄCYCH POKOJOWI,
BEZPIECZEŃSTWU LUDZI
I MIĘDZYNARODOWEMU
PORZĄDKOWI PRAWNEMU**

Artykuł dowodzi, że zapewnienie rzetelnego procesu sądowego jest niemożliwe bez systematycznego angażowania biegłych, których działalność ma na celu zwiększenie skuteczności w wykrywaniu, rejestrowaniu i prawidłowym dokumentowaniu śladów czynów o znaczeniu karnym, przeprowadzanie specjalistycznych badań oraz gromadzenie na tej podstawie dowodów w postępowaniach karnych o podwyższonym stopniu złożoności. Artykuł analizuje procesowe i pozaprocessowe formy udziału specjalisty w postępowaniu karnym, w szczególności jego zaangażowanie w czynności dochodzeniowe (przeszukiwanie), konsultacje oraz sporządzanie raportów i ekspertyz.

W niniejszym opracowaniu przedstawiono specyfikę działalności międzywydziałowych grup roboczych złożonych ze specjalistów wojskowych, które realizują złożone zadania, takie jak rekonstrukcja wydarzeń w ramach konfliktu zbrojnego, analiza użycia broni oraz ustalenie roli poszczególnych osób w przebiegu zdarzeń. Wykazano, że grupy te pełnią rolę zintegrowanego mechanizmu wsparcia kryminalistycznego w trakcie dochodzeń. Osobno analizowany jest udział ekspertów w analizie danych komputerowych pochodzących ze źródeł otwartych, co zapewnia gromadzenie, weryfikację i analizę informacji z tych źródeł. Wykazano, że takie działania są niezbędnym warunkiem ich dopuszczalności procesowej.

Słowa kluczowe: bezpieczeństwo narodowe, zwalczanie przestępczości, organ śledczy, czynność śledcza (przeszukiwanie), biegły, opinia biegłego, analiza kryminalna, wnioski z danych otwartych, OSINT, zbrodnie agresji, zbrodnie przeciwko ludzkości, zbrodnie wojenne.

*Zalучення спеціаліста під час досудового розслідування
злочинів проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку*

урахуванням конкретних ситуативних завдань, зумовлених слідчими ситуаціями.

Окремої уваги заслуговує функція забезпечення безпеки, яка є специфічною саме для воєнних злочинів. У багатьох випадках проведення слідчих дій неможливе без попереднього обстеження території на наявність вибухонебезпечних предметів, що здійснюється спеціалістами відповідного профілю. Це означає, що міжвідомча група виконує не лише пізнавальну, а й захисну функцію, створюючи умови для безпечного збирання доказів.

Крім того, діяльність міжвідомчої групи характеризується чіткою орієнтацією на стандарти міжнародного гуманітарного права, що зумовлено не лише необхідністю належної кваліфікації діянь як воєнних злочинів, а й перспективою їх подальшого розгляду на рівні міжнародного кримінального правосуддя. У цьому контексті принципового значення набуває врахування положень Римського статуту Міжнародного кримінального суду, оскільки у разі передачі справ на розгляд Міжнародного кримінального суду докази повинні відповідати встановленим ним вимогам щодо належності, допустимості, достовірності, автентичності та безперервності зберігання (ланцюга зберігання доказів). Саме тому їх фіксація, вилучення та документування повинні здійснюватися з урахуванням як національного кримінального процесуального законодавства, так і міжнародних стандартів доказування, що забезпечує їх подальшу придатність для використання у юрисдикції МКС.

У підсумку можна констатувати, що специфіка діяльності міжвідомчої робочої групи спеціалістів у розслідуванні воєнних злочинів полягає у її комплексному, інтегрованому та динамічному характері, поєднанні різних форм використання спеціальних знань, постійній взаємодії між представниками різних відомств, а також одночасному виконанні пізнавальних, технічних, аналітичних і безпекових функцій. Така група фактично виступає не допоміжним елементом, а структуроутворюючим компонентом механізму доказування, без якого ефективне розслідування воєнних злочинів є неможливим.

Щодо участі спеціалістів під час огляду комп'ютерних даних із відкритих реєстрів, то тут ідеться про цифрові сліди, що існують здебільшого у відкритому інформаційному просторі.

Специфіка такої діяльності полягає у тому, що спеціалісти фактично залучаються до процесу фіксації, перевірки та інтерпретації відкритих цифрових даних, які мають значення для розслідування. Відповідно до проведеного нами аналізу органи досудового розслідування активно використовують інформацію, отриману з відкритих джерел, зокрема щодо:

- персональних даних обвинувачених;
- їх місця роботи, служби, належності до конкретних підрозділів;
- контактної інформації (телефони, електронні адреси);
- активності у соціальних мережах та інших онлайн-платфм.

Так, наприклад, у вирок Хаджибейського районного суду м. Одеси встановлено, що відповідна інформація щодо обвинуваченого (місце роботи в структурі ФСБ РФ, контакти, електронні адреси, акаунти) була отримана в результаті спеціальних заходів, які передбачали роботу з відкритими цифровими джерелами та їх подальшу процесуальну фіксацію⁸. Це прямо вказує на залучення спеціалістів до проведення кримінального аналізу.

У цьому контексті участь спеціаліста під час огляду комп'ютерних даних має кілька ключових напрямів.

По-перше, це технічне забезпечення огляду цифрової інформації. Спеціаліст допомагає правильно відкрити, відобразити та зафіксувати інформацію з відкритих реєстрів, вебсайтів, соціальних мереж, електронних ресурсів. Важливо, що така фіксація повинна забезпечувати:

- збереження змісту інформації у незмінному вигляді;
- відображення джерела походження (URL, дата доступу);
- можливість подальшої перевірки достовірності.

⁸ Вирок Хаджибейського районного суду м. Одеси [Judgment of the Khadzhibey District Court of Odessa] у справі № 521/14869/23 від 06.01.2026 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/133106441>.

По-друге, важливим завданням є верифікація й ідентифікація даних. У вирахах простежується, що інформація про особу обвинуваченого встановлювалася шляхом порівняння різних джерел: документів, відкритих реєстрів, соціальних мереж, службових баз даних. У цьому аспекті спеціаліст:

- перевіряє автентичність профілів і сторінок;
- встановлює належність інформації конкретній особі;
- виключає можливість помилкової ідентифікації.

По-третє, значну роль відіграє аналітична функція спеціаліста, яка полягає у встановленні змістовного значення отриманої інформації. Наприклад, дані про місце служби, посаду, підрозділ дозволяють:

- підтвердити належність особи до збройних формувань;
- встановити її функціональну роль;
- обґрунтувати можливість участі у конкретних подіях.

Це особливо важливо у справах про воєнні злочини, де необхідно довести не лише факт присутності особи, а її інституційну включеність у військову структуру.

Окремо слід звернути увагу на те, що участь спеціаліста у таких діях забезпечує процесуальну допустимість електронних доказів. Без належної фіксації огляду комп'ютерних даних (зокрема із залученням спеціаліста) виникає ризик:

- втрати інформації;
- її спотворення;
- визнання доказів недопустимими.

Саме тому спеціаліст виконує функцію своєрідного «гаранта» правильності роботи з цифровими джерелами.

Ще однією важливою особливістю є те, що у таких випадках спеціаліст фактично працює на межі криміналістики та інформаційних технологій, оскільки його діяльність включає:

- навички роботи з вебресурсами;
- розуміння принципів функціонування цифрових платформ;
- здатність фіксувати динамічний контент (який може змінюватися або видалятися).

Таким чином, участь спеціаліста під час огляду комп'ютерних даних із відкритих реєстрів має інформаційно-аналітичний і пов'язана із наданням технічної допомоги. Такі спеціалісти виконують ключові завдання з ідентифікації осіб, підтвердження їхнього статусу та ролі, а також забезпечують фіксацію відкритих даних у процесуальних джерелах доказів, придатних для використання як у національному, так і міжнародному кримінальному провадженні.

Окремої уваги потребує питання значення результатів діяльності спеціаліста для кримінального провадження. В умовах розширення його функцій, як зазначають вчені, існує ризик підміни висновку експерта довідками або висновками спеціаліста, що може негативно вплинути на допустимість доказів. У зв'язку з цим пропонують розмежовувати консультативну діяльність спеціаліста та судову експертизу, а також визначити критерії використання результатів його роботи у доказуванні⁹.

Тобто участь спеціаліста у кримінальних провадженнях щодо злочинів проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку має системний характер і є невіддільним елементом криміналістичного забезпечення досудового розслідування. Її ефективність залежить від належної процесуальної регламентації, чіткого визначення форм участі та інтеграції спеціальних знань у механізм доказування.

Реалізуються під час розслідування й інші форми спеціальних знань. Так, у справі № 953/7767/22 використано спеціальні знання у формі проведення психофізіологічного дослідження із застосуванням поліграфа, результати якого оформлено у вигляді довідки спеціаліста. Слід зауважити, що поліграфолог залучався не як судовий експерт, а як спеціаліст, а отримані результати не набули статусу самостійного джерела доказів у кримінальному провадженні.

Функціональне призначення такого дослідження полягало у перевірці достовірності показань свідка та орієнтації органу досудового розслідування при висуненні та перевірці слідчих версій. Важливо, що суд посилався на результати поліграфа як на доказ вини, що свідчить не тільки про їх допоміжний, тактичний характер.

У справах про воєнні злочини поліграф також може стати як інструментом інформаційно-аналітичної підтримки розслідування, так і процесуальним засобом збирання доказів, що узгоджується із загальними підходами кримінального процесуального законодавства України щодо використання спеціальних знань.

Висновки. Використання спеціальних знань у кримінальних провадженнях щодо злочинів проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку набуває системного та визначального значення для забезпечення ефективності доказування і досягнення стандарту справедливого судового розгляду.

⁹ Вирок Вишгородського районного суду Київської області [Judgment of the Vyshhorod District Court of Kyiv Oblast] у справі № 363/2119/24 від 15.05.2025 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/127350687>; Вирок Іванківського районного суду Київської області [Judgment of the Ivankiv District Court of Kyiv Oblast] у справі № 366/869/23 від 28.06.2023 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/111894270>.

Участь спеціаліста у кримінальних провадженнях щодо злочинів проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку має системний характер і є невіддільним елементом криміналістичного забезпечення досудового розслідування. Її ефективність залежить від належної процесуальної регламентації, чіткого визначення форм участі та інтеграції спеціальних знань у механізм доказування. У досліджуваних нами провадженнях вона реалізується у різних формах, які не є універсальними та застосовуються залежно від змісту процесуальних дій і характеру завдань доказування. При цьому доцільним є розмежування процесуальних і непроцесуальних форм використання спеціальних знань, що дозволяє чітко визначити доказове значення результатів діяльності спеціаліста та їх місце у системі доказів.

Обґрунтовано, що функціональне навантаження спеціаліста виходить за межі суто технічної допомоги й охоплює технічну, консультаційну, методичну та аналітичну діяльність. Особливого значення в умовах розслідування воєнних злочинів набуває аналітична функція, пов'язана з обробкою цифрових даних, відкритих джерел інформації та складних масивів доказової інформації, що формуються у цифровому середовищі.

Специфіка діяльності міжвідомчих робочих груп військових спеціалістів Офісу генерального прокурора полягає у їх динамічному складі, міжвідомчій взаємодії та орієнтації на вирішення комплексних завдань доказування, включаючи реконструкцію подій з урахуванням військового контексту, аналіз застосування озброєння та встановлення ролі конкретних осіб у механізмі злочину, у тому числі шляхом аналізу інформації з відкритих джерел.

Участь спеціалістів під час огляду комп'ютерних даних із відкритих джерел має самостійне значення як форма використання спеціальних знань. Така діяльність спрямована на фіксацію, верифікацію та інтерпретацію цифрових слідів і забезпечує їх процесуальну допустимість, що є критично важливим у справах, де значна частина криміналістично значущої інформації існує у цифровому середовищі.

Встановлено, що результати діяльності спеціаліста не завжди набувають статусу самостійних джерел доказів, однак виконують важливу орієнтовальну та забезпечувальну функцію, сприяючи формуванню слідчих версій, визначенню тактики розслідування та прийняттю процесуальних рішень.

Наголошено, що діяльність спеціалістів у досліджуваній категорії проваджень повинна здійснюватися з урахуванням не лише вимог національного кримінального процесуального законодавства, а й стандартів міжнародного гуманітарного права та вимог Римського статуту Міжнародного кримінального суду, що забезпечує перспективу використання зібраних доказів у міжнародному кримінальному судочинстві.

Таким чином, участь спеціаліста у кримінальних провадженнях щодо злочинів проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку є невіддільним елементом сучасної моделі доказування, що потребує подальшого наукового осмислення та нормативного вдосконалення, зокрема у частині визначення процесуального статусу результатів його діяльності та стандартизації форм використання спеціальних знань.

References

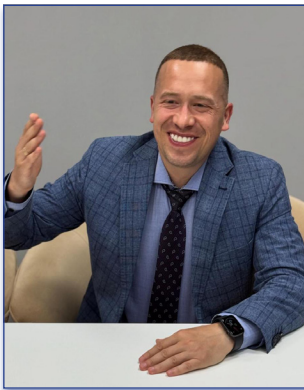
- Vyrok Vyshhorodskoho raionnoho sudu Kyivskoi oblasti [Judgment of the Vyshhorod District Court of Kyiv Oblast] u spravi № 363/2119/24 vid 15.05.2025 // Yedynyi derzhavnyi reistr sudovykh rishen. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/127350687> [in Ukrainian].
- Vyrok Ivankivskoho raionnoho sudu Kyivskoi oblasti [Judgment of the Ivankiv District Court of Kyiv Oblast] u spravi № 366/869/23 vid 28.06.2023 // Yedynyi derzhavnyi reistr sudovykh rishen. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111894270> [in Ukrainian].
- Vyrok Khadzhybeiskoho raionnoho sudu m. Odesy [Judgment of the Khadzhibey District Court of Odessa] u spravi № 521/14869/23 vid 06.01.2026 // Yedynyi derzhavnyi reistr sudovykh rishen. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/133106441> [in Ukrainian].
- Vyrok Chernihivskoho raionnoho sudu Chernihivskoi oblasti [Judgment of the Chernihiv District Court of Chernihiv Oblast] u spravi № 748/61/23 vid 10.01.2023 // Yedynyi derzhavnyi reistr sudovykh rishen. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108302451> [in Ukrainian].
- Vyrok Chernihivskoho raionnoho sudu Chernihivskoi oblasti [Judgment of the Chernihiv District Court of Chernihiv Oblast] u spravi № 748/727/23 vid 29.05.2023 // Yedynyi derzhavnyi reistr sudovykh rishen. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111139770> [in Ukrainian].
- Vyrok Chernihivskoho raionnoho sudu Chernihivskoi oblasti [Judgment of the Chernihiv District Court of Chernihiv Oblast] u spravi № 748/79/23 vid 08.3.2023 // Yedynyi derzhavnyi reistr sudovykh rishen. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109438873> [in Ukrainian].
- Vyrok Chernihivskoho raionnoho sudu Chernihivskoi oblasti [Judgment of the Chernihiv District Court of Chernihiv Oblast] u spravi № 748/1278/23 vid 11.03.2024 // Yedynyi derzhavnyi reistr sudovykh rishen. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117537510> [in Ukrainian].
- Hudkov, I. (2022). Poniattia spetsialnykh medychnykh znan, yaki vykorystovuiut pid chas rozsliduvannia vbyvstv [The concept of specialized medical knowledge used in homicide investigations]. Yurydychna psykholohiia. T. 31. № 2. S. 130–135. DOI: <https://doi.org/10.33270/03223102.130> [in Ukrainian].

- Husieva, V. (2025). Uchast spetsialistiv u rozsliduvanni voiennykh zlochyniv [The involvement of experts in the investigation of war crimes]. *Arkhiv kryminologii ta sudovykh nauk*. № 2 (12). S. 71-76. DOI: <https://doi.org/10.32353/acfs.12.2025.06> [in Ukrainian].
- Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy [Criminal Procedure Code of Ukraine]: Zakon Ukrainy vid 13.04.2012 № 4651-VI // Baza danykh (BD) «Zakonodavstvo Ukrainy» / Verkhovna Rada (VR) Ukrainy. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/-4651-17> [in Ukrainian].
- Kuvshynov, O. D. (2023). Aktualni pytannia uchasti spetsialista u kryminalnomu provadzhenni [Current Issues Regarding the Participation of Experts in Criminal Proceedings]. *Yurydychni naukovyi elektronnyi zhurnal*. № 4. S. 573–577. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-4/137> [in Ukrainian].
- Kurylenko, D. V. (2017). Instytut obiznanykh osib u zmahalnomu kryminalnomu provadzhenni [The Role of Informants in Competitive Criminal Proceedings]: dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.09. Kharkiv. S. 10 [in Ukrainian].
- Usatyi, V. O. (2025). Konsultatsiina dopomoha spetsialista u rozsliduvanni hospodarskykh kryminalnykh pravoporushen (na materialakh sudovoi praktyky) [Expert Advisory Assistance in Investigating Economic Crimes (Based on Case Law)]. *Visnyk Kryminolohichnoi asotsiatsii Ukrainy*. T. 36. № 3. S. 362–372. DOI: <https://doi.org/10.32631/vca.2025.3.29> [in Ukrainian].

Надійшла до редколегії: 16.03.2026 / Рецензовано 17.04.2026 / Прийнято до друку 29.04.2026 / Доступно онлайн 30.05.2026

Приклад цитування:

Вуйма, А. (2026). Залучення спеціаліста під час досудового розслідування злочинів проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку. *Архів кримінології та судових наук*. 1 (13). 60-67. DOI: <https://doi.org/10.32353/acfs.13.2026.03>

Костянтин Караман

ФІНАНСУВАННЯ

Це дослідження не отримувало жодних спеціальних грантів від фінансуючих організацій у державному, комерційному чи некомерційному секторах.

ЗАСТЕРЕЖЕННЯ

Фінансуюча сторона не брала участі в розробці дизайну дослідження, зборі та аналізі даних, прийнятті рішення про публікацію або підготовці рукопису.

УЧАСНИКИ

Автор брав участь виключно в інтелектуальній дискусії, що лежить в основі цієї статті, дослідженні прецедентного права, написанні та редагуванні, і несе відповідальність за зміст та інтерпретацію.

ДЕКЛАРАЦІЯ ПРО КОНФЛІКТ ІНТЕРЕСІВ

Автор заявляє, що у нього немає конфлікту інтересів.

CREATIVE COMMONS 4.0 ATTRIBUTION INTERNATIONAL (CC_BY_4.0)

Ця стаття з відкритим доступом, поширена на умовах Ліцензії атрибуції Creative Commons (CC_BY_4.0), що дає змогу необмежено використовувати, поширювати й відтворювати на будь-якому носії за умови посилання на оригінального(-их) автора(-ів) та джерела.

Костянтин Караман,

доктор філософії, докторант Національного наукового центру
«Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса»
м. Харків, Україна;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2965-9661>,
e-mail: karamankostantin@gmail.com

Тактичні особливості збирання цифрових слідів

У статті досліджено тактичні особливості збирання цифрових слідів у кримінальному провадженні з урахуванням специфіки їх утворення, функціонування та використання у доказуванні. Обґрунтовано, що цифрові сліди є самостійним різновидом криміналістично значущої інформації, яка формується у процесі взаємодії людини, технічних засобів і цифрового середовища, характеризується динамічністю, розподіленістю, залежністю від технічних умов і можливістю дистанційного впливу. Визначено механізм їх утворення, який охоплює етапи ініціювання інформаційного процесу, технічної фіксації, розподілу, трансформації та збереження даних. Розкрито особливості тактико-криміналістичного забезпечення виявлення, вилучення та фіксації цифрових слідів, зокрема необхідність ідентифікації як матеріальних носіїв, так і логічних середовищ існування інформації, застосування спеціалізованих технічних засобів, забезпечення цілісності даних і дотримання процесуальної форми.

Ключові слова: досудове розслідування, криміналістичне забезпечення, тактично-криміналістичне забезпечення, цифровий слід, огляд комп'ютерних даних, тактичний прийом.

Постановка наукової проблеми. Вивченням матеріалів правозастосовної практики встановлено, що існує низка проблем, пов'язаних із недостатньою адаптацією криміналістичних рекомендацій до особливостей цифрового середовища. Зокрема, відсутність уніфікованих тактичних алгоритмів роботи з цифровими слідами, складність забезпечення їх автентичності та цілісності, ризики втрати або модифікації даних, а також труднощі у встановленні їх джерела і достовірності істотно ускладнюють процес доказування. Додаткові виклики пов'язані з використанням сучасних технологій шифрування, анонімізації, розподіленого зберігання інформації та транскордонного характеру цифрових даних.

Не менш важливою є проблема дотримання процесуальної форми під час роботи з цифровими слідами. Неправильне застосування технічних засобів, порушення порядку вилучення чи фіксації інформації, відсутність належного документування дій із цифровими носіями можуть призвести до визнання таких доказів недопустимими. У цьому контексті особливого значення набуває поєднання техніко-криміналістичних можливостей із тактичними прийомами проведення слідчих (розшукових) дій.

Крім того, у сучасних умовах цифрові сліди дедалі частіше формуються поза межами безпосереднього контролю правоохоронних органів – у соціальних мережах, месенджерах, відкритих джерелах інформації, що актуалізує питання використання OSINT-технологій, кіберрозвідки та спеціалізованого програмного забезпечення. Водночас відсутність чітких стандартів їх застосування та процесуальної легалізації результатів такої діяльності створює додаткові ризики для доказування.

Таким чином, наявність зазначених проблем свідчить про необхідність комплексного наукового дослідження тактичних особливостей збирання та дослідження цифрових слідів, розроблення відповідних

Kostiantyn Karaman,

**TACTICAL FEATURES OF
COLLECTING DIGITAL TRACES**

The article examines the tactical features of collecting digital traces in criminal proceedings, taking into account their formation, operation, and use as evidence. It is substantiated that digital traces constitute an independent type of forensically significant information formed during interaction between a person, technical means, and the digital environment, characterized by dynamism, distribution, dependence on technical conditions, and the possibility of remote influence. The mechanism of their formation is determined, which includes the stages of initiating the information process, technical fixation, distribution, transformation, and storage of data. The features of tactical and forensic support for the detection, extraction, and fixation of digital traces are revealed, in particular, the need to identify both the material carriers and the logical environments of information existence, the use of specialized technical means, and the assurance of data integrity and compliance with procedural form.

Keywords: pre-trial investigation, forensic support, tactical-forensic support, digital trail, computer data review, tactical technique.

криміналістичних рекомендацій і алгоритмів дій, що забезпечуватимуть ефективне використання цифрової інформації як доказу у кримінальному провадженні.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Проблематика виявлення, фіксації та дослідження цифрових слідів у кримінальному провадженні останніми роками привертає значну увагу науковців і практиків, що зумовлено стрімкою цифровізацією суспільних відносин та ускладненням механізмів учинення кримінальних правопорушень. Аналіз сучасних досліджень свідчить про формування комплексного підходу до розуміння цифрових слідів як самостійного об'єкта криміналістичного дослідження.

Так, у роботах Д. Б. Сергєєвої обґрунтовується значення цифрових слідів у структурі доказування службових правопорушень, зокрема акцентується увага на роботі з метаданими, журналами доступу, історіями змін і резервними копіями, а також підкреслюється необхідність дотримання безперервного ланцюга збереження доказів. Це дозволяє розглядати цифрові сліди як динамічний інформаційний масив, що потребує спеціальних підходів до документування¹.

А. С. Крижановський і В. С. Кравець розглядають криміналістичні методи виявлення та фіксації цифрових слідів, акцентуючи увагу на необхідності дотримання вимог криміналістичної тактики та процесуального законодавства².

Суттєвий внесок у розвиток тактики роботи з цифровими доказами зроблено Л. П. Гринько, яка досліджує особливості огляду комп'ютерних засобів під час розслідування злочинів, пов'язаних із використанням мережі Інтернет. Авторка звертає увагу на значення метаданих, інформаційних слідів і необхідність комплексного підходу до організації тактики огляду. Аналогічні підходи розвиваємо і ми у своїх попередніх дослідженнях³.

Окремий напрям досліджень пов'язаний із використанням цифрових слідів у діяльності сторони захисту. Зокрема, М. М. Щирук аналізує криміналістичні механізми адвокатського захисту, наголошуючи на значенні тактики роботи з цифровими даними та електронними документами для забезпечення якості доказів⁴. Це свідчить про поступове розширення сфери застосування цифрових слідів за межі діяльності сторони обвинувачення.

Разом із тим у науковій літературі значна увага приділяється і процесуальним аспектам проведення слідчих дій. Зокрема, у працях Б. В. Черняховського та А. В. Коваленка досліджуються питання організації огляду комп'ютерних даних, особливості їх вилучення та фіксації, а також проблеми формування доказової бази з використанням електронної інформації⁵. У цих роботах підкреслюється необхідність поєднання процесуальних вимог із криміналістичними рекомендаціями.

¹ Сергєєва Д. Б. Виявлення і документування способів учинення службових правопорушень: методика, тактика, цифрові сліди та ланцюг збереження доказів [Identifying and Documenting Methods of Committing Workplace Misconduct: Methods, Tactics, Digital Traces, and the Chain of Evidence]. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2025. Т. 4. № 91. С. 438-451. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.91.4.60>

² Гринько Л. П. Тактичні особливості огляду комп'ютерних засобів під час розслідування шахрайств, учинених із використанням мережі «Інтернет» [Tactical Considerations for Examining Computer Equipment During Investigations of Internet Fraud]. *Вісник Пенітенціарної асоціації України*. 2025. № 3. С. 152-159. DOI: <https://doi.org/10.34015/2523-4552.2025.3.17>

³ Караман К. В. Виявлення цифрових слідів: особливості й алгоритм [Detection of Digital Traces: Characteristics and Algorithm]. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2025. Т. 110. № 3. С. 141-150.

⁴ Щирук М. М. Змагальність і «якість» доказів у справах про розтрату та привласнення: криміналістичні механізми адвокатського захисту [Adversarial Proceedings and the "Quality" of Evidence in Cases of Embezzlement and Misappropriation: Forensic Mechanisms of Legal Defense]. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2026. Т. 3. № 1. С. 468-476. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2026.01.3.68>

⁵ Черняховський Б. В. Особливості проведення слідчого огляду під час розслідування несанкціонованого втручання в роботу комп'ютерів, автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку [Specifics of Conducting a Forensic Examination During the Investigation of Unauthorized Interference with Computers, Automated

**TAKTISCHE BESONDERHEITEN
DER SICHERUNG DIGITALER
SPUREN**

In diesem Artikel werden die taktischen Besonderheiten der Sicherung digitaler Spuren im Strafverfahren unter Berücksichtigung der Besonderheiten ihrer Entstehung, Funktionsweise und Verwendung in der Beweisführung untersucht. Es wird begründet, dass digitale Spuren eine eigenständige Art von kriminalistisch relevanter Information darstellen, die im Prozess der Interaktion zwischen Mensch, technischen Mitteln und digitaler Umgebung entsteht und sich durch Dynamik, Verteiltheit, Abhängigkeit von technischen Bedingungen und die Möglichkeit der Fernbeeinflussung auszeichnet. Es wird der Mechanismus ihrer Entstehung bestimmt, der die Phasen der Einleitung des Informationsprozesses, der technischen Erfassung, der Verteilung, der Transformation und der Speicherung von Daten umfasst. Es werden die Besonderheiten der taktisch-kriminalistischen Absicherung der Aufdeckung, Sicherstellung und Erfassung digitaler Spuren aufgezeigt, insbesondere die Notwendigkeit der Identifizierung sowohl materieller Datenträger als auch logischer Informationsumgebungen, der Einsatz spezialisierter technischer Mittel, die Gewährleistung der Datenintegrität und die Einhaltung der Verfahrensvorschriften.

Schlüsselwörter: Voruntersuchung, kriminaltechnische Unterstützung, taktisch-kriminaltechnische Unterstützung, digitale Spur, Überprüfung von Computerdaten, taktischer Ansatz.

Окремі автори звертають увагу на поширеність цифрових слідів⁶ або ж досліджують їх у контексті окремих видів злочинів⁷. Попри значний обсяг наукових напрацювань, слід констатувати, що проблематика тактико-криміналістичного забезпечення виявлення, вилучення та фіксації цифрових слідів залишається недостатньо систематизованою. Зокрема, потребують подальшого дослідження питання ситуаційної зумовленості тактики слідчих дій, розроблення уніфікованих алгоритмів роботи з цифровими слідами, а також інтеграції технічних і тактичних елементів у єдину криміналістичну модель. Це зумовлює актуальність подальших наукових розвідок у зазначеному напрямі.

Мета статті – розкрити тактичні особливості збирання цифрових слідів під час розслідування.

Викладення основного матеріалу дослідження. Цифрові сліди виникають у процесі взаємодії людини, технічного пристрою та інформаційного середовища. У цьому сенсі їхня поява є результатом функціонування електронних систем, які фіксують, обробляють і зберігають інформацію⁸.

Механізм утворення цифрових слідів доцільно розглядати через такі взаємопов'язані етапи:

1. Ініціювання інформаційного процесу, яке може бути зумовлене діями користувача (створення файлу, надсилання повідомлення, пошуковий запит), автоматизованими процесами (оновлення системи, синхронізація даних) або зовнішнім впливом (кібератака, віддалений доступ). Саме на цьому етапі формується первинна інформація.

2. Технічна фіксація інформації в цифровому середовищі. Будь-яка дія трансформується у цифровий код і записується в пам'яті пристрою, мережевих системах або хмарній інфраструктурі. При цьому фіксуються не лише основні дані, а й супутня інформація – метадані (час, IP-адреса, параметри доступу), що мають самостійне доказове значення.

3. Розподіл і дублювання цифрових слідів. Через мережеву природу сучасних технологій інформація може одночасно зберігатися на локальному носії; на серверах; у хмарних сховищах; у резервних копіях. Це зумовлює їх багатоканальний характер і підвищує стійкість, але водночас ускладнює контроль за їх цілісністю.

4. Цифрові сліди піддаються динамічним змінам. Вони можуть: 1) модифікуватися внаслідок подальших дій користувача; 2) автоматично оновлюватися системою; 3) змінюватися або знищуватися внаслідок злочинного втручання чи антифорензики. Це означає, що цифровий слід не є статичним, а має часову мінливість.

5. Формується залишкова (латентна) слідова інформація. Навіть після видалення даних у системі можуть залишатися їх фрагменти, кеш, журнали подій або резервні копії, що створює додатковий рівень цифрових слідів.

Таким чином, механізм утворення цифрових слідів можна визначити як процес виникнення, фіксації, трансформації та збереження інформації в електронних системах у результаті взаємодії суб'єктів із цифровим середовищем, що супроводжується формуванням як основних даних, так і похідної (метаданих та системної) інформації.

Systems, Computer Networks, or Telecommunications Networks]. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2020. № 2. С. 58-68;

⁶ Нікішев О. В. Цифрові (електронні) докази у кримінальному провадженні в умовах надзвичайних правових режимів [Digital (electronic) evidence in criminal proceedings under states of emergency]. *Право. ua*. 2025. № 1. С. 365-371. <https://doi.org/10.71404/law.ua.2025.1.54>; Вуйма А. Цифровий вимір сучасної злочинності: кіберпростір як типова обстановка вчинення кримінальних правопорушень [The Digital Dimension of Modern Crime: Cyberspace as a Common Setting for Criminal Offenses]. *Архів кримінології та судових наук*. 2025. Т. 12, № 2. С. 64-70. DOI: <https://doi.org/10.32353/acfs.12.2025.05>.

⁷ Романюк В. В., Фоміна Т. Г. Порядок збирання електронних (цифрових) доказів у кримінальних провадженнях про колабораційну діяльність [Procedures for Collecting Electronic (Digital) Evidence in Criminal Proceedings Concerning Collaboration]. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2024. Т. 32. № 2. С. 344-353. DOI: <https://doi.org/10.32631/vsa.2024.2.25%20>

⁸ Каланча І. Г. Організаційні аспекти роботи з доказами, що мають електронну форму в кримінальному процесі України [Organizational Aspects of Handling Electronic Evidence in Criminal Proceedings in Ukraine]. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2025. Т. 4, № 90. С. 263. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.90.4.36>

Kostiantyn Karaman,

**CARACTÉRISTIQUES
TACTIQUES DE LA COLLECTE
DE TRACES NUMÉRIQUES**

L'article examine les aspects tactiques de la collecte de traces numériques dans le cadre de procédures pénales, en tenant compte des spécificités de leur formation, de leur fonctionnement et de leur utilisation comme preuve. Il démontre que les traces numériques constituent une catégorie d'information criminalistique à part entière, formée lors de l'interaction entre une personne, des moyens techniques et l'environnement numérique. Ces traces se caractérisent par leur dynamisme, leur distribution, leur dépendance aux conditions techniques et la possibilité d'une influence à distance. Le mécanisme de leur formation est déterminé, comprenant les étapes d'initiation du processus informationnel, de fixation technique, de distribution, de transformation et de stockage des données. Les spécificités du soutien tactique et criminalistique à la détection, à l'extraction et à la fixation des traces numériques sont mises en évidence, notamment la nécessité d'identifier les supports matériels et les environnements logiques d'existence de l'information, d'utiliser des moyens techniques spécialisés, de garantir l'intégrité des données et le respect des formes procédurales.

Mots-clés : enquête préliminaire, soutien criminalistique, soutien criminalistique tactique, trace numérique, examen des données informatiques, technique tactique.

Цей механізм принципово відрізняється від утворення матеріальних слідів, оскільки характеризується: нематеріальною природою, багато-канальністю існування, динамічністю, залежністю від технічного середовища, можливістю дистанційного впливу.

Визначений механізм утворення цифрових слідів, що характеризується їх нематеріальною природою, динамічністю, розподіленістю та залежністю від технічного середовища функціонування, об'єктивно зумовлює специфіку тактико-криміналістичного забезпечення їх виявлення, вилучення та фіксації. Саме ці властивості визначають необхідність формування особливих підходів, відрізняючих від традиційної роботи з матеріальними слідами, та потребують інтеграції технічних і тактичних елементів у єдину систему криміналістичних рекомендацій.

Насамперед, особливості виявлення цифрових слідів зумовлені їх латентним характером і відсутністю безпосереднього візуального сприйняття. Виявлення таких слідів фактично передбачає встановлення не лише матеріальних носіїв інформації (комп'ютерна техніка, мобільні пристрої, сервери), але й визначення логічних середовищ їх існування – облікових записів, хмарних сервісів, мережеских ресурсів, інформаційних систем. У цьому контексті важливого значення набувають аналітичні дії, спрямовані на ідентифікацію потенційних джерел цифрової інформації, встановлення каналів її формування та збереження, а також прогнозування можливості її втрати або модифікації. Тактична специфіка цього етапу полягає у необхідності швидкого прийняття рішень щодо ізоляції цифрового середовища з метою недопущення дистанційного впливу на дані.

Особливості вилучення цифрових слідів безпосередньо пов'язані з їхньою технічною природою. На відміну від традиційних об'єктів, вилученню підлягає не стільки сам носій, скільки інформація, що на ньому міститься. Це зумовлює необхідність застосування спеціалізованих технічних засобів і дотримання принципу незмінності даних. Тактичним пріоритетом є забезпечення цілісності інформації шляхом використання методів криміналістичного копіювання (створення побітових копій), блокування запису на носій, фіксації поточного стану системи. Водночас важливо враховувати ситуаційні чинники: увімкнений або вимкнений стан пристрою, наявність шифрування, підключення до мережі, ризик автоматичного видалення даних. У зв'язку з цим вибір способу вилучення має ситуаційно обумовлений характер і потребує високого рівня спеціальної підготовки.

Не менш специфічними є тактичні аспекти фіксації цифрових слідів. Фіксація в цьому випадку передбачає не лише документування процесу вилучення, а й забезпечення відтворюваності цифрової інформації у подальшому. Це досягається шляхом детального протоколювання всіх дій із цифровими носіями, зазначення технічних характеристик пристроїв, програмного забезпечення, умов доступу до даних, а також використання контрольних механізмів перевірки цілісності (зокрема хеш-значень). Особливістю є також необхідність фіксації не лише змісту інформації, але й її структурних і технічних параметрів, які можуть мати самостійне доказове значення.

Окремої уваги потребує забезпечення безперервного ланцюга збереження цифрових доказів (chain of custody), що в умовах їхньої мобільності та можливості копіювання набуває особливого значення. Тактичне забезпечення цього процесу передбачає чітку регламентацію передачі носіїв і копій інформації, ідентифікацію осіб, відповідальних за кожен етап роботи з доказами, а також застосування технічних засобів контролю їх цілісності.

Важливим елементом тактико-криміналістичного забезпечення є також урахування протидії розслідуванню у формі антифорензичних дій. Можливість дистанційного видалення або модифікації даних, використання шкідливого програмного забезпечення, засобів шифрування та анонізації зумовлює необхідність застосування превентивних тактичних заходів, зокрема негайної ізоляції пристроїв від мережі, використання спеціалізованих інструментів доступу до зашифрованих даних, а також залучення відповідних фахівців.

Таким чином, тактико-криміналістичне забезпечення виявлення, вилучення та фіксації цифрових слідів характеризується комплексністю,

**TAKTYCZNE ASPEKTY
GROMADZENIA ŚLADÓW
CYFROWYCH**

W artykule przeanalizowano taktyczne aspekty gromadzenia śladów cyfrowych w postępowaniu karnym, z uwzględnieniem specyfiki ich powstawania, funkcjonowania oraz wykorzystania w postępowaniu dowodowym. Wykazano, że ślady cyfrowe stanowią samodzielny rodzaj informacji istotnej z punktu widzenia kryminalistyki, która powstaje w procesie interakcji człowieka, środków technicznych i środowiska cyfrowego, charakteryzuje się dynamiką, rozproszeniem, zależnością od warunków technicznych oraz możliwością oddziaływania na odległość. Określono mechanizm ich powstawania, który obejmuje etapy inicjowania procesu informacyjnego, technicznej fiksacji, dystrybucji, transformacji i przechowywania danych. Ujawniono specyfikę taktyczno-kryminalistycznego wsparcia wykrywania, zabezpieczania i rejestrowania śladów cyfrowych, w szczególności konieczność identyfikacji zarówno nośników fizycznych, jak i środowisk logicznych, w których istnieje informacja, stosowania specjalistycznych środków technicznych, zapewnienia integralności danych oraz przestrzegania formy proceduralnej.

Słowa kluczowe: postępowanie przygotowawcze, wsparcie kryminalistyczne, wsparcie taktyczno-kryminalistyczne, ślad cyfrowy, przegląd danych komputerowych, zabieg taktyczny.

високим рівнем технологічної зумовленості та необхідністю поєднання процесуальних, технічних і тактичних елементів. Його ефективність залежить від здатності суб'єктів кримінального провадження адекватно реагувати на динамічний характер цифрових середовища, своєчасно виявляти та зберігати доказову інформацію, а також забезпечувати її належність, допустимість і достовірність у подальшому доказуванні.

Розвиваючи викладені положення, слід підкреслити, що тактико-криміналістичне забезпечення роботи з цифровими слідами має виразну ситуаційну зумовленість і значною мірою залежить від можливості попереднього планування слідчої (розшукової) дії. Зокрема, у випадках, коли передбачається проведення огляду комп'ютерних даних, що перебувають у володінні юридичних чи фізичних осіб і зберігаються на стаціонарних носіях у приміщеннях офісів, підприємств або установ, виникають реальні передумови для належної організації техніко-тактичного забезпечення такої дії.

У подібних умовах вагомого значення набуває завчасна підготовка матеріально-технічної бази, що дозволяє мінімізувати ризики втрати або пошкодження цифрової інформації. Ідеться, передусім, про забезпечення безперебійного живлення електронних пристроїв, що особливо актуально у випадках роботи з увімкненими системами, де відключення електроживлення може призвести до втрати оперативних даних, сесійних ключів або небереженої інформації. Використання джерел безперебійного живлення у таких ситуаціях виступає не лише технічним, а й тактичним засобом збереження доказової інформації.

Не менш важливою складовою є попереднє оснащення необхідною кількістю носіїв інформації, призначених для копіювання цифрових даних. З огляду на значні обсяги сучасної інформації, що може зберігатися на серверному обладнанні чи робочих станціях, слідчий та залучені спеціалісти повинні мати достатній резерв накопичувачів відповідного обсягу та технічних характеристик. Це дозволяє здійснювати повне або вибіркове копіювання даних без переривання процесу та без необхідності залишати місце події для отримання додаткових ресурсів, що могло б створити ризики втручання у інформаційне середовище.

Крім того, завчасне планування дає змогу визначити оптимальну тактику вилучення інформації – чи йдеться про створення повних (побітових) копій носіїв, чи про вибіркове копіювання окремих масивів даних. У цьому контексті враховуються такі обставини, як обсяг інформації, технічні характеристики обладнання, наявність мережевого доступу, ризики дистанційного втручання, а також процесуальні обмеження щодо строків проведення слідчої дії.

Водночас слід наголосити, що така можливість попередньої підготовки притаманна не всім ситуаціям. У випадках невідкладних дій або роботи у польових умовах (наприклад, під час обшуків чи оглядів у зоні бойових дій) рівень технічного забезпечення може бути обмеженим. Саме тому у сприятливих умовах, зокрема під час роботи в офісних або виробничих приміщеннях, необхідно максимально реалізовувати потенціал превентивного тактичного планування, що дозволяє підвищити якість фіксації та збереження цифрових слідів.

Отже, можливість забезпечення безперебійного живлення, наявність достатньої кількості носіїв для копіювання та загальна підготовленість до роботи з великими обсягами цифрових даних виступають важливими елементами тактико-криміналістичного забезпечення, які безпосередньо впливають на повноту, достовірність і допустимість отриманої доказової інформації.

Розширюючи положення щодо тактико-криміналістичного забезпечення виявлення, вилучення та фіксації цифрових слідів, слід звернути увагу на конкретні практичні рекомендації, що впливають із аналізу сучасної слідчої практики та наукових джерел.

Насамперед ефективність огляду комп'ютерних даних значною мірою залежить від якісної підготовчої стадії, яка має включати попередню розвідку інформаційного середовища. Уповноважена особа повинна заздалегідь визначити коло можливих носіїв, типи файлів і очікувану інформацію, а також сформувати склад учасників процесуальної дії із залученням спеціалістів у сфері комп'ютерних або інформаційних тех-

нологій. Це свідчить про те, що тактика роботи з цифровими слідами починається ще до фактичного контакту з носієм інформації.

Важливою тактичною рекомендацією є також обов'язкове залучення спеціалістів, які забезпечують не лише технічну підтримку, а й безпечність роботи з даними, ідентифікацію об'єктів та правильне копіювання інформації. У сучасних умовах без такого супроводу проведення огляду цифрових даних є суттєво ускладненим.

Зберігання електронних носіїв у межах кримінального провадження потребує дотримання чітко визначених технічних умов, спрямованих на гарантування цілісності та автентичності даних. Йдеться не лише про належне фізичне утримання носіїв, а й про створення та збереження криміналістичних образів (копіюваних копій), резервне копіювання, а також дотримання правил транспортування. З урахуванням підвищеної чутливості цифрової інформації до зовнішніх впливів особливого значення набуває підтримання контрольованого середовища, що передбачає регулювання температури та вологості, екранування від електромагнітних перешкод, а також захист від механічних пошкоджень і статичної електрики⁹.

Окремо слід акцентувати увагу на техніко-криміналістичному забезпеченні збирання та дослідження цифрових слідів, яке має безпосереднє тактичне значення. До технічних засобів, які можуть застосовуватися належать:

- портативні комп'ютери з автономним живленням;
- змінні акумулятори;
- накопичувачі значної ємності;
- блокувачі жорстких дисків;
- інсталяційні носії програмного забезпечення;
- спеціалізовані інструменти для роботи з даними¹⁰.

Разом із цим, слід зауважити, що забезпечення ресурсів (живлення, носії, обладнання) є не просто технічним, а тактичним елементом, що впливає на результативність слідчої (розшукової) дії.

Суттєвою тактичною вимогою є також використання ізольованих середовищ під час дослідження даних, що дозволяє уникнути зараження системи шкідливим програмним забезпеченням. Це демонструє необхідність врахування ризиків кіберзагроз як складової тактики.

Окремого значення набуває робота з метаданими, які повинні обов'язково фіксуватися в протоколі, оскільки вони дозволяють встановити час створення, редагування, користувача й інші параметри файлів. Таким чином, фіксація цифрових слідів виходить за межі змісту інформації і охоплює її технічний контекст.

Важливою тактичною рекомендацією є також контроль за поведінкою осіб на місці проведення слідчої (розшукової) дії. Зокрема, з метою недопущення дистанційного знищення або модифікації інформації доцільно обмежити використання мобільних пристроїв усіма присутніми. Це безпосередньо пов'язано з механізмом утворення цифрових слідів і можливістю віддаленого впливу на них.

Не менш важливою є рекомендація щодо застосування гешування для підтвердження цілісності даних, що забезпечує перевірку незмінності інформації до і після копіювання. Це важливий інструмент забезпечення допустимості цифрових доказів.

Окремо слід виділити тактичні аспекти роботи з віддаленими ресурсами та хмарними сервісами. У таких випадках доцільно:

- встановлювати IP-адреси ресурсів;
- визначати маршрути передачі даних;
- фіксувати технічні параметри доступу.

Це дозволяє не лише отримати інформацію, а й довести зв'язок між особою та цифровим середовищем.

Слід зважати на правові обмеження доступу до інформації, зокрема необхідності отримання судового дозволу для доступу до даних операторів і провайдерів. Крім того, ефективне тактико-криміналістичне забезпечення неможливе без організованої взаємодії між різними суб'єктами: слідчим, оперативними підрозділами, експертами та спеціалістами з кібербезпеки. Саме груповий характер роботи дозволяє комплексно вирішувати завдання виявлення та дослідження цифрових слідів.

Тактична організація огляду комп'ютерної техніки повинна обов'язково враховувати вплив людського чинника. Учасників процесуальної дії необхідно належним чином поінформувати про їхні права, обов'язки та правові наслідки будь-яких спроб знищення чи зміни інформації. Водночас із тактичних позицій важливо забезпечити контроль за їхньою поведінкою під час проведення огляду, зокрема шляхом обмеження доступу до мережі Інтернет і електронних пристроїв, які можуть бути використані для віддаленого втручання в інформаційні системи¹¹.

⁹ Каланча І. Г. Організаційні аспекти роботи з доказами, що мають електронну форму в кримінальному процесі України [Organizational Aspects of Handling Electronic Evidence in Criminal Proceedings in Ukraine]. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2025. Т. 4, № 90. С. 263. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.90.4.36>.

¹⁰ Гринько Л. П. Тактичні особливості огляду комп'ютерних засобів під час розслідування шахрайств, учинених із використанням мережі «Інтернет» [Tactical Considerations for Examining Computer Equipment During Investigations of Internet Fraud]. *Вісник Пенітенціарної асоціації України*. 2025. № 3. С. 152–159. DOI: <https://doi.org/10.34015/2523-4552.2025.3.17>.

¹¹ Гринько Л. П. Тактичні особливості огляду комп'ютерних засобів під час розслідування шахрайств, учинених із використанням мережі «Інтернет» [Tactical Considerations for Examining Computer Equipment During Investigations of Internet Fraud]. *Вісник*

Висновки. Цифрові сліди є специфічним різновидом криміналістично значущої інформації, механізм утворення якої істотно відрізняється від традиційних матеріальних слідів і зумовлений особливостями функціонування інформаційно-телекомунікаційних систем. Встановлено, що цифрові сліди формуються у процесі взаємодії людини, технічних засобів та цифрового середовища, характеризуються динамічністю, багатоканальністю існування, залежністю від технічних умов і можливістю дистанційного впливу, що об'єктивно ускладнює їх виявлення, вилучення та фіксацію.

Обґрунтовано, що зазначені властивості цифрових слідів детермінують необхідність формування спеціалізованих підходів до тактико-криміналістичного забезпечення їх збирання, які мають інтегрувати процесуальні, технічні та тактичні елементи. Встановлено, що ефективність виявлення цифрових слідів залежить від здатності ідентифікувати не лише матеріальні носії інформації, а й логічні середовища їх існування, зокрема мережеві ресурси, облікові записи та хмарні сервіси.

Доведено, що вилучення цифрових слідів має здійснюватися з урахуванням принципу незмінності інформації та передбачає використання спеціалізованих технічних засобів, зокрема методів криміналістичного копіювання, а також врахування ситуаційних чинників, пов'язаних із технічним станом пристроїв, рівнем їх захисту та ризиками дистанційного втручання. При цьому особливого значення набуває забезпечення цілісності даних і недопущення їх модифікації.

Визначено, що фіксація цифрових слідів виходить за межі традиційного документування і передбачає комплексне відображення як змісту інформації, так і її технічних параметрів, включаючи метадані та характеристики програмного середовища. Встановлено, що застосування контрольних механізмів, зокрема гешування, є необхідною умовою забезпечення достовірності та допустимості цифрових доказів.

Обґрунтовано, що тактико-криміналістичне забезпечення роботи з цифровими слідами має виразну ситуаційну зумовленість і залежить від можливості попереднього планування слідчих (розшукових) дій. Доведено, що у випадках, коли існують умови для завчасної підготовки, забезпечується більш високий рівень організації процесу вилучення і фіксації цифрової інформації, зокрема шляхом належного технічного оснащення, забезпечення безперервного живлення та наявності необхідних носіїв для копіювання даних.

Встановлено, що ефективність збирання цифрових слідів значною мірою залежить від належної організації взаємодії між слідчими, оперативними підрозділами, експертами та спеціалістами у сфері інформаційних технологій, що дозволяє комплексно вирішувати завдання їх виявлення, дослідження та використання у доказуванні.

Таким чином, доведено, що удосконалення тактико-криміналістичного забезпечення збирання цифрових слідів має здійснюватися шляхом розроблення уніфікованих тактичних алгоритмів, адаптованих до умов цифрового середовища, а також впровадження сучасних технічних засобів і стандартів роботи з електронними доказами, що забезпечить підвищення ефективності кримінального провадження в умовах цифровізації суспільства.

References

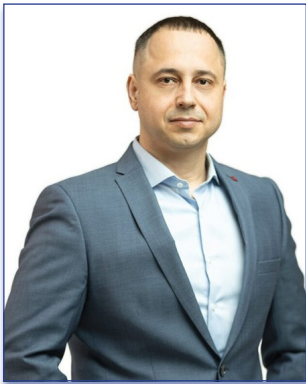
- Cherniakhovskyi, B. V. (2020). Osoblyvosti provedennia slidchoho ohliadu pid chas rozsliduvannia nesanktsionovanoho vtruchannia v robotu kompiuteriv, avtomatyzovanykh system, kompiuternykh mrezezh chy mrezezh elektrozv'iazku [Specifics of Conducting a Forensic Examination During the Investigation of Unauthorized Interference with Computers, Automated Systems, Computer Networks, or Telecommunications Networks]. *Naukovyi visnyk Natsionalnoi akademii vnutrishnikh sprav*. № 2. S. 58-68 [in Ukrainian].
- Hrynk, L. P. (2025). Taktychni osoblyvosti ohliadu kompiuternykh zasobiv pid chas rozsliduvannia shakhraistv, uchynenykh iz vykorystanniam mrezezhi «Internet» [Tactical Considerations for Examining Computer Equipment During Investigations of Internet Fraud]. *Visnyk Penitentsiarnoi asotsiatsii Ukrainy*. № 3. S. 152-159. DOI: <https://doi.org/10.34015/2523-4552.2025.3.17> [in Ukrainian].
- Kalancha, I. H. (2025). Orhanizatsiini aspekty roboty z dokazamy, shcho maiut elektronnu formu v kryminalnomu protsesi Ukrainy [Organizational Aspects of Handling Electronic Evidence in Criminal Proceedings in Ukraine]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu*. Serii: Pravo. T. 4, № 90. S. 263. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.90.4.36> [in Ukrainian].
- Kalancha, I. H. (2025). Orhanizatsiini aspekty roboty z dokazamy, shcho maiut elektronnu formu v kryminalnomu protsesi Ukrainy [Organizational Aspects of Handling Electronic Evidence in Criminal Proceedings in Ukraine]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu*. Serii: Pravo. 2025. T. 4, № 90. S. 263. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.90.4.36> [in Ukrainian].
- Karaman, K. V. (2025). Vyivlennia tsyfrovyykh slidiv: osoblyvosti y alhorytm [Detection of Digital Traces: Characteristics and Algorithm]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu vnutrishnikh sprav*. T. 110. № 3. S. 141-150. [in Ukrainian].

- Nikishev, O. V. (2025). Tsyfrovi (elektronni) dokazy u kryminalnomu provadzhenni v umovakh nadzvychnykh pravovykh rezhymiv [Digital (electronic) evidence in criminal proceedings under states of emergency]. *Pravo.ua*. № 1. S. 365-371. <https://doi.org/10.71404/law.ua.2025.1.54> [in Ukrainian]. .
- Romaniuk, V. V., Fomina, T. H. (2024). Poriadok zbyrannia elektronnykh (tsyfrovykh) dokaziv u kryminalnykh provadzhenniakh pro kolaboratsiinu diialnist [Procedures for Collecting Electronic (Digital) Evidence in Criminal Proceedings Concerning Collaboration]. *Visnyk Kryminolohichnoi asotsiatsii Ukrainy*. T. 32. № 2. S. 344-353. [in Ukrainian]. .
- Serhieieva, D. B. (2025). Vyivlennia i dokumentuvannia sposobiv uchynennia sluzhbovykh pravoporushen: metodyka, taktyka, tsyfrovi slidy ta lantsiuh zberezhenia dokaziv [Identifying and Documenting Methods of Committing Workplace Misconduct: Methods, Tactics, Digital Traces, and the Chain of Evidence]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Serii: Pravo*. T. 4. № 91. S. 438-451. [in Ukrainian]. .
- Shchyruk, M. M. (2026). Zmahalnist i «iakist» dokaziv u spravakh pro roztratu ta pryvlasnennia: kryminalistychni mekhanizmy advokatskoho zakhystu [Adversarial Proceedings and the “Quality” of Evidence in Cases of Embezzlement and Misappropriation: Forensic Mechanisms of Legal Defense]. *Analitychno-porivnialne pravoznavstvo*. T. 3. № 1. S. 468-476. [in Ukrainian]. .
- Vuima, A. (2025). Tsyfrovyi vymir suchasnoi zlochynnosti: kiberprostir yak typova obstanovka vchynennia kryminalnykh pravoporushen [The Digital Dimension of Modern Crime: Cyberspace as a Common Setting for Criminal Offenses]. *Arkhiv kryminolohii ta sudovykh nauk*. T. 12, № 2. S. 64-70. DOI: <https://doi.org/10.32353/acfs.12.2025.05>. [in Ukrainian]. .

Надійшла до редколегії: 16.03.2026 / Рецензовано 27.04.2026 / Прийнято до друку 29.04.2026 / Доступно онлайн 30.05.2026

Приклад цитування:

- Караман, К. (2026). Залучення спеціаліста під час досудового розслідування злочинів проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку. *Архів кримінології та судових наук*. 1 (13). 68-75. DOI: <https://doi.org/10.32353/acfs.13.2026.04>

Віктор Квашин

*Проблеми правового регулювання залучення кваліфікованих фахівців
для проведення державного фінансового аудиту*

DOI: <https://doi.org/10.32353/acfs.13.2026.05>
УДК 347.73:336.14:35.071.6

Віктор Квашин,

кандидат юридичних наук, керуючий партнер адвокатської компанії «Квашин і партнери»,
Україна, Харків
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9558-5272>
e-mail: advokat.kvashyn@gmail.com

Проблеми правового регулювання залучення кваліфікованих фахівців для проведення державного фінансового аудиту

ФІНАНСУВАННЯ

Це дослідження не отримувало жодних спеціальних грантів від фінансуючих організацій у державному, комерційному чи некомерційному секторах.

ЗАСТЕРЕЖЕННЯ

Фінансуюча сторона не брала участі в розробці дизайну дослідження, зборі та аналізі даних, прийнятті рішення про публікацію або підготовці рукопису.

УЧАСНИКИ

Автор брав участь в виключно в інтелектуальній дискусії, що лежить в основі цієї статті, дослідженні прецедентного права, написанні та редагуванні, і несе відповідальність за зміст та інтерпретацію.

ДЕКЛАРАЦІЯ ПРО КОНФЛІКТ ІНТЕРЕСІВ

Автор заявляє, що у нього немає конфлікту інтересів.

CREATIVE COMMONS 4.0 ATTRIBUTION INTERNATIONAL (CC_BY_4.0)

Це стаття з відкритим доступом, поширена на умовах Ліцензії атрибуції Creative Commons (CC_BY_4.0), що дає змогу необмежено використовувати, поширювати й відтворювати на будь-якому носії за умови посилання на оригінального(их) автора(ів) та джерела.

Статтю присвячено проблемам правового регулювання залучення Державною аудиторською службою на договірних засадах кваліфікованих фахівців до проведення державного фінансового аудиту. Увагу до вказаної тематики обґрунтовано існуванням практики залучення Держаудитслужбою сторонніх осіб до проведення заходів державного фінансового контролю, яка пов'язана з відсутністю в її складі «штатних» кваліфікованих фахівців, та виявленням випадків залучення осіб без укладення відповідних договорів та осіб, що на момент участі їх у проведенні контрольних заходів не мали належних доказів про підтвердження кваліфікації. Встановлено, що право Держаудитслужби залучати на договірних засадах кваліфікованих фахівців регламентовано низкою актів профільного законодавства, серед яких один з відомчих актів видано як методичні рекомендації, не зважаючи на наявність в нього ознак нормативного акту. Обґрунтовано, що особливості правового регулювання сфери діяльності об'єкту аудиту обумовлюють критерії визнання залучених фахівців кваліфікованими, умови, види, форми та порядок укладення договорів, які у відповідній сфері застосовуються.

Доведено, що визначення договору безпосередньо залежить від його предмету, який фактично обумовлений потребами Держаудитслужби в отриманні спеціальних знань при проведенні перевірок задля виконання завдань державного фінансового аудиту. Співвідношенням судової та наукової і науково-технічної експертизи встановлено, що спільним для них є те, що особами, які їх безпосередньо проводять, можуть бути лише визнані кваліфіковані фахівці, тобто ті, що пройшли процедуру державної акредитації (експерти, що проводять наукову і науково-технічну експертизу), або атестацію з певної спеціальності (судові експерти), та отримали відповідні свідоцтва, якими держава підтвердила їхню кваліфікацію. Доведено, що задля практичного залучення на договірних засадах кваліфікованих фахівців для проведення держфінансового аудиту, що потребує спеціальних, експертних знань, Держаудитслужба має прийняти рішення про проведення відповідного експертного дослідження, виступити його замовником, а після визначення організатора у порядку, встановленому Законом України «Про публічні закупівлі», організатора – укласти з ним платний договір, який за змістом має відповідати вимогам статті 22 Закону України «Про наукову і науково-технічну експертизу», або укласти платний договір на проведення експертного дослідження судовим експертом у відповідності до статей 7-1, 13 Закону України «Про судову експертизу».

Підсумовано, що проведення державної наукової і науково-технічної експертизи або експертного дослідження судовим експертом без укладення відповідного договору є прямим порушенням чинного профільного законодавства.

Ключові слова: державний фінансовий аудит, Державна аудиторська служба, залучення кваліфікованих фахівців, судова експертиза, наукова і науково-технічна експертиза.

Постановка проблеми. Відповідно до статті 2 Закону України «Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Украї-

Victor Kvashin,

**PROBLEMS OF THE LEGAL
REGULATION OF ENGAGING
QUALIFIED SPECIALISTS IN
THE CONDUCT OF STATE
FINANCIAL AUDIT**

The Scientific Article is devoted to the problems of legal regulation of the engagement by the State Audit Service of Ukraine of qualified specialists on a contractual basis for conducting state financial audit. The relevance of the topic is substantiated by the existing practice of the State Audit Service involving third parties in the implementation of state financial control measures. This practice stems from the absence of "in-house" qualified specialists within its staff, as well as identified cases of engaging individuals without concluding appropriate contracts and persons who, at the time of their participation in control measures, lacked proper evidence confirming their qualifications. It has been established that the right of the State Audit Service to engage qualified specialists on a contractual basis is regulated by a number of normative legal acts of sectoral legislation. Among them, one of the departmental acts was issued in the form of methodological recommendations, despite possessing the characteristics of a normative legal act. It is substantiated that the specific features of the legal regulation of the activity of the audited entity determine the criteria for recognizing engaged specialists as qualified, as well as the conditions, types, forms, and procedures for concluding contracts applied in the relevant field. It has been proven that the definition of the contract directly depends on its subject matter, which is in fact determined by the needs of the State Audit Service to obtain specialized knowledge during inspections in order to fulfill the tasks of state financial audit. By comparing judicial expertise with scientific and scientific-technical expertise, it has been established that they share a common feature: only recognized qualified specialists may directly perform them – that is, persons who have undergone the state accreditation procedure (experts conducting scientific and scientific-technical expertise) or attestation in a specific specialty (forensic experts) and have received the relevant certificates by which the state has confirmed their qualifications. It has been proven that, for the practical engagement of qualified specialists on a contractual basis to conduct

ні» від 26.01.1993 року¹ одними з головних завдань органу державного фінансового контролю є здійснення державного фінансового контролю за використанням і збереженням державних фінансових ресурсів, необоротних та інших активів, правильністю визначення потреби в бюджетних коштах та взяттям зобов'язань, ефективним використанням коштів і майна, станом і достовірністю бухгалтерського обліку і фінансової звітності у міністерствах та інших органах виконавчої влади, бюджетних установах, а також на підприємствах, в установах та організаціях, які отримують (отримували у періоді, який перевіряється) кошти з бюджетів усіх рівнів або використовують (використовували у періоді, який перевіряється) державне чи комунальне майно, за дотриманням бюджетного законодавства, дотриманням законодавства про закупівлі.

Органом державного фінансового контролю Кабінет Міністрів України відповідно до статті 1 вказаного закону визначив Державну аудиторську службу України та її міжрегіональні територіальні органи (далі – Держаудитслужба, органи Держаудитслужби), деталізувавши її компетенцію в відповідному Положенні².

Держаудитслужба відповідно до покладених на неї завдань реалізує державний фінансовий контроль, зокрема, через здійснення державного фінансового аудиту (стаття 3 закону), інспектування (стаття 4 закону), контролю за дотриманням законодавства у сфері закупівель шляхом перевірки закупівель та їхнього моніторингу (стаття 5 закону)³.

Відповідно до частини третьої статті 10 профільного закону Держаудитслужба для проведення контрольних обмірів будівельних, монтажних, ремонтних та інших робіт, контрольних запусків сировини і матеріалів у виробництво, контрольних аналізів сировини, матеріалів і готової продукції та інших перевірок має право залучати на договірних засадах кваліфікованих фахівців відповідних органів виконавчої влади, державних фондів, підприємств, установ і організацій для проведення контрольних обмірів будівельних, монтажних, ремонтних та інших робіт, контрольних запусків сировини і матеріалів у виробництво, контрольних аналізів сировини, матеріалів і готової продукції, інших перевірок⁴.

Нормативне положення, аналогічне за змістом пункту 3 статті 10 цього закону, міститься також і в урядових нормативно-правових актах, якими врегульовано порядок проведення державного фінансового аудиту: у пункті 15 Порядку проведення Державною аудиторською службою, її міжрегіональними територіальними органами державного фінансового аудиту виконання бюджетних програм,⁵ у пункті 17 Порядку проведення Державною аудиторською службою, її міжрегіональними територіальними органами державного фінансового аудиту діяльності суб'єктів господарювання⁶ тощо.

Застосоване для визначення вказаного права органу державного фінансового контролю словосполучення «інших перевірок» дозволяє

¹ Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні [On the Basic Principles of State Financial Control in Ukraine]: Закон України від 26.01.1993 року № 2939-XII. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1993, № 13, ст. 110; URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-12#Text>

² Положення про Державну аудиторську службу України [Regulations on the State Audit Service of Ukraine]: постанова КМУ від 3.02.2016 р. № 43; URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/43-2016-%D0%BF#Text>

³ Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні [On the Basic Principles of State Financial Control in Ukraine]: Закон України від 26.01.1993 року № 2939-XII. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1993, № 13, ст. 110; URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-12#Text>

⁴ Там само.

⁵ Порядок проведення Державною аудиторською службою, її міжрегіональними територіальними органами державного фінансового аудиту виконання бюджетних програм [Procedures for the State Audit Service and its interregional territorial bodies for conducting state financial audits of the implementation of budget programs]: постанова Кабінету Міністрів України від 10.08.2004 року № 1017; URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1017-2004-%D0%BF#Text>

⁶ Порядок проведення Державною аудиторською службою, її міжрегіональними територіальними органами державного фінансового аудиту діяльності суб'єктів господарювання [Procedures for the State Audit Service and its interregional territorial bodies to conduct state financial audits of business entities]: постанова Кабінету Міністрів України від 27.03.2019 р. № 252; URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/252-2019-%D0%BF#Text>

state financial audit that requires special expert knowledge, the State Audit Service must: adopt a decision on conducting the relevant expert study, act as its customer, and, after selecting the organizer in accordance with the procedure established by the Law of Ukraine "On Public Procurement," conclude a paid contract with such organizer. The content of this contract must comply with the requirements of Article 22 of the Law of Ukraine "On Scientific and Scientific-Technical Expertise," or conclude a paid contract for conducting an expert study with a forensic expert in accordance with Articles 7-1 and 13 of the Law of Ukraine "On Forensic Expertise". It is summarized that conducting state scientific and scientific-technical expertise or an expert study by a forensic expert without concluding the relevant contract constitutes a direct violation of the current sectoral legislation.

Keywords: State Financial Audit, State Audit Service of Ukraine, Engagement of Qualified Specialists, Forensic Expertise, Scientific and Scientific-Technical Expertise.

Державній аудиторській службі України залучати кваліфікованих фахівців для проведення будь-яких перевірок, зокрема, й тих, в яких має бути з'ясовано питання, що потребують спеціальних, експертних знань у сфері науки, технологій, мистецтва, ремесел тощо.

Для уточнення та роз'яснення наданих законом повноважень вказані нормативні приписи також деталізовані й самою Державною аудиторською службою. Так, згідно з Методичними рекомендаціями із проведення Державною аудиторською службою України, її міжрегіональними територіальними органами деяких державних фінансових аудитів⁷ перевірка, яка здійснюється із залученням кваліфікованих фахівців відповідних органів виконавчої влади, державних фондів, підприємств, установ і організацій (далі – кваліфіковані фахівці) для проведення контрольних обмірів будівельних, монтажних, ремонтних та інших робіт, контрольних запусків сировини і матеріалів у виробництво, контрольних аналізів сировини, матеріалів і готової продукції та інших перевірок сама Державна аудиторська служба України надала таке визначення як «спеціальна перевірка».

Зазначимо, що вказані Методичні рекомендації не можуть не застосовуватися посадовими особами Державної аудиторської служби при проведенні державних аудитів, але за приписом їхнього пункту 1.4. «не містять норм права та мають рекомендаційний характер». Таке положення не корелюється з фактичним змістом цього акту, який має всі ознаки відомчого нормативного акту. Наведений припис дозволив Державній аудиторській службі відповідно до пункту 2 Положення про державну реєстрацію нормативно-правових актів міністерств, інших органів виконавчої влади⁸ уникнути державної реєстрації цих Методичних рекомендацій в Міністерстві юстиції України.

На нашу думку, вказане в цьому відомчому акті положення є штучною конструкцією, яка може створювати колізії в правозастосуванні через запровадження Державною аудиторською службою України термінології та правил проведення державного аудиту, що не відповідають чинному законодавству України. За таких обставин застосування вказаних Методичних рекомендацій без визнання їх нормативним актом та державної реєстрації в установленому законом порядку є, з одного боку неприпустимим, а з іншого – актуалізує потребу в дослідженні проблеми правового регулювання залучення до проведення заходів державного фінансового контролю осіб, які не є службовцями (аудиторами) Державної аудиторської служби України, але визнані державою в якості кваліфікованих фахівців.

Очевидно, що практика залучення Державної аудиторської служби та її територіальних підрозділів сторонніх осіб до проведення заходів державного фінансового контролю пов'язана з відсутністю в її складі власних («штатних») кваліфікованих фахівців. Разом з тим, аналіз судової практики щодо оскарження в порядку адміністративного судочинства рішень та дій Державної аудиторської служби України свідчить про непоодинокі залучення нею для проведення державного фінансового аудиту в якості кваліфікованих фахівців осіб без укладення відповідних договорів та осіб, що на момент участі їх у проведенні контрольних заходів не мали належних доказів про підтвердження їхньої кваліфікації, що надає обраній для дослідження проблемі додаткової актуальності⁹.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Обрана для дослідження тема є малодослідженою в вітчизняній юридичній науці. Дослідженню

⁷ Методичні рекомендації із проведення Державною аудиторською службою України, її міжрегіональними територіальними органами деяких державних фінансових аудитів [Guidelines for the Conduct of Certain Government Financial Audits by the State Audit Service of Ukraine and Its Interregional Territorial Bodies]: наказ Держаудитслужби від 29.12.2022 р. № 317; URL: https://dasu.gov.ua/attachments/9556f064-8483-4c47-9a08-9d3d851dd09f_164823.pdf.

⁸ Положення про державну реєстрацію нормативно-правових актів міністерств, інших органів виконавчої влади [Regulations on the State Registration of Regulatory Acts Issued by Ministries and Other Executive Bodies]: постановою Кабінету Міністрів України від 28.12.1992 р. № 731; URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/731-92-%D0%BF#Text>

⁹ Рішення Київського окружного адміністративного суду [Decision of the Kyiv District Administrative Court] від 03.07.2024 року у справі № 320/14027/24; URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/121413724>; Рішення Харківського окружного адміністративного суду [Decision of the Kharkiv District Administrative Court] від 03.03.2025 року у справі № 520/7216/24; URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/125819700>

Victor Kvashyn,

**PROBLEME DER
RECHTLICHEN REGELUNG
DER BESCHÄFTIGUNG
VON QUALIFIZIERTEN
FACHKRÄFTEN FÜR
DIE DURCHFÜHRUNG
DER STAATLICHEN
FINANZKONTROLLE**

прав Державної аудиторської служби, врегульованих статтею 10 Закону України «Про основні засади здійснення державного фінансового контролю» в останні роки присвятили свою увагу К. В. Бортняк, Л. В. Гуцаленко, Л. В. Дікань, М. О. Довга, В. С. Загорський, Т. О. Чернадчук, О. П. Мельник, Ю. Д. Радіонов та ін. Аналізуючи правове регулювання компетенції вказаного органу державного фінансового контролю, вітчизняні науковці не здійснювали детального аналізу правових проблем саме механізму договірної залучення (прогалин, колізій, процедурних питань, відповідальності тощо).

Метою даної статті є визначення поточного стану правового регулювання залучення Державною аудиторською службою України на договірних засадах для проведення державного аудиту осіб, що мають спеціальні знання у галузі науки, технологій, мистецтва, ремесел тощо, виявлення причин виникнення проблем в цій сфері, співвідношення видів експертної діяльності, встановлення прав, обов'язків та відповідальності експертів, які можуть бути залученими Державною аудиторською службою для проведення державного фінансового аудиту та умов визнання їх кваліфікованими фахівцями. Також метою роботи є виявлення чинників, що впливають на визначення договорів щодо проведення експертних досліджень, умов та порядку їх укладення, та встановлення наслідків проведення експертних досліджень без укладення відповідного договору.

Виклад основного матеріалу. Як один із різновидів державного фінансового контролю, державний фінансовий аудит відповідно до статті 3 Закону полягає у перевірці та аналізі Держаудитслужбою фактичного стану справ щодо законного та ефективного використання державних чи комунальних коштів і майна, інших активів держави, правильності ведення бухгалтерського обліку і достовірності фінансової звітності, функціонування системи внутрішнього контролю¹⁰.

Саме завдання із перевірки та аналізу Держаудитслужбою фактичного стану справ щодо законного та ефективного використання державних чи комунальних коштів і майна, інших активів держави об'єктом аудиту обумовлює потребу залучення нею до проведення держфінанситу у виняткових випадках інших осіб, коли власними силами, тобто силами штатних службовців Державної аудиторської служби та її територіальних підрозділів виконати ці завдання не уявляється можливим.

Отже, нормативно-правову конструкцію пункту третього статті 10 Закону щодо залучення Держаудитслужбою до проведення держфінанситу на договірних засадах кваліфікованих фахівців слід розглядати в системному логіко-правовому зв'язку з нормативно-правовою конструкцією зі встановлених статтею 3 цього ж Закону завдань державного фінансового аудиту щодо перевірки та аналізу фактичного стану справ щодо законного та ефективного використання державних чи комунальних коштів і майна, інших активів держави, та з положеннями актів чинного законодавства, що визначають особливості правового регулювання сфери діяльності об'єкту аудиту: освіта, наука, мистецтво, технології тощо. Такі особливості обумовлюють критерії визнання залучених фахівців кваліфікованими, умови, види, форми та порядок укладення договорів, які у відповідній сфері застосовуються.

У цьому контексті особливу увагу привертає з'ясування стану правового регулювання порядку залучення для проведення державного фінансового аудиту на договірних засадах тих фахівців, які за основною, профільною діяльністю є експертами в певній галузі знань і кваліфікація яких офіційно визнана державою.

Слід зазначити, що діяльність, змістом якої є дослідження, перевірка, аналіз та оцінка певних об'єктів та потребує спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо, врегульована в Україні спеці-

Zusammenfassung. Der wissenschaftliche Artikel befasst sich mit den Problemen der rechtlichen Regelung der Beauftragung qualifizierter Fachkräfte durch den Staatlichen Rechnungshof auf vertraglicher Basis zur Durchführung staatlicher Finanzkontrollen. Das Interesse an diesem Thema ergibt sich aus der Praxis, dass der Staatliche Rechnungshof externe Personen für die Durchführung von Maßnahmen im Bereich der staatlichen Finanzkontrolle einsetzt, was mit einem Mangel an „festangestellten“ qualifizierten Fachkräften in seinen Reihen zusammenhängt, sowie mit der Aufdeckung von Fällen, in denen Personen ohne Abschluss entsprechender Verträge engagiert wurden und Personen, die zum Zeitpunkt ihrer Teilnahme an den Kontrollmaßnahmen nicht über entsprechende Nachweise für ihre Qualifikationen verfügten. Es wurde festgestellt, dass das Recht des Staatlichen Rechnungshofs, qualifizierte Fachkräfte auf Vertragsbasis zu beauftragen, durch eine Reihe von Rechtsakten der einschlägigen Gesetzgebung geregelt ist, wobei einer der Ministerialerlasse als methodische Leitlinien erlassen wurde, obwohl er die Merkmale eines normativen Rechtsakts aufweist. Es wurde begründet, dass die Besonderheiten der Rechtsvorschriften im Bereich der Tätigkeit des zu prüfenden Unternehmens die Kriterien für die Anerkennung der beauftragten Fachkräfte als qualifiziert sowie die Bedingungen, Arten, Formen und das Verfahren für den Abschluss von Verträgen bestimmen, die in dem jeweiligen Bereich gelten.

Es wurde nachgewiesen, dass die Definition des Vertrags unmittelbar von seinem Gegenstand abhängt, der sich tatsächlich aus den Erfordernissen des Staatlichen Rechnungshofs hinsichtlich der Einholung von Fachwissen bei der Durchführung von Prüfungen zur Erfüllung der Aufgaben der staatlichen Finanzkontrolle ergibt. Beim Vergleich des gerichtlichen Gutachtens mit dem wissenschaftlichen und dem wissenschaftlich-technischen Gutachten wurde festgestellt, dass ihnen gemeinsam ist, dass die Personen, die sie unmittelbar

¹⁰ Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні [On the Basic Principles of State Financial Control in Ukraine]: Закон України від 26.01.1993 року № 2939-XII. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1993, № 13, ст. 110; URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-12#Text>

durchführen, ausschließlich anerkannte, qualifizierte Fachleute sein dürfen, d. h. Personen, die ein staatliches Akkreditierungsverfahren (Experten, die wissenschaftliche und wissenschaftlich-technische Gutachten erstellen) oder eine Zertifizierung in einem bestimmten Fachgebiet (Gerichtssachverständige) durchlaufen haben und entsprechende Bescheinigungen erhalten haben, mit denen der Staat ihre Qualifikationen bestätigt hat. Es wurde dargelegt, dass der Staatliche Rechnungshof, um qualifizierte Fachleute auf vertraglicher Basis für die Durchführung einer staatlichen Finanzkontrolle, die fachliches Expertenwissen erfordert, praktisch einzubinden, einen Beschluss über die Durchführung einer entsprechenden Expertenprüfung fassen, als deren Auftraggeber auftreten und nach der Benennung des Organisators gemäß dem in dem Gesetz der Ukraine „Über das öffentliche Auftragswesen“ einen Vertrag mit diesem abzuschließen, dessen Inhalt den Anforderungen von Art. 22 des Gesetzes der Ukraine „Über wissenschaftliche und wissenschaftlich-technische Gutachten“ entsprechen muss, oder einen entgeltlichen Vertrag über die Durchführung einer Begutachtung durch einen Gerichtssachverständigen gemäß Art. 7-1, 13 des Gesetzes der Ukraine „Über die gerichtliche Begutachtung“.

Es wurde zusammengefasst, dass die Durchführung einer staatlichen wissenschaftlichen oder wissenschaftlich-technischen Begutachtung oder einer fachlichen Untersuchung durch einen Gerichtssachverständigen ohne Abschluss eines entsprechenden Vertrags einen direkten Verstoß gegen die geltenden Vorschriften in diesem Bereich darstellt.

Schlüsselwörter: staatliche Finanzkontrolle, Staatlicher Rechnungshof, Hinzuziehung qualifizierter Fachleute, gerichtliches Gutachten, wissenschaftliches und wissenschaftlich-technisches Gutachten.

альним законодавством, зокрема, Законами України «Про наукову і науково-технічну діяльність»¹¹, «Про судову експертизу»¹² тощо.

Порівняльний аналіз положень вказаних законів дозволяє дійти висновку про те, що якщо наукова і науково-технічна експертиза складає дослідження, перевірку, аналіз та оцінку науково-технічного рівня об'єктів експертизи (діючі об'єкти техніки, проекти, програми, пропозиції різного рівня, державні цільові наукові, науково-технічні програми, галузеві й міжгалузеві програми у сфері наукової і науково-технічної діяльності тощо), то судовою експертизою є дослідження, що здійснюється на основі спеціальних знань, які передбачають наявність спеціальних знань у галузі науки і техніки, але й виходять за їхні межі та можуть стосуватися спеціальних знань у галузі мистецтва та ремесел. При цьому, якщо метою наукової і науково-технічної експертизи є підготовка обґрунтованих висновків для прийняття рішень щодо об'єктів експертизи, то метою судової експертизи є надання висновків з питань, що є або будуть предметом судового розгляду.

Відповідно до статті 9 Закону України «Про наукову і науково-технічну експертизу» вказана експертна діяльність проводиться у формі державної, громадської та іншої експертизи. Якщо державну наукову і науково-технічну експертизу відповідно до статті 10 вказаного Закону проводять органи виконавчої влади, державні підприємства, установи та організації, згідно зі статтею 11 цього ж Закону громадську наукову і науково-технічну експертизу можуть проводити у будь-якій сфері наукової і науково-технічної діяльності, що потребує врахування громадської думки, то іншу наукову і науково-технічну експертизу за статтею 12 Закону можуть проводити наукові і науково-технічні установи, підприємства та організації різних форм власності і підпорядкування, а також спеціально створені експертні організації, статутна діяльність яких передбачає проведення наукових і науково-технічних експертиз. При цьому, відповідно до статті 7 вказаного закону фізичні особи, які на постійній або професійній основі здійснюють діяльність, пов'язану з наданням експертних послуг, та юридичні особи, статутом яких передбачено таку діяльність, повинні пройти державну акредитацію і отримати свідоцтво, що підтверджує кваліфікацію його отримувача з питання організації та проведення наукової і науково-технічної експертизи¹³.

Згідно ж зі статтею 7 Закону України «Про судову експертизу» судово-експертну діяльність здійснюють державні спеціалізовані установи (науково-дослідні установи судових експертиз Міністерства юстиції України; науково-дослідні установи судових експертиз, судово-медичні та судово-психіатричні установи Міністерства охорони здоров'я України; експертні служби Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства оборони України, Служби безпеки України та Державної прикордонної служби України), їх територіальні філії, експертні установи комунальної форми власності, а також судові експерти, які не є працівниками зазначених установ, та інші фахівці (експерти) з відповідних галузей знань у порядку та на умовах, визначених цим Законом. При цьому судовими експертами державних спеціалізованих установ за статтею 10 Закону України «Про судову експертизу» можуть бути фахівці, які мають відповідну вищу освіту, освітньо-кваліфікаційний рівень не нижче спеціаліста, пройшли відповідну підготовку та отримали кваліфікацію судового експерта з певної спеціальності. У цій ж статті визначено, що до проведення судових експертиз (обстежень і досліджень), крім тих, що проводяться виключно державними спеціалізованими установами, можуть залучатися також судові експерти, які не є працівниками цих установ, за умови, що вони мають відповідну вищу освіту, освітньо-кваліфікаційний рівень не нижче спеціаліста, пройшли відповідну підготовку в державних спеціалізованих установах Міністерства юстиції України,

¹¹ Про наукову і науково-технічну експертизу [On Scientific and Scientific-Technical Expertise]: Закон України від 10.02.1995 р. № 51/95-ВР; Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1995, № 9, ст. 56; URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/51/95-%D0%B2%D1%80#Text>

¹² Про судову експертизу [About Forensic Examination]: Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-XII, Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1994, № 28, ст. 232; URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text>

¹³ Про наукову і науково-технічну експертизу [On Scientific and Scientific-Technical Expertise]: Закон України від 10.02.1995 р. № 51/95-ВР; Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1995, № 9, ст. 56; URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/51/95-%D0%B2%D1%80#Text>

атестовані та отримали кваліфікацію судового експерта з певної спеціальності¹⁴.

Важливим для розуміння поточного правового регулювання залучення Державною аудиторською службою кваліфікованого фахівця на договірних засадах, на нашу думку, є те, що як про «наукових», так і про судових експертів інформація міститься у відповідних електронних реєстрах: Єдиному реєстру виданих державних свідоцтв на право організації, проведення або організації та проведення наукової та науково-технічної експертизи, ведення якого має здійснюватися Міністерством освіти і науки України, Державному Реєстрі атестованих судових експертів, ведення якого покладається на Міністерство юстиції України.

Підставою проведення судової експертизи відповідно до статті 7-1 Закону України «Про судову експертизу» є відповідне судове рішення чи рішення органу досудового розслідування, або договір з експертом чи експертною установою – якщо експертиза проводиться на замовлення інших осіб. Оскільки Державна аудиторська служба за своєю компетенцією не є ані судом, ані органом досудового розслідування, то підставою проведення суб'єктами судово-експертної діяльності на її замовлення експертних досліджень (обстежень і досліджень) відповідно до статті 7-1 Закону України «Про судову експертизу» може бути виключно договір з відповідним експертом чи експертною установою, зміст та порядок укладання якого визначено не у вказаному законі, а врегульовано відомчим актом Міністерства юстиції України. Так, згідно з пунктом 1.8. Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень¹⁵ підставою для проведення експертизи відповідно до чинного законодавства є, зокрема, й договір з експертом чи експертною установою, укладений за письмовим зверненням особи. Як вбачається зі змісту цього пункту, єдиними обов'язковими умовами цього договору є зазначення реквізитів замовника, перелік питань, які підлягають розв'язанню, а також об'єктів, що надаються.

Вказане нормативне положення свідчить, на нашу думку, про застарілість та поверховість правового регулювання, яке не відповідає чинному законодавству, зокрема, щодо укладання відповідно до статті 41 Закону України «Про публічні закупівлі»¹⁶ договорів про закупівлю відповідно до норм Цивільного кодексу України та заборони укладення договорів про закупівлю, що передбачають оплату замовником товарів, робіт і послуг до/без проведення процедур закупівель/спрощених закупівель.

При цьому права, обов'язки та відповідальність судового експерта, вимоги до його висновку, які могли б бути відображені в такому договорі, встановлено в статтях 12, 13 Закону України «Про судову експертизу»¹⁷. В цих положеннях їх не достатньою мірою деталізовано, адже їх передбачено законодавством, що регулює діяльність судів з розгляду та вирішення правових спорів, та кримінальним процесуальним законодавством. Так, обов'язком судового експерта, який має бути включено до договору про проведення експертного дослідження, на нашу думку, має бути визнано обов'язок провести повне дослідження і дати обґрунтований та об'єктивний письмовий висновок (пункт 1 частини першої статті 12 вказаного Закону), його право проводити на договірних засадах експертні дослідження з питань, що становлять інтерес для юридичних і фізичних осіб, з урахуванням обмежень, передбачених законом (пункт 6 частини першої статті 13 вказаного Закону), одержувати винагороду за проведення судової експертизи, якщо її виконання не є службовим за-

Victor Kvashyn,

PROBLÈMES DE RÉGLEMENTATION LÉGALE POUR ATTIRER DES SPÉCIALISTES QUALIFIÉS POUR L'AUDIT FINANCIER DE L'ÉTAT

Résumé. L'article scientifique est consacré aux problématiques liées à la réglementation juridique du recours par le Service d'audit de l'État à des spécialistes qualifiés, sur une base contractuelle, pour la réalisation d'audits financiers publics. L'intérêt porté à cette question se justifie par la pratique, courante au sein du Service d'audit de l'État, de faire appel à des tiers pour des activités de contrôle financier public. Cette pratique est liée à l'absence de spécialistes qualifiés à temps plein dans ses effectifs, et à l'identification de cas où des personnes ont été impliquées sans contrat et d'autres qui, au moment de leur participation aux contrôles, ne disposaient pas de justificatifs de leurs qualifications. Il est établi que le droit du Service d'audit de l'État de recourir à des spécialistes qualifiés sur une base contractuelle est régi par plusieurs textes législatifs spécialisés, dont un arrêté ministériel, bien qu'il présente des caractéristiques d'un texte réglementaire, à titre de recommandations méthodologiques. Il est démontré que les spécificités de la réglementation juridique du secteur d'activité soumis à l'audit déterminent les critères de reconnaissance des compétences des spécialistes impliqués, ainsi que les conditions, les types, les formes et la procédure de conclusion des contrats applicables dans ce secteur.

Il est avéré que la définition du contrat dépend directement de son objet, lequel est déterminé par les besoins du Service d'audit de l'État en matière d'expertise spécialisée lors des inspections menées dans le cadre de l'audit financier de l'État. La corrélation entre expertise criminalistique, scientifique et technique a établi que ces expertises ont en commun d'être exercées directement par des spécialistes qualifiés et reconnus, c'est-à-dire des personnes ayant suivi la procédure d'accréditation d'État (experts en expertise scientifique et technique et scientifique) ou obtenu une certification dans une spécialité donnée (experts criminalistique), et ayant reçu les certificats requis attestant de leurs qualifications par l'État. Il a été démontré que, pour impliquer concrètement des spécialistes qualifiés sur une base contractuelle

¹⁴ Про судову експертизу [About Forensic Examination]: Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-XII, Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1994, № 28, ст. 232; URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text>

¹⁵ Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень [Regulations on the Appointment and Conduct of Forensic Examinations and Expert Studies]: наказ Міністерства юстиції України від 08.10.1998 р. № 53/5 (у редакції наказу Міністерства від 26.12.2012 № 1950/5); URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text>

¹⁶ Про публічні закупівлі [About Public Procurement]: Закон України від 25.12.2015 р. № 922-VIII, Відомості Верховної Ради (ВВР), 2016, № 9, ст. 89; URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-19#Text>

¹⁷ Про судову експертизу [About Forensic Examination]: Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-XII, Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1994, № 28, ст. 232; URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text>

dans la réalisation d'un audit financier d'État nécessitant des connaissances spécialisées, le Service d'audit de l'État doit décider de mener une étude d'expertise pertinente, se porter garant de celle-ci et, après avoir désigné l'organisateur conformément à la loi ukrainienne « Sur les marchés publics », conclure avec lui une convention d'honoraires dont le contenu doit satisfaire aux exigences de l'article 22 de la loi ukrainienne « Sur l'expertise scientifique et technique », ou conclure une convention d'honoraires pour la réalisation d'une étude d'expertise par un expert judiciaire conformément aux articles 7-1 et 13 de la loi ukrainienne « Concernant l'expertise judiciaire ».

Il est résumé que la conduite de l'expertise scientifique et scientifique-technique de l'État ou de la recherche d'experts par un expert criminaliste sans la conclusion de l'accord pertinent constitue une violation directe de la législation actuelle sur le profil.

Mots-clés: audit financier d'État, Service d'audit de l'État, attraction de spécialistes qualifiés, expertise criminalistique, analyse scientifique et technique.

вданням (пункт 5 частини першої статті 13 вказаного Закону) та відповідальність, в тому числі, за вирішення питань, що виходять за межі кваліфікації судового експерта за відповідною спеціальністю, у тому числі питань права (пункт 5 частини третьої статті 14 цього ж закону), за порушення порядку зберігання та поводження з об'єктами дослідження, матеріалами справи (провадження), що призвело або може призвести до їх втрати або пошкодження (пункт 8 частини третьої статті 14 цього ж закону), за порушення вимог законодавства щодо оформлення висновку судового експерта (пункт 11 частини третьої статті 14 цього ж закону)¹⁸.

На відміну від вказаних підстав та особливостей правового регулювання залучення Державною аудиторською службою на договірних засадах для проведення державного фінансового аудиту судових експертів підставами для проведення наукової та науково-технічної експертизи відповідно до статті 6 Закону України «Про наукову і науково-технічну експертизу» є рішення органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, прийняті в межах їх повноважень, та договори на проведення наукової та науково-технічної експертизи, укладені підприємствами, установами та організаціями, фізичними особами¹⁹.

Із аналізу положень вказаного закону про суб'єктів наукової і науково-технічної експертизи та форми її проведення випливає, що лише при проведенні громадських наукових та науково-технічних експертиз допускаються прямі договірні відносини між замовниками та експертами, а проведення державних та інших наукових і науково-технічних експертиз потребує обов'язкової участі в них, окрім замовника та експерта, ще й організатора.

При проведенні державної наукової і науково-технічної експертизи слід враховувати, що у частині першій статті 22 цього Закону прямо встановлено, що основним юридичним документом, який регламентує відносини між замовником і організатором, є договір на її проведення. При цьому, в такому договорі згідно з частиною другою цієї ж статті має бути визначено його сторони; предмет і об'єкти експертизи; умови проведення експертизи; права та обов'язки сторін; термін проведення експертизи; термін, протягом якого висновки експертизи зберігають чинність залежно від характеру об'єкта експертизи; порядок розрахунків; умови, що впливають на зміну або припинення договірних відносин; відповідальність за невиконання або неналежне виконання умов договору; інші суттєві умови, які впливають із специфіки об'єкта експертизи.

Системний аналіз змісту статей 19, 20, 21 Закону України «Про наукову і науково-технічну експертизу»²⁰ дозволяє прийти до висновку про те, що права та обов'язки кожного суб'єкта експертного процесу як прямо встановлено законом та договором, так і похідними від визначених законом та договором відповідних обов'язків і прав інших його суб'єктів. До цього ж вони є ретельно деталізованими.

Так, замовники відповідно до частини третьої, четвертої статті 4 цього Закону формують завдання на проведення експертизи, забезпечують оплату витрат на її проведення, оплату праці експертів або послуг організаторів експертизи, можуть на підставі договорів або доручень вступати у відносини з експертами безпосередньо або через організаторів експертизи. Замовників наділено правами заявляти про необхідність проведення попередньої, первинної, повторної, додаткової або контрольної наукової і науково-технічної експертизи; порушувати клопотання про заміну експертів, одержувати консультації щодо проведення наукової і науково-технічної експертизи; одержувати інформацію про хід проведення наукової і науково-технічної експертизи на всіх стадіях експертного процесу, подавати організатору письмові або усні пояснення, зауваження, рекомендації щодо її проведення; знайомитися з висновками такої експертизи; створювати банки даних про організаторів експер-

¹⁸ Там само.

¹⁹ Про наукову і науково-технічну експертизу [On Scientific and Scientific-Technical Expertise]: Закон України від 10.02.1995 р. № 51/95-ВР; *Відомості Верховної Ради України* (ВВР), 1995, № 9, ст. 56; URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/51/95-%D0%B2%D1%80#Text>

²⁰ Про наукову і науково-технічну експертизу [On Scientific and Scientific-Technical Expertise]: Закон України від 10.02.1995 р. № 51/95-ВР; *Відомості Верховної Ради України* (ВВР), 1995, № 9, ст. 56; URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/51/95-%D0%B2%D1%80#Text>

Victor Kwaszyn,

**PROBLEMY REGULACJI
PRAWNEJ ZATRUDNIANIA
WYKWALIFIKOWANYCH
SPECJALISTÓW DO
PRZEPROWADZANIA
PAŃSTWOWEJ KONTROLI
FINANSOWEJ**

Streszczenie. Artykuł naukowy poświęcony jest problemom regulacji prawnej angażowania przez Państwową Służbę Audytową, na zasadach umownych, wykwalifikowanych specjalistów do przeprowadzania państwowego audytu finansowego. Zainteresowanie tą tematyką wynika z istnienia praktyki angażowania przez Państwową Służbę Audytową osób z zewnątrz do przeprowadzania działań w zakresie państwowej kontroli finansowej, co wiąże się z brakiem w jej składzie „etatowych” wykwalifikowanych specjalistów, oraz z wykryciem przypadków angażowania osób bez zawarcia odpowiednich umów oraz osób, które w momencie udziału w działaniach kontrolnych nie posiadały odpowiednich dowodów potwierdzających kwalifikację. Ustalono, że prawo Państwowej Służby Audytowej do angażowania na zasadach umownych wykwalifikowanych specjalistów jest uregulowane szeregiem aktów profilowego ustawodawstwa, wśród których jeden z aktów resortowych został wydany jako wytyczne metodologiczne, pomimo posiadania przez niego cech aktu normatywnego. Uzasadniono, że specyfika regulacji prawnych w zakresie działalności podmiotu podlegającego kontroli determinuje kryteria uznawania zaangażowanych specjalistów za wykwalifikowanych, warunki, rodzaje, formy i tryb zawierania umów, które mają zastosowanie w danej dziedzinie.

Wykazano, że definicja umowy zależy bezpośrednio od jej przedmiotu, który w rzeczywistości wynika z potrzeb Państwowej Służby Audytowej w zakresie pozyskiwania specjalistycznej wiedzy podczas przeprowadzania kontroli w celu realizacji zadań państwowego audytu finansowego. Porównując ekspertyzę sądową z ekspertyzą naukową i naukowo-techniczną, stwierdzono, że cechą wspólną dla nich jest to, że osobami, które jej bezpośrednio przeprowadzają, mogą być wyłącznie uznani wykwalifikowani specjaliści, czyli osoby, które przeszły procedurę akredytacji państwowej (eksperci przeprowadzający ekspertyzy

тизи, заносити до них оцінки якості виконаних експертних робіт. При цьому, за частиною першої статті 19 цього Закону договором або дорученням на проведення експертизи може бути встановлено право замовника збирати та поширювати інформацію стосовно суб'єктів наукової і науково-технічної експертизи без їх обов'язкової згоди, яка за загальним правилом потрібна для таких дій, або, приміром, право власності організатора на результати, матеріали та висновки наукової і науково-технічної експертизи, які являють собою науково-технічну продукцію, яке за загальним правилом належить замовникові.

Також на замовників відповідно до частини другої статті 19 цього ж закону покладено обов'язки подавати на наукову і науково-технічну експертизу відповідні об'єкти і супровідні матеріали до них, а у випадках проведення повторної, додаткової, контрольної експертизи – висновки попередньої експертизи; сприяти організаторам наукової і науково-технічної експертизи у проведенні всебічного, об'єктивного, науково обґрунтованого комплексного аналізу об'єктів експертизи, виробленні незалежної експертної оцінки; передавати у встановлені договором або дорученням терміни організаторам наукової і науково-технічної експертизи необхідні матеріали, розрахунки, дані, додаткові відомості, що стосуються об'єктів експертизи; використовувати у своїй діяльності рекомендації наукової і науково-технічної експертизи при прийнятті рішень щодо об'єктів експертизи та подавати у випадках, передбачених цим Законом, об'єкти експертизи та супровідні матеріали до них на повторну або додаткову експертизу; забезпечувати у передбачених договором випадках анонімність експертів; відшкодовувати моральну та матеріальну шкоду, заподіяну своїми неправомірними діями.

Організатори згідно з частиною першою статті 20 вказаного Закону мають право здійснювати всі необхідні заходи з метою організації та проведення експертизи на підставі доручень або договорів згідно з чинним законодавством. На організаторів згідно з частиною другою цієї ж статті покладено обов'язки пред'явити на вимогу замовника при укладанні договору на проведення експертизи свідоцтва або документи, що їх замінюють, які підтверджують досвід і рівень кваліфікації експертів, які залучатимуться до проведення експертизи; забезпечувати комплексне, якісне та ефективне проведення наукової і науково-технічної експертизи; інформувати замовника у визначений договором термін про створення в ході проведення експертизи об'єктів авторського права і промислової власності; не допускати без згоди замовника розголошення інформації, що міститься у матеріалах, залучених для проведення експертизи, думок експертів, висновків наукової і науково-технічної експертизи, не затверджених і не оголошених у встановленому порядку; дотримувати вимог авторського права і права на об'єкти промислової власності стосовно об'єктів експертизи та матеріалів, наданих для підготовки експертних висновків; використовувати досягнення світової науки і міжнародного науково-технічного співробітництва для оцінки об'єктів експертизи та в процесі підготовки висновків наукової і науково-технічної експертизи; своєчасно інформувати замовника про можливі конфлікти, особисту заінтересованість або особливі зв'язки з особами чи організаціями, заінтересованими в тих чи інших висновках експертизи або рішеннях за наслідками експертизи²¹.

Оскільки експерт, безпосередньо залучений до проведення державної наукової чи науково-технічної експертизи, відповідно до частини другої статті 21 цього Закону не є стороною договору на її проведення, то права експерта не визначено законом як суттєва умова такого договору. При цьому, права експерта, якого може залучити організатор державної наукової або науково-технічної експертизи, згідно з частиною четвертою цієї ж статті можуть виникати не на підставі договору на проведення такої експертизи, а на підставі відповідного доручення або його службових обов'язків, якщо він здійснює експертизу як службове завдання. Разом з тим, оскільки в договорі на проведення наукової і науково-технічної експертизи має бути встановлено відповідальність за достовірність висновку експертизи, термін дії такої відповідальності та

²¹ Про наукову і науково-технічну експертизу [On Scientific and Scientific-Technical Expertise]: Закон України від 10.02.1995 р. № 51/95-ВР; Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1995, № 9, ст. 56; URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/51/95-%D0%B2%D1%80#Text>

naukowe i naukowo-techniczne) lub atestację w określonej specjalności (eksperti sądowi) oraz otrzymały odpowiednie świadectwa, którymi państwo potwierdziło ich kwalifikacje. Wykazano, że w celu praktycznego zaangażowania na zasadach umownych wykwalifikowanych specjalistów do przeprowadzenia państwowej kontroli finansowej, wymagającej specjalistycznej wiedzy eksperckiej, Państwowa Służba Audytowa musi podjąć decyzję o przeprowadzeniu odpowiedniego badania eksperckiego, wystąpić jako jego zleceniodawca, a po wyznaczeniu organizatora w trybie określonym w ustawie Ukrainy „O zamówieniach publicznych”, organizatora – zawrzeć z nim umowę odpłatną, której treść musi odpowiadać wymogom art. 22 ustawy Ukrainy „O ekspertyzie naukowej i naukowo-technicznej”, lub zawrzeć umowę odpłatną na przeprowadzenie badania eksperckiego przez biegłego sądowego zgodnie z art. 7-1, 13 ustawy Ukrainy „O ekspertyzie sądowej”.

Podsumowano, że przeprowadzenie państwowej ekspertyzy naukowej lub naukowo-technicznej albo badania eksperckiego przez biegłego sądowego bez zawarcia odpowiedniej umowy stanowi bezpośrednie naruszenie obowiązujących przepisów w tej dziedzinie.

Słowa kluczowe: państwowa kontrola finansowa, Państwowa Służba Audytowa, angażowanie wykwalifikowanych specjalistów, ekspertyza sądowa, ekspertyza naukowa i naukowo-techniczna.

Проблеми правового регулювання залучення кваліфікованих фахівців для проведення державного фінансового аудиту

конкретні особи, на яких вона покладається стосовно окремих розділів або за експертизу в цілому (частина друга статті 22 цього Закону), то саме експерта, якого безпосередньо залученого до проведення експертизи, може бути визначено в якості такої відповідальної особи.

Експерт як ключовий суб'єкт наукової і науково-технічної експертизи частина перша статті 21 цього Закону має право вільно викладати особисту думку з питань експертного аналізу, наукової і науково-технічної експертизи; брати участь у проведенні експертного аналізу і оцінці об'єктів на всіх стадіях наукової і науково-технічної експертизи; брати участь у проведенні експертизи або відмовитися від участі в ній, якщо це не пов'язано з прямим виконанням службових обов'язків; вимагати надання додаткових матеріалів, розрахунків і обґрунтувань, необхідних для підготовки об'єктивних висновків; одержувати стосовно об'єкта експертизи достовірні відомості, довідкові та інформаційні матеріали, в тому числі й такі, що не підлягають розголошенню (порядок проведення експертизи в цьому випадку, зокрема, правила допуску експерта та міра відповідальності за розголошення отриманої інформації, встановлено відповідними актами законодавства); обнародувати у медіа підготовлені висновки наукової і науково-технічної експертизи, якщо це передбачено дорученням або договором на проведення експертизи²².

Згідно зі статтею 35 цього Закону належну реалізацію прав та виконання обов'язків суб'єктами наукової і науково-технічної експертизи гарантовано встановленням особливих підстав для притягнення їх до юридичної відповідальності за правопорушення у сфері наукової і науково-технічної експертизи, серед яких невиконання вимог зазначеного закону та умов договору щодо проведення наукової і науково-технічної експертизи; її проведення всупереч основному цільовому призначенню, визначеному в договорі на проведення експертизи; фальсифікація висновків такої експертизи; прийняття рішень без проведення наукової і науково-технічної експертизи у випадках, коли законодавством встановлено, що проведення такої експертизи є обов'язковим тощо²³.

Слід також зазначити, що відповідно до статті 24 цього Закону висновок саме державної наукової і науково-технічної експертизи є обов'язковим для прийняття фізичними і юридичними особами до розгляду та врахування при обґрунтуванні структури і змісту пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки, наукових і науково-технічних, соціально-економічних, екологічних програм і проєктів, при реалізації наукової і науково-технічної діяльності, при аналізі ефективності використання науково-технічного потенціалу, а висновки громадської та інших наукових і науково-технічних експертиз згідно зі статтею 25 цього Закону мають, як правило, рекомендаційний характер та беруться до уваги державними органами поряд із висновками державної наукової і науково-технічної експертизи при прийнятті рішень про реалізацію науково-технічних програм, проєктів, використання іншої науково-технічної продукції та розробок.

Висновок будь-якої наукової і науково-технічної експертизи як результат експертної діяльності має відповідати вимогам компетентності, об'єктивності, достовірності, повноти аналізу, обґрунтованості (стаття 3 Закону), але саме висновок державної наукової і науково-технічної експертизи в силу наведеної вище обов'язковості, тобто пріоритету над висновками інших експертиз, має бути документом такої якості, яка буде гарантовано достатньою для прийняття замовником зваженого рішення щодо об'єкта експертизи²⁴.

Зважаючи на те, що однією із суттєвих умов таких договорів має бути оплата послуг організатора, експерта та порядок розрахунків між сторонами (частина друга статті 22 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність»)[9], або винагорода судового експерта (пункт 5 частини першої статті 13 Закону України «Про судову експертизу»), то визначення організатора державної наукової і науково-технічної експертизи, або виконавця експертного дослідження (судового експерта чи судово-експертної установи), Держаудитслужба, як замовник такої ек-

²² Там само.

²³ Там само.

²⁴ Там само.

пертизи (експертного дослідження), має здійснювати у відповідності до Закону України «Про публічні закупівлі»²⁵.

У такому контексті договір про проведення державної наукової і науково-технічної експертизи або договорів на проведення експертного дослідження мають розглядатися як договори про закупівлю, тобто господарські договори, що укладаються між замовником і учасником за результатами проведення процедури закупівлі/спрощеної закупівлі, предметом якого є платна послуга з проведення наукової чи науково-технічної експертизи або проведення експертних досліджень судовими експертами (пункти 6, 21 частини першої статті 1 цього Закону)²⁶.

Із системного аналізу положень Закону України «Про публічні закупівлі» вбачається, що вибір замовником – Державною аудиторською службою України, яка є центральним органом виконавчої влади (пункт 1 частини першої статті 2 цього Закону), процедури закупівлі залежить від вартості послуги, що є предметом закупівлі: придбання таким замовником послуг вартістю, більшою 200 тисяч гривень має здійснюватися за конкурентною процедурою закупівлі, тобто закупівлі з відкритих торгів, торгів з обмеженою участю та конкурентного діалогу (пункт 13 частини першої статті 1, пункт 1 частини першої статті 3 цього Закону), послуг вартістю, що дорівнює або перевищує 50 тисяч гривень, але є меншою 200 тисяч гривень, здійснюється за спрощеною закупівлю (пункт 28 частини першої статті 1, пункт 1 частини першої статті 3 цього Закону), а послуг, вартість яких не перевищує 50 тисяч гривень, – з дотриманням принципів здійснення публічних закупівель та з використанням електронної системи закупівель або без її використання, але з обов'язковим оприлюдненням в такій системі звіту про договір про закупівлю, укладений без використання електронної системи закупівель (частини друга, третя статті 3, стаття 10 цього Закону)²⁷.

При цьому, публічні закупівлі мають здійснюватися Державною аудиторською службою відповідно до її річних планів і змін до них, до яких відповідно до статті 4 вказаного закону має включатися інформація про всі заплановані закупівлі (назва предметів закупівель із зазначенням коду за Єдиним закупівельним словником, назви відповідних класифікаторів предмета закупівлі, розмір бюджетного призначення та/або очікувана вартість предмета закупівлі, види закупівель та орієнтовні початки їх проведення тощо).

Для завершення варто вказати на те, що згідно частини третьої статті 41 цього Закону укладення договорів про закупівлю, що передбачають оплату замовником, зокрема, послуг до/без проведення процедур закупівель/спрощених закупівель заборонено, що є встановленою у статті 43 цього ж Закону підставою для визнання його нікчемності.

Висновки. Нормативно-правову конструкцію щодо залучення Державною аудиторською службою України до проведення держфінанситу на договірних засадах кваліфікованих фахівців слід розглядати в системному логіко-правовому зв'язку з нормативно-правовою конструкцією із завдань державного фінансового аудиту щодо перевірки та аналізу фактичного стану справ щодо законного та ефективного використання державних чи комунальних коштів і майна, інших активів держави. Особливості правового регулювання сфери діяльності об'єкту аудиту (наука, технології, мистецтво, ремесла тощо) обумовлюють критерії визнання залучених фахівців кваліфікованими, умови, види, форми та порядок укладення договорів, які у відповідній сфері застосовуються. Таким чином, визначення договору безпосередньо залежить від його предмету, який фактично обумовлений потребами Держаудитслужби в отриманні спеціальних знань при проведенні будь-яких перевірок задля виконання завдань державного фінансового аудиту.

Більш широка за змістом судова експертиза є вужчою у порівнянні з науковою і науково-технічною експертизою за метою проведення. Спільним для проведення як наукової і науково-технічної, так і судової експертизи є те, що особами, які їх безпосередньо проводять, можуть бути лише визнані державою кваліфіковані фахівці, тобто ті, що пройшли процедуру державної акредитації для експертів, що проводять наукову і науково-технічну експертизу, або атестацію з певної спеціальності – для судових експертів, та отримали відповідні свідоцтва, якими державою підтверджено їхню кваліфікацію. В цілому правовому регулюванню права Державної аудиторської служби залучати на договірних засадах судових експертів для проведення експертних досліджень у межах державного фінансового аудиту бракує правової визначеності, що може бути пояснено пріоритетною за законом спрямованістю судово-експертної діяльності на забезпечення завдань і функцій вітчизняного судочинства.

Практична реалізація Держаудитслужбою належного їй права залучати на договірних засадах кваліфікованих фахівців для проведення інших перевірок через неспроможність власними силами дослідити, перевірити, проаналізувати та оцінити науково-технічний рівень об'єктів експертизи передбачає необхідність прийняття Держаудитслужбою при проведенні держфінанситу рішення про проведення державної наукової та науково-технічної експертизи, виступити її замовником та після визначення у порядку, встановленому Законом України «Про публічні закупівлі», відповідного організатора – укласти з ним оплатний договір, який за змістом має відповідати вимогам статті 22 Закону України «Про наукову і науково-технічну експертизу». Якщо ж при проведенні держфінанситу з'являється потреба в експертному дослідженні, що може виходити за межі перевірки, аналізу та оцін-

²⁵ Про публічні закупівлі [About Public Procurement]: Закон України від 25.12.2015 р. № 922-VIII, Відомості Верховної Ради (ВВР), 2016, № 9, ст. 89; URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-19#Text>.

²⁶ Там само.

²⁷ Там само.

ки науково-технічного рівня об'єктів експертизи та потребує спеціальних знань у галузі мистецтва та ремесла, які мають судові експерти, то оплатний договір на проведення експертного дослідження має укладатися у відповідності до статей 7-1, 13 Закону України «Про судову експертизу».

Проведення державної наукової і науково-технічної експертизи або експертного дослідження судовим експертом без укладення відповідного договору є прямим порушенням законодавства про наукову і науково-технічну експертизу та, відповідно, законодавства про судову експертизу, а тому унеможливорює їх визнання як таких, що відповідають встановленим законом принципам наукової і науково-технічної експертизи та судової експертизи, а в контексті висновків державної наукової і науково-технічної експертизи – позбавляє отримані висновки ознаки їх обов'язковості для Державної аудиторської служби України як їх замовника таких експертиз.

Застосування таких підходів, на наше переконання, дозволить забезпечити ефективне та прозоре здійснення публічних закупівель самою Державною аудиторською службою, та створить умови для запобігання проявам корупції в її профільній діяльності та уникнення незаконного впливу на об'єкти аудиту під час здійснення нею контрольних заходів.

References

- Pro osnovni zasady zdiisnennia derzhavnoho finansovoho kontroliu v Ukraini [On the Basic Principles of State Financial Control in Ukraine]: Zakon Ukrainy vid 26.01.1993 roku № 2939-XII. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy (VVR)*, 1993, № 13, st. 110; URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-12#Text> [in Ukrainian]. .
- Polozhennia pro Derzhavnu audytorsku sluzhbu Ukrainy [Regulations on the State Audit Service of Ukraine]: postanova KМУ vid 3.02.2016 r. № 43; URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/43-2016-%D0%BF#Text> [in Ukrainian]. .
- Poriadok provedennia Derzhavnoi audytorskoi sluzhboi, yim izhrehionalnymy terytorialnymy orhanamy derzhavnoho finansovoho audytu vykonannia biudzhethnykh program [Procedures for the State Audit Service and its interregional territorial bodies for conducting state financial audits of the implementation of budget programs]: postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 10.08.2004 roku № 1017; URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1017-2004-%D0%BF#Text>
- Poriadok provedennia Derzhavnoi audytorskoi sluzhboi, yii mizhrehionalnymy terytorialnymy orhanamy derzhavnoho finansovoho audytu diialnosti subiektiv hospodariuvannia [Procedures for the State Audit Service and its interregional territorial bodies to conduct state financial audits of business entities]: postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 27.03.2019 r. № 252; URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/252-2019-%D0%BF#Text> [in Ukrainian]. .
- Metodychni rekomendatsii iz provedennia Derzhavnoi audytorskoi sluzhboi Ukrainy, yii mizhrehionalnymy terytorialnymy orhanamy derzhavnykh finansovykh audytiv [Guidelines for the Conduct of Certain Government Financial Audits by the State Audit Service of Ukraine and Its Interregional Territorial Bodies]: nakaz Derzhavnykh sluzhby vid 29.12.2022 r. № 317; URL: https://dasu.gov.ua/attachments/9556f064-8483-4c47-9a08-9d3d851dd09f_164823.pdf. [in Ukrainian]. .
- Polozhennia pro derzhavnu reiestratsiiu normatyvno-pravovykh aktiv ministerstv, inshykh orhaniv vykonavchoi vlady [Regulations on the State Registration of Regulatory Acts Issued by Ministries and Other Executive Bodies]: postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 28.12.1992 r. № 731; URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/731-92-%D0%BF#Text>. [in Ukrainian]. .
- Rishennia Kyivskoho okruzhnogo administratyvnoho sudu [Decision of the Kyiv District Administrative Court] vid 03.07.2024 roku u spravi № 320/14027/24; URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/121413724>. [in Ukrainian]. .
- Rishennia Kharkivskoho okruzhnogo administratyvnoho sudu [Decision of the Kharkiv District Administrative Court] vid 03.03.2025 roku u spravi № 520/7216/24; URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/125819700> [in Ukrainian]. .
- Pro naukovu i nauково-tekhnichnu ekspertyzu [On Scientific and Scientific-Technical Expertise]: Zakon Ukrainy vid 10.02.1995 r. № 51/95-VR; *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy (VVR)*, 1995, № 9, st. 56; URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/51/95-%D0%B2%D1%80#Text>. [in Ukrainian]. .
- Pro sudovu ekspertyzu [About Forensic Examination]: Zakon Ukrainy vid 25.02.1994 r. № 4038-XII, *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy (VVR)*, 1994, № 28, st. 232; URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text>. [in Ukrainian]. .
- Poriadok provedennia derzhavnoi akredytatsii fizychnykh ta yurydychnykh osib na pravo provedennia naukovi ta nauково-tekhnichnoi ekspertyzu [Procedure for State Accreditation of Individuals and Legal Entities for the Right to Conduct Scientific and Scientific-Technical Expert Reviews]: nakaz MON Ukrainy vid 12.01.2004 r. № 12, zareiestrovanyi v Ministerstvi yustytzii Ukrainy 26.01.2004 r. za № 110/8709; URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0110-04#Text>. [in Ukrainian]. .
- Instruktsiia pro pryznachennia ta provedennia sudovykh ekspertyz ta ekspertnykh doslidzhen [Regulations on the Appointment and Conduct of Forensic Examinations and Expert Studies]: nakaz Ministerstva yustytzii Ukrainy vid 08.10.1998 r. № 53/5 (u redaktsii nakazu Miniustu vid 26.12.2012 № 1950/5); URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text>. [in Ukrainian]. .
- Pro publichni zakupivli [About Public Procurement]: Zakon Ukrainy vid 25.12.2015 r. № 922-VIII, *Vidomosti Verkhovnoi Rady (VVR)*, 2016, № 9, st. 89; URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-19#Text>. [in Ukrainian]. .

Надійшла до редколегії: 16.03.2026 / Рецензовано 17.04.2026 / Прийнято до друку 29.05.2026 / Доступно онлайн 30.05.2026

Приклад цитування:

Квашин, В. (2026). Проблеми правового регулювання залучення кваліфікованих фахівців для проведення державного фінансового аудиту. *Архів кримінології та судових наук*. 1 (13). 76-86. DOI: <https://doi.org/10.32353/acfs.13.2026.05>

DOI: <https://doi.org/10.32353/acfs.13.2026.05>
УДК 347.73:336.14:35.071.6

Дмитро Острроверхов,

директор ТОВ «Агентство судових експертиз», м. Харків, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-9463-9499>,
e-mail: agentstvoexpertiz@gmail.com

Предмет, об'єкт і завдання експертного оцінювання відповідності веб-сайтів вимогам щодо «доступності»

У статті зазначено, що прийняття закону в сфері «цифрової доступності» буде послідовним та системоутворюючим кроком на шляху створення в Україні безбар'єрності в інформаційному та цифровому просторі. Встановлення обов'язкових до виконання норм та юридичної відповідальності в цій сфері призведе до правових заходів реалізації прав, спорів про примушування до виконання обов'язків та притягнення до відповідальності. Акцентовано, що оцінювання веб-сайтів щодо відповідності вимогам цифрової доступності, є дослідженням, яке потребує спеціальних знань у галузі комп'ютерних та інформаційно-комунікаційних технологій, і згодом може бути предметом судового розгляду, а значить і судової експертизи. Встановлено, що веб-сайт має розглядатись як «цифровий об'єкт експертизи», тобто такий, що знаходиться в цифровому просторі – мережі Інтернет та характеризується певними ознаками, висвітленими в даній статті. Метою оцінювання веб-сайту під час експертизи (дослідження) його доступності визначено встановлення відповідності / невідповідності вимогам Національного стандарту щодо цифрової доступності. Водночас, предметом експертного дослідження веб-сайту є оцінювання функціональних характеристик та ергономічних властивостей веб-сайту. Експертне завдання запропоновано віднести до діагностичного та формулювати в питанні: чи відповідає веб-сайт вимогам законодавства щодо цифрової доступності? Доведено, що експертиза комп'ютерної техніки і програмних продуктів є тим видом експертизи, яка за компетенцією експертів, за сферою спеціальних базових знань експерта, що необхідні для вирішення вищезазначеного питання має вирішувати вищезазначене експертне завдання. Перспективи подальших досліджень. Вимоги щодо доступності цифрових ресурсів обумовлюють необхідність розробки та впровадження «Методичних рекомендацій з оцінювання відповідності веб-сайту вимогам доступності» та використання їх судовими експертами під час проведення експертних досліджень.

Ключові слова: дослідження, відповідність, експерт, судова експертиза, предмет, об'єкт, завдання, веб-сайт, безбар'єрність, цифрова доступність, інклюзивність, цифровий простір, Інтернет, комунікації.

Постановка проблеми. Сучасне інформаційне суспільство формує нові виклики та вимоги щодо забезпечення цифрової доступності для органів державної влади, місцевого самоврядування та юридичних осіб незалежно від організаційно-правової форми, що забезпечують соціально значущі послуги або пропонують товари у сфері надання цифрових ресурсів чи електронних послуг, та поширюють свої вимоги в усіх сферах людської діяльності. Термін «доступність» набуває все більш широкого значення оскільки охоплює не тільки технічну можливість доступу до Інтернет-ресурсів, а й глибші аспекти: рівність можливостей, інклюзивність, зручність, цифрову компетентність учасників і безбар'єрність надання різного виду послуг цифрова доступність переходить з рівня додаткової переваги на рівень необхідної умови для реалізації права кожного на отримання якісних послуг.

Дмитро Острроверхов

ФІНАНСУВАННЯ

Це дослідження не отримувало жодних спеціальних грантів від фінансуючих організацій у державному, комерційному чи некомерційному секторах.

ЗАСТЕРЕЖЕННЯ

Фінансуюча сторона не брала участі в розробці дизайну дослідження, зборі та аналізі даних, прийнятті рішення про публікацію або підготовці рукопису.

УЧАСНИКИ

Автор брав участь виключно в інтелектуальній дискусії, що лежить в основі цієї статті, дослідженні прецедентного права, написанні та редагуванні, і несе відповідальність за зміст та інтерпретацію.

ДЕКЛАРАЦІЯ ПРО КОНФЛІКТ ІНТЕРЕСІВ

Автор заявляє, що у нього немає конфлікту інтересів.

CREATIVE COMMONS 4.0 ATTRIBUTION INTERNATIONAL (CC_BY_4.0)

Це стаття з відкритим доступом, поширена на умовах Ліцензії атрибуції Creative Commons (CC_BY_4.0), що дає змогу необмежено використовувати, поширювати й відтворювати на будь-якому носії за умови посилання на оригінального(-их) автора(-ів) та джерела.

**SUBJECT, OBJECT AND TASKS
OF EXPERT ASSESSMENT OF
COMPLIANCE OF WEBSITES
WITH «ACCESSIBILITY»
REQUIREMENTS**

The article states that the adoption of a law in the field of «digital accessibility» will be a consistent and systemic step towards creating barrier-free information and digital space in Ukraine. The establishment of mandatory norms and legal responsibility in this area will lead to legal measures to implement rights, disputes about forcing to fulfill obligations and bringing to justice. It is emphasized that evaluating websites for compliance with digital accessibility requirements is a study that requires specialized knowledge in the field of computer and information and communication technologies, and may subsequently be the subject of legal proceedings, and therefore of forensic examination. It has been established that a website should be considered as a «digital object of expertise», that is, one that is located in the digital space – the Internet and is characterized by certain features highlighted in this article. The purpose of evaluating a website during the expertise (study) of its accessibility is to establish compliance / non-compliance with the requirements of the National Standard for Digital Accessibility. At the same time, the subject of expert research of a website is the assessment of the functional characteristics and ergonomic properties of the website. The expert task is proposed to be classified as diagnostic and formulated in the question: does the website meet the requirements of the legislation on digital accessibility? It has been proven that the examination of computer equipment and software products is a type of examination that, within the competence of experts, within the scope of the expert's special basic knowledge, which is necessary to resolve the above-mentioned issue, should solve the above-mentioned expert task.

Prospects for further research. Requirements for the accessibility of digital resources necessitate the development and implementation of «Methodological recommendations for assessing website compliance with accessibility requirements» and their use by forensic experts when conducting expert research.

Keywords: research, compliance, expert, forensic examination, subject, object, task, website, accessibility, digital accessibility, inclusion, digital space, Internet, communications.

У грудні 2025 року Верховною Радою зареєстровано два альтернативні законопроекти «Про цифрову доступність в Україні»¹ та «Про цифрову доступність цифрових ресурсів та електронних послуг»². Дані законопроекти передбачають встановлення обов'язків щодо забезпечення цифрової доступності для органів державної влади, місцевого самоврядування та юридичних осіб незалежно від організаційно-правової форми, що надають соціально значущі послуги або товари у сфері надання цифрових ресурсів й електронних послуг, та поширюють свої вимоги в галузях транспорту, банківських і фінансових послуг, електронної комерції, медицини, освіти, культури, енергетики, поштового зв'язку, аудіовізуальних медіа-сервісів, лотерей, а також на платіжні застосунки, платіжні пристрої й інформаційні термінали, введені в експлуатацію після набрання чинності законом. Також в зазначених законопроектах вказується на адміністративну відповідальність за недовержання суб'єктами надання цифрових ресурсів та електронних послуг вимог національного стандарту.

У вищезазначених альтернативних законопроектах термін «цифровий ресурс» визначається як сукупність програмних засобів та електронних інформаційних ресурсів, доступ до яких отримують із використанням Інтернету, зокрема: веб-сайтів (веб-порталів), мобільних додатків, а також інших електронних сервісів, що забезпечують поширення або надання інформації. Національним стандартом ДСТУ EN 301 549:2022 «Інформаційні технології. Вимоги щодо доступності продуктів та послуг ІКТ» (EN 301 549 V3.2.1 (2021-03), IDT)³ (далі – «Національний стандарт щодо цифрової доступності»), що набув чинності 15 червня 2022 року, встановлено функційні вимоги щодо доступності продуктів і послуг інформаційно-комунікаційних технологій, включаючи веб-сайти, електронні документи, програмне забезпечення, зокрема, мобільні застосунки та цифрові пристрої.

Зміст наведених вище законопроектів підтверджує тезу, що експертна інституція має відігравати значну роль в процесі розвитку та забезпечення доступності в цифровому середовищі, в частині наукового та методичного забезпечення, а головне шляхом здійснення практичної експертної діяльності в цьому напрямку. Встановлення відповідності продуктів і послуг інформаційно-комунікаційних технологій, включаючи веб-сайти, електронні документи, програмне забезпечення, вимогам щодо цифрової доступності, є дослідженням, яке потребує спеціальних знань у галузі комп'ютерних та інформаційно-комунікаційних технологій, і згодом може бути предметом судового розгляду, а значить і судової експертизи⁴. З огляду на вищезазначене, актуальності набирає питання визначення предмету, об'єкту та завдання експертного оцінювання відповідності продуктів і послуг інформаційно-комунікаційних технологій або цифрових ресурсів вимогам щодо цифрової доступності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у висвітлення впровадження цифрових технологій в освітній простір зробили

¹ Проект закону про цифрову доступність в Україні [Draft Law on Digital Accessibility in Ukraine] від 05.12.2025 № 14278 URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/59255>

² Проект Закону про цифрову доступність цифрових ресурсів та електронних послуг [Draft Law on the Digital Accessibility of Digital Resources and Electronic Services]. від 22.12.2025. № 14278-1 URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/59411>

³ Національний стандарт ДСТУ EN 301 549:2022 Інформаційні технології. Вимоги щодо доступності продуктів та послуг ІКТ (EN 301 549 V3.2.1 (2021-03), IDT). [National Standard DSTU EN 301 549:2022 Information technology. Requirements for the accessibility of ICT products and services (EN 301 549 V3.2.1 (2021-03), IDT)]. Київ : ДП «УкрНДНЦ», 2022. 158 с.

⁴ Островерхов Д. О. Правові аспекти забезпечення цифрової доступності в Україні [Legal Aspects of Ensuring Digital Accessibility in Ukraine]. Актуальні питання фінансової безпеки : зб. тез доп. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Вінниця, 27 берез. 2023 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, Наук. парк «Наука та безпека». Вінниця : ХНУВС, 2023. С. 170-173.

Dmytro Ostroverkhov,

GEGENSTAND, ZIEL UND AUFGABEN DER FACHLICHEN BEWERTUNG DER KONFORMITÄT VON WEBSITES MIT DEN ANFORDERUNGEN AN DIE „BARRIEREFREIHEIT“

такі науковці, як В. Биков⁵, Л. Тимчук⁶, А. Гуралюк⁷, І. Кучерак⁸, які досліджували сферу освітніх послуг; Н. Верлос, Т. Коломоєць, В. Воронкова, В. Нікітенко⁹ досліджували проблеми цифрової дискримінації та шляхи її подолання в умовах цифрової трансформації суспільства; Г. Гапоненко, О. Євтушенко, І. Шамара¹⁰ доводили, що безбар'єрне середовище не лише питанням соціальної відповідальності, але й важливим інструментом стабільного розвитку туристичного бізнесу в Україні. Зауважимо, що теоретичні аспекти цифрових трансформацій окреслені в працях науковців в окремих сферах діяльності, а питання, що висвітлюють предмет, об'єкт і завдання експертного оцінювання відповідності веб-сайтів вимогам щодо «доступності» взагалі залишились поза увагою науковців, що вказує на актуальність даного дослідження.

Метою статті є визначення та характеристика предмету, об'єкту та завдання експертного оцінювання відповідності веб-сайтів вимогам щодо цифрової доступності, а також виду експертизи, яка зможе вирішувати різні завдання даного напрямку.

Виклад основного матеріалу. Надзвичайно важливою у цифровому просторі є інклюзивність. Адаптування цифрового контенту до потреб абсолютно усіх людей створює умови для їхньої повноцінної участі в суспільному, науковому, освітньому та економічному житті. Зазначимо, що покращення доступності завжди сприятиме підвищенню загальної якості цифрових продуктів, що робить їх кращими для всіх користувачів.

Цифрову доступність визначають як «створення інформаційних технологій та онлайн-сервісів, які є зручними для всіх, зокрема для людей з інвалідністю»¹¹. Це можна трактувати, як урахування різних здібностей і потреб користувачів під час розробки веб-сайтів, мобільних застосунків й інших цифрових інструментів. Слід акцентувати, що цифровий контент стає доступним для осіб з обмеженими можливостями завдяки застосуванню спеціальних принципів розробки, орієнтованих на читання, навігацію, сумісність із допоміжними технологіями, як-то екранні диктори чи лупи, а також врахування потреб користувачів із когнітивними особливостями.

В теорії судової експертизи об'єкт експертизи прийнято розглядати як систему, що містить джерела відомостей про встановлювані факти та носії інформації, які підлягають експертному дослідженню, та відносяться до предмета експертизи. При цьому носії інформації це матеріальні та матеріалізовані об'єкти, що досліджуються експертом із застосуванням спеціальних наукових знань в межах предмета експертного дослідження. Матеріальний об'єкт та інформація на ньому знаходяться в нерозривному зв'язку, але для повного розуміння об'єкта експертизи і для самого дослідження треба їх відмежовувати один від одного.

⁵ Биков В. Технології хмарних обчислень, ІКТ-аутсорсінг та нові функції ІКТ-підрозділів навчальних закладів і наукових установ [Cloud computing technologies, ICT outsourcing, and new roles for ICT departments in educational and research institutions]. Інформаційні технології в освіті: збірник наукових праць. 2011. № 10. Херсон. ХДУ. С.8-23

⁶ Тимчук Л. Наративне навчання у медіа-просторі [Narrative Learning in the Media Landscape]. Наук. журн. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології, 2014. №3 (37). СумДПУ ім. А.С.Макаренка. С. 355-368.

⁷ Гуралюк А. Г. Цифровізація як умова розвитку системи освіти [Digitalization as a Prerequisite for the Development of the Education System]. Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» ім. Т. Г. Шевченка. Серія: Педагогічні науки. 2021. Вип. 13(169). С. 3-8. URL: <https://zenodo.org/records/5069157>

⁸ Кучерак І. В. Цифровізація та її вплив на освітній простір у контексті формування ключових компетентностей [Digitalization and Its Impact on the Educational Sector in the Context of Developing Key Competencies]. Інноваційна педагогіка. 2020. Вип. 22. Т. 2. С. 91-94.

⁹ Верлос Н.В., Коломоєць Т.О., Воронкова В.Г., Нікітенко В.О. Цифрова безбар'єрність як правовий інструмент реалізації конституційного принципу рівності та протидії цифровій дискримінації [Digital accessibility as a legal tool for implementing the constitutional principle of equality and combating digital discrimination]. Юридичний науковий електронний журнал. 2025. № 4. С. 601-605. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2025-4/>

¹⁰ Гапоненко Г. І., Євтушенко О. В., Шамара І. М. Безбар'єрне середовище як передумова сталого розвитку туризму в Україні [An accessible environment as a prerequisite for sustainable tourism development in Ukraine]. Вісник харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. 2025. Випуск 21. С. 178-193. DOI: 10.26565/2310-9513-2025-21-19

¹¹ She L., Martin F. Systematic Review (2000 to 2021) of Online Accessibility Research in Higher Education. American Journal of Distance Education. 2022. № 36(4). Pp. 327-346. DOI: <https://doi.org/10.1080/08923647.2022.2081438>

genannte Begutachtungsaufgabe lösen soll. Perspektiven für weitere Forschungen. Die Anforderungen an die Barrierefreiheit digitaler Ressourcen bedingen die Notwendigkeit der Entwicklung und Einführung von „Methodischen Empfehlungen zur Bewertung der Konformität einer Website mit den Anforderungen an die Barrierefreiheit“ sowie deren Anwendung durch gerichtliche Sachverständige bei der Durchführung von Gutachten.

Schlüsselwörter: Untersuchung, Konformität, Sachverständiger, gerichtliches Gutachten, Gegenstand, Objekt, Aufgabe, Website, Barrierefreiheit, digitale Zugänglichkeit, Inklusion, digitaler Raum, Internet, Kommunikation.

На переконання А. І. Черемної та Л. С. Белік, характерною рисою експертизи цифрової інформації, яку вони відносять до першої групи, є «проведення фактичного дослідження двох об'єктів: матеріального носія інформації та безпосередньо цифрової інформації, що на ньому міститься. До другої групи запропоновано віднести цифрову інформацію, що зберігається в Інтернеті чи в хмарних сховищах. Головною відмінністю такої цифрової інформації від тієї, що виокремлювалася в першу групу, є те, що вона фактично не зберігається на конкретному матеріальному носії інформації, а особи можуть мати до неї доступ з різноманітних пристроїв, які забезпечують вихід в Інтернет. Водночас так само особи мають можливість видалити таку інформацію у будь-який момент дистанційно з різноманітних пристроїв»¹².

За твердженням М. Г. Щербаковського «до окремого носія електронної цифрової інформації належить кіберпростір – інформаційне середовище, у якому відомості перебувають у вигляді символів, образів, сигналів і які призначені для перенесення інформації у просторі та часі»¹³, з чим складно не погодитись.

Привертає увагу теза Ю. Форіс, В. Виноградової та Н. Гаврилук, а саме: «Інтернет може розглядатись як об'єкт дослідження, який є предметом окремої судово-експертної галузі. Предметом дослідження цієї галузі знань буде сам Інтернет, як сукупність різного роду веб-сайтів, які, зі свого боку, є об'єктами авторського права та суміжних прав. Ці веб-сайти у своїй системі утворюють не систему інформації, а інформаційну систему, яка взаємодіє з відвідувачем системи і чинить на нього певний вплив»¹⁴.

Законом України «Про авторське право та суміжні права» встановлено, що «веб-сайт – це сукупність даних, електронної (цифрової) інформації, зокрема об'єктів авторського права та/або суміжних прав тощо, пов'язаних між собою і структурованих у межах адреси веб-сайту та/або облікового запису власника такого веб-сайту, доступ до яких здійснюється через адресу в мережі Інтернет, що може складатися з доменного імені, записів про каталоги або виклики та/або числової адреси за Інтернет-протоколом»¹⁵.

Як зазначає М. В. Гура М.В.: «веб-сайт — це відокремлений, логічно завершений елемент мережі Інтернет, створений на основі технології гіперпосилань, розташований на сервері (host), має унікальну адресу (url), за якою до нього може отримати доступ будь-який користувач мережі Інтернет, та у своїй основі містить Інтернет-сторінки, що мають графічний вигляд та можуть бути переглянуті за допомогою спеціальних комп'ютерних програм (браузерів)»¹⁶.

З огляду на цифрову (електронну) сутність веб-сайту та його нормативне визначення вбачається, що в переважній більшості випадків безпосереднє дослідження матеріального носія, на якому розміщений веб-сайт, не можливе та й не потрібне. Дослідження веб-сайту відбувається через доступ до матеріального носія (серверу) шляхом гіперпосилань через канали зв'язку за допомогою пристроїв та допоміжного програмного забезпечення. Для пізнання користувацьких властивостей веб-сайту та їх співставлення з нормативними вимогами не потрібно

¹² Черемнова А. І., Белік Л. С. Цифрова інформація як об'єкт експертного дослідження в умовах діджиталізації: проблеми та перспективи розвитку [Digital Information as a Subject of Expert Research in the Context of Digitalization: Challenges and Prospects for Development]. Криміналістика і судова експертиза : міжвідом. наук.-метод. зб. Київський НДІ судових експертиз. Київ : Видавництво Ліра-К, 2023. Вип. 68. С. 57–65.

¹³ Щербаковський, М. Відкриті джерела кіберпростору як об'єкти судово-експертного дослідження. [Open-source materials in cyberspace as subjects of forensic examination]. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2024 Вип. 2 (35). С. 10–27. DOI: 10.32353/khrife.2.2024.02.

¹⁴ Форіс, Ю., Виноградова, В., Гаврилук, Н. (2025). До питання взаємодії судових експертів спеціалізованих судово-експертних установ України з мережею Інтернет [On the Interaction of Forensic Experts from Specialized Forensic Institutions in Ukraine with the Internet]. *Судова експертиза*, (2), 102–112. DOI: <https://doi.org/10.32782/forensic.science.2025.2.15>

¹⁵ Про авторське право і суміжні права [About Copyright and Related Rights]: Закон України від 01.12.2022 № 2811-IX (зі змінами та доповненнями). *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2023, № 57, ст. 166. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2811-20> (

¹⁶ Гура М. В. Цивільно-правова охорона Інтернет-сайту в Україні [Civil Law Protection of Websites in Ukraine]: дис. ... канд. юрид. наук : спеціальність 12.00.03 НАН України. Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького. Київ. 2006. 196 с.

Dmytro Ostroverkhov,

L'OBJET, L'OBJET ET LES TÂCHES DE L'EXPERTISE DE LA CONFORMITÉ DES SITES WEB AUX EXIGENCES D'« ACCESSIBILITÉ»

Cet article affirme que l'adoption d'une loi sur l'accessibilité numérique constituera une étape cohérente et systématique vers la création d'un espace informationnel et numérique sans obstacle en Ukraine. L'établissement de normes obligatoires et d'une responsabilité juridique dans ce domaine permettra de mettre en œuvre des mesures légales pour faire respecter les droits, traiter les litiges relatifs à l'exécution des obligations et tenter une action en justice. Il est souligné que l'évaluation de la conformité des sites web aux exigences d'accessibilité numérique est une étude qui requiert des connaissances spécialisées en informatique et en technologies de l'information et de la communication, et qu'elle peut faire l'objet d'un contrôle judiciaire, voire d'une expertise. Il est établi qu'un site web doit être considéré comme un « objet numérique d'examen », c'est-à-dire un objet situé dans l'espace numérique : à savoir : Internet et présentant certaines caractéristiques détaillées dans cet article. L'objectif de l'évaluation de l'accessibilité d'un site web est d'établir sa conformité ou sa non-conformité aux exigences de la Norme nationale d'accessibilité numérique.

Parallèlement, l'expertise du site web porte sur l'évaluation de ses caractéristiques fonctionnelles et ergonomiques. Il est proposé de classer la mission d'expertise comme diagnostique et de la formuler ainsi : le site web est-il conforme aux exigences de la législation sur l'accessibilité numérique ? Il est établi que l'examen du matériel informatique et des logiciels relève de la compétence des experts et de leurs connaissances fondamentales spécifiques, nécessaires à la résolution de cette problématique. Perspectives de recherche : les exigences d'accessibilité des ressources numériques nécessitent l'élaboration et la mise en œuvre de « Recommandations méthodologiques pour l'évaluation de la conformité d'un site web aux exigences d'accessibilité » et leur utilisation par les experts judiciaires lors de leurs recherches.

Mots-clés : recherche, conformité, expert, criminaliste, sujet, objet, tâche, site web, accessibilité, accessibilité numérique, inclusion, espace numérique, Internet, communications.

безпосереднє дослідження носіїв – матеріальних об'єктів (серверів на яких вони фізично знаходяться), достатнім виявиться лише їх наявність, яка перевіряється шляхом електронного доступу до них через канали зв'язку. Водночас, веб-сайт може бути змінений або видалений. Отже, висновок проведений за результатами дослідження може бути не актуальним на час його надання та оцінювання в якості доказу. Так виникає питання виявлення, зберігання і документування веб-сайту як об'єкта дослідження на визначений час, у визначеній формі та на певному матеріальному носії. Плануємо у подальшому розглянути це питання в інших дослідженнях.

Переконані, що веб-сайт має розглядатись як «цифровий об'єкт експертизи», тобто такий, що знаходиться в цифровому просторі – мережі Інтернет та якому притаманні певні ознаки. Так, О. В. Голікова, О. В. Закс та С. Г. Дем'янчук виокремлюють ознаки веб-сайту за такими напрямками:

- «за змістом – веб-сайт є сукупністю даних, електронної (цифрової) інформації та об'єктів авторського права і (або) суміжних прав;
- всі інформаційні матеріали пов'язані між собою та структуровані у межах адреси веб-сайту і (або) облікового запису власника цього веб-сайту;
- доступ до веб-сайту здійснюється через адресу мережі Інтернет (доменне ім'я, запис про каталоги або виклики і/або числової адреси за Інтернет-протоколом)»¹⁷

Процес дослідження доступності веб-сайтів дозволив виявити таку ознаку веб-сайту, як можливість і якість (зручність) сприйняття людиною, що є користувачем цифрової інформації, та керування закладеним в веб-сайт функціоналом – у випадку наявності у веб-сайті інтерактивних елементів.

Сприйняття користувачем інформації, в тому числі цифрової, це функція розуму людини, що вивчається когнітивною ергономікою. Когнітивну ергономіку відносять до тієї галузі науки, що вивчає взаємодію між людським розумом (сприйняття, увага, пам'ять, мислення й ін.) та іншими елементами досліджуваної системи (інтерфейси, машини, робочі процеси тощо).

Як справедливо зазначає М. Г. Щербаківський: «необхідність інтерпретувати комп'ютерні дані для сприйняття людиною закладено в їхній природі: вони за визначенням зашифровані цифровим кодом і в первозданному вигляді їх здатні прочитати лише засоби комп'ютерної техніки. Однак, цю сутнісну відмінність комп'ютерних даних від аналогових нівельовано тим, що засоби, на яких їх зберігають, декодують інформацію у звичний для людського сприйняття аудіовізуальний вигляд (як текст, зображення, фото, звук, відео та ін.)»¹⁸. Зауважимо, що специфічними характеристиками веб-сайтів, особливо з мультимедійними додатками, є потенційно висока завантаженість сприйняття, структурна й семантична складність та великий обсяг інформації.

З огляду на Національний стандарт щодо цифрової доступності, цифровий ресурс, зокрема веб-сайт, має відповідати чотирьом базовим принципам, а саме:

1. Сприйняття – інформація й компоненти користувацького інтерфейсу мають бути представлені у такий спосіб, щоб їх могли сприймати користувачі.

2. Керування – навігація має бути доступною для всіх користувачів, включно з тими, хто використовує клавіатуру або допоміжні технології.

3. Розуміння – контент і дизайн користувацького інтерфейсу мають бути зрозумілими кожному користувачу.

4. Надійність – контент має бути добротним, перевіреним і мати відображення на всіх пристроях і в усіх програмах і застосунках, які ви-

¹⁷ Голікова О. В., Закс О. В., Дем'янчук С. Г. Дослідження веб-сайтів під час вирішення питань щодо порушення авторського права [Website investigations in cases involving copyright infringement]. *Криміналістика і судова експертиза*. 2024. Вип. 69. С. 662–670. DOI: 10.33994/kndise.2024.69.58

¹⁸ Щербаківський, М. Г. Відкриті джерела кіберпростору як об'єкти судово-експертного дослідження [Open-source materials from cyberspace as subjects of forensic examination]. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2024. Вип. 2 (35). С. 10–27. DOI: 10.32353/khrife.2.2024.02

**PRZEDMIOT, OBIEKT I
ZADANIA EKSPERTYZY
OCENIAJĄCEJ ZGODNOŚĆ
STRON INTERNETOWYCH Z
WYMOGAMI DOTYCZĄCYMI
„DOSTĘPNOŚCI”**

Streszczenie. W artykule wskazano, że uchwalenie ustawy w dziedzinie „dostępności cyfrowej” będzie konsekwentnym i systemotwórczym krokiem na drodze do stworzenia w Ukrainie przestrzeni informacyjnej i cyfrowej bez barier. Ustanowienie obowiązkowych norm i odpowiedzialności prawnej w tej dziedzinie doprowadzi do podjęcia środków prawnych w celu realizacji praw, sporów dotyczących egzekwowania obowiązków oraz pociągnięcia do odpowiedzialności. Podkreślono, że ocena stron internetowych pod kątem zgodności z wymogami dostępności cyfrowej jest badaniem wymagającym specjalistycznej wiedzy w dziedzinie technologii komputerowych oraz informacyjno-komunikacyjnych, a w przyszłości może stać się przedmiotem postępowania sądowego, a tym samym ekspertyzy sądowej. Ustalono, że strona internetowa powinna być traktowana jako „cyfrowy przedmiot ekspertyzy”, czyli taki, który znajduje się w przestrzeni cyfrowej – w sieci Internet – i charakteryzuje się pewnymi cechami, omówionymi w niniejszym artykule. Celem oceny strony internetowej podczas ekspertyzy (badania) jej dostępności jest ustalenie zgodności / niezgodności z wymaganiami Krajowej Normy dotyczącej dostępności cyfrowej.

Jednocześnie przedmiotem ekspertyzy strony internetowej jest ocena jej charakterystyk funkcjonalnych oraz właściwości ergonomicznych. Zadanie eksperckie proponuje się zaklasyfikować jako diagnostyczne i sformułować w następujący sposób: czy strona internetowa spełnia wymogi przepisów dotyczących dostępności cyfrowej? Wykazano, że ekspertyza w zakresie sprzętu komputerowego i oprogramowania jest rodzajem ekspertyzy, która w ramach kompetencji ekspertów oraz zakresu specjalistycznej wiedzy podstawowej niezbędnej do rozwiązania powyższej kwestii powinna rozwiązać wyżej wymienione zadanie eksperckie. Perspektywy dalszych badań. Wymogi dotyczące dostępności zasobów cyfrowych powodują konieczność

korzystujących користувачі, зокрема із застосуванням допоміжних технологій.

Аналізування принципу «надійність» дозволило виявити ще одну особливість веб-сайтів – це відображення інформації на пристроях користувачів. До пристроїв за допомогою яких користувачі мають сприймати інформацію з Інтернету відносять: персональний комп'ютер, ноутбук, планшет, смарт-телефон й інші. Кожен з таких пристроїв має певні відмінності від іншого за розміром, технічними та функціональними характеристиками тощо. Незалежно від цього цифровий ресурс, зокрема веб-сайт, має бути за певних умов відображеним на всіх пристроях призначених для цього та відповідати вимогам за всіма чотирма принципами доступності.

Отже, ще однією ознакою веб-сайту є те, що доступ до нього здійснюється через певні інформаційно-комунікаційні пристрої, які включають програмні та апаратні засоби, що дозволяють користувачу мати доступ до веб-сайту та сприймати інформацію з нього. Наведена ознака веб-сайту, як об'єкта експертизи (дослідження), з точки зору доступності, обумовлює оцінювання веб-сайту з урахуванням процесу його взаємодії з різними пристроями користувача (ноутбук, планшет, телефон тощо).

Національний стандарт щодо доступності встановлює три вимоги за двома принципами: сприйняття та керування, які пов'язані із дослідженням доступності для певного пристрою користувача – мобільного телефону (п.9.1.3.4., п.9.1.4.10, п.9.2.5.4. Національного стандарту щодо доступності)¹⁹. Водночас таке дослідження може і має проводитись без самого пристрою (телефону), а шляхом доступу експерта до веб-сайту з робочого комп'ютера та з використанням допоміжних програм. У зв'язку з цим слід зазначити, що розроблені методичні рекомендації з оцінювання веб-сайту щодо його відповідності вимогам Національного стандарту стосовно доступності мають низку особливостей, а саме:

оцінювання може відбуватись шляхом видаленого доступу з комп'ютера експерта, що має доступ в мережу Інтернет;

в певній частині дослідження можуть застосовуватись спеціальні програмні засоби;

оцінювання має відбуватись не тільки шляхом функціональної перевірки веб-сторінок, але й аналізування безпосередньо HTML-коду, наприклад, під час аналізування ієрархічності заголовків веб-сайту.

Веб-сайт зі всіма зазначеними ознаками та особливостями, в залежності від мети та предмета дослідження, може виступати багатограним об'єктом експертизи, зокрема як:

- складний чи складений об'єкт інтелектуальної власності, що об'єднує низку об'єктів інтелектуальної власності (програмні засоби, адреси в мережі Інтернет та інформаційне наповнення веб-сторінок);
- програмний засіб з певними технічними характеристиками та функціоналом;
- цифровий ресурс, що є частиною інформаційно-телекомунікаційної системи;
- специфічний продукт (сервіс) з певними споживчими характеристиками (властивостями), включаючи користувацький досвід (UX/UI);
- нематеріальний актив з ринковою вартістю, здатний приносити дохід його власнику або розпоряднику.

З огляду на мету даної статті, веб-сайт у якості об'єкта експертизи (дослідження) розглядається як інформаційно-програмний комплекс (цифровий об'єкт), що знаходиться в цифровому просторі (мережі Інтернет), має певні функціональні характеристики та споживчі властивості, що підлягають оцінюванню на предмет їх відповідності/невідповідності вимогам щодо цифрової доступності.

Окремо зупинимось на предметі даної експертизи. Предмет експертизи – це ті фактичні обставини (дані), які можуть бути встановлені експертом на основі спеціальних знань і дослідження матеріалів справи за

¹⁹ Національний стандарт ДСТУ EN 301 549:2022 Інформаційні технології. Вимоги щодо доступності продуктів та послуг ІКТ (EN 301 549 V3.2.1 (2021-03), IDT). Київ. ДП «УкрНДНЦ». 2022. 158 с.

результатами проведення експертного дослідження. Предмет експертизи визначається питаннями, поставленими перед експертом.

Як зазначає М. Г. Щербаковський під час розгляду предмета судової експертизи варто співвідносити це поняття з галуззю наукового знання і практичною діяльністю. Предмет судової експертизи як практичної діяльності в теорії судової експертизи розглядається на двох рівнях: як предмет роду (виду) експертизи і предмет конкретної експертизи. Вчений наголошує, що «точне визначення предмета роду (виду) судової експертизи дозволяє, серед іншого, визначити природу спеціальних знань (компетенцію) експерта, який залучається до проведення даної експертизи, відмежувати певну експертизу від інших суміжних видів судових експертиз, розробити методи й методики дослідження та пізнання властивостей об'єктів з метою встановлення потенційної інформації, що утримується в них, для вирішення кожного з типових завдань. Предмет конкретної експертизи — це фактичні дані, які необхідно встановити щодо конкретного завдання із застосуванням спеціальних знань і визначається питаннями, що виносять на вирішення. Предмет конкретної судової експертизи визначає мету пізнавальної діяльності експерта щодо дослідження представлених об'єктів»²⁰.

Таким чином, з одного боку, предмет експертизи виявляється через сукупність питань (завдань), розв'язуваних у певному роді (виді) експертиз (1), а з іншого — через формулювання конкретного експертного завдання (питання), вирішення якого визначає мету пізнавальної діяльності експерта щодо дослідження представлених об'єктів (2).

1. Одразу три види експертиз можуть стикатися з розв'язанням питань, щодо веб-сайтів, як об'єктів дослідження: експертиза комп'ютерної техніки і програмних продуктів, експертиза електронних комунікацій та експертиза об'єктів інтелектуальної власності. Останнє обумовлено дуальною природою веб-сайту, який за своїм характером, з одного боку, є цифровим ресурсом, а з іншого — результатом творчої діяльності, а отже об'єктом інтелектуальної власності, причому, як правило, складним та/або складаним об'єктом інтелектуальної власності, зі складною структурою²¹.

Основним завданням експертизи об'єктів інтелектуальної власності є визначення властивостей цих об'єктів, до яких належать об'єкти промислової власності, об'єкти авторського права і суміжних прав. Веб-сайт може складатись з різного роду об'єктів інтелектуальної власності, перш за все з об'єктів авторського права, зокрема, комп'ютерних програм, а також контенту, мультимедійних додатків, які можуть захищатись як об'єкти авторського права. О. В. Голікова, О. В. Закс та С. Г. Дем'янчук виділяють «основні завдання, які зазвичай ставляться перед експертом у сфері інтелектуальної власності під час дослідження веб-сайтів:

- встановлення використання даних (у тому числі програмних кодів, бібліотек тощо) одного веб-сайту при створенні іншого;
- встановлення використання об'єктів інтелектуальної власності на веб-сайті»²².

Наголосимо, що до основних завдань експертизи комп'ютерної техніки і програмних продуктів належить установлення відповідності програмних продуктів певним версіям чи вимогам на його розробку. З огляду на різновиди досліджуваних об'єктів судової експертизи комп'ютерної техніки та програмних продуктів, особливості основних завдань, які реалізують. Б. Б. Теплицький вважає за доцільне «виокремити три порівняно самостійні підвиди зазначеної експертизи:

opracowania i wdrożenia „Zaleceń metodologicznych dotyczących oceny zgodności strony internetowej z wymogami dostępności” oraz ich stosowania przez biegłych sądowych podczas przeprowadzania badań ekspertyzowych.

Słowa kluczowe: badania, zgodność, ekspert, ekspertyza sądowa, przedmiot, obiekt, zadanie, strona internetowa, brak barier, dostępność cyfrowa, inkluzywność, przestrzeń cyfrowa, Internet, komunikacja.

²⁰ Щербаковський М. Г. Призначення та провадження судових експертиз [Appointment and Conduct of Forensic Examinations]: монографія. Харків. Фактор. 2011. С. 121-126.

²¹ Островерхов Д. О. Комп'ютерна програма: складний чи складений твір [Computer program: a complex or composite work]. // Актуальні питання судової експертизи та криміналістики Збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 100-річчю від дня народження доктора юридичних наук, професора, заслуженого діяча науки і техніки України М. В. Салтевського (Харків, 7-8 листопада 2017 року) - Харків: Міністерство юстиції України Харківський науково-дослідний інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса 2017. С.196-198.

²² Голікова, О. В., Закс, О. В., Дем'янчук, С. Г. (2024). Дослідження вебсайтів під час вирішення питань щодо порушення авторського права [Website investigations in cases involving copyright infringement]. *Криміналістика і судово експертиза*. Вип. 69. С. 662—670. DOI: 10.33994/kndise.2024.69.58

- експертиза комп'ютерної техніки (встановлює обставини та факти, пов'язані із функціонуванням й експлуатацією комп'ютерних систем);
- експертиза програмних продуктів (встановлює обставини та факти, що пов'язані з методологічними, структурними й апаратними особливостями розроблення та використання програмного забезпечення);
- інформаційно-комп'ютерна експертиза (встановлює обставини та факти, пов'язані з інформаційною обробкою змісту файлових систем, їх збереження та відтворення на комп'ютерних пристроях зберігання)²³.

Серед основних завдань експертизи електронних комунікацій, що визначені у відповідному нормативно-правовому акті²⁴ також визначені завдання:

встановлення фактів та способів доступу до мереж, ресурсів та інформації у сфері електронних комунікацій;

визначення технічних чинників якості надання електронних комунікаційних послуг на рівні їх споживання.

Як зазначає І. І. Шапошнікова: «різниця між комп'ютерно-технічною та телекомунікаційною експертизами полягає в об'єкті дослідження. Якщо, наприклад, злочин полягає у розповсюдженні вірусу (ст. 361-1 КК України) чи інформації, що міститься на комп'ютері, але має обмежений доступ (ст. 361-2 КК України), то призначати слід саме експертизу комп'ютерної техніки та програмної продукції. Проте, якщо об'єктивною стороною злочину є зчитування інформації з мереж мобільного чи супутникового зв'язку, зміна таких даних (ст.ст. 361, 363, 363-1 КК України), то призначатиметься експертиза телекомунікаційних систем та засобів»²⁵.

Таким чином, експертні завдання зазначені вище можуть бути пов'язані з веб-сайтом як з об'єктом дослідження. Вид експертизи (експертної спеціальності), в межах якого можуть проводитись експертні дослідження веб-сайту залежить від мети дослідження та експертного завдання.

За метою дослідження в теорії судової експертизи прийнято поділяти експертні завдання на такі види: ідентифікаційні, класифікаційні, діагностичні та ситуаційні. Діагностичне експертне завдання – це вид криміналістичного або іншого експертного дослідження, спрямований на встановлення механізму, причин, обставин події, стану об'єктів або їх властивостей. Головною метою діагностичних експертних досліджень є визначення стану, властивостей об'єктів і відповідності їх певним вимогам. Метою оцінювання веб-сайту під час експертизи (дослідження) його доступності є встановлення відповідності/невідповідності вимогам Національного стандарту щодо цифрової доступності.

2. Предмет конкретної судової експертизи визначається питаннями, що виносять на вирішення експертизи та які містяться в документі про призначення експертизи чи експертного дослідження. З урахуванням зазначеного вище, питання до експерта можна сформулювати таким чином:

- Чи відповідає веб-сайт вимогам щодо цифрової доступності?
- Або чи відповідає веб-сайт вимогам законодавства щодо цифрової доступності?

При цьому зазначені питання не слід вважати правовими питаннями (питання в галузі права), оскільки визначення відповідності вимогам щодо цифрової доступності полягає у встановленні певних ергономічних властивостей та функціональних характеристик веб-сайту з огляду на вимоги, що визначені в Національному стандарті щодо цифрової доступності.

Вимоги зазначені в Національному стандарті щодо цифрової доступності, є по суті, вимогами ергономіки до продуктів та послуг ІКТ (інформаційно-комунікаційні технології), до яких відноситься і веб-сайт, що засновані на здобутих знаннях у сфері когнітивної ергономіки й психології та встановлюються з метою створення безбар'єрного цифрового середовища в мережі Інтернет.

Ергономіка – це науково-практична дисципліна, що комплексно вивчає діяльність людини, характеризується міждисциплінарною спрямованістю досліджень щодо процесів, засобів і умов діяльності людини для розроблення теоретичних, методичних і практичних основ створення високоефективних систем «людина – середовище життєдіяльності», в яких реалізується процес життєдіяльності людини у її взаємодії з предметним оточенням, природними процесами і технологічними чинниками²⁶.

Отже, предметом конкретної експертизи веб-сайту є оцінювання функціональних характеристик та ергономічних властивостей веб-сайту.

Висновки. Зазначено, що прийняття закону в сфері «цифрової доступності» буде послідовним та системоутворюючим кроком на шляху створення в Україні безбар'єрності в інформаційному та

²³ Теплицький Б.Б. Актуальні питання призначення експертизи комп'ютерної техніки і програмних продуктів під час розслідування злочинів у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем, комп'ютерних мереж і мереж електров'язку [Current Issues Regarding the Appointment of Expert Examinations of Computer Hardware and Software in the Investigation of Crimes Involving the Use of Computers, Systems, Computer Networks, and Telecommunications Networks]. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ* 2021. № 3 (120). С. 28-34. doi: <https://doi.org/10.33270/01211203.28>

²⁴ Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень [Regulations on the Appointment and Conduct of Forensic Examinations and Expert Studies]: наказ МІОУ від 08 жовтня 1998 р. № 53/5 / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98?find=1&text=комплексн#w1_1

²⁵ Шапошнікова І. І. Основні аспекти вибору типу і проведення експертизи у справах про кіберзлочинність [Key Considerations in Selecting the Type of Expert Examination and Conducting Such Examinations in Cybercrime Cases]. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/insh/osnovni-aspekti-viboru-tipu-i-provedennya-ekspertizi-u-spravah-pro-kiberzlochinnist.html>

²⁶ ДСТУ 3899:2013 Дизайн і ергономіка. Терміни та визначення основних понять [DSTU 3899:2013 Design and Ergonomics. Terms and Definitions of Basic Concepts]. Київ. 2013.

цифровому просторі. Встановлення обов'язкових до виконання норм та юридичної відповідальності в цій сфері призведе до правових заходів реалізації прав, спорів про примушування до виконання обов'язків та притягнення до відповідальності. Акцентовано, що оцінювання веб-сайтів щодо відповідності вимогам цифрової доступності, є дослідженням, яке потребує спеціальних знань у галузі комп'ютерних та інформаційно-комунікаційних технологій, і згодом може бути предметом судового розгляду, а значить і судової експертизи. Доведено, що розробка алгоритму проведення дослідження та методології оцінювання доступності, базується на вимогах стандарту (ДСТУ EN 301 549:2022), а з урахуванням специфіки експертної діяльності та вже існуючих методичних рекомендацій, дозволить забезпечити такі принципи судово-експертної діяльності як об'єктивність і повнота дослідження.

Встановлено, що веб-сайт має розглядатись як «цифровий об'єкт експертизи», тобто такий, що знаходиться в цифровому просторі – мережі Інтернет та характеризується певними ознаками, висвітленими в даній статті. Метою оцінювання веб-сайту під час експертизи (дослідження) його доступності визначено встановлення відповідності/невідповідності вимогам Національного стандарту щодо цифрової доступності. Водночас, предметом експертного дослідження веб-сайту є оцінювання функціональних характеристик та ергономічних властивостей веб-сайту. Експертне завдання запропоновано віднести до діагностичного та формулювати в питанні: чи відповідає веб-сайт вимогам законодавства щодо цифрової доступності? Доведено, що експертиза комп'ютерної техніки і програмних продуктів є тим видом експертизи, яка за компетенцією експертів, за сферою спеціальних базових знань експерта, що необхідні для вирішення вищезазначеного питання має вирішувати вищезазначене експертне завдання.

Перспективи подальших досліджень. Вимоги щодо доступності цифрових ресурсів обумовлюють необхідність розробки та впровадження «Методичних рекомендацій з оцінювання відповідності веб-сайту вимогам доступності» та використання їх судовими експертами під час проведення експертних досліджень.

References

- Cheremnova A. I., Bielik L. S. Tsyfrova informatsiia yak ob'iekt ekspertnoho doslidzhennia v umovakh didzhitalizatsii: problemy ta perspektyvy rozvytku. Kryminalistyka i sudova ekspertyza : mizhvidom. nauk-metod. zb. Kyivskyi NDI sudovykh ekspertyz. Kyiv. Vydavnytstvo Lira-K, 2023. Vyp. 68. S. 57–65. [in Ukrainian].
- DSTU 3899:2013 Dyzain i erhonomika. Terminy ta vyznachennia osnovnykh poniat Kyiv. 2013. [in Ukrainian].
- Foris Yu., Vynohradova V., Havryliuk N. Do pyttannia vzaïemodii sudovykh ekspertiv spetsializovanykh sudovo-ekspertnykh ustanov Ukrainy z merezheiu Internet. *Sudova ekspertyza*. 2025. (2). 102–112. DOI: <https://doi.org/10.32782/forensic.science.2025.2.15> [in Ukrainian].
- Haponenko H. I., Yevtushenko O. V., Shamara I. M. Bezbarierne seredovyshche yak peredumova staloho rozvytku turizmu v Ukraini. *Visnyk kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. N. Karazina*. 2025. Vypusk 21. S. 178–193. DOI: 10.26565/2310-9513-2025-21-19 [in Ukrainian].
- Holikova O. V., Zaks O. V., Demianchuk S. H. Doslidzhennia veb-saitiv pid chas vyrishennia pytan shchodo porushennia avtorskoho prava. *Kryminalistyka i sudova ekspertyza*. 2024. Vyp. 69. S. 662–670. DOI: 10.33994/kndise.2024.69.58 [in Ukrainian].
- Holikova O. V., Zaks O. V., Demianchuk S. H. Doslidzhennia veb-saitiv pid chas vyrishennia pytan shchodo porushennia avtorskoho prava. *Kryminalistyka i sudova ekspertyza*. 2024. Vyp. 69. S. 662–670. DOI: 10.33994/kndise.2024.69.58 [in Ukrainian].
- Hura M. V. Tsyvilno-pravova okhorona Internet-saitu v Ukraini : dys. ... kand. yuryd. nauk : spetsialnist 12.00.03 NAN Ukrainy. In-t derzhavy i prava im. V. M. Koretskoho. Kyiv. 2006. 196 s. [in Ukrainian].
- Instruktsiia pro pryznachennia ta provedennia sudovykh ekspertyz ta ekspertnykh doslidzhen: nakaz MİU vid 08 zhovtnia 1998 r. № 53/5 (zi zminamy ta dopovnenniamy). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98?find=1&text=kompleksn#w1_1 [in Ukrainian].
- Ostroverkhov D. O. Kompiuterna prohrama: skladnyi chy skladnyi tvir. Aktualni pyttannia sudovoi ekspertyzы ta kryminalistyky Zbirnyk materialiv mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii, prysviachenoi 100-richchiu vid dnia narodzhennia doktora yurydychnykh nauk, profesora, zasluzhеноho diiacha nauky i tekhniky Ukrainy M. V. Saltevs'koho (Kharkiv, 7–8 lystopada 2017 roku) Kharkiv: Ministerstvo yustytysii Ukrainy Kharkivskyi naukovodoslidnyi instytut sudovykh ekspertyz im. Zasl. prof. M. S. Bokariusa 2017. S.196–198. [in Ukrainian].
- Pro avtorske pravo i sumizhnyi prava : Zakon Ukrainy vid 01.12.2022 № 2811-IKh (zi zminamy ta dopovnenniamy). Vidomosti Verkhovnoi Rady (VVR), 2023, № 57, st. 166. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2811-20> [in Ukrainian].
- Proekt Zakonu pro tsyfrovu dostupnist tsyfrovyykh resursiv ta elektronnykh posluh vid 22.12.2025. № 14278-1 URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/59411> [in Ukrainian].
- Proiekt zakonu pro tsyfrovu dostupnist v Ukraini vid 05.12.2025 № 14278 URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/59255> [in Ukrainian].
- Shaposhnikova I. I. Osnovni aspekty vyboru tipu i provedennia ekspertyzы u spravakh pro kiberzlochynnist. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/osnovni-aspekty-viboru-tipu-i-provedennya-ekspertyzы-u-spravah-pro-kiberzlochynnist.html> [in Ukrainian].
- Shcherbakovskyi M. H. Pryznachennia ta provadzhennia sudovykh ekspertyz: monohrafiia. Xarkiv. Faktor. 2011. 400 s. [in Ukrainian].

- Shcherbakovskyi M. H. Vidkryti dzherela kiberprostoru yak obiekty sudovo-ekspertnoho doslidzhennia. Teoriia ta praktyka sudovoi ekspertyzy i kryminalistyky. 2024 Vyp. 2 (35). S. 10–27. DOI: 10.32353/khrife.2.2024.02. [in Ukrainian]. .
- She L., Martin F. Systematic Review (2000 to 2021) of Online Accessibility Research in Higher Education. American Journal of Distance Education. 2022. № 36(4). Rr. 327–346. DOI: <https://doi.org/10.1080/08923647.2022.2081438> [in Ukrainian]. .
- Teplytskyi B. B. Aktualni pytannia pryznachennia ekspertyzy kompiuternoï tekhniki i prohramnykh produktiv pid chas rozsliduvannia zlochyniv u sferi vykorystannia elektronno-obchysliuvalnykh mashyn (kompiuteriv), system, kompiuternykh merezh i merezh elektrozv'iazku. Naukovyi visnyk Natsionalnoi akademii vnutrishnikh sprav. 2021. № 3 (120). S. 28–34. DOI: <https://doi.org/10.33270/01211203.28> [in Ukrainian]. .

Надійшла до редколегії: 21.03.2026 / Рецензовано 20.04.2026 / Прийнято до друку 29.04.2026 / Доступно онлайн 30.05.2026

Приклад цитування:

Островерхов, Д. (2026). Предмет, об'єкт і завдання експертного оцінювання відповідності веб-сайтів вимогам щодо «доступності». *Архів кримінології та судових наук*. 1 (13). 87–96. DOI: <https://doi.org/10.32353/acfs.13.2026.06>

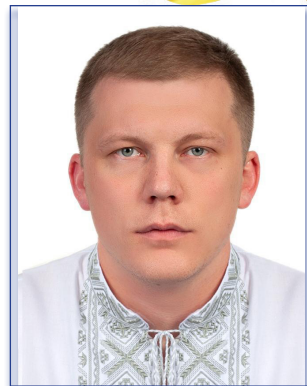
DOI: <https://doi.org/10.32353/acfs.13.2026.07>
УДК 343.98 (477)

Євген Півньов,

доктор філософії у галузі права, докторант Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України
м. Харків, Україна;
ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-2661-5542>,
e-mail: evgenpivnov005@gmail.com

Ганна Спіцина,

доктор юридичних наук, професор,
заступник директора з наукової роботи Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України
м. Харків, Україна;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9131-0642>,
e-mail: spitsyna_hanna@ukr.net

Євген Півньов

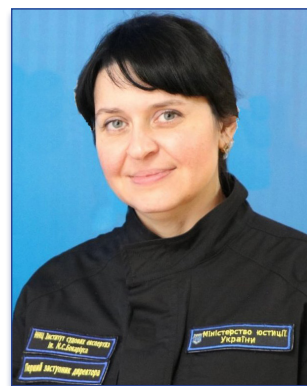
Криміналістична характеристика розкрадань у сфері дорожньо-будівельних робіт

Метою статті є визначення структури криміналістичної характеристики розкрадань у сфері дорожньо-будівельних робіт та розкриття змісту її основних елементів. Обґрунтовано, що розкрадання у зазначеній сфері мають комплексний характер і реалізуються переважно через формально правомірні фінансово-господарські процедури, що істотно ускладнює їх виявлення та доказування. Особливу увагу приділено специфіці способу вчинення таких кримінальних правопорушень, який поєднує документальне фальсифікування та технологічні порушення під час виконання робіт, а також обставини їх учинення в умовах воєнного стану, що характеризується спрощенням процедур контролю, підвищеною терміновістю інфраструктурних проектів і зростанням ризиків зловживань. Досліджено особливості особи злочинця, предмета посягання та слідової картини, яка має переважно документально-цифровий характер. Доведено, що ефективність розслідування розкрадань у сфері дорожньо-будівельних робіт визначається не лише повнотою криміналістичної характеристики, а й здатністю адаптувати її елементи до конкретних умов учинення правопорушення, забезпечуючи формування обґрунтованих слідчих версій та відповідних їм алгоритмів слідчих (розшукових) і процесуальних дій.

Ключові слова: кримінальне правопорушення, досудове розслідування, криміналістична методика, криміналістична характеристика, розкрадання майна, привласнення, розтрата, слідча (розшукова) дія, огляд.

Постановка наукової проблеми. В умовах безпрецедентних викликів, спричинених збройною агресією РФ проти України, розкрадання бюджетних коштів із подальшою їх легалізацією набуває вагомого економічного значення, а також може вплинути й на стан безпекового середовища. Такі явища створюють додаткові ризики для стабільності держави, підривають довіру до публічних інституцій і негативно впливають на спроможність України забезпечувати ефективне функціонування системи управління в умовах війни. Щобільше, рівень доброчесності державних органів, представників політичної еліти та бізнесу безпосередньо впливає на готовність міжнародних партнерів надавати Україні військову, фінансову та гуманітарну допомогу¹.

За таких умов проблеми тінізації економіки та легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, виходять за межі «ординарних» соціально-економічних викликів і набувають критичного значення, особливо

Ганна Спіцина

¹ Батиргарєєва В. С. Легалізація доходів, одержаних від розкрадання бюджетних коштів під час дорожньо-будівельних робіт: до кримінологічного аналізу проблеми [Legalization of proceeds derived from the embezzlement of public funds during road construction projects: A criminological analysis of the issue]. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2024. Т. 31. №1. С. 246. DOI: [10.31359/1993-0909-2023-31-1-245](https://doi.org/10.31359/1993-0909-2023-31-1-245).

тоді, коли вони розгортаються на тлі воєнних подій. Особливу загрозу становлять зловживання у сфері дорожньо-будівельних робіт, яка традиційно залишається однією з найбільш криміногенних. За експертними оцінками, від 10 до 30 % бюджетних коштів, спрямованих на будівництво, реконструкцію та ремонт автомобільних доріг, використовуються незаконно, що завдає суттєвої шкоди бюджетам різних рівнів і створює загрозу економічній безпеці держави².

Наслідки таких правопорушень не обмежуються лише фінансовими втратами. Порушення технологій виконання дорожніх робіт, використання неякісних матеріалів та формальний характер контролю за їх виконанням призводять до погіршення стану дорожньої інфраструктури, що безпосередньо впливає на безпеку дорожнього руху, створюючи ризики для життя і здоров'я громадян, а також їх майнових інтересів. Водночас проблематика належного управління дорожнім господарством тривалий час залишалася недостатньо дослідженою у криміналістичному аспекті.

Попри трансформацію державних інфраструктурних програм в умовах воєнного стану, проблематика розкрадання бюджетних коштів у сфері дорожнього будівництва не втратила своєї актуальності. Навпаки, вона набуває додаткового значення, оскільки дорожні роботи продовжують виконуватися, зокрема в районах, наближених до зон бойових дій, де забезпечення належного стану транспортної інфраструктури є критично важливим для обороноздатності, логістики та евакуації військових і цивільного населення. Мало того, у сучасних умовах до таких робіт нерідко відносять і облаштування елементів інженерного захисту, зокрема встановлення або натягування антидронових сіток над окремими ділянками доріг чи об'єктами інфраструктури. Це розширює сферу потенційних зловживань, оскільки створює додаткові можливості для маніпулювання обсягами, вартістю та якістю виконаних робіт. За таких умов інформаційний простір і надалі містить численні повідомлення про можливі зловживання у цій сфері. Тому важливо забезпечити своєчасне реагування на подібні повідомлення і вживати заходів щодо ефективної протидії цим злочинам.

За таких умов особливої уваги потребує аналіз розтрата бюджетних коштів як однієї з ключових форм заволодіння майном у сфері дорожньо-будівельних робіт. Саме ця форма протиправної діяльності є найбільш поширеною, оскільки реалізується у межах законної господарської діяльності через зловживання службовим становищем і використання формально правомірних управлінських і фінансових процедур. Тому ми вважаємо за потрібне дослідити криміналістичну характеристику цієї групи кримінальних правопорушень.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Проблематика привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем посідає вагоме місце у сучасних дослідженнях. Наявний науковий доробок охоплює як загальнотеоретичні підходи до розуміння цих кримінальних правопорушень, так і окремі аспекти їх криміналістичної характеристики, детермінації та методики розслідування.

У працях І. О. Нехаєнка обґрунтовано значення криміналістичної характеристики як важливого елемента побудови методики розслідування привласнення та розтрата майна³. Автор акцентує увагу на типових способах учинення таких злочинів, особливостях їх документального супроводу та механізмах приховування протиправної діяльності. Д. С. Юр'єв досліджує окремі аспекти фіксації інформації про подію кримінального правопорушення, зокрема в контексті огляду комп'ютерних даних, що є важливим з огляду на цифровізацію фінансово-господарських процесів⁴.

² Кримінологічна ситуація в Україні в умовах війни: основні тенденції. 2022 рік [The Criminological Situation in Ukraine During the War: Key Trends, 2022]: монографія / авт. кол.: М. Г. Вербеньський, О. Г. Кулик, І. В. Наумов та ін. ; за заг. ред. М. Г. Вербеньського. Київ : Юрінком Інтер, 2023. С. 326-327.

³ Нехаєнко І. О. Основи методики розслідування привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем [Fundamentals of the Methodology for Investigating the Misappropriation, Embezzlement, or Misuse of Property Through Abuse of Official Position]: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2025. 220 с.

⁴ Юр'єв Д. С. Процесуальні особливості огляду комп'ютерних даних у кримінальному провадженні за фактами розкрадань майна на підприємствах металургійної промисловості [Procedural Aspects of the Examination of Computer Data in Criminal Proceedings Concerning

ФІНАНСУВАННЯ

Це дослідження не отримувало жодних спеціальних грантів від фінансуючих організацій у державному, комерційному чи некомерційному секторах.

ЗАСТЕРЕЖЕННЯ

Фінансуюча сторона не брала участі в розробці дизайну дослідження, зборі та аналізі даних, прийнятті рішення про публікацію або підготовці рукопису.

УЧАСНИКИ

Автор брав участь виключно в інтелектуальній дискусії, що лежить в основі цієї статті, дослідженні прецедентного права, написанні та редагуванні, і несе відповідальність за зміст та інтерпретацію.

ДЕКЛАРАЦІЯ ПРО КОНФЛІКТ ІНТЕРЕСІВ

Автор заявляє, що у нього немає конфлікту інтересів.

CREATIVE COMMONS 4.0 ATTRIBUTION INTERNATIONAL (CC_BY_4.0)

Ця стаття з відкритим доступом, поширена на умовах Ліцензії атрибуції Creative Commons (CC_BY_4.0), що дає змогу необмежено використовувати, поширювати й відтворювати на будь-якому носії за умови посилання на оригінального(-их) автора(-ів) та джерела.

Yevhen Pivnov,
Hanna Spitsyna

CRIMINAL CHARACTERISTICS OF STEALING IN THE SPHERE OF ROAD SERVICES

The purpose of this article is to identify the structure of the criminalistic characteristics of robbery in the field of road construction work and to reveal the basis of its main elements. It is established that theft from the designated sphere is complex and carried out primarily through formally legitimate financial-state procedures, making their identification and proof extremely difficult. Particular attention is paid to the specificity of the method of committing such criminal offenses, such as documentary falsification and technological destruction under the hour of conquest, as well as the situation of their perpetration in the minds of the military camp, which is characterized by simplified control procedures, advanced terminology of infrastructure projects, and increased risks of fraud. The peculiarity of the individual of the evildoer, the subject of the encroachment, and the trace picture, which has an important documentary-digital nature, has been identified. It has been proven that the effectiveness of the investigation of theft in the field of traffic police is determined not by the completeness of the criminalistic characteristics, but by the ability to adapt these elements to the specific minds of the crime offenses, ensuring the safe formation of rounded investigative versions and related algorithms for investigative (sound) and procedural actions.

Keywords: criminal offense, pre-trial investigation, forensic methodology, forensic characteristics, theft of property, appropriation, embezzlement, investigative (search) action, inspection

Окремий напрям досліджень пов'язаний із характеристикою особи злочинця. Так, М. Довгошия підкреслює, що суб'єктом розтрати є спеціальний суб'єкт – особа, якій майно ввірене або перебуває у її віданні, що зумовлює специфіку способу вчинення злочину⁵. Подібні підходи розвиваються у працях В. А. Бідняка, де розкривається роль службових осіб у механізмі вчинення таких кримінальних правопорушень⁶.

Значну увагу в науковій літературі приділено дослідженню детермінант зазначених діянь. Зокрема, І. В. Шекун аналізує фактори, що зумовлюють вчинення привласнення та розтрати майна в умовах воєнного стану, наголошуючи на впливі соціально-економічної нестабільності, зниження рівня контролю та трансформації управлінських процесів⁷. У цьому ж контексті Д. Ю. Овсій розглядає кримінально-правові та кримінологічні засади запобігання економічним злочинам, у межах яких розкрадання майна виступає складовою ширшого комплексу правопорушень у сфері господарської діяльності⁸.

Проблематика розмежування окремих форм розкрадання, зокрема привласнення і розтрати, стала предметом досліджень Д. С. Соколова, М. О. Думчикова⁹. Криміналістичні аспекти суміжних правопорушень, пов'язаних із неефективним використанням державного майна, гуманітарної допомоги та інших ресурсів, досліджуються у працях А. В. Степанченка, де акцентується увага на особливостях механізму вчинення таких діянь і формування доказів¹⁰. Водночас аналіз наукових джерел свідчить, що, попри значну кількість досліджень, питання криміналістичної характеристики та методики розслідування розтрати майна у специфічних сферах, зокрема у дорожньо-будівельній галузі, особливо в умовах воєнного стану, залишаються недостатньо розробленими. Недостатня увага приділяється також трансформації способів учинення таких правопорушень, зумовленій змінами у публічному управлінні, цифровізацією процесів та появою нових об'єктів посягання.

Це зумовлює необхідність подальших наукових розвідок, спрямованих на поглиблення криміналістичного аналізу зазначених діянь, уточнення їх криміналістично значущих ознак, а також розроблення ефективних рекомендацій щодо їх виявлення та розслідування.

Theft of Property at Enterprises in the Metallurgical Industry]. *Сучасна доктрина права*. 2025. № 10 (92). С. 129-137.

⁵ Довгошия М. Характеристика особи, яка вчиняє розтрату майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем у сфері транспортної інфраструктури [Characteristics of a person who embezzles or misappropriates property by abusing their official position in the field of transportation infrastructure] // Актуальні питання підготовки фахівців для сектору безпеки і оборони в умовах війни : матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (м. Кропивницький, 17 квітня 2025 року). Кропивницький : ДонДУВС, 2025. С. 702-705.

⁶ Бідняк В. А. Криміналістична характеристика кримінальних правопорушень, пов'язаних із державним забезпеченням сфери охорони здоров'я [A Criminalistic Analysis of Criminal Offenses Related to State-Funded Healthcare]. *Криміналістичний вісник*. 2025. № 1 (43). С. 34-46. DOI: <https://doi.org/10.37025/1992-4437/2025-43-1-34>.

⁷ Shekun I. Determinants of embezzlement in the sphere of official activity. *Entrepreneurship, Economy and Law*. 2024. № 1. P. 119-123. DOI: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2024.1.21>.

⁸ Овсій Д. Ю. Кримінально-правові та кримінологічні заходи запобігання ухиленню від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) у сфері житлового будівництва в Україні [Criminal law and criminological measures to prevent tax evasion and the evasion of fees (mandatory payments) in the housing construction sector in Ukraine]: дис. ... д-ра юрид. наук: 081 Право. Київ, 2025. 292 с.

⁹ Думчиков М. О. Предмет кримінального правопорушення, передбаченого ст. 201-2 КК України: проблеми термінологічної визначеності та правозастосування [The Subject Matter of the Criminal Offense Under Article 201-2 of the Criminal Code of Ukraine: Issues of Terminological Clarity and Law Enforcement]. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2026. Т. 2. № 2. С. 346-351; Соколов Д. С. Кримінологічна характеристика особи злочинця, що вчиняє кримінальні правопорушення у сфері публічних закупівель [Criminological profile of an offender who commits criminal offenses in the field of public procurement]. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2025. № 74. С. 34-37. DOI: <https://doi.org/10.32782/2307-1745.2025.74.7>.

¹⁰ Степанченко А. В. Криміналістична характеристика та особливості розслідування незаконного використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги [Criminal profile and investigative aspects of the unlawful use of humanitarian aid, charitable donations, or free assistance for profit]: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2025. 220 с.

KRIMINALISTISCHE MERKMALE VON DIEBSTÄHLEN IM BEREICH DES STRASSENBAUS

Dieser Artikel zielt darauf ab, die Struktur der kriminalistischen Merkmale von Unterschlagung im Bereich des öffentlichen Straßenbaus zu ermitteln und deren wesentliche Bestandteile aufzuzeigen. Er belegt, dass Unterschlagung in diesem Bereich komplex ist und hauptsächlich über formal rechtmäßige finanzielle und wirtschaftliche Verfahren erfolgt, was deren Aufdeckung und Beweisführung erheblich erschwert. Besonderes Augenmerk wird auf die Besonderheiten der Vorgehensweise bei diesen Straftaten gelegt, die die Fälschung von Dokumenten und technische Verstöße bei der Ausführung der Arbeiten kombinieren, sowie auf die Umstände ihrer Begehung unter dem Regime des Kriegsrechts, das durch vereinfachte Kontrollverfahren, eine erhöhte Dringlichkeit von Infrastrukturprojekten und ein höheres Missbrauchsrisiko gekennzeichnet ist. Die Persönlichkeitsmerkmale des Täters, der Gegenstand der Unterschlagung und die Spuren, vor allem dokumentarische und digitale, werden analysiert.

Es hat sich gezeigt, dass die Wirksamkeit von Ermittlungen bei Diebstählen im Bereich des Straßenbaus nicht nur von der Vollständigkeit der kriminalistischen Merkmale abhängt, sondern auch von der Fähigkeit, deren Elemente an die spezifischen Umstände der Straftat anzupassen, wodurch fundierte Ermittlungshypothesen und entsprechende Algorithmen für Ermittlungs- (kriminalistische) und Verfahrensmaßnahmen gewährleistet werden.

Schlüsselwörter: Straftat, Vorermittlung, kriminalistische Methodik, kriminalistische Merkmale, Unterschlagung, Unterschlagung, U n t e r s c h l a g u n g , Ermittlungshandlung (Ermittlung), Inspektion.

Мета статті – визначити структуру криміналістичної характеристики розкрадань у сфері дорожньо-будівельних робіт, надати характеристику її змістовним компонентам.

Викладення основного матеріалу дослідження. Заслугує на підтримку позиція М. М. Єфімова, який розглядає криміналістичну характеристику як динамічну наукову категорію, зміст якої не є сталим і підлягає трансформації залежно від конкретних умов функціонування суспільства та криміногенної ситуації. Такий підхід є методологічно виправданим, оскільки кримінальна діяльність постійно еволюціонує, а отже, змінюються і способи її вчинення, і механізми слідотворення. Водночас важливим є висновок ученого про прикладне значення цієї категорії: елементи криміналістичної характеристики можуть використовуватися як основа для побудови слідчих версій. Зокрема, аналіз способу, часу та місця вчинення кримінального правопорушення дозволяє сформулювати обґрунтовані припущення щодо особи злочинця, тоді як встановлення суб'єкта та окремих обставин події відкриває можливості для виявлення інших, раніше не розкритих епізодів його протиправної діяльності¹¹.

Щодо структури криміналістичної характеристики, у науковій літературі сформовано декілька підходів до визначення її елементного складу. Так, М. В. Салтєвський пропонує відносно лаконічну модель, до якої відносить: предмет злочинного посягання, спосіб учинення злочину у широкому розумінні, типову обстановку (слідову картину) та особу злочинця¹². Такий підхід акцентує увагу на ключових елементах, що безпосередньо відображають механізм злочинної діяльності.

Водночас інші дослідники, зокрема В. С. Кузьмичов і Г. І. Прокопенко, пропонують більш розгорнуту структуру, доповнюючи її характеристикою особи потерпілого. У цьому випадку криміналістична характеристика охоплює не лише предмет посягання, спосіб учинення та слідову картину, а й соціально-біологічні властивості суб'єкта злочину, а також віктимологічні особливості потерпілої сторони¹³. Такий підхід дозволяє ширше відобразити взаємодію учасників кримінально протиправної події та умови її реалізації.

Подальший розвиток цієї концепції простежується у працях В. В. Тищенко, який пропонує системний підхід до побудови криміналістичної характеристики, включаючи до її складу не лише традиційні елементи, а й такі компоненти, як цілі та мотиви злочинної діяльності, механізм її реалізації та наслідки. У такий спосіб криміналістична характеристика набуває ознак комплексної моделі, що відображає не лише зовнішні прояви злочину, а й його внутрішню структуру та причинно-наслідкові зв'язки¹⁴.

Ще більш деталізований підхід запропоновано О. М. Дуфенюк, яка включає до системи криміналістичної характеристики розширений перелік елементів: спосіб готування, вчинення та приховування злочину, типову особу злочинця і потерпілого, час, місце й обстановку, знаряддя та засоби, предмет посягання, а також слідову картину¹⁵. Така модель дозволяє максимально повно відобразити криміналістично значущі ознаки правопорушення та створює широкі можливості для їх використання у процесі доказування.

Таким чином, аналіз наукових підходів свідчить про відсутність єдиного універсального підходу до визначення структури криміналістичної характеристики. Водночас усі наведені концепції об'єднують розуміння її

¹¹ Єфімов М. М. Наукові диспути щодо побудови криміналістичної характеристики правопорушень проти моральності [Academic debates on the development of a forensic profile of offenses against public morality]. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2021. № 4. С. 244.

¹² Салтєвський М. В. Криміналістика (у сучасному викладі) [Forensic Science (in its modern form)]: підручник. Київ: Кондор, 2008. С. 141.

¹³ Кузьмичов В. С., Прокопенко Г. І. Криміналістика [Forensic Science (in its modern form)]: навч. посіб. / за заг. ред. В. Г. Гончаренка та Є. М. Моїсєєва. Київ: Юрінком Інтер, 2001. С. 253.

¹⁴ Тищенко В. В. Теоретичні і практичні основи методики розслідування злочинів [Theoretical and Practical Foundations of Criminal Investigation Methods]: монографія. Одеса: Фенікс, 2007. С. 87.

¹⁵ Криміналістика [[Forensic Science]: підручник / за заг. ред. Є. В. Пряхіна. 3-тє вид., переробл. та допов. Львів: ЛьвДУВС, 2016. С. 507.

Yevhen Pivnov,
Hanna Spitsyna

**CARACTÉRISTIQUES
CRIMINALISTIQUES DES VOLS
DANS LE DOMAINE DES
TRAVAUX DE CONSTRUCTION
DE ROUTES**

Cet article vise à déterminer la structure des caractéristiques criminalistiques du détournement de fonds dans le secteur des travaux publics routiers et à en révéler les principaux éléments constitutifs. Il démontre que le détournement de fonds dans ce domaine est complexe et s'opère principalement par le biais de procédures financières et économiques formellement légitimes, ce qui complique considérablement sa détection et sa preuve. Une attention particulière est portée aux spécificités du mode opératoire de ces infractions, qui combine falsification de documents et violations techniques lors de l'exécution des travaux, ainsi qu'aux circonstances de leur commission sous le régime de la loi martiale, caractérisée par des procédures de contrôle simplifiées, une urgence accrue des projets d'infrastructure et des risques d'abus plus élevés. Les traits de personnalité du criminel, l'objet du détournement et les traces, principalement documentaires et numériques, sont analysés. Il a été prouvé que l'efficacité des enquêtes sur les vols dans le domaine des travaux de construction routière est déterminée non seulement par l'exhaustivité des caractéristiques criminalistiques, mais aussi par la capacité d'adapter ses éléments aux conditions spécifiques de l'infraction, assurant ainsi la formation de versions d'enquête étayées et d'algorithmes correspondants d'actions d'enquête (défectives) et procédurales.

Mots-clés : infraction pénale, enquête préliminaire, méthodologie criminalistique, caractéristiques criminalistiques, détournement de fonds, détournement de fonds, détournement de fonds, action d'enquête (recherche), inspection.

як системи взаємопов'язаних елементів, що відображають механізм злочинної діяльності та можуть бути використані для побудови слідчих версій, організації розслідування і формування тактичних рекомендацій. Саме це створює методологічне підґрунтя для адаптації зазначеної категорії до дослідження розкрадань у сфері дорожньо-будівельних робіт.

Криміналістична характеристика розкрадання майна у сфері дорожньо-будівельних робіт є складною багатокомпонентною системою, що відображає сукупність криміналістично значущих ознак відповідних кримінальних правопорушень і забезпечує наукову основу для розроблення ефективних методик їх розслідування. Її структура формується з урахуванням специфіки механізму злочинної діяльності та охоплює, зокрема, такі елементи, як спосіб учинення кримінального правопорушення, обставини його вчинення, особа злочинця, предмет посягання, а також характерні сліди злочину.

Узагальнення результатів аналізу матеріалів судової практики щодо кримінальних правопорушень, пов'язаних із привласненням, розтратою майна або заволодінням ним шляхом зловживання службовим становищем у сфері дорожньо-будівельних робіт, дає підстави сформулювати системну криміналістичну характеристику зазначеної категорії діянь як складного багаторівневого явища, що поєднує матеріальні, документальні та організаційні компоненти злочинної діяльності.

Насамперед встановлено, що предметом злочинного посягання у таких кримінальних правопорушеннях є бюджетні кошти, спрямовані на фінансування будівництва, реконструкції або ремонту автомобільних доріг, а також матеріальні ресурси, які використовуються у процесі виконання робіт (зокрема, асфальтобетонні суміші, будівельні матеріали, техніка). При цьому характерною є подвійна природа предмета: з одного боку – це фінансові ресурси, що перебувають у публічній власності, з іншого – матеріальні об'єкти, через маніпулювання якими безпосередньо реалізується злочинний умисел.

Спосіб учинення таких кримінальних правопорушень має переважно комплексний характер і поєднує елементи документального фальсифікування та технологічних порушень. Найбільш типовими є: внесення свідомо неправдивих відомостей до актів приймання виконаних робіт (форми КБ-2в, КБ-3), завищення обсягів і вартості виконаних робіт, підміна або використання матеріалів нижчої якості, ніж передбачено проектною документацією, а також формальне підтвердження виконання робіт без їх фактичної перевірки. У ряді випадків ці дії супроводжуються створенням видимості законності шляхом дотримання зовнішніх процедур погодження та підписання документів уповноваженими особами.

Спосіб злочинної діяльності характеризується багатостадійністю та включає: укладення договорів на виконання робіт, організацію їх виконання, використання матеріалів із відхиленням від встановлених стандартів, документальне оформлення недостовірних даних щодо обсягів і вартості, подання відповідних документів для оплати та отримання бюджетних коштів. Важливою ознакою є інтеграція виробничих, фінансових і документальних процесів, що забезпечує латентність злочину та ускладнює його виявлення.

Обстановка вчинення таких кримінальних правопорушень, як правило, пов'язана з реалізацією масштабних інфраструктурних проєктів, у межах яких залучена значна кількість суб'єктів (замовники, підрядники, субпідрядні організації, постачальники матеріалів, органи технічного нагляду). Формально наявна система контролю (технічний нагляд, лабораторні дослідження, погодження актів) нерідко має декларативний або формалізований характер, що створює сприятливі умови для зловживань.

Типовою є і характеристика особи злочинця. Ним стає службова особа, наділена організаційно-розпорядчими й адміністративно-господарськими функціями, яка має доступ до управління фінансовими ресурсами та процесом документального оформлення виконаних робіт. Водночас така особа часто не здійснює безпосереднього контролю за технологічним процесом, що дозволяє їй дистанціюватися від окремих етапів реалізації злочинної схеми та ускладнює доведення умислу.

Особливістю криміналістичної характеристики є також визначення потерпілої сторони, якою виступають державні органи або органи місцевого самоврядування як розпорядники бюджетних коштів, а опосередко-

CECHY KRIMINALISTYCZNE KRADZIEŻY W SEKTORZE BUDOWY DRÓG

Celem niniejszego artykułu jest określenie struktury cech kryminalistycznych malwersacji w sektorze budowy dróg publicznych oraz wskazanie ich istotnych elementów. Artykuł dowodzi, że malwersacje w tym sektorze mają charakter złożony i odbywają się głównie poprzez formalnie zgodne z prawem procedury finansowe i gospodarcze, co znacznie utrudnia ich wykrywanie i udowodnienie. Szczególną uwagę poświęcono specyfice sposobu działania w przypadku tych przestępstw, łączących fałszowanie dokumentów i naruszenia techniczne podczas wykonywania prac, a także okolicznościom ich popełnienia w warunkach stanu wojennego, charakteryzujących się uproszczonymi procedurami kontrolnymi, zwiększoną pilnością projektów infrastrukturalnych i wyższym ryzykiem nadużyć. Analizowane są cechy osobowości sprawcy, przedmiot malwersacji oraz ślady, przede wszystkim dokumentalne i cyfrowe.

Okazało się, że skuteczność dochodzeń w sprawach kradzieży w sektorze budownictwa drogowego zależy nie tylko od kompletności cech kryminalistycznych, ale także od umiejętności dostosowania ich elementów do konkretnych okoliczności przestępstwa, co pozwala na sformułowanie uzasadnionych hipotez śledczych oraz opracowanie odpowiednich algorytmów działań dochodzeniowych (kryminalistycznych) i proceduralnych.

Słowa kluczowe: przestępstwo, wstępne dochodzenie, metodyka kryminalistyczna, cechy kryminalistyczne, defraudacja, defraudacja, czynność dochodzeniowa (dochodzenie), inspekcja.

vano — держава в цілому та суспільство, оскільки наслідки таких правопорушень виходять за межі суто майнової шкоди.

Засоби вчинення злочину мають переважно документальний та технічний характер і включають офіційні фінансово-господарські документи, комп'ютерну техніку, програмні засоби обліку, а також нормативно-технічну документацію, яка використовується для обґрунтування обсягів і вартості робіт. Саме ці засоби забезпечують створення формально правомірної оболонки злочинної діяльності.

Слідова картина у справах цієї категорії має специфічний характер і виявляється не стільки у безпосередніх матеріальних слідах, скільки у невідповідностях між фактичними та задекларованими показниками. До таких слідів належать: розбіжності у кількості та якості використаних матеріалів, невідповідність вартості робіт ринковим показникам, наявність економічно необґрунтованих витрат. Встановлення цих ознак, як правило, потребує проведення комплексних судових експертиз – будівельно-технічних, економічних, товарознавчих.

Окремої уваги заслуговують мотив і мета вчинення кримінальних правопорушень. Вони мають корисливий характер і спрямовані на незаконне заволодіння бюджетними коштами у значних або особливо великих розмірах. Водночас аналіз судової практики свідчить, що навіть за наявності об'єктивних ознак, характерних для розтрата, доведення суб'єктивної сторони, зокрема умислу службової особи, становить суттєві труднощі.

Узагальнюючи, слід зазначити, що криміналістична характеристика розкрадань у сфері дорожньо-будівельних робіт відображає типову модель злочинної діяльності, яка базується на поєднанні організаційних, документальних і технологічних елементів. Водночас вона має ймовірнісний характер і не може підміняти собою процес доказування, оскільки її елементи потребують підтвердження належними та допустимими доказами. Саме це зумовлює необхідність подальшого вдосконалення методик розслідування таких кримінальних правопорушень із урахуванням їх високої латентності, складності механізму вчинення та специфіки слідової картини.

Висновки. Центральним елементом криміналістичної характеристики розглядуваної категорії кримінальних правопорушень є спосіб їх учинення, який у сфері дорожньо-будівельних робіт набуває переважно документально-управлінського змісту. Реалізація злочинного умислу відбувається шляхом використання формально правомірних процедур фінансово-господарської діяльності, що створює ефект легітимності протиправних дій та істотно ускладнює їх своєчасне виявлення і доведення. Така «інституціоналізація» способу вчинення зумовлює високий рівень латентності відповідних кримінальних правопорушень і потребує застосування спеціалізованих криміналістичних підходів до їх викриття.

Суттєвого значення набуває обстановка вчинення кримінального правопорушення, яка в умовах воєнного стану трансформується та характеризується підвищеною динамічністю і складністю. Виконання робіт у прифронтових регіонах, обмеженість ресурсів для належного технічного контролю, спрощення процедур закупівель і приймання робіт, а також пріоритетність швидкого відновлення інфраструктури формують специфічне середовище, у якому послаблюються превентивні та контрольні механізми. У сукупності це створює додаткові можливості для зловживань і підвищує ризики неефективного використання бюджетних коштів.

Важливою складовою криміналістичної характеристики є особа злочинця або суб'єктний склад таких кримінальних правопорушень. Йдеться про спеціальних суб'єктів – службових осіб органів публічної влади, державних і комунальних підприємств, а також представників підприємств, які наділені повноваженнями щодо організації робіт і розпорядження фінансовими ресурсами. Для цієї категорії правопорушень характерною є координація дій кількох осіб, що в окремих випадках набуває ознак організованої діяльності та ускладнює встановлення індивідуальної ролі кожного учасника.

Не менш значущим є предмет посягання, яким стають бюджетні кошти, спрямовані на розвиток дорожньої інфраструктури, а також матеріальні ресурси, що використовуються у процесі виконання робіт. Специфіка галузі, що передбачає значні обсяги фінансування та складні технологічні процеси, об'єктивно ускладнює контроль за фактичним ви-

користанням ресурсів і створює передумови для їх неправомірного відчуження або нецільового використання.

Своєрідною є і слідова картина, яка має переважно документально-цифровий характер і проявляється у вигляді системи взаємопов'язаних відображень у фінансово-господарській та технічній документації. Типовими є невідповідності між фактичними та задекларованими обсягами і вартістю робіт, даними бухгалтерського обліку, результатами технічного контролю, а також цифровими слідами комунікації між учасниками правовідносин. Виявлення та інтерпретація таких слідів обумовлює необхідність активного залучення спеціальних знань, зокрема у формі будівельно-технічних та економічних експертиз.

Отже, криміналістична характеристика розкрадання майна у сфері дорожньо-будівельних робіт постає як цілісна система взаємопов'язаних елементів, що відображають специфіку механізму злочинної діяльності. Її наукове осмислення має не лише теоретичне, а й безпосереднє прикладне значення, оскільки створює підґрунтя для формування типових слідчих ситуацій, побудови обґрунтованих слідчих версій та розроблення ефективних тактичних рекомендацій, спрямованих на підвищення результативності розслідування відповідних кримінальних правопорушень.

References

- Batyrhareieva V. S. Lehalizatsiia dokhodiv, oderzhanykh vid rozkradannia biudzhetykh koshtiv pid chas dorozhno-budivelnnykh robot: do kryminolohichnoho analizu problemy [Legalization of proceeds derived from the embezzlement of public funds during road construction projects: A criminological analysis of the issue]. *Visnyk Natsionalnoi akademii pravovykh nauk Ukrainy*. 2024. T. 31. №1. S. 246. DOI: 10.31359/1993-0909-2023-31-1-245. [in Ukrainian].
- Bidniak V. A. Kryminalistychna kharakterystyka kryminalnykh pravoporushen, poviazanykh iz derzhavnym zabezpechenniam sfery okhorony zdorovia [A Criminalistic Analysis of Criminal Offenses Related to State-Funded Healthcare]. *Kryminalistychnyi visnyk*. 2025. № 1 (43). S. 34–46. DOI: <https://doi.org/10.37025/1992-4437/2025-43-1-34>. [in Ukrainian].
- Dovhoshyia M. Kharakterystyka osoby, yaka vchyniaie roztratu maina abo zavolodinnia nym shliakhom zlovzhyvannia sluzhbovym stanovyschem u sferi transportnoi infrastruktury [Characteristics of a person who embezzles or misappropriates property by abusing their official position in the field of transportation infrastructure] // Aktualni pytannia pidhotovky fakhivtsiv dlia sektoru bezpeky i oborony v umovakh viiny : materialy II Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii (m. Kropyvnytskyi, 17 kvitnia 2025 roku). Kropyvnytskyi : DonDUVS, 2025. S. 702-705. [in Ukrainian].
- Dumchikov M. O. Predmet kryminalnoho pravoporushennia, peredbachenoho st. 201-2 KK Ukrainy: problemy terminolohichnoi vyznachenosti ta pravozastosuvannia [The Subject Matter of the Criminal Offense Under Article 201-2 of the Criminal Code of Ukraine: Issues of Terminological Clarity and Law Enforcement]. *Analitichno-porivnialne pravoznavstvo*. 2026. T. 2. № 2. S. 346-351 [in Ukrainian].
- Kryminalistyka [[Forensic Science]: pidruchnyk / za zah. red. Ye. V. Priakhina. 3-tie vyd., pererobl. ta dopov. Lviv : LvDUVS, 2016. S. 507. [in Ukrainian].
- Kryminolohichna sytuatsiia v Ukraini v umovakh viiny: osnovni tendentsii. 2022 rik [The Criminological Situation in Ukraine During the War: Key Trends. 2022]: monohrafiia / avt. kol.: M. H. Verbenskyi, O. H. Kulyk, I. V. Naumov ta in. ; za zah. red. M. H. Verbenskoho. Kyiv : Yurinkom Inter, 2023. S. 326-327. [in Ukrainian].
- Kuzmichov V. S., Prokopenko H. I. Kryminalistyka [Forensic Science (in its modern form)]: navch. posib. / za zah. red. V. H. Honcharenka ta Ye. M. Moisieieva. Kyiv : Yurinkom Inter, 2001. S. 253. [in Ukrainian].
- Nekhaienko I. O. Osnovy metodyky rozsliduvannia pryvlasnennia, roztraty maina abo zavolodinnia nym shliakhom zlovzhyvannia sluzhbovym stanovyschem [Fundamentals of the Methodology for Investigating the Misappropriation, Embezzlement, or Misuse of Property Through Abuse of Official Position]: dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.09. Kyiv, 2025. 220 s. [in Ukrainian].
- Ovsii D. Yu. Kryminalno-pravovi ta kryminolohichni zakhody zapobihannia ukhylenniu vid splaty podatkov, zboriv (oboviazkovykh platezhiv) u sferi zhytlovoho budivnytstva v Ukraini [Criminal law and criminological measures to prevent tax evasion and the evasion of fees (mandatory payments) in the housing construction sector in Ukraine]: dys. ... d-ra yuryd. nauk: 081 Pravo. Kyiv, 2025. 292 s. [in Ukrainian].
- Saltevskyi M. V. Kryminalistyka (u suchasnomu vykladі) [Forensic Science (in its modern form)]: pidruchnyk. Kyiv : Kondor, 2008. S. 141. [in Ukrainian].
- Shekun I. Determinants of embezzlement in the sphere of official activity. *Entrepreneurship, Economy and Law*. 2024. № 1. R. 119–123. DOI: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2024.1.21>. [in Ukrainian].
- Sokolov D. S. Kryminolohichna kharakterystyka osoby zlochyntsia, shcho vchyniaie kryminalni pravoporushennia u sferi publichnykh zakupivel [Criminological profile of an offender who commits criminal offenses in the field of public procurement]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu*. 2025. № 74. S. 34-37. DOI: <https://doi.org/10.32782/2307-1745.2025.74.7>. [in Ukrainian].
- Stepanchenko A. V. Kryminalistychna kharakterystyka ta osoblyvosti rozsliduvannia nezakonnoho vykorystannia z metoiu otrymanna prybutku humanitarnoi dopomohy, blahodiinykh pozhertv abo bezoplatnoi dopomohy [Criminal profile and investigative aspects of the unlawful use of humanitarian aid, charitable donations, or free assistance for profit]: dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.09. Kyiv, 2025. 220 s. [in Ukrainian].
- Tishchenko V. V. Teoretychni i praktychni osnovy metodyky rozsliduvannia zlochyntiv [Theoretical and Practical Foundations of Criminal Investigation Methods]: monohrafiia. Odesa : Feniks, 2007. S. 87. [in Ukrainian].

- Yefimov M. M. Naukovi dysputy shchodo pobudovy kryminalistychnoi kharakterystyky pravoporushen proty moralnosti [Academic debates on the development of a forensic profile of offenses against public morality]. *Naukovyi visnyk Dnipropetrovskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav*. 2021. № 4. S. 244. [in Ukrainian]. .
- Yuriev D. S. Protsesualni osoblyvosti ohliadu kompiuternykh danykh u kryminalnomu provadzhenni za faktamy rozkradan maina na pidpriemstvakh metalurhiinoi promyslovosti [Procedural Aspects of the Examination of Computer Data in Criminal Proceedings Concerning Theft of Property at Enterprises in the Metallurgical Industry]. *Suchasna doktryna prava*. 2025. № 10 (92). S. 129-137. [in Ukrainian]. .

Надійшла до редколегії: 01.03.2026 / Рецензовано 17.04.2026 / Прийнято до друку 29.04.2026 / Доступно онлайн 30.05.2026

Приклад цитування:

Півньов, Є., Спіцина, Г. (2026). Криміналістична характеристика розкрадань у сфері дорожньо-будівельних робіт. *Архів кримінології та судових наук*. 1 (13). 97-104. DOI: <https://doi.org/10.32353/acfs.13.2026.07>

DOI: <https://doi.org/10.32353/acfs.13.2026.08>
УДК 159.9:343.98

Ірина Петрова,

докторка юридичних наук, професорка, головна наукова співробітниця Національного наукового центру

«Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», м. Харків, Україна;

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-1652-6715>,

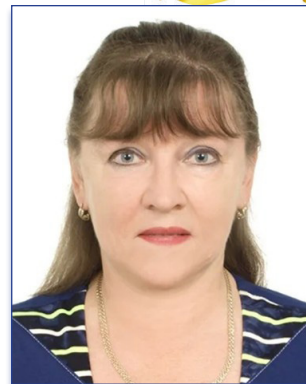
e-mail: ekobezpeka.ira@gmail.com

Андрій Слюсар,

професор кафедри трудового права, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, доктор юридичних наук, професор, м. Харків, Україна;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4550-7086>

e-mail: a.m.slyusar@nlu.edu.ua

Ірина Петрова

Комунікативна компетентність керівників судово-експертної установи як провідна складова їх управлінської діяльності

Розвиток суспільства в умовах сьогодення вказує на те, що зацікавленість даною проблемою не є випадковою оскільки тісно пов'язана із формуванням керівників нового типу для задоволення наявних потреб суспільства через формування їхньої комунікативної компетентності в управлінській діяльності. У статті окреслено основні аспекти комунікативної компетентності керівників судово-експертних установ, як складові їх професійного зростання в управлінській діяльності, та визначено напрями їх усебічного розвитку.

Під комунікативною компетентністю у сфері судово-експертної діяльності як складової управлінської діяльності запропоновано розуміти – систему психологічних, соціальних й інших знань про себе та інших, умінь і навичок у спілкуванні, стратегії поведінки в різних соціальних і публічних ситуаціях, яка дозволяє будувати міжособистісне спілкування відповідно до мети та умов судово-експертної діяльності. Окреслено низку компетентностей, що складають структуру загальної компетентності керівника судово-експертної установи, які необхідні йому для здійснення управлінської діяльності. Авторами визначено ряд спеціальних компонент, які входять до складу комунікативної компетентності. Акцентовано, що для створення ефективних комунікацій керівнику судово-експертної установи необхідно враховувати галузеву підготовку співрозмовника і застосовувати комплексно наведені вище компоненти під час організації та проведення перемовин.

Розглядаючи структуру комунікативної компетентності керівників судово-експертних установ поряд із іншими складовими встановлено, що комунікативна компетентність спирається ще й такі компетенції особи: предметну, прагматичну, етнокультурологічну, соціокультурну; наведено їхню характеристику.

Зазначено, що сучасна науково побудована та розвинена комунікативна модель поведінки керівника судово-експертної установи передбачає застосування різних каналів комунікації, що нагадує двосторонній потік інформації. Встановлено, що управління процесом комунікацій у сфері діяльності судово-експертної установи передбачає використання різних інструментів і підходів серед яких було виокремлено електронне діловодство, створення баз і банків даних, проведення он-лайн семінарів та платформ навчання, використання соціальних мереж й інших засобів комунікації.

Ключові слова: комунікативна компетентність; керівник, судово-експертна установа, судово-експертна діяльність, співробітники, партнери, управлінська компетентність, перемовини, комунікації, знання, навички, вміння, обмін інформацією.

Андрій Слюсар

ФІНАНСУВАННЯ

Це дослідження не отримувало жодних спеціальних грантів від фінансуючих організацій у державному, комерційному чи некомерційному секторах.

ЗАСТЕРЕЖЕННЯ

Фінансуюча сторона не брала участі в розробці дизайну дослідження, зборі та аналізі даних, прийнятті рішення про публікацію або підготовці рукопису.

УЧАСНИКИ

Автор брав участь виключно в інтелектуальній дискусії, що лежить в основі цієї статті, дослідженні прецедентного права, написанні та редагуванні, і несе відповідальність за зміст та інтерпретацію.

ДЕКЛАРАЦІЯ ПРО КОНФЛІКТ ІНТЕРЕСІВ

Автор заявляє, що у нього немає конфлікту інтересів.

CREATIVE COMMONS 4.0 ATTRIBUTION INTERNATIONAL (CC_BY_4.0)

Це стаття з відкритим доступом, поширена на умовах Ліцензії атрибуції Creative Commons (CC_BY_4.0), що дає змогу необмежено використовувати, поширювати й відтворювати на будь-якому носії за умови посилання на оригінального(-их) автора(-ів) та джерела.

Iryna Petrova,
Andriy Sliusar

COMMUNICATION SKILLS OF MANAGERS AT FORENSIC INSTITUTIONS AS A KEY ELEMENT OF THEIR MANAGEMENT ACTIVITIES

Abstract. The development of society in today's conditions indicates that interest in this issue is not coincidental, as it is closely linked to the formation of a new type of manager to meet the current needs of society by developing their communication skills in managerial activities. The article outlines the main aspects of the communication competencies of managers of forensic institutions as components of their professional development in managerial activities and identifies directions for their comprehensive development.

Постановка проблеми. Соціально-економічні умови сьогодення вимагають здійснювати обмін управлінською інформацією шляхом ефективних комунікацій. Зауважимо, що сучасне управління діяльністю колективу можна реалізувати лише за допомогою застосування новітніх дієвих методів опрацювання інформації, що відображає зміст управлінських дій, і впровадження ефективних комунікативних технологій. Саме тому ефективність роботи керівника безпосередньо залежить від його здатності забезпечити комунікації не лише у своїй роботі, але й у діяльності кожного свого підлеглого. Таке завдання вимагає від керівника як управлінця мати високий рівень комунікативної компетентності для здійснення відповідним чином управлінської діяльності.

Найвний вітчизняний і закордонний досвід щодо сучасного стану експертного забезпечення правосуддя в Україні свідчать про існуючі проблеми, що постають перед керівниками спеціалізованих судово-експертних установ. З одного боку вони пов'язані із необхідністю швидко і плідно переробляти значні масиви інформації, а з іншого – без втрат доводити цю інформацію до безпосередніх виконавців. За таких умов комунікативна компетентність керівника судово-експертної установи посідає чи не провідне місце у процесі здійснення ним управлінської діяльності.

Таким чином, застосування комунікативних навичок керівниками судово-експертних установ залежить від їх комунікативної компетентності та безпосередньо впливає на ефективність діяльності установи. Тому окреслення місця комунікативної компетентності керівника в його управлінській діяльності є актуальним завданням сьогодення, вирішення якого має провідне значення не лише для конкретної судово-експертної установи, судової системи, але й для експертного забезпечення правосуддя в цілому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В умовах сьогодення актуальність питання щодо комунікативної компетентності керівників займає важливе місце під час оцінювання їх професійної компетентності, що спирається на їхні особистісні та професійні якості, ідеї культури, моральні цінності, вміння вести за собою людей, тощо. Посада, яку займають керівники судово-експертної установи, формально надає їм необхідні передумови бути лідером колективу, однак, це не робить їх автоматично лідером команди. Питання комунікативної компетентності керівника в якості самостійного об'єкту дослідження сформувалось відносно давно. Однак, значення комунікативної компетентності керівника в швидко змінюваних умовах залишається актуальним. Тому сьогодні ця категорія посідає одне з провідних місць в загальній компетентності керівника і є базовою в управлінській та інших науках.

Вчені й талановиті практики-експериментатори досліджували питання щодо комунікативної компетентності та сприяли її підвищенню спираючись на пізнавальні горизонти особи. О. Пометун доводить, що «компетентність – це інтегрований характер поєднання знань, умінь і навичок, які дозволяють ефективно вирішувати певні проблеми та завдання у конкретному виді діяльності»¹ Вважаємо, що це притаманне й судово-експертній діяльності та компетентності не тільки її керівників, але й інших працівників.

Поряд із цим Г. В. Бельська визначає компетентність, як «реально-суб'єктивну категорію, що використовується для характеристики діяльності окремої людини чи групи людей і свідчить про відповідність чи невідповідність означеній компетенції конкретної людини»²

Крім того, низка науковців, зокрема, Дж. Вінтертон, Ф. Деламер-Ле Діст, Е. Стрінгфеллоу у своїх дослідженнях констатують наявність різних інтерпретацій понять «компетентності» і «компетенції», що є відображенням особливостей теоретичних підходів і практики управління людськими ресурсами в різних країнах (США, Великобританія, Франція,

¹ Пометун О. І. Теорія та практика послідовної реалізації компетентнісного підходу в досвіді зарубіжних країн [Theory and Practice of the Consistent Implementation of the Competency-Based Approach in the Experience of Other Countries]. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи. Київ. К.І.С. 2004. С. 18.

² Бельська Г. В. Вихователь дітей дошкільного віку: становлення фахівця в умовах навчання [Preschool Teacher: Professional Development in an Educational Context]: монографія. Київ. Світич. 2006. С. 11.

Німеччина, Австрія)³. Зазначені напрацювання можуть стати підґрунтям дослідження процесу формування комунікативної компетентності керівника судово-експертної установи.

Науковці також зазначають, що у Національній доктрині розвитку освіти України поняття «компетентність» згадується як «запровадження нової етики управлінської діяльності, що базується на принципах взаємоповаги, позитивної мотивації; створення системи моніторингу ефективності управлінських рішень, впровадження новітніх інформативно-управлінських комп'ютерних технологій, підвищення компетентності управлінців усіх рівнів»⁴.

Слід акцентувати, що окремі науковці виокремлюють такі компетентності, як: комунікативну – здатність вступати в комунікацію з метою порозуміння та предметну – здатність аналізувати та діяти з погляду певних галузей людської культури⁵. Як наголошують вчені, здійснене аналізування науково-методичних праць свідчить про те, що і сьогодні відсутній єдиний підхід до визначення поняття «комунікативна компетентність», оскільки зустрічаються різні терміни для її визначення: «мовна знатність», «мовна система», «комунікативна здатність», «мовленнєва компетентність»⁶.

Проаналізовані наукові праці вказують на те, що підходи науковців є різними відповідно до їх досвіду із дослідження питань комунікативної компетентності керівників, крім того ними не досліджувались питання щодо місця комунікативної компетентності керівника судово-експертної установи в його загальній компетентності та впливу на перспективи розвитку установи.

Метою статті є окреслення основних аспектів комунікативної компетентності керівників судово-експертних установ, як складових їх професійного зростання в управлінській діяльності, та визначення напрямів їх усебічного розвитку. Реалізація даної мети дозволить розширити та надати можливість практичного впровадження теоретико-методологічного розуміння комунікативного потенціалу керівника; допомогти в досягненні позитивних результатів як у запровадженні новітніх технологій в систему управління судово-експертними установами, так і в отриманні нових підходів щодо підвищення комунікативної ефективності діяльності цих установ.

Виклад основного матеріалу. Розвиток суспільства в умовах сьогодення вказує на те, що зацікавленість даною проблемою не є випадковою оскільки тісно пов'язана із формуванням керівників нового типу для задоволення наявних потреб суспільства через формування та розвиток їхньої комунікативної компетентності в управлінській діяльності. А. М. Богуш зазначає, що компетентність у змістовному значенні охоплює такі аспекти, як: знання, вміння, навички та є процесом, що зумовлює появу нових вмінь і навичок на основі отриманих знань у процесі професійної діяльності, є взаємозв'язком між знаннями та ситуацією вирішення проблеми. На переконання науковиці «компетентність – це комплексна характеристика особистості, яка вибирає в себе результати попереднього психічного розвитку; знання вмінь, навички, креативність (здатність творчо вирішувати завдання: складати творчі розповіді, малюнки та конструкції за задумом), ініціативність, самостійність, самооцінку, самоконтроль. Компетентність має вікові характеристики, що розглядаються як орієнтовані показники розвитку особистості на кожному віковому етапі, базисні характеристики певного виду діяльнос-

Communication competencies in the sphere of forensic expertise as an element of managerial activity are proposed to be understood as a system of psychological, social, and other knowledge about oneself and others, skills and abilities in the field of communication, and behavioral strategies in various social and public situations, which allows for building interpersonal communication in accordance with the goals and conditions of forensic . A number of competencies were identified that constitute the structure of the general competence of a manager of a forensic institution, necessary for the performance of managerial activities. The authors identified a number of specific elements that comprise communicative competence.

It was emphasized that, in order to establish effective communication, the head of a forensic institution must take into account the interlocutor's professional background and comprehensively apply the aforementioned elements when organizing and conducting negotiations.

By analyzing the structure of communication competencies of managers of forensic institutions along with other components, it was determined that communication competencies are also based on the following personal competencies: subject-specific, pragmatic, ethnocultural, and sociocultural; their characteristics were presented.

It was noted that a modern, scientifically constructed and developed model of communicative behavior for a manager of a forensic institution involves the use of various communication channels, which resembles a two-way flow of information. It was established that managing the communication process within the sphere of activity of a forensic institution involves the use of various tools and approaches, among which the following were highlighted: electronic record-keeping, the creation of databases and data repositories, the organization of online seminars and training platforms, and the use of social media and other means of communication.

Keywords: communication competencies; manager, forensic institution, forensic activities, employees, partners, managerial competencies, negotiations, communication, knowledge, skills, abilities, information exchange.

³ Winterton J., Delamare - Le Deist F., Stringfellow E. Typology of knowledge, skills and competences: clarification of the concept and prototype // Research report elaborated on behalf of Cedefop / Thessaloniki Final draft (CEDEFOP Project No RP/B/BS/Credit Transfer/005/04), 2005.

⁴ Хватова О. Г. Комунікативна компетентність керівника як фактор успішності його управлінської діяльності [A Manager's Communication Skills as a Factor in the Success of Their Management Activities]. *Наукові перспективи*. № 4(34) 2023. С. 177. DOI.org/10.52058/2708-7530-2023-4(34)-174-184

⁵ Родигіна І.В. Компетентнісно орієнтований підхід до навчання [A competency-based approach to learning]. *Управління школою*. Вип. 8 (32). Харків. Вид. група «Основа». 2005. 96 с.

⁶ Трифонова О. С. Домінанти визначення сутності понять «компетенція» і «компетентність» [Key aspects of defining the concepts of "competence" and "competency"]. *Наука і освіта*. 2010. № 8. С. 111.

Iryna Petrova,
Andriy Sliusar

**DIE KOMMUNIKATIVE
KOMPETENZ VON
FÜHRUNGSKRÄFTEN EINER
GERICHTSMEDIZINISCHEN
EINRICHTUNG
ALS ZENTRALER
BESTANDTEIL IHRER
MANAGEMENTTÄTIGKEIT**

Zusammenfassung. Die gesellschaftliche Entwicklung unter den heutigen Bedingungen zeigt, dass das Interesse an diesem Thema nicht zufällig ist, da es eng mit der Heranbildung einer neuen Art von Führungskräften verbunden ist, die den bestehenden Bedürfnissen der Gesellschaft durch die Entwicklung ihrer kommunikativen Kompetenz in der Managementtätigkeit gerecht werden sollen. In dem Artikel werden die wesentlichen Aspekte der kommunikativen Kompetenz von Führungskräften in forensischen Einrichtungen als Bestandteile ihrer beruflichen Weiterentwicklung in der Managementtätigkeit umrissen und die Richtungen ihrer umfassenden Entwicklung festgelegt.

Unter kommunikativer Kompetenz im Bereich der gerichtlichen Gutachtertätigkeit als Bestandteil der Führungstätigkeit wird ein System aus psychologischen, sozialen und anderen Kenntnissen über sich selbst und andere, aus Fähigkeiten und Fertigkeiten in der Kommunikation sowie Verhaltensstrategien in verschiedenen sozialen und öffentlichen Situationen, die es ermöglichen, die zwischenmenschliche Kommunikation entsprechend den Zielen und Bedingungen der forensisch-expertentätigen Tätigkeit zu gestalten. Es wird eine Reihe von Kompetenzen umrissen, die die Struktur der allgemeinen Kompetenz eines Leiters einer forensisch-expertentätigen Einrichtung bilden und die für die Ausübung seiner Managementtätigkeit erforderlich sind. Die Autoren haben eine Reihe spezieller Komponenten definiert, die Teil der kommunikativen Kompetenz sind.

Es wird betont, dass der Leiter einer gerichtlichen Gutachterinstitution zur Schaffung einer effektiven Kommunikation die fachliche Ausbildung seines Gesprächspartners berücksichtigen und die oben genannten Komponenten bei der Organisation und Durchführung von Verhandlungen ganzheitlich anwenden muss.

Комунікативна компетентність керівників судово-експертної установи як провідна складова їх управлінської діяльності

ті (мовленнєвої, художньої, пізнавальної, музичної, конструкторської тощо)⁷.

Слід акцентувати, що в управлінській діяльності термін «компетентність» вказує на здатність особи виконувати свої обов'язки та завдання у конкретній професійній сфері. Вона спирається на знання, навички, досвід та особисті якості людини, що необхідні для її успіху в конкретній професійній діяльності. Слід враховувати, що комунікативна компетентність в управлінській діяльності керівника судово-експертної установи спирається на:

- здатність встановлювати та підтримувати ділові контакти з партнерами – йдеться про контакти як всередині установи, так і за її межами;
- наявність тієї бази знань і навичок, що дозволяють забезпечити ефективне спілкування шляхом корегування всього процесу перемовин в необхідному напрямку;
- можливість під час спілкування правильно розуміти співрозмовника й бути зрозумілим для нього.

Опанування людиною комунікативних навичок завжди передбачає запозичення з культурного середовища засобів аналізування комунікативних ситуацій у вигляді словесних і культурних форм, які можна віднести до формування базису комунікативності людини. Оцінюючи інформацію про характер комунікативних ситуацій, особливості міжособистісної взаємодії, а також засоби їх вирішення людина накопичує досвід поведіння у відповідних ситуаціях і прийнятті рішень, що є важливим для управлінської діяльності керівника судово-експертної установи. Така взапливність випливає із різносторонності судово-експертної діяльності взагалі та тих вимог, які висуває до неї суспільство зокрема.

Зауважимо, що психологи та соціологи по-різному окреслюють комунікативну компетентність. Так, психологи комунікативну компетентність визначають як ситуативну адаптивність, вільне володіння вербальними й невербальними засобами соціальної поведінки, а також сукупність навичок і вмінь, необхідних для ефективного спілкування. Поряд із цим, у соціології комунікативна компетентність – це складова соціального статусу поряд із такими компонентами, як спосіб життя, освітні та професійні якості людини-комунікатора⁸. Крім того, окремі науковці зазначали, що термін «компетентність» в управлінській діяльності з'явився наприкінці минулого століття у дослідженнях присвячених оцінюванню професійної підготовки та навичок керівників. Тому цей термін можна віднести до здатності керівника або працівника виконувати завдання та свої професійні обов'язки з максимальною ефективністю.

Дослідники компетентності наголошують, що вона може охоплювати різні аспекти управлінської діяльності такі, як: знання, навички, досвід, уміння приймати рішення та брати на себе відповідальність, мати навички командної роботи, здатність спілкування з іншими тощо. У свою чергу, керівники використовують поняття «компетентність» для оцінювання потенційних працівників під час добору та відбору кандидатів на різні вакантні посади, а також для розвитку й підвищення кваліфікації своїх працівників через тренінги та різні навчальні програми⁹. Крім того, М. М. Забродський пропонує розуміти комунікативну компетентність як

⁷ Богуш А. М. Компетентнісний підхід до мовленнєвого розвитку дошкільників. У кн. Педагогічна і психологічна науки в Україні. Том 2. Дидактика, методика, інформаційні технології [A Competency-Based Approach to the Language Development of Preschoolers. In the book Pedagogical and Psychological Sciences in Ukraine. Volume 2: Didactics, Methodology, and Information Technologies]. Київ. Педагогічна думка. 2007. С.161

⁸ Хватова О. Г. Комунікативна компетентність керівника як фактор успішності його управлінської діяльності [A Manager's Communication Skills as a Factor in the Success of Their Management Activities]. *Наукові перспективи*. № 4(34) 2023. С. 178. DOI.org/10.52058/2708-7530-2023-4(34)-174-184

⁹ Карамушка Л.М. Психологія управління закладами середньої освіти [The Psychology of Secondary School Administration]: монографія/ Л. М. Карамушка. – Київ : Ніка-Центр, 2000. – 332 с.

певну інтегральну характеристику спілкування, в якій опосередковано виражаються морально-світоглядні установки особистості¹⁰

Низка педагогів визначає комунікативну компетенцію як уміння спілкуватись для обміну інформацією, що спрямовується на вирішення різних завдань. Погоджуємося із таким твердженням і підтримуємо ті завдання, які ними були виокремлено, вважаємо, що вони можуть знайти реалізацію й у діяльності керівника судово-експертної установи. До таких завдань слід віднести здатність:

- ефективно отримувати та передавати інформацію;
- досягати поставленої мети шляхом переконання співрозмовника та спонукання його до конкретних дій;
- отримувати під час спілкування додаткову інформацію про співрозмовника – застосовуючи знання про об'єктивні закономірності існування мови в суспільстві оцінювати рівень соціально-культурного розвитку співрозмовника та його соціальний статус;
- розрізняти відтінки інформації й голосу співрозмовника для правильного розуміння його емоційного стану;
- інтерпретувати зміст висловлювань співрозмовника для розуміння можливого підтексту у його висловлюваннях;
- здійснювати позитивну самопрезентацію справляючи приємне враження на співрозмовника через досконале володіння культурою мовлення¹¹.

Переконані, що під комунікативною компетентністю у сфері судово-експертної діяльності як складової управлінської діяльності слід розуміти – систему психологічних, соціальних й інших знань про себе та інших, умінь і навичок у спілкуванні, стратегії поведінки в різних соціальних і публічних ситуаціях, яка дозволяє будувати міжособистісне спілкування відповідно до мети та умов судово-експертної діяльності. Вважаємо за доцільне окреслити низку компетентностей, які складають структуру загальної компетентності керівника судово-експертної установи, необхідної йому для здійснення управлінської діяльності, серед яких:

- стратегічного й тактичного планування – чіткого розуміння необхідних дій, їх послідовності, термінів реалізації, відповідальних виконавців та очікуваних результатів;
- експертна – щодо провадження судових експертиз на замовлення правоохоронних органів та різних юридичних чи фізичних осіб для експертного забезпечення правосуддя в Україні;
- наукова – щодо проведення теоретичних наукових розробок у сфері судової експертизи та практичних досліджень за експертними спеціальностями;
- методична – щодо розроблення експертних методик і методичних рекомендацій проведення судових експертиз з різних експертних спеціальностей;
- інформаційна – щодо акумуляції, обробки та розповсюдження інформації із усіх напрямів діяльності установи всередині та за її межами, у тому числі за кордон;
- організаційна – щодо проведення заходів із забезпечення усіх напрямів діяльності установи;
- фінансова – щодо усебічного розуміння надходження та розподілу фінансів для забезпечення ефективного їх використання з максимальною результативністю;
- освітня – щодо підготовки та перепідготовки судових експертів; необхідності безперервної освіти судових експертів та наукових працівників установи із набуттям наукових ступенів та отриманням вчених звань;
- управлінська – знання механізму управління, що містить такі складові: методи, форми, інструменти, принципи, об'єкти управ-

Bei der Betrachtung der Struktur der kommunikativen Kompetenz von Leitern forensischer Einrichtungen wurde neben anderen Komponenten festgestellt, dass die kommunikative Kompetenz auch auf folgenden Kompetenzen der Person beruht: fachliche, pragmatische, ethno-kulturelle und soziokulturelle; diese werden charakterisiert.

Es wird darauf hingewiesen, dass das moderne, wissenschaftlich fundierte und entwickelte Kommunikationsmodell für das Verhalten eines Leiters einer forensischen Einrichtung die Nutzung verschiedener Kommunikationskanäle vorsieht, was einem wechselseitigen Informationsfluss ähnelt. Es wird festgestellt, dass die Steuerung des Kommunikationsprozesses im Tätigkeitsbereich einer forensischen Einrichtung den Einsatz verschiedener Instrumente und Ansätze vorsieht, unter denen insbesondere die elektronische Aktenführung, die Erstellung von Datenbanken und Datenbeständen, die Durchführung von Online-Seminaren und Lernplattformen sowie die Nutzung sozialer Netzwerke und anderer Kommunikationsmittel hervorgehoben wurden.

Schlüsselwörter: Kommunikationskompetenz; Leiter, forensische Einrichtung, forensische Tätigkeit, Mitarbeiter, Partner, Führungskompetenz, Verhandlungen, Kommunikation, Wissen, Fähigkeiten, Fertigkeiten, Informationsaustausch.

¹⁰ Заброцький М. М. До визначення структури комунікативної компетенції педагога [Toward Defining the Structure of a Teacher's Communicative Competence]. *Науковий часопис* : Зб. наук. пр. Серія: Психологія. Київ : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2005. № 12. Вип. 6 (30). Ч. 1. С. 63-71.

¹¹ Методика навчання української мови в середніх освітніх закладах [Methods of Teaching Ukrainian in Secondary Schools]/ Колектив авторів : М.І. Пентилюк, С.О. Караман, О.В. Караман та ін. [за ред. М.І. Пентилюк]. – К.: Ленвіт, 2004. С. 349..

Iryna Petrova,
Andriy Sliusar

**COMPÉTENCE
COMMUNICATIVE DES
RESPONSABLES DE
L'INSTITUTION EXPERTISE
JUDICIAIRE EN TANT QUE
COMPOSANTE PRINCIPALE DE
LEURS ACTIVITÉS DE GESTION**

Résumé. Le développement de la société dans les conditions actuelles indique que l'intérêt pour ce problème n'est pas accidentel, car il est étroitement lié à la formation d'un nouveau type de gestionnaires pour répondre aux besoins existants de la société par la formation de leur compétence communicative en gestion. L'article décrit les principaux aspects de la compétence communicative des chefs des institutions d'expertise judiciaire, en tant que composantes de leur croissance professionnelle dans la gestion, et identifie les orientations de leur développement global.

Il est proposé de concevoir la compétence communicative dans le domaine d'expertise judiciaire comme une composante de l'activité de gestion, un système de connaissances psychologiques, sociales et autres sur soi-même et autrui, d'aptitudes et d'habitudes de communication, ainsi que de stratégies comportementales dans diverses situations sociales et publiques. Ce système permet d'établir une communication interpersonnelle adaptée aux objectifs et aux conditions de l'activité criminalistique. Un certain nombre de compétences constituant la structure de la compétence générale du directeur d'un institut médico-légal, compétences nécessaires à l'exercice de ses fonctions de gestion, sont décrites. Les auteurs ont identifié plusieurs composantes spécifiques de la compétence communicative. Il est souligné que, pour une communication efficace, le directeur d'un institut d'expertise judiciaire doit tenir compte de la formation professionnelle de son interlocuteur et appliquer pleinement les composantes susmentionnées lors de l'organisation et du déroulement des négociations.

Compte tenu de la structure de la compétence communicative des chefs des institutions d'expertise judiciaire, ainsi que d'autres composantes, il a été établi que la compétence communicative repose également sur les compétences suivantes de la personne : substantielle, pragmatique, ethnoculturelle, socioculturelle ; leurs caractéristiques sont données.

ління, вплив на які здійснюють для досягнення раніше визначених завдань і поставлених цілей;

- лідерська – розуміння того, що лідерство об'єднує мету, вплив, відповідальність і зміни та проявляється у: вмінні знаходити сенс; майстерності міжособистісної взаємодії; у своїх намаганнях завоювати прихильність потенційних послідовників; винахідливості; вмінні здобувати довіру;
- соціальна – реалізація цілеспрямованих, свідомих дій, що базуються на врахуванні потреб, інтересів і дій підлеглих у сфері розвитку спільноти та формування корпоративної культури;
- комунікативна – будування внутрішніх і зовнішніх каналів передавання інформації кожному отримувачу; організація процесу спілкування між підлеглими або групами підлеглих із застосуванням усних і письмових повідомлень, мови рухів тіла й параметрів мови.

До складу комунікативної компетентності необхідно також включити низку спеціальних компонентів:

- мовного – що є відповідальним за здатність породжувати та розуміти правильні мовні повідомлення;
- дискурсивного – що визначає спроможність поєднувати висловлення у зв'язані тексти й залучати їх до відповідних дискурсів;
- соціолінгвістичного – який є відповідальним за здатність урахувати в комунікативній діяльності соціальні аспекти щодо ситуації спілкування; вона стосується соціокультурних умов користування мовою, правил і норм поведінки, прийнятих у різних культурах;
- іллокутивного – як здатність формувати і реалізовувати комунікативні наміри, використовуючи структуру повідомлення (мовленнєвого акту);
- психологічного – як вміння відчувати особистість співрозмовника, його настрій, характер;
- стратегічного – як уміння ефективно планувати початок, перебіг і завершення комунікації, досягти успішності у спілкуванні за умови правильного обрання стратегії і тактики перемовин;
- факультативного – міжкультурного, що залежить від потреби мовця та орієнтована переважно на дві культури (рідну і чужу);
- паравербального – що об'єднує сукупність звукових сигналів, які супроводжують усне мовлення, привносячи в нього додаткові значення та має викликати у співрозмовника ті чи інші емоції, відчуття, переживання для досягнення певних цілей чи намірів;
- вербального комунікативного – як здатність вступати в комунікацію, планувати її та досягати кооперативного результату¹².

Комунікативну компетентність слід вважати однією з важливих складових професійної компетентності керівників судово-експертних установ різних форм власності, оскільки вона є тим підґрунтям, що допомагає керівникам спілкуватись із співробітниками, ініціаторами проведення судових експертиз, з представниками судово-експертних і громадських організацій України та зарубіжжя, з іншими зацікавленими сторонами. Раніше нами зазначалося, що комунікативну компетентність керівників судово-експертних установ складають такі компоненти: вміння слухати; здатність висловлюватись щодо різних питань; вміння спілкуватись письмово; вміння спілкуватись усно; здатність управляти конфліктами; вміння вести переговори; мати навички командної роботи¹³. Наголосимо, що для якісного формування кожного із наведених компонентів потрібно не тільки безперервне навчання, але й систематичне тренування для перевірки засвоєння знань. При цьому, якщо йдеться про керівника судово-експертної установи не слід забувати, що судово-експертна діяльність реалізується в різних галузях знань. Тому для створення ефективних комунікацій керівнику необхідно враховувати галузеву підготовку

¹² Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми [Modern Linguistics: Trends and Issues]: підручник. Полтава: Довкілля-К, 2008. С. 231.

¹³ Petrova, I., Tiulieniev, S. (2023). Formation of communicative competence in a forensic institution head. Archives of Criminology and Forensic Sciences. 1 (7). 38-50. DOI: <https://doi.org/10.32353/acfs.7.2023.02>

співрозмовника і застосовувати комплексно наведені вище компоненти під час організації та проведення перемовин.

Розглядаючи необхідність реалізації комунікативної компетентності керівників слід зазначити, що вони допоможуть їм забезпечити ефективну співпрацю та взаємодію як всередині установи, так і за її межами; як на теренах України, так і за кордоном. Серед найважливіших переваг слід виокремити такі:

- забезпечення якісного спілкування – висока комунікативна компетентність керівника дозволяє йому забезпечити якісне й продуктивне спілкування зі своїми підлеглими та іншими працівниками судово-експертної установи, а також іншими зацікавленими сторонами;
- підвищення ефективності співпраці – наявність у керівника здатності ефективно спілкуватись зі своїми співробітниками дозволяє йому підвищити ефективність співпраці у всіх аспектах діяльності судово-експертної установи;
- покращення якості взаємин – вміння ефективно спілкуватись допомагає керівнику покращити взаємини між співробітниками, підлеглими та іншими зацікавленими сторонами;
- у процесі вирішення конфліктів – здатність керівника ефективно спілкуватись є вирішальним фактором у розв'язанні конфліктів, які виникають між співробітниками, підлеглими та іншими зацікавленими сторонами;
- забезпечення позитивного іміджу судово-експертної установи – тільки керівник, який володіє комунікативною компетентністю здатен забезпечити позитивний імідж судово-експертної установи та підвищити її репутацію як на теренах країни так і за її межами.

Стосовно комунікативної компетентності керівника як лідера стосовно установи науковці зазначають, що «комунікативні навички є важливим елементом управління організацією оскільки допомагає керівнику ефективно спілкуватись зі співробітниками та іншими зацікавленими сторонами. Вони допомагають керівнику забезпечити взаєморозуміння, співпрацю й мотивацію у всій організації, що є ключовим елементом успіху управління організацією»¹⁴.

Розглядаючи питання щодо структури комунікативної компетентності керівників судово-експертних установ не можна залишити поза увагою публікацію педагогічних працівників, які наголошували, що комунікативна компетентність спирається ще й такі компетенції особи:

- предметну – уміння відтворювати в свідомості картину світу – предмети, явища, взаємозв'язок між ними на основі активного володіння загальною лексику;
- прагматичну – здатність до здійснення мовленнєвої діяльності, зумовленої комунікативною метою, до свідомого вибору необхідних форм, типів мовлення, врахування ознак функціонально-стильових різновидів мовлення (опису, роздуму, розповіді);
- етнокультурологічну – забезпечує формування національно-мовної картини світу, оволодіння національно маркованими мовними одиницями, українським мовленнєвим етикетом;
- соціокультурну – сукупність знань, пов'язаних з національною та світовою культурою, сформовані уміння узгоджувати із засвоєними етичними, естетичними та іншими цінностями власну мовленнєву й життєтворчу діяльність; як здатність розуміти та використовувати різні складові національної культури (звичаї, норми, ритуали, соціальні стереотипи) в конкретних ситуаціях із урахуванням специфіки національних культур у міжкультурному спілкуванні¹⁵.

Зауважимо, що комунікацію слід вважати важливим елементом управління установою в умовах сьогодення, не виключенням є й судово-

Il est à noter que le modèle de comportement communicatif moderne scientifiquement construit et développé du chef d'une institution experte d'expertise judiciaire implique que l'utilisation de divers canaux de communication, ce qui ressemble à un flux bidirectionnel d'informations. Il a été établi que la gestion du processus de communication dans le domaine d'activité d'une institution d'expertise judiciaire implique l'utilisation de divers outils et approches, parmi lesquels la tenue de registres électroniques, la création de bases de données et de banques de données, la tenue de séminaires et de plateformes de formation en ligne, l'utilisation des réseaux sociaux et d'autres moyens de communication ont été identifiés.

Mots-clés : compétence communicative ; responsable, institution d'expertise judiciaire, activité d'expert criminaliste, employés, partenaires, compétence managériale, négociations, communications, connaissances, compétences, capacités, échange d'informations.

¹⁴ Карамушка Л.М. Психологія управління закладами середньої освіти [The Psychology of Secondary School Administration]: монографія. Київ : Ніка-Центр, 2000. 332 с.

¹⁵ Методика навчання української мови в середніх освітніх закладах [Methods of Teaching Ukrainian in Secondary Schools] / Колектив авторів : М.І. Пентиліук, С.О. Караман, О.В. Караман та ін. [за ред. М.І. Пентиліук]. – Київ. Ленвіт, 2004. С. 349-350.

Iryna Petrova,
Andriy Sliusar

**KOMPETENCJE
KOMUNIKACYJNE
KIEROWNIKÓW INSTYTUCJI
SĄDOWO-EKSPERTYZOWEJ
JAKO KLUCZOWY ELEMENT
ICH DZIAŁALNOŚCI
ZARZĄDCZEJ**

Streszczenie. Rozwój społeczeństwa w dzisiejszych warunkach wskazuje, że zainteresowanie tą kwestią nie jest przypadkowe, ponieważ jest ściśle związane z kształtowaniem nowego typu kierowników w celu zaspokojenia aktualnych potrzeb społeczeństwa poprzez rozwijanie ich kompetencji komunikacyjnych w działalności zarządczej. W artykule nakreślono główne aspekty kompetencji komunikacyjnych kierowników instytucji sądowo-ekspertyzowych jako składników ich rozwoju zawodowego w działalności zarządczej oraz określono kierunki ich wszechstronnego rozwoju.

Przez kompetencje komunikacyjne w sferze działalności sądowo-ekspertyzowej jako elementu działalności zarządczej proponuje się rozumieć – system wiedzy psychologicznej, społecznej i innej na temat siebie i innych, umiejętności i zdolności w zakresie komunikacji, strategii zachowań w różnych sytuacjach społecznych i publicznych, która pozwala budować komunikację międzyludzką zgodnie z celami i warunkami działalności sądowo-ekspertyzowej. Wskazano szereg kompetencji, które składają się na strukturę ogólnej kompetencji kierownika instytucji sądowo-ekspertyzowej, niezbędnych mu do realizacji działalności zarządczej. Autorzy określili szereg specjalnych elementów, które wchodziły w skład kompetencji komunikacyjnej.

Podkreślono, że w celu nawiązania skutecznej komunikacji kierownik instytucji sądowo-ekspertyzowej musi uwzględnić wykształcenie branżowe rozmówcy oraz kompleksowo stosować wyżej wymienione elementy podczas organizowania i prowadzenia negocjacji.

Analizując strukturę kompetencji komunikacyjnych kierowników instytucji sądowo-ekspertyzowych wraz z innymi składnikami, ustalono, że kompetencje komunikacyjne opierają się również na takich kompetencjach osoby: przedmiotowej, pragmatycznej, etnokułturowej, socjokułturowej; przedstawiono ich charakterystykę.

Комунікативна компетентність керівників судово-експертної установи як провідна складова їх управлінської діяльності

експертні установи. Це обумовлено тим, що вона дозволяє керівникам отримувати необхідну інформацію щодо прийняття рішень з ефективного управління наявними ресурсами. Взагалі ефективна комунікація залишається одним із ключових елементів управління судово-експертною установою. Саме тому керівник має розуміти її важливість, необхідність й доцільність і вміти ефективно застосовувати різні види комунікації.

Сучасна науково побудована та розвинена комунікативна модель поведінки керівника судово-експертної установи передбачає застосування різних каналів комунікації. Це нагадує двосторонній потік інформації, коли:

- оцінюються якість і повнота її передавання до кожного отримувача;
- визначаються зміст і форма, що дозволяє одночасно швидко й правильно скласти картину про проблеми, які потребують вирішення;
- окреслюються напрями ефективної стратегії й тактики подальшого розвитку;
- визначається можливість реалізації визначених цілей з усіх напрямів діяльності установи;
- встановлюються форми забезпечення подальшого розвитку судово-експертної установи.

Аналізування процесу формування комунікативної компетентності керівника дозволило науковцям виокремити низку заходів із оптимізації її розвитку¹⁶, які вбачаємо за доцільне застосовувати також у сфері судово-експертної діяльності. Особлива увага приділялась такому заходу формування та розвитку комунікативної компетентності як тренінг. Це дійсно один із сучасних засобів роботи із працівниками, однак для ефективного його реалізації необхідно ретельно відбирати матеріал; залучати професійних тренерів і уважно формувати групи для занять враховуючи не тільки їх підготовленість і досвід, але й психологічну сумісність.

Слід зазначити, що до основних аспектів взаємодії в теорії менеджменту можна віднести способи управління процесом комунікації. Основними аспектами ділової взаємодії слід вважати способи управління процесом комунікацій. Спочатку необхідно зрозуміти те, що комунікацію можна вважати ключовим аспектом будь-якої взаємодії, а саме у сфері судово-експертної діяльності. Акцентуємо, що ефективна комунікація допомагає досягати не тільки високої співпраці, але й зрозуміння та злагоди між сторонами.

Управління процесом комунікацій у сфері діяльності судово-експертної установи передбачає використання різних інструментів і підходів серед яких слід виокремити електронне діловодство, створення баз і банків даних, проведення он-лайн семінарів та платформ навчання, використання соціальних мереж й інших засобів комунікації. Залишається важливим регулярно оцінювати ефективність комунікативного процесу в судово-експертній установі та вносити своєчасно корективи відповідно до отриманих результатів після проведення оцінювання.

Зауважимо, що управлінська компетентність передбачає здатність керівника судово-експертної установи до ефективного управління та прийняття рішень у сфері своєї відповідальності. Це включає знання процесів, методів й інструментів управління, здатність до аналізування та вирішення проблем, а також до комунікацій і співпраці з іншими. Управлінська компетентність допомагає керівникам залучати та мотивувати своїх підлеглих, управляти внутрішніми конфліктами та забезпечувати стабільний розвиток судово-експертної установи. Управлінська компетентність керівника містить як складову комунікативну компетентність. Якщо йдеться про управління комунікативним процесом у сфері судово-експертної діяльності, а конкретно діяльності керівників судово-експертних установ, то слід виокремити такі аспекти:

- створення чітких комунікативних каналів – для цього є важливим щоб усі учасники ділової взаємодії чітко розуміли з ким і як можна зв'язатись для вирішення конкретних питань;

¹⁶ Мурадова Л.А., Ковальова В.І. Розвиток комунікативної компетентності керівника [Developing a Manager's Communication Skills]. *Управління розвитком*. 2012. № 13. С. 39.

- визначення ролі та відповідальності кожного учасника комунікативного процесу через розуміння кожним із них своїх обов'язків і відповідальності не тільки стосовно виконання завдань та ухвалення прийнятих рішень, але й за наслідки цих рішень
- забезпечення відкритості та прозорості даного процесу, коли учасники ділової взаємодії мають можливість висловлювати свої думки, пропозиції, заперечення та отримувати інформацію як приймаються керівниками рішення;
- застосування ефективних методів зворотного зв'язку є важливим, оскільки лише за таких умов учасники ділової взаємодії мають можливість отримати реакцію всіх учасників на надані пропозиції та зауваження та отримати відповіді на питання;
- використання сучасних технологій із спрямування управлінської діяльності на впровадження новітніх технологій (наприклад, електронного документообігу, наради у форматі відеоконференцій, інформування через чати тощо).

Зазначимо, що управління комунікативним процесом є провідним елементом будь-якої взаємодії у сфері судово-експертної діяльності взагалі та окремої судово-експертної установи зокрема, а його ефективність залежить від комунікативної компетентності керівників. Оскільки судово-експертна діяльність є важливою у сфері експертного забезпечення правосуддя в Україні то ефективна взаємодія між усіма учасниками є не тільки необхідною, але й обов'язковою. Це пов'язано із тим, що управління комунікативним процесом у сфері судово-експертної діяльності допоможе забезпечити ефективний обмін інформацією між усіма учасниками. Висока комунікативна компетентність керівника судово-експертної установи дозволить ефективно управляти комунікативним процесом, що буде сприяти:

- підвищенню ефективності проведення судових експертиз і забезпеченню їх якості, повноти та достовірності;
- створенню мотиваційного середовища для проведення наукових досліджень у сфері судової експертизи та криміналістики та оприлюднення їх результатів;
- формуванню потужної методичної бази для проведення судових експертиз та експертних досліджень з метою науково обгрунтованого експертного забезпечення правосуддя в Україні;
- стимулюванню інноваційного й творчого мислення працівників судово-експертних установ на підґрунті безперервного навчання та самонавчання кожного із них;
- розвитку системи підготовки та перепідготовки судових експертів, підвищення їх кваліфікації через системи тренінгів, навчання на різних курсах, в аспірантурі тощо;
- створенню позитивного мікроклімату в установі, що дозволить поліпшити взаємини між працівниками, між працівниками та керівниками, між керівниками та сформує базу для подальшого розвитку корпоративної культури судово-експертної установи;
- поширенню напрацювань колективу судово-експертної установи не тільки на теренах України, але й за кордоном у наших партнерів;
- вдосконаленню формування та прийняття ефективних рішень у сфері судово-експертної діяльності.

Таким чином, комунікативна компетентність керівників судово-експертних установ є важливим елементом для покращення судово-експертної діяльності та безпосередньо впливає на забезпечення ефективної ділової взаємодії між працівниками судово-експертної установи.

Висновки. Зазначено, що головною умовою ефективності ділової комунікації в судово-експертній установі є усвідомлення того, що можливість реалізації цілей взаємодії зростає, якщо керівниками правильно організовано її здійснення й створена атмосфера взаєморозуміння, довіри та співробітництва. Крім того наголошено, що ефективні комунікативні методи в управлінні позитивно впливають на працівників і на самопрезентацію керівників, їх власний імідж і створення високого рейтингу судово-експертної установи в суспільстві. Ключовими аспектами професіоналізму керівників судово-експертних установ, які мають високу комунікативну компетентність в управлінні, визначено такі, як:

Wskazano, że współczesny, naukowo skonstruowany i rozwinięty model komunikacyjnego zachowania kierownika instytucji sądowo-ekspertyzowej zakłada stosowanie różnych kanałów komunikacji, co przypomina dwukierunkowy przepływ informacji. Ustalono, że zarządzanie procesem komunikacji w sferze działalności instytucji sądowo-ekspertyzowej zakłada wykorzystanie różnych narzędzi i podejść, wśród których wyróżniono elektroniczne prowadzenie dokumentacji, tworzenie baz i banków danych, organizowanie seminariów online i platform szkoleniowych, korzystanie z sieci społecznościowych i innych środków komunikacji.

Słowa kluczowe: kompetencje komunikacyjne; kierownik, instytucja sądowo-ekspertyzowa, działalność sądowo-ekspertyzowa, pracownicy, partnerzy, kompetencje zarządcze, negocjacje, komunikacja, wiedza, umiejętności, zdolności, wymiana informacji.

- комплекс знань, що дозволяє виокремлювати проблеми та знаходити способи й методи їх вирішення;
- досвід управлінської діяльності із формування комунікативних каналів;
- мистецтво управління, як уміння будувати комунікативні зв'язки та формувати позитивний мікроклімат в колективі;
- організація процесу управління із застосуванням комунікативних процесів – розподіл функцій, застосування методів вирішення проблем, взаємодія ланок, оцінювання ставлення до роботи, інформаційне забезпечення тощо.

Наголошено, що інноваційні зміни в судово-експертних установах є можливими за умови забезпечення високого рівня комунікативної компетентності керівників; оволодіння керівниками новими управлінськими ідеями шляхом цілеспрямованої підготовки до управлінської діяльності, підвищення професійної кваліфікації та самонавчання.

References

- Petrova, I., Tiulieniev, S. (2023). Formation of communicative competence in a forensic institution head. *Archives of Criminology and Forensic Sciences*. 1 (7). 38-50. DOI: <https://doi.org/10.32353/acfs.7.2023.02> [in Ukrainian]. .
- Winterton J., Delamare - Le Deist F., Stringfellow E. Typology of knowledge, skills and competences: clarification of the concept and prototype // Research report elaborated on behalf of Cedefop / Thessaloniki Final draft (CEDEFOP Project No RP/B/BS/Credit Transfer/005/04), 2005.
- Bieliienka H. V. Vykhovatel ditei doshkilnogo viku: stanovlennia fakhivtsia v umovakh navchannia [Preschool Teacher: Professional Development in an Educational Context]: monohrafiia. Kyiv. Svitych. 2006. 304s. [in Ukrainian]. .
- Bohush A. M. Kompetentnisnyi pidkhd do movlennievoho rozvytku doshkilnykiv. U kn. Pedahohichna i psykholohichna nauky v Ukraini. Tom 2. Dydaktyka, metodyka, informatsiini tekhnolohii [A Competency-Based Approach to the Language Development of Preschoolers. In the book *Pedagogical and Psychological Sciences in Ukraine*. Volume 2: Didactics, Methodology, and Information Technologies]. Kyiv. Pedahohichna dumka. 2007. S.155-170. [in Ukrainian]. .
- Zabrotskyi M. M. Do vyznachennia struktury komunikatyvnoi kompetentsii pedahoha [Toward Defining the Structure of a Teachers Communicative Competence]. *Naukovyi chasopys : Zb. nauk. pr. Serii: Psykholohiia*. Kyiv : NPU im. M. P. Drahomanova, 2005. No 12. Vyp. 6 (30). Ch. 1. S. 63-71. [in Ukrainian]. .
- Karamushka L.M. Psykholohiia upravlinnia zakladamy serednoi osvity [The Psychology of Secondary School Administration]: monohrafiia/ L.M.Karamushka. Kyiv : Nika-Tsentr, 2000. 332 s. [in Ukrainian]. .
- Karamushka L.M. Psykholohiia upravlinnia zakladamy serednoi osvity [The Psychology of Secondary School Administration]: monohrafiia. Kyiv : Nika-Tsentr, 2000. 332 s. [in Ukrainian]. .
- Metodyka navchannia ukraïnskoi movy v serednikh osvitnikh zakladakh [Methods of Teaching Ukrainian in Secondary Schools]/ Kolektyv avtoriv : M.I. Pentyliuk, S.O. Karaman, O.V. Karaman ta in. [za red. M.I. Pentyliuk]. – K.: Lenvit, 2004. 400 s. [in Ukrainian]. .
- Metodyka navchannia ukraïnskoi movy v serednikh osvitnikh zakladakh [Methods of Teaching Ukrainian in Secondary Schools] / Kolektyv avtoriv : M.I. Pentyliuk, S.O. Karaman, O.V. Karaman ta in. [za red. M.I. Pentyliuk]. – Kyiv. Lenvit, 2004. 400 s. [in Ukrainian]. .
- Muradova L.A., Kovalova V.I. Rozvytok komunikatyvnoi kompetentnosti kerivnyka [Developing a Managers Communication Skills]. *Upravlinnia rozvytkom*. 2012. № 13. S. 37-40 [in Ukrainian]. .
- Pometun O. I. Teoriia ta praktyka poslidovnoi realizatsii kompetentnisnogo pidkhdou v dosvidi zarubizhnykh krain [Theory and Practice of the Consistent Implementation of the Competency-Based Approach in the Experience of Other Countries]. *Kompetentnisnyi pidkhd u suchasni osviti: svitovy dosvid ta ukraïnski perspektyvy*. Kyiv. K.I.S. 2004. S. 16-33. [in Ukrainian]. .
- Rodyhina I.V. Kompetentnisno oriietovanyi pidkhd do navchannia [A competency-based approach to learning]. *Upravlinnia shkoloiu*. Vyp. 8 (32). Kharkiv. Vyd. hrupa «Osnova». 2005. 96 s. [in Ukrainian]. .
- Selivanova O.O. Suchasna lnhvistyka: napriamy ta problemy [Modern Linguistics: Trends and Issues]: pidruchnyk. Poltava: Dovkillia-K, 2008. 712 s. [in Ukrainian]. .
- Tryfonova O. S. Dominanty vyznachennia sutnosti poniat «kompetentsiia» i «kompetentnist» [Key aspects of defining the concepts of “competence” and “competency”]. *Nauka i osvita*. 2010. № 8. S. 108-112. [in Ukrainian]. .
- Khvatova O. H. Komunikatyvna kompetentnist kerivnyka yak faktor uspishnosti yoho upravlinskoï diialnosti [A Managers Communication Skills as a Factor in the Success of Their Management Activities]. *Naukovi perspektyvy*. № 4(34) 2023. S. 174-184. DOI: <https://doi.org/10.32353/acfs.7.2023.02> [in Ukrainian]. .
- Khvatova O. H. Komunikatyvna kompetentnist kerivnyka yak faktor uspishnosti yoho upravlinskoï diialnosti [A Managers Communication Skills as a Factor in the Success of Their Management Activities]. *Naukovi perspektyvy*. № 4(34) 2023. S. 174-184 [in Ukrainian]. .

Надійшла до редколегії: 01.02.2026 / Рецензовано 30.03.2026 / Прийнято до друку 29.04.2026 / Доступно онлайн 30.05.2026

Приклад цитування:

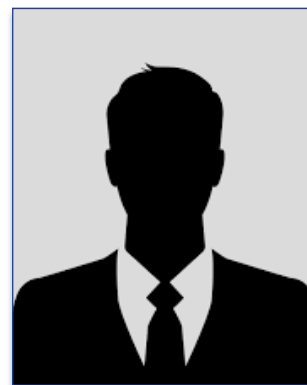
Петрова, І., Слюсар, А. (2026). Комунікативна компетентність керівників судово-експертної установи як провідна складова їх управлінської діяльності. *Архів кримінології та судових наук*. 1 (13). 105-114. DOI: <https://doi.org/10.32353/acfs.13.2026.08>

DOI: <https://doi.org/10.32353/acfs.13.2026.09>
УДК 343.1

Михайло Роганін,

аспірант Національного наукового центру «Інститут судових експертиз
ім. Засл. проф. М.С. Бокаріуса»,
м. Харків, Україна;
ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-1652-6715>,
email: mykh_roh@ukr.net

Огляд персональної інформації в мобільних телефонах під час проведення обшуку: підходи *de facto*, *de jure* та *de lege ferenda*

Михайло Роганін

Стаття присвячена розкриттю питання про правову природу та необхідні процесуальні гарантії доступу до персональної інформації в мобільних телефонах під час проведення обшуку, її огляду та подальшого використання в кримінальному провадженні з позиції *de jure*, *de facto* та *de lege ferenda* у світлі практики Європейського суду з прав людини. З'ясовано, що чинне нормативно-правове регулювання з цього питання не відповідає вимогам повноти та передбачуваності, оскільки насамперед не закріплює необхідних процесуальних гарантій, здатних обмежити дискреційні повноваження сторони обвинувачення при пошуку, копіюванні та вилученні цифрової інформації з мобільних телефонів. Водночас констатовано, що актуальна правозастосовна практика з цього аспекту є суперечливою, оскільки допускає застосування різних заходів для легалізації отриманої інформації, жоден з яких не задовольняє достатньою мірою стандарти забезпечення права особи на приватність, сформульовані в практиці Європейського суду з прав людини. Це дало підстави як підтримати деякі пропозиції, сформульовані в науковій літературі щодо розширення переліку слідчих (розшукових) дій, так і висловити авторські пропозиції щодо вдосконалення чинного кримінального процесуального законодавства.

Ключові слова: кримінальне провадження, досудове розслідування, права людини, обшук, цифрові докази, Європейський суд з прав людини.

Постановка наукової проблеми. Поряд із тим, що проведення обшуку в житлі чи іншому володінні особи саме по собі належить до тих заходів, що спричиняють суттєве втручання в основоположні права людини, передусім регламентовані у ст. 8 Європейської конвенції з прав людини (далі – ЄКПЛ або Конвенція), по суті обшук може виходити далеко за межі того приміщення, де він безпосередньо проводиться. Це, насамперед, обумовлено тим, що переважно кожне проведення обшуку супроводжується оглядом інформації на мобільних телефонах, її копіюванням, а за певних обставин – навіть їх безпосереднім вилученням з подальшим призначенням комп'ютерно-технічної експертизи. Водночас слід наголосити, що наразі доступ до такої інформації у більшості сучасних смартфонів означає не лише втручання у приватне та сімейне життя (наприклад, через ознайомлення з фотогалереєю, списком контактів, нотатками, історією браузерів, геолокаційними даними тощо), а й обмеження права на повагу до таємниці спілкування (у термінології ЄКПЛ – таємниці кореспонденції), оскільки на цих цифрових носіях міститься суттєвий масив комунікативних даних – наприклад, збережене листування в різноманітних месенджерах, голосові повідомлення, СМС-повідомлення тощо.

Наведена проблематика ще більше актуалізується з огляду на технічні можливості сучасних мобільних телефонів, що дозволяють отримати доступ до віддалених джерел інформації – наприклад, електронних поштових скриньок, банківських додатків з інформацією про рахунки та операції на них, хмарних сховищ та ін. Ця обставина, без сумніву, мак-

ФІНАНСУВАННЯ

Це дослідження не отримувало жодних спеціальних грантів від фінансуючих організацій у державному, комерційному чи некомерційному секторах.

ЗАСТЕРЕЖЕННЯ

Фінансуюча сторона не брала участі в розробці дизайну дослідження, зборі та аналізі даних, прийнятті рішення про публікацію або підготовці рукопису.

УЧАСНИКИ

Автор брав участь виключно в інтелектуальній дискусії, що лежить в основі цієї статті, дослідженні прецедентного права, написанні та редагуванні, і несе відповідальність за зміст та інтерпретацію.

ДЕКЛАРАЦІЯ ПРО КОНФЛІКТ ІНТЕРЕСІВ

Автор заявляє, що у нього немає конфлікту інтересів.

CREATIVE COMMONS 4.0 ATTRIBUTION INTERNATIONAL (CC_BY_4.0)

Ця стаття з відкритим доступом, поширена на умовах Ліцензії атрибуції Creative Commons (CC_BY_4.0), що дає змогу необмежено використовувати, поширювати й відтворювати на будь-якому носії за умови посилання на оригінального(-их) автора(-ів) та джерела.

INSPECTION OF PERSONAL DATA ON MOBILE PHONES DURING A SEARCH: DE FACTO, DE JURE AND DE LEGE FERENDA APPROACHES

The article is devoted to revealing the legal nature of access to personal data stored on mobile phones during searches, inspections and its subsequent use in criminal proceedings, as well as the necessary procedural safeguards, from the perspectives of *de jure*, *de facto* and *de lege ferenda*, in the light of the case law of the European Court of Human Rights.

The relevance of this research is indicated by the fact that the vast amount of information – including communications data – stored on modern mobile phones, the relatively easy access to it, and the ability to identify and retrieve information stored remotely (for example, in cloud storage) via access to the relevant programmes and applications on the mobile phone, significantly broadens the scope of potential interference with the right to respect for privacy (including the secrecy of correspondence). This necessitates a shift in perspective regarding the standards and procedural safeguards that must be ensured when accessing information on mobile phones seized during a search of a person's home or other premises.

The systematic analysis of the current provisions of criminal procedural law carried out in this study has revealed a lack of a sufficient and precise legal framework on this issue, one that would take into account both the nature of the procedural actions being carried out and the necessary safeguards against arbitrariness – above all, deliberate judicial control over interference with the relevant fundamental right. Indeed, the inspection of computer data introduced in 2022 does not require separate judicial authorisation and, moreover, does not cover actions involving the search for and copying of information from computer systems.

The closing section of the article supports the idea, put forward in the academic literature, of introducing a new investigative measure – the so-called 'digital search'. Alongside this, amendments are also proposed to the current criminal procedure legislation regarding the expansion of the list of information to be specified in the motion and ruling authorising a search, as well as the provision for the possibility of challenging it in accordance with the procedure set out in Articles 303–307 of the Code of Criminal Procedure, against actions by the prosecution to identify, copy and seize information from mobile phones.

Keywords: criminal proceedings, pre-trial investigation, human rights, search, digital evidence, European Court of Human Rights.

симально розширює межі втручання як у приватне життя, так і в таємницю кореспонденції під час проведення відповідних процесуальних дій. Тим більше, що у разі обмеження права на таємницю спілкування шляхом ознайомлення з відповідним листуванням втручання відбувається в комунікацію не лише особи, якій належить відповідний мобільний пристрій, а й тих суб'єктів, з якими вона спілкується. Додатково підкреслимо, що серед них можуть бути також, наприклад, адвокати, що вимагає дотримання особливих підвищених гарантій захисту інформації, коли йдеться про охоронювану законом адвокатську таємницю. Ще один важливий аспект, що може свідчити про актуальність розглядуваної проблематики, пов'язаний із тим, що під час проведення обшуку в певному приміщенні можуть бути присутні і сторонні особи, які не є власниками/володільцями житла чи іншого володіння. При цьому, з огляду на положення ст. 236 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК), зважаючи на суттєву дискрецію слідчого, прокурора, який проводить обшук, визначати, які саме об'єкти можуть мати значення для кримінального провадження або містити відповідну інформацію, мобільні телефони таких осіб так само можуть стати предметом ретельного аналізу.

Усе вищевикладене підкреслює особливу важливість дослідження питання про те, в якому саме процесуальному порядку має відбуватися доступ до інформації, що міститься в мобільних телефонах, під час проведення обшуку в житлі чи іншому володінні особи, її вивчення та якими процесуальними гарантіями це має супроводжуватися, насамперед у світлі європейських стандартів захисту права людини на приватність. При цьому, з огляду на те, що законодавчий підхід не відповідає достатньою мірою вимогам точності, визначеності та передбачуваності, що викликає як розбіжності у правозастосовній практиці, так і полеміку в науковій літературі, спробуємо розглянути окреслені аспекти з погляду *de jure*, *de facto* та *de lege ferenda*.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Проблематика цифровізації кримінального провадження, зокрема і в контексті формування та використання цифрових (електронних) доказів, уже багато років залишається перманентно актуальною. Серед досліджень, які безпосередньо присвячені аналізу правової природи тих процесуальних дій, що здійснюються з метою пошуку, виявлення та вилучення інформації, що може мати доказове значення, з цифрових носіїв, зокрема і мобільних телефонів, а також процесуальним гарантіям, які мають супроводжувати такі дії, можна згадати науковий доробок В. В. Вапнярчука, М. І. Демури, Д. І. Клепки, І. О. Крицької, О. П. Метелева, А. В. Скрипника, І. А. Сміль та багатьох інших.

До того ж, це питання привертає увагу і зарубіжних науковців. Наприклад, L. Bernardini та F. Sanvitale аналізують близькі за змістом до проблематики статті аспекти в розрізі італійського кримінального процесуального законодавства (що містить майже ідентичні з українським недоліки в правовій регламентації) та документів Європейського Союзу¹.

Метою статті є розкриття питання про правову природу та необхідні процесуальні гарантії огляду персональної інформації в мобільних телефонах під час проведення обшуку з позиції *de jure*, *de facto* та *de lege ferenda* у світлі практики Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ або Суд).

Викладення основного матеріалу дослідження. Зважаючи на те, що будь-яке втручання у фундаментальні права особи повинно, передусім, відповідати вимозі законності, спробуємо проаналізувати наявні правові рамки та з'ясувати, чи достатнім, передбачуваним і якісним є чинне нормативне забезпечення процесуального порядку отримання доступу до інформації, що міститься в мобільних телефонах, за результатами проведення обшуку в житлі чи іншому володінні особи, ознайомлення з нею, її копіювання та вилучення.

Можемо зауважити, що тривалий час це питання взагалі залишалося в певному правовому вакуумі, оскільки, окрім низки норм, що стосувалися особливостей застосування деяких заходів забезпечення кримінального провадження до електронних носіїв інформації (наприклад,

¹ Bernardini L., Sanvitale F. Searches and seizures of electronic devices in European criminal proceedings: a new pattern for independent review? *Revista Italo-Española de Derecho Procesal*. 2023. Num. 1. Pp. 73–119. DOI: 10.37417/rivitsproc/1475

Mykhailo Roganin,

**Die EINSICHTNAHME IN
PERSONENBEZOGENE
DATEN IN MOBILTELEFONEN
IM RAHMEN EINER
DURCHSUCHUNG: DE-FACTO-
DE-JURE- UND DE-LEGE-
FERENDA-ANSÄTZE**

Der Artikel befasst sich mit der Frage nach der rechtlichen Natur und den erforderlichen Verfahrensgarantien für den Zugriff auf personenbezogene Daten in Mobiltelefonen während einer Durchsuchung, deren Einsichtnahme und der anschließenden Verwendung im Strafverfahren aus der Perspektive von *de jure*, *de facto* und *de lege ferenda* im Lichte der Praxis des Europäischen Gerichtshofs für Menschenrechte. Es wird festgestellt, dass die geltenden Rechtsvorschriften zu diesem Thema nicht den Anforderungen an Vollständigkeit und Vorhersehbarkeit entsprechen, da sie vor allem keine notwendigen Verfahrensgarantien vorsehen, die die Ermessensbefugnisse der Anklage bei der Suche, dem Kopieren und der Beschlagnahme digitaler Informationen aus Mobiltelefonen einschränken könnten. Gleichzeitig wird festgestellt, dass die aktuelle Rechtspraxis in diesem Bereich widersprüchlich ist, da sie die Anwendung verschiedener Maßnahmen zur Legalisierung der erhaltenen Informationen zulässt, von denen keine den in der Praxis des Europäischen Gerichtshofs für Menschenrechte formulierten Standards zur Gewährleistung des Rechts auf Privatsphäre ausreichend erfüllt. Dies gab Anlass, sowohl einige in der wissenschaftlichen Literatur formulierte Vorschläge zur Erweiterung des Katalogs der Ermittlungsmaßnahmen zu unterstützen als auch eigene Vorschläge zur Verbesserung der geltenden Strafprozessordnung zu unterbreiten.

Schlüsselwörter: Strafverfahren, Ermittlungsverfahren, Menschenrechte, Hausdurchsuchung, digitale Beweismittel, Europäischer Gerichtshof für Menschenrechte.

абз. 2 ч. 1 ст. 159 КПК, абз. 2–3 ч. 2 ст. 168 КПК), а також доказового значення як оригіналів документів копій інформації, зокрема комп'ютерних даних, що містяться в інформаційних (автоматизованих) системах, електронних комунікаційних системах тощо, виготовлених слідчим, прокурором із залученням спеціаліста (ч. 4 ст. 99 КПК), інші дотичні правові приписи були відсутні.

Проте Законом України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо підвищення ефективності досудового розслідування за «гарячими слідами» та протидії кібератакам» № 2137-IX від 15 березня 2022 р. кримінальне процесуальне законодавство було доповнено низкою новел. Їх частина, зокрема, стосувалася і зазначених вище норм, деталізуючи порядок виготовлення копій інформації, що містяться в інформаційних (автоматизованих) системах, електронних комунікаційних системах, інформаційно-комунікаційних системах, комп'ютерних системах, їх невід'ємних частинах, за допомогою технічних, програмно-технічних засобів, апаратно-програмних комплексів, та застосування щодо неї тимчасового вилучення та арешту майна (насамперед, абз. 4–5 ч. 2 ст. 168, абз. 2 ч. 3 ст. 170 КПК). Водночас було також запроваджено новий вид огляду – комп'ютерних даних (абз. 2 ч. 2 ст. 237 КПК), а також регламентовано можливість доступу до комп'ютерних систем або їх частин, мобільних терміналів систем зв'язку, здійснення на них пошуку, виявлення та фіксації комп'ютерних даних, що на них містяться, на місці проведення обшуку (ч. 6 ст. 236 КПК)².

Зміст нового різновиду огляду було розкрито законодавцем у згаданих вище ч. 2 ст. 237 КПК – зокрема, він полягає у «відображенні у протоколі огляду інформації, яку вони містять, у формі, придатній для сприйняття їхнього змісту (за допомогою електронних засобів, фотозйомки, відеозапису, зйомки та/або відеозапису екрана тощо або у паперовій формі)». При цьому зазначимо, що навіть побійний аналіз наведеної норми може свідчити про її певну термінологічну недосконалість з певних причин. По-перше, все ж таки поняття «огляд» не досить точно відображає характер пошукових дій представників сторони обвинувачення. Адже перед тим як оглянути певну цифрову інформацію на смартфоні чи ноутбукі, переважно потрібно провести активні дії з її відшукування на носії інформації. До речі, саме такі дії і згадуються у ч. 6 ст. 236 КПК – «пошук, виявлення та фіксація комп'ютерних даних», що містяться на певних цифрових носіях. По-друге, використаний законодавцем термін «комп'ютерні дані» може бути помилково сприйнятий правозастосовниками як такий, що охоплює інформацію, яка зберігається виключно на комп'ютерах.

Проте заради справедливості варто зазначити, що саме це поняття використано у Конвенції про кіберзлочинність, де у ст. 1 наведена його дефініція³. Їх вивчення дозволяє зробити висновок, що ця категорія охоплює також і мобільні телефони та інформацію, що на них зберігається. Однак необхідність такої ускладненої інтерпретації поняття «комп'ютерні дані» через відсилання до міжнародно-правового договору навряд чи свідчить про доступність для сприйняття цього нормативного положення та передбачуваність його застосування.

У світлі цього можемо відмітити, що до запровадження відповідних новел у березні 2022 р. відповідні дії з пошуку, виявлення інформації на цифровому носії та ознайомлення з нею так само переважно здійснювалися в межах огляду. Однак тоді йшлося про огляд предмета (наприклад, мобільного телефону), що викликало певні дискусії в наукових розробках, оскільки вести мову в такому разі виключно про огляд певного матеріального об'єкта (як-от телефону) навряд чи було коректно. У контексті тогочасної нормативної регламентації досить слушно зауважувалося, що за описаних обставин слідчий, дізнавач або прокурор не обмеж-

² Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо підвищення ефективності досудового розслідування за «гарячими слідами» та протидії кібератакам [On Amendments to the Criminal Procedure Code of Ukraine to Improve the Effectiveness of Pre-Trial Investigations Conducted in Real Time and to Counter Cyberattacks]: Закон України № 2137-IX від 15 березня 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2137-20#n12>

³ Конвенція про кіберзлочинність [Convention on Cybercrime] (підписана 23 листопада 2001 р., ратифікована із застереженнями і заявами Законом № 2824-IV від 7 вересня 2005 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_575#Text)

Mykhailo Roganin,

**EXAMEN DES INFORMATIONS
PERSONNELLES DANS LES
TÉLÉPHONES PORTABLES
LORS D'UNE RECHERCHE :
APPROCHES DE FACTO, DE
JURE TA DE LEGE FERENDA**

L'article examine la question de la nature juridique et des garanties procédurales nécessaires à l'accès aux données personnelles contenues dans les téléphones mobiles lors d'une perquisition, leur examen et leur utilisation ultérieure dans le cadre de poursuites pénales, du point de vue de jure, de facto et de lege ferenda, à la lumière de la jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme. Il apparaît que la réglementation et la législation actuelles en la matière ne répondent pas aux exigences d'exhaustivité et de prévisibilité, car elles n'établissent pas, en premier lieu, les garanties procédurales nécessaires pour limiter le pouvoir discrétionnaire du ministère public lors de la perquisition, de la copie et de l'effacement des données numériques contenues dans les téléphones mobiles. Par ailleurs, il est constaté que la pratique actuelle des forces de l'ordre en la matière est contradictoire, puisqu'elle autorise le recours à diverses mesures pour légaliser les informations obtenues, sans qu'aucune ne réponde pleinement aux normes garantissant le droit au respect de la vie privée telles que formulées par la jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme. Cela a permis à la fois de soutenir certaines propositions formulées dans la littérature scientifique concernant l'élargissement de la liste des actions d'enquête (de recherche), et d'exprimer les propositions de l'auteur concernant l'amélioration de la législation procédurale pénale actuelle.

Mots clés: procédure pénale, enquête préliminaire, droits de l'homme, recherche, preuves numériques, Cour européenne des droits de l'homme.

ується суто візуальним спостереженням зовнішніх ознак відповідного гаджета, а отримує доступ до збереженої на ньому цифрової інформації, чим насамперед втручається у приватне спілкування особи без окремого судового дозволу⁴.

Порівнюючи чинну редакцію КПК у світлі цього питання з попереднім нормативним підходом, безумовно, можемо відмітити більшу законодавчу точність у назві відповідної процесуальної дії, оскільки перенесення акценту з огляду предмета на огляд інформації, що на ньому міститься («комп'ютерних даних»), на наш погляд, є доцільним та слушним уточненням. Попри це, навіть після новел 2022 р., у науковій літературі все ще висловлюються думки щодо неточності та неповноти відповідної назви.

Так, О.П. Метелев на прикладі огляду персонального комп'ютера, що загалом може бути екстраповано також і на огляд мобільного телефону, підкреслює, що під оглядом доцільно розуміти лише «візуальне обстеження місцевості, приміщення або речі, які знаходяться у вільному доступі, без активного пошукового впливу на них». Проте, як зауважує науковець, органами, які проводять слідчі дії у формі огляду цифрового носія, в межах цього заходу проводяться операції з відкриття папок із файлами та самих файлів, вивчення їх вмісту та властивостей, які за своєю суттю є цілеспрямованим пошуком інформації, тобто обшуком – примусовою дією. При цьому О.П. Метелев також вказує на можливість виокремлення кількох етапів під час огляду цифрового (електронного) носія інформації, засобів стільникового зв'язку (мобільних телефонів, модемів і т. ін.) (йдеться, по-перше, про зовнішній огляд матеріального носія (найменування пристрою, зовнішні ознаки); по-друге, про конструктивний огляд (наявність елементів живлення, карт пам'яті, SIM-карт і т. ін.); по-третє, про огляд інформаційного середовища (огляд і фіксація відомостей, які містяться на цифровому носії інформації))⁵.

Критично ставиться до чинної нормативної регламентації розгляданого питання також А. В. Скрипник, підкреслюючи, що попри появу у 2022 р. норми, яка легалізувала процесуальну дію, що є віддаленою аналогом цифрового обшуку, все ж повноцінної слідчої (розшукової) дії, яка б регламентувала пошукові дії сторони обвинувачення у цифровому просторі та межі допустимого втручання у сферу прав і свобод людини, процесуальний закон все ще не передбачає. Зважаючи на це, науковець резюмує потребу нормативного врегулювання етапу проведення цифрового обшуку⁶.

На продовження аналізу з погляду de jure можемо погодитися з наведеним вище висновком щодо недосконалості чинної правової регламентації не лише в аспекті назви процесуальної дії та повноти охоплення цією назвою всіх етапів пошуку та дослідження цифрової інформації на носії, а й стосовно точності та достатності врегулювання процесуального порядку та процесуальних гарантій роботи з інформацією на мобільному телефоні, доступ до якого був отриманий під час проведення обшуку в житлі чи іншому володінні особи.

Отже, виходячи зі змісту ч. 6 ст. 236 КПК, можна виокремити такі процесуальні правила: (1) під час здійснення обшуку особи, які володіють інформацією про зміст комп'ютерних даних та особливості функціонування комп'ютерних систем або їх частин, мобільних терміналів систем зв'язку, можуть вказати на це слідчому, прокурору, а також надати до них доступ – така інформація має бути відображена в протоколі обшуку; (2) у разі здійснення обшуку за відсутності вказаних вище осіб або якщо така особа хоча і присутня, однак відмовляється зняти (деактивувати) систему логічного захисту, слідчий, прокурор може робити це самостійно (зокрема, в примусовому порядку); (3) доступ до відповідних комп'ютерних систем або їх частин, мобільних терміналів систем зв'язку може бути отриманий

⁴ Демура М., Крицька І., Клепка Д. Забезпечення прав та законних інтересів особи в умовах «діджиталізації» кримінального провадження [Safeguarding the rights and legitimate interests of individuals in the context of the 'digitalisation' of criminal proceedings]. *Часопис Київського університету права*. 2020/1. С. 297. DOI: <https://doi.org/10.36695/2219-5521.1.2020.60>

⁵ Метелев, О. П. Щодо способів збирання і формування цифрових доказів у кримінальному провадженні [On Methods for Collecting and Compiling Digital Evidence in Criminal Proceedings]. 2024. *Вісник кримінального судочинства*, Вип. 3-4. С. 52, 54. DOI: <https://doi.org/10.17721/2413-5372.2023.3-4/47-58>

⁶ Скрипник А.В. Цифровий обшук: бути чи не бути? [Digital searches: to be or not to be?] Цифровізація кримінального провадження: стан та перспективи : матеріали наук.-практ. круглого столу, м. Харків, 19 верес. 2024 р. / [редкол.: Н. В. Глинська (голов. ред.), Д. І. Клепка, А. А. Барабанш] ; НДІ вивч. проблем злочинності ім. акад. В. В. Сташиса НАПРН України ; Відд. дослідж. проблем кримін. процесу та судострою. Харків : Право, 2024. С. 148-149.

Michail Roganin,

**PRZEGŁĄD DANYCH
OSOBOWYCH W TELEFONACH
KOMÓRKOWYCH PODCZAS
PRZEPROWADZANIA
PRZESZUKANIA: PODEJŚCIA
DE FACTO, DE JURE I DE LEGE
FERENDA**

Artykuł poświęcony jest omówieniu kwestii natury prawnej oraz niezbędnych gwarancji proceduralnych dotyczących dostępu do danych osobowych w telefonach komórkowych podczas przeszukiwania, ich przeglądu oraz dalszego wykorzystania w postępowaniu karnym z perspektywy *de jure*, *de facto* oraz *de lege ferenda* w świetle orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka. Ustalono, że obowiązujące regulacje prawne w tej kwestii nie spełniają wymogów kompletności i przewidywalności, ponieważ przede wszystkim nie zapewniają niezbędnych gwarancji proceduralnych, które mogłyby ograniczyć uprawnienia dyskrecjonalne strony oskarżenia podczas wyszukiwania, kopiowania i zabezpieczania informacji cyfrowych z telefonów komórkowych. Jednocześnie

stwierdzono, że aktualna praktyka stosowania prawa w tym zakresie jest sprzeczna, ponieważ dopuszcza stosowanie różnych środków w celu legalizacji uzyskanych informacji, z których żaden nie spełnia w wystarczającym stopniu standardów zapewnienia prawa do prywatności sformułowanych w praktyce Europejskiego Trybunału Praw Człowieka. Dało to podstawy zarówno do poparcia niektórych propozycji sformułowanych w literaturze naukowej dotyczących rozszerzenia wykazu czynności śledczych (operatywnych), jak i do przedstawienia autorskich propozycji dotyczących udoskonalenia obowiązującego prawa karnego procesowego.

Słowa kluczowe: postępowanie karne, dochodzenie przedprocesowe, prawa człowieka, przeszukiwanie, dowody cyfrowe, Europejski Trybunał Praw Człowieka.

навіть у разі, якщо вони безпосередньо не зазначені в ухвалі про дозвіл на обшук, однак, на переконання слідчого, прокурора, є достатні підстави вважати, що інформація, яка на них міститься, має значення для встановлення обставин у кримінальному провадженні.

Додаткові правила встановлені також у деяких нормах, присвячених застосуванню таких заходів забезпечення кримінального провадження, як тимчасове вилучення майна та арешт майна. А саме, поряд із загальною заборонаю тимчасового вилучення електронних інформаційних систем, комп'ютерних систем або їх частин, мобільних терміналів систем зв'язку для вивчення фізичних властивостей, які мають значення для кримінального провадження, якщо вони безпосередньо не були зазначені в ухвалі слідчого судді, суду, все ж допускаються винятки з цього правила. Йдеться про ситуації, коли надання таких пристроїв є необхідним для проведення експертного дослідження, а також коли сам носій інформації був предметом кримінального правопорушення або засобом чи знаряддям його вчинення, або «якщо такі об'єкти отримані в результаті вчинення кримінального правопорушення чи є засобом або знаряддям його вчинення». Крім того, що важливо в контексті положень ч. 6 ст. 236 КПК, тимчасове вилучення електронних інформаційних систем, комп'ютерних систем або їх частин, мобільних терміналів систем зв'язку є допустимим також, якщо доступ до них був обмежений власником, володільцем, утримувачем чи пов'язаний з подоланням системи логічного захисту.

Отже, окреслені вище правові приписи по суті стосуються передусім контролю за втручанням у право на мирне володіння майном. У світлі цього можна навести позицію В. В. Вапнярчука, який, розмежовуючи огляд комп'ютерних даних під час обшуку на місці його проведення та вже після нього (поза місцем проведення обшуку – зокрема, коли подолання системи логічного захисту і отримання доступу вимагає застосування спеціального технічного обладнання та/або програмного забезпечення), вказує на таке. Так, на думку вченого, у першій ситуації, особливо коли йдеться про випадки незазначення в ухвалі слідчого судді, суду дозволу на відшукування певних цифрових носіїв інформації, огляд комп'ютерних даних перебуває поза судовим контролем. Водночас у другій ситуації, як вказує В. В. Вапнярчук, такий судовий контроль наявний у формі вирішення питання про арешт тимчасово вилученого майна⁷.

Що ж до обмеження права на повагу до приватності, можемо резюмувати, що доступ до інформації на цифрових носіях може бути отриманий незалежно від того, чи захищені вони логічним захистом, а також попри заперечення з боку власників, володільців, утримувачів. При цьому відповідні процесуальні дії з пошуку, виявлення та копіювання інформації з цифрових носіїв не потребують отримання окремої ухвали слідчого судді, суду. Вивчення нормативного змісту абз. 1 ч. 6 ст. 236 КПК може вказувати на те, що по суті цифрові носії інформації в такому разі прив'язуються до закритих приміщень, шухляд чи шаф. Проте, вочевидь, законодавець у такому разі залишив поза увагою ті суттєві особливості технічних пристроїв (наприклад, мобільних телефонів), про які ми зазначали на початку нашої роботи. А отже, доступ до значних масивів інформації приватного характеру, зокрема і щодо приватного спілкування осіб, залишається поза цілеспрямованим судовим контролем, тобто відсутні належні процесуальні гарантії та запобіжники від свавілля з боку представників сторони обвинувачення.

У світлі цього підкреслимо, що подібний підхід у нормативній регламентації не відповідає європейським стандартам забезпечення права особи на приватність⁸. Зокрема, враховуючи триступеневий тест аналізу, що застосовується при втручанні в права, гарантовані ст. 8 ЄКПЛ, і охоплює необхідність оцінки відповідності закону, наявності легітимної мети та необхідності в демократичному суспільстві, можемо резюмувати наявність проблем вже на першому етапі. Зокрема, чинне кримінальне

⁷ Вапнярчук В. В. Щодо дослідження змісту електронних інформаційних систем, комп'ютерних систем або їх частин, мобільних терміналів систем зв'язку під час кримінального провадження [Regarding the examination of the contents of electronic information systems, computer systems or parts thereof, and mobile terminals of communication systems during criminal proceedings]. Аналітично-порівняльне правознавство. 2025. Вип. 2. С. 970. URL: <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2025/04/146.pdf>

⁸ Рішення ЄСПЛ у справі «Roman Zakharov проти Росії» [ECHR Judgment in the Case of Roman Zakharov v. Russia] [ВГ] (заява № 47143/06) від 4 грудня 2015 р. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-159324>; Рішення ЄСПЛ у справі «Potoczka і Adamco проти Словаччини» [ECHR Judgment in the Case of Potoczka and Adamco v. Slovakia] (заява № 7286/16) від 12 січня 2023 р. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-222143> та інші.

процесуальне законодавство в питанні регулювання проведення процесуальних дій із пошуку доказової інформації на цифрових пристроях не відповідає вимогам повноти, точності та передбачуваності в застосуванні.

Ще більше дискусійних питань викликає аспект пропорційності втручання в право на повагу до приватного спілкування (або в таємницю кореспонденції в термінології ЄКПЛ) у разі отримання під час проведення обшуку в житлі чи іншому володінні особи доступу до інформації, яка зберігається на мобільних телефонах. У такому разі в рамках аналізу увага може бути звернена на низку критеріїв, як-от: характер та інтенсивність втручання (огляд інформації, її копіювання, вилучення мобільного телефону тощо), наслідки для самої особи та третіх осіб, тривалість втручання, наявність процесуальних гарантій, спрямованих на недопущення зловживань та свавілля під час проведення процесуальної дії з боку агентів держави та ін.

Стосовно останнього критерію, вочевидь, ключове значення може мати наявність ефективного судового контролю, оскільки саме слідчий суддя здатний забезпечити незалежну та об'єктивну оцінку доцільності втручання у таємницю спілкування за розглядуваних обставин. Проте, як було зазначено вище, цілеспрямований судовий контроль за втручанням у таємницю спілкування в такому разі відсутній. Більш детально про те, як саме нормативна регламентація цього питання може бути вдосконалена, відзначимо в останній частині нашої роботи.

Переходячи до аналізу окресленої проблематики з погляду *de facto*, можемо відмітити таке.

Щодо того, в якому саме порядку може бути здійснено судовий контроль на практиці, то акумулювання теоретичних і прикладних підходів дозволяє виокремити такі варіанти:

1) накладення арешту на майно. Зокрема, у своїй постанові від 4 червня 2025 р. (справа №686/20198/22) колегія суддів Третьої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду вказала на відсутність потреби додаткового звернення органу досудового розслідування за судовим дозволом (а саме ухвалою про тимчасовий доступ) у разі, якщо телефон, законно вилучений під час обшуку, надалі був визнаний речовим доказом та згідно з ухвалою слідчого судді на нього був накладений арешт⁹. Однак такий підхід, на наш погляд, не можна визнати повністю досконалим, оскільки в такому разі спрямованість судового контролю скерована на забезпечення пропорційності втручання в інше право – право власності, передусім щодо самого матеріального носія, а не інформації, яка на ньому міститься. А отже, питання про те, до якої цифрової інформації може бути отриманий доступ, чи може вона бути скопійована тощо, залишається поза межами контролю з боку слідчого судді, суду;

2) отримання тимчасового доступу до інформації, яка міститься на цифровому носії, навіть у разі, коли відповідні цифрові носії вже перебувають у володінні сторони обвинувачення, оскільки були вилучені під час проведення огляду чи обшуку¹⁰. Водночас, у судовій практиці може бути віднайдене й інший підхід, мотивований саме тим, що відповідні носії інформації вже і так утримуються стороною обвинувачення¹¹;

3) зняття інформації з електронних інформаційних систем¹². Наведений підхід хоча дійсно і може найбільш точно відображати характер тих дій, що вчиняються, проте не враховує ту обставину, що відповідне дослідження інформації нерідко вже є відомим для особи, яка є володільцем відповідного цифрового пристрою, а отже, не відповідає ознаці негласності, безумовно властивій цій негласній слідчій (розшуковій) дії.

Проте, як ми зауважили вище у своїх коментарях до кожного із окреслених підходів, жоден із них не забезпечує в належний спосіб одночасно і відповідність правовій природі процесуальної дії, і спрямованість судового контролю за втручанням у фундаментальне право особи на повагу до приватного життя та таємницю спілкування. Зважаючи на це, стає очевидною потреба аналізу окресленої проблематики і з позиції *de lege ferenda*.

Для цього, насамперед, це раз доцільно окреслити вихідні європейські стандарти, які мають бути взяті до уваги в такому разі. Отже, по-перше, нормативне врегулювання, зокрема і питань правового характеру відповідної процесуальної дії, в межах якої відбувається доступ до інформації, що міститься на мобільному телефоні, вилученому під час проведення обшуку в житлі чи іншому володінні особи, має бути доступним і точним, а наслідки його застосування — передбачуваними; по-друге, з метою запобігання свавіллю під час проведення пошуку, виявлення та огляду інформації на мобільному телефоні такі дії мають супроводжуватися цілеспрямованим судовим контролем; по-третє, ухвала слідчого судді, суду стосовно цього питання повинна бути належним чином вмотивована та точна (конкретно

⁹ Постанова колегії суддів Третьої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду [Decision of the Panel of Judges of the Third Judicial Chamber of the Cassation Criminal Court of the Supreme Court] від 4 червня 2025 р. (справа №686/20198/22). URL: https://protocol.ua/ustanovna_kks_vp_vid_04_06_2025_roku_u_spravi_686_20198_22_1/

¹⁰ Ухвала Луцького міськрайонного суду Волинської області [Order of the Lutsk City and District Court of Volyn Oblast] від 16 вересня 2022 р. (справа №161/12140/22). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106281527>; Ухвала Кам'янець-Подільського міськрайонного суду Хмельницької області [Order of the Kamianets-Podilskyi City and District Court of Khmelnytskyi Oblast] від 6 грудня 2021 р. (676/7097/21). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101840315>; Ухвала Індустріального районного суду м. Дніпропетровська [Order of the Industrial District Court of Dnipropetrovsk] від 2 вересня 2024 р. (справа №202/9526/24). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/121311481>.

¹¹ Ухвала Центрально-Міського районного суду м. Кривого Різу Дніпропетровської області [Order of the Central City District Court of Kryvyi Rih, Dnipropetrovsk Oblast] від 10 листопада 2022 р. (справа № 216/2987/22). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107233029>; Постанова колегії суддів Першої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду [Decision of the Panel of Judges of the First Judicial Chamber of the Cassation Criminal Court of the Supreme Court] від 11 вересня 2025 р (справа №601/1913/18). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/130271025>.

¹² Ухвала Вінницького міського суду Вінницької області [Order of the Vinnytsia City Court, Vinnytsia Region] від 1 вересня 2022 р. (справа №127/17774/22). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106103464>

тизована), щоб не допускати занадто широких дискреційних повноважень сторони обвинувачення вже на етапі пошуку та вилучення цифрової інформації; по-четверте, у випадку роботи з цифровою інформацією на мобільному телефоні така конкретизація повинна, серед іншого, уточнювати ті програми та додатки, які можуть бути відкриті та досліджені під час пошуку на мобільному телефоні відомостей, що можуть мати доказове значення; по-п'яте, за відсутності попереднього судового контролю має бути забезпечено інший ефективний засіб захисту – наприклад, процесуальну можливість оскарження дій сторони обвинувачення з виявлення, копіювання, дослідження інформації на мобільних телефонах, що в разі задоволення скарги могла б мати наслідком рішення про припинення подальших дій та зобов'язання знищити знайдену/ скопійовану/ вилучену інформацію.

У світлі наведеного відмітимо, що в останні роки було висловлено досить багато ідей про те, як саме відповідний судовий контроль може бути забезпечений. Загальний концепт, на наш погляд, може бути побудований на висловленій А. В. Скрипником пропозиції адаптації досвіду окремих країн до вітчизняного кримінального процесуального законодавства щодо запровадження правила «закритого контейнера», яким би передбачався двоступеневий судовий контроль за обмеженням права особи на таємницю спілкування¹³.

Ця ідея отримала досить детальну наукову розробку в монографічному дослідженні І. А. Смалі, яка пропонує низку істотних оновлень до кримінального процесуального законодавства, серед яких, зокрема, і пропозиція доповнення КПК новою статтею 236-1 «Обшук комп'ютерних систем або їх частин, мобільних терміналів систем зв'язку». На думку авторки, ця норма повинна містити як вимоги до клопотання сторони обвинувачення щодо форми і змісту, процесуального порядку його розгляду, так і підстави для задоволення такого клопотання, включно з локальним предметом доказування в цьому разі¹⁴.

З огляду на окреслені вище стандарти і проблеми в чинній нормативній регламентації, убачаємо за можливе концептуально підтримати пропозицію І. А. Смалі як таку, що може кардинально змінити законодавчі підходи і вирішити переважну кількість описаних у попередній частині роботи прикладних проблем. Поряд із цим, на нашу думку, можуть бути запропоновані ще два допустимі шляхи оновлення кримінального процесуального законодавства: по-перше, шляхом уточнення релевантних положень ч. 3 ст. 234, ч. 2 ст. 235 КПК посиленням на необхідність зазначення як у клопотанні сторони обвинувачення, так і в ухвалі слідчого судді, суду того, яка саме інформація може бути відшукана на мобільних телефонах та які програми чи додатки можуть бути для цього відкриті; по-друге, шляхом розширення предмета оскарження, що встановлений у ч. 1 ст. 303 КПК, а саме його доповнення діями слідчого, дізнавача, прокурора з виявлення, копіювання, дослідження інформації на мобільних телефонах, одночасно із уточненням у ч. 2 ст. 307 КПК вказівкою на припинення подальших дій та зобов'язання знищити знайдену, скопійовану, вилучену інформацію.

Висновки. Значний масив інформації, зокрема і комунікативного характеру, що міститься на сучасних мобільних телефонах, відносна легкість доступу до неї, а також можливість виявлення та вилучення інформації, що зберігається віддалено (наприклад, у хмарних сховищах) через вхід до відповідних програм і додатків на мобільному телефоні, істотно розширює межі можливого втручання у право на повагу до приватності (зокрема, і таємниці кореспонденції). Це змушує інакше поглянути на ті стандарти та процесуальні гарантії, що мають бути забезпечені під час отримання доступу до інформації на мобільних телефонах, що вилучаються під час проведення обшуку в житлі чи іншому володінні особи.

Водночас системний аналіз чинних положень кримінального процесуального законодавства засвідчив відсутність достатньої та точної нормативно-правової основи з цього питання, що враховувала б одночасно і характер вчинюваних процесуальних дій, і необхідні запобіжники проти свавілля – насамперед цілеспрямований судовий контроль за втручанням у відповідне фундаментальне право. Адже наразі запроваджений у 2022 р. огляд комп'ютерних даних не вимагає отримання окремого судового дозволу і до того ж не охоплює дії з пошуку та копіювання інформації з комп'ютерних систем.

Так само недосконалою залишається і сучасна судова практика з цього питання, оскільки наявні процесуальні дії (передусім накладення арешту на майно, тимчасовий доступ до речей і документів або зняття інформації з електронних інформаційних систем), що застосовуються для подібних ситуацій роботи з інформацією на мобільних телефонах, не враховують специфічних ознак цифрових даних і тих процесуальних вимог, що доцільно забезпечити при їх використанні в кримінальному провадженні з огляду на практику ЄСПЛ.

З огляду на це у роботі підтримується висловлена в науковій літературі ідея запровадження нової слідчої (розшукової) дії – т. зв. «цифрового обшуку». Поряд із цим також пропонуються зміни до чинного кримінального процесуального законодавства стосовно розширення переліку інформації, що має бути зазначена в клопотанні та ухвалі про дозвіл на обшук, а також передбачення можливості оскарження у порядку, регламентованому ст. ст. 303–307 КПК, дій сторони обвинувачення з виявлення, копіювання та вилучення інформації з мобільних телефонів.

References

Bernardini L., Sanvitale F. Searches and seizures of electronic devices in European criminal proceedings: a new pattern for independent review? *Revista Ítalo-Española de Derecho Procesal*. 2023. Num. 1. Pp. 73-119. DOI: 10.37417/rivitsproc/1475

¹³ Скрипник А. Правило «закритого контейнеру» в українських правових реаліях [The 'closed container' rule in the Ukrainian legal context] . Кримінальний процес: сучасний вимір та перспективні тенденції : II Харк. кримінал. процесуал. полілог : присвяч. актуал. питанням застосування заходів забезпечення кримінал. провадження (м. Харків, 12 груд. 2019 р.) / редкол. О. В. Капліна, В. І. Маринів, О. Г. Шило. Харків : Право, 2020. С. 29–31.

¹⁴ Смалі І. А. Теоретичні та практичні аспекти використання електронних доказів у кримінальному процесі України [Theoretical and practical aspects of the use of electronic evidence in criminal proceedings in Ukraine] : монографія / І. А. Смалі. Київ : Прес, 2025. С. 271–273.

- Vapniarchuk V. V. Shchodo doslidzhennia zmistu elektronnykh informatsiinykh system, kompiuternykh system abo yikh chastyn, mobilnykh terminaliv system zviazku pid chas kryminalnoho provadzhennia [Regarding the examination of the contents of electronic information systems, computer systems or parts thereof, and mobile terminals of communication systems during criminal proceedings]. *Analitychno-porivnialne pravoznavstvo*. 2025. Vyp. 2. S. 970. URL: <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2025/04/146.pdf> . [in Ukrainian]. .
- Demura M., Krytska I., Klepka D. Zabezpechennia prav ta zakonnykh interesiv osoby v umovakh «didzhytalizatsii» kryminalnoho provadzhennia [Safeguarding the rights and legitimate interests of individuals in the context of the 'digitalisation of criminal proceedings']. *Chasopys Kyivskoho universytetu prava*. 2020/1. S. 297. DOI: 10.36695/2219-5521.1.2020.60 [in Ukrainian]. .
- Konventsia pro kiberzlochynnist [Convention on Cybercrime] (pidpysana 23 lystopada 2001 r., ratyfikovana iz zasterezhenniamy i zaivamy Zakonom № 2824-IV vid 7 veresnia 2005 r. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_575#Text [in Ukrainian]. .
- Metlev, O. P. Shchodo sposobiv zbyrannia i formuvannia tsyfrovyykh dokaziv u kryminalnomu provadzhenni [On Methods for Collecting and Compiling Digital Evidence in Criminal Proceedings]. 2024. *Visnyk kryminalnoho sudochynstva*, Vyp. 3-4. S. 52, 54. <https://doi.org/10.17721/2413-5372.2023.3-4/47-58> [in Ukrainian]. .
- Postanova kolehii suddiv Pershoi sudovoi palaty Kasatsiinoho kryminalnoho sudu Verkhovnoho Sudu [Decision of the Panel of Judges of the First Judicial Chamber of the Cassation Criminal Court of the Supreme Court] vid 11 veresnia 2025 r (sprava №601/1913/18). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/130271025> [in Ukrainian]. .
- Postanova kolehii suddiv Tretoi sudovoi palaty Kasatsiinoho kryminalnoho sudu Verkhovnoho Sudu [Decision of the Panel of Judges of the Third Judicial Chamber of the Cassation Criminal Court of the Supreme Court] vid 4 chervnia 2025 r. (sprava №686/20198/22). URL: https://protocol.ua/ua/postanova_kks_vp_vid_04_06_2025_roku_u_spravi_686_20198_22_1/ [in Ukrainian]. .
- Pro vnesennia zmin do Kryminalnoho protsesualnoho kodeksu Ukrainy shchodo pidvyshchennia efektyvnosti dosudovoho rozsliduvannia za «hariachymy slidamy» ta protydii kiberatakam [On Amendments to the Criminal Procedure Code of Ukraine to Improve the Effectiveness of Pre-Trial Investigations Conducted in Real Time and to Counter Cyberattacks]: Zakon Ukrainy № 2137-IX vid 15 bereznia 2022 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2137-20#n12> [in Ukrainian]. .
- Rishennia YeSPL u spravi «Potoczka i Adamco proty Slovachchyny» [ECHR Judgment in the Case of Potoczka and Adamco v. Slovakia] (zaiaiva №7286/16) vid 12 sichnia 2023 r. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng/?i=001-222143>
- Rishennia YeSPL u spravi «Roman Zakharov proty Rosii» [ECHR Judgment in the Case of Roman Zakharov v. Russia] [VP] (zaiaiva № 47143/06) vid 4 hrudnia 2015 r. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng/?i=001-159324> [in Ukrainian]. .
- Skrypnyk A. Pravylo «zakrytoho konteineru» v ukraïnskykh pravovykh realiakh [The 'closed container rule in the Ukrainian legal context'] . Kryminalnyi protses: suchasnyi vymir ta perspektyvni tendentsii : II Khark. kryminal. protsesual. poliloh : prysviach. aktual. pytanniam zastosuvannia zakhodiv zabezpechennia kryminal. provadzhennia (m. Kharkiv, 12 hrud. 2019 r.) / redkol. O.V. Kaplina, V.I. Maryniv, O.H. Shylo. Kharkiv : Pravo, 2020. S. 29–31. [in Ukrainian]. .
- Skrypnyk A.V. Tsyfrovyi obshuk: buty chy ne buty? [Digital searches: to be or not to be?] Tsyfrovizatsia kryminalnoho provadzhennia: stan ta perspektyvy : materialy nauk.-prakt. kruhloho stolu, m. Kharkiv, 19 veres. 2024 r. / [redkol.: N. V. Hlynska (holov. red.), D. I. Klepka, A. A. Barabash] ; NDI vyvch. problem zlochynnosti im. akad. V. V. Stashysa NAprN Ukrainy ; Vid. doslidzh. problem krymin. protsesu ta sudoustroiu. Kharkiv : Pravo, 2024. S. 148-149. [in Ukrainian]. .
- Smal I. A. Teoretychni ta praktychni aspekty vykorystannia elektronnykh dokaziv u kryminalnomu protsesi Ukrainy [Theoretical and practical aspects of the use of electronic evidence in criminal proceedings in Ukraine] : monohrafiia / I.A. Smal. Kyiv: Pres, 2025. S. 271-273. [in Ukrainian]. .
- Ukhvala Vinnytskoho miskoho sudu Vinnytskoi oblasti [Order of the Vinnytsia City Court, Vinnytsia Region] vid 1 veresnia 2022 r. (sprava №127/17774/22). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106103464> [in Ukrainian]. .
- Ukhvala Industrialnoho raionnoho sudu m. Dnipropetrovska [Order of the Industrial District Court of Dnipropetrovsk] vid 2 veresnia 2024 r. (sprava №202/9526/24). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/121311481> [in Ukrainian]. .
- Ukhvala Kamianets-Podilskoho miskraionnoho sudu Khmelnytskoi oblasti [Order of the Kamianets-Podilskyi City and District Court of Khmelnytskyi Oblast] vid 6 hrudnia 2021 r. (676/7097/21). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101840315> [in Ukrainian]. .
- Ukhvala Lutskeho miskraionnoho sudu Volynskoi oblasti [Order of the Luts'k City and District Court of Volyn Oblast] vid 16 veresnia 2022 r. (sprava №161/12140/22). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106281527> [in Ukrainian]. .
- Ukhvala Tsentralno-Miskoho raionnoho sudu m. Kryvoho Rohu Dnipropetrovskei oblasti [Order of the Central City District Court of Kryvyi Rih, Dnipropetrovsk Oblast] vid 10 lystopada 2022 r. (sprava № 216/2987/22). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107233029> [in Ukrainian]. .

Надійшла до редколегії: 02.02.2026 / Рецензовано 20.03.2026 / Прийнято до друку 29.04.2026 / Доступно онлайн 30.05.2026

Приклад цитування:

Роганін, М. (2026). Огляд персональної інформації в мобільних телефонах під час проведення обшуку: підходи de facto, de jure та de lege ferenda. *Архів кримінології та судових наук*. 1 (13).115-122. DOI: <https://doi.org/10.32353/afcs.13.2026.09>

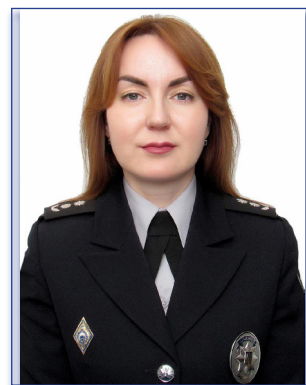
DOI: <https://doi.org/10.32353/acfs.13.2026.10>
УДК 343.98 (477)

Влада Гусева,

докторка юридичних наук, професорка,
завідувачка кафедри криміналістики та судової експертології навчально-наукового
інституту №1 Харківського національного університету внутрішніх справ
м. Харків, Україна;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8614-1573>,
e-mail: v.guseva989@ukr.net

Крістіна Романаускас,

докторка філософії з права, докторантка Національного наукового центру «Інститут
судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса»
м. Харків, Україна;
ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-9545-9755>,
e-mail: kristina.r7@ukr.net

Влада Гусева

Структура методики розслідування кримінальних правопорушень, учинених у сфері надання професійної правничої допомоги

Крістіна Романаускас

Ефективне розслідування кримінальних правопорушень, учинених у сфері надання професійної правничої допомоги, потребує формування науково обґрунтованої та системно вибудованої криміналістичної методики, здатної враховувати складність цієї категорії злочинів, їх латентний характер і специфіку суб'єкта. Метою статті визначено теоретичне обґрунтування структури криміналістичної методики розслідування кримінальних правопорушень у сфері надання професійної правничої допомоги та формування оптимальної моделі її побудови з урахуванням сучасних викликів правозастосовної практики. У статті зауважено, що ефективна методика має будуватися як багаторівнева система, що поєднує видові методики, їх узагальнення та деталізацію через мікрометодику. Обґрунтовано, що її структура повинна охоплювати криміналістичну характеристику злочину, обставини, що підлягають доказуванню, типові слідчі ситуації та алгоритми дій, організаційно-планувальні аспекти розслідування, тактичні особливості проведення слідчих (розшукових) дій, заходи подолання протидії, використання спеціальних знань і профілактичний компонент. Констатовано, що запропонований підхід забезпечує системність, адаптивність і практичну спрямованість криміналістичної методики, а також створює підґрунтя для підвищення ефективності досудового розслідування.

Ключові слова: кримінальне правопорушення, досудове розслідування, злочин проти правосуддя, правнича допомога, криміналістична методика, криміналістична класифікація, слідча (розшукова) дія, тактичний прийом, тактична операція, посягання на життя і здоров'я.

Постановка наукової проблеми. Розвиток криміналістики сьогодні визначається впливом науково-технічного прогресу, зростанням рівня «технологізації» криміналістичних знань і тісною інтеграцією із сучасною правовою системою. Це створює передумови для уніфікації криміналістичних рекомендацій, орієнтованих на досягнення практичних результатів, сприяє ефективному реагуванню на актуальні потреби правозастосовної діяльності та забезпечує швидке впровадження інноваційних наукових розробок у практику¹.

¹ Шепитько В. Ю. Предмет, система и задачи криминалистики в XXI веке [The Subject, System, and Objectives of Criminalistics in the 21st Century]. *Криминалистика и судебная экспертиза: наука, обучение, практика*. 2013. Ч. II. С. 43.

В аспекті розслідування злочинів таким збірним поняттям є криміналістична методика, яку традиційно розуміють як систему науково обґрунтованих і практично перевірених рекомендацій щодо виявлення, розслідування та попередження кримінальних правопорушень².

Структура окремих криміналістичних методик не є уніфікованою та може істотно варіюватися залежно від характеру кримінального правопорушення, особливостей механізму його вчинення, слідової картини й інших криміналістично значущих чинників. Водночас методика розслідування кримінальних правопорушень, учинених у сфері надання професійної правничої допомоги, на сьогодні не отримала належного наукового опрацювання та системного викладення.

З огляду на суспільну небезпечність таких посягань і їх спрямованість на підрив гарантій правничої діяльності, дослідження структури відповідної криміналістичної методики набуває особливої актуальності. У зв'язку з цим вбачається доцільним зосередити увагу на теоретичному обґрунтуванні її структурних елементів і визначенні оптимальної моделі побудови з урахуванням специфіки досліджуваної категорії кримінальних правопорушень.

Аналіз основних досліджень і публікацій. У сучасній криміналістичній науці проблематика формування, структурування та розвитку криміналістичних методик розслідування злочинів, у тому числі в умовах воєнного стану, отримала ґрунтовне відображення у працях як класиків криміналістики, так і сучасних дослідників.

Так, у роботі В. О. Гусевої (2023) розкрито питання визначення структури криміналістичної методики розслідування, зокрема у контексті злочинів, пов'язаних із рейдерством. Авторка акцентує увагу на необхідності системного підходу до побудови методики, що передбачає узгодженість її елементів та орієнтацію на практичні потреби розслідування³.

Фундаментальні теоретичні засади криміналістичних методик висвітлено у монографії В. А. Журавля, який обґрунтовує сучасні наукові концепції їх формування, визначає їх структуру, функції та роль у системі криміналістичного забезпечення⁴. Важливе значення для становлення цієї проблематики мають і класичні напрацювання О. Н. Колесниченка, який одним із перших сформулював наукові та правові основи методики розслідування окремих видів злочинів, заклавши підґрунтя для подальших досліджень⁵.

Питання еволюції та перспектив розвитку криміналістичних методик досліджує О. В. Федосова (2020), яка аналізує тенденції їх становлення та визначає основні напрями модернізації з урахуванням сучасних викликів⁶. У свою чергу, Р. Л. Степанюк (2016) акцентує увагу на проблемах розвитку криміналістичної методики в умовах реформування

ФІНАНСУВАННЯ

Це дослідження не отримувало жодних спеціальних грантів від фінансуючих організацій у державному, комерційному чи некомерційному секторах.

ЗАСТЕРЕЖЕННЯ

Фінансуюча сторона не брала участі в розробці дизайну дослідження, зборі та аналізі даних, прийнятті рішення про публікацію або підготовці рукопису.

УЧАСНИКИ

Автор брав участь виключно в інтелектуальній дискусії, що лежить в основі цієї статті, дослідженні прецедентного права, написанні та редагуванні, і несе відповідальність за зміст та інтерпретацію.

ДЕКЛАРАЦІЯ ПРО КОНФЛІКТ ІНТЕРЕСІВ

Автор заявляє, що у нього немає конфлікту інтересів.

CREATIVE COMMONS 4.0 ATTRIBUTION INTERNATIONAL (CC_BY_4.0)

Це стаття з відкритим доступом, поширена на умовах Ліцензії атрибуції Creative Commons (CC_BY_4.0), що дає змогу необмежено використовувати, поширювати й відтворювати на будь-якому носії за умови посилання на оригінального(-их) автора(-ів) та джерела.

² Матусовский Г. А. Экономические преступления: криминалистический анализ [Economic Crimes: A Forensic Analysis]. Харьков: Консум, 1999. С. 120; Степанюк Р. Л. Сучасні криміналістичні засоби та методи протидії злочинності [Modern forensic tools and methods for combating crime]: навч. посіб. / Р. Л. Степанюк, В. О. Гусева; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків: ХНУВС, 2024. С. 82.

³ Гусева В. О. До питання визначення структури криміналістичної методики розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з рейдерством [On the issue of defining the structure of forensic investigative methods for criminal offenses related to corporate raiding]. Актуальність та особливості наукових досліджень в умовах воєнного стану : зб. мат-лів III Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. з нагоди відзнач. Дня науки — 2023 в Україні (м. Київ, 23.05.2023). Київ, 2023. С. 59–62. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/5df7785a-79b8-4824-8857-3683272bd225/content>.

⁴ Журавель В. А. Криміналістичні методики: сучасні наукові концепції [Forensic Methods: Modern Scientific Concepts]: монографія. Харків: Апостіль, 2012. 304 с.

⁵ Колесниченко А. Н. Научные и правовые основы методики расследования отдельных видов преступлений [The Scientific and Legal Foundations of Investigative Methods for Specific Types of Crimes]: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.09. Харьков, 1967. 509 с.

⁶ Федосова О. В. Становлення та перспективи розвитку криміналістичної методики розслідування злочинів [The Development and Future Prospects of Forensic Methods in Criminal Investigations]. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. 2020 № 46. С. 174–178. DOI: <https://doi.org/10.32841/2307-1745.2020.46.36>.

Husieva Vlada,
Kristina Romanaukas,

**STRUCTURE OF
METHODOLOGY FOR
INVESTIGATING CRIMINAL
OFFENSES COMMITTED IN
THE FIELD OF PROVIDING
PROFESSIONAL LEGAL AID**

Effective investigation of criminal offenses committed in the field of professional legal aid requires a scientifically sound, systematically constructed forensic methodology that accounts for the complexity of this category of crimes, their latent nature, and the specificity of the subject. The aim of the article is to provide a theoretical justification for the forensic methodology for investigating criminal offenses in the context of professional legal aid and to develop an optimal model for its construction, taking into account modern challenges in law enforcement practice. The article notes that an effective methodology should be built as a multi-level system that combines specific methodologies, generalizes them, and details them through micromethodologies. It is substantiated that its structure should include the forensic characteristics of the crime, circumstances subject to proof, typical investigative situations, and action algorithms, organizational and planning aspects of the investigation, tactical features of conducting investigative (search) actions, measures to overcome counteraction, use of special knowledge, and a preventive component. It is stated that the proposed approach ensures the systematicity, adaptability, and practical orientation of the forensic methodology and creates a basis for increasing the efficiency of the pre-trial investigation.

Keywords: criminal offense, pre-trial investigation, crime against justice, legal aid, forensic methodology, forensic classification, investigative (search) action, tactical technique, tactical operation, assault on life and health.

кримінальної юстиції, підкреслюючи необхідність її адаптації до змін у законодавстві та практиці⁷.

Особливості розвитку криміналістичних методик в умовах воєнного стану розкрито у праці Ю. М. Чорноус (2022), де визначено ключові напрями їх трансформації з урахуванням нових викликів, пов'язаних із розслідуванням воєнних злочинів⁸. Теоретичні основи формування та застосування криміналістичних методик ґрунтовно досліджено Б. В. Щур, який розкриває їх методологічні засади та значення для ефективного доказування⁹.

Окремі аспекти формування та реалізації криміналістичних методик у конкретних категоріях кримінальних правопорушень, зокрема корупційних, аналізуються у працях В. М. Шевчук (2022) та В. Ю. Шепітько (2020). Вони обґрунтовують необхідність системного підходу до побудови методик, визначають їх місце у структурі криміналістичного забезпечення та підкреслюють значення уніфікації підходів до розслідування окремих видів злочинів¹⁰.

Таким чином, аналіз зазначених наукових джерел свідчить про наявність значного теоретичного підґрунтя для подальшого розвитку криміналістичних методик, водночас підтверджуючи необхідність їх адаптації до сучасних умов, зокрема до викликів, пов'язаних із розслідуванням воєнних злочинів.

Мета статті – визначити структуру криміналістичної методики розслідування кримінальних правопорушень у сфері надання професійної правничої допомоги.

Викладення основного матеріалу дослідження. З метою конструювання ефективних криміналістичних методик розслідування окремих видів злочинів у науковій літературі обґрунтовується залежність їх змісту та структури від низки ключових чинників. Серед них виокремлюють, зокрема, видові характеристики кримінального правопорушення, особу правопорушника, ретроспективний характер пізнавальної діяльності у кримінальному провадженні, ситуаційну обумовленість процедури розслідування, а також рівень розвитку технічних і тактико-криміналістичних засобів. Саме сукупний вплив цих чинників, як слушно вказують вчені, визначає логіку побудови методики, її змістовне наповнення та прикладну спрямованість¹¹.

Ураховуючи, що кримінальні правопорушення можуть бути об'єднані в окремі групи на підставі низки обставин, свого часу вчені обґрунтува-

⁷ Степанюк Р. Л. Проблеми розвитку криміналістичної методики в умовах реформування кримінальної юстиції України [Challenges in the Development of Forensic Methods Amid Criminal Justice Reform in Ukraine]. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2016. № 1 (12). С. 236–245.

⁸ Чорноус Ю. М. Напрями розвитку криміналістичної методики в Україні в умовах воєнного стану [Directions for the Development of Forensic Methods in Ukraine Under Martial Law]. Актуальні питання криміналістики та судової експертизи : матер. міжвідом. наук.-практ. конф. (Київ, 25 листоп. 2022 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2022. С. 35–38.

⁹ Щур Б. В. *Теоретичні основи формування та застосування криміналістичних методик* [Theoretical Foundations of the Development and Application of Forensic Methods]: дис. ... д-ра юрид. наук. Харків, 2011. 407 с.

¹⁰ Шевчук В. М. Формування та реалізації криміналістичної методики розслідування корупційних кримінальних правопорушень [The Development and Implementation of Forensic Methods for Investigating Corruption-Related Criminal Offenses]. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 6. С. 450–455; Шепітько В. Ю. Система криміналістичних методик розслідування корупційних злочинів: постановка проблеми [A System of Forensic Methods for Investigating Corruption Crimes: Statement of the Problem]. Запобігання корупції у приватному секторі : матер. наук.-практ. онлайн «круглого столу», присвяченого 25-річчю із дня створення НДІ вивчення проблем злочинності та 95-річчю із дня народження акад. Володимира Сташиса (м. Харків, 1 лип. 2020 р.). Харків: Право, 2020. С. 160–163.

¹¹ Шепітько М. В. Проблеми методико-криміналістичного забезпечення розслідування злочинів проти правосуддя [Issues in the Methodological and Forensic Support of Investigations into Crimes Against Justice]. *Кримінальний процес і криміналістика: виклики часу* : збірник статей за матеріалами Всеукраїнської науково-практичної конференції з нагоди 20-річчя кафедри кримінального процесу і криміналістики Львівського національного університету імені Івана Франка (м. Львів, 24 січня 2020 р.) / орг. ком. В.Т. Нор, Н.Р. Бобченко, І.І. Когутич [та ін.]. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2020. С. 272–273.

Vlada Husieva,
Kristina Romanasukas

**STRUKTUR DER METHODIK
ZUR UNTERSUCHUNG VON
STRAFTATVERLETZUNGEN
IM BEREICH DER
GEWÄHRLEISTUNG
VON PROFESSIONELLER
RECHTSHILFE**

Eine wirksame Aufklärung von Straftaten im Rahmen der professionellen Prozesskostenhilfe erfordert eine wissenschaftlich fundierte, systematisch aufgebaute forensische Methodik, die der Komplexität dieser Kriminalitätskategorie, ihrer latenten Natur und der Spezifität des Themas Rechnung trägt. Ziel des Artikels ist es, die forensische Methodik zur Aufklärung von Straftaten im Rahmen der professionellen Prozesskostenhilfe theoretisch zu begründen und unter Berücksichtigung moderner Herausforderungen in der Strafverfolgungspraxis ein optimales Modell für deren Konstruktion zu entwickeln. Der Artikel weist darauf hin, dass eine effektive Methodik als mehrstufiges System aufgebaut sein sollte, das spezifische Methodologien kombiniert, verallgemeinert und durch Mikromethodologien detailliert. Es wird konkretisiert, dass seine Struktur die forensischen Merkmale der Straftat, beweispflichtige Umstände, typische Ermittlungssituationen und Handlungsalgorithmen, organisatorische und planerische Aspekte der Ermittlungen, taktische Merkmale der Durchführung von Ermittlungs(durchsuchungs-)maßnahmen, Maßnahmen zur Überwindung von Gegenmaßnahmen, den Einsatz von Spezialwissen und eine präventive Komponente umfassen soll. Es wird festgestellt, dass der vorgeschlagene Ansatz die Systematik, Anpassungsfähigkeit und Praxisorientierung der forensischen Methodik gewährleistet und eine Grundlage für die Steigerung der Effizienz der vorgerichtlichen Ermittlungen schafft.

Schlüsselwörter: Straftat, vorgerichtliche Ermittlungen, Verbrechen gegen die Gerechtigkeit, Prozesskostenhilfe, forensische Methodik, forensische Klassifizierung, Ermittlungs-(Durchsuchungs-) Aktion, taktische Technik, taktische Operation, Angriff auf Leben und Gesundheit.

Структура методики розслідування кримінальних правопорушень, учинених у сфері надання професійної правничої допомоги

ли потребу дослідження їх саме у такому форматі. Розвиток цієї ідеї простежується у концепції В. А. Журавля, який порушує питання формування цілісної конфігурації системи криміналістичних методик. Учений пропонує розглядати її як багаторівневу структуру, що включає базову методiku, видові та підвидові методики, родові, міжродові, а також комплексні криміналістичні методики. Особливу увагу він приділяє можливості виокремлення родових методик, які об'єднують групи злочинів за ознакою спільного родового об'єкта та криміналістично значущих характеристик¹².

Водночас у науковій дискусії ця позиція не є беззаперечною. Ідея формування родових (групових) методик піддавалася аналізу й іншими дослідниками В. П. Бахіним, Г. Ю. Жирним, Г. А. Матусовським та ін.¹³ Однак її практична доцільність викликає обґрунтовані сумніви. Як слушно зауважує М. В. Шепітько, надмірна узагальненість таких методик не дозволяє забезпечити необхідний рівень конкретизації рекомендацій, що є критично важливим для ефективного розслідування¹⁴. Відтак учений наголошує, що побудова криміналістичних методик розслідування злочинів проти правосуддя має здійснюватися передусім на рівні окремих видів кримінальних правопорушень, передбачених кримінальним законом (завідомо неправдиве повідомлення про злочин, завідомо неправдиві показання, постановлення завідомо неправосудного рішення тощо). Водночас такі методики доцільно об'єднувати у єдиний комплекс за ознакою належності до відповідного розділу Особливої частини кримінального законодавства або за іншими домінуючими криміналістичними характеристиками¹⁵.

Оптимальна модель побудови криміналістичних методик розслідування злочинів проти правосуддя полягає у поєднанні видових методик із комплексними узагальненнями та їх подальшого деталізацією через мікрометодики. Саме такий підхід дозволяє забезпечити належний рівень методичного забезпечення діяльності слідчого та підвищити ефективність розслідування відповідної категорії кримінальних правопорушень.

Узагальнення сучасного стану наукової розробленості засвідчує, що на сьогодні відсутня цілісна й усталена система криміналістичних методик розслідування окремих видів злочинів проти правосуддя, а також їхніх груп. Фрагментарність наявних напрацювань не дозволяє забезпечити належний рівень методичного супроводу цієї категорії проваджень. Таку ситуацію М. В. Шепітько пояснює наявністю низки об'єктивних чинників. По-перше, злочини проти правосуддя істотно відрізняються як від інших груп кримінальних правопорушень, так і між собою за механізмом учинення, характером слідової інформації та доказовими джерелами. По-друге, їхнє розслідування характеризується підвищеною складністю, що пов'язана з латентністю, необхідністю оцінювання процесуальної діяльності інших учасників провадження та тісним

¹² Журавель В. А. Окремі методики в системі криміналістичних знань [Specific methods within the field of forensic science]. *Науковий вісник Львівської комерційної академії*. Серія: Юридична. 2015. Вип. 1. С. 187–188. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvika_2015_1_20.

¹³ Бахин В.П. Криминалистическая методика [Forensic Methods]: лекция. Киев, 1999. С. 21, 22; Жирный Г.Ю. Деякі питання криміналістичної методики. Конституція України – основа модернізації держави і суспільства [Some Issues in Forensic Methodology. The Constitution of Ukraine: The Foundation for the Modernization of the State and Society]: Матеріали наукової конференції (21-22 черв. 2001 р., м. Харків). Харків: Право, 2001. С. 379-380; Жирний Г. Ю. Структура окремих криміналістичних методик розслідування певних категорій злочинів [The Structure of Specific Forensic Investigation Methods for Certain Categories of Crimes]. Актуальні проблеми сучасної криміналістики : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. : у 2 ч. Ч. 2. Сімф. : Доля, 2002. С. 164-167; Шепітько М. В. Проблеми методико-криміналістичного забезпечення розслідування злочинів проти правосуддя [Issues in the Methodological and Forensic Support of Investigations into Crimes Against Justice]. Кримінальний процес і криміналістика: виклики часу : збірник статей за матеріалами Всеукраїнської науково-практичної конференції з нагоди 20-річчя кафедри кримінального процесу і криміналістики Львівського національного університету імені Івана Франка (м. Львів, 24 січня 2020 р.) / орг. ком. В.Т. Нор, Н.Р. Бобченко, І.І. Когутіч [та ін.]. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2020. С. 272-273.

¹⁴ Шепітько М. В. Проблеми методико-криміналістичного забезпечення розслідування злочинів проти правосуддя [Issues in the Methodological and Forensic Support of Investigations into Crimes Against Justice]. Кримінальний процес і криміналістика: виклики часу : збірник статей за матеріалами Всеукраїнської науково-практичної конференції з нагоди 20-річчя кафедри кримінального процесу і криміналістики Львівського національного університету імені Івана Франка (м. Львів, 24 січня 2020 р.) / орг. ком. В.Т. Нор, Н.Р. Бобченко, І.І. Когутіч [та ін.]. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2020. С. 272-273.

¹⁵ Шепітько М. В. Знач. твір. С. 272-273.

Vlada Husieva,
Kristina Romanaukas

**STRUCTURE DE LA
MÉTHODOLOGIE D'ENQUÊTE
SUR LES INFRACTIONS
PÉNALES COMMISES DANS LE
DOMAINE DE L'ASSISTANCE
JURIDIQUE PROFESSIONNELLE**

зв'язком із функціонуванням судової системи. Додатковими ускладнювальними чинниками є розподіл підслідності між різними правоохоронними органами, специфіка суб'єкта злочину (нерідко це особи, які самі є учасниками кримінального провадження або здійснюють владні повноваження), а також наявність процесуальних імунитетів і гарантій, зумовлених принципом стримувань і противаг між гілками влади. У сукупності ці обставини об'єктивно ускладнюють уніфікацію підходів до розслідування та потребують розроблення спеціалізованих, диференційованих криміналістичних методик¹⁶.

На підставі викладеного ми вважаємо за можливе виокремлювати групу кримінальних правопорушень, учинених у сфері надання професійної правничої допомоги. При цьому специфіка складів злочинів, що входять до неї, не виключає можливості побудови «мікрометодик», які деталізують окремі аспекти розслідування певних протиправних діянь. Інтеграція таких мікрометодик у загальний комплекс забезпечує високий рівень деталізації та практичної орієнтованості рекомендацій.

Продовжуючи викладену концепцію, доцільно зазначити, що структура криміналістичної методики розслідування відповідної категорії злочинів має будуватися як логічно впорядкована система взаємопов'язаних елементів, кожен із яких виконує самостійну функцію, але водночас забезпечує досягнення спільної мети — ефективного розслідування і доказування у кримінальному провадженні, а також вирішення завдань, визначених ст. 2 КПК України. Такий підхід узгоджується із сучасними науковими підходами до розуміння методики як системи практично орієнтованих рекомендацій.

Передусім у структурі криміналістичної методики доцільно виокремлювати криміналістичну характеристику відповідного виду злочину, яка охоплює типові способи його вчинення, особливості суб'єкта, слідову картину, обставини й інші криміналістично значущі ознаки. Саме цей елемент формує вихідну інформаційну базу для побудови всієї методики та визначає спрямованість подальших рекомендацій.

Наступним ключовим компонентом є система типових слідчих ситуацій і відповідних їм алгоритмів дій, а також обставин, що підлягають установленню під час розслідування. Слід зауважити, що у цій категорії кримінальних правопорушень вони виходять за межі традиційного встановлення факту події та вини особи й охоплюють також процесуальні аспекти діяльності суб'єкта, зокрема обсяг його повноважень, законність прийнятих рішень, мотиви поведінки та умови, що сприяли вчиненню злочину. Це зумовлює необхідність поглибленого аналізу службової діяльності та правового статусу відповідних осіб.

З огляду на динамічність розслідування, особливо в умовах воєнного стану, методика має передбачати варіативність поведінки слідчого залежно від вихідних даних, рівня поінформованості й умов провадження. Це дозволяє забезпечити адаптивність методичних рекомендацій до реальних практичних обставин.

Важливим структурним елементом є також система слідчих версій і напрямів їх перевірки, що відображають логіку доказування та визначають послідовність пізнавальної діяльності у кримінальному провадженні. У межах цього блоку формуються рекомендації щодо планування розслідування, визначення пріоритетів і координації дій між різними суб'єктами.

Окреме місце посідає блок, присвячений організації та проведенню слідчих (розшукових) дій, який включає тактико-криміналістичні рекомендації щодо їх здійснення, особливості використання спеціальних знань, а також забезпечення належного документування доказової інформації. Саме цей елемент забезпечує практичну реалізацію методики.

Не менш важливим є включення до структури методики рекомендацій щодо використання результатів судових експертиз, взаємодії з експертними установами, а також оцінювання доказів з урахуванням вимог допустимості, достовірності та міжнародної придатності. У сучасних умовах цей блок повинен також враховувати особливості роботи з цифровими доказами та забезпечення безперервного ланцюга їх збереження.

Важливим елементом є також особливості виявлення ознак кримінального правопорушення та початку досудового розслідування. З огляду на латентність таких злочинів значну роль відіграють аналітичні інструменти, робота з інформаційними ресурсами, результати моніторингу, а також виявлення непрямих ознак протиправної діяльності.

Самостійного значення набувають заходи подолання протидії розслідуванню. У справах цієї категорії така протидія має системний і часто інтелектуально організований характер, що вимагає застосування комплексу процесуальних і криміналістичних засобів, спрямованих на

L'efficacité des enquêtes sur les infractions pénales commises dans le cadre de l'aide juridictionnelle requiert l'élaboration d'une méthodologie criminalistique scientifiquement rigoureuse et systématique, capable de prendre en compte la complexité de cette catégorie d'infractions, leur caractère latent et la spécificité du sujet. L'objectif de cet article est la justification théorique de la structure de la méthodologie criminalistique applicable aux enquêtes sur les infractions pénales commises dans le cadre de l'aide juridictionnelle et à proposer un modèle optimal pour sa construction, en tenant compte des enjeux actuels de la pratique policière. L'article fait remarquer qu'une méthodologie efficace doit être conçue comme un système à plusieurs niveaux, combinant des méthodologies spécifiques, leur généralisation et leur détail par le biais de micro-méthodologies. Il est démontré que sa structure doit couvrir les caractéristiques criminalistiques de l'infraction, les circonstances susceptibles d'être prouvées, les situations d'enquête typiques et les algorithmes d'action, les aspects organisationnels et de planification de l'enquête, les spécificités tactiques des actions d'investigation (recherche), les mesures de lutte contre l'opposition, le recours à des connaissances spécialisées et un volet préventif. Il a été constaté que l'approche proposée garantit la systématicité, l'adaptabilité et l'orientation pratique de la méthodologie criminalistique, et crée également une base pour accroître l'efficacité de l'enquête préalable au procès.

Mots clés : infraction pénale, enquête préliminaire, crime contre la justice, aide juridique, méthodologie criminalistique, classification criminalistique, action d'enquête (recherche), technique tactique, opération tactique, atteinte à la vie et à la santé.

¹⁶ Шепітько М. В. Визнач. твір. С. 277.

Vlada Husieva,
Kristina Romanaukas

STRUKTURA METODOLOGII DOCHODZENIA PRZESTĘPSTW POPEŁNIANYCH W ZAKRESIE ŚWIADCZENIA PROFESJONALNEJ POMOCY PRAWNEJ

Skuteczne dochodzenie w sprawie przestępstw popełnionych w zakresie profesjonalnej pomocy prawnej wymaga uzasadnionej naukowo, systematycznie konstruowanej metodologii kryminalistycznej, która uwzględniła złożoność tej kategorii przestępstw, ich ukryty charakter i specyfikę przedmiotu. Celem artykułu jest przedstawienie teoretycznego uzasadnienia kryminalistycznej metodologii prowadzenia dochodzeń w sprawach karnych w kontekście profesjonalnej pomocy prawnej oraz opracowanie optymalnego modelu jej konstrukcji, uwzględniającego współczesne wyzwania stojące przed praktyką egzekwowania prawa. W artykule zauważono, że skuteczną metodologię należy budować jako wielopoziomowy system, który łączy określone metodyki, uogólnia je i uszczegóławia poprzez mikro-metodologie. Uzasadniono, że jego struktura powinna uwzględnić kryminalistyczną charakterystykę przestępstwa, okoliczności podlegające dowodowi, typowe sytuacje dochodzeniowe i algorytmy działania, aspekty organizacyjne i planistyczne śledztwa, cechy taktyczne prowadzenia działań dochodzeniowych (poszukiwawczych), środki przewyższenia przeciwdziałania, wykorzystanie wiedzy specjalnej oraz element zapobiegawczy. Stwierdzono, że zaproponowane podejście zapewni systematyczność, adaptowalność i praktyczną orientację metodologii kryminalistycznej oraz stwarza podstawy do zwiększenia efektywności postępowania przygotowawczego.

Słowa kluczowe: przestępstwo, dochodzenie przedprocesowe, przestępstwo przeciwko wymiarowi sprawiedliwości, pomoc prawna, metodyka kryminalistyczna, klasyfikacja kryminalistyczna, czynność dochodzeniowo-śledcza (poszukiwawcza), technika taktyczna, działanie taktyczne, zamach na życie i zdrowie.

Структура методики розслідування кримінальних правопорушень, учинених у сфері надання професійної правничої допомоги

нейтралізацію впливу на свідків, приховування доказів або викривлення інформації.

Не менш важливим є елемент, пов'язаний із особливостями використання спеціальних знань. Йдеться не лише про призначення експертиз, а й про комплексне залучення спеціалістів, використання можливостей цифрової криміналістики, аналізу документів, що дозволяє встановлювати приховані аспекти злочинної діяльності.

Завершальним елементом структури доцільно визначити рекомендації щодо профілактики відповідних кримінальних правопорушень, що відображає превентивну функцію криміналістичної методики та її спрямованість не лише на розслідування, а й на запобігання злочинам.

Таким чином, структура криміналістичної методики має бути багаторівневою, гнучкою й адаптивною, поєднувати загальні концептуальні положення з деталізованими практичними алгоритмами. Особливої ефективності вона набуває за умови інтеграції «мікрометодик», які деталізують окремі аспекти розслідування, що дозволяє забезпечити високий рівень конкретизації рекомендацій і їх безпосередню придатність до практичного застосування.

Висновки. Сучасний етап розвитку криміналістики, який характеризується активною інтеграцією науково-технічних досягнень і цифрових технологій у правозастосовну діяльність, зумовлює необхідність переосмислення підходів до формування криміналістичних методик розслідування. Криміналістична методика обґрунтовано розглядається як системне утворення, що поєднує наукові положення та практичні рекомендації, спрямовані на ефективне виявлення, розслідування та попередження кримінальних правопорушень.

Встановлено, що на сьогодні відсутня цілісна та належним чином структурована криміналістична методика розслідування кримінальних правопорушень у сфері надання професійної правничої допомоги. Така ситуація зумовлена як складністю цієї категорії злочинів, їх латентним характером, специфікою суб'єкта та процесуальних аспектів його діяльності, так і фрагментарністю наукових розробок і неоднорідністю правозастосовної практики.

Обґрунтовано, що побудова криміналістичної методики має здійснюватися з урахуванням сукупності криміналістично значущих чинників, зокрема особливостей механізму вчинення злочину, характеру слідової картини, ролі суб'єкта та умов розслідування. У зв'язку з цим структура методики не може бути уніфікованою, а повинна мати адаптивний, багаторівневий характер.

Доведено, що найбільш ефективною є модель побудови криміналістичної методики, яка поєднує розроблення окремих видових методик розслідування кримінальних правопорушень із їх подальшою інтеграцією у комплекс узагальнених рекомендацій і деталізацією через мікрометодики. Такий підхід дозволяє забезпечити необхідний рівень конкретизації рекомендацій і водночас зберегти системність методичного забезпечення.

У результаті дослідження сформовано уявлення про оптимальну структуру криміналістичної методики розслідування відповідної категорії злочинів, яка охоплює взаємопов'язані елементи: криміналістичну характеристику, систему обставин, що підлягають доказуванню, типові слідчі ситуації та алгоритми дій, організаційно-планувальні аспекти розслідування, тактичні особливості проведення слідчих (розшукових) дій, заходи подолання протидії, використання спеціальних знань і профілактичний компонент.

Особливу увагу приділено тому, що для досліджуваної категорії кримінальних правопорушень визначальне значення має аналіз процесуальної діяльності суб'єкта, встановлення меж його повноважень, оцінювання законності прийнятих рішень, а також використання аналітичних і цифрових інструментів для виявлення та доказування відповідних діянь.

Таким чином, запропонований підхід до побудови криміналістичної методики розслідування кримінальних правопорушень у сфері надання професійної правничої допомоги забезпечує її системність, адаптивність і практичну спрямованість, що створює передумови для підвищення ефективності досудового розслідування та доказування.

Перспективи подальших наукових досліджень пов'язані з поглибленням теоретичних засад формування таких методик, їх алгоритмізацією, а також розробленням спеціалізованих мікрометодик для окремих складів кримінальних правопорушень, що входять до досліджуваної групи.

References

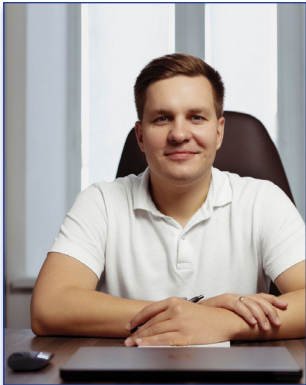
Bakhyn V.P. Kryminalystycheskaia metodyka [Forensic Methods]: lektsyia. Kyev, 1999. S. 21, 22 [in Ukrainian].

- Chornous Yu. M. Napriamy rozvytku kryminalistychnoi metodyky v Ukraini v umovakh voiennoho stanu [Directions for the Development of Forensic Methods in Ukraine Under Martial Law]. Aktualni pytannia kryminalistyky ta sudovoi ekspertyzy : mater. mizhvidom. nauk.-prakt. konf. (Kyiv, 25 lystop. 2022 r.) / [redkol.: V. V. Cherniei, S. D. Husariiev, S. S. Cherniavskiyi ta in.]. Kyiv: Nats. akad. vnutr. sprav, 2022. S. 35–38. [in Ukrainian]. .
- Fedosova O. V. Stanovlennia ta perspektyvy rozvytku kryminalistychnoi metodyky rozsliduvannia zlochyniv [The Development and Future Prospects of Forensic Methods in Criminal Investigations]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu*. Ser.: Yurysprudentsiia. 2020 № 46. S. 174-178. DOI: <https://doi.org/10.32841/2307-1745.2020.46.36>. [in Ukrainian]. .
- Husieva V. O. Do pytannia vyznachennia struktury kryminalistychnoi metodyky rozsliduvannia kryminalnykh pravoporushen, poviazanykh z reiderstvom [On the issue of defining the structure of forensic investigative methods for criminal offenses related to corporate raiding]. Aktualnist ta osoblyvosti naukovykh doslidzhen v umovakh voiennoho stanu : zb. mat-liv III Mizhnar. nauk.-prakt. internet-konf. z nahody vidznach. Dnia nauky – 2023 v Ukraini (m. Kyiv, 23.05.2023). Kyiv, 2023. S. 59–62. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/5df7785a-79b8-4824-8857-3683272bd225/content>. [in Ukrainian]. .
- Kolesnychenko A. N. Nauchnye y pravovyye osnovy metodyky rassledovaniya otdelnykh vydiv prestupleniy [The Scientific and Legal Foundations of Investigative Methods for Specific Types of Crimes]: dys. ... d-ra yuryd. nauk: 12.00.09. Kharkov, 1967. 509 s. [in Ukrainian]. .
- Matusovskiy H. A. Ekonomicheskyye prestupleniya: kryminalysticheskyi analiz [Economic Crimes: A Forensic Analysis]. Kharkov: Konsum, 1999. C. 120; Stepaniuk R. L. Suchasni kryminalistychni zasoby ta metody protydyi zlochynnosti [Modern forensic tools and methods for combating crime]: navch. posib. / R. L. Stepaniuk, V. O. Husieva; MVS Ukrainy, Kharkiv. nats. un-t vnutr. sprav. Kharkiv: KhNUVS, 2024. S. 82. [in Ukrainian]. .
- Shchur B. V. Teoretychni osnovy formuvannia ta zastosuvannia kryminalistychnykh metodyk [Theoretical Foundations of the Development and Application of Forensic Methods]: dys. ... d-ra yuryd. nauk. Kharkiv, 2011. 407 s. [in Ukrainian]. .
- Shepitko M. V. Problemy metodyko-kryminalistychnoho zabezpechennia rozsliduvannia zlochyniv proty pravosuddia [Issues in the Methodological and Forensic Support of Investigations into Crimes Against Justice]. Kryminalnyi protses i kryminalistyka: vyklyky chasu : zbirnyk statei za materialamy Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii z nahody 20-richchia kafedry kryminalnoho protsesu i kryminalistyky Lvivskoho natsionalnoho universytetu imeni Ivana Franka (m. Lviv, 24 sichnia 2020 r.) / orh. kom. V.T. Nor, N.R. Bobechko, I.I. Kohutych [ta in.]. Lviv: Lvivskiy natsionalnyi universytet imeni Ivana Franka, 2020. S. 272-273. [in Ukrainian]. .
- Shepitko V. Yu. Systema kryminalistychnykh metodyk rozsliduvannia koruptsiinykh zlochyniv: postanovka problemy [A System of Forensic Methods for Investigating Corruption Crimes: Statement of the Problem]. Zapobihannia koruptsii u pryvatnomu sektori : mater. nauk.-prakt. onlain «kruhloho stolu», prysviachenoho 25 richchiu iz dnia stvorennia NDI vyvchennia problem zlochynnosti ta 95 richchiu iz dnia narodzhennia akad. Volodymyra Stashysa (m. Kharkiv, 1 lyp. 2020 r.). Kharkiv: Pravo, 2020. S. 160–163. [in Ukrainian]. .
- Shepytko V. Yu. Predmet, systema y zadachy kryminalistyky v KhKhI veke [The Subject, System, and Objectives of Criminalistics in the 21st Century]. Kryminalistyka y sudebnaia ekspertyza: nauka, obuchenye, praktyka. 2013. Ch. II. S. 43. [in Ukrainian]. .
- Shevchuk V. M. Formuvannia ta realizatsii kryminalistychnoi metodyky rozsliduvannia koruptsiinykh kryminalnykh pravoporushen [The Development and Implementation of Forensic Methods for Investigating Corruption-Related Criminal Offenses]. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal*. 2022. № 6. S. 450–455 [in Ukrainian]. .
- Stepaniuk R. L. Problemy rozvytku kryminalistychnoi metodyky: suchasni naukovi kontseptsii v umovakh reformuvannia kryminalnoi yustyttsii Ukrainy [Challenges in the Development of Forensic Methods Amid Criminal Justice Reform in Ukraine]. *Visnyk Kryminolohichnoi asotsiatsii Ukrainy*. 2016. № 1 (12). S. 236–245 [in Ukrainian]. .
- Zhuravel V. A. Kryminalistychni metodyky: suchasni naukovi kontseptsii [Forensic Methods: Modern Scientific Concepts]: monohrafiia. Kharkiv: Apostil, 2012. 304 s. [in Ukrainian]. .
- Zhuravel V. A. Okremi metodyky v systemi kryminalistychnykh znan [Specific methods within the field of forensic science]. *Naukovyi visnyk Lvivskoi komertsiiinoi akademii*. Seriya: Yurydychna. 2015. Vyp. 1. S. 187–188. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvka_2015_1_20. [in Ukrainian]. .
- Zhyrnyi H. Yu. Struktura okremykh kryminalistychnykh metodyk rozsliduvannia pevnykh katehori zlochyniv [The Structure of Specific Forensic Investigation Methods for Certain Categories of Crimes]. Aktualni problemy suchasnoi kryminalistyky : materialy mizhnar. nauk.-prakt. konf. : u 2 ch. Ch. 2. Simf. : Dolia, 2002. S. 164–167 [in Ukrainian]. .
- Zhyrnyi H. Yu. Deiaki pytannia kryminalistychnoi metodyky. Konstytutsiia Ukrainy – osnova modernizatsii derzhavy i suspilstva [Some Issues in Forensic Methodology. The Constitution of Ukraine: The Foundation for the Modernization of the State and Society]: Materialy naukovoi konferentsii (21-22 cherv. 2001 r., m. Kharkiv). Kharkiv: Pravo, 2001. S. 379-380 [in Ukrainian]. .

Надійшла до редколегії: 10.03.2026 / Рецензовано 17.04.2026 / Прийнято до друку 29.04.2026 / Доступно онлайн 30.05.2026

Приклад цитування:

Гусева, В., Романаускас, К. (2026). Структура методики розслідування кримінальних правопорушень, учинених у сфері надання професійної правничої допомоги *Архів кримінології та судових наук*. 1 (13), 123-129. DOI: <https://doi.org/10.32353/acfs.13.2026.10>

Віталій Саламаха

DOI: <https://doi.org/10.32353/acfs.13.2026.11>
УДК 343.98 (477)

Віталій Саламаха,

доктор філософії з права, адвокат

м. Харків, Україна;

ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-0861-3799>,

e-mail: v.r.salamakha@gmail.com

Проблемні аспекти збирання доказів адвокатом у кримінальному провадженні

Метою статті є комплексний аналіз проблемних аспектів збирання доказів адвокатом у кримінальному провадженні. На цій основі досліджено нормативні засади його діяльності, зокрема положення кримінального процесуального законодавства та Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність». Обґрунтовано, що, попри формальне закріплення широких повноважень адвоката, їх практична реалізація ускладнюється обмеженістю процесуальних механізмів, залежністю від дискреційних рішень інших суб'єктів та необхідністю додаткової процесуальної легалізації зібраної інформації. Особливу увагу приділено використанню цифрових доказів і OSINT-технологій, що розширюють можливості сторони захисту, але водночас породжують проблеми їх допустимості та стандартизації. Доведено, що ефективність доказової діяльності адвоката визначається не лише обсягом наданих прав, а й правильністю обрання процесуальної тактики та своєчасністю реалізації доказової ініціативи.

Ключові слова: адвокат, захисник, представник потерпілого, доказування, збирання доказів, досудове розслідування, судовий розгляд.

ФІНАНСУВАННЯ

Це дослідження не отримувало жодних спеціальних грантів від фінансуючих організацій у державному, комерційному чи некомерційному секторах.

ЗАСТЕРЕЖЕННЯ

Фінансуюча сторона не брала участі в розробці дизайну дослідження, зборі та аналізі даних, прийнятті рішення про публікацію або підготовці рукопису.

УЧАСНИКИ

Автор брав участь виключно в інтелектуальній дискусії, що лежить в основі цієї статті, дослідженні прецедентного права, написанні та редагуванні, і несе відповідальність за зміст та інтерпретацію.

ДЕКЛАРАЦІЯ ПРО КОНФЛІКТ ІНТЕРЕСІВ

Автор заявляє, що у нього немає конфлікту інтересів.

CREATIVE COMMONS 4.0 ATTRIBUTION INTERNATIONAL (CC_BY_4.0)

Ця стаття з відкритим доступом, поширена на умовах Ліцензії атрибуції Creative Commons (CC_BY_4.0), що дає змогу необмежено використовувати, поширювати й відтворювати на будь-якому носії за умови посилання на оригінального(-их) автора(-ів) та джерела.

Постановка наукової проблеми. Засади змагальності сторін і рівності їх процесуальних можливостей об'єктивно зумовлюють необхідність активізації ролі сторони захисту у доказуванні. Особливого значення в цьому контексті набуває діяльність адвоката як професійного суб'єкта, уповноваженого здійснювати збирання, подання та перевірку доказів з метою забезпечення ефективного захисту прав, свобод і законних інтересів підозрюваного, обвинуваченого чи інших учасників кримінального провадження.

Аналіз положень кримінального процесуального законодавства та практики його застосування свідчить про наявність низки проблемних аспектів, пов'язаних із реалізацією адвокатом повноважень щодо збирання доказів. Незважаючи на закріплення відповідних прав у Кримінальному процесуальному кодексі (далі – КПК) України, їх фактична реалізація ускладнюється обмеженістю процесуальних механізмів, відсутністю чітко визначених процедур отримання окремих видів інформації, а також залежністю від волевиявлення інших суб'єктів (органів державної влади, посадових осіб, володілців інформації тощо).

Додаткові труднощі зумовлені відсутністю єдиних підходів до оцінювання судом доказів, зібраних стороною захисту, зокрема щодо їх допустимості, належності та достовірності. На практиці це нерідко призводить до заниження доказового значення матеріалів, отриманих адвокатом, або їх формального неприйняття, що фактично порушує баланс між сторонами обвинувачення і захисту.

Окрему складність становить питання використання адвокатом сучасних цифрових технологій і відкритих джерел інформації, що дедалі частіше стають джерелом доказів. Відсутність належного нормативного врегулювання таких інструментів, а також чітких стандартів їх документування та верифікації створює ризики визнання відповідних доказів недопустимими.

У зв'язку з цим особливої актуальності набуває дослідження можливостей адвоката у збиранні доказів під час досудового розслідування,

Vitalii Salamakha,

PROBLEMATIC ASPECTS OF COLLECTING EVIDENCE BY A LAWYER IN CRIMINAL PROCEEDINGS

The purpose of the article is to provide a comprehensive analysis of the problematic aspects of a lawyer's evidence collection in criminal proceedings. On this basis, the regulatory framework of his activities is studied, in particular, the provisions of criminal procedural legislation and the Law of Ukraine "On the Bar and Legal Activities". It is substantiated that, despite the formal consolidation of the broad powers of a lawyer, their practical implementation is complicated by procedural limitations, reliance on the discretionary decisions of other subjects, and the need to further proceduralize the collected information. Special attention is paid to the use of digital evidence and OSINT technologies, which expand the capabilities of the defense but also raise questions about their admissibility and standardization. It is proven that the effectiveness of a lawyer's evidentiary activities is determined not only by the scope of the rights granted but also by the correctness of the choice of procedural tactics and the timeliness of the implementation of the evidentiary initiative.

Keywords: lawyer, defense attorney, victim's representative, evidence, evidence collection, pre-trial investigation, trial.

виявлення наявних прогалин і колізій правового регулювання, а також розроблення науково обгрунтованих підходів до їх усунення. Вирішення зазначених проблем має принципове значення для забезпечення реальної змагальності сторін, підвищення ефективності кримінального провадження та гарантування права на справедливий суд.

Аналіз основних досліджень і публікацій. У сучасній науковій літературі проблематика можливостей адвоката у збиранні доказів під час кримінального провадження отримала досить активний розвиток і представлена низкою досліджень, які охоплюють як процесуальні, так і криміналістичні аспекти цієї діяльності. Активне її обговорення розпочалося одразу після прийняття чинного КПК України.

Одним із ранніх, але концептуально важливих напрямів є дослідження В. А. Люліча (2013), в якому розглянуто інститут тимчасового доступу до речей і документів. Автор обгрунтовує, що передбачені КПК України інструменти дозволяють захиснику брати активну участь у доказуванні, однак їх реалізація залежить від судового контролю, що обмежує автономність цієї діяльності¹.

С. А. Крушинський (2017) акцентує увагу на проблемах збирання та подання доказів стороною захисту. Дослідник звертає увагу на недосконалість механізмів оформлення результатів опитування осіб захисником, а також на відсутність чітких процесуальних гарантій визнання таких матеріалів доказами².

Суттєвий внесок у розвиток криміналістичного підходу до цієї проблематики здійснено у працях О. Л. Дульського (2023–2024), який комплексно досліджує криміналістичне забезпечення збирання доказів захисником. У його роботах обгрунтовано поняття такого забезпечення, визначено його структуру та складові, а також розкрито особливості техніко- та тактико-криміналістичного супроводу діяльності адвоката. Також увагу приділено використанню сучасних технічних засобів, тактичних прийомів отримання інформації та форм взаємодії з іншими суб'єктами³. Окремий блок становлять дослідження, присвячені європейським стандартам та міжнародним підходам до криміналістичного забезпечення діяльності захисника.

У межах цього напрямку також досліджуються окремі способи збирання доказів. Так, у роботі Д. О. Ципліцького (2024) проаналізовано відібрання пояснень захисником як перспективний інструмент доказування, із пропозицією визнання таких пояснень самостійним процесуальним джерелом доказів⁴.

Ю. М. Черноус зі співавторами розглядає проблеми криміналістичного забезпечення збирання доказів у контексті змагального кримінального процесу. Автори наголошують, що ефективність діяльності сторони захисту залежить не лише від процесуальних прав, а й від наявності відповідного криміналістичного інструментарію⁵.

¹ Люліч В. А. Тимчасовий доступ до речей і документів як спосіб збирання доказів захисником [Temporary access to items and documents as a means of gathering evidence by the defense counsel]. *Часопис Національного університету Острозька академія. Сер.: Право*. 2013. № 2 (8). URL: <https://lj.oa.edu.ua/articles/2013/n2/13lvazdz.pdf>

² Крушинський С. А. Проблемні аспекти збирання та подання доказів стороною захисту у кримінальному провадженні [Challenges in the Collection and Presentation of Evidence by the Defense in Criminal Proceedings]. *Університетські наукові записки*. 2017. № 3. С. 296-310.

³ Дульський О. Л. Актуальні питання збирання доказів захисником шляхом витребування від різних суб'єктів речей, відомостей та документів [Current Issues Regarding the Defense Counsel's Collection of Evidence by Requesting Items, Information, and Documents from Various Parties]. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 4. С. 625-634; Дульський О. Л. Основи криміналістичного забезпечення збирання доказів захисником у кримінальному провадженні [Fundamentals of Forensic Support for the Defense Counsel's Collection of Evidence in Criminal Proceedings]. *Юридичний бюлетень*. 2024. Вип. 32. С. 130-138. DOI: <https://doi.org/10.32850/LB2414-4207.2024.32.18>

⁴ Ципліцький Д. О. Відібрання пояснень захисником у кримінальному провадженні як спосіб збирання доказів: перспективи вдосконалення механізму правового регулювання [The Taking of Statements by Defense Counsel in Criminal Proceedings as a Method of Evidence Gathering: Prospects for Improving the Legal Regulatory Framework]. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2024. Т. 33. № 3. С. 423-430. DOI: <https://doi.org/10.32631/vca.2024.3.39>

⁵ Черноус Ю. М., Дульський О. Л. Особливості криміналістичного забезпечення збирання доказів сторонами кримінального провадження у змагальному кримінальному процесі

Vitalii Salamakha,

**PROBLEMATISCHE ASPEKTE
DER BEWEISERHEBUNG
DURCH EINEN ANWALT IN
EINEM STRAFVERFAHREN**

Ziel des Artikels ist es, eine umfassende Analyse der problematischen Aspekte der anwaltlichen Beweiserhebung im Strafverfahren zu liefern. Auf dieser Grundlage wird der regulatorische Rahmen seiner Tätigkeit untersucht, insbesondere die Bestimmungen der Strafprozessgesetzgebung und des Gesetzes der Ukraine „Über die Anwalts- und Rechtstätigkeit“. Es ist erwiesen, dass trotz der formellen Konsolidierung der weitreichenden Befugnisse eines Rechtsanwalts deren praktische Umsetzung durch Verfahrensbeschränkungen, die Abhängigkeit von Ermessensentscheidungen anderer Subjekte und die Notwendigkeit einer weiteren Verfahrensweise der gesammelten Informationen erschwert wird. Besonderes Augenmerk wird auf den Einsatz digitaler Beweismittel und OSINT-Technologien gelegt, die die Möglichkeiten der Verteidigung erweitern, aber auch Fragen hinsichtlich ihrer Zulässigkeit und Standardisierung aufwerfen. Es ist erwiesen, dass die Wirksamkeit der Beweistätigkeit eines Anwalts nicht nur vom Umfang der gewährten Rechte abhängt, sondern auch von der Richtigkeit der Wahl der Verfahrenstaktiken und der Rechtzeitigkeit der Umsetzung der Beweisinitiative.

Schlüsselwörter: Anwalt, Verteidiger, Opfervertreter, Beweise, Beweiserhebung, Ermittlungen vor dem Prozess, Prozess.

Водночас у наукових працях також приділяється увага загальним питанням ролі захисника як суб'єкта доказування. Так, В. О. Соловйов (2021) визначає два основні напрями діяльності адвоката: самостійне збирання доказів та ініціювання їх отримання через процесуальні механізми, що підтверджує подвійний характер доказової діяльності сторони захисту⁶.

Таким чином, аналіз сучасних наукових джерел свідчить про поступове формування комплексного підходу до розуміння можливостей адвоката у збиранні доказів. Водночас більшість досліджень або зосереджуються на окремих способах отримання доказової інформації, або розглядають загальні аспекти криміналістичного забезпечення, що зумовлює необхідність подальшого системного дослідження цієї проблематики з урахуванням сучасних викликів правозастосовної практики.

Мета статті – розкрити проблемні аспекти збирання доказів у кримінальному провадженні адвокатом.

Викладення основного матеріалу дослідження. Особливості збирання доказів у кримінальному провадженні значною мірою детермінуються процесуальним статусом адвоката, в межах якого він реалізує свої повноваження. Йдеться, зокрема, про розмежування діяльності адвоката як захисника підозрюваного чи обвинуваченого та як представника потерпілої сторони. Така диференціація має не формальний, а змістовний характер, оскільки безпосередньо впливає на обсяг процесуальних прав, характер доказової ініціативи та спрямованість діяльності адвоката.

Залежно від обраної процесуальної ролі змінюються межі допустимих способів збирання доказів, інтенсивність взаємодії з іншими учасниками кримінального провадження, а також ступінь процесуальної самостійності. Водночас відмінності простежуються і в кінцевій меті діяльності: якщо захисник зосереджується на спростуванні підозри, мінімізації кримінально-правових наслідків і забезпеченні прав особи, то представник потерпілого орієнтований на доказування факту протиправної діяльності, обґрунтування шкоди, захист порушених прав тощо.

Таким чином, процесуальний статус адвоката також може стати визначальним чинником, що зумовлює як зміст його доказової діяльності, так і форми та способи збирання доказів у кримінальному провадженні.

Аналіз положень ст. 20 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» у поєднанні з сучасними підходами до практики збирання доказів дозволяє сформулювати комплексне бачення реальних можливостей адвоката у фіксації інформації з відкритих джерел.

Насамперед законодавець закріплює максимально широкий, відкритий характер повноважень адвоката, визначаючи, що він має право вчиняти будь-які дії, не заборонені законом. Така конструкція формує загальну презумпцію допустимості доказової активності адвоката і створює потенційно високий рівень процесуальної самостійності. Особливо це проявляється у праві збирати відомості про факти, що можуть бути використані як докази, а також запитувати, отримувати документи тощо.

Разом із тим детальний аналіз змісту цих повноважень свідчить про їх переважно диспозитивно-декларативний характер, оскільки більшість із них реалізується за наявності додаткових умов. Наприклад, отримання інформації через адвокатські запити залежить від добросовісності розпорядника інформації, а опитування осіб можливе виключно за їхньою згодою. Це суттєво обмежує ефективність доказової діяльності та відрізняє адвоката від сторони обвинувачення, яка наділена владними повноваженнями.

Важливим елементом є право адвоката ознайомлюватися з документами та матеріалами, однак воно не поширюється на інформацію з обме-

[Features of forensic support for the collection of evidence by the parties to criminal proceedings in adversarial criminal proceedings]. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2025. № 2. С. 51-58. DOI: <https://doi.org/10.32850/sulj.2025.2.9>

⁶ Соловйов В. О. Захисник як суб'єкт доказування при обранні, зміні, скасуванні заходів забезпечення кримінального провадження слідчим суддею [The defense counsel as a party bearing the burden of proof in the imposition, modification, or revocation of measures to secure criminal proceedings by an investigating judge]: дис. ... д-ра філософії: 12.00.09. Одеса, 2021. 222 с.

женням доступом. У практичному вимірі це створює суттєві бар'єри для отримання повної доказової картини, особливо у складних кримінальних провадженнях.

Суттєвого значення набуває також право одержувати письмові висновки фахівців і експертів, що фактично відкриває можливість формування альтернативної доказової позиції. Проте відсутність чітких процесуальних механізмів надання таким висновкам статусу повноцінного доказу обмежує їх практичну ефективність⁷.

Таким чином, законодавець ґрунтовно підійшов до закріплення прав адвоката. Водночас слід підтримати позицію С. А. Крушинського, що попри це можливо виокремити низку суттєвих обмежень повноважень захисника у сфері витребування доказів, які мають як правовий, так і практичний характер.

По-перше, законодавчо встановлено заборону на надання за запитом захисника інформації з обмеженим доступом, а також документів, що її містять. Йдеться, зокрема, про відомості, що становлять державну, лікарську, нотаріальну, банківську таємницю, таємницю усиновлення та інші охоронювані законом види інформації.

По-друге, витребування доказів не допускається у випадках, коли це призводить до порушення конституційних прав і свобод людини. Зокрема, отримання захисником поштової чи іншої кореспонденції без дотримання встановленої процедури посягає на гарантоване Конституцією України право на таємницю листування, телефонних розмов та інших форм приватної комунікації.

По-третє, законодавчі обмеження поширюються і на сферу міжнародно-правових гарантій, зокрема дипломатичного імунітету. Майно, документи та кореспонденція дипломатичних представництв є недоторканими, що виключає можливість їх витребування захисником навіть у межах кримінального провадження.

По-четверте, захисник позбавлений права самостійно отримувати матеріали досудового розслідування або оперативно-розшукової діяльності, що додатково ускладнює доступ до значущої доказової інформації та посилює залежність сторони захисту від органів досудового розслідування⁸.

Окрім окреслених вище, проведений нами аналіз сучасного стану правового регулювання та правозастосовної практики дозволяє виокремити низку системних проблем, пов'язаних із реалізацією захисником його повноважень у сфері збирання доказів. Визначальною проблемою залишається дисбаланс процесуальних можливостей сторін кримінального провадження. Попри декларовану змагальність, сторона обвинувачення фактично має значно ширший інструментарій для формування доказів, тоді як захисник обмежений як у способах збирання доказів, так і в можливостях їх процесуального закріплення. Такий стан речей зумовлює нерівність у доказуванні та впливає на ефективність реалізації права на захист.

Суттєвою проблемою є обмежений доступ захисника до матеріалів кримінального провадження на ранніх стадіях розслідування. В умовах інформаційної асиметрії адвокат позбавлений можливості повною мірою оцінити зібрані стороною обвинувачення докази, що ускладнює формування позиції захисту, планування тактики та визначення напрямів самостійного збирання доказів.

Не менш важливим є питання недостатньої визначеності процесуальних форм збирання доказів захисником. Наявні законодавчі положення не забезпечують чітких процедур отримання інформації від фізичних та юридичних осіб, фіксації результатів опитування, витребування документів чи залучення спеціалістів. Це призводить до сумнівів щодо допустимості таких доказів і створює ризики їх відхилення судом.

Vitalii Salamakha,

ASPECTS PROBLÉMATIQUES DE LA COLLECTE DE PREUVES PAR UN AVOCAT DANS LE CADRE D'UNE PROCÉDURE PÉNALE

L'objet de l'article est une analyse complète des aspects problématiques de la collecte de preuves par un avocat dans le cadre d'une procédure pénale. Sur cette base, les principes normatifs de ses activités sont étudiés, en particulier les dispositions de la législation de procédure pénale et de la loi ukrainienne sur le barreau et le plaidoyer. Il est prouvé que malgré la consolidation formelle des larges pouvoirs de l'avocat, leur mise en œuvre pratique est compliquée par les mécanismes procéduraux limités, la dépendance aux décisions discrétionnaires d'autres sujets et la nécessité d'une légalisation procédurale supplémentaire des informations collectées. Une attention particulière est accordée à l'utilisation des preuves numériques et des technologies OSINT qui élargissent les capacités de la défense, tout en posant des problèmes de recevabilité et de normalisation. Il a été démontré que l'efficacité des activités probatoires d'un avocat est déterminée non seulement par l'étendue des droits accordés, mais aussi par le choix judicieux des tactiques procédurales et la rapidité de la mise en œuvre de l'initiative probatoire.

Mots clés : avocat, défenseur, représentant de la victime, preuve, recueil des preuves, enquête préliminaire, procès.

⁷ Про адвокатуру та адвокатську діяльність [About the Legal Profession and the Practice of Law]: Закон України від 05.07.2012 р. № 5076-VI (зі змін, та допов.) // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17>.

⁸ Крушинський С. А. Проблемні аспекти збирання та подання доказів стороною захисту у кримінальному провадженні [Challenges in the Collection and Presentation of Evidence by the Defense in Criminal Proceedings]. *Університетські наукові записки*. 2017. № 3. С. 300.

Vitalii Salamakha,

**PROBLEMATYCZNE ASPEKTY
ZBIERANIA DOWODU PRZEZ
PRAWNIKA W POSTĘPOWANIU
KARNYM**

Celem artykułu jest kompleksowa analiza problematyki gromadzenia materiału dowodowego przez adwokata w postępowaniu karnym. Na tej podstawie badane są ramy regulacyjne jego działalności, w szczególności przepisy prawa karnego procesowego oraz ukraińskiej ustawy „O adwokaturze i działalności prawnej”. Udowodniono, że pomimo formalnego skonsolidowania szerokich uprawnień prawnika, ich praktyczną realizację utrudniają ograniczenia proceduralne, oparcie się na uznaniowych decyzjach innych podmiotów oraz konieczność dalszej proceduralizacji zbieranych informacji. Szczególną uwagę zwraca się na wykorzystanie dowodów cyfrowych oraz technologii OSINT, które poszerzają możliwości obronne, ale jednocześnie rodzą pytania o ich dopuszczalność i standardyzację. Udowodniono, że o skuteczności czynności dowodowych adwokata decyduje nie tylko zakres przyznanych uprawnień, ale także prawidłowość wyboru taktyki procesowej oraz terminowość realizacji inicjatywy dowodowej.

Słowa kluczowe: prawnik, obrońca, obrońca pokrzywdzonego, materiał dowodowy, gromadzenie materiału dowodowego, postępowanie przygotowawcze, proces

Окрему проблему становить обмеженість ініціативи захисника у сфері використання спеціальних знань. Можливості адвоката щодо самостійного залучення експертів, ініціювання експертиз або отримання альтернативних висновків залишаються фрагментарно врегульованими. Як наслідок, сторона захисту часто залежить від рішень органів досудового розслідування, що суперечить принципу змагальності. Системного характеру набуває проблема ускладненого доступу до результатів висновків експертів та інших матеріалів. Відсутність чітких строків і процедур їх надання обмежує можливість своєчасного аналізу таких доказів та їх ефективного використання у професійній діяльності⁹.

В умовах цифровізації кримінального провадження особливої актуальності набуває проблема недостатнього нормативного врегулювання роботи захисника з електронними доказами (доказами в електронній формі). У цьому контексті особливо показовими є сучасні підходи до використання цифрових інструментів і відкритих джерел інформації. Зокрема, застосування OSINT-технологій істотно розширює можливості адвоката у збиранні доказів, дозволяючи отримувати дані з публічних реєстрів, соціальних мереж, медіа та інших відкритих ресурсів¹⁰. Це фактично компенсує обмеженість традиційних процесуальних механізмів і формує новий інструментарій доказування.

Водночас практика свідчить, що визначального проблемою залишається легалізація отриманої інформації. Для того щоб результати OSINT або інших форм самостійного збирання даних набули статусу доказів, адвокат змушений використовувати додаткові процесуальні механізми: оформлювати їх у вигляді протоколів, ініціювати проведення відповідних слідчих (розшукових) дій або експертиз, звертатися із запитами до офіційних органів. Це свідчить про опосередкований характер збирання доказів захисником.

Таким чином, системний аналіз дозволяє зробити висновок, що законодавство формально надає адвокату широкі можливості у сфері збирання доказів, однак їх реальна ефективність обмежується відсутністю владних повноважень, залежністю від інших суб'єктів та необхідністю додаткової процесуальної легалізації отриманої інформації. У сучасних умовах ці обмеження частково компенсуються розвитком цифрових технологій, проте це, своєю чергою, актуалізує питання стандартизації та допустимості таких доказів у кримінальному провадженні.

Важливою залишається і проблема обмеженої участі захисника у слідчих (розшукових) діях. На практиці така участь нерідко має формальний характер або залежить від волевиявлення слідчого, що істотно знижує можливості адвоката впливати на формування доказів.

Узагальнюючи викладене, слід констатувати, що проблеми збирання доказів захисником мають комплексний характер і охоплюють процесуальні, організаційні, криміналістичні та технологічні аспекти. Їх вирішення потребує не лише вдосконалення кримінального процесуального законодавства, а й формування цілісної концепції криміналістичного забезпечення діяльності сторони захисту, спрямованої на забезпечення реальної змагальності та ефективного захисту прав людини у кримінальному провадженні.

Окрім викладеного, аналіз сучасного стану правового регулювання та практики реалізації представницької функції дає змогу виокремити низку характерних проблем, що супроводжують діяльність адвоката, який представляє інтереси потерпілого під час збирання доказів.

Передусім однією з ключових проблем є невизначеність і фрагментарність процесуального статусу адвоката-представника потерпілого.

⁹ Саламаха В. Р. Спеціальні знання у діяльності адвоката [Specialized knowledge in the practice of law]. Вісник Кримінологічної асоціації України. 2026. № 1 (37). Ч. 2. С. 35-43. DOI: <https://doi.org/10.32631/vca.2026.1.p2.04.>

¹⁰ Облетов А. OSINT-техники в роботі адвоката: практичні поради реалізації [OSINT Techniques in Legal Practice: Practical Tips for Implementation]. Вища школа адвокатури НААУ. URL: <https://www.hsa.org.ua/lectors/obletov-artem/articles/osint-texniki-v-roboti-advokata-praktichni-poradi-realizaciyi> (дата звернення: 10.03.2026); Андреев І. П. Доктринальний аналіз поняття та змісту формування доказів адвокатом у кримінальному провадженні [A Theoretical Analysis of the Concept and Substance of Evidence Gathering by a Defense Attorney in Criminal Proceedings]. *Juris Europensis Scientia*. 2025. Вип. 1. С. 102-106. DOI: <https://doi.org/10.32782/chern.v1.2025.19.>

Відсутність чіткої законодавчої деталізації його прав і обов'язків у сфері доказування призводить до неоднозначного тлумачення цих повноважень іншими учасниками провадження й обмежує можливість їх повноцінної реалізації.

Суттєвим недоліком є також відсутність обов'язковості залучення адвоката у певних категоріях проваджень, що негативно позначається на якості доказової діяльності потерпілого. У таких умовах потерпіла особа часто не здатна самостійно реалізувати належний рівень своєї ініціативи у збиранні доказів, що фактично нівелює її процесуальні можливості.

Окрему проблему становить формалізація участі адвоката у кримінальному провадженні, коли його діяльність обмежується пасивною реакцією на дії сторони обвинувачення. Такий підхід суперечить природі змагального процесу і знижує ефективність представництва, оскільки адвокат не використовує повною мірою потенціал активного збирання доказів.

Важливим аспектом є обмежена самостійність адвоката в ініціюванні процесуальних дій. Попри наявність права заявляти клопотання про проведення слідчих (розшукових) дій чи експертиз, їх фактичне проведення залежить від дискреції слідчого або прокурора, що створює ситуацію процесуальної залежності та обмежує доказову ініціативу сторони потерпілого.

Не менш важливою є проблема недостатньої регламентації способів збирання доказів представником потерпілого. Відсутність чітких процедур отримання пояснень, витребування документів, взаємодії з третіми особами або залучення спеціалістів створює ризики визнання отриманих матеріалів неналежними або недопустимими доказами.

Суттєві труднощі виникають і у зв'язку з необхідністю доказування обставин, що мають приватно-правовий характер, зокрема розміру матеріальної та моральної шкоди. Збирання відповідних доказів потребує активної позиції та спеціальних знань, однак процесуальні інструменти для цього залишаються обмеженими.

Важливими є також чинники вразливості окремих категорій потерпілих, що впливають на процес збирання доказів. У таких випадках адвокат змушений поєднувати функцію доказування з елементами психологічного супроводу, що ускладнює організацію процесуальних дій і потребує спеціалізованого підходу.

Зауважимо, що ефективність реалізації адвокатом повноважень у сфері збирання доказів визначається не лише нормативними обмеженнями чи недосконалістю законодавчого регулювання, а й правильністю обрання процесуального моменту та форми реалізації відповідної ініціативи. Помилки у визначенні стадії кримінального провадження, на якій доцільно заявляти ті чи інші клопотання, можуть нівелювати навіть обґрунтовану правову позицію сторони захисту.

Показовим у цьому контексті є приклад судової практики, в якому захисник, обґрунтовуючи необхідність проведення судово-балістичної експертизи, а також посилюючись на істотні недоліки досудового розслідування, звернувся до суду з клопотанням на стадії підготовчого судового засідання. У межах цього клопотання одночасно порушувалися питання оскарження бездіяльності прокурора, скасування постанови про відмову у задоволенні клопотання про проведення експертизи та визнання окремих доказів недопустимими.

Разом із тим, суд відмовив у задоволенні такого клопотання, виходячи не з оцінки змісту доводів сторони захисту, а з їх процесуальної передчасності та невідповідності стадії кримінального провадження. Зокрема, було зазначено, що питання оскарження бездіяльності прокурора, як і вимоги щодо допустимості доказів чи доцільності проведення експертизи, не належать до предмета розгляду підготовчого судового засідання, а повинні вирішуватися або на стадії досудового розслідування, або під час судового розгляду по суті¹¹.

Зазначена ситуація демонструє, що однією з істотних перешкод у реалізації захисником права на збирання доказів є не лише об'єктивні обмеження, зумовлені законодавством, а й помилки процесуальної тактики, пов'язані з неправильним визначенням моменту та способу реалізації доказової ініціативи. Фактично захисник намагався використати підготовче судове засідання як інструмент контролю за досудовим розслідуванням та оцінювання доказів, що виходить за межі функціонального призначення цієї стадії.

Водночас слід наголосити, що самі доводи сторони захисту, зокрема щодо необхідності проведення експертизи, наявності суперечностей у доказах чи порушень під час фіксації слідової картини, могли мати істотне значення для встановлення обставин кримінального правопорушення. Проте їх розгляд був фактично заблокований через порушення процесуальної форми реалізації таких вимог.

Таким чином, наведений приклад свідчить про те, що ефективність доказової діяльності адвоката значною мірою залежить від дотримання не лише матеріальних і процесуальних норм, а й правил криміналістичної тактики. Зокрема, правильне визначення стадії кримінального провадження, своєчасність заявлення клопотань та адекватний вибір процесуальних інструментів є необхідними умовами реалізації права на збирання доказів.

Отже, поряд із удосконаленням нормативного регулювання, важливого значення набуває формування у практиці захисту чітких алгоритмів реалізації доказової ініціативи, що дозволить уникнути

¹¹ Ухвала Липоводолинського районного суду Сумської області [Order of the Lypovodolynskiy District Court of Sumy Oblast] від 18 вересня 2025 року у справі № 950/3265/24 (провадження № 1-кп/581/34/25). Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/129984085#>.

передчасних або процесуально некоректних звернень і забезпечить реальну ефективність використання наданих законом повноважень.

Висновки. Таким чином, підвищення ефективності збирання доказів адвокатом у кримінальному провадженні потребує комплексного підходу, що передбачає удосконалення процесуальних норм, розвиток криміналістичного забезпечення та імплементацію сучасних стандартів доказування. Це, своєю чергою, сприятиме забезпеченню реальної змагальності сторін і підвищенню якості кримінального провадження в цілому.

Діяльність адвоката — представника потерпілого у сфері збирання доказів характеризується комплексом взаємопов'язаних проблем: нормативних, процесуальних, організаційних і криміналістичних. Їх подолання потребує системного вдосконалення законодавства, розширення процесуальних гарантій, а також розроблення спеціалізованого криміналістичного інструментарію для сторони потерпілого.

Також існує проблема залежності захисника від дискреційних повноважень сторони обвинувачення. Відмова у задоволенні клопотань про проведення процесуальних дій або їх формальне виконання без належного врахування позиції сторони захисту призводить до ускладнення реалізації доказової функції та обмежує можливості повноцінного формування альтернативної доказової бази.

Суттєві труднощі виникають також у контексті самостійного збирання доказів стороною захисту. Хоча відповідні можливості передбачені законодавством, вони не підкріплені ефективними механізмами їх реалізації. Захисник позбавлений владних інструментів, необхідних для примусового отримання інформації, що обумовлює залежність від добровільної згоди осіб або добросовісності суб'єктів, до яких звертається адвокат. Крім того, результати такої діяльності нерідко потребують додаткової процесуальної легалізації, що ускладнює їх використання у доказуванні.

Відтак до проблем у сфері збирання доказів адвокатом належать: 1) недостатня визначеність процесуальних форм отримання доказової інформації; 2) ускладнений доступ до матеріалів кримінального провадження, особливо на ранніх стадіях; 3) обмежені можливості використання спеціальних знань; 4) відсутність чітких стандартів роботи з цифровими доказами; 5) нерівність у криміналістичному забезпеченні сторін. Зазначені чинники сукупно формують системні перешкоди для ефективної реалізації доказової функції захисника.

Розвиток цифрових технологій, зокрема використання відкритих джерел інформації (OSINT), істотно розширює потенційні можливості адвоката у збиранні доказів. Водночас відсутність належного нормативного регулювання та стандартизації таких інструментів актуалізує проблему їх процесуальної легалізації та допустимості.

Ефективність доказової діяльності адвоката залежить не лише від обсягу наданих йому прав, а й від правильності обрання процесуальної тактики. Зокрема, неправильне визначення стадії кримінального провадження або форми реалізації доказової ініціативи може призвести до втрати можливості розгляду обґрунтованих доводів. Це підтверджується аналізом судової практики, яка свідчить про передчасність або процесуальну некоректність окремих клопотань сторони захисту.

Діяльність адвоката — представника потерпілого у сфері збирання доказів має власну специфіку та супроводжується додатковими проблемами, зокрема невизначеністю процесуального статусу, обмеженістю інструментів доказування та необхідністю доведення обставин приватно-правового характеру. Це потребує формування окремих підходів до криміналістичного забезпечення діяльності такої категорії суб'єктів.

Подолання виявлених проблем можливе лише за умови комплексного підходу, який передбачає: 1) удосконалення кримінального процесуального законодавства з метою розширення реальних можливостей сторони захисту; 2) впровадження чітких процедур і стандартів збирання, фіксації та оцінювання доказів, отриманих адвокатом; 3) розвиток криміналістичного забезпечення діяльності сторони захисту; 4) адаптацію міжнародних стандартів доказування до національної практики.

Отже, забезпечення ефективного збирання доказів адвокатом є ключовою умовою реалізації принципу змагальності та гарантування права на справедливий суд, тому важливо забезпечити не лише формальне розширення прав, а й створити дієві механізми їх практичної реалізації.

References

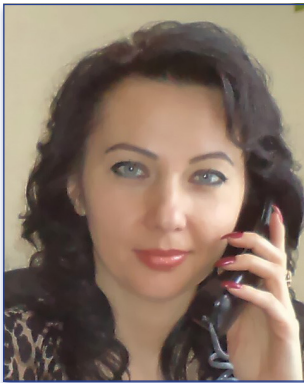
- Andriyev I. P. Doktrynalnyi analiz poniattia ta zmistu formuvannia dokaziv advokatom u kryminalnomu provadzhenni [A Theoretical Analysis of the Concept and Substance of Evidence Gathering by a Defense Attorney in Criminal Proceedings]. *Juris Europensis Scientia*. 2025. Vyp. 1. S. 102-106. DOI: <https://doi.org/10.32782/chern.v1.2025.19> [in Ukrainian].
- Dulskyi O. L. Aktualni pytannia zbyrannia dokaziv zakhysnykom shliakhom vytrebuvannia vid riznykh subiektiv rechei, vidomostei ta dokumentiv [Current Issues Regarding the Defense Counsels Collection of Evidence by Requesting Items, Information, and Documents from Various Parties]. *Analitichno-porionialne pravoznavstvo*. 2024. № 4. S. 625-634 [in Ukrainian].
- Dulskyi O. L. Osnovy kryminalistychnoho zabezpechennia zbyrannia dokaziv zakhysnykom u kryminalnomu provadzhenni [Fundamentals of Forensic Support for the Defense Counsels Collection of Evidence in Criminal Proceedings]. *Yurydychnyi biuletен*. 2024. Vyp. 32. S. 130-138. DOI: <https://doi.org/10.32850/LB2414-4207.2024.32.18> [in Ukrainian].

- Krushynskiy S. A. Problemni aspekty zbyrannia ta podannia dokaziv storonoiu zakhystu u kryminalnomu provadzhenni [Challenges in the Collection and Presentation of Evidence by the Defense in Criminal Proceedings]. *Universytetski naukovyi zapysky*. 2017. № 3. S. 296-310 [in Ukrainian]. .
- Liulich V. A. Tymchasovi dostup do rechei i dokumentiv yak sposib zbyrannia dokaziv zakhysnykom [Temporary access to items and documents as a means of gathering evidence by the defense counsel]. *Chasopys Natsionalnoho universytetu Ostrozka akademiia*. Ser.: Pravo. 2013. № 2 (8). URL: <https://lj.oa.edu.ua/articles/2013/n2/13lvazdz.pdf> [in Ukrainian]. .
- Obletov A. OSINT-tehniki v roboti advokata: praktychni porady realizatsii [OSINT Techniques in Legal Practice: Practical Tips for Implementation]. Vyscha shkola advokatury NAAU. URL: <https://www.hsa.org.ua/lectors/obletov-artem/articles/osint-tehniki-v-roboti-advokata-praktychni-poradi-realizatsiyi> [in Ukrainian]. .
- Pro advokaturu ta advokatsku diialnist [About the Legal Profession and the Practice of Law]: Zakon Ukrainy vid 05.07.2012 r. № 5076-VI (zi zmin. ta dopov.) // BD «Zakonodavstvo Ukrainy» / VR Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17> [in Ukrainian]. .
- Salamakha V. R. Spetsialni znannia u diialnosti advokata [Specialized knowledge in the practice of law]. *Visnyk Kryminolohichnoi asotsiatsii Ukrainy*. 2026. № 1 (37). Ch. 2. S. 35-43. DOI: <https://doi.org/10.32631/vca.2026.1.p2.04>. [in Ukrainian]. .
- Soloviov V. O. Zakhysnyk yak subiekt dokazuvannia pry obranni, zmini, skasuvanni zakhodiv zabezpechennia kryminalnoho provadzhennia slidchym suddeiu [The defense counsel as a party bearing the burden of proof in the imposition, modification, or revocation of measures to secure criminal proceedings by an investigating judge]: dys. ... d-ra filosofii: 12.00.09. Odesa, 2021. 222 s. [in Ukrainian]. .
- Ukhvala Lypovodolynskoho rayonnoho sudu Sumskoi oblasti [Order of the Lypovodolynskiy District Court of Sumy Oblast] vid 18 veresnia 2025 roku u spravi № 950/3265/24 (provadzhennia № 1-кп/581/34/25). *Yedynyi derzhavnyi reiestr sudovykh rishen*. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/129984085#> [in Ukrainian]. .
- Tsyplitskiy D. O. Vidibrannia poiasnen zakhysnykom u kryminalnomu provadzhenni yak sposib zbyrannia dokaziv: perspektyvy vdoskonalennia mekhanizmu pravovoho rehuliuвання [The Taking of Statements by Defense Counsel in Criminal Proceedings as a Method of Evidence Gathering: Prospects for Improving the Legal Regulatory Framework]. *Visnyk Kryminolohichnoi asotsiatsii Ukrainy*. 2024. T. 33. № 3. S. 423-430. DOI: <https://doi.org/10.32631/vca.2024.3.39> [in Ukrainian]. .
- Chornous Yu. M., Dul'skiy O. L. Osoblyvosti kryminalistychnoho zabezpechennia zbyrannia dokaziv storonamy kryminalnoho provadzhennia u zmahalnomu kryminalnomu protsesi [Features of forensic support for the collection of evidence by the parties to criminal proceedings in adversarial criminal proceedings]. *Pivdennoukrainskyi pravnychiy chasopys*. 2025. № 2. S. 51-58. DOI: <https://doi.org/10.32850/sulj.2025.2.9> [in Ukrainian]. .

Надійшла до редколегії: 16.03.2026 / Рецензовано 20.04.2026 / Прийнято до друку 29.04.2026 / Доступно онлайн 30.05.2026

Приклад цитування:

Саламаха, В., (2026). Проблемні аспекти збирання доказів адвокатом у кримінальному провадженні. *Архів кримінології та судових наук*. 1 (13). 130-137. DOI: <https://doi.org/10.32353/acfs.13.2026.11>

Тетяна Слободяник

DOI: <https://doi.org/10.32353/acfs.13.2026.12>
УДК 347.948

Тетяна Слободяник,

кандидатка юридичних наук, доцентка,
Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського
м. Кременчук, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1838-5781>
e-mail: tslobodyanik78@gmail.com

Особливості застосування результатів судових експертиз у цивільному судочинстві: проблеми та перспективи

ФІНАНСУВАННЯ

Це дослідження не отримувало жодних спеціальних грантів від фінансуючих організацій у державному, комерційному чи некомерційному секторах.

ЗАСТЕРЕЖЕННЯ

Фінансуюча сторона не брала участі в розробці дизайну дослідження, зборі та аналізі даних, прийнятті рішення про публікацію або підготовці рукопису.

УЧАСНИКИ

Автор брав участь виключно в інтелектуальній дискусії, що лежить в основі цієї статті, дослідженні прецедентного права, написанні та редагуванні, і несе відповідальність за зміст та інтерпретацію.

ДЕКЛАРАЦІЯ ПРО КОНФЛІКТ ІНТЕРЕСІВ

Автор заявляє, що у нього немає конфлікту інтересів.

CREATIVE COMMONS 4.0 ATTRIBUTION INTERNATIONAL (CC_BY_4.0)

Ця стаття з відкритим доступом, поширена на умовах Ліцензії атрибуції Creative Commons (CC_BY_4.0), що дає змогу необмежено використовувати, поширювати й відтворювати на будь-якому носії за умови посилання на оригінального(-их) автора(-ів) та джерела.

У сучасному цивільному судочинстві застосування результатів судових експертиз є ключовим засобом доказування, але водночас супроводжується суттєвими проблемами оцінки, достовірності та практичного використання експертних висновків у судових рішеннях. Метою дослідження є аналіз сучасних проблем застосування результатів судових експертиз у цивільних справах та визначення перспектив їх удосконалення.

Використано аналітичний, порівняльно-правовий методи, а також аналіз сучасної судової практики та наукових публікацій.

Встановлено, що проблеми пов'язані з неоднорідністю методик, відсутністю єдиних стандартів оцінки висновків, а також недостатньою кваліфікацією експертів і суб'єктивною оцінкою судом результатів експертиз; запропоновано напрями удосконалення правового регулювання та методичного забезпечення.

Результати дослідження свідчать про необхідність адаптації законодавства й судової практики до сучасних викликів для забезпечення об'єктивності та ефективності цивільного процесу.

Ключові слова: судова експертиза, цивільний процес, експертний висновок, доказування, стандарти експертизи, судова практика.

Постановка наукової проблеми. Судова експертиза у цивільному судочинстві формує один із центральних способів встановлення фактичних обставин справи, особливо в ситуаціях, де потребуються спеціальні знання у технічних, економічних, медичних чи інших галузях. Однак останніми роками практика застосування експертних висновків зазнає критики: суди нерідко ставлять під сумнів достовірність експертиз, виникають суперечності в методиках їх проведення, експерти мають неоднорідну кваліфікацію, а законодавство України потребує уточнення ключових процесуальних норм.

Ці обставини підкреслюють наукову та практичну значущість теми, оскільки судові рішення, побудовані на сумнівних або неправильно оцінених експертних висновках, ставлять під загрозу верховенство права та забезпечення справедливості в цивільному процесі.

Метою статті є комплексне дослідження особливостей застосування результатів судових експертиз у цивільному судочинстві України, виявлення ключових проблем їх оцінки та використання як засобу доказування, а також обґрунтування перспективних напрямів удосконалення правового регулювання, методичного забезпечення та судової практики для підвищення об'єктивності, ефективності та єдності цивільного процесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання призначення та використання результатів судових експертиз у цивільному судочинстві постійно перебуває в центрі уваги провідних українських правознавців. Фундаментальні теоретичні засади функціонування інституту судової експертизи закладені у працях таких науковців, як А. О. Селіванов, Т. С. Ківалова, О. С. Чернявська, С. С. Мирза.

Tetyana Slobodyanik,

FEATURES OF THE USE OF FORENSIC EXPERT FINDINGS IN CIVIL PROCEEDINGS: CHALLENGES AND PROSPECTS

In modern civil proceedings, the use of forensic examination results is a key means of proof, but at the same time is accompanied by significant problems regarding the assessment, reliability, and practical application of expert conclusions in court decisions. The aim of this study is to analyze current problems in the application of forensic examination results in civil cases and to identify prospects for their improvement.

Analytical and comparative legal methods were used, as well as an analysis of current judicial practice and scientific publications.

It has been established that the problems are related to the heterogeneity of methodologies, the lack of uniform standards for evaluating findings, as well as the insufficient qualifications of experts and the court's subjective evaluation of expert findings; directions for improving legal regulation and methodological support are proposed.

The results of the study indicate the need to adapt legislation and judicial practice to contemporary challenges to ensure the objectivity and effectiveness of civil proceedings.

Keywords: forensic examination, civil proceedings, expert opinion, evidence, standards of examination, judicial practice.

Так, А. О. Селіванов у своєму дослідженні акцентував увагу на тому, що тривалий час ігнорування спеціальних знань вважалося перевагою суддів, які звертались по них у судовій експертизі лише технічного призначення (зокрема, автотехнічна, будівельна та інші). Визнання необхідності спеціальних знань, які б давали додаткові аргументи, виникло несподівано, коли аргументація і доказова база значно розширили знання судді, його переконаність стала реальною в судовому процесі, в якому повноцінно проявила себе експертиза як безстороннє, професійне дослідження обставин справи, і сторона, яка навіть, здається, програє у суді, судову експертизу застосовує як додатковий аргумент для органу правосуддя та всіх учасників судочинства¹.

Окремі аспекти процесуального статусу експерта та критеріїв допустимості висновку в контексті оновленого ЦПК України детально аналізувала Т. С. Ківалова, зазначаючи, що «допустимість висновку експерта як засобу доказування у цивільному процесі обумовлена не лише формальним дотриманням вимог закону щодо призначення експертизи, а й суворим дотриманням науково обгрунтованої методики дослідження, що є запобіжником відхилення такого доказу судом як неналежного»². С. С. Мирза, досліджуючи психологічну експертизу в цивільних справах та її значення для встановлення обставин справи, доходить висновку, що сучасна практика свідчить про існування низки проблем: нечітке визначення меж компетенції експерта, спроби покласти на нього правову оцінку дій сторін, суперечності щодо обсягу матеріалів справи, з якими може ознайомлюватися експерт, а також відсутність єдиних підходів до оцінки експертних висновків³. Досліджуючи юридичну природу висновку експерта, О. С. Чернявська доходить висновку, що в деяких категоріях справ висновок експерта є необхідним (обов'язковим) засобом доказування, оскільки дозволяє з найбільшою ймовірністю встановити наявність або відсутність обставин (фактів), які входять до предмета доказування та мають значення для ухвалення рішення⁴.

Незважаючи на значний масив напрацювань, дискусійними залишаються питання усунення суперечностей між висновками різних експертів та механізми реалізації їхньої відповідальності.

В Україні судово-експертну діяльність здійснюють державні спеціалізовані установи (науково-дослідні інститути судових експертиз Міністерства юстиції України, експертні служби Міністерства внутрішніх справ, Міністерства охорони здоров'я та інших відомств), їхні територіальні філії та відділення, експертні установи комунальної форми власності, а також атестовані судові експерти, які не є працівниками зазначених установ, та інші фахівці (експерти) з відповідних галузей знань.

Діяльність цих суб'єктів здійснюється у порядку та на умовах, визначених Законом України «Про судову експертизу» від 25.02.1994 № 4038-XII та Інструкцією про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, затвердженою наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5 (зі змінами та доповненнями).

Важливим елементом забезпечення прозорості та контролю є Державний реєстр атестованих судових експертів, який веде Міністерство юстиції України. Внесення відомостей до реєстру є обов'язковою умовою для здійснення судово-експертної діяльності особами, які не працюють у державних спеціалізованих установах. Реєстр є публічним і доступним на офіційному вебпорталі Мін'юсту, що дозволяє учасникам процесу перевіряти кваліфікацію та спеціалізацію експерта.

Висновок експерта як вид доказу, призначення судової експертизи, оцінка висновку експерта судом та інші питання інституту судових експертиз

¹ Селіванов А. О. Судова експертиза – шлях до істини. Голос України. 2021. 15 квітня.

² Ківалова Т. С. Процесуальний статус експерта та висновок експерта як засіб доказування у цивільному процесі. *Актуальні проблеми держави і права*. 2018. Вип. 79. С. 51–57.

³ Мирза С. С. Межі застосування та характерні ознаки судово-психологічної експертизи у цивільному процесі. *Науковий вісник Ужгородського нац. ун-ту*. Серія: Право. – 2025. – № 1 (91). С. 387–393.

⁴ Чернявська О. С. Висновок експерта як засіб доказування у цивільному судочинстві України. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*, 2025. Серія ПРАВО. Випуск 92: частина 1. С. 595–601.

Tetyana Slobodyanik,

**BESONDERHEITEN BEI
DER ANWENDUNG DER
ERGEBNISSE FORENSISCHER
UNTERSUCHUNGEN IN
ZIVILVERFAHREN: PROBLEME
UND PERSPEKTIVEN**

In modernen Zivilverfahren stellt die Anwendung der Ergebnisse forensischer Untersuchungen ein zentrales Beweismittel dar, geht jedoch gleichzeitig mit erheblichen Problemen bei der Bewertung, Verlässlichkeit und praktischen Verwertung von Gutachten in Gerichtsentscheidungen einher. Ziel der Forschung ist es, die modernen Probleme der Anwendung der Ergebnisse forensischer Untersuchungen in Zivilsachen zu analysieren und die Aussichten für deren Verbesserung zu ermitteln.

Zum Einsatz kamen analytische, rechtsvergleichende Methoden sowie Analysen der modernen Gerichtspraxis und wissenschaftlicher Publikationen.

Es wurde festgestellt, dass die Probleme mit der Heterogenität der Methoden, dem Fehlen einheitlicher Standards zur Bewertung von Schlussfolgerungen sowie der unzureichenden Qualifikation von Sachverständigen und der subjektiven Bewertung der Prüfungsergebnisse durch das Gericht zusammenhängen; Es werden Hinweise zur Verbesserung der gesetzlichen Regelung und methodischen Unterstützung vorgeschlagen.

Die Ergebnisse der Studie weisen auf die Notwendigkeit hin, Gesetzgebung und Gerichtspraxis an moderne Herausforderungen anzupassen, um die Objektivität und Effizienz des Zivilprozesses sicherzustellen.

Schlüsselwörter: forensische Untersuchung, Zivilprozess, Sachverständigengutachten, Beweismittel, Untersuchungsstandards, Gerichtspraxis.

Особливості застосування результатів судових експертиз у цивільному судочинстві: проблеми та перспективи

пертиз у цивільному процесі регулюються Цивільним процесуальним кодексом України (далі – ЦПК). Відповідно до статті 110 ЦПК, висновок експерта для суду не має заздалегідь встановленої сили і оцінюється судом разом із іншими доказами за правилами, встановленими статтею 89 цього Кодексу, а саме:

1. Суд оцінює докази за своїм внутрішнім переконанням, що ґрунтується на всебічному, повному, об'єктивному та безпосередньому дослідженні наявних у справі доказів.

2. Жодні докази не мають для суду заздалегідь встановленої сили. Суд оцінює належність, допустимість, достовірність кожного доказу окремо, а також достатність і взаємний зв'язок доказів у їх сукупності.

3. Суд надає оцінку як зібраним у справі доказам в цілому, так і кожному доказу (групі однотипних доказів), який міститься у справі, мотивує відхилення або врахування кожного доказу (групи доказів).

4. У справах про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави суд ухвалює рішення на користь тієї сторони, сукупність доказів якої є більш переконливою порівняно з сукупністю доказів іншої сторони⁵.

Відповідно до статті 4 Закону України «Про судову експертизу» від 25 лютого 1994 року № 4038-XII, незалежність судового експерта та правдивість його висновку забезпечуються:

- визначенням законом порядку призначення судового експерта;
- заборонаю під загрозою передбаченої законом відповідальності втручатися будь-кому в проведення судової експертизи;
- існуванням установ судових експертиз, незалежних від органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування та суду;
- створенням необхідних умов для діяльності судового експерта, його матеріальним і соціальним забезпеченням;
- кримінальною відповідальністю судового експерта за надання завідомо неправдивого висновку та відмову без поважних причин від виконання покладених на нього обов'язків;
- можливістю призначення повторної судової експертизи;
- присутності учасників процесу в передбачених законом випадках під час проведення судової експертизи⁶.

З аналізу зазначених норм випливає, що законодавець створив достатньо розгалужену систему гарантій незалежності та об'єктивності судового експерта. Водночас для суду висновку експерта залишається лише одним із засобів доказування, який не має заздалегідь встановленої сили та підлягає всебічній оцінці в сукупності з іншими доказами. Такий підхід відповідає принципам змагальності та вільної оцінки доказів, однак на практиці створює певні труднощі, пов'язані з відсутністю у судів спеціальних знань для повноцінної перевірки наукової обґрунтованості висновків. Сучасна судова практика Верховного Суду демонструє суворий підхід до оцінки форми та змісту висновку експерта.

Важливою є правова позиція, викладена у постанові Верховного Суду (далі – ВС) від 06.05.2020 у справі № 201/11183/16-ц. Суд наголосив, що у разі ухилення учасника справи від подання експертам необхідних матеріалів або від іншої участі в експертизі (якщо це унеможливило її проведення), суд залежно від того, хто ухиляється, відповідно до статті 146 ЦПК України може визнати факт, для з'ясування якого експертиза була призначена, або відмовити у його визнанні (стаття 109 ЦПК). Це є дієвим механізмом протидії процесуальним зловживанням.

У постанові Касаційного цивільного суду ВС (далі – КЦС ВС) від 06.01.2025 у справі № 569/8833/20 підкреслено, що висновок експерта не має для суду заздалегідь встановленої сили, проте його спростування має відбуватися шляхом призначення повторної експертизи або надання іншого експертного висновку. Висновок визнається неповним, коли експерт дослідив не всі подані йому об'єкти чи не дав вичерпних відповідей

⁵ Цивільний процесуальний кодекс України, 2004. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#n6774>

⁶ Закон України «Про судову експертизу» від 25 лютого 1994 року № 4038-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text>

на порушені перед ним питання. Неясним вважається висновок, який нечітко викладений або має невизначений, неконкретний характер. В ухвалі про призначення додаткової експертизи суду необхідно зазначити, які висновки експерта суд вважає неповними чи неясними або які обставини зумовили необхідність розширення експертного дослідження. Повторна експертиза призначається, коли є сумніви у правильності висновку експерта, пов'язані з його недостатньою обґрунтованістю чи з тим, що він суперечить іншим матеріалам справи, а також за наявності істотного порушення процесуальних норм, які регламентують порядок призначення і проведення експертизи. Суд не може самостійно, не володіючи спеціальними знаннями, відкинути наукові висновки експерта лише на підставі власних логічних міркувань чи показань свідків⁷.

Заслуговує на увагу позиція КЦС ВС, викладена у Постанові від 20.12.2023 у справі № 172/313/21 стосовно того, що висновок експерта не може бути визнаний належним та допустимим доказом, якщо в ньому всупереч вимогам ст. 106 ЦПК України не зазначено, що він підготовлений для подання до суду. ВС підтримав апеляційний суд, який відхилив висновок експертів від 09.02.2022 № 473-22 саме з цієї підстави⁸.

Також слід звернути увагу на класичну позицію КЦС ВС у Постанові від 28.03.2018 у справі № 520/8073/16-ц, на яку постійно посилаються пізніші постанови ВС, стосовно обов'язку суду при перевірці й оцінці експертного висновку з'ясувати:

- достатність поданих експертів об'єктів дослідження;
- повноту відповідей на поставлені питання та їх відповідність іншим фактичним даним;
- узгодженість між дослідницькою частиною та підсумковим висновком;
- обґрунтованість експертного висновку та його узгодженість з іншими матеріалами справи. Відмова у прийнятті доказів на спростування висновку експертизи має бути належно мотивованою⁹.

Неоднорідність підходів до оцінки обґрунтованості висновку судово-психіатричної експертизи призводить до скасування відповідних рішень в касаційному порядку. Так КЦС ВС Постановою від 30.05.2024 у справі № 229/7156/19 скасував рішення апеляції бо та віддала перевагу комісійному висновку лише через статус установи, не оцінивши його на відповідність нормативним і методичним вимогам. Було залучено висновок фахівця, який виявив істотні порушення (неповнота аналізу, невідповідність діагнозу тощо). ВС наголосив: перевага не надається автоматично через комісійність чи авторитет установи — потрібна оцінка наукової обґрунтованості¹⁰.

Відповідно до частини четвертої статті 10 ЦПК України, суд застосовує при розгляді справ Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року і протоколи до неї, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України, та практику Європейського суду з прав людини як джерело права.

Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ) у своїй практиці приділяє значну увагу питанню судових експертиз, розглядаючи їх через призму статті 6 Конвенції (право на справедливий суд).

Ключовими справами ЄСПЛ проти України та інших держав є:

- справа «Бочан проти України (№ 2)» (Bochan v. Ukraine № 2, 2015), яка хоч і стосується перегляду за винятковими обставинами, але Суд наголосив на «вкрай свавільному» тлумаченні доказів

Tetiana Slobodanyk,

CARACTÉRISTIQUES DE L'APPLICATION DES RÉSULTATS DES ANALYSES SCIENTIFIQUES DANS LES PROCÉDURES CIVILES : PROBLÈMES ET PERSPECTIVES

Dans les procédures civiles modernes, l'application des résultats des analyses scientifiques est un moyen de preuve essentiel, mais elle s'accompagne en même temps de problèmes importants d'évaluation, de fiabilité et d'utilisation pratique des avis d'experts dans les décisions de justice. L'objectif de l'étude est d'analyser les problèmes actuels d'application des résultats des analyses scientifiques dans les affaires civiles et de déterminer les perspectives de leur amélioration.

Des méthodes analytiques et relativement juridiques ont été utilisées, ainsi qu'une analyse de la pratique judiciaire moderne et des publications scientifiques.

Il a été établi que les problèmes sont liés à l'hétérogénéité des méthodes, à l'absence de normes uniformes pour l'évaluation des conclusions, ainsi qu'à la qualification insuffisante des experts et à l'évaluation subjective des résultats des examens par le tribunal ; des orientations pour améliorer la réglementation juridique et le soutien méthodologique ont été proposées.

Les résultats de l'étude indiquent la nécessité d'adapter la législation et la pratique judiciaire aux défis modernes pour assurer l'objectivité et l'efficacité du processus civil.

Mots-clés : analyse scientifique, procédure civile, avis d'expert, preuve, normes d'examen, pratique judiciaire.

⁷ Постанова КЦС ВС від 06.01.2025 у справі № 569/8833/20. URL: https://zakononline.ua/court-decisions/show/124331337#google_vignette

⁸ Постанова КЦС ВС від 20.12.2023 у справі № 172/313/21 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/115821880>

⁹ Постанова КЦС ВС від 28.03.2018 у справі № 520/8073/16-ц. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/73219620>

¹⁰ Постанова КЦС ВС від 30.05.2024 у справі № 229/7156/19. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/119559462

Tetiana Slobodyanik,

**SPECYFIKA ZASTOSOWANIA
WYNIKÓW BADAŃ
KRYMINALISTYCZNYCH W
POSTĘPOWANIU CYWILNYM:
PROBLEMY I PERSPEKTYWY**

We współczesnym postępowaniu cywilnym wykorzystanie wyników badań kryminalistycznych jest kluczowym środkiem dowodowym, ale jednocześnie towarzyszą mu istotne problemy oceny, rzetelności i praktycznego wykorzystania opinii biegłych w orzecznictwie sądowym. Celem badań jest analiza współczesnych problemów stosowania wyników badań kryminalistycznych w sprawach cywilnych oraz określenie perspektyw ich poprawy.

Wykorzystano analityczne, porównawcze metody prawne, analizę współczesnej praktyki sądowej i publikacji naukowych.

Stwierdzono, że problemy wiążą się z niejednorodnością metod, brakiem jednolitych standardów oceny wniosków, a także niewystarczającymi kwalifikacjami biegłych i subiektywną oceną wyników badań przez sąd; zaproponowano kierunki poprawy regulacji prawnych i wsparcia metodycznego.

Wyniki badania wskazują na potrzebę dostosowania prawodawstwa i praktyki sądowej do współczesnych wyzwań, aby zapewnić obiektywność i efektywność procesu cywilnego.

Słowa kluczowe: badanie kryminalistyczne, proces cywilny, opinia biegłego, materiał dowodowy, standardy przesłuchania, praktyka sądowa.

національними судами, що включає і неналежну оцінку експертних висновків¹¹;

- справа «Mantovanelli проти Франції» (1997). Суд встановив, що заявники не мали реальної можливості ефективно прокоментувати висновок експерта, оскільки вони не були присутні при допиті свідків експертом та не мали доступу до документів, які він аналізував. ЄСПЛ наголосив, що право на змагальний розгляд означає можливість сторін знати про всі надані докази та зауваження з метою впливу на рішення суду¹²;
- справа «Augusto проти Франції» (2003). Суд визнав порушення права на справедливий суд, оскільки медичний експерт, призначений судом, не надав заявнику копію свого висновку до судового засідання, що позбавило останнього можливості підготувати аргументовану відповідь¹³;
- справа «Letinčić проти Хорватії» (2016). Суд підтвердив, що висновок експерта не є обов'язковим для суду. Однак, якщо суд вирішує відійти від висновків експертизи, він повинен надати надзвичайно вагомі та чіткі причини для цього. Водночас, національні суди не зобов'язані призначати нову експертизу кожного разу, коли сторона не згодна з висновком, якщо існуюча експертиза є повною та обгрунтованою¹⁴.

Висновки. Проведене дослідження підтверджує, що судова експертиза залишається одним із найважливіших і найбільш дієвих інститутів доказування в сучасному цивільному судочинстві України. У справах, де для правильного вирішення необхідні спеціальні знання (технічні, економічні, медичні, психологічні, будівельні тощо), експертний висновок часто стає ключовим елементом, що дає змогу об'єктивно встановити фактичні обставини справи. Водночас ефективність цього інституту на сьогодні суттєво обмежена низкою системних проблем.

Аналіз нормативно-правової бази, наукових джерел та актуальної судової практики Верховного Суду України свідчить про існування таких основних недоліків:

- неоднорідність методик проведення різних видів експертиз та відсутність єдиних обов'язкових стандартів;
- різний рівень професійної кваліфікації експертів і недосконалість системи їхньої атестації та постійного підвищення кваліфікації;
- суб'єктивізм в оцінці експертних висновків суддями, які не завжди володіють достатніми спеціальними знаннями для повноцінної перевірки наукової обгрунтованості висновків;
- недосконалість процесуального механізму призначення, проведення та оцінки експертиз, що призводить до зловживань, затягування процесу та призначення необгрунтованих повторних і додаткових досліджень;
- недостатня регламентація відповідальності експертів за надання висновків неналежної якості.

Верховний Суд України послідовно відстоює принцип вільної оцінки доказів (стаття 89 ЦПК України), підкреслюючи, що висновок експерта не має заздалегідь встановленої сили. Судова практика формує чіткі критерії оцінки експертних висновків: достатність об'єктів дослідження, повнота відповідей, внутрішня узгодженість, наукова обгрунтованість та відповідність іншим матеріалам справи. Водночас суди не можуть відкидати висновки експертів лише на підставі власних логічних міркувань без спеціальних знань, що є важливим запобіжником від свавілля.

¹¹ Рішення ЄСПЛ у справі «Бочан проти України» (№ 2) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_a43#Text

¹² Рішення ЄСПЛ у справі «Mantovanelli проти Франції» (1997) URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58023>

¹³ Рішення ЄСПЛ у справі «Augusto проти Франції» (2003) URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-117241>

¹⁴ Рішення ЄСПЛ у справі «Letinčić проти Хорватії» (2016) URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-162422>

Практика Європейського суду з прав людини, яку Україна зобов'язана застосовувати відповідно до статті 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», наголошує на необхідності забезпечення змагальності, доступу сторін до експертних матеріалів та можливості ефективного оскарження висновків. Національне законодавство та судова практика поступово адаптуються до цих стандартів, проте темпи таких змін є недостатніми.

References.

- Zakon Ukrainy «Pro sudovu ekspertyzu» vid 25 liutoho 1994 roku [Law of Ukraine «On Forensic Expertise» dated February 25, 1994 № 4038-XII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> [in Ukrainian]].
- Kivalova T. S. Protseusualnyi status eksperta ta vysnovok eksperta yak zasib dokazuvannia u tsyvilnomu protsesi [Kivalova T. S. Procedural status of an expert and an experts opinion as a means of proof in a civil process.] *Aktualni problemy derzhavy i prava*. 2018. Vyp. 79. S. 51–57 [in Ukrainian].
- Myrza S. S. Mezhi zastosuvannia ta kharakterni oznaky sudovo psikhologichnoi ekspertyzu u tsyvilnomu protsesi [Mirza S.S. Limits of application and characteristic features of forensic psychological examination in civil proceedings]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho nats. un-tu*. Seriia: Pravo. 2025. № 1 (91). S. 387-393 [in Ukrainian].
- Postanova VS vid 06.05.2020 u spravi № 201/11183/16-ts URL: <https://zakononline.ua/court-decisions/show/89130842> [in Ukrainian].
- Postanova KTsS VS vid 06.01.2025 u spravi № 569/8833/20 URL: https://zakononline.ua/court-decisions/show/124331337#google_vignette [in Ukrainian].
- Postanova KTsS VS vid 20.12.2023 u spravi № 172/313/21 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/115821880> [in Ukrainian].
- Postanova KTsS VS vid 28.03.2018 u spravi № 520/8073/16-ts URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/73219620> [in Ukrainian].
- Postanova KTsS VS vid 30.05.2024 u spravi № 229/7156/19/ URL: reyestr.court.gov.ua/Review/119559462 [in Ukrainian].
- Rishennia YeSPL u spravi «Bochan proty Ukrainy (№ 2) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_a43#Text [in Ukrainian].
- Rishennia YeSPL u spravi «Mantovanelli proty Frantsii» (1997) URL: [https:// hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58023](https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58023) [in Ukrainian].
- Rishennia YeSPL u spravi «Augusto proty Frantsii» (2003) URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-117241> [in Ukrainian].
- Rishennia YeSPL u spravi «Letinčič proty Khorvatii» (2016) URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-162422> [in Ukrainian].
- Selivanov A. O. Sudova ekspertiza – shliakh do istyny [Selivanov A. O. Forensic examination - the way to the truth]. *Holos Ukrainy*. 2021. 15 kvitnia [in Ukrainian].
- Tsyvilnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy [Civil Procedure Code of Ukraine], 2004 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#n6774> [in Ukrainian].
- Cherniavska O. S. Vysnovok eksperta yak zasib dokazuvannia u tsyvilnomu sudochynstvi Ukrainy [Cherniavska O. S. The opinion of an expert as a means of proof in the civil proceedings of Ukraine]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho Natsionalnoho Universytetu*, 2025. Seriia PRAVO. Vypusk 92: chastyna 1. S. 595-601 [in Ukrainian].

Надійшла до редколегії: 16.03.2026 / Рецензовано 23.04.2026 / Прийнято до друку 29.04.2026 / Доступно онлайн 30.05.2026

Приклад цитування:

Слободяник, Т., (2026). Особливості застосування результатів судових експертиз у цивільному судочинстві: проблеми та перспективи. *Архів кримінології та судових наук*. 1 (13). 138-143. DOI: <https://doi.org/10.32353/acfs.13.2026.12>

Яна Солод

DOI: <https://doi.org/10.32353/acfs.13.2026.13>
УДК 343.985 (477)

Яна Солод,

ад'юнкт Харківського національного університету внутрішніх справ,
м. Харків, Україна;
ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-8217-1239>,
e-mail: yana.mirkevych@gmail.com

Трансформація криміналістичної характеристики умисних вбивств, поєднаних із зґвалтуванням або сексуальним насильством, в умовах воєнного стану

ФІНАНСУВАННЯ

Це дослідження не отримувало жодних спеціальних грантів від фінансуючих організацій у державному, комерційному чи некомерційному секторах.

ЗАСТЕРЕЖЕННЯ

Фінансуюча сторона не брала участі в розробці дизайну дослідження, зборі та аналізі даних, прийнятті рішення про публікацію або підготовці рукопису.

УЧАСНИКИ

Автор брав участь в ексклюзивній телевізійній дискусії, що лежить в основі цієї статті, дослідженні прецедентного права, написанні та редагуванні, інсеєвідповідальності за зміст та інтерпретацію.

ДЕКЛАРАЦІЯ ПРО КОНФЛІКТ ІНТЕРЕСІВ

Автор заявляє, що у нього немає конфлікту інтересів.

CREATIVE COMMONS 4.0 ATTRIBUTION INTERNATIONAL (CC_BY_4.0)

Ця стаття з відкритим доступом, поширена на умовах Ліцензії атрибуції Creative Commons (CC_BY_4.0), що дає змогу необмежено використовувати, поширювати й відтворювати на будь-якому носії за умови посилання на оригінального(-их) автора(-ів) та джерела.

У статті розглянуто криміналістичну характеристику умисних вбивств, поєднаних із зґвалтуванням або сексуальним насильством, в умовах дії правового режиму воєнного стану. Обґрунтовано, що воєнний стан істотно впливає на елементи криміналістичної характеристики, у зв'язку із чим трансформуються їхні закономірні зв'язки. Акцентовано увагу на підвищеному рівні латентності такого виду кримінального правопорушення, що зумовлено, зокрема, обмеженим доступом до тимчасово окупованих і неконтрольованих територій. Здійснено детальний аналіз особистісних рис вбивці-гвалтівника, який має низку специфічних характеристик, що відрізняють його від суб'єктів традиційних правопорушень. Обґрунтовано доцільність комплексного дослідження місця, обстановки та умов вчинення злочину як важливих елементів для розробки дієвої методики розслідування. Наголошено на необхідності подальшого наукового дослідження криміналістичної характеристики з метою поглиблення розуміння усієї тяжкості злочину та підвищення ефективності протидії їм.

Ключові слова: криміналістична характеристика, обстановка вчинення злочину, умисне вбивство, воєнний стан.

Постановка наукової проблеми. Повномасштабне вторгнення РФ на територію України не лише радикально вплинуло на безпекове середовище, а й зумовило появу нових викликів перед правоохоронними органами, пов'язаних із ефективним виконанням головного завдання кримінального провадження – забезпечення належного захисту особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень¹.

Зокрема, істотної трансформації зазнала криміногенна ситуація у частині вчинення особливо тяжких злочинів проти життя, статевої свободи та статевої недоторканності особи, що спостерігається у зміні кількісних та якісних показників, різноманітних способах вчинення та механізмах приховування слідів.

У контексті викладеного постає проблема недостатності традиційних наукових підходів щодо формування елементів криміналістичної характеристики злочинів, зокрема умисних вбивств, поєднаних із зґвалтуванням або сексуальним насильством, для їх ефективного застосування в сучасних умовах у зв'язку з порушенням усталених закономірних зв'язків між її структурними складовими.

Крім того, недостатньо дослідженою залишається криміналістична характеристика особи правопорушника в умовах війни, що зумовлює проблему з'ясування впливу додаткових соціально-психологічних чинників на формування його поведінки, включаючи можливість виникнення девіантної форми, зокрема парафілічних розладів тощо.

До того ж, надана суспільству офіційна статистика щодо кількості вчинених умисних вбивств, поєднаних із зґвалтуванням або сексуальним насильством, не відображає реального стану злочинності через

¹ Кримінальний процесуальний кодекс України [Criminal Procedure Code of Ukraine]: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна РПА України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>

об'єктивну неможливість виявлення, фіксації та документування таких злочинів на тимчасово окупованих і непідконтрольних Україні територіях. Це, у свою чергу, вказує на актуальність проблеми високого рівня латентності вказаного виду злочину та ускладнює формування достовірної емпіричної бази для наукових досліджень.

Зазначені обставини у своїй сукупності свідчать про комплексну наукову проблематику, що полягає у необхідності вдосконалення підходів до формування криміналістичної характеристики умисних вбивств, поєднаних із зґвалтуванням або сексуальним насильством, а також розроблення методичних рекомендацій для їх розслідування з урахуванням сучасних викликів, зумовлених воєнним станом.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Вагомий внесок у розроблення криміналістичної характеристики злочинів та її структурних елементів здійснили В. Артюхова², А. Вуйма³, В. Гусева⁴, М. Єфімов та І. Пиріг⁵, Р. Яремчук⁶ та інші. Однак питання криміналістичної характеристики умисних вбивств, поєднаних із зґвалтуванням або сексуальним насильством, в умовах воєнного стану не розглядалося, що зумовлює необхідність його комплексного дослідження з урахуванням сучасних викликів.

Мета статті – розкрити зміст криміналістичної характеристики умисного вбивства, поєднаного із зґвалтуванням або сексуальним насильством, в умовах дії правового режиму воєнного стану.

Викладення основного матеріалу дослідження. Під базовим поняттям «криміналістична характеристика злочину» доцільно розуміти цілісну інформаційну систему взаємопов'язаних елементів, встановлення характеристик яких має істотне значення для виявлення та розслідування окремих видів кримінальних правопорушень. Водночас у криміналістиці відсутній єдиний підхід до визначення поняття криміналістичної характеристики злочину, у зв'язку з чим доцільно розглянути позиції інших науковців.

Зокрема, В. Гусева визначила криміналістичну характеристику як інформаційну модель окремого виду кримінального правопорушення, що містить систематизовані відомості про елементи механізму кримінального правопорушення та відображає їх взаємозалежність і взаємообумовленість. Вона є науковою категорією, але має величезне практичне значення для процесу розслідування, адже має пізнавальний характер і слугує джерелом інформації на стадії інформаційного дефіциту на початковому етапі розслідування⁷. Вбачається, що така характеристика є результатом пізнавальної діяльності слідчого та є робочим інструментом під час побудови та перевірки слідчих версій, зокрема під час розслідування умисних вбивств, поєднаних із зґвалтуванням або сексуальним насильством.

З цього приводу М. Котюк зазначає, що криміналістичну характеристику слід розглядати як інформаційну описово-статистичну модель, що

Yana Solod,

TRANSFORMATION OF THE CRIMINALISTIC CHARACTERISTICS OF INTENTIONAL HOMICIDES COMBINED WITH RAPE OR SEXUAL VIOLENCE UNDER MARTIAL LAW

The article examines the criminalistic characteristics of intentional homicides combined with rape or sexual violence under the legal regime of martial law. It is substantiated that martial law significantly affects the elements of criminalistic characteristics, resulting in the transformation of their regular interrelations. Particular attention is paid to the increased latency of this type of criminal offense, which is caused, inter alia, by restricted access to temporarily occupied and uncontrolled territories. A detailed analysis is conducted of the offender's profile in cases of homicidal rape, who possesses a number of specific characteristics distinguishing such offenders from perpetrators of conventional criminal offenses. The article substantiates the expediency of a comprehensive examination of the crime scene, circumstances, and conditions surrounding the commission of the offense as important elements for developing an effective investigation methodology. Emphasis is placed on the necessity of further scientific research into criminalistic characteristics aimed at deepening the understanding of the gravity of this crime and enhancing the effectiveness of countermeasures against it.

Keywords: criminalistic characteristics, crime scene environment, intentional homicide, martial law.

² Артюхова В. В. Криміналістична характеристика злочину: Стан наукової розробки [Forensic Analysis of Crimes: State of the Art]. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. 2023. № 4. С. 3-9. DOI: <https://doi.org/10.32782/2311-8040/2023-4-1>.

³ Вуйма А. Г. Цифровий вимір сучасної злочинності: кіберпростір як типова обстановка вчинення кримінальних правопорушень [The Digital Dimension of Modern Crime: Cyberspace as a Common Setting for Criminal Offenses]. *Архів кримінології та судових наук*. 2025. Т. 12, № 2. С. 64-70. DOI: <https://doi.org/10.32353/acfs.12.2025.05>.

⁴ Гусева В. О. Методика розслідування злочинів проти авторитету органів державної влади у сфері правоохоронної діяльності [Methods for Investigating Crimes Against the Authority of State Law Enforcement Agencies]: монографія. Харків: ТОВ «У справі», 2020. 452 с.

⁵ Єфімов М. М., Пиріг І. В. Методика розслідування окремих видів кримінальних правопорушень [Methods for Investigating Specific Types of Criminal Offenses]: підруч. Дніпро: Видавць Біла К. О., 2022. 271 с.

⁶ Яремчук Р. Л. Криміналістична характеристика та особливості розслідування умисних вбивств, вчинених з використанням вогнепальної зброї в умовах воєнного стану [Criminalistic Analysis and Investigative Considerations for Intentional Homicides Committed with Firearms Under Martial Law]: дис. ... д-ра філософії: 081 Право. Вінниця, 2025. 251 с.

⁷ Гусева В. О. Методика розслідування злочинів проти авторитету органів державної влади у сфері правоохоронної діяльності [Methods for Investigating Crimes Against the Authority of State Law Enforcement Agencies]: монографія. Харків: ТОВ «У справі», 2020. 452 с.

Yana Solod,

**WANDEL DER
KRIMINALISTISCHEN
EIGENSCHAFTEN
VORSÄTZLICHER TÖTUNG
IN VERBINDUNG MIT
VERGEWALTUNG ODER
SEXUELLER GEWALT IM
RAHMEN DES KRIEGSRECHTS**

Der Artikel untersucht die kriminalistischen Merkmale vorsätzlicher Tötungsdelikte in Kombination mit Vergewaltigung oder sexueller Gewalt unter der Rechtsordnung des Kriegsrechts. Es ist erwiesen, dass das Kriegsrecht die Elemente kriminalistischer Merkmale erheblich beeinflusst und zu einer Veränderung ihrer regulären Wechselbeziehungen führt. Besonderes Augenmerk wird auf die erhöhte Latenzzeit dieser Art von Straftaten gelegt, die unter anderem durch eingeschränkten Zugang zu vorübergehend besetzten und unkontrollierten Gebieten verursacht wird. Es wird eine detaillierte Analyse des Täterprofils bei Tötungsdelikten durchgeführt, der eine Reihe spezifischer Merkmale aufweist, die ihn von Tätern konventioneller Straftaten unterscheiden. Der Artikel untermauert die Zweckmäßigkeit einer umfassenden Untersuchung des Tatorts, der Umstände und Umstände der Begehung der Straftat als wichtige Elemente für die Entwicklung einer wirksamen Ermittlungsmethodik. Der Schwerpunkt liegt auf der Notwendigkeit weiterer wissenschaftlicher Untersuchungen zu kriminalistischen Merkmalen, die darauf abzielen, das Verständnis für die Schwere dieses Verbrechens zu vertiefen und die Wirksamkeit der Gegenmaßnahmen zu erhöhen. Schlüsselwörter: kriminalistische Merkmale, Tatortumgebung, vorsätzlicher Mord, Kriegsrecht.

Трансформація криміналістичної характеристики умисних вбивств, поєднаних із зґвалтуванням або сексуальним насильством, в умовах воєнного стану

відображає криміналістично значущі відомості про способи вчинення кримінального правопорушення та типові сліди («слідову картину»), особу злочинця, обстановку (умови, місце, час, воєнний стан), аналіз яких дає можливість встановити кореляційні взаємозв'язки між ними та слугує підґрунтям для побудови і перевірки слідчих версій⁸.

Доцільно зауважити, що розроблення криміналістичної характеристики слугує не лише базою для побудови слідчих версій, а й ключовим елементом, закладеним у методику розслідування кримінального правопорушення.

Так, під час розробки криміналістичної характеристики умисного вбивства, поєднаного із зґвалтуванням, або сексуальним насильством, ключове значення мають типові дані про обставини, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні (ст. 91 КПК України)⁹, оскільки саме вони формують основу для визначення й аналізу елементів криміналістичної характеристики.

Найчастіше в наукових доробках криміналістів згадуються такі елементи: особа ймовірного правопорушника; ймовірні мотиви і цілі; особа ймовірної жертви; обставини скоєння кримінального правопорушення; способи підготовки, скоєння і приховування кримінального правопорушення; типові сліди кримінального правопорушення та ймовірні місця їх знаходження; механізм слідоутворення; предмет кримінально-протиправного посягання та умови його охорони; знаряддя і засоби скоєння кримінального правопорушення¹⁰.

Дане твердження, на нашу думку, не є обґрунтованим, адже деякі елементи є нестабільними і мають властивість змінюватися залежно від окремого виду кримінального правопорушення.

Аналіз матеріалів слідчо-судової практики свідчить, що основними елементами криміналістичної характеристики умисного вбивства, поєднаного із зґвалтуванням або сексуальним насильством, слід вважати:

- спосіб вчинення вбивства;
- місце, час та обстановку вбивства;
- сліди вбивства;
- особу потерпілого та правопорушника (взаємозв'язки між ними).

Біокремлення такої класифікації елементів криміналістичної характеристики вбивства має важливе прикладне значення, що особливо актуально за умов воєнного часу, коли звичні взаємозв'язки між ними можуть змінюватися у зв'язку із зовнішніми чинниками (обстріли, встановлення інформації про вчинення вбивства після окупації території, психічний стан усіх учасників тощо).

Беззаперечним є те, що спосіб вчинення злочину посідає провідне місце серед елементів криміналістичної характеристики та повертає увагу науковців для його дослідження з метою розроблення ефективної методики розслідування.

На думку М. Єфімова та І. Пирого, спосіб вчинення правопорушення складає комплекс взаємозалежних, цілеспрямованих актів поведінки особи з підготовки, вчинення та приховування правопорушення, вибір яких зумовлено особливостями соціального і природного середовища, особистості правопорушника, характером об'єкта та предмета злочинного посягання¹¹.

⁸ Котюк М. В. Криміналістична характеристика державної зради в умовах воєнного стану: проблеми побудови та реалізації [A Criminal Law Analysis of Treason Under Martial Law: Challenges in Formulation and Implementation]. *Юридичний вісник*. 2025. № 6. С. 222-232. DOI: https://yurvisnyk.in.ua/v6_2023/29.pdf.

⁹ Кримінальний процесуальний кодекс України [The Criminal Procedure Code of Ukraine]: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна РП України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17?find=1&text=сґаття+91#w1_2

¹⁰ Шкута О. О. Загальнотеоретичні аспекти криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень [General Theoretical Aspects of the Forensic Characterization of Criminal Offenses]. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2021 № 49. С. 132-135. DOI: <https://doi.org/10.32841/2307-1745.2021.49.28>.

¹¹ Єфімов М. М., Пиріг І. В. Методика розслідування окремих видів кримінальних правопорушень [Methods for Investigating Specific Types of Criminal Offenses]. : підруч. Дніпро : Видавець Біла К. О., 2022. 271 с.

Традиційно науковці розглядають спосіб вчинення кримінального правопорушення крізь призму трьох взаємопов'язаних стадій: підготовки, вчинення та приховування. Водночас реалізація кожної із зазначених стадій зумовлюється специфікою конкретного виду правопорушення та формуванням потреб самого злочинця.

Аналіз слідчо-судової практики щодо умисних вбивств, поєднаних із зґвалтуванням або сексуальним насильством, а також суміжних за своєю природою кримінальних правопорушень дає підстави стверджувати, що у більшості випадків вбивці-гвалтівники реалізують повний комплекс зазначених стадій. Зокрема, початковий етап характеризується здійсненням підготовчих заходів, таких як спостереження за жертвою, встановлення її соціального статусу та кола зв'язків, визначення місця можливого вчинення злочину, підготовка засобів чи знарядь тощо.

Численні наукові дослідження свідчать про те, що особи, які вчиняють умисні вбивства на сексуальному ґрунті, характеризуються різноманітністю у виборі способів вчинення злочину.

На думку І. Борисенка, до найбільш поширених способів вчинення вбивства (способів позбавлення життя) слід віднести механічні (фізичні): завдання потертійшом пошкоджень тупими твердими, колючо-різальними, рублячими предметами, задушення зашморгом або шляхом закриття м'яким предметом органів дихання (рота і носа). Частіше знаряддями вбивства були колючо-різальні інструменти — переважно різноманітні ножі; на другому місці — тупі предмети: молотки, цеглини, предмети побутового призначення; інколи такі вбивства скоювалися шляхом завдання ушкоджень руками і ногами; менш поширеними є хімічні способи вчинення вбивств (при вбивствах із розчленуванням трупа це, як правило, отруйні речовини). Випадки застосування вогнепальної зброї поодинокі¹².

Домінівним способом вчинення умисного вбивства, поєднаного із зґвалтуванням, є удушення різними способами, а також завдання колото-різаних тілесних ушкоджень.

Приміром, Сергій Ткач, відомий як «пологівський маніяк», засуджений до довічного ув'язнення за 37 доведених вбивств, поєднаних із зґвалтуванням або із задоволенням статевої пристрасті у збоченій формі (у старій редакції статті)¹³, спочатку душив своїх жертв, а потім гвалтував.

Останнім елементом способу вчинення злочину є спосіб приховування. Традиційним способом приховування злочину є знищення слідів; у разі вчинення умисного вбивства, поєднаного із зґвалтуванням або сексуальним насильством, головним речовим доказом слід вважати тіло жертви.

Загалом досліджуваний нами злочин характеризується підвищеним рівнем латентності, зокрема «природною» (у разі, коли потерпіла залишається живою), а також латентністю, зумовленою специфічними умовами воєнного стану. Руйнування інфраструктури, переміщення населення, тимчасова окупація окремих територій ускладнюють процес виявлення та документування злочину.

Зазначені чинники зумовлюють дефіцит первинної інформації про подію, втрату або руйнацію слідів, що безпосередньо впливає на формування доказової бази, ускладнюючи процес встановлення обставин учинення кримінального правопорушення, особи потерпілого та злочинця, а також окремих елементів криміналістичної характеристики та причинно-наслідкового зв'язку між ними.

У контексті даного питання, на нашу думку, доцільно здійснити класифікацію типових способів приховування вказаного виду злочину в умовах воєнного стану на такі, як:

- імітація загибелі жертви внаслідок обстрілів, пожеж, обвалення будівель і споруд, що істотно ускладнює встановлення насильницького характеру смерті у зв'язку зі значним ушкодженням та спотворенням трупа;

Yana Solod,

TRANSFORMATION DE LA CARACTÉRISATION CRIMINALISTIQUE DU MEURTRE AVEC PRÉMÉDITATION, COMBINÉ AU VIOL OU À LA VIOLENCE SEXUELLE, SOUS LA LOI MARTIALE

L'article examine les caractéristiques criminalistiques des meurtres intentionnels associés à un viol ou à des violences sexuelles sous le régime juridique de la loi martiale. Il démontre que cette loi affecte significativement les éléments constitutifs de ces caractéristiques, modifiant ainsi leurs liens naturels. L'accent est mis sur l'allongement du délai de latence de ce type d'infraction, dû notamment à l'accès restreint aux territoires temporairement occupés et hors de contrôle. Une analyse détaillée des traits de personnalité du meurtrier-violeur, qui présente des caractéristiques spécifiques le distinguant des auteurs d'infractions traditionnelles, est menée. L'importance d'une étude approfondie du lieu, des circonstances et des conditions du crime, éléments essentiels à l'élaboration d'une méthodologie d'enquête efficace, est démontrée. La nécessité de poursuivre les recherches scientifiques sur les caractéristiques criminalistiques est soulignée afin d'approfondir la compréhension de la gravité de ce crime et d'améliorer l'efficacité des mesures de lutte contre ce phénomène.

Mots clés : caractéristiques criminalistiques, situation criminelle, meurtre avec préméditation, loi martiale.

¹² Борисенко І. В. Методика розслідування вбивств з розчленуванням трупа [Methods for Investigating Homicides Involving the Dismemberment of a Corpse]: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 1999. 19 с.

¹³ Ткач Сергій Федорович. Вікіпедія [Sergei Fedorovich Tkach. Wikipedia]. Вільна енциклопедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Ткач_Сергій_Федорович#cite_note-seg-4

Yana Solod,

**TRANSFORMACJA
CHARAKTERYSTYKI
KRYMINALISTYCZNEJ
UMYŚLNYCH ZABÓJSTW
POŁĄCZONYCH Z GWALTEM
LUB PRZEMOCĄ SEKSUALNĄ
W STANIE WOJENNYM**

W artykule zbadano kryminalistyczną charakterystykę umyślnych zabójstw połączonych z gwałtem lub przemocą na tle seksualnym w reżimie prawnym stanu wojennego. Udowodniono, że stan wojenny w istotny sposób wpływa na elementy cech kryminalistycznych, powodując przekształcenie ich regularnych powiązań. Szczególną uwagę zwraca się na zwiększoną latencję tego rodzaju przestępstwa, wynikającą m.in. z ograniczonego dostępu do terytoriów czasowo okupowanych i niekontrolowanych. Dokonuje się szczegółowej analizy profilu sprawcy w sprawach zgwałcenia o charakterze zabójstwa, który posiada szereg specyficznych cech odróżniających takich sprawców od sprawców przestępstw konwencjonalnych. W artykule wykazano celowość kompleksowego zbadania miejsca przestępstwa, okoliczności i warunków popełnienia przestępstwa jako istotnych elementów opracowania skutecznej metodologii śledztwa. Podkreślono konieczność dalszych badań naukowych nad cechami kryminalistyki, mających na celu pogłębienie zrozumienia wagi tego przestępstwa i zwiększenie skuteczności przeciwdziałania mu.

Słowa kluczowe: charakterystyka kryminalistyczna, środowisko miejsca zbrodni, umyślne zabójstwo, stan wojenny.

Трансформація криміналістичної характеристики умисних вбивств, поєднаних із звалтуванням або сексуальним насильством, в умовах воєнного стану

- залишення або переміщення тіла на тимчасово окупованій чи загальнонебезпечній території або ж на території, де відсутнє належне функціонування правоохоронних органів, що суттєво ускладнює процес своєчасного виявлення кримінального правопорушення, про що завідомо обізнаний злочинець;

- незаконні операції з обліковими даними жертви, навмисна фальсифікація або приховування відомостей про особу потерпілої, знищення документів ідентифікації, а також створення умов для її обліку як такої, що вважається безвісти зниклою (зокрема, у випадках, коли правопорушнику відомо про відсутність близьких родичів потерпілої особи).

Спосіб вчинення злочину тісно пов'язаний із ключовими елементами криміналістичної характеристики злочину, зокрема місцем, часом та обстановкою. При цьому саме ці елементи часто вказують на особу правопорушника.

Єдиного підходу до визначення поняття обстановки вчинення злочину серед науковців немає.

На думку В. Динту, обстановка місця події (злочину) є сукупністю об'єктів матеріального світу, яка відображає інформацію щодо скоєного злочину¹⁴.

Водночас більшість науковців розуміють під обстановкою вчинення злочину інформаційну складову, яка в сукупності з іншими елементами криміналістичної характеристики може вплинути на хід досудового розслідування, та поділяють її на обставини й умови, що передували вчиненню злочину, обставини, які сприяли чи перешкождали, обставини, які свідчать про заздалегідь спланований злочин, характер взаємодії суб'єктів злочину, час та місце вчинення злочину¹⁵.

У контексті досліджуваного нами правопорушення обстановка вчинення злочину визначається сукупністю чинників, які можуть формуватися як під впливом дій учасників процесу, так і незалежно від їхньої волі.

З огляду на мотив вбивства, вчиненого на сексуальному ґрунті, слід зауважити про потребу злочинця в задоволенні статевої пристрасті. У зв'язку з цим правопорушники, як правило, обирають віддалені та малолюдні місця, які не привертають уваги, характеризуються низькою ймовірністю появи свідків та обмежують можливість чути опір жертви.

Таким чином, доцільно зазначити, що характерною ознакою обстановки вчинення умисного вбивства, поєданого із звалтуванням або сексуальним насильством, є його здійснення в умовах неочевидності. Щобільше, вибір місця вчинення злочину (зони проведення активних бойових дій, зруйновані та покинуті будівлі, приміщення) сприяє можливості уникнення викриття.

З урахуванням критерію просторової локалізації місця вчинення злочину доцільно виокремити такі його види: вбивства, вчинені у безлюдній місцевості; у лісопосадках; у зруйнованих будівлях і спорудах; у транспортних засобах; а також за місцем проживання одного із суб'єктів; поблизу транспортної інфраструктури, зокрема залізничних вокзалів тощо.

Установлення такої характеристики, як поділ місця вчинення злочину, зумовлює можливість виявлення взаємозв'язків із особою правопорушника, оскільки це може свідчити про наявність попередньої підготовки до злочину, рівень обізнаності суб'єкта з відповідною місцевістю, а також про його можливу територіальну прив'язаність, зокрема до місця проживання чи місця роботи.

Аналіз кримінальних проваджень, зареєстрованих за п. 10 ч. 2 ст. 115 КК України та суміжних із нею, дає підстави вважати, що більшість вказаних злочинів вчиняється у вечірню та нічну пору доби.

¹⁴ Динту В. А. Співвідношення обстановки злочину і способу злочину [The Relationship Between the Circumstances of the Crime and the Method of the Crime]. *Актуальні проблеми держави і права*. 2012. С. 593-598.

¹⁵ Чередник К. А. Обстановка та умови вчинення шахрайств на ринку нерухомості злочинними угрупованнями [The circumstances and conditions under which criminal groups commit fraud in the real estate market]. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2018. № 4. С. 185-190. DOI: 10.31733/2078-3566-2018-6-185-190.

Ураховуючи викладене, слід зазначити, що час та місце правопорушення, як і обстановка, є надзвичайно важливими джерелами інформації, бо вони містять велику кількість слідів і речових доказів, що визначають напрям розслідування та є первинним матеріалом для висування слідчих версій¹⁶.

Учинення умисного вбивства, поєднаного із зґвалтуванням або сексуальним насильством, супроводжується утворенням слідової картини, яка часто є специфічною і притаманною лише вказаному виду злочину. Людину та її тіло слід вважати найбільшими носіями інформації, дослідження яких може інформувати орган досудового розслідування як про час, місце, так і про спосіб та мотиви вчинення злочину. Разом з цим, не слід забувати про матеріальні об'єкти, які також є відображенням доказової бази у кримінальному провадженні.

Професор М. Салтевський зазначає, що основним класифікаційним елементом є суб'єкт злочину, другим — засоби діяльності, а третім — предмет безпосередньої діяльності, тобто матеріальне середовище, в якому вчиняється злочин. Таким чином, людина в злочинній діяльності залишається головним елементом взаємодії¹⁷.

Типовими слідами при вчиненні вбивства, у тому числі досліджуваного нами виду, є сліди, які містяться на/в тілі як жертви, так і правопорушника (садна, розриви, подрипини на стегнах), сліди біологічного походження (кров, сперма, слина), сліди, які залишені на місці правопорушення (сліди пальців рук, ніг, авто), та сліди, які зазвичай утворюються в результаті боротьби із насильницькими діями (піднігтовий вміст, накладення волокон та ворсу на одязі тощо).

Крім того, не слід забувати, що злочинцем, які вчиняють вбивства на сексуальному підґрунті, частіше властиві так звані «нетипові сліди злочину» або ж «сліди приховування правопорушення». У такому випадку вони вдаються до впливу на тіло жертви, аби знищити будь-які докази контакту між жертвою та правопорушником. Зазначеному процесу можуть сприяти обставини, зумовлені воєнним станом, а саме переміщення трупа на територію, де ведуться бойові дії. Чинники, зумовлені діями вбивці та воєнним станом, ускладнюють перебіг своєчасного виявлення злочину та ідентифікації тіла.

Ураховуючи викладене, на нашу думку, сліди вбивства також слід класифікувати залежно як від умов, так і від обставини їх утворення та приховування (сліди, зумовлені умовами воєнного стану).

Слідова картина умисного вбивства, поєднаного із зґвалтуванням або сексуальним насильством, дає підстави вважати, що після самого процесу вчинення вбивства злочинці часто розчленовують тіло жертви, і орган досудового розслідування доходить висновку, що зазначені дії вчинені з метою його приховування. Однак дослідження специфіки вбивства, вчиненого на сексуальному підґрунті, свідчить про інше. Зазвичай вбивці-гвалтівники розчленовують тіло та забирають його частини з метою задоволення своїх девіантних, зокрема некрофільних, потреб. Тому слідова картина беззаперечно має бути інтегрована з даними про особу правопорушника, що дозволить сформувати цілісну криміналістичну характеристику умисного вбивства, поєднаного із зґвалтуванням або сексуальним насильством.

Особа злочинця як елемент криміналістичної характеристики охоплює сукупність соціально-демографічних, психологічних та кримінально-правових характеристик особи, яка вчинила злочин¹⁸.

Вона може належати до різних соціальних груп, при цьому її життя та поведінка на перший погляд можуть не відрізнятися від загальноприйнятих норм.

Вивчення й аналіз судової та слідчої практики дають підстави вважати, що на становлення вбивці-гвалтівника значною мірою впливають генетична спадковість, наявність психічних захворювань, перенесені травми у дитячому або підлітковому віці, а також спосіб життя.

З урахуванням того, що досліджуваний нами злочин пов'язаний із задоволенням статевого потягу шляхом недобровільного статевого акту, що супроводжується насильницькими діями, для правопорушників є характерними виражені агресивні реакції на поведінку чи окремі дії потерпілої особи.

На сьогодні класифікація особи злочинця у криміналістиці є досить багатогранною, однак, на нашу думку, найбільш вдалою є класифікація А. Кунтія, відповідно до якої особу злочинця слід поділяти за такими критеріями: залежно від ступеня зв'язку потерпілий — злочинець, залежно від статі, залежно від віку, залежно від наявності судимості, залежно від побутових звичок, залежно від типу темпераменту, залежно від місця проживання, залежно від ситуативної зумовленості, залежно від характеристики (перебування на обліку в психіатра, нарколога, інспектора превентивної діяльності поліції)¹⁹.

З урахуванням наведеної класифікації та аналізу судових рішень, особи, які вчиняли умисні вбивства, поєднані із зґвалтуванням або сексуальним насильством, у більшості випадків незнайомі зі своєю жертвою.

Також, як показує аналіз вироків, за вчинення вбивства на сексуальному підґрунті, на відміну від інших видів кваліфікованих умисних вбивств, засуджені лише особи чоловічої статі.

¹⁶ Єфімов М. М., Пиріг І. В. Методика розслідування окремих видів кримінальних правопорушень [Methods for Investigating Specific Types of Criminal Offenses] : підруч. Дніпро : Видавець Біла К. О., 2022. 271 с.

¹⁷ Салтевський М. В. Криміналістика (у сучасному викладі) [Forensic Science (in its modern form)]: підруч. Київ: Кондор, 2005. 588 с.

¹⁸ Романов А. В. Криміналістична характеристика вбивств, вчинених з особливою жорстокістю: поняття, структура, зміст [A Criminalistic Analysis of Murders Committed with Particular Cruelty: Concept, Structure, and Content]. Юридичний науковий електронний журнал. 2025. № 11. С. 389-393. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2025-11/83>.

¹⁹ Кунтій А. І. Методика розслідування умисного вбивства, вчиненого в стані сильного душевного хвилювання [Methods for Investigating Murder Committed in a State of Severe Emotional Distress]: монографія. Львів: ЛьвДУВС, 2016. 220 с.

Відповідно до Єдиного звіту про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення за 2025 рік, підготовленого Офісом Генерального прокурора, кримінальні провадження, внесені до Єдиного реєстру досудових розслідувань за ст. 115 КК України, стосуються осіб різних вікових категорій, що свідчить про відсутність чітко вираженої вікової однорідності суб'єкта цього виду злочину.

Зокрема, у віковій групі до 14 років зареєстровано 1 кримінальне провадження (далі – КП), у віці від 14 до 15 років – 9 КП, від 16 до 17 років – 13 КП, від 18 до 28 років – 83 КП, від 29 до 39 років – 188 КП, від 40 до 54 років – 261 КП, від 55 до 59 років – 48 КП, а серед осіб віком 60 років і старше – 66 КП²⁰.

Наведені дані дозволяють констатувати, що найбільша питома вага кримінальних правопорушень, передбачених ст. 115 КК України, припадає на осіб середнього віку, що має враховуватися при формуванні криміналістичної характеристики злочину та розробленні відповідних рекомендацій щодо його розслідування. Однак слід зазначити, що у випадках вчинення вбивств, поєднаних із сексуальним насильством, характер злочину не завжди є очевидним, що впливає на можливе розширення вікових меж.

До прикладу, відповідно до вироку Крижопільського районного суду Вінницької області від 17.03.2025 у справі № 142/470/24 «...неповнолітній ОСОБА_13 вчинив кримінальні правопорушення, які утворюють сукупність злочинів та передбачені: - п. 4, п. 10 ч. 2 ст. 115 КК України (умисне вбивство, тобто умисне протиправне заподіяння смерті іншій людині, вчинене з особливою жорстокістю, поєднане із зґвалтуванням); - ч. 5 ст. 152 КК України (зґвалтування, тобто вчинення дій сексуального характеру, пов'язаних із вагінальним проникненням в тіло іншої особи з використанням геніталій, без добровільної згоди потерпілої особи, що спричинило особливо тяжкі наслідки)²¹.

Доволі поширеним є вчинення умисних убивств із застосуванням сексуального насильства щодо малолітніх та неповнолітніх осіб.

Для осіб, які вчиняють такі злочини, характерними є низький рівень освіти, обмежений світогляд, зловживання алкоголем, підвищений ступінь емоційного збудження, а також схильність до імпульсивних реакцій у нестабільних ситуаціях.

Під приводом покататися на велосипеді, машині, показати іграшки, пригостити цукерками тощо злочинці заманюють дітей до квартир та інших місць (лісосмуг, горищ, підвалів), де вчиняють дії сексуального характеру²².

Слід констатувати, що соціально-демографічні ознаки властиві будь-якій особі²³, і їх встановлення формує доказову базу у кримінальному провадженні, а от усунення їх суттєвих відмінностей зводить коло підозрюваних під час розслідування.

Не слід заперечувати, що саме воєнний стан та обумовлені ним соціально-економічні, психологічні й криміногенні чинники істотно впливають на формування злочинної поведінки, у тому числі на осіб, які причетні до вчинення досліджуваного злочину. Йдеться не лише про загальне зростання рівня конфліктності у суспільстві, а й про трансформацію мотиваційної сфери, зміну ціннісних орієнтирів та підвищення толерантності до насильства в умовах тривалого стресу й нестабільності.

Це зумовлює доцільність подальших наукових досліджень, спрямованих на комплексне осмислення впливу воєнного стану на криміногенну ситуацію, а також на розроблення ефективних механізмів попередження кримінальних правопорушень, удосконалення підходів до їх протидії та оптимізацію криміналістичних методик розслідування з урахуванням нових викликів і специфіки воєнного періоду.

Висновки. Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що в умовах воєнного стану умисні вбивства, поєднані із зґвалтуванням або сексуальним насильством, набувають нових криміналістичних ознак. Разом із цим відбувається і трансформація елементів криміналістичної характеристики зазначеної категорії злочинів та порушення усталених зв'язків між ними. Виокремлення та систематизація основних елементів криміналістичної характеристики із урахуванням чинників, обумовлених воєнним станом, надає можливість створити більш адаптовані до потреб слідчої практики рекомендації розслідування.

При цьому особливої уваги набуває підвищений рівень латентності таких злочинів, зумовлений умовами воєнного стану. Такий авторський підхід у дослідженні спонукає до перегляду традиційно визначеної структури елементів криміналістичної характеристики злочину та окремих її елементів.

Під час дослідження окремо встановлено та систематизовано особливості способів приховування умисного вбивства, поєднаного із зґвалтуванням або сексуальним насильством, в умовах воєнного стану, виокремлено місця вчинення злочину з урахуванням його локалізації. Особливу увагу приді-

²⁰ Офіс Генерального прокурора. Єдиний звіт про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення за січень-грудень 2025 року [Office of the Prosecutor General. Consolidated Report on Persons Who Committed Criminal Offenses in January–December 2025]. URL: https://old.gp.gov.ua/ua/file_downloader.html?_m=fslib&_t=fsfile&_c=download&file_id=279663

²¹ Вирок Крижопільського районного суду Вінницької області [Judgment of the Kryzhopil District Court of Vinnytsia Oblast]. від 17.03.2025 у справі № 142/470/24. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/125903009>

²² Якимова С. В. Поняття та кримінологічна характеристика «сексуальних злочинів» [The Concept and Criminological Characteristics of “Sexual Offenses”]. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2014. Вип. 34, Т. 3. С. 159-165.

²³ Нікітіна-Дудікова Г. Ю. Особа злочинця як елемент криміналістичної характеристики у злочинах проти статевої свободи та статевої недоторканості дітей [The criminal's profile as an element of forensic characterization in crimes against the sexual freedom and sexual integrity of children]. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2021. № 53. С. 128-131. DOI: <https://doi.org/10.32841/2307-1745.2021.53.25>.

лено аналізу соціально-демографічних, психологічних та поведінкових характеристик злочинця, що свідчить про нетиповість його поведінки порівняно з традиційними уявленнями про особу правопорушника.

Таким чином, отримані результати дослідження свідчать про недостатню врахованість сучасних викликів, пов'язаних із воєнним станом, у класичних підходах до формування криміналістичної характеристики злочинців. Це зумовлює необхідність подальшого наукового дослідження з метою вдосконалення системи криміналістичної характеристики злочинців шляхом впровадження нових елементів та їх характеристик, у тому числі у систему криміналістичної характеристики умисного вбивства, поєданого із звалтуванням або сексуальним насильством. Розуміння викладеного слугуватиме основою для органів досудового розслідування у частині планування процесу розслідування, врахування всіх можливих слідчих ситуацій та забезпечення правильного підходу до розкриття злочину.

References

- Artiukhova V. V. Kryminalistychna kharakterystyka zlochyntu: Stan naukovoi rozrobky [Forensic Analysis of Crimes: State of the Art]. *Naukovyi visnyk Lvivskoho derzhavnogo universytetu vnutrishnikh sprav*. Seriya yurydychna. 2023. № 4. S. 3-9. DOI: <https://doi.org/10.32782/2311-8040/2023-4-1>. [in Ukrainian].
- Borysenko I. V. Metodyka rozsliduvannia vbyvstv z rozchlenuvanniam trupa [Methods for Investigating Homicides Involving the Dismemberment of a Corpse]: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.09. Kharkiv, 1999. 19 s. [in Ukrainian].
- Cherednyk K. A. Obstanovka ta umovy vchynennia shakhraistv na rynku nerukhomosti zlochyynnymy uhrupuvanniamy [The circumstances and conditions under which criminal groups commit fraud in the real estate market]. *Naukovyi visnyk Dnipropetrovskoho derzhavnogo universytetu vnutrishnikh sprav*. 2018. № 4. S. 185-190. DOI: [10.31733/2078-3566-2018-6-185-190](https://doi.org/10.31733/2078-3566-2018-6-185-190) [in Ukrainian].
- Dyntu V. A. Spivvidnoshennia obstanovky zlochyntu i sposobu zlochyntu [The Relationship Between the Circumstances of the Crime and the Method of the Crime]. *Aktualni problemy derzhavy i prava*. 2012. S. 593-598. [in Ukrainian].
- Husieva V. O. Metodyka rozsliduvannia zlochyntiv proty avtorytetu orhaniv derzhavnoi vlady u sferi pravookhoronnoi diialnosti [Methods for Investigating Crimes Against the Authority of State Law Enforcement Agencies]: monohrafiia. Kharkiv: TOV «U spravi», 2020. 452 s. [in Ukrainian].
- Kotiuk M. V. Kryminalistychna kharakterystyka derzhavnoi zrady v umovakh voiennoho stanu: problemy pobudovy ta realizatsii [A Criminal Law Analysis of Treason Under Martial Law: Challenges in Formulation and Implementation]. *Yurydychnyi visnyk*. 2025. № 6. S. 222-232. DOI: https://yurvisnyk.in.ua/v6_2023/29.pdf. [in Ukrainian].
- Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy [Criminal Procedure Code of Ukraine]: Zakon Ukrainy vid 13.04.2012 № 4651-VI // Baza danykh (BD) «Zakonodavstvo Ukrainy» / Verkhovna VR Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> [in Ukrainian].
- Kuntii A. I. Metodyka rozsliduvannia umysnoho vbyvstva, vchynenoho v stani sylnoho dushevnogo khvyliuvannia [Methods for Investigating Murder Committed in a State of Severe Emotional Distress]: monohrafiia. Lviv: LvDUVS, 2016. 220 s. [in Ukrainian].
- Nikitina-Dudikova H. Yu. Osoba zlochyntsia yak element kryminalistychnoi kharakterystyky u zlochyntakh proty statevoi svobody ta statevoi nedotorkanosti ditei [The criminals profile as an element of forensic characterization in crimes against the sexual freedom and sexual integrity of children]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu*. Ser.: Yurysprudentsiia. 2021. № 53. S. 128-131. DOI: <https://doi.org/10.32841/2307-1745.2021.53.25>. [in Ukrainian].
- Ofis Heneralnoho prokurora. Yedynyi zvit pro osib, yaki vchynyli kryminalni pravoporushennia za sichen-hruden 2025 roku [Office of the Prosecutor General. Consolidated Report on Persons Who Committed Criminal Offenses in January-December 2025]. URL: https://old.gp.gov.ua/ua/file_downloader.html?_m=fslib&_t=fsfile&_c=download&file_id=279663 [in Ukrainian].
- Romanov A. V. Kryminalistychna kharakterystyka vbyvstv, vchynenykh z osoblyvoiu zhorstokistiu: poniattia, struktura, zmist [A Criminalistic Analysis of Murders Committed with Particular Cruelty: Concept, Structure, and Content]. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal*. 2025. № 11. S. 389-393. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2025-11/83>. [in Ukrainian].
- Saltevskyi M. V. Kryminalistyka (u suchasnomu vykladi) [Forensic Science (in its modern form)]: pidruch. Kyiv: Kondor, 2005. 588 s. [in Ukrainian].
- Shkuta O. O. Zahalnoteoretychni aspekty kryminalistychnoi kharakterystyky kryminalnykh pravoporushen [General Theoretical Aspects of the Forensic Characterization of Criminal Offenses]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu*. Ser.: Yurysprudentsiia. 2021 № 49. S. 132-135. DOI: <https://doi.org/10.32841/2307-1745.2021.49.28>. [in Ukrainian].
- Tkach Serhii Fedorovych. Vikipediia [Sergei Fedorovich Tkach. Wikipedia]. Vilna entsyklopediia. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Tkach_Serhii_Fedorovych#cite_note-seg-4 [in Ukrainian].
- Vuima A. H. Tsyfrovyi vymir suchasnoi zlochyntnosti: kiberprostir yak typova obstanovka vchynennia kryminalnykh pravoporushen [The Digital Dimension of Modern Crime: Cyberspace as a Common Setting for Criminal Offenses]. *Arkhiiv kryminolohii ta sudovykh nauk*. 2025. T. 12, № 2. S. 64-70. DOI: <https://doi.org/10.32353/acfs.12.2025.05>. [in Ukrainian].
- Vyrok Kryzhopil'skoho raionnoho sudu Vinnytskoi oblasti [Judgment of the Kryzhopil District Court of Vinnytsia Oblast]. vid 17.03.2025 u spravi № 142/470/24. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/125903009> [in Ukrainian].

- Yakymova S. V. Poniattia ta kryminolohichna kharakterystyka «seksualnykh zlochyniv» [The Concept and Criminological Characteristics of "Sexual Offenses"]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu*. 2014. Vyp. 34, T. 3. S. 159-165. [in Ukrainian]. .
- Yaremchuk R. L. Kryminalistychna kharakterystyka ta osoblyvosti rozsliduvannia umysnykh vbyvstv, vchynenykh z vykorystanniam vohnepalnoi zbroi v umovakh voiennoho stanu [Criminalistic Analysis and Investigative Considerations for Intentional Homicides Committed with Firearms Under Martial Law]: dys. ... d-ra filosofii: 081 Pravo. Vinnytsia, 2025. 251 s. [in Ukrainian]. .
- Yefimov M. M., Pyrih I. V. Metodyka rozsliduvannia okremykh vydiv kryminalnykh pravoporushen [Methods for Investigating Specific Types of Criminal Offenses]: pidruch. Dnipro: Vydavets Bila K. O., 2022. 271 s. [in Ukrainian]. .

Надійшла до редколегії: 10.03.2026 / Рецензовано 23.04.2026 / Прийнято до друку 29.04.2026 / Доступно онлайн 30.05.2026

Приклад цитування:

Солод, Я., (2026). Трансформація криміналістичної характеристики умисних вбивств, поєднаних із зґвалтуванням або сексуальним насильством, в умовах воєнного стану. *Архів кримінології та судових наук*. 1 (13). 134-152. DOI: <https://doi.org/10.32353/acfs.13.2026.13>

DOI: <https://doi.org/10.32353/acfs.13.2026.14>
УДК 343.98 (477)

Володимир Твердохліб,

доктор філософії з права,
докторант Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф.
М. С. Бокаріуса»
м. Харків, Україна;
ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-6544-2378>,
e-mail: volodymyr.1117@ukr.net

Особливості використання висновків спеціалістів у доказуванні воєнних злочинів

Ефективне розслідування воєнних злочинів неможливе без належного використання спеціальних знань. Особливість доказування у таких кримінальних провадженнях полягає в поєднанні традиційних криміналістичних підходів із новими викликами, пов'язаними з воєнним станом, цифровізацією інформації та необхідністю оперативної фіксації наслідків збройної агресії. Саме тому метою статті визначено дослідження особливостей використання висновків спеціаліста у доказуванні воєнних злочинів, а також оцінку їх місця у системі джерел доказів.

У дослідженні встановлено, що, попри законодавче закріплення можливості складання спеціалістом довідок і висновків, така форма реалізації спеціальних знань дотепер не набула широкого розповсюдження у правозастосовній практиці. Натомість домінуючою залишається традиційна модель залучення спеціаліста як учасника слідчих (розшукових) дій, результати діяльності якого оформлюються у вигляді довідок, пояснень і технічних додатків до протоколів. Визначено, що така форма використання спеціальних знань забезпечує їх процесуальну допустимість та інтеграцію у доказову систему без порушення вимог кримінального процесуального законодавства.

Обґрунтовано, що перспективним напрямом розвитку є розширення можливостей використання результатів спеціальних досліджень у формі висновків спеціалістів у доказуванні, однак за умови чіткого нормативного регулювання порядку їх підготовки та оцінки. Підкреслено необхідність розмежування компетенції експерта і спеціаліста, недопущення підміни їх процесуальних функцій, а також удосконалення положень кримінального процесуального законодавства, зокрема у контексті застосування ч. 8 та 9 ст. 71 КПК України.

Ключові слова: збройна агресія, досудове розслідування, спеціальні знання, спеціаліст, висновок спеціаліста.

Постановка наукової проблеми. Аналіз чинного кримінального процесуального законодавства України та правозастосовної практики свідчить про наявність низки дискусійних і проблемних аспектів, пов'язаних із визначенням процесуального статусу спеціаліста, меж використання його висновків у доказуванні, співвідношенням таких висновків із висновками експертів, а також оцінюванням їх доказового значення судом. Недостатня нормативна визначеність і неоднорідність практики зумовлюють ризики порушення принципів допустимості та належності доказів.

Крім того, в умовах воєнного стану виникають додаткові виклики, пов'язані з оперативністю залучення спеціалістів, використанням сучасних технологій, у тому числі засобів дистанційної фіксації та аналізу інформації, що також потребує належного наукового осмислення та правового врегулювання.

Тому актуалізована потреба вивчення особливостей використання висновків спеціалістів у доказуванні воєнних злочинів, виявлення наявних проблем правозастосування та розроблення науково обґрунтованих підходів до їх вирішення, що сприятиме підвищенню ефективності кримінального провадження в умовах сучасних безпекових викликів.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Вчені вже неодноразово зверталися до дослідження проблематики участі спеціалістів у кримінальному провадженні. Вони були предметом дослідження

Володимир Твердохліб

ФІНАНСУВАННЯ

Це дослідження не отримувало жодних спеціальних грантів від фінансуючих організацій у державному, комерційному чи некомерційному секторах.

ЗАСТЕРЕЖЕННЯ

Фінансуюча сторона не брала участі в розробці дизайну дослідження, зборі та аналізі даних, прийнятті рішення про публікацію або підготовці рукопису.

УЧАСНИКИ

Автор брав участь виключно в інтелектуальній дискусії, що лежить в основі цієї статті, дослідженні прецедентного права, написанні та редагуванні, і несе відповідальність за зміст та інтерпретацію.

ДЕКЛАРАЦІЯ ПРО КОНФЛІКТ ІНТЕРЕСІВ

Автор заявляє, що у нього немає конфлікту інтересів.

CREATIVE COMMONS 4.0 ATTRIBUTION INTERNATIONAL (CC_BY_4.0)

Це стаття з відкритим доступом, поширена на умовах Ліцензії атрибуції Creative Commons (CC_BY_4.0), що дає змогу необмежено використовувати, поширювати й відтворювати на будь-якому носії за умови посилання на оригінального(-их) автора(-ів) та джерела.

Volodymyr Tverdokhlib,

**FEATURES OF USING
SPECIALISTS' CONCLUSIONS
IN PROVING WAR CRIMES**

Effective investigation of war crimes is impossible without the proper use of specialized knowledge. The peculiarity of proving in such criminal proceedings lies in the combination of traditional forensic approaches with new challenges posed by martial law, the digitalization of information, and the need for prompt recording of the consequences of armed aggression. That is why the article's purpose is to examine the features of expert conclusions in proving war crimes and to assess their place in the system of evidence sources.

The study found that, despite legislative consolidation of the possibility of a specialist drawing up reports and conclusions, this form of implementing specialized knowledge has not yet become widespread in law enforcement practice. Instead, the traditional model of involving a specialist as a participant in investigative (detective) actions remains dominant, with the results formalized as certificates, explanations, and technical annexes to the protocols. It is determined that this form of using special knowledge ensures their procedural admissibility and integration into the evidentiary system without violating the requirements of criminal procedural legislation.

It is substantiated that a promising direction of development is to expand the possibilities of using the results of special research in the form of expert conclusions in evidence, however, subject to clear regulatory regulation of the procedure for their preparation and evaluation. The need to distinguish the competence of an expert and a specialist, to prevent the substitution of their procedural functions, and to improve the provisions of criminal procedural legislation, in particular in the context of the application of parts 8 and 9 of article 71 of the Criminal Procedure Code of Ukraine, is emphasized.

Keywords: armed aggression, pre-trial investigation, special knowledge, specialist, specialist conclusion.

В. Гусевої¹, О. М. Дуфенюк², І. Кагляк³, Л. Патик зі співавторами⁴, Д. Сергєєвої⁵, К. Шевчишеної⁶ та інших вчених. У своїх роботах вони обґрунтовують, що результативність фіксації та розслідування таких кримінальних правопорушень безпосередньо залежить від своєчасного та належного залучення фахівців різних галузей і всебічного використання спеціальних знань.

Йдеться як про традиційні криміналістичні знання, так і про знання у сфері військової справи, вибухотехнічних досліджень, судової балістики та медицини, інженерних наук, екології, інформаційних технологій, молекулярно-генетичних досліджень тощо. Складність механізму воєнних злочинів зумовлює потребу застосування спеціальних знань, що забезпечує можливість повного й об'єктивного встановлення обставин злочинів агресії, належного виявлення, фіксації та подальшої оцінки доказової інформації.

Водночас у науковій доктрині відсутній комплексний криміналістичний підхід до визначення ролі спеціалістів саме у контексті підготовки їх висновків і визначення доказового значення цієї форми використання спеціальних знань. Це зумовлює необхідність подальшого теоретичного осмислення зазначеної проблематики та розроблення сучасних криміналістичних рекомендацій з урахуванням особливостей воєнного стану, цифровізації доказування та специфіки документування наслідків збройної агресії.

Мета статті – визначити основні напрями використання висновку спеціаліста у доказуванні воєнних злочинів.

Викладення основного матеріалу дослідження. У кримінальному судочинстві важливу роль відіграє використання спеціальних знань, що зумовлено ускладненням предмета доказування та необхідністю дослідження обставин, які виходять за межі загальних професійних компетенцій слідчого, прокурора і суду. Як правило, потреба у залученні спеціальних знань виникає у тих випадках, коли встановлення фактичних обставин кримінального правопорушення потребує застосування знань, навичок і методів, що належать до інших галузей науки, техніки, мистецтва або ремесла та не входять до професійної підготовки суб'єктів кримінального провадження.

З огляду на це, інститут спеціальних знань є важливим інструментом забезпечення повноти, об'єктивності та достовірності доказування. Залучення спеціалістів або експертів дозволяє компенсувати відсутність у слідчого відповідних знань, сприяє правильному виявленню, фіксації, дослідженню та оцінці доказової інформації, а також мінімізує ризики допущення помилок під час здійснення процесуальних дій.

Особливої актуальності питання використання спеціальних знань набуває у справах про воєнні злочини, де встановлення обставин правопорушення часто пов'язане з необхідністю застосування знань у сфері військової справи, балістики, медицини, цифрових технологій та інших галузей. У таких умовах ефективно залучення спеціалістів стає необхідною передумовою забезпечення належного рівня доказування.

¹ Гусева В. Участь спеціалістів у розслідуванні воєнних злочинів [The involvement of experts in the investigation of war crimes]. *Архів кримінології та судових наук*. 2025. № 2 (12). С. 71-76. DOI: <https://doi.org/10.32353/acfs.12.2025.06>

² Дуфенюк О. М. Розслідування воєнних злочинів: логістичні, криміналістичні та судово-медичні аспекти [Investigation of War Crimes: Logistical, Forensic, and Forensic Medical Aspects]. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 4. С. 369-374. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-4/88>

³ Кагляк І. І. Розслідування воєнних злочинів в Україні: особливості проведення допитів [Investigations into War Crimes in Ukraine: Specifics of Conducting Interrogations]. *Успіхи і досягнення у науці. Серія «Гуманітарні науки», Серія «Право», Серія «Освіта», Серія «Управління та адміністрування», Серія «Соціальні та поведінкові науки»*. 2024. № 9 (9). С. 133-145. DOI: [https://doi.org/10.52058/3041-1254-2024-9 \(9\)-133-145](https://doi.org/10.52058/3041-1254-2024-9 (9)-133-145).

⁴ Патик Л., Патик А., Миrowsька А. Участь спеціалістів в огляді місця вчинення воєнних злочинів [Participation of experts in the inspection of the site where war crimes were committed]. *Науковий вісник Дніпровського державного університету внутрішніх справ*. 2024. № 2 (129). С. 277-284.

⁵ Сергєєва Д. Б. Використання спеціальних знань у розслідуванні воєнних злочинів і злочинів проти людяності: процесуальні аспекти, експертна взаємодія та цифрова криміналістика [The Use of Specialized Knowledge in the Investigation of War Crimes and Crimes Against Humanity: Procedural Aspects, Expert Collaboration, and Digital Forensics]. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. № 6 (Ч. 3). С. 234-247. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.06.3.36>

⁶ Шевчишена К. П. Розслідування воєнних злочинів в Україні [Investigations into war crimes in Ukraine]: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.06.09. Київ, 2024. 21 с.

Volodymyr Tverdokhlib,

MERKMALE DER VERWENDUNG DER SCHLUSSFOLGERUNGEN VON SPEZIALISTEN ZUM NACHWEIS VON KRIEGSVORBRECHEN

Eine wirksame Aufklärung von Kriegsverbrechen ist ohne den richtigen Einsatz von Fachwissen nicht möglich. Die Besonderheit der Beweisführung in solchen Strafverfahren liegt in der Kombination traditioneller forensischer Ansätze mit neuen Herausforderungen durch das Kriegsrecht, die Digitalisierung von Informationen und die Notwendigkeit einer zeitnahen Erfassung der Folgen bewaffneter Aggression. Ziel des Artikels ist es daher, die Besonderheiten von Sachverständigengutachten beim Nachweis von Kriegsverbrechen zu untersuchen und ihren Platz im System der Beweisquellen einzuschätzen.

Die Studie ergab, dass sich diese Form der Umsetzung von Fachwissen trotz gesetzlicher Konsolidierung der Möglichkeit, Gutachten und Gutachten durch einen Sachverständigen zu erstellen, in der Strafverfolgungspraxis noch nicht durchgesetzt hat. Stattdessen bleibt das traditionelle Modell der Einbeziehung eines Spezialisten als Teilnehmer an Ermittlungsmaßnahmen (Detektivmaßnahmen) vorherrschend, wobei die Ergebnisse in Form von Zertifikaten, Erläuterungen und technischen Anhängen zu den Protokollen formalisiert werden. Es wird festgestellt, dass diese Form der Nutzung spezieller Kenntnisse deren prozessuale Zulässigkeit und Integration in das Beweissystem gewährleistet, ohne dabei gegen die Anforderungen des Strafprozessrechts zu verstoßen.

Es wird begründet, dass eine erfolversprechende Entwicklungsrichtung darin besteht, die Möglichkeiten der Verwendung von Ergebnissen spezieller Forschung in Form von Gutachten in Beweisen zu erweitern, jedoch vorbehaltlich einer klaren regulatorischen Regelung des Verfahrens zu ihrer Aufbereitung und Bewertung. Betont wird die Notwendigkeit, die Kompetenz eines Sachverständigen und eines Spezialisten zu unterscheiden, die Ersetzung ihrer Verfahrensfunktionen zu verhindern und die Bestimmungen der Strafprozessgesetzgebung, insbesondere im Zusammenhang mit der Anwendung von Artikel 71 Teile 8 und 9 der Strafprozessordnung der Ukraine, zu verbessern.

Schlüsselwörter: bewaffnete Aggression, vorgerichtliche Ermittlungen, Spezialkenntnisse, Spezialist, Fachschlussfolgerung.

Відповідно до положень кримінального процесуального законодавства України, до документів як джерел доказів можуть бути віднесені різні види матеріальних носіїв інформації за умови, що вони містять відомості, передбачені ч. 1 ст. 99 КПК України. Зокрема, до таких документів належать матеріали фото-, аудіо- та відеофіксації, а також інші носії інформації, включаючи комп'ютерні дані⁷. Крім того, документами визнаються матеріали, отримані в межах кримінального провадження в результаті реалізації заходів міжнародного співробітництва, передбачених чинними міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Важливе значення мають також протоколи процесуальних дій, складені відповідно до вимог кримінального процесуального законодавства, разом із додатками до них, а також технічні носії інформації, на яких зафіксовано перебіг таких дій. Окрему групу становлять довідки, висновки й інші документи, підготовлені спеціалістами, що відображають розширення можливостей використання спеціальних знань у кримінальному провадженні та посилення їх доказового значення⁸. Таким чином, законодавець розширив спектр можливих доказів у кримінальному провадженні, однак не деталізував процедури їх отримання, форми таких висновків та інших вимог, яким вони повинні відповідати.

У жовтні 2024 року до Кримінального процесуального кодексу України також внесено зміни, спрямовані на вдосконалення правового статусу спеціаліста у кримінальному провадженні. Зокрема, спеціалістам надано право складати довідки та висновки у визначених законодавством випадках, зокрема під час зняття показань із технічних приладів і засобів, а також під час ідентифікації особи, зброї, боєприпасів, вибухових речовин і пристроїв, слідів вибуху чи пострілу, наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, а також сильнодіючих лікарських засобів (ч. 4 ст. 71 КПК України).

Запровадження таких положень зумовлене насамперед необхідністю розширення можливостей використання спеціальних технічних засобів у діяльності спеціалістів. Водночас надання спеціалісту повноважень, які частково наближені до статусу експерта, на думку окремих дослідників, не повною мірою забезпечує ефективне вирішення завдань кримінального провадження, зокрема в контексті застосування сучасних інноваційних техніко-криміналістичних засобів⁹.

Вчені по-різному підійшли до аналізу цих законодавчих новел. На думку М. Г. Щербаківського, прагнення законодавця забезпечити більш ефективне, оперативне та справедливе функціонування правоохоронних органів шляхом спрощення отримання фактичних даних у формі висновку спеціаліста може мати негативні наслідки. Зокрема, це може призвести до зниження якості досліджень, отримання недостатньо обґрунтованих і сумнівних результатів, що, своєю чергою, створює ризик формування недостовірних і недопустимих джерел доказів. У такому разі висновок спеціаліста фактично може підміняти висновок експерта, не забезпечуючи при цьому належного рівня наукової обґрунтованості¹⁰.

Р. Л. Степанюк та Д. Д. Заяць зауважують, що внесені до КПК України зміни, спрямовані на вдосконалення правового статусу та функціонального призначення спеціаліста у кримінальному провадженні, не забезпечують у повному обсязі ефективного використання сучасних техніко-криміналістичних засобів для збирання, фіксації та перевірки доказів. Зокрема, мета залучення спеціальних знань у чинній редакції окреслена недостатньо чітко, що зумовлює ризики неправильної інтерпретації результатів діяльності спеціаліста. Отримані ним фактичні дані, оформлені у вигляді висновків, за відсутності належної процесуальної регламентації можуть ставити під сумнів їх допустимість як джерела доказів. Вчені вказують, що об'єктивно назріла потреба у нормативному закріпленні можливості легалізації результатів

⁷ Кримінальний процесуальний кодекс України [Criminal Procedure Code of Ukraine]: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/-4651-17>

⁸ Там само.

⁹ Там само.

¹⁰ Щербаківський М. Висновок спеціаліста: нові пропозиції, старі проблеми [Expert's conclusion: new proposals, old problems] // Актуальні питання судової експертизи і криміналістики: Матер. міжн. наук.-практ. конф., присвяченої пам'яті видатного вченого Владислава Федоренка («Федоренківські читання») (Харків, 15 жовтня 2024 р.). Харків: Національний наук. центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М.С. Бокаріуса», 2024. С. 334-336.

Volodymyr Tverdokhlib,

**PARTICULARITÉS DU
RECOURS AUX AVIS
D'EXPERTS POUR PROUVER
LES CRIMES DE GUERRE**

Une enquête efficace sur les crimes de guerre est impossible sans l'utilisation appropriée de connaissances spéciales. La particularité de la preuve dans de telles procédures pénales réside dans la combinaison d'approches traditionnelles avec de nouveaux défis liés à la loi martiale, à la numérisation de l'information et à la nécessité d'enregistrer rapidement les conséquences de l'agression armée. C'est pourquoi l'objectif de l'article est d'étudier les particularités de l'utilisation des conclusions d'un spécialiste pour prouver les crimes de guerre, ainsi que d'évaluer leur place dans le système des sources de preuve.

L'étude a révélé que, malgré la consolidation législative de la possibilité d'établir des certificats et des conclusions par un spécialiste, cette forme de mise en œuvre des connaissances spéciales n'est pas encore répandue dans la pratique policière. Au lieu de cela, le modèle traditionnel consistant à impliquer un spécialiste en tant que participant à des actions d'enquête (de recherche) reste dominant, dont les résultats sont documentés sous la forme de certificats, d'explications et d'annexes techniques aux protocoles. Il est déterminé que cette forme d'utilisation des connaissances spéciales garantit leur recevabilité procédurale et leur intégration dans le système de preuve sans violer les exigences de la législation de procédure pénale.

Il est prouvé qu'une direction prometteuse du développement consiste à élargir les possibilités d'utiliser les résultats de recherches spéciales sous la forme de conclusions de spécialistes, mais sous réserve d'une réglementation claire de la procédure de préparation et d'évaluation. La nécessité de délimiter la compétence de l'expert et du spécialiste, d'éviter la substitution de leurs fonctions procédurales, ainsi que d'améliorer les dispositions de la législation de procédure pénale, en particulier dans le cadre de l'application des parties 8 et 9 de l'article 71 du Code de procédure pénale de l'Ukraine, est remarqué.

Mots-clés: agression armée, enquête préalable au procès, connaissances spécialisées, spécialiste, avis d'expert.

досліджень, які здійснюються спеціалістами, із наданням їм належного доказового значення. У цьому контексті доцільним видається подальше вдосконалення правового регулювання діяльності спеціаліста шляхом переорієнтації його функцій із переважно ідентифікаційних на пошуково-діагностичні та аналітичні. Важливо також передбачити право спеціаліста проводити відповідні дослідження з оформленням їх результатів у формі довідок, а не висновків, що дозволить чітко розмежувати компетенцію експерта і спеціаліста та уникнути підміни їх процесуальних ролей. Основні напрями діяльності спеціаліста, згідно з позицією вчених, мають бути зосереджені на проведенні експрес-досліджень матеріальних об'єктів, застосуванні сучасних пошуково-аналітичних методів, інструментів дослідження цифрових слідів, а також інших інноваційних техніко-криміналістичних засобів. При цьому довідки спеціаліста не повинні конкурувати з висновками експерта чи підміняти їх, а мають виконувати допоміжну, орієнтуючу функцію, посилюючи доказову базу та сприяючи підвищенню ефективності кримінального провадження в цілому¹¹.

Аналіз обвинувальних вироків у кримінальних провадженнях щодо воєнних злочинів дозволяє зробити висновок про те, що участь спеціаліста найчастіше полягає у наданні технічної підтримки і допомоги консультативного характеру під час проведення слідчих (розшукових) дій. Зокрема, у 29 проаналізованих вироків спеціаліст залучався до огляду, а в 1 справі – до слідчого експерименту. Причому у жодному з вироків суди не посилалися на висновки спеціалістів. Очевидно, що у такій формі спеціальні знання не використовувалися.

Дотепер найбільш поширеною формою участі спеціаліста є його залучення саме до проведення огляду місця події. Однак у контексті воєнних злочинів така слідча (розшукова) дія істотно відрізняється від класичних ситуацій проведення процесуального заходу. Огляд часто здійснюється в умовах нещодавно завершених бойових дій або одразу після деокупації територій, що зумовлює наявність додаткових ризиків, зокрема мінної небезпеки, залишків боєприпасів, нестабільності будівель та інших чинників. Саме тому до огляду місця події системно залучаються спеціалісти різного профілю – криміналісти, вибухотехніки, інженери, фахівці Державної служби України з надзвичайних ситуацій, а також військові спеціалісти. Їх роль полягає не лише у виявленні та фіксації слідів злочину, але й у забезпеченні безпечних умов проведення слідчої дії, правильному визначенні способу вилучення об'єктів, а також у попередній інтерпретації слідової інформації.

Особливого значення участь спеціаліста набуває під час огляду місць масового утримання цивільних осіб, зокрема підвальних приміщень, імпровізованих ізоляторів чи інших об'єктів, які використовувалися окупаційними силами як місця незаконного позбавлення волі. Окрім того, спеціаліст допомагає виявити матеріальні сліди катувань або іншого жорстокого поводження, включаючи предмети, які використовувалися для зв'язування, утримання чи фізичного впливу. Участь у таких оглядах, як правило, беруть спеціалісти-криміналісти.

Не менш важливою є участь спеціаліста під час огляду трупів, особливо у випадках масових поховань або виявлення тіл після деокупації територій. У таких ситуаціях судово-медичні експерти, які залучаються як спеціалісти, фактично стають першими суб'єктами, які надають науково обґрунтовану оцінку характеру тілесних ушкоджень, визначають попередні причини смерті та фіксують ознаки катувань чи насильницької смерті. Саме їх участь дозволяє забезпечити належний рівень доказової інформації вже на початковому етапі розслідування, що в подальшому має вирішальне значення для судового розгляду.

У практиці розслідування воєнних злочинів також простежується активне залучення спеціалістів до проведення слідчих експериментів. Така участь обумовлена необхідністю реконструкції складних механізмів подій, зокрема обставин застосування вогнепальної зброї, переміщення потерпілих, умов їх утримання або характеру взаємодії між учасниками події. Спеціалісти допомагають відтворити окремі елементи події, перевірити показання потерпілих і свідків, а також забезпечити технічну коректність проведення експерименту.

Поряд із безпосередньою участю у слідчих (розшукових) діях значне місце займає надання спеціалістами технічної допомоги. Йдеться насамперед про фото- та відеофіксацію, складання схем, використання спеціального обладнання, обробку цифрової інформації. У спра-

¹¹ Степанюк Р. Л., Заяць Д. Д. Удосконалення процесуальної форми діяльності спеціаліста у кримінальному провадженні [Improving the procedural framework for the activities of specialists in criminal proceedings]. Вісник Пенітенціарної асоціації України. 2025. № 2. С. 206-216. DOI: 10.34015/2523-4552.2025.2.23.

Volodymyr Tverdokhlib,

CECHY WYKORZYSTANIA WNIOSKÓW SPECJALISTYCZNYCH W DOWODOWANIU ZBRODNI WOJENNYCH

Skuteczne dochodzenie w sprawie zbrodni wojennych jest niemożliwe bez odpowiedniego wykorzystania specjalistycznej wiedzy. Specyfika dowodzenia w tego rodzaju postępowaniu karnym polega na połączeniu tradycyjnego podejścia kryminalistycznego z nowymi wyzwaniem, jakie stawia stan wojenny, cyfryzacja informacji i konieczność szybkiego rejestrowania skutków agresji zbrojnej. Dlatego też celem artykułu jest zbadanie cech wniosków biegłych w udowodnieniu zbrodni wojennych oraz ocena ich miejsca w systemie źródeł dowodowych.

Z badania wynika, że pomimo legislacyjnego ugruntowania możliwości sporządzania raportów i wniosków przez specjalistę, ta forma wdrażania specjalistycznej wiedzy nie jest jeszcze powszechna w praktyce organów ścigania. Dominuje natomiast tradycyjny model angażowania specjalisty jak uczestnika czynności dochodzeniowo-śledczych (detektywistycznych), których wyniki sformalizowane są w postaci zaświadczeń, wyjaśnień i technicznych załączników do protokołów. Stwierdzono, że taka forma wykorzystania wiedzy specjalistycznej zapewnia ich procesową dopuszczalność i włączenie do systemu dowodowego bez naruszania wymogów prawa karnego procesowego.

Udowodniono, że obiecującym kierunkiem rozwoju jest poszerzanie możliwości wykorzystania wyników badań specjalistycznych w postaci wniosków eksperckich dowodowych, jednak pod warunkiem jasnych regulacji prawnych dotyczących trybu ich przygotowania i oceny. Podkreśla się potrzebę rozróżnienia kompetencji biegłego i specjalisty, zapobiegania zastępowaniu ich funkcji procesowych oraz doskonalenia przepisów prawa karnego procesowego, w szczególności w kontekście stosowania części 8 i 9 art. 71 Kodeksu postępowania karnego Ukrainy.

Słowa kluczowe: agresja zbrojna, śledztwo przedprocesowe, wiedza specjalistyczna, specjalista, wnioski specjalistyczne.

вах про воєнні злочини ця діяльність набуває особливого значення через необхідність фіксації великих обсягів інформації, зокрема при документуванні масових злочинів або значних за площею територій. Від якості такої фіксації безпосередньо залежить можливість подальшого використання доказів у суді.

У справах, пов'язаних із застосуванням вогнепальної зброї проти цивільних осіб (зокрема № 733/923/22, № 733/961/23), спеціалісти-криміналісти надавали консультативні пояснення щодо траєкторії пострілів, характеру пошкоджень транспортних засобів, розташування стрільців і потерпілих. Такі пояснення також інтегрувалися у протоколи огляду місця події або слідчих експериментів, супроводжувалися графічними матеріалами та фотознімками¹², а отже, фактично виконували функцію проміжного (або попереднього) аналізу, який у подальшому міг уточнюватися у висновках судових експертів.

Окрему групу становлять випадки використання спеціальних знань у сфері цифрових технологій. У провадженнях, де досліджувалися мобільні телефони, геолокаційні дані або відеозаписи (наприклад, у справі № 748/22/23), спеціалісти надавали технічні довідки щодо місцезнаходження пристроїв, переміщення вкраденого майна або автентичності відеоматеріалів. Такі довідки, як правило, долучаються до протоколів огляду у формі додатків, а не існують як самостійні документи¹³.

Таким чином, узагальнення судової практики дозволяє констатувати, що консультативна діяльність спеціаліста у кримінальних провадженнях щодо воєнних злочинів має переважно допоміжний, але водночас функціонально значущий характер. Вона забезпечує оперативне використання спеціальних знань без необхідності негайного призначення судової експертизи, сприяє формуванню доказової бази та дозволяє слідчому правильно орієнтуватися у складних фактичних обставинах. Водночас оформлення таких результатів у вигляді додатків до протоколів слідчих дій забезпечує їх процесуальну легітимність і допустимість, інтегруючи спеціальні знання у структуру доказування без порушення вимог кримінального процесуального законодавства.

Слід відзначити значну різноманітність фахівців та спеціалістів — носіїв спеціальних знань, залучених до розслідування. Найчастіше до роботи залучають криміналістів.

У справах, пов'язаних із застосуванням зброї або вибухових пристроїв, незамінними є вибухотехніки та інженери. У сучасних умовах дедалі більшого значення набувають спеціалісти у галузі цифрових технологій, які здійснюють аналіз телефонів, визначення геолокації, відновлення інформації та інші дії, пов'язані з обробкою електронних доказів. У певних випадках залучаються також психологи, які допомагають оцінити стан потерпілих¹⁴.

До участі у кримінальних провадженнях як спеціалісти залучаються представники різних державних органів і установ, зокрема Національної поліції України, Служби безпеки України, Державної служби з надзвичайних ситуацій, судово-експертних установ, медичних закладів, а також військових підрозділів. Така комплексність є об'єктивно необхідною, оскільки жоден орган не володіє повним спектром фахівців, потреба в яких може виникнути для ефективного розслідування воєнних злочинів.

Процесуальний контекст залучення спеціаліста охоплює всі стадії досудового розслідування. Найчастіше спеціалісти залучаються на початковому етапі, коли відбувається фіксація слідів злочину й оформлення результатів такої діяльності з метою забезпечення процедури доказування. Водночас їхня участь не обмежується цим етапом і може продовжуватися під час перевірки слідчих версій, проведення окремих

¹² Вирок Ічнянського районного суду Чернігівської області [Judgment of the Ichnia District Court of Chernihiv Oblast] у справі № 733/923/22 від 10.02.2023 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110482776> (дата звернення: 20.03.2026); Вирок Ічнянського районного суду Чернігівської області [Judgment of the Ichnia District Court of Chernihiv Oblast] у справі № 733/961/23 від 22.05.2023 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117894180> (дата звернення: 20.03.2026).

¹³ Вирок Чернігівського районного суду Чернігівської області у справі № [Judgment of the Chernihiv District Court of Chernihiv Oblast in Case No.] 748/22/23 від 05.04.2023 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109438873> (дата звернення: 20.03.2026).

¹⁴ Вуйма А. Тактичні засади взаємодії слідчого та потерпілого під час розслідування воєнних злочинів [Tactical Principles for Interaction between Investigators and Victims During the Investigation of War Crimes]. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2026. Вип. 1 (42). С. 69. DOI: 10.32353/khrife.1.2026.05.

слідчих (розшукових) дій, підготовки матеріалів до експертизи та навіть на стадії судового розгляду, коли результати їхньої діяльності піддаються оцінці судом.

Цілі залучення спеціаліста у кримінальних провадженнях про воєнні злочини є багатовимірними. Передусім ідеться про забезпечення належної фіксації доказів, що передбачає їхню точність, повноту та допустимість. Водночас спеціаліст компенсує дефіцит спеціальних знань у слідчого, що є особливо актуальним у складних справах, де необхідно аналізувати технічні, медичні або цифрові аспекти. Крім того, участь спеціаліста підвищує значення таких матеріалів, зменшує ризик їх оскарження та сприяє формуванню логічно узгодженої доказової системи. Не менш важливим є убезпечення процедури проведення слідчих дій, особливо у випадках роботи з вибухонебезпечними предметами або в умовах зруйнованої інфраструктури. Нарешті, спеціаліст відіграє важливу роль у реконструкції події злочину, що дозволяє встановити причинно-наслідкові зв'язки та перевірити достовірність показань учасників провадження.

Таким чином, аналіз судової практики свідчить про поступове розширення ролі спеціаліста у кримінальному провадженні щодо воєнних злочинів. Його участь охоплює широкий спектр форм і функцій, що обумовлює необхідність подальшого наукового осмислення цього інституту та вдосконалення нормативного регулювання. У сучасних умовах спеціаліст виступає не лише технічним помічником, а повноцінним суб'єктом забезпечення доказування, від ефективності діяльності якого значною мірою залежить успішність розслідування та судового розгляду воєнних злочинів.

Висновки. Попри розширення нормативного регулювання діяльності спеціаліста у кримінальному провадженні, зокрема шляхом надання йому права складати довідки та висновки, така форма реалізації спеціальних знань, як висновок спеціаліста, дотепер не набула статусу типового доказу й усталених підходів до їх збирання у правозастосовній практиці. Як свідчить аналіз судових рішень і матеріалів досудового розслідування, органи досудового розслідування традиційно залучають спеціалістів передусім як учасників слідчих (розшукових) дій, зокрема під час огляду місця події, слідчого експерименту та інших процесуальних заходів.

У межах такої моделі участі результати діяльності спеціаліста, як правило, не оформлюються у вигляді самостійних процесуальних документів, що мають ознаки джерела доказів, а інтегруються у протоколи слідчих (розшукових) дій у формі довідок, пояснень, технічних додатків (фототаблиць, схем, відеозаписів тощо). Водночас і така форма забезпечує їхню процесуальну допустимість і відповідає усталеній практиці використання спеціальних знань як допоміжного інструменту доказування.

Ми вважаємо, що перспективним напрямом розвитку теорії збирання доказів і правозастосовної практики є розширення можливостей використання результатів спеціальних досліджень у формі як висновків експертів, так і висновків спеціалістів у доказуванні. Однак реалізація такого підходу можлива виключно за умови чіткого нормативного визначення підстав, порядку та меж їх підготовки і використання, що унеможливиловатиме підміну процесуальних функцій експерта та спеціаліста і гарантуватиме дотримання критеріїв належності, допустимості та достовірності доказів.

У цьому контексті ключового значення набувають положення п. 8 та п. 9 ч. 4 ст. 71 КПК України, які мають стати нормативною основою для подальшого вдосконалення механізму використання спеціальних знань. Саме їх належне тлумачення та практична реалізація дозволять забезпечити баланс між оперативністю отримання фактичних даних і дотриманням процесуальних гарантій, що в умовах розслідування воєнних злочинів має особливу актуальність.

References

- Dufeniuk O. M. Rozsliduvannia voiennykh zlochyniv: lohistychni, kryminalistychni ta sudovo-medychni aspekty [Investigation of War Crimes: Logistical, Forensic, and Forensic Medical Aspects]. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal*. 2022. № 4. S. 369–374. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-4/88> [in Ukrainian].
- Husieva V. Uchast spetsialistiv u rozsliduvanni voiennykh zlochyniv [The involvement of experts in the investigation of war crimes]. *Arkhiv kryminolohii ta sudovykh nauk*. 2025. № 2 (12). S. 71–76. DOI: <https://doi.org/10.32353/acfs.12.2025.06> [in Ukrainian].
- Kahliak I. I. Rozsliduvannia voiennykh zlochyniv v Ukraini: osoblyvosti provedennia dopytiv [Investigations into War Crimes in Ukraine: Specifics of Conducting Interrogations]. *Uspikhy i dosiahnennia u nauksi. Seriya «Humanitarni nauky», Seriya «Pravo», Seriya «Osvita», Seriya «Upravlinnia ta administruvannia», Seriya «Sotsialni ta povedinkovi nauky»*. 2024. № 9 (9). S. 133–145. DOI: <https://doi.org/10.52058/3041-1254-2024-9> (9)-133–145. [in Ukrainian].
- Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy [Criminal Procedure Code of Ukraine]: Zakon Ukrainy vid 13.04.2012 № 4651-VI // Baza danykh (BD) «Zakonodavstvo Ukrainy» / Verkhovna Rada (VR) Ukrainy. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/-4651-17> [in Ukrainian].
- Patyk L., Patyk A., Myrovska A. Uchast spetsialistiv v ohliadi mistia vchynennia voiennykh zlochyniv [Participation of experts in the inspection of the site where war crimes were committed]. *Naukovyi visnyk Dniprovskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav*. 2024. № 2 (129). S.277–284. [in Ukrainian].
- Serhieieva D. B. Vykorystannia spetsialnykh znan u rozsliduvanni voiennykh zlochyniv i zlochyniv proty liudianosti: protsesualni aspekty, ekspertna vzaiemodiia ta tsyfrova kryminalistyka [The Use of Specialized Knowledge in the Investigation of War Crimes and Crimes Against Humanity: Procedural Aspects, Expert Collaboration, and Digital Forensics]. *Analitichno-porionialne pravoznavstvo*. 2025. № 6 (Ch. 3). S. 234–247. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.06.3.36> [in Ukrainian].
- Shcherbakovskiy M. Vysnovok spetsialista: novi propozyitsii, stari problemy [Experts conclusion: new proposals, old problems] // Aktualni pytannia sudovoi ekspertyzy i kryminalistyky : Mater. mizhn. nauk-prakt. konf., prysviachenoi pamiaty vydatnoho vchenoho Vladyslava Fedorenka («Fedorenkivski chytannia») (Kharkiv,15

- zhovtnia 2024 r.). Kharkiv : Natsionalnyi nauk. tsentr «Instytut sudovykh ekspertyz im. Zasl. prof. M.S. Bokarius», 2024. S. 334–336. [in Ukrainian]. .
- Shevchyshena K. P. Rozsliduvannia voiennykh zlochyniv v Ukraini [Investigations into war crimes in Ukraine]: avtoref. dys. ... d-ra yuryd. nauk: 12.00.09. Kyiv, 2024. 21 s. [in Ukrainian]. .
- Stepaniuk R. L., Zaiats D. D. Udoshkonalennia protsesualnoi formy diialnosti spetsialista u kryminalnomu provadzhenni [Improving the procedural framework for the activities of specialists in criminal proceedings]. Visnyk Penitentsiarnoi asotsiatsii Ukrainy. 2025. № 2. S. 206–216. DOI: 10.34015/2523-4552.2025.2.23. [in Ukrainian]. .
- Vuima A. Taktychni zasady vzaємодії слідчого та потерпілого під час розслідування воєнних злочинів [Tactical Principles for Interaction Between Investigators and Victims During the Investigation of War Crimes]. Teoriia ta praktyka sudovoi ekspertyzy i kryminalistyky. 2026. Vyp. 1 (42). S. 69. DOI: 10.32353/khrife.1.2026.05. [in Ukrainian]. .
- Vyrok Chernihivskoho raionnoho sudu Chernihivskoi oblasti u spravi № [Judgment of the Chernihiv District Court of Chernihiv Oblast in Case No.] 748/22/23 vid 05.04.2023 // Yedynyi derzhavnyi reiestr sudovykh rishen. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109438873> ([in Ukrainian]). .
- Vyrok Ichnianskoho raionnoho sudu Chernihivskoi oblasti [Judgment of the Ichnia District Court of Chernihiv Oblast] u spravi № 733/923/22 vid 10.02.2023 // Yedynyi derzhavnyi reiestr sudovykh rishen. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110482776> [in Ukrainian]. .
- Vyrok Ichnianskoho raionnoho sudu Chernihivskoi oblasti [Judgment of the Ichnia District Court of Chernihiv Oblast] u spravi № 733/961/23 vid 22.05.2023 // Yedynyi derzhavnyi reiestr sudovykh rishen. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117894180> [in Ukrainian]. .

Надійшла до редколегії: 22.03.2026 / Рецензовано 26.04.2026 / Прийнято до друку 29.05.2026 / Доступно онлайн 30.05.2026

Приклад цитування:

Твердохліб, В. (2026). Особливості використання висновків спеціалістів у доказуванні воєнних злочинів. *Архів кримінології та судових наук*. 1 (13). 153–159. DOI: <https://doi.org/10.32353/acfs.13.2026.14>

Наталія Філіпенко

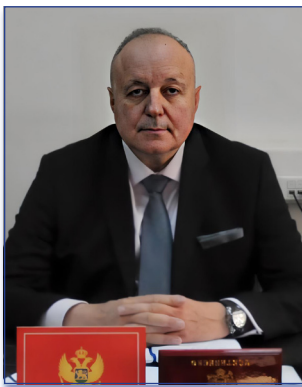
DOI: <https://doi.org/10.32353/acfs.13.2026.15>
УДК 343.98 (477)

Наталія Філіпенко,

докторка юридичних наук, професорка,
професорка кафедри права гуманітарно-правового факультету
Національного аерокосмічного університету
«Харківський авіаційний інститут»,
м. Харків, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9469-3650>
n.filipenko@khai.edu

Олександр Іванович,

Doctor of Science, regular university professor, adviser,
Police Administration of Montenegro,
e-mail: ialeksandar@t-com-me

Олександр Іванович

Військова реформа крізь призму гендерної рівності: український досвід

У статті досліджується роль гендерної політики як ключового чинника модернізації Збройних Сил України в умовах повномасштабної війни. Проаналізовано еволюцію підходів до гендерної інтеграції в оборонному секторі, починаючи з нормативно-правових змін після 2014 року й до глибоких трансформацій, спричинених війною 2022 року. Особливу увагу приділено впровадженню інституційних механізмів забезпечення гендерної рівності: розширенню доступу жінок до бойових посад, створенню інфраструктури підтримки для військовослужбовиць, запровадженню гендерного бюджетування та механізмів протидії сексуальному насильству. У статті також представлено порівняльний аналіз досвіду залучення жінок до збройних сил інших держав — зокрема Ізраїлю, Норвегії, Литви, США та Канади — з акцентом на моделі гендерної інтеграції, кадрову політику, стандарти НАТО та соціальні гарантії. Показано, що український підхід до гендерної трансформації ЗСУ не лише відповідає міжнародним стандартам, а й формує нові практики, які визнаються на глобальному рівні. Зроблено висновок, що участь жінок у військовій сфері є не лише питанням прав людини, а й чинником стратегічної ефективності, стійкості та модернізації сектору безпеки й оборони.

Ключові слова: гендерна рівність; гендерні стереотипи; гендерна політика; Збройні Сили України; модернізація війська; жінки у війську; гендерна інтеграція; Резолюція 1325; міжнародний досвід; НАТО; військова реформа; стратегічна стійкість; збройні сили інших держав; соціальний діалог; трудові відносини.

Постановка наукової проблеми. У сучасних умовах участь жінок у збройних силах набула стратегічного значення, ставши невід'ємною складовою ефективного функціонування оборонного сектору як в Україні, так і в глобальному контексті. Зростання гендерного різноманіття в армії є природним наслідком ширших соціальних трансформацій, зокрема процесу фемінізації суспільства, у якому жінки дедалі активніше обіймають ключові ролі та впливають на формування політики безпеки. Сьогодні міжнародна спільнота визнає, що жінки мають бути повноправними учасницями військової служби, здатними ефективно діяти в усіх її аспектах – від виконання бойових завдань до участі у стратегічному плануванні та управлінні.

Одним із ключових міжнародних документів, що визначає стандарти реалізації принципу гендерної рівності, залишається Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (CEDAW)¹, ратифікована Україною у 1980 році. Відповідно до статті 2 Конвенції, держа-

¹ Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women (CEDAW) / Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, прийнята резолюцією

ви-учасниці зобов'язуються рішуче засуджувати будь-які прояви дискримінації щодо жінок і вживати ефективних заходів для її запобігання. Це передбачає не лише закріплення принципу гендерної рівності в національному законодавстві чи конституції, а й забезпечення його практичного втілення через дієві правові механізми, інституційні гарантії та державну політику.

Попри значний поступ у напрямі гендерної інтеграції, процес залучення жінок до Збройних Сил України й надалі стикається з низкою викликів. Одним із головних бар'єрів залишається стійкість патріархальних стереотипів, що збереглися як у суспільній свідомості, так і в окремих сегментах військового середовища. Такі уявлення не лише не сприяють повноцінному включенню жінок у військову сферу, а й ускладнюють їхню службу на рівні сприйняття, оцінки професійних якостей і взаємодії в колективі. Подолання цих бар'єрів є необхідною умовою для успішної реалізації військової реформи, орієнтованої на принципи інклюзивності, ефективності та демократичного управління.

Метою статті є аналіз практичних аспектів реалізації гендерної політики у ЗСУ, зокрема участі жінок у бойових підрозділах, механізмів захисту від дискримінації та програм підтримки військовослужбовиць.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Роль гендерної політики як ключового чинника модернізації Збройних Сил України є предметом активного міждисциплінарного дослідження в українській науковій спільноті. Значний внесок у розвиток теоретичних і прикладних засад гендерної рівності зробили такі дослідники, як О. Бандурко, О. Василіук, О. Войтенко, А. Жиденко, Н. Костенко, Т. Марценюк, О. Палій, А. Сороківська-Обіход, О. Суслана, Д. Смерницький, О. Стяжкіна, Н. Філіпенко, Д. Тінін, Л. Яворська та ін. У їхніх працях розглядаються питання гендерної інтеграції у секторі безпеки, участі жінок у військовій службі, подолання дискримінаційних практик, а також впливу патріархальних стереотипів на формування кадрової політики та суспільного сприйняття військової служби жінок. Водночас багато питань гендерної рівності ще залишилися невирішеними, зокрема подолання прихованої дискримінації, забезпечення рівного доступу до командних посад, створення безпечного середовища для жінок у війську, а також належне реагування на випадки сексуального насильства, що потребує подальших глибоких наукових розвідок.

Виклад основного матеріалу. У сучасному суспільстві, що переживає глибоку трансформацію у сфері прав людини, демократії та соціальної справедливості, питання подолання гендерних стереотипів набуває особливої актуальності. Гендерна рівність дедалі частіше розглядається не лише як етична норма, а як необхідна умова сталого розвитку, ефективного державного управління та безпекової політики. У цьому контексті критичне осмислення усталених уявлень про «традиційні» ролі жінок і чоловіків стає важливим інструментом для формування інклюзивного суспільства. Гендерні стереотипи мають суттєвий вплив на формування гендерної ідентичності та поведінкових моделей, оскільки вони визначають очікування суспільства щодо «прийнятних» рис, ролей і дій для чоловіків і жінок. Усвідомлення цієї проблеми є критично важливим, адже кожна особа — незалежно від статі — володіє унікальними психологічними характеристиками, здібностями та потенціалом, які не повинні обмежуватися соціальними шаблонами.

Розуміння балансу маскулінності та жіночності в психіці індивіда дає змогу як індивіду, так і суспільству в цілому підвищити продуктивність, зростання та гармонію в усіх сферах життя. Гендерні стереотипи, які є спрощеними, стійкими та емоційно насиченими уявленнями про чоловічу та жіночу поведінку та характеристики, пронизують різні аспекти людського існування, включаючи самосприйняття, міжособистісне спілкування та міжгрупову динаміку². Хоча ці уявлення можуть змінювати-

FUNDING

This research did not receive any specific grant from funding agencies in the public, commercial, or not-for-profit sectors.

DISCLAIMER

The funder had no role in the study design, data collection and analysis, decision to publish, or preparation of the manuscript.

CONTRIBUTORS

The authors contributed solely to the intellectual discussion underlying this paper, case-law exploration, writing and editing, and accept responsibility for the content and interpretation.

CREATIVE COMMONS 4.0 ATTRIBUTION INTERNATIONAL (CC_BY_4.0)

Ця стаття з відкритим доступом, поширена на умовах Ліцензії атрибуції Creative Commons (CC_BY_4.0), що дає змогу необмежено використовувати, поширювати й відтворювати на будь-якому носії за умови посилання на оригінального(-их) автора(-ів) та джерела.

Генеральної Асамблеї ООН № 34/180 від 18 грудня 1979 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_207#Text.

² Palagnyuk, M.M. (2015). Gender na problematika: vikliki suchasnosti [Gender issues: challenges of the present]. Humanitarnyi visnyk Zaporizkoi derzhavnoi inzhenernoi akademii - Humanitarian Bulletin of the Zaporizhzhya State Engineering Academy, 60, 73-83. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpvgvzdia_2015_60_8

Nataliia Filipenko,
Aleksandar Ivanović

MILITARY REFORM THROUGH THE LENS OF GENDER EQUALITY: THE UKRAINIAN EXPERIENCE

The article explores the role of gender policy as a strategic driver of institutional transformation and operational effectiveness within the Armed Forces of Ukraine (AFU) in the context of full-scale war. It offers a comprehensive analysis of the evolution of gender integration in the Ukrainian defense sector, tracing the trajectory from the initial regulatory reforms following the 2014 Russian aggression to the accelerated and systemic changes catalyzed by the 2022 invasion. Gender policy is examined not as a peripheral initiative but as a core component of defense modernization, resilience-building, and democratic civil-military relations. Special emphasis is placed on the implementation of institutional mechanisms aimed at ensuring gender equality and operational parity, including the expansion of women's access to combat and command roles, the development of gender-sensitive infrastructure (such as separate sanitation facilities, childcare spaces, and rest areas), the introduction of gender-responsive budgeting (GRB), and the establishment of formal mechanisms for preventing and responding to sexual harassment and gender-based violence. The article also presents a comparative analysis of gender integration models in the armed forces of Israel, Norway, Lithuania, the United States, and Canada, examining personnel policies, recruitment and retention strategies, NATO interoperability standards, and social protection frameworks. Through this lens, Ukraine's approach is shown to not only align with international norms and commitments—such as UNSCR 1325 and NATO's Gender Perspective—but also to contribute to the emergence of innovative practices that may inform global defense reform agendas. The study concludes that the meaningful participation of women in the military is not merely a matter of formal equality or human rights compliance, but a strategic asset that enhances the adaptability, legitimacy, and combat effectiveness of the security and defense sector.

Keywords: gender equality; gender stereotypes; gender policy; Armed Forces of Ukraine; military modernization; women in the military; gender integration; Resolution 1325; international experience; NATO; military reform; strategic resilience; armed forces of other countries; social dialogue, employment relations.

ся під впливом соціальних, економічних чи політичних чинників, процес трансформації зазвичай є поступовим і неоднорідним. Залучення жінок до збройних сил актуалізує дискусію щодо їхнього місця в армії, особливо в контексті стійких гендерних уявлень про роль жінки в суспільстві. Це викликає потребу в переосмисленні усталених моделей і формуванні стратегій, спрямованих на реалізацію принципу гендерної рівності у військовій сфері. Завдяки соціологічним дослідженням, що аналізують досвід жінок-військовослужбовиць, стало можливим ідентифікувати ключові типи гендерних стереотипів, які класифікують поведінку та діяльність відповідно до традиційних рольових моделей, закріплених за чоловіками та жінками.

Дослідження свідчать, що близько 57% жінок-військовослужбовиць у сфері військово-професійної діяльності демонструють схильність до внутрішньої підтримки гендерних стереотипів, які приписують їм вищі професійні якості порівняно з чоловіками. Ці стереотипи йдуть від переконання, що жінки в армії мають підвищений рівень конкурентоспроможності у сферах, які вимагають певних особистих якостей, таких як уважність, рішучість, стійкість, своєчасність, емпатія та інноваційне мислення³. Така тенденція є складним соціально-психологічним явищем, що поєднує як елементи самоствердження, так і вплив усталених уявлень про «жіночі» та «чоловічі» ролі у військовому середовищі. З одного боку, це може свідчити про прагнення жінок утвердити свою професійну значущість у традиційно маскулітному просторі, де їхній внесок часто недооцінюється або сприймається крізь призму упереджень. З іншого — така самооцінка може бути наслідком адаптації до очікувань суспільства, яке вимагає від жінок постійного доведення своєї компетентності, витривалості та лояльності. Цей феномен також вказує на складність процесу гендерної інтеграції у військову сферу, де жінки не лише стикаються із зовнішніми бар'єрами, а й внутрішньо засвоюють стереотипні моделі, які можуть впливати на їхню поведінку, кар'єрні орієнтири та взаємодію з колегами. У деяких випадках це призводить до гіперкомпенсації — коли жінки намагаються перевершити очікування, демонструючи надмірну професійну активність, щоб уникнути сумнівів у своїй спроможності. Водночас така динаміка відкриває важливе поле для подальших досліджень і корекції освітніх та кадрових політик. Вона підкреслює необхідність створення безпечного, інклюзивного середовища, де професійні якості оцінюються незалежно від статі, а гендерні стереотипи поступово втрачають свою нормативну силу. Формування гендерно чутливої культури в армії — це не лише питання рівності, а й передумова для ефективного функціонування військових структур у сучасному світі.

На думку дослідників⁴, залучення жінок до військової служби, попри стійкі гендерні стереотипи, які досі зберігаються в суспільній свідомості, позитивно впливає на загальну ефективність функціонування армії. За умови забезпечення рівного доступу до професійної підготовки, а також за відсутності упередженого ставлення, жінки демонструють таку саму здатність до виконання службових обов'язків, як і чоловіки, досягаючи високих результатів у різних сферах військової діяльності. Це спостереження підкреслює необхідність диференційованого підходу до відбору кандидатів на військову службу, який має базуватися не на статі, а на ін-

³ Hrytsai, I.O. (2016). Problema hendernoho balansu u natsionalnykh zbroynykh sylakh: teoretyko-prykladnyi aspekt [The problem of gender balance in the national armed forces: theoretical and applied aspect]. *Naukovyi visnyk publichnoho ta pryvatnoho prava - Scientific Bulletin of Public and Private Law*, 5, 3-8. URL: <http://nvppp.in.ua/vip/2016/5/3.pdf>

⁴ Див. докладніше: Сороківська-Обіход А. Імплементация Резолюції ради безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» в законодавство України за досвідом Збройних Сил України. Гендерна політика в умовах воєнного стану: правовий вимір [The implementation of UN Security Council Resolution 1325 'Women, Peace and Security' into Ukrainian legislation, drawing on the experience of the Armed Forces of Ukraine. Gender policy under martial law: the legal dimension]: збірник тез доповідей міжнародної науково-практичної конференції 15 червня 2023 р. Науково-дослідний інститут публічного права. Одеса : Видавництво «Юридика», 2023. С. 260–265.; Тінін Д.Г. (2023) Деякі аспекти гендерної рівності у воєнний час: як війна змінює роль жінок у суспільстві [Some aspects of gender equality in times of war: how war changes the role of women in society]. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. Серія ПРАВО. С. 432–437.

Nataliia Filipenko,
Aleksandar Ivanović

MILITÄRREFORM UNTER DEM ASPEKT DER GESCHLECHTERGLEICHSTELLUNG: DIE UKRAINISCHE ERFAHRUNG

Zusammenfassung. Der Artikel untersucht die Rolle der Geschlechterpolitik als Schlüsselfaktor für die Modernisierung der Streitkräfte der Ukraine unter den Bedingungen eines umfassenden Krieges. Es wird die Entwicklung der Ansätze zur Geschlechterintegration im Verteidigungssektor analysiert, angefangen bei den rechtlichen Änderungen nach 2014 bis hin zu den tiefgreifenden Transformationen, die durch den Krieg von 2022 ausgelöst wurden. Besonderes Augenmerk wird auf die Einführung institutioneller Mechanismen zur Gewährleistung der Geschlechtergleichstellung gelegt: die Erweiterung des Zugangs von Frauen zu Kampfposten, die Schaffung einer Unterstützungsinfrastruktur für Soldatinnen, die Einführung von Gender-Budgeting sowie Mechanismen zur Bekämpfung sexueller Gewalt. Der Artikel enthält zudem eine vergleichende Analyse der Erfahrungen mit der Einbindung von Frauen in die Streitkräfte anderer Staaten – insbesondere Israels, Norwegens, Litauens, der USA und Kanadas – mit Schwerpunkt auf Modellen der Geschlechterintegration, Personalpolitik, NATO-Standards und sozialen Garantien. Es wird gezeigt, dass der ukrainische Ansatz zur geschlechtsspezifischen Transformation der Streitkräfte nicht nur internationalen Standards entspricht, sondern auch neue Praktiken hervorbringt, die auf globaler Ebene anerkannt werden. Es wird der Schluss gezogen, dass die Beteiligung von Frauen im militärischen Bereich nicht nur eine Frage der Menschenrechte ist, sondern auch ein Faktor für strategische Effizienz, Nachhaltigkeit und Modernisierung des Sicherheits- und Verteidigungssektors.

Schlüsselwörter: Gleichstellung der Geschlechter; Geschlechterstereotypen; Gleichstellungspolitik; Streitkräfte der Ukraine; Modernisierung der Streitkräfte; Frauen im Militär; Gender-Integration; Resolution 1325; internationale Erfahrungen; NATO; Militärreform; strategische Stabilität; Streitkräfte anderer Staaten, sozialer Dialog, Arbeitsbeziehungen.

дивідуальних здібностях, мотивації та професійній придатності. Адже не всі чоловіки мають схильність або достатній рівень підготовки для ефективного виконання військових завдань, так само як і не всі жінки. Відтак, гендерно нейтральні критерії відбору дозволяють формувати більш збалансовані, компетентні та функціонально ефективні підрозділи.

У контексті трансформації характеру сучасних воєн, де дедалі більшу роль відіграють технології, інформаційна безпека, стратегічне планування та психологічна стійкість, фізична сила втрачає своє домінуюче значення. Це, своєю чергою, зменшує релевантність статі як визначального чинника при розподілі ролей у Збройних Силах. Натомість зростає потреба у різноманітності компетенцій, гнучкості мислення та здатності до міждисциплінарної взаємодії – як серед чоловіків, так і серед жінок. Переосмислення традиційних уявлень про роль жінки у військовій сфері є не лише соціально справедливим, а й стратегічно доцільним кроком, що відповідає викликам сучасної безпеки та оборони. Фемінізація збройних сил відображає глибші соціальні трансформації, які засвідчують зростання ролі жінок у забезпеченні національної та міжнародної безпеки. Їхній внесок у військову справу є не лише символом рівності, а й практичним чинником, що впливає на якість командування, згуртованість підрозділів та успішність військових кампаній. Ефективність армії значною мірою залежить від того, наскільки жінки-військовослужбовиці мають змогу реалізувати свій професійний потенціал, бути залученими до ухвалення рішень і брати участь у виконанні загальної місії⁵.

Забезпечення гендерної рівності є фундаментальним принципом сучасного демократичного суспільства, що визнається як на міжнародному, так і на національному рівнях. Одним із ключових міжнародних документів у цій сфері є Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (CEDAW). Відповідно до статті 1 Конвенції, дискримінацією щодо жінок вважається «будь-яке розрізнення, виключення чи обмеження за ознакою статі, яке має на меті або наслідком порушення або скасування визнання, користування чи здійснення жінками, незалежно від їхнього сімейного стану, на основі рівності чоловіків і жінок, прав людини і основних свобод у політичній, економічній, соціальній, культурній, громадській або будь-якій іншій сфері»⁶. Цей документ покладає на держави-учасниці обов'язок вживати всіх належних заходів для усунення дискримінації, включаючи перегляд законодавства, впровадження політик рівності та забезпечення ефективних механізмів захисту прав жінок.

На національному рівні принцип гендерної рівності закріплено в Конституції України, де у статті 24 зазначено: «Громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом. Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі...»⁷. Це положення створює правову основу для недопущення дискримінації за статевою ознакою в усіх сферах суспільного життя, включаючи сектор безпеки та оборони.

Крім того, Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» (2005 р.) конкретизує механізми реалізації цього принципу. У статті 1 закону визначено, що гендерна рівність – це «рівний правовий статус жінок і чоловіків та рівні можливості для його реалізації, що дає змогу особам обох статей брати рівну участь в

⁵ Путівник гендерної інтеграції у Збройних силах України [Guide to Gender Mainstreaming in the Armed Forces of Ukraine]. URL: https://www.osce.org/files/f/documents/4/8/479044_0.pdf

⁶ Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women (CEDAW) / Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, прийнята резолюцією Генеральної Асамблеї ООН № 34/180 від 18 грудня 1979 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_207#Text.

⁷ Конституція України [The Constitution of Ukraine]: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р.: із змінами і допов. станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/constitution>

Nataliia Filipenko,
Aleksandar Ivanović

**LA RÉFORME MILITAIRE
À TRAVERS LE PRISME
DE L'ÉGALITÉ DES SEXES :
L'EXPÉRIENCE UKRAINIENNE**

Résumé. Cet article examine le rôle de la politique d'égalité des sexes comme facteur clé de la modernisation des forces armées ukrainiennes dans le contexte d'une guerre de grande ampleur. L'évolution des approches d'intégration des femmes dans le secteur de la défense est analysée, depuis les changements réglementaires et juridiques intervenus après 2014 jusqu'aux profondes transformations induites par la guerre de 2022. Une attention particulière est portée à la mise en œuvre de mécanismes institutionnels visant à garantir l'égalité des sexes : élargissement de l'accès des femmes aux postes de combat, création d'une infrastructure de soutien pour les femmes militaires, introduction d'une budgétisation sensible au genre et de mécanismes de lutte contre les violences sexuelles. L'article présente également une analyse comparative de l'expérience d'intégration des femmes dans les forces armées d'autres États – notamment Israël, la Norvège, la Lituanie, les États-Unis et le Canada – en mettant l'accent sur les modèles d'intégration des femmes, les politiques de personnel, les normes de l'OTAN et les garanties sociales. Il est démontré que l'approche ukrainienne de la transformation de l'égalité des sexes au sein des forces armées ukrainiennes répond non seulement aux normes internationales, mais instaure également de nouvelles pratiques reconnues à l'échelle mondiale. Il est donc conclu que la participation des femmes dans l'armée n'est pas seulement une question de droits de l'homme, mais aussi un facteur d'efficacité stratégique, de durabilité et de modernisation du secteur de la sécurité et de la défense.

Mots-clés : Égalité des sexes ; stéréotypes de genre ; politique de genre ; Forces armées ukrainiennes ; modernisation de l'armée ; femmes dans l'armée ; intégration des genres ; Résolution 1325 ; expérience internationale ; OTAN ; réforme militaire ; durabilité stratégique ; forces armées d'autres États ; dialogue social ; relations de travail.

усіх сферах життєдіяльності суспільства⁸. Закон передбачає обов'язок органів державної влади, зокрема у сфері оборони, забезпечувати рівний доступ жінок і чоловіків до професійної діяльності, просування по службі, освіти, а також до участі у прийнятті рішень.

На основі аналізу численних історико-прикладних досліджень⁹ можна стверджувати, що проблематика участі жінок у збройних силах та забезпечення їхньої гендерної рівності посідає важливе місце в науковому дискурсі. Упродовж останніх десятиліть дедалі більше держав демонструють послідовні зусилля щодо інтеграції жінок до військової сфери, формуючи ефективні моделі, засновані на принципах рівного доступу до військових посад, спеціальностей, можливостей професійного зростання та участі у прийнятті стратегічних рішень. Такий підхід активно реалізується в низці країн, зокрема в Ізраїлі, Норвегії, США, Великій Британії, Франції, Швеції, Німеччині, Канаді, Австралії, Литві, Нідерландах, Фінляндії, Італії, Південній Кореї, Індії, Південно-Африканській Республіці та інших.

Наприклад, ізраїльська модель гендерної інтеграції у збройні сили вважається однією з найрозвиненіших у світі. Жінки в Ізраїлі проходять обов'язкову строкову військову службу нарівні з чоловіками, зазвичай протягом 24 місяців, і становлять близько 50% призовного контингенту. Вони мають доступ до понад 90% військових посад, включаючи бойові, командні, технічні та розвідувальні підрозділи. У ЦАХАЛі жінки служать як снайперки, операторки безпілотних літальних апаратів, інструкторки, офіцерки розвідки, пілотеси, а також командирки бойових підрозділів¹⁰. Історично участь жінок у військовій службі в Ізраїлі бере початок ще з часів війни за незалежність 1948 року, коли жінки брали активну участь у бойових діях. З того часу їхня роль поступово розширювалася, а законодавчі та інституційні зміни сприяли формуванню умов для повноцінної служби. У 2000-х роках було ухвалено низку рішень, які відкрили жінкам шлях до бойових частин, зокрема до змішаних батальйонів, таких як «Каракаль», «Лев леванон» та «Бардалес», де жінки служать на рівних із чоловіками. Попри високий рівень формальної рівності, жінки в армії Ізраїлю продовжують стикатися з низкою викликів, зокрема пов'язаних із поєднанням військової служби та материнства, просуванням на вищі командні посади, а також подоланням стереотипів у традиційно «чоловічих» військових спеціальностях. Проте держава активно впроваджує політики підтримки, включаючи гендерно чутливе планування, адаптацію інфраструктури, створення умов для служби жінок-матерів та механізми запобігання сексуальним домаганням. Але ізраїльський досвід демонструє, що системна інтеграція жінок у збройні сили можлива за умов політичної волі, нормативної підтримки та практичної адаптації військової структури до принципів гендерної рівності.

На зазначають дослідники, які спеціалізуються на цій проблематиці¹¹, гендерна рівність у Південноатлантичному союзі (НАТО) розглядається як стратегічний пріоритет, що пронизує всі аспекти діяльності

⁸ Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків [On ensuring equal rights and opportunities for women and men]: Закон України від 8 вересня 2005 р. № 2866-IV. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/2866-iv-3177>

⁹ Див. докладніше: Жиденко А. Жінки у різних арміях світу: досягнення та виклики [Women in the world's armed forces: achievements and challenges]. Вікна. 2024. 24 грудня. URL: <https://vikna.tv/dlia-tebe/novyny-ukrayiny/zhinky-u-riznyh-armiyah-svitu-dosyagnennya-ta-vyklyky>; Жінки в конфлікті: роль жінок у процесах війни та миру [Women in conflict: the role of women in war and peace processes]. Lviv Herald. 2025. 17 квітня. URL: <https://www.lvivherald.com/uk/post/zhinky-v-konflikti-rol-zyh-zhynok-u-protsah-voiny-ta-miryu>; Призов жінок до армії в Європі: які країни і чому змінюють військову службу [Conscription of Women into the Military in Europe: Which Countries Are Changing Military Service and Why] // НВ / BBC. 2025. 20 листопада. URL: <https://nv.ua/ukr/world/countries/prizov-zhinok-do-armiji-v-yevropi-yaki-krajini-i-chomu-zminyuyut-viyskovu-službu-50562364.html> та ін.

¹⁰ Грицанюк В. В. Жінки в системі національної безпеки Ізраїлю: шлях до гендерної рівності [Women in Israel's National Security System: The Path to Gender Equality]. Суспільство та національні інтереси. 2025. № 11 (19). С. 569–577. URL: <https://sci.lubgd.edu.ua/jspui/handle/123456789/16747>

¹¹ Жиденко А. Жінки у різних арміях світу: досягнення та виклики [Women in the World's Armies: Achievements and Challenges]. Вікна. 2024. URL: <https://vikna.tv/dlia-tebe/novyny-ukrayiny/zhinky-u-riznyh-armiyah-svitu-dosyagnennya-ta-vyklyky>

Nataliia Filipenko,
Aleksandar Ivanović

REFORMA WOJSKOWA W KONTEKŚCIE RÓWNOŚCI PŁCI: DOŚWIADCZENIA UKRAIŃSKIE

Streszczenie. W artykule przeanalizowano rolę polityki równości płci jako kluczowego czynnika modernizacji Sił Zbrojnych Ukrainy w warunkach wojny na pełną skalę. Przeanalizowano ewolucję podejść do integracji płciowej w sektorze obronnym, począwszy od zmian normatywno-prawnych po 2014 roku, aż po głębokie transformacje spowodowane wojną w 2022 roku. Szczególną uwagę poświęcono wdrażaniu instytucjonalnych mechanizmów zapewnienia równości płci: rozszerzeniu dostępu kobiet do stanowisk bojowych, tworzeniu infrastruktury wsparcia dla kobiet w służbie wojskowej, wprowadzeniu budżetowania z uwzględnieniem kwestii płci oraz mechanizmów przeciwdziałania przemocy seksualnej. W artykule przedstawiono również analizę porównawczą doświadczeń związanych z włączaniem kobiet do sił zbrojnych innych państw – w szczególności Izraela, Norwegii, Litwy, Stanów Zjednoczonych i Kanady – z naciskiem na modele integracji płciowej, politykę kadrową, standardy NATO oraz gwarancje socjalne. Wykazano, że ukraińskie podejście do transformacji płciowej Sił Zbrojnych Ukrainy nie tylko odpowiada międzynarodowym standardom, ale także kształtuje nowe praktyki, które są uznawane na poziomie globalnym. Stwierdzono, że udział kobiet w sferze wojskowej jest nie tylko kwestią praw człowieka, ale także czynnikiem strategicznej skuteczności, stabilności i modernizacji sektora bezpieczeństwa i obrony.

Słowa kluczowe: równość płci; stereotypy płciowe; polityka równości płci; Siły Zbrojne Ukrainy; modernizacja wojska; kobiety w wojsku; integracja płciowa; rezolucja nr 1325; doświadczenia międzynarodowe; NATO; reforma wojskowa; stabilność strategiczna; siły zbrojne innych państw, dialog społeczny, stosunki pracy.

Альянс – від оперативного планування до миротворчих місій. НАТО послідовно інтегрує гендерну перспективу в оборонну політику, визнаючи, що участь жінок у секторі безпеки є не лише питанням прав людини, а й чинником оперативної ефективності. У 2024 році було оновлено ключовий документ – «Політика НАТО щодо жінок, миру та безпеки» (NATO Policy on Women, Peace and Security), яка закріплює зобов'язання Альянсу щодо реалізації порядку денного Резолюції 1325 Ради Безпеки ООН та пов'язаних із нею рішень¹². Ця політика передбачає інтеграцію гендерної перспективи у всі рівні військового планування, оперативного командування, навчання, підготовки персоналу та оцінки місій. Особлива увага приділяється участі жінок у миротворчих операціях, де їхня присутність сприяє ефективнішій комунікації з місцевим населенням, зменшенню ризиків сексуального насильства та підвищенню довіри до міжнародних сил. У Стратегічній концепції НАТО 2022 року також наголошено, що гендерна рівність є наскрізним принципом у виконанні основних завдань Альянсу – стримування, оборони, управління кризами та кооперативної безпеки¹³. Для реалізації цих цілей НАТО створило мережу радників з гендерних питань (GENADs), які працюють у штабах і на місцях розгортання сил, а також впроваджує План дій з виконання політики НАТО/ЄАПР щодо жінок, миру та безпеки на 2021–2025 роки, що включає конкретні індикатори, механізми моніторингу та звітності¹⁴.

У країнах Балтійського та Північного регіонів, наприклад у Норвегії, з 2015 року військова служба є обов'язковою для всіх громадян, незалежно від статі. Жінки проходять службу у змішаних підрозділах, проживають у спільних казармах, тренуються разом із чоловіками. Норвезька армія активно впроваджує гендерно чутливі стандарти, включаючи заходи протидії сексуальним домаганням, психологічну підтримку та рівний доступ до командних посад.

У Фінляндії жінки мають повний доступ до військової служби, і держава активно підтримує їхню участь через гендерно чутливу політику та рівні можливості кар'єрного зростання. Військова служба для жінок у Фінляндії є добровільною, однак з кожним роком спостерігається стабільне зростання кількості охочих вступити до лав Збройних сил. З моменту запровадження добровільної служби для жінок у 1995 році понад 10000 фінок пройшли військову підготовку, і ця цифра продовжує зростати. Жінки можуть обіймати будь-які посади – від технічних і медичних до командних і бойових, включаючи службу в сухопутних військах, ВПС, ВМС та прикордонній охороні. Фінські Збройні сили приділяють особливу увагу створенню інклюзивного середовища, в якому жінки мають рівний доступ до ресурсів, навчання, військової освіти та можливостей просування по службі. У навчальних програмах враховуються гендерні аспекти, а інструктори проходять спеціальну підготовку з питань гендерної чутливості. Також діють чіткі механізми запобігання дискримінації та сексуальним домаганням, що сприяє безпечному середовищу для всіх військовослужбовців. Згідно з офіційними даними Міністерства оборони Фінляндії¹⁵, жінки, які проходять службу, демонструють високий рівень мотивації, дисципліни та професійної підготовки, а їхня участь розглядається як важливий чинник зміцнення обороноздатності країни. У 2021 році було також ухвалено рішення про розширення інформаційних кампаній, спрямованих на залучення більшої кількості жінок до військової служби, зокрема через шкільні програми, соціальні медіа та партнерство з громадськими організаціями.

¹² NATO Policy on Women, Peace and Security. NATO. 2024. URL: <https://www.nato.int/en/about-us/official-texts-and-resources/official-texts/2024/07/10/nato-policy-on-women-peace-and-security-2024>.

¹³ Women, Peace and Security // NATO Topics. NATO. URL: <https://www.nato.int/en/what-we-do/wider-activities/women-peace-and-security>.

¹⁴ Action Plan for the Implementation of the NATO/EAPC Policy on Women, Peace and Security 2021–2025. NATO. 2021. URL: <https://www.nato.int/en/about-us/official-texts-and-resources/official-texts/2021/10/21/action-plan-for-the-implementation-of-the-natoeapc-policy-on-women-peace-and-security-2021-2025>

¹⁵ Women in voluntary military service // Finnish Defence Forces. URL: <https://puolustusvoimat.fi/en/women-in-military-service>.

У Литві жінки мають рівні права на військову службу, що закріплено в національному законодавстві та реалізується через активну участь у Збройних силах, включаючи міжнародні місії. Литовська Республіка, яка, як і Україна, перебуває в умовах підвищеної безпекової напруги, демонструє послідовну політику гендерної інтеграції у секторі оборони. Жінки вільно вступають до Національних збройних сил Литви (*Lietuvos kariuomenė*), проходять службу у всіх видах військ, включаючи сухопутні, повітряні та військово-морські сили, а також беруть участь у міжнародних операціях під егідою НАТО, ЄС та ООН¹⁶. Законодавство Литви гарантує рівний доступ жінок і чоловіків до військових навчальних закладів, посад, звань і кар'єрного просування. Зокрема, у 2016 році було внесено зміни до Закону про військову службу, які закріпили принцип добровільної служби для жінок на тих самих умовах, що й для чоловіків. Жінки можуть проходити як строкову, так і професійну військову службу, а також навчатися у Військовій академії Литви. Міністерство національної оборони Литви активно підтримує гендерну рівність через інформаційні кампанії, програми наставництва, а також створення безпечного середовища для жінок-військовослужбовиць¹⁷. У структурі збройних сил діють спеціальні підрозділи, відповідальні за дотримання принципів рівності та запобігання дискримінації. Жінки обіймають командні посади, слугують у бойових підрозділах, а також виконують завдання в кібербезпеці, логістиці та військовій медицині.

Європейські країни, зокрема Швеція й Федеративна Республіка Німеччина, дозволяють жінкам повний доступ до всіх військових спеціальностей, включаючи командні, технічні та бойові посади. Обидві країни демонструють послідовну політику гендерної інтеграції у збройні сили, орієнтовану на рівність можливостей, професійний розвиток та інституційну підтримку. У Швеції військова служба є добровільною як для чоловіків, так і для жінок, однак держава активно заохочує жінок до вступу в армію. Це досягається через масштабні інформаційні кампанії, спрямовані на подолання гендерних стереотипів, а також через систему соціальних гарантій, що включає рівний доступ до військової освіти, гнучкі умови служби, підтримку під час вагітності та післяпологового періоду. Жінки проходять підготовку та службу у всіх видах Збройних сил Швеції, включаючи ВПС, ВМС та сухопутні війська. Наприклад, у бойових підрозділах, таких як механізовані бригади або підрозділи спеціального призначення, жінки служать на рівних із чоловіками, виконуючи завдання з охорони кордонів, участі в міжнародних миротворчих місіях та реагування на кризові ситуації. У Німеччині після рішення Федерального конституційного суду 2001 року, яке зобов'язало Бундесвер відкрити жінкам доступ до всіх військових посад, було здійснено масштабну реформу кадрової політики. Сьогодні жінки служать у Бундесвері на рівних умовах із чоловіками, обіймаючи посади офіцерок, інженерок, пілотес, командирок підрозділів та аналітиків у сфері кібербезпеки. Вони беруть активну участь у міжнародних операціях під егідою НАТО, ЄС та ООН, зокрема в місіях у Малі, Косово, Афганістані та Лівані. Для підтримки гендерної рівності в армії Німеччини діє інституція уповноваженої з питань рівноправ'я, яка контролює дотримання прав жінок-військовослужбовиць, а також реалізуються програми менторства, професійного розвитку та запобігання дискримінації¹⁸.

Франція має одну з найвищих часток жінок у збройних силах Європи, і хоча деякі обмеження ще зберігаються, держава активно впроваджує політику гендерної рівності у військовій сфері. Станом на 2025 рік, жінки становлять понад 22% особового складу Збройних сил Франції, що є одним із найвищих показників у Європі¹⁹. Вони проходять службу у всіх основних видах військ – сухопутних силах, військово-повітряних силах, медичних підрозділах, а також у жандармерії та структурах стратегічного командування. Жінки обіймають посади офіцерок, пілотес, інженерок, медичних працівниць, аналітиків і командирок підрозділів. Попри високий рівень інтеграції, деякі обмеження все ще зберігаються. Зокрема, жінки не мають повного доступу до служби у морській піхоті, екіпажах підводних човнів та Французькому іноземному легіоні, хоча ці обмеження поступово переглядаються. Міністерство збройних сил Франції активно працює над усуненням структурних бар'єрів, впроваджуючи гендерно нейтральні стандарти фізичної та професійної підготовки, а також розширюючи програми підтримки жінок у військовій кар'єрі. У 2024 році було оновлено «План дій з питань гендерної рівності та змішаності», який передбачає створення мережі референтів з питань рівності, впровадження гендерного аудиту, а також посилення інституційної підтримки жінок у війську. Крім того, Франція отримала нагороду «*Egalité professionnelle femmes-hommes*» за досягнення у сфері професійної рівності у державному секторі оборони²⁰.

¹⁶ Gender equality in the Lithuanian Armed Forces // Ministry of National Defence of the Republic of Lithuania. URL: <https://kam.lt/en>.

¹⁷ Ministry of National Defence of the Republic of Lithuania. (n.d.). Gender equality in the Lithuanian Armed Forces. Retrieved December 30, 2025. URL: <https://kam.lt/en>.

¹⁸ Див. докладніше: Sicherheitspolitik und Bundeswehr brauchen mehr Frauen // Bundesministerium der Verteidigung, 2023. URL: <https://www.bmvg.de/de/sicherheitspolitik-und-bundeswehr-brauchen-mehr-frauen-562862>; Bundesministerium der Verteidigung. (2023). Sicherheitspolitik und Bundeswehr brauchen mehr Frauen. Retrieved December 30, 2025, URL: <https://www.bmvg.de/de/sicherheitspolitik-und-bundeswehr-brauchen-mehr-frauen-562862> та ін.

¹⁹ Ministère des Armées. (2025). Les femmes dans les armées : une longue histoire. Retrieved December 30, 2025, URL: <https://www.defense.gouv.fr/actualites/femmes-armees-longue-histoire>

²⁰ Ministère des Armées. (2024). Mixité et égalité au ministère des Armées. Retrieved December 30, 2025, URL: <https://www.defense.gouv.fr/sga/actualites/catherine-bourdes-ministere-armees-lun-taux-feminisation-du-personnel-militaire-plus-eleves-du>

У Нідерландах жінки мають повний доступ до військової служби з 1980-х років, а з 2022 року уряд зробив крок до формального прирівнювання їх до чоловіків у питанні оборонного обов'язку. Збройні сили Нідерландів (Koninklijke Landmacht) ще з 1980-х років відкрили всі військові спеціальності для жінок, включаючи бойові, технічні та командні посади²¹. Жінки служать у сухопутних військах, ВМС, ВПС, військовій поліції та кіберпідрозділах. У 2022 році уряд країни оголосив про намір запровадити обов'язкову військову реєстрацію для жінок, що стало важливим кроком до повної гендерної рівності в оборонному секторі. Це рішення означає, що жінки, як і чоловіки, підлягатимуть реєстрації у військовому реєстрі після досягнення повноліття, хоча сама служба залишається добровільною²². Нідерландські Збройні сили активно реалізують політику «diversity & inclusion», яка охоплює низку ініціатив, спрямованих на створення інклюзивного середовища. Серед них – гендерно чутливе навчання для командного складу, програми менторства для жінок-військовослужбовиць, а також адаптація умов служби для жінок із дітьми, включаючи гнучкий графік, доступ до дитячих садків та підтримку під час вагітності. У 2023 році Міністерство оборони Нідерландів також підтримало дослідження про вплив маскулінної культури на становище жінок у війську, визнавши потребу в подоланні стереотипів і зміцненні рівноправ'я²³.

У Великій Британії процес інтеграції жінок у збройні сили має тривалу історію та досягнув повної відкритості бойових посад у XXI столітті. Починаючи з 1990-х років, Міністерство оборони Великої Британії поступово розширювало можливості для жінок у військовій службі. У 2013 році жінкам було офіційно дозволено служити на підводних човнах Королівського флоту – це стало історичним кроком, оскільки раніше ця сфера вважалася виключно чоловічою через складні умови служби. У 2016 році уряд Великої Британії ухвалив рішення про відкриття всіх бойових посад для жінок, включаючи службу в піхоті, бронетанкових підрозділах та спеціальних силах. Сьогодні жінки служать у всіх видах Збройних сил Великої Британії – у сухопутних військах, Королівських ВПС, Королівському флоту та Королівській морській піхоті. Вони командують бойовими кораблями, літаками, танковими підрозділами, а також беруть участь у міжнародних миротворчих та стабілізаційних місіях під егідою НАТО, ООН та ЄС. Зокрема, жінки-військовослужбовиці були задіяні в операціях у Афганістані, Іраку, на Балканах та в Африці. Міністерство оборони Великої Британії впроваджує політику «Inclusive Defence», яка передбачає гендерно чутливе лідерство, рівний доступ до кар'єрного зростання, менторські програми, а також підтримку жінок у поєднанні військової служби з материнством²⁴. У 2021 році було створено спеціальну групу з питань гендерної рівності, яка координує заходи з подолання бар'єрів та забезпечення безпечного середовища для всіх військовослужбовців.

Досвід Північної Америки свідчить, що у США та Канаді жінки не лише мають повний доступ до військових посад, а й активно залучаються до командування, спецоперацій і формування гендерно чутливої культури в армії. Так, у Сполучених Штатах Америки з 2016 року жінки офіційно отримали доступ до всіх бойових спеціальностей, включаючи морську піхоту, танкові війська, спецпризначення та підрозділи сухопутних сил. Вони мають право служити на передовій, брати участь у бойових діях, очолювати бойові частини та проходити підготовку в елітних військових академіях. Армія США реалізує систему моніторингу гендерної рівності, яка включає звітність, навчання, а також політику нульової толерантності до дискримінації. Зокрема, кожен військовослужбовець зобов'язаний декларувати татуювання, що можуть містити мову ворожнечі або дискримінаційний зміст²⁵.

У Канаді жінки служать у Збройних силах з початку XX століття, а з 1989 року мають повний доступ до всіх військових спеціальностей, включаючи бойові. Канада стала однією з перших країн, яка відкрила жінкам шлях до військових підрозділів спеціального призначення. У 2021 році генерал-лейтенант Дженні Каріган (Jennie Carignan) стала першою жінкою, яка очолила Командування сухопутних військ Канади, що стало знаковим кроком у просуванні жінок на вищі командні посади²⁶. Канадські Збройні сили впровадили політику «інклюзивного лідерства», яка передбачає обов'язкове навчання з питань гендерної рівності для всіх командирів, використання Gender-Based Analysis Plus (GBA+) у плануванні операцій, а також створення безпечного середовища для жінок-військовослужбовиць. До 2026 року Канада планує, щоб кожен четвертий військовослужбовець був жінкою, що відображає амбітну мету щодо збільшення їхньої присутності у війську²⁷.

²¹ Nederland verlengt actieplan voor belang vrouwen wereldwijd // Ministerie van Defensie. 20.02.2025. URL: <https://www.defensie.nl/actueel/nieuws/2025/02/20/nederland-verlengt-actieplan-voor-belang-vrouwen-wereldwijd>.

²² Bosch hoopt met onderzoek positie van vrouwelijke militair te verbeteren // Defensie.nl. 23.06.2023. URL: <https://www.defensie.nl/actueel/nieuws/2023/06/23/bosch-hoopt-met-onderzoek-positie-van-vrouwelijke-militair-te-verbeteren>.

²³ Onderzoek: integratie van vrouwen in krijgsmacht verliep stroef // Defensie.nl. 06.06.2024. URL: <https://www.defensie.nl/actueel/nieuws/2024/06/06/onderzoek-integratie-van-vrouwen-in-krijgsmacht-verliep-stroef>.

²⁴ Women in the Armed Forces: Progress and Next Steps // Ministry of Defence UK. URL: <https://www.gov.uk/government/publications/women-in-the-armed-forces-progress-and-next-steps>.

²⁵ Army outlines gender integration implementation plan // U.S. Army. 11.03.2016. URL: https://www.army.mil/article/163980/Army_outlines_gender_integration_implementation_plan.

²⁶ Women in the Canadian Armed Forces // Canada.ca. URL: <https://www.canada.ca/en/departement-national-defence/services/women-in-the-forces.html>.

²⁷ Statistics of women in the Canadian Armed Forces // Canada.ca. URL: <https://www.canada.ca/en/departement-national-defence/services/women-in-the-forces/statistics.html>.

Досвід країн-членів НАТО та інших демократичних держав засвідчує, що ефективна інтеграція жінок у сектор безпеки можлива за умов послідовної державної політики, нормативної підтримки та інституційної відкритості. Розширення доступу жінок до військових посад, впровадження гендерно чутливих стандартів підготовки, а також створення безпечного та інклюзивного середовища стали ключовими чинниками трансформації збройних сил у багатьох країнах. На цьому тлі особливої актуальності набуває аналіз українського контексту – з огляду на тривалий збройний конфлікт, масштабну мобілізацію та зростання ролі жінок у забезпеченні національної безпеки. Збройні сили України, проходячи шлях реформ і адаптації до стандартів НАТО, також демонструють поступ у напрямі гендерної інтеграції, хоча цей процес має свої особливості, виклики та досягнення.

Характерною ознакою сучасного етапу розвитку Збройних Сил України є послідовне впровадження державної гендерної політики, що відповідає європейським стандартам та зобов'язанням України в межах міжнародних ініціатив. Гендерна політика у ЗСУ є ключовим елементом реформування сектору безпеки, спрямованим на забезпечення рівних прав, доступу до посад та умов служби для військовослужбовців незалежно від статі. Її розвиток відбувається у рамках євроатлантичної інтеграції, з урахуванням міжнародних стандартів. У жовтні 2000 року Організація Об'єднаних Націй ухвалила Резолюцію «Жінки, мир, безпека» – цей документ наголошує на важливій ролі жінок у запобіганні і врегулюванні конфліктів та в розбудові миру. Резолюція 1325 «Жінки, мир, безпека»²⁸ є однією з найбільш важливих документів Ради безпеки ООН у сфері політики безпеки. Саме це документ закликає держави-члени забезпечити більш активну участь жінок на всіх рівнях прийняття рішень в національних, регіональних і міжнародних інститутах, у механізмах запобігання, управління та вирішення конфліктів. Резолюція стала інституційною рамкою для інтеграції жінок до безпекового сектору²⁹. Ця політика спрямована на створення безпечного, справедливого та інклюзивного середовища, у якому кожен військовослужбовець – незалежно від статі – має рівні можливості для професійного зростання, служіння державі та реалізації власного потенціалу в умовах взаємної поваги та підтримки³⁰. Починаючи з 2016 року, Україна впроваджує Національний план дій щодо реалізації цієї резолюції, який передбачає активну участь жінок у процесі прийняття рішень, миротворчій діяльності та обороні держави. У 2018 р. Верховна Рада ухвалила Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків під час проходження військової служби у Збройних Силах України та інших військових формуваннях». Завдяки цим змінам жінкам стали доступні такі бойові професії у війську, як гранатометниця, снайперка, артилеристка та інші. Раніше жінки могли претендувати переважно на небойові професії – зв'язківець наприклад. На сьогодні жінки командують підрозділами, у тому числі і ті які виконують бойові завдання.

Станом на 2019 рік жінки складали приблизно 15% особового складу Збройних сил України, переважно виконуючи функції у медичних, адміністративних і технічних підрозділах. Важливим етапом у трансформації гендерної політики стало ухвалення у 2021 році Національного плану дій з реалізації Резолюції 1325, який уперше в регіональному контексті закріпив принцип гендерної рівності як невід'ємну складову національної безпеки. Втім, справжнім каталізатором змін стало повномасштабне вторгнення Російської Федерації у 2022 році: в умовах широкої мобілізації та гострої нестачі людських ресурсів стало очевидно, що здатність до ефективної оборони визначається не статеву належністю, а рівнем підготовки, мотивації та фаховості. Це розуміння було офіційно визнане й закріплене в державній політиці. На початку 2022 року Міністерство оборони України офіційно дозволило жінкам проходити службу в усіх видах військових формувань – від підрозділів спеціального призначення, артилерії, танкових військ і авіації до морської піхоти, десанту та радіоелектронної боротьби³¹. Зараз гендерна належність не є обмежувальним чинником: вирішальне значення мають виключно рівень професійної підготовки та бойова спроможність. Такий підхід є показовим навіть у порівнянні з окремими країнами НАТО, де жінки досі не мають повного доступу до всіх бойових підрозділів. Станом на 1 січня 2025 року у Збройних силах України (ЗСУ) військову службу проходять понад 70 тисяч жінок, 5 500 з яких служать на передовій³². З 2023 року в українському законодавстві термін «бо-

²⁸ Security Council Resolution 1325 (2000) on Women, Peace and Security. *United Nations*. 31 October 2000. URL: [https://undocs.org/S/RES/1325\(2000\)](https://undocs.org/S/RES/1325(2000)).

²⁹ Інтеграція гендерних перспектив та роль жінок у Збройних Силах України [Integration of gender perspectives and the role of women in the Armed Forces of Ukraine]. URL: <https://ukrainetonato.com.ua/75-rokiv-nato/intehratsiia-hendernykh-perspektyv-ta-rol-zhinok-u-zbroynykh-sylakh-ukrainy>

³⁰ Яворська Л. Що Резолюція 1325 змінила для України: від кар'єри до безпеки [What Resolution 1325 Has Changed for Ukraine: From Careers to Security]. *Misto. Media*. 2025. URL: <https://misto.media/articles/partnerska-stattia/3376-shcho-rezoliutsiia-1325-zminyala-dlia-ukrayiny-vid-karyery-do-bezpeky>

³¹ Міністерство оборони України. Важливо сприяти виконанню міжнародних зобов'язань щодо гендерної рівності в ЗСУ [Ministry of Defense of Ukraine. It is important to promote the fulfillment of international commitments regarding gender equality in the Armed Forces of Ukraine]. *Офіційний сайт МОУ*. 2024. URL: <https://mod.gov.ua/news/minoboroni-vazhливо-spriyati-vikonannyu-mizhnarodnih-zobov-yazan-shhodo-gendernoyi-rivnosti-v-zsu-nataliya-kalmikova>

³² У Міноборони розповіли, скільки жінок служать в ЗСУ [The Ministry of Defense has revealed how many women serve in the Armed Forces of Ukraine]. *Суспільне. Новини*. URL: <https://suspihne.media/965741-u-minoboroni-rozpovili-skilki-zinok-sluzat-v-zsu/>

йовий військовослужбовець» вживається без гендерної прив'язки – це не лише символічне визнання, а й юридично закріплена реальність³³.

За роки війни гендерна політика у Збройних Силах України набула якісно нового виміру, трансформувавшись із суто кадрового інструмента на стратегічний елемент, що безпосередньо впливає на національну безпеку, згуртованість суспільства та підвищення бойової спроможності армії. До початку повномасштабної агресії з боку Російської Федерації жінки у війську нерідко зіштовхувалися з дискримінаційними практиками, сексуальними домаганнями та браком ефективних механізмів захисту. У ЗСУ зафіксовано понад 400 випадків домагань за два роки, з яких 87 завершилися дисциплінарними або кримінальними провадженнями. У відповідь на ці виклики Міністерство оборони України у 2022 році впровадило перший у Європі інституційний «Механізм реагування на сексуальне насильство». Цей механізм охоплює анонімні гарячі лінії підтримки, створення гендерних підрозділів у межах військових округів, а також залучення фахових психологів, юристів і представників правоохоронних органів для забезпечення комплексної допомоги постраждалим³⁴. На основі зібраних даних вживаються цільові заходи: проведення тренінгів із гендерної чутливості, заміна командного складу, впровадження нових правил проживання та взаємодії, посилення психологічної підтримки. За словами радниці з гендерних питань ЗСУ Оксани Григор'євої, щоденна робота з обробки звернень військовослужбовців дозволяє не лише реагувати на окремі випадки, а й формувати системне бачення проблеми, що стало основою для створення карти ризиків³⁵.

Українська модель підтримки жінок у секторі оборони демонструє системність, інноваційність і міжнародне визнання, що вирізняє її серед країн регіону. У 2023–2024 роках Україна зробила низку стратегічних кроків для посилення соціального захисту жінок-військовослужбовиць. Було відкрито 21 дитячий садок при військових частинах, що дозволило жінкам поєднувати службу з материнством. Запроваджено оплачувану річну відпустку після народження дитини, а також створено мережу підтримки жінок у ЗСУ, яка об'єднала понад 15 тисяч учасниць. Особливу увагу приділено ветеранкам, які втратили близьких, але продовжують службу – для них діє програма психологічної реабілітації, що включає індивідуальні консультації, групову терапію та підтримку з боку побратимів³⁶.

Інноваційним кроком стало впровадження гендерної оцінки військового бюджету – Україна першою в Європі почала системно аналізувати, як оборонні витрати впливають на жінок³⁷. Цей підхід базується на принципах Gender Responsive Budgeting (GRB), рекомендованих ООН та ЄС, і передбачає врахування потреб різних груп військовослужбовців на етапі планування, розподілу та використання бюджетних коштів³⁸. У 2024 році було виділено 120 млн грн на реконструкцію казарм з урахуванням потреб жінок: облаштовано окремі санітарні зони, кімнати для відпочинку, простори для догляду за дітьми. Ці стандарти стали обов'язковими для всіх нових військових об'єктів, що зводяться за державні кошти.

У 2023 році на законодавчому рівні було закріплено принцип, згідно з яким єдиною підставою для прийому на військову службу є професійна кваліфікація, незалежно від статі³⁹. Цей підхід відображено у змінах до Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» та відповідних нормативно-правових актах Міністерства оборони. Хоча фізичні нормативи адаптовані з урахуванням фізіологічних відмінностей, бойові завдання залишаються однаковими для всіх військовослужбовців. Жінки на рівні з чоловіками виконують завдання у бойових підрозділах, включаючи штурмову піхоту, артилерію, розвідку та танкові війська. Однак, попри формальну рівність, структурні бар'єри у просуванні жінок на вищі командні посади залишаються. Станом на 2024 рік жінки-офіцери становлять лише 8–10% у вищих рангах. Причини цього криються не у браку компетенцій, а у тривалій інерції

³³ Гендерна рівність у ЗСУ після повномасштабного вторгнення РФ в Україну [Gender Equality in the Armed Forces of Ukraine Following Russia's Full-Scale Invasion of Ukraine]. *ННЦД*. 2023. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/henderna-rivnist-u-zsu-pislya-povnomashtabnoho-vtorhnnennya-rf-v-ukrayinu>

³⁴ Міноборони впроваджує стандарти НАТО щодо гендерної рівності у ЗСУ [The Ministry of Defense is implementing NATO standards on gender equality in the Armed Forces of Ukraine]. *mod.gov.ua*. 2024. 7 жовтня. URL: <https://mod.gov.ua/news/minoboroni-vprovadzhuje-standarti-nato-shhodo-gendernoi-rivnosti>

³⁵ Радниця з гендерних питань ЗСУ розповіла, що входить у її обов'язки [The Armed Forces of Ukraine's Gender Affairs Advisor explained what her responsibilities entail]. *Главлком*. 11.03.2025. URL: <https://glavcom.ua/country/society/radnitsja-z-hendernikh-pitan-zsu-rozpovila-shcho-vkhodit-u-jiji-obovjazki-1048977.html>

³⁶ Гендерна рівність за час війни: здобутки та необхідні зміни [Gender Equality During Wartime: Achievements and Necessary Changes]. *Громадський рух ЧЕСНО*. 20.02.2024. URL: <https://www.chesno.org/post/5879/>

³⁷ Василюк О. Політики рівності в Україні як інструмент зменшення гендерної нерівності у військовій сфері: бакалаврська робота [Equality Policies in Ukraine as a Tool for Reducing Gender Inequality in the Military: A Bachelor's Thesis]. Львів: УКУ, 2023. URL: <https://er.ucu.edu.ua/bitstreams/0f291d75-2173-4c3e-bf17-36db24e1fe05/download>

³⁸ Гендерна рівність у ЗСУ після повномасштабного вторгнення РФ в Україну [Gender Equality in the Armed Forces of Ukraine Following Russia's Full-Scale Invasion of Ukraine]. // Національний інститут стратегічних досліджень. 25.09.2023. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/henderna-rivnist-u-zsu-pislya-povnomashtabnoho-vtorhnnennya-rf-v-ukrayinu>

³⁹ Гендерна політика у секторі безпеки і оборони: виклики та перспективи [Gender Policy in the Security and Defense Sector: Challenges and Prospects]. // Національний інститут стратегічних досліджень. 2024. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/henderna-polityka-u-sektori-bezpeky>

командної культури, де домінують традиційні уявлення про лідерство як «чоловічу» прерогативу⁴⁰. Для подолання цієї диспропорції у 2024 році було запущено програму менторства «Лідерство без статі», ініційовану Міністерством оборони України за підтримки міжнародних партнерів⁴¹. Програма передбачає індивідуальний супровід жінок-офіцерок досвідченими менторами, тренінги з лідерства, стратегічного планування, управління підрозділами, кризового менеджменту та комунікації. Уже за перший рік реалізації 70% учасниць програми отримали підвищення, зокрема на посади командирок рот, штабних офіцерок, інструкторок у навчальних центрах. Серед прикладів – капітанка Ірина С., яка після участі в програмі очолила інженерно-саперний підрозділ на Сході України, та майорка Олена К., призначена заступницею командира батальйону з морально-психологічного забезпечення⁴².

Паралельно зі змінами у військовому середовищі трансформується і громадська думка. За результатами соціологічного опитування, проведеного Центром Разумкова, у 2023 році 42% українців вважали, що жінка не може бути командиром на передовій. У 2024 році цей показник знизився до 21%, а серед молоді (18–25 років) – до 9%⁴³. Така динаміка стала результатом масштабної інформаційної кампанії, що включала документальні фільми («Жінки війни», «Командирка»), медіапроекти на платформах Суспільного та Нromadske, публічні виступи жінок-командирок, а також освітні ініціативи у військових ліцях і вишах⁴⁴.

Одним із ключових викликів для України в умовах тривалої війни залишається реінтеграція демобілізованих військовослужбовців у цивільне життя. Як зазначають українські посадовці, цей процес є не лише соціальним завданням, а глибокою інституційною реформою, яка має охоплювати не лише самих ветеранів, а й членів їхніх родин⁴⁵. У 2024 році уряд запустив Стратегію формування системи переходу від військової служби до цивільного життя (СП), розраховану до 2032 року. Вона передбачає створення цілісної системи підтримки, що об'єднує зусилля державних органів, місцевої влади, бізнесу та громадянського суспільства. Стратегія включає оновлення законодавства, створення переліку послуг за категоріями учасників, цифровізацію процесів, впровадження системи моніторингу якості та активізацію участі територіальних громад⁴⁶.

Водночас уже реалізується низка практичних програм професійної адаптації. Зокрема, проєкт «Норвегія – Україна. Професійна адаптація. Інтеграція в державну систему» (NUPASS) охоплює професійну перепідготовку, соціальну адаптацію та правову підтримку військових, ветеранів і членів їхніх родин. Реалізація здійснюється через мережу українських університетів у 17 регіонах. Учасники здобувають затребувані на ринку праці спеціальності – від IT до підприємництва⁴⁷. У 2023 році уряд також запровадив пілотну програму безоплатної професійно-технічної освіти для учасників бойових дій та осіб з інвалідністю внаслідок війни. Програма охоплює понад 100 спеціальностей і передбачає індивідуальний супровід, психологічну підтримку та допомогу з працевлаштуванням⁴⁸. Для підтримки самостійного пошуку роботи Міністерство цифрової трансформації України спільно з платформою «Дія.Цифрова освіта» створили безкоштовний онлайн-курс «Як знайти бажану роботу після військової служби», заснований на реальному досвіді ветеранів АТО/ООС та рекомендаціях роботодавців⁴⁹. Проте ефективна реінтеграція потребує гендерно чутливого підходу. За даними дослідження Українського ветеранського фонду, жінки-ветеранки частіше звертаються по психологічну допомогу (47% проти 30% серед чоловіків), а 17,5% з них не повідомляють про свій ветеранський статус при працев-

⁴⁰ Гендерна рівність за час війни: здобутки та необхідні зміни [Gender Equality During Wartime: Achievements and Necessary Changes] *Громадський рух ЧЕСНО*. 20.02.2024. URL: <https://www.chesno.org/post/5879/>.

⁴¹ Менторство для лідерів: європейська інтеграція та відновлення України [Mentoring for Leaders: European Integration and Ukraine's Recovery] *Платформа підвищення кваліфікації НАДС*. 2024. URL: <https://pdp.nacs.gov.ua/courses/mentorstvo-dlia-lideriv-yevropeiska-intehratsiia-ta-vidnovlennia-ukrainy>.

⁴² Менторство для лідерів: європейська інтеграція та відновлення України [Mentoring for Leaders: European Integration and Ukraine's Recovery] *Платформа підвищення кваліфікації НАДС*. 2024. URL: <https://pdp.nacs.gov.ua/courses/mentorstvo-dlia-lideriv-yevropeiska-intehratsiia-ta-vidnovlennia-ukrainy>.

⁴³ Жінки в армії: суспільна думка та виклики [Women in the Military: Public Opinion and Challenges]. *Центр Разумкова. Аналітична записка*. 2024. URL: <https://razumkov.org.ua/napiamky/sotsiologichni-doslidzhennia/zhinky-v-armii-ta-suspilna-dumka>.

⁴⁴ Онлайн-курс щодо дотримання принципів гендерної рівності в ЗСУ [Online Course on Adhering to the Principles of Gender Equality in the Armed Forces of Ukraine] *Національна соціальна сервісна служба України*. 02.04.2025. URL: <https://nssu.gov.ua/news/onlain-kurs-shchodo-dotrymannia-pryntsyviv-henderno-rivnosti-v-zsu>.

⁴⁵ Міністерство у справах ветеранів України. Перехід від військової служби до цивільного життя [Ministry of Veterans Affairs of Ukraine. Transition from military service to civilian life]. URL: <https://mva.gov.ua/transition>.

⁴⁶ Стратегія формування системи переходу від військової служби до цивільного життя [Strategy for Establishing a System to Facilitate the Transition from Military Service to Civilian Life]. URL: <https://mva.gov.ua/news/start-strategyi-perehodu>.

⁴⁷ Проєкт NUPASS: професійна адаптація ветеранів [The NUPASS Project: Professional Reintegration of Veterans]. URL: <https://ifsa.kpi.ua/norway-ukraine/>.

⁴⁸ Безкоштовне навчання для ветеранів та їхніх дітей в університетах України [Free tuition for veterans and their children at universities in Ukraine] // *Мінфін*. 08.07.2025. URL: <https://minfin.com.ua/ua/2025/07/08/154295370/>.

⁴⁹ Онлайн-курс «Як знайти бажану роботу після військової служби» [Online Course: "How to Find Your Dream Job After Military Service"] *Дія.Цифрова освіта*. URL: <https://osvita.diaa.gov.ua/courses/veterans-job>.

лаштуванні – через страх стигматизації або небажання викликати жалість⁵⁰. Додатковим бар'єром є наявність дітей на утриманні, що впливає на психологічний стан, фінансову стабільність і можливості професійної реалізації. Але ці та інші проблеми поступово вирішуються.

Висновок. Таким чином, гендерна політика у Збройних Силах України є не формальним наслідком міжнародних стандартів, а глибокою, органічною відповіддю на екзистенційні виклики війни. Вона постала як інструмент виживання, що дозволив мобілізувати повний людський потенціал, забезпечити внутрішню безпеку військового середовища, зберегти родини, підтримати моральний дух особового складу та підвищити ефективність командування в умовах постійного ризику та напруження. Унікальність українського досвіду полягає в тому, що інтеграція жінок у бойові підрозділи та інші ключові сфери оборони відбулася не через квоти, декларації чи зовнішній тиск, а як пряма відповідь на реальні потреби фронту. Цей процес був підкріплений системними законодавчими змінами, розвитком соціальної інфраструктури, впровадженням механізмів захисту прав військовослужбовців, гендерного бюджетування, програм менторства, психологічної підтримки та спеціалізованих ініціатив для матерів, які служать у війську.

Важливу роль у цій трансформації відіграли освітні програми, які стали фундаментом нової військової культури. Тренінги з гендерної чутливості, курси з прав людини, лідерства та етичної комунікації, а також навчальні модулі, адаптовані до стандартів НАТО, сприяли формуванню професійного середовища, вільного від дискримінації та упереджень. Освіта стала не лише засобом підвищення обізнаності, а й інструментом зміни мислення, що дозволив переосмислити роль жінки у військовій структурі – не як виняткову, а як рівноправну, необхідну і стратегічно важливу. Цей досвід вже визнається міжнародною спільнотою як зразок ефективної гендерної реформи в умовах війни. Україна не просто адаптувалася до стандартів НАТО – вона задала нову планку, перетворивши гендерну політику на фактор бойової спроможності, соціальної згуртованості та інституційної стійкості. У цьому – її внесок у глобальну історію військових трансформацій, що демонструє, як глибока внутрішня реформа, заснована на реальних потребах і людському потенціалі, здатна змінити не лише армію, а й суспільство загалом.

References

- Action Plan for the Implementation of the NATO/EAPC Policy on Women, Peace and Security 2021-2025. NATO. 2021. URL: <https://www.nato.int/en/about-us/official-texts-and-resources/official-texts/2021/10/21/action-plan-for-the-implementation-of-the-natoeapc-policy-on-women-peace-and-security-2021-2025>
- Army outlines gender integration implementation plan. U.S. Army. 11.03.2016. URL: https://www.army.mil/article/163980/Army_outlines_gender_integration_implementation_plan
- Bezkoshtovne navchannia dlia veteraniv ta yikhnikh ditei v universytetakh Ukrainy // Minfin. 08.07.2025. URL: <https://minfin.com.ua/ua/2025/07/08/154295370/> [in Ukrainian].
- Bosch hoopt met onderzoek positie van vrouwelijke militair te verbeteren // Defensie.nl. . 23.06.2023. URL: <https://www.defensie.nl/actueel/nieuws/2023/06/23/bosch-hoopt-met-onderzoek-positie-van-vrouwelijke-militair-te-verbeteren>
- Bundesministerium der Verteidigung. (2023). Sicherheitspolitik und Bundeswehr brauchen mehr Frauen. Retrieved December 30, 2025, URL: <https://www.bmvg.de/de/sicherheitspolitik-und-bundeswehr-brauchen-mehr-frauen-562862>
- Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women (CEDAW) / Konventsia pro likvidatsiiu vsikh form dyskryminatsii shchodo zhinok, pryiniata rezoliutsiieiu Heneralnoi Asamblei OON № 34/180 vid 18 hrudnia 1979 r. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_207#Text
- Gender equality in the Lithuanian Armed Forces // Ministry of National Defence of the Republic of Lithuania. URL: <https://kam.lt/en>
- Henderna polityka u sektori bezpeky i oborony: vyklyky ta perspektyvy. Natsionalnyi instytut stratehichnykh doslidzhen. 2024. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/henderna-polityka-u-sektori-bezpeky> [in Ukrainian].
- Henderna rivnist u ZSU pislia povnomashtabnoho vtorhnennia RF v Ukrainu // NISD. 2023. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/henderna-rivnist-u-zsu-pislya-povnomashtabnoho-vtorhnennia-rf-v-ukrainu> [in Ukrainian].
- Henderna rivnist za chas viiny: zdobutky ta neobkhidni zminy // Hromadskyi rukh ChESNO. 20.02.2024. URL: <https://www.chesno.org/post/5879/> [in Ukrainian].
- Hrytsai, I.O. (2016). Problema hendernoho balansu u natsionalnykh zbroynykh sylakh: teoretyko-prykladnyi aspekt [The problem of gender balance in the national armed forces: theoretical and applied aspect]. *Naukovyi visnyk publichnoho ta pryvatnoho prava - Scientific Bulletin of Public and Private Law*, 5, 3-8. URL: <http://nvppp.in.ua/vip/2016/5/3.pdf> [in Ukrainian].
- Hrytsaniuk V. V. Zhinky v systemi natsionalnoi bezpeky Izrailiu: shliakh do hendernoi rivnosti // Suspilstvo ta natsionalni interesy. 2025. № 11 (19). S. 569–577. URL: <https://sci.ldubgd.edu.ua/jspui/handle/123456789/16747> [in Ukrainian].
- Intehratsiia hendernykh perspektyv ta rol zhinok u Zbroynykh Sylakh Ukrainy. URL: <https://ukrainetonato.com.ua/75-rokiv-nato/intehratsiia-hendernykh-perspektyv-ta-rol-zhinok-u-zbroynykh-sylakh-ukrainy> [in Ukrainian].

⁵⁰ Український ветеранський фонд. Гендерні виклики реінтеграції. Аналітична записка [Ukrainian Veterans Fund. Gender Challenges in Reintegration. Policy Brief]. 2024. URL: <https://veteranfund.mva.gov.ua/research/gender2024>.

- Konstytutsiia Ukrainy : pryiniata na piatii sesii Verkhovnoi Rady Ukrainy 28 chervnia 1996 r. : iz zminyamy i dopov. stanom na 1 sich. 2020 r. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/constitution> [in Ukrainian]. .
- Mentorstvo dlia lideriv: yevropeiska intehtratsiia ta vidnovlennia Ukrainy // Platforma pidvyshchennia kvalifikatsii NADS. 2024. URL: <https://pdp.nacs.gov.ua/courses/mentorstvo-dlia-lideriv-yevropeiska-intehtratsiia-ta-vidnovlennia-ukrainy> [in Ukrainian]. .
- Ministère des Armées. (2024). Mixité et égalité au ministère des Armées. Retrieved December 30, 2025, URL: <https://www.defense.gouv.fr/sga/actualites/catherine-bourdes-ministere-armees-lun-taux-feminisation-du-personnel-militaire-plus-eleves-du>
- Ministère des Armées. (2025). Les femmes dans les armées : une longue histoire. Retrieved December 30, 2025, URL: <https://www.defense.gouv.fr/actualites/femmes-armees-longue-histoire>
- Ministerstvo oborony Ukrainy. Vazhlyvo spriaty vykonanniu mizhnarodnykh zobov'язan shchodo gendernoi rivnosti v ZSU // Ofitsiyni sait MOU. 2024. URL: <https://mod.gov.ua/news/minoboroni-vazhlyvo-spriaty-vikonannyu-mizhnarodnih-zobov-yazan-shchodo-gendernoyi-rivnosti-v-zsu-nataliya-kalmikova>
- Ministerstvo u spravakh veteraniv Ukrainy. Perekhid vid viiskovoi sluzhby do tsyvilnoho zhyttia. URL: <https://mva.gov.ua/transition> [in Ukrainian]. .
- Ministry of National Defence of the Republic of Lithuania. (n.d.). Gender equality in the Lithuanian Armed Forces. Retrieved December 30, 2025, URL: <https://kam.lt/en>.
- Minoborony vprovadzhuie standarty NATO shchodo hendernoi rivnosti u ZSU // mod.gov.ua. 2024. 7 zhovtnia. URL: <https://mod.gov.ua/news/minoboroni-vprovadzhuie-standarti-nato-shchodo-gendernoi-rivnosti>
- NATO Policy on Women, Peace and Security. NATO. 2024. URL: <https://www.nato.int/en/about-us/official-texts-and-resources/official-texts/2024/07/10/nato-policy-on-women-peace-and-security-2024>.
- Nederland verlengt actieplan voor belang vrouwen wereldwijd // Ministerie van Defensie. 20.02.2025. URL: <https://www.defensie.nl/actueel/nieuws/2025/02/20/nederland-verlengt-actieplan-voor-belang-vrouwen-wereldwijd>.
- Onderzoek: integratie van vrouwen in krijgsmacht verliep stroef // Defensie.nl. . 06.06.2024. URL: <https://www.defensie.nl/actueel/nieuws/2024/06/06/onderzoek-integratie-van-vrouwen-in-krijgsmacht-verliep-stroef>.
- Onlain-kurs «lak znaiyt bazhanu robotu pislia viiskovoi sluzhby». Diia. Tsyfrova osvita. URL: <https://osvita.diia.gov.ua/courses/veterans-job>.
- Onlain-kurs shchodo dotrymannia pryntsypiv hendernoi rivnosti v ZSU. Natsionalna sotsialna servisna sluzhba Ukrainy. 02.04.2025. URL: <https://nssu.gov.ua/news/onlain-kurs-shchodo-dotrymannia-pryntsypiv-hendernoi-rivnosti-v-zsu> [in Ukrainian]. .
- Palagnyuk, M.M. (2015). Genderna problematika: vikliki suchasnosti [Gender issues: challenges of the present]. Humanitarnyi visnyk Zaporizkoi derzhavnoi inzhenernoi akademii - Humanitarian Bulletin of the Zaporizhzhya State Engineering Academy, 60, 73-83. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpgvzdia_2015_60_8 [in Ukrainian]. .
- Proiekt NUPASS: profesiina adaptatsiia veteraniv. URL: <https://ifsa.kpi.ua/norway-ukraine/> .
- Pryzov zhinok do armii v Yevropi: yaki krainy i chomu zmyniuiut viiskovu sluzhbu // NV / BBC. 2025. 20 lystopada. URL: <https://nv.ua/ukr/world/countries/prizov-zhinok-do-armiji-v-yevropi-yaki-krajini-i-chomu-zminyuyut-viyskovu-sluzhbu-50562364.html>
- Putivnyk hendernoi intehtratsii u Zbroinykh sylakh Ukrainy. URL: https://www.osce.org/files/f/documents/4/8/479044_0.pdf [in Ukrainian]. .
- Radnytsia z hendernykh pytan ZSU rozpovila, shcho vkhodyt u yii obov'язky // Hlavkom. 11.03.2025. URL: <https://glavcom.ua/country/society/radnitsja-z-hendernikh-pitan-zsu-rozpovila-shcho-vkhodit-u-jiji-obovjazki-1048977.html> [in Ukrainian]. .
- Security Council Resolution 1325 (2000) on Women, Peace and Security // United Nations. 31 October 2000. URL: [https://undocs.org/S/RES/1325\(2000\)](https://undocs.org/S/RES/1325(2000)).
- Sicherheitspolitik und Bundeswehr brauchen mehr Frauen // Bundesministerium der Verteidigung. 2023. URL: <https://www.bmvg.de/de/sicherheitspolitik-und-bundeswehr-brauchen-mehr-frauen-562862/>
- Sorokivska-Obikhod A. (2023) Implementatsiia Rezoliutsii rady bezpeky OON 1325 «Zhinky, myr, bezpeka» v zakonodavstvo Ukrainy za dosvidom Zbroinykh Syl Ukrainy. Henderna polityka v umovakh voiennoho stanu: pravovyi vymir : zbirnyk tez dopovidei mizhnarodnoi naukovo-prak-tychnoi konferentsii 15 chervnia 2023 r. Naukovo-doslidnyi instytut publicnoho prava. Odesa: Vydavnytstvo «Iurydyka». S. 260-265 [in Ukrainian]. .
- Statistics of women in the Canadian Armed Forces // Canada.ca. URL: <https://www.canada.ca/en/department-national-defence/services/women-in-the-forces/statistics.html> [in Ukrainian]. .
- Stratehiia formuvannia systemy perekhodu vid viiskovoi sluzhby do tsyvilnoho zhyttia. URL: <https://mva.gov.ua/news/start-strategiyi-perehodu> [in Ukrainian]. .
- Tinin D. H. (2023) Deiaki aspekty hendernoi rivnosti u voiennyi chas; yak viina zmyniue rol zhinok u suspilstvi. Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho Natsionalnoho Universytetu. Seriya PRAVO. S. 432-437 [in Ukrainian]. .
- U Minoborony rozpovili, skilky zhinok sluzhat v ZSU. Suspilne. Novyny. URL: <https://suspilne.media/965741-u-minoboroni-rozpovili-skilki-zhinok-sluzhat-v-zsu/> [in Ukrainian]. . Ukrainnyi veteranskyi fond. Henderni vyklyky reintehratsii. Analitychna zapyska. 2024. URL: <https://veteranfund.mva.gov.ua/research/gender2024>.
- Vasyliuk O. (2023) Polityky rivnosti v Ukraini yak instrument zmenshennia hendernoi nerivnosti u viiskovii sferi: bakalavrsk robot. Lviv: UKU. URL: <https://er.ucu.edu.ua/bitstreams/0f291d75-2173-4c3e-bf17-36db24e1fe05/download> [in Ukrainian]. .
- Women in the Armed Forces: Progress and Next Steps // Ministry of Defence UK. URL: <https://www.gov.uk/government/publications/women-in-the-armed-forces-progress-and-next-steps>.

- Women in the Canadian Armed Forces // Canada.ca. URL: <https://www.canada.ca/en/department-national-defence/services/women-in-the-forces.html>.
- Women in voluntary military service // Finnish Defence Forces. URL: <https://puolustusvoimat.fi/en/women-in-military-service>.
- Women, Peace and Security // NATO Topics. NATO. URL: <https://www.nato.int/en/what-we-do/wider-activities/women-peace-and-security>.
- Yavorska, L. (2025) Shcho Rezoliutsiia 1325 zminyla dla Ukrainy: vid kariery do bezpeky // Misto.Media. URL: <https://misto.media/articles/partnerska-stattia/3376-shcho-rezoliutsiia-1325-zminyla-dlia-ukrayiny-vid-karyery-do-bezpeky/> [in Ukrainian]. .
- Zakon Ukrainy «Pro zabezpechennia rivnykh prav ta mozhlyvostei zhinok i cholovikiv» vid 8 veresnia 2005 r. № 2866-IV. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/2866-iv-3177> [in Ukrainian]. .
- Zhinky v armii: suspilna dumka ta vyklyky // Tsentr Razumkova. Analitychna zapyska. 2024. URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/zhinky-v-armii-ta-suspilna-dumka> [in Ukrainian]. .
- Zhydenko A. Zhinky u riznykh armiiakh svitu: dosiahnennia ta vyklyky. *Vikna*. 2024. 24 hrudnia. URL: <https://vikna.tv/dlia-tebe/novyny-ukrayiny/zhinky-u-riznyh-armiyah-svitu-dosyagnennya-ta-vyklyky>; Zhinky v konflikti: rol zhinok u protsesakh viiny ta myru. *Lviv Herald*. 2025. 17 kvitnia. URL: <https://www.lvivherald.com/uk/post/zhinky-v-konflikti-rol-zhinok-u-protsesakh-viiny-ta-myru/> [in Ukrainian]. .

Надійшла до редколегії: 01.03.2026 / Рецензовано 20.04.2026 / Прийнято до друку 23.04.2026 / Доступно онлайн 30.05.2026

Приклад цитування:

Філіпенко, Н., Іванович, А., М. (2026). Військова реформа крізь призму гендерної рівності: український досвід. *Архів кримінології та судових наук*. 1 (13).160-173. DOI: <https://doi.org/10.32353/acfs.13.2026.15>

Алеся Хребтова

DOI: <https://doi.org/10.32353/acfs.13.2026.16>
УДК 347.9

Алеся Хребтова,

кандидатка наук з державного управління, доцентка,
доцентка кафедри фундаментальних і галузевих юридичних наук
факультету права, гуманітарних і соціальних наук
Кременчуцького національного університету
імені Михайла Остроградського
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4322-2354>
e-mail: alesyamytnik@gmail.com

Михайло Белошапка,

Здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Спеціальності 081 Право
факультету права, гуманітарних і соціальних наук
Кременчуцького національного університету
імені Михайла Остроградського

Михайло Белошапка

Медіація та юридичні клініки як елементи механізму забезпечення доступу до правосуддя й альтернативного врегулювання конфліктів

У статті порушено наукову проблему визначення місця медіації та юридичних клінік у механізмі забезпечення доступу до правосуддя й альтернативного врегулювання конфліктів в умовах розвитку позасудових форм захисту прав та законних інтересів особи. Мета дослідження полягає у з'ясуванні теоретико-правових засад функціонування медіації та юридичних клінік, а також в обґрунтуванні їх ролі як взаємопов'язаних елементів сучасного механізму доступу до правосуддя.

Для досягнення мети застосовано метод системного аналізу, формально-юридичний, порівняльно-правовий та структурно-функціональний методи, що дало змогу комплексно дослідити нормативні засади медіації, правовий статус юридичних клінік та особливості їх участі у формуванні практик альтернативного врегулювання конфліктів. Отримані результати свідчать, що медіація та діяльність юридичних клінік є важливими складовими забезпечення доступності правничої допомоги, правопросвітництва, підвищення рівня правової культури населення та поширення практики мирного врегулювання спорів. Встановлено, що юридичні клініки можуть виступати не лише освітньою базою для формування у здобувачів вищої освіти практичних компетентностей у сфері медіації, а й ефективним інституційним майданчиком для популяризації альтернативних способів вирішення конфліктів.

Дійшли висновку, що поєднання потенціалу медіації та юридичних клінік сприяє розширенню доступу до правосуддя, зниженню конфліктності у суспільстві та утвердженню відновного й діалогового підходів до вирішення правових спорів. Обґрунтовано доцільність подальшого розвитку нормативного, організаційного та освітнього забезпечення участі юридичних клінік у сфері медіації.

Ключові слова: медіація, юридична клініка, доступ до правосуддя, альтернативне врегулювання конфліктів, правнича допомога; правопросвітня діяльність.

Постановка наукової проблеми. На сучасному етапі розвитку правової системи України особливої актуальності набуває пошук ефективних, доступних і гнучких механізмів захисту прав та законних інтересів особи. У цьому контексті медіація поступово утверджується як самостійна позасудова процедура врегулювання конфлікту, що ґрунтується на добровільності, конфіденційності, нейтральності медіатора та орієнтованості на досягнення взаємоприйняттого рішення сторін. Законодавче закріплення загальних правових засад медіації, її принципів, кола

суб'єктів та основних вимог до організації цієї процедури свідчить про інституційне визнання медіації як складової сучасного механізму захисту прав особи.¹

Водночас сам по собі факт нормативного закріплення медіації ще не забезпечує її повноцінного функціонування в системі доступу до правосуддя. Практична ефективність цього інституту значною мірою залежить від наявності організаційних платформ, через які медіація може бути популяризована, апробована та впроваджена у повсякденну правничу діяльність. Однією з таких платформ є юридичні клініки закладів вищої освіти, призначення яких полягає не лише у практичній підготовці майбутніх правників, а й у наданні правничої допомоги, здійсненні правопросвітньої діяльності та сприянні доступу населення до правових послуг.²

Саме тому науковий інтерес становить не лише медіація як автономний правовий інститут, а й питання її функціонального зв'язку з юридичною клінікою як освітньо-практичною та соціально орієнтованою інституцією. Юридична клініка здатна поєднувати кілька важливих напрямів: формування у здобувачів вищої освіти прикладних навичок комунікації, переговорів і врегулювання спорів; надання населенню доступної правничої допомоги; поширення правопросвіти щодо мирних способів розв'язання конфліктів; вироблення відновного та діалогового підходів у правничій практиці. У цьому аспекті клінічна юридична освіта виходить за межі суто навчальної функції та набуває рис інструменту забезпечення доступу до правосуддя у його широкому сучасному розумінні.

Разом із тим у вітчизняній юридичній науці питання взаємодії медіації та юридичних клінік залишається розробленим недостатньо. У наукових працях звертається увага на те, що проблематика здійснення медіації в діяльності юридичних клінік ще не отримала належного комплексного висвітлення, а чинне нормативне регулювання не дає вичерпної відповіді щодо організаційних форм, меж і процедур такого поєднання.³ У зв'язку з цим актуалізується потреба подальшого вдосконалення законодавчого та організаційного забезпечення участі юридичних клінік у сфері медіації. Новосад І. В. акцентує на тому, що на відміну від традиційного правосуддя, основна мета якого полягає в тому, щоб покарати винних осіб, медіація – це добровільний та конфіденційний спосіб, що допомагає вирішувати спори, у якому уповноважена особа, а саме медіатор, допомагає потерпілій та обвинуваченій сторонам вступити в перемовини задля того, щоб знайти спільне рішення поставленої проблеми, враховуючи інтереси обох сторін. Досліджено, що завдяки медіації в юридичній клініці у студентів-правників розвиваються активні фахові навички та уміння. Юридична клініка, яка здійснює впровадження медіації, сприяє формуванню у студентів-консультантів навичок посередництва та ведення переговорів. При застосуванні медіації на практиці, студент отримує такі корисні навички, які неможливо отримати при проведенні традиційного консультування клієнта. Отже, в основі технології медіації закладено досить глибоке правозахисне значення, а також основоположні конституційні засади поваги до людської гідності, тому в сучасних умовах використання даного альтернативного способу вирішення спорів стає все більш актуальним та набуває значущості.⁴

Отже, наукова проблема полягає в тому, що попри законодавче закріплення медіації в Україні, зокрема ухвалення Закону України «Про медіацію», а також нормативне визначення засад функціонування юридич-

FUNDING

This research did not receive any specific grant from funding agencies in the public, commercial, or not-for-profit sectors.

DISCLAIMER

The funder had no role in the study design, data collection and analysis, decision to publish, or preparation of the manuscript.

CONTRIBUTORS

The authors contributed solely to the intellectual discussion underlying this paper, case-law exploration, writing and editing, and accept responsibility for the content and interpretation.

CREATIVE COMMONS 4.0 ATTRIBUTION INTERNATIONAL (CC_BY_4.0)

Ця стаття з відкритим доступом, поширена на умовах Ліцензії атрибуції Creative Commons (CC_BY_4.0), що дає змогу необмежено використовувати, поширювати й відтворювати на будь-якому носії за умови посилання на оригінального(-их) автора(-ів) та джерела.

¹ Про медіацію [About Mediation] : Закон України від 16.11.2021 № 1875-IX / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text>

² Про затвердження Типового положення про юридичну клініку вищого навчального закладу України [On the Approval of the Model Regulations for Legal Clinics at Higher Education Institutions in Ukraine]: наказ Міністерства освіти і науки України від 03.08.2006 URL: № 592. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0956-06#Text>

³ Ільницька, О. А., & Дяченко, С. В. Медіація в діяльності юридичної клініки [Mediation in the Work of a Legal Clinic]. *Ірпінський юридичний часопис*, 2023. № 3(12), 104–113. [https://doi.org/10.33244/2617-4154-3\(12\)-2023-104-113](https://doi.org/10.33244/2617-4154-3(12)-2023-104-113)

⁴ Новосад І. В. Роль медіації в діяльності юридичних клінік [The Role of Mediation in the Work of Legal Clinics]. *Історико-правовий часопис*, 2023. № 2(21). С. 49–53. DOI : <https://doi.org/10.32782/2409-4544/2023-2/7>.

Alesya Khrebtova,
Mykhailo Beloshapka

MEDIATION AND LEGAL CLINICS AS ELEMENTS OF MECHANISMS FOR ENSURING ACCESS TO JUSTICE AND ALTERNATIVE DISPUTE RESOLUTION

The article presents a comprehensive theoretical and legal study of mediation and legal clinics as interconnected elements of the mechanism for ensuring access to justice and alternative dispute resolution. It is substantiated that, under modern conditions, access to justice should be understood not only as the opportunity to apply to a court, but also as the availability of real, accessible, and effective extrajudicial means of protecting an individual's rights and legitimate interests. In this context, mediation is regarded as an instrument for the humanization of legal influence, the reduction of conflict intensity, and the formation of a culture of peaceful, dialogical, and restorative dispute resolution.

The regulatory framework of mediation in Ukraine, in particular the provisions of the Law of Ukraine "On Mediation," as well as scholarly approaches to defining its legal nature, principles, and functional purpose, are analyzed. It is established that mediation, based on voluntariness, confidentiality, neutrality, and an orientation toward a mutually acceptable solution for the parties, is an important component of the modern mechanism for protecting individual rights, as it enables a more flexible, efficient, and less confrontational settlement of disputes.

Special attention is paid to legal clinics as institutions that combine educational, social, and practical functions. It is proven that legal clinics are not only a basis for the practical training of higher education students, but also an important means of bringing legal assistance closer to the population, developing legal awareness activities, and raising the level of legal culture in society. It is emphasized that clinical legal education goes beyond the traditional educational process and acquires the significance of a tool for forming practical skills necessary for the modern legal profession.

It is argued that the functional relationship between mediation and legal clinics is manifested in several areas: through legal awareness activities, initial informing of clients about the possibilities of mediation, assessment of the mediability of a conflict, and the development in students of communication, negotiation, analysis of the parties' interests, and the search for mutually acceptable solutions. At

Медіація та юридичні клініки як елементи механізму забезпечення доступу до правосуддя
й альтернативного врегулювання конфліктів

них клінік, у правовій доктрині залишається недостатньо розробленим питання їх комплексної взаємодії як елементів механізму забезпечення доступу до правосуддя й альтернативного врегулювання конфліктів. Недостатньо з'ясованими залишаються питання інституційної ролі юридичних клінік у поширенні медіації, меж їх участі у відповідних процедурах, освітньо-практичного потенціалу клінічної форми підготовки медіаторів, а також напрямів удосконалення нормативної та організаційної основи інтеграції медіаційних практик у діяльність юридичних клінік. Саме це й зумовлює необхідність подальшого наукового дослідження зазначеної проблематики.

Аналіз основних досліджень та публікацій. Проблематика медіації як альтернативного способу врегулювання конфліктів упродовж останніх років посідає помітне місце у вітчизняній юридичній науці, що зумовлено як розвитком відповідної правової доктрини, так і законодавчим закріпленням правових засад медіації в Україні у Законі України «Про медіацію» від 16 листопада 2021 року № 1875-IX.⁵ У наукових працях медіація розглядається як інструмент гуманізації правового впливу, оптимізації способів захисту прав особи, зниження рівня конфліктності та формування культури мирного врегулювання спорів.⁶

Окремий напрям наукових досліджень становлять праці, присвячені правовій природі, функціям і організаційним засадам діяльності юридичних клінік. Зокрема, у статті Р. Мудрака «Правовий статус юридичних клінік в Україні» юридична клініка характеризується як специфічний суб'єкт у сфері права, діяльність якого поєднує освітню, практичну та соціально орієнтовану складові. Автор акцентує увагу на необхідності більш чіткого нормативного визначення правового статусу юридичних клінік і вдосконалення правового забезпечення їх функціонування, що є важливим для осмислення їх місця у механізмі доступу до правосуддя.

Безпосередньо питання поєднання медіації та діяльності юридичних клінік досліджено у праці О. А. Ільницької «Медіація в діяльності юридичної клініки». У зазначеній статті здійснено теоретичний аналіз процедур здійснення медіації юридичними клініками та запропоновано окремі практичні рекомендації щодо вдосконалення законодавства у цій сфері. Авторка справедливо підкреслює, що проблеми медіації у діяльності юридичних клінік ще недостатньо розроблені у юридичній літературі, а відтак потребують подальшого комплексного дослідження.⁷

Суттєве значення для розкриття теоретико-правових засад медіації мають також монографічні праці, зокрема дослідження Н. А. Мазаракі, у яких медіація аналізується як самостійний правовий інститут, визначаються її концептуальні засади, принципи, сфера застосування та перспективи розвитку в Україні. Такі праці формують загальнотеоретичне підґрунтя для осмислення медіації не лише як окремої процедури, а й як одного з елементів сучасного механізму забезпечення доступу до правосуддя.⁸

Попри наявність окремих праць із питань медіації, правового статусу юридичних клінік та окремих аспектів їх взаємодії, у вітчизняній правовій науці все ще відсутнє комплексне дослідження, у якому медіація та юридичні клініки розглядалися б саме як взаємопов'язані елементи механізму забезпечення доступу до правосуддя й альтернативного врегулювання конфліктів. Наявні наукові напрацювання здебільшого зосереджені або на загальнотеоретичних питаннях медіації, або на правовому статусі юридичних клінік, або на окремих напрямках галузевого застосування медіаційних процедур, тоді як інституційний, функціональний

⁵ Про медіацію : Закон України від 16.11.2021 № 1875-IX / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text>

⁶ Мазаракі Н. А. Медіація в Україні: теорія та практика [Mediation in Ukraine: Theory and Practice]: монографія / Н. А. Мазаракі. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2018. 276 с. DOI: <http://doi.org/10.31617/m.knute.2018-1155>

⁷ Ільницька, О. А., & Дяченко, С. В. Медіація в діяльності юридичної клініки [Mediation in the Work of a Legal Clinic]. Ірпінський юридичний часопис, 2023. № 3(12), 104–113. DOI: [https://doi.org/10.33244/2617-4154-3\(12\)-2023-104-113](https://doi.org/10.33244/2617-4154-3(12)-2023-104-113)

⁸ Мазаракі Н. А. Медіація в Україні: теорія та практика [Mediation in Ukraine: Theory and Practice]: монографія / Н. А. Мазаракі. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2018. 276 с. DOI: <http://doi.org/10.31617/m.knute.2018-1155>

та практичний взаємозв'язок цих явищ потребує подальшого наукового осмислення.

Саме тому актуальним є дослідження медіації та юридичних клінік не ізольовано, а в єдиному теоретико-прикладному контексті – як інструментів розширення доступу до правосуддя, правопросвітництва, формування навичок мирного врегулювання конфліктів та розвитку практико-орієнтованої юридичної освіти.

Метою дослідження є комплексне теоретико-правове осмислення медіації та діяльності юридичних клінік як взаємопов'язаних елементів механізму забезпечення доступу до правосуддя й альтернативного врегулювання конфліктів. Досягнення цієї мети зумовлене потребою уточнення місця медіації в системі сучасних способів захисту прав та законних інтересів особи, а також визначення інституційного потенціалу юридичних клінік у поширенні практик мирного врегулювання спорів. Практичне значення такого дослідження полягає в тому, що його результати можуть бути використані для вдосконалення правничої освіти, розвитку клінічної форми підготовки майбутніх правників, посилення правопросвітньої роботи та розширення доступу населення до ефективних позасудових способів вирішення конфліктів.

Для досягнення зазначеної мети у статті передбачається дослідити правову природу медіації як позасудової, добровільної та структурованої процедури врегулювання конфліктів, розкрити зміст доступу до правосуддя в умовах розширення альтернативних способів захисту прав, а також проаналізувати правовий статус, функції та напрями діяльності юридичних клінік у системі правничої освіти й надання правничої допомоги. Окрему увагу буде приділено з'ясуванню функціонального взаємозв'язку між медіацією та юридичними клініками, визначенню освітнього, правопросвітнього і практичного потенціалу юридичних клінік у популяризації медіації, формуванню культури діалогового врегулювання конфліктів та виробленні пропозицій щодо вдосконалення нормативного, організаційного і методичного забезпечення інтеграції медіаційних практик у діяльність юридичних клінік.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у сфері забезпечення доступу до правосуддя та застосування альтернативних способів врегулювання конфліктів в Україні. У межах цього об'єкта особливу увагу зосереджено на відносинах, пов'язаних із функціонуванням медіації як позасудової процедури врегулювання спорів, а також із діяльністю юридичних клінік як інституцій, що поєднують освітню, правопросвітню та практичну складові правничої допомоги.

Предметом дослідження є теоретико-правові засади медіації та діяльності юридичних клінік, особливості їх правового регулювання, функціонального призначення та взаємодії у механізмі забезпечення доступу до правосуддя й альтернативного врегулювання конфліктів. Предмет дослідження охоплює також наукові підходи до розуміння медіації як сучасного способу вирішення спорів, правового статусу юридичних клінік, їх освітнього і соціального потенціалу, а також практичні аспекти інтеграції медіаційних практик у діяльність юридичних клінік.

Методологічну основу дослідження становить сукупність загальнонаукових і спеціально-юридичних методів пізнання, застосування яких зумовлене метою та завданнями статті. За допомогою методу системного аналізу досліджено медіацію та юридичні клініки як взаємопов'язані елементи механізму забезпечення доступу до правосуддя. Формально-юридичний метод використано для аналізу нормативно-правових актів, що регулюють медіацію та діяльність юридичних клінік. Порівняльно-правовий метод дав змогу зіставити наукові підходи до розуміння медіації, її функціонального призначення та місця в системі альтернативного регулювання конфліктів. Структурно-функціональний метод застосовано для з'ясування ролі юридичних клінік у поширенні медіації, а також для визначення їх освітнього, правопросвітнього і практичного потенціалу. Використання зазначених методів у сукупності забезпечило комплексне дослідження обраної проблематики та дало змогу сформулювати теоретичні узагальнення і практичні пропозиції.

Виклад основного матеріалу дослідження. Медіація в сучасних умовах розвитку правової системи України посідає важливе місце серед по-

the same time, it is emphasized that a legal clinic does not necessarily have to act as a direct provider of mediation, but it may serve as an effective institutional platform for the promotion of mediation, consultation on its application, and referral of individuals to professional mediators.

The article also draws attention to the prospects for the use of mediation in the public-law sphere, in particular in administrative and criminal proceedings. It is emphasized that Ukrainian legislation generally does not exclude such a possibility, but still requires further specification of procedural aspects. In this regard, the experience of Poland is of particular interest, as it demonstrates that, with proper legal regulation and organizational support, mediation can function effectively in the public-law domain as well.

It is concluded that combining the potential of mediation and legal clinics contributes to expanding access to justice, increasing the effectiveness of legal education, developing a culture of peaceful dispute resolution, and forming a human-centered model of legal protection. The expediency of further improving the regulatory, organizational, and methodological support for the integration of mediation practices into the activities of legal clinics in Ukraine is substantiated.

Alesya Khrebtova,
Mykhailo Beloshapka,

MEDIATION UND RECHTSBERATUNGSSTELLEN ALS ELEMENTE DES MECHANISMUS ZUR GEWÄHRLEISTUNG DES ZUGANGS ZUR JUSTIZ UND DER ALTERNATIVEN KONFLIKTLÖSUNG

In diesem Artikel wird die wissenschaftliche Frage behandelt, welchen Stellenwert Mediation und Rechtsberatungsstellen im Mechanismus zur Gewährleistung des Zugangs zur Justiz und der alternativen Konfliktbeilegung im Kontext der Entwicklung außegerichtlicher Formen des Schutzes der Rechte und berechtigten Interessen des Einzelnen einnehmen. Ziel der Untersuchung ist es, die theoretisch-rechtlichen Grundlagen der Funktionsweise von Mediation und Rechtsberatungsstellen zu ergründen sowie ihre Rolle als miteinander verbundene Elemente des modernen

Mechanismus des Zugangs zur Justiz zu begründen.

Zur Erreichung dieses Ziels wurden die Methode der Systemanalyse sowie formal-rechtliche, rechtsvergleichende und strukturell-funktionale Methoden angewandt, was eine umfassende Untersuchung der normativen Grundlagen der Mediation, des rechtlichen Status von Rechtsberatungsstellen und der Besonderheiten ihrer Beteiligung an der Gestaltung von Praktiken der alternativen Konfliktbeilegung ermöglichte. Die erzielten Ergebnisse zeigen, dass Mediation und die Tätigkeit von Rechtsberatungsstellen wichtige Bestandteile für die Gewährleistung des Zugangs zu Rechtsbeistand, der Rechtsaufklärung, der Verbesserung der Rechtskultur der Bevölkerung und der Verbreitung der Praxis der friedlichen Streitbeilegung sind.

Es wurde festgestellt, dass Rechtskliniken nicht nur als Bildungsplattform für die Vermittlung praktischer Kompetenzen im Bereich der Mediation an Studierende dienen können, sondern auch als wirksame institutionelle Plattform für die Förderung alternativer Konfliktlösungsmethoden.

Es wurde der Schluss gezogen, dass die Kombination des Potenzials von Mediation und Rechtskliniken dazu beiträgt, den Zugang zur Justiz zu erweitern, Konflikte in der Gesellschaft zu verringern und restaurative sowie dialogorientierte Ansätze zur Beilegung von Rechtsstreitigkeiten zu etablieren. Die Zweckmäßigkeit einer weiteren Entwicklung der normativen, organisatorischen und bildungsbezogenen Rahmenbedingungen für die Beteiligung von Rechtskliniken im Bereich der Mediation wurde begründet.

Schlüsselwörter: Mediation, Rechtsklinik, Zugang zur Justiz, alternative Konfliktlösung, Rechtshilfe, Rechtsaufklärung.

**Aliesia Khrebtova,
Mykhailo Bieloshapka,**

**LA MÉDIATION ET LES
CLINIQUES JURIDIQUES
EN TANT QU'ÉLÉMENTS
DU MÉCANISME VISANT À
GARANTIR L'ACCÈS À LA
JUSTICE ET À LA RÉSOLUTION
ALTERNATIVE DES CONFLITS**

L'article traite du problème scientifique de la détermination de la place des cliniques de médiation et juridiques dans le mécanisme d'accès à la justice et de résolution alternative des conflits dans le con-

zasudovих способів урегулювання конфліктів, оскільки дає можливість сторонам за участю нейтрального посередника досягти взаємоприйнятного рішення без застосування змагальної судової процедури. Закон України «Про медіацію» визначає медіацію як позасудову, добровільну, конфіденційну, структуровану процедуру, під час якої сторони конфлікту за допомогою медіатора намагаються запобігти виникненню або врегулювати конфлікт чи спір шляхом переговорів. Такий підхід свідчить, що медіація розглядається законодавцем не як допоміжний, а як самостійний інструмент врегулювання правового конфлікту, що функціонує поряд із судовими та іншими юрисдикційними формами захисту прав.⁹

У контексті доступу до правосуддя медіація має значення не лише як процедура врегулювання окремого спору, а і як механізм розширення реальних можливостей особи захистити свої права швидко, менш формалізовано та з меншими соціальними витратами. Саме тому доступ до правосуддя у сучасному розумінні не обмежується виключно доступом до суду, а охоплює й наявність ефективних альтернативних способів вирішення спорів, здатних забезпечити справедливий, своєчасний і практично досяжний результат. У цьому аспекті медіація сприяє зменшенню конфронтаційності, збереженню комунікації між сторонами, виробленню добровільно виконуваних домовленостей та формуванню культури діалогового врегулювання конфліктів.

Важливим елементом механізму забезпечення доступу до правосуддя в Україні виступають юридичні клініки закладів вищої освіти. Їх правовий статус та загальні засади функціонування визначені Типовим положенням про юридичну клініку вищого навчального закладу України, відповідно до якого юридична клініка створюється як база для практичного навчання здобувачів вищої освіти та водночас як осередок надання правничої допомоги і здійснення правопросвітньої діяльності. Отже, юридична клініка поєднує освітню, соціальну та практичну функції, що дозволяє розглядати її не лише як форму організації навчального процесу, а і як інституцію, через яку забезпечується наближення правничої допомоги до населення.

Сучасні Стандарти діяльності юридичних клінік України в новій редакції 2024 року додатково закріплюють орієнтацію клінічної діяльності на потреби клієнта, якість правничої допомоги, етичність, практичну підготовку студентів та використання сучасних інструментів захисту прав. Показово, що в аналітичних матеріалах Асоціації юридичних клінік України вже фіксуються медіаційні активності клінік: інформування клієнтів про можливість вирішення спору шляхом медіації, консультування щодо доступних медіаційних послуг, а також включення медіаційної проблематики до правопросвітніх заходів. Це свідчить, що юридичні клініки фактично стають одним із каналів популяризації медіації та її наближення до широкого кола осіб, які потребують правової підтримки.

Функціональний зв'язок між медіацією та юридичними клініками проявляється у кількох напрямках. По-перше, юридична клініка є сприятливим освітнім середовищем для формування у здобувачів вищої освіти практичних компетентностей у сфері комунікації, ведення переговорів, аналізу конфлікту, дотримання нейтральності, виявлення інтересів сторін та пошуку взаємоприйнятних рішень. По-друге, клініка може виступати платформою для первинного інформування клієнтів про переваги медіації та випадки, у яких спір доцільно вирішувати саме за допомогою цієї процедури. По-третє, юридичні клініки здатні формувати в суспільстві правову культуру, орієнтовану не лише на захист через примус, а й на досягнення згоди, відновлення комунікації та мінімізацію ескалації конфлікту.

У науковій літературі слушно підкреслюється, що медіація в діяльності юридичної клініки має комплексний характер. Вона може реалізовуватися як через правопросвітню діяльність, так і через консультативну підтримку клієнтів, оцінку медіабельності спору, скерування до професійного медіатора або участь у формуванні відповідних клінічних програм підготовки студентів. При цьому дослідники звертають увагу на те, що проблематика медіації в юридичних клініках ще недостатньо роз-

⁹ Про медіацію : Закон України від 16.11.2021 № 1875-IX / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text>

роблена, а окремі питання потребують подальшого нормативного уточнення, зокрема щодо меж участі клініки у медіаційних процесах, вимог до підготовки учасників та моделей організаційного забезпечення такої діяльності.¹⁰

З практичної точки зору юридична клініка не завжди має виступати безпосереднім суб'єктом проведення медіації. Значно важливішим є її місце як інституції, що забезпечує раннє виявлення конфлікту, консультування щодо доступних способів його врегулювання, правопросвітне супроводження сторін, а також підготовку майбутніх правників до застосування відновних і діалогових підходів у професійній діяльності. Такий підхід дозволяє уникнути змішування функцій класичної правничої допомоги та професійної медіації, але водночас не виключає участі юридичних клінік у побудові медіаційної інфраструктури на рівні закладу вищої освіти або громади.

Окремої уваги потребує освітній аспект. Включення медіації до діяльності юридичної клініки сприяє переходу від суто теоретичної підготовки правника до формування практикоорієнтованих навичок роботи з конфліктом. Здобувач вищої освіти у межах клінічної форми навчання опановує не лише алгоритми правового аналізу, а й навички слухання, виявлення позицій та інтересів сторін, коректної комунікації, етичної поведінки та побудови конструктивного діалогу. У результаті юридична клініка стає середовищем, у якому поєднуються правнича освіта, правозахисна діяльність і підготовка до використання альтернативних способів вирішення спорів, що повністю відповідає сучасним тенденціям розвитку юридичної професії.

Водночас повноцінна інтеграція медіації в діяльність юридичних клінік потребує подальшого вдосконалення організаційної та методичної основи. Йдеться про розроблення внутрішніх положень про медіаційну діяльність клініки, спеціалізованих програм підготовки студентів-клініцистів, алгоритмів перенаправлення клієнтів до медіаторів, етичних правил розмежування консультативної та медіаційної допомоги, а також налагодження співпраці між юридичними клініками, професійними медіаторами, центрами безоплатної правничої допомоги та громадськими організаціями. Саме така модель дає змогу забезпечити належний баланс між освітньою функцією клініки, потребами клієнтів і вимогами до якості медіаційної процедури.¹¹

Таким чином, медіація та юридичні клініки доцільно розглядати як взаємопов'язані елементи механізму забезпечення доступу до правосуддя й альтернативного врегулювання конфліктів. Медіація забезпечує гнучкий, добровільний і діалоговий спосіб розв'язання спору, тоді як юридична клініка створює інституційні, освітні та соціальні передумови для популяризації такого способу, підготовки майбутніх правників до його застосування та наближення відповідних послуг до населення. У цьому полягає їх спільна роль у формуванні сучасної, людиноцентричної та практично орієнтованої моделі доступу до правосуддя в Україні.¹²

Медіація є інноваційним правовим механізмом, який здатний не лише істотно спростити вирішення публічно-правових спорів і процес примирення між потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим, а й підвищити рівень суспільної довіри до органів державної влади. Водночас її ефективне впровадження потребує адаптації переговорних методів до специфіки відповідно адміністративного та кримінального провадження. Це зумовлює необхідність внесення змін до Кодексу адміністративного судочинства України та Кримінального процесуального кодексу України за прикладом Польщі шляхом запровадження положень, які б деталізували особливості медіації в кожному з цих видів провадження.¹³

texte du développement de formes extrajudiciaires de protection des droits et intérêts légitimes d'une personne. L'objectif de l'étude est de clarifier les fondements théoriques et juridiques du fonctionnement des cliniques de médiation et juridiques, ainsi que de justifier leur rôle en tant qu'éléments interdépendants du mécanisme moderne d'accès à la justice.

Pour atteindre l'objectif, les méthodes d'analyse systémique, formelle et juridique, comparative et structurelle-fonctionnelle ont été utilisées, permettant ainsi d'étudier de manière exhaustive les principes de régulation de la médiation, le statut juridique des cliniques juridiques et les spécificités de leur participation à l'élaboration de pratiques de résolution alternative des conflits. Les résultats obtenus indiquent que la médiation et les activités des cliniques juridiques constituent des composantes essentielles pour garantir l'accès à l'aide juridique, la formation juridique, l'amélioration du niveau de culture juridique de la population et la diffusion des modes alternatifs de règlement des différends. Il a été établi que les cliniques juridiques peuvent non seulement servir de base pédagogique pour le développement des compétences pratiques en médiation chez les étudiants de l'enseignement supérieur, mais aussi de plateforme institutionnelle efficace pour la popularisation des modes alternatifs de résolution des conflits.

Il a été conclu que la combinaison du potentiel de la médiation et des cliniques juridiques contribue à élargir l'accès à la justice, à réduire les conflits dans la société et à établir une approche réparatrice et interactive pour résoudre les litiges juridiques. L'opportunité de développer davantage le soutien réglementaire, organisationnel et éducatif à la participation des cliniques juridiques dans le domaine de la médiation est justifiée.

Mots-clés : médiation, clinique juridique, accès à la justice, modes alternatifs de règlement des conflits, aide juridique; activités d'éducation juridique

¹⁰ Гльницька, О. А., & Дяченко, С. В. Медіація в діяльності юридичної клініки [Mediation in the Work of a Legal Clinic]. Ірпінський юридичний часопис, 2023. № 3(12), 104–113. URL: [https://doi.org/10.33244/2617-4154-3\(12\)-2023-104-113](https://doi.org/10.33244/2617-4154-3(12)-2023-104-113)

¹¹ Там само.

¹² Про медіацію : Закон України від 16.11.2021 № 1875-IX / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text>

¹³ Chmielarz K., Khrebtova A., Kozera Ł., Chmielarz P., Syrota D. Mediation in administrative and criminal proceedings: the experience of Poland. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2025. Issue 2. P. 41–46. DOI: <https://doi.org/10.61345/1339-7915.2025.2.6>

Alesia Khrebtova,
Mykhailo Bieloshapka,

**MEDIACJA I KLINIKI
PRAWNE JAKO ELEMENTY
MECHANIZMU ZAPEWNIANIA
DOSTĘPU DO WYMIARU
SPRAWIEDLIWOŚCI I
ALTERNATYWNEGO
ROZWIĄZYWANIA
KONFLIKTÓW**

W artykule poruszono problem naukowy dotyczący określenia miejsca mediacji i kliniki prawnych w mechanizmie zapewnienia dostępu do wymiaru sprawiedliwości i alternatywnego rozwiązywania konfliktów w warunkach rozwoju pozasądowych form ochrony praw i uzasadnionych interesów osoby. Celem badania jest wyjaśnienie teoretyczno-prawnych podstaw funkcjonowania mediacji i poradni prawnych, a także uzasadnienie ich roli jako wzajemnie powiązanych elementów wspólnego mechanizmu dostępu do wymiaru sprawiedliwości.

W celu osiągnięcia tego celu zastosowano metodę analizy systemowej, metodę formalno-prawną, porównawczo-prawną oraz strukturalno-funkcjonalną, co pozwoliło na kompleksowe zbadanie podstaw normatywnych mediacji, statusu prawnego kliniki prawnych oraz specyfiki ich udziału w kształtowaniu praktyk alternatywnego rozwiązywania konfliktów. Uzyskane wyniki wskazują, że mediacja i działalność kliniki prawnych są ważnymi elementami zapewnienia dostępności pomocy prawnej, edukacji prawnej, podnoszenia poziomu kultury prawnej społeczeństwa oraz upowszechniania praktyki pokojowego rozstrzygania sporów. Ustalono, że kliniki prawne mogą pełnić rolę nie tylko bazy edukacyjnej służącej kształtowaniu praktycznych kompetencji studentów w zakresie mediacji, ale także skutecznej platformy instytucjonalnej służącej popularyzacji alternatywnych sposobów rozwiązywania konfliktów. Ustalono, że kliniki prawne mogą pełnić rolę nie tylko platformy edukacyjnej służącej kształtowaniu praktycznych kompetencji studentów w zakresie mediacji, ale także skutecznego forum instytucjonalnego służącego popularyzacji alternatywnych metod rozwiązywania konfliktów.

Doszliśmy do wniosku, że połączenie potencjału mediacji i kliniki prawniczej sprzyja poszerzeniu dostępu do wymiaru sprawiedliwości, zmniejszeniu konfliktowości w

Mediacja ta i юридичні клініки як елементи механізму забезпечення доступу до правосуддя й альтернативного врегулювання конфліктів

Українське законодавство загалом не забороняє застосування медіації в адміністративних спорах, однак чинний Кодекс адміністративного судочинства України лише згадує про можливість «примирення», не визначаючи при цьому правил проведення медіації. Закон України «Про медіацію» закріплює основоположні принципи медіації – добровільність, конфіденційність, неупередженість, – але не деталізує процедуру її застосування у публічно-правовій сфері. Водночас Польща як приклад постсоціалістичної держави демонструє, що за умов належного нормативного регулювання та організаційної підтримки медіація може успішно функціонувати і в публічно-правовій площині.¹⁴

Висновки. Проведене дослідження дає підстави дійти висновку, що медіація та юридичні клініки посідають важливе місце у сучасному механізмі забезпечення доступу до правосуддя й альтернативного врегулювання конфліктів. Медіація, будучи законодавчо врегульованою в Україні, виступає ефективним позасудовим способом врегулювання спорів, який ґрунтується на засадах добровільності, конфіденційності, нейтральності та орієнтованості на досягнення взаємоприйнятного рішення сторонами. Її значення полягає не лише у зменшенні навантаження на судову систему, а й у формуванні культури діалогового, ненасильницького та відновного підходу до розв'язання правових конфліктів.

Обґрунтовано, що доступ до правосуддя у сучасному праворозумінні не обмежується лише можливістю звернення до суду, а включає також наявність реальних, доступних і ефективних альтернативних способів захисту прав та законних інтересів особи. Саме в такому контексті медіація набуває ознак важливого елемента правового механізму, спрямованого на забезпечення оперативного, гнучкого та менш конфронтаційного врегулювання спорів.

Встановлено, що юридичні клініки, функціонуючи як осередки практичної підготовки здобувачів вищої освіти, правопросвітньої діяльності та надання правничої допомоги, мають значний потенціал у сфері поширення медіації. Їх роль виявляється у первинному інформуванні клієнтів про можливості альтернативного врегулювання конфліктів, формуванні правової культури мирного врегулювання спорів, розвитку у студентів практичних навичок комунікації, переговорів і аналізу конфліктних ситуацій, а також у створенні організаційних передумов для інтеграції медіаційних практик у правничу освіту.

Доведено, що взаємозв'язок медіації та юридичних клінік має комплексний характер. Юридична клініка не обов'язково повинна виступати безпосереднім суб'єктом проведення медіації, однак вона може бути ефективним інституційним майданчиком для популяризації медіації, консультування щодо її застосування, оцінки медіабельності конфлікту та перенаправлення осіб до професійних медіаторів. Такий підхід дозволяє поєднати освітню, соціальну та правозахисну функції юридичної клініки з сучасними тенденціями розвитку альтернативних способів вирішення спорів.

З'ясовано, що, попри наявність законодавчого регулювання медіації та нормативного визначення засад діяльності юридичних клінік, у вітчизняній юридичній науці ще недостатньо розроблено комплексний підхід до розуміння їх як взаємопов'язаних елементів механізму забезпечення доступу до правосуддя. Це свідчить про необхідність подальшого наукового осмислення їх інституційної взаємодії, функціональних можливостей та меж участі юридичних клінік у сфері медіації.

У зв'язку з цим доцільним є подальше вдосконалення нормативного, організаційного та методичного забезпечення інтеграції медіації в діяльність юридичних клінік, зокрема шляхом розроблення внутрішніх положень про медіаційні практики в юридичних клініках, спеціалізованих програм підготовки здобувачів вищої освіти, механізмів взаємодії з професійними медіаторами та алгоритмів спрямування клієнтів до відповідних процедур. Реалізація таких заходів сприятиме посиленню практикоорієнтованого характеру юридичної освіти, розширенню до-

¹⁴ Khrebtova A. A., Chmielarz K. Conceptual foundations and legal regulation of mediation in the sphere of administrative justice: Ukrainian and Polish experience. In: Topical Issues of Procedural Law in Ukraine: Scientific monograph / ed. R. Djakons et al. Riga: Baltija Publishing, 2025. P. 868–884. DOI: 10.30525/978-9934-26-538-9-33.

ступу населення до альтернативних способів захисту прав і формуванню більш людиноцентричної моделі правосуддя в Україні.

References

- Chmielarz K., Khrebtova A., Kozera Ł., Chmielarz P., Syrota D. Mediation in administrative and criminal proceedings: the experience of Poland. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2025. Issue 2. P. 41–46. DOI: <https://doi.org/10.61345/1339-7915.2025.2.6> [in English].
- Chmielarz K., Khrebtova A., Kozera Ł., Chmielarz P., Syrota D. Mediation in administrative and criminal proceedings: the experience of Poland. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2025. Issue 2. P. 41–46. DOI: <https://doi.org/10.61345/1339-7915.2025.2.6>
- Ilnitska, O. A., & Diachenko, S. V. Mediatsiia v diialnosti yurydychnoi kliniky [Mediation in the Work of a Legal Clinic]. *Irpinskyi yurydychnyi chasopys*, 2023. № 3(12), 104–113. DOI: [https://doi.org/10.33244/2617-4154-3\(12\)-2023-104-113](https://doi.org/10.33244/2617-4154-3(12)-2023-104-113) [in Ukrainian].
- Khrebtova A. A., Chmielarz K. Conceptual foundations and legal regulation of mediation in the sphere of administrative justice: Ukrainian and Polish experience. In: *Topical Issues of Procedural Law in Ukraine: Scientific monograph* / ed. R. Djakons et al. Riga: Baltija Publishing, 2025. P. 868–884. DOI: 10.30525/978-9934-26-538-9-33. [in English].
- Lohush L. V. Mizhnarodna praktyka zastosuvannia mediatsii v diialnosti yurydychnykh klinik v Ukraini / Liubov Lohush. *Pidpriemnytstvo, hospodarstvo i pravo*. 2021. № 6. S. 221–227. DOI: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2021.6.36> [in Ukrainian].
- Mazaraki N. A. Mediatsiia v Ukraini: teoriia ta praktyka [Mediation in Ukraine: Theory and Practice]: monohrafiia / N. A. Mazaraki. Kyiv : Kyiv. nats. torh.-ekon. un-t, 2018. 276 s. DOI: <http://doi.org/10.31617/m.knute.2018-1155> [in Ukrainian].
- Novosad I. V. Rol mediatsii v diialnosti yurydychnykh klinik [The Role of Mediation in the Work of Legal Clinics]:. *Istoryko-pravovyi chasopys*. 2023. № 2(21). S. 49–53. DOI : <https://doi.org/10.32782/2409-4544/2023-2/7>. [in Ukrainian].
- Pro mediatsiiu : Zakon Ukrainy vid 16.11.2021 № 1875-IX / Verkhovna Rada Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text> [in Ukrainian].
- Pro zatverdzhennia Typovoho polozhennia pro yurydychnu kliniku vyshchoho navchalnoho zakladu Ukrainy: nakaz Ministerstva osvity i nauky Ukrainy vid 03.08.2006 № 592. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0956-06#Text> [in Ukrainian].

Надійшла до редколегії: 12.03.2026 / Рецензовано 20.04.2026 / Прийнято до друку 29.04.2026 / Доступно онлайн 30.05.2026

Приклад цитування:

Хребтова, А., Белошапка, М. (2026). Медіація та юридичні клініки як елементи механізму забезпечення доступу до правосуддя й альтернативного врегулювання конфліктів. *Архів кримінології та судових наук*. 1 (13).174–181. DOI: <https://doi.org/10.32353/acfs.13.2026.16>

społeczeństwie oraz umocnieniu podejścia naprawczego i dialogowego do rozwiązywania sporów prawnych. Uzasadniono celowość dalszego rozwoju normatywnego, organizacyjnego i edukacyjnego wsparcia udziału kliniki prawniczej w dziedzinie mediacji.

Słowa kluczowe: mediacja, klinika prawna, dostęp do wymiaru sprawiedliwości, alternatywne metody rozwiązywania konfliktów, pomoc prawna; działalność edukacyjna w zakresie prawa.

DOI: <https://doi.org/10.32353/acfs.13.2026.17>
УДК 347.9

Тетяна Чабанець,

кандидат наук з державного управління, судовий експерт (не є фахівцем державної спеціалізованої установи), патентний повірений, с. Гора, Бористпільського району, Київської області, 08324, Україна;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3146-2051>,
e-mail: t.chabanets@gmail.com;

Альбіна Макарець,

провідний судовий експерт Київського відділення Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М.С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України,
e-mail: kyiv@nncise.org.ua

Тетяна Чабанець

Альбіна Макарець

Визначення ринкової вартості товарів у товарознавчій експертизі: маркетингове дослідження, пошук цінової інформації, податкові чинники та співставність цінових пропозицій

У статті досліджено актуальні питання розвитку методології товарознавчої експертизи в Україні в умовах змін податкового та цінового середовища. Проаналізовано правовий статус товару як об'єкта цивільних прав та розкрито особливості застосування порівняльного підходу при визначенні ринкової вартості, зокрема за умов ретроспективної оцінки. Особливу увагу приділено відмежуванню звичайного маркетингового дослідження від дослідження, що проводиться для цілей експертизи, особливостям пошуку спеціалізованих підприємств, а також співставності цінових пропозицій залежно від системи оподаткування продавця. Запропоновано модельний підхід до оцінки впливу податку на додану вартість, військового збору, єдиного податку та логістичне зумовлених витрат на кінцеву ціну товару в умовах 2026 року. Обґрунтовано, що для підвищення достовірності висновків товарознавчої експертизи цінові пропозиції мають або добиратися в межах однакової податкової бази, або приводитися до єдиного зіставного рівня з обов'язковим поясненням методики такого приведення.

Ключові слова: товарознавча експертиза, ринкова вартість, оподаткування, ФОП, ПДВ, порівняльний підхід, маркетингове дослідження, ретроспективна оцінка, спеціалізовані підприємства, логістичні витрати.

Постановка проблеми. Визначення ринкової вартості товарів є одним із ключових завдань товарознавчої експертизи, оскільки від правильності встановлення ціни залежить обґрунтованість висновків у судових, господарських, страхових та інших правовідносинах. У сучасних умовах актуальність цього завдання посилюється динамічними змінами економічного середовища України, зокрема трансформацією податкових правил, коливанням логістичних витрат, підвищенням ролі цифрових джерел цінової інформації та нерівномірною доступністю ретроспективних даних про ринок.

На практиці перед експертом-товарознавцем постає завдання не лише знайти аналогічні товари на ринку, а й коректно нівелювати вплив чинників, що спотворюють безпосереднє порівняння цінових пропозицій. До таких чинників належать податкове навантаження на продавця, включення або не включення ПДВ до ціни, умови поставки, гарантійні зобов'язання, регіональні особливості реалізації, а також відмінності між роздрібним і професійним сегментами ринку. Саме тому питання методично правильного приведення цін до співставного вигляду набуває визначального значення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання визначення ринкової вартості майна ґрунтується на загальних засадах оцінки майна і

майнових прав, закріплених у Національному стандарті № 1, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 10 вересня 2003 року № 1440. У правовому аспекті значення мають також положення Цивільного кодексу України, Закону України «Про судову експертизу» та Податкового кодексу України.

У прикладній площині проблема співставності цінових пропозицій суб'єктів господарювання на різних системах оподаткування залишається недостатньо уніфікованою, особливо в межах товарознавчої експертизи, де необхідно поєднати вимоги правової визначеності, економічної логіки та методичної прозорості. Окремого опрацювання потребує і питання використання маркетингового дослідження в експертній діяльності, оскільки у цифровому середовищі 2025–2026 років відкрита ціна товару не завжди супроводжується відомостями про податковий статус продавця, дату формування пропозиції та умови її дії.

Метою статті є обґрунтування методичних засад визначення ринкової вартості товарів у товарознавчій експертизі, розкриття правового статусу товару як об'єкта дослідження, відмежування звичайного маркетингового дослідження від дослідження для цілей експертизи, а також аналіз впливу різних систем оподаткування та цінових чинників 2026 року на співставність цінових пропозицій.

Виклад основного матеріалу. Під час проведення товарознавчої експертизи для встановлення ринкової вартості об'єкта дослідження експерт використовує різні джерела цінової інформації: довідкові матеріали, офіційні прайс-листи, відомості з мережі Інтернет, архівні дані, а також відповіді підприємств і організацій на офіційні запити. Такий підхід дає змогу врахувати кон'юнктуру ринку, рівень попиту і пропозиції, регіональні особливості та часову прив'язку ціни до дати оцінки.

Базовим методичним підходом у більшості випадків є порівняльний підхід, який передбачає аналіз цін продажу або пропонування аналогічних чи подібних товарів і подальше коригування цих цін для врахування відмінностей між об'єктами порівняння та досліджуваним товаром. Особливого значення цей підхід набуває при ретроспективній оцінці, коли ринкову вартість потрібно встановити станом на минулу дату. У 2025–2026 роках застосування такого підходу ускладнюється тим, що цифрові джерела цінової інформації часто не містять повних відомостей про податковий статус продавця, архівність ціни та набір супровідних умов продажу, а отже потребують додаткової перевірки.

Товар як об'єкт експертного дослідження

Для цілей товарознавчої експертизи важливо виходити з того, що товаром виступає об'єкт у матеріальній формі, який є предметом цивільного обороту та може бути оцінений у грошовому вираженні. У цьому значенні товар не зводиться лише до факту фізичного існування речі, а розглядається як об'єкт, що має споживчі властивості, здатність до обігу та економічну цінність.

До основних ознак товару як об'єкта в матеріальній формі доцільно віднести: матеріальність, тобто існування у фізичній формі; визначеність, що дає можливість індивідуалізувати річ або описати її родовими ознаками; призначення для продажу, обміну чи іншого відчуження у цивільному обороті; наявність споживчої вартості, яка дає змогу задовольняти певну потребу; мінову вартість, що може бути виражена у ціні; здатність бути об'єктом цивільних прав та обов'язків; а також оборотоздатність, тобто можливість вільного переміщення у цивільному обороті, якщо такий об'єкт не вилучений з нього і не обмежений у ньому.

Для експерта таке розуміння товару має практичне значення, оскільки саме сукупність зазначених ознак визначає можливість добору аналогів, коректного опису об'єкта дослідження, встановлення його функціонального призначення та формування переліку цінових ознак, що підлягають порівнянню.

Маркетингове дослідження цін та особливості пошуку спеціалізованих підприємств

Маркетингове дослідження цін аналогічного товару є одним із ключових та найбільш інформативних етапів під час визначення ринкової вартості. Його зміст полягає не у формальному збиранні прайс-листів, а у систематичному пошуку, відборі, аналізі та інтерпретації даних про

FUNDING

This research did not receive any specific grant from funding agencies in the public, commercial, or not-for-profit sectors.

DISCLAIMER

The funder had no role in the study design, data collection and analysis, decision to publish, or preparation of the manuscript.

CONTRIBUTORS

The authors contributed solely to the intellectual discussion underlying this paper, case-law exploration, writing and editing, and accept responsibility for the content and interpretation.

CREATIVE COMMONS 4.0 ATTRIBUTION INTERNATIONAL (CC_BY_4.0)

Ця стаття з відкритим доступом, поширена на умовах Ліцензії атрибуції Creative Commons (CC_BY_4.0), що дає змогу необмежено використовувати, поширювати й відтворювати на будь-якому носії за умови посилання на оригінального(-их) автора(-ів) та джерела.

Chabanets Tetiana,
Makarets Albina

**DETERMINING THE
MARKET VALUE OF
GOODS IN COMMODITY
EXPERT EXAMINATION:
MARKETING RESEARCH,
PRICE INFORMATION
SOURCES, TAX FACTORS AND
COMPARABILITY OF PRICE
OFFERS**

Abstract. The article examines current methodological issues of determining the market value of goods in commodity expert examination under changing tax and price conditions in Ukraine. It analyses the legal status of goods as material objects of civil rights, the role of the comparative approach in retrospective valuation, the distinction between ordinary marketing research and research conducted for expert purposes, and the use of official requests to specialised enterprises. Special attention is paid to the comparability of price offers formed under different taxation systems. A model approach is proposed to demonstrate the influence of VAT, military levy, simplified taxation and logistics-related costs on the final price of goods in the conditions of 2026. The paper concludes that, to improve the reliability of expert conclusions, prices should either be selected within the same tax framework or reduced to a common comparison base with clear methodological explanation.

Keywords: commodity expert examination, market value, taxation, sole proprietors, VAT, comparative approach, marketing research, retrospective valuation, specialized enterprises, logistics costs.

Chabanets Tetiana,
Makarets Albina

**DÉTERMINATION DE LA
VALEUR MARCHANDE
DES MARCHANDISES
LORS DE L'EXAMEN DES
PRODUITS : ÉTUDE DE
MARCHÉ, RECHERCHE
D'INFORMATIONS SUR LES
PRIX, FACTEURS FISCAUX ET
COMPARABILITÉ DES OFFRES
DE PRIX**

Résumé. Cet article examine les enjeux actuels du développement de la méthodologie d'expertise des produits en Ukraine, dans un contexte d'évolution de la fiscalité et des prix. Le statut juridique d'un produit en tant qu'un objet

Визначення ринкової вартості товарів у товарознавчій експертизі: маркетингове дослідження, пошук цінової інформації, податкові чинники та співставність цінових пропозицій

ціни товарів, що є ідентичними або максимально подібними до досліджуваного об'єкта.

У разі недостатності відкритих відомостей про ціни продажу або пропонування подібного майна експерт може використовувати відповіді спеціалізованих підприємств, отримані на офіційні запити. Такий шлях є особливо важливим при ретроспективній оцінці, коли відкрита інформація на потрібну дату відсутня, фрагментарна або не дає можливості встановити середній рівень ринкових пропозицій.

Пошук спеціалізованих підприємств повинен мати цілеспрямований характер. Для цього добираються суб'єкти господарювання, які за своїм профілем здійснюють виробництво, реалізацію, сервісне обслуговування або постачання відповідної товарної групи. Адреси та контактні дані таких підприємств доцільно встановлювати насамперед за офіційними сайтами підприємств і організацій, офіційними каталогами, профільними діловими реєстрами та іншими джерелами, що дають змогу ідентифікувати реального учасника ринку.

Під час відбору спеціалізованих підприємств слід враховувати їх товарну спеціалізацію, територіальну наближеність до релевантного ринку, характер продажу, наявність інформації про конкретні моделі або функціональні аналоги, а також можливість підтвердження дати цінової пропозиції. Чим точніше профіль відібраного підприємства відповідає досліджуваному товару, тим вищою є доказова цінність отриманої відповіді.

Отримані на запити відповіді та додані до них документи доцільно реєструвати як додаткові матеріали експертного дослідження. У подальшому вони можуть використовуватися як вихідні дані для визначення первинної ринкової вартості, а також як підстава для перевірки співставності цінових пропозицій за часовим, регіональним і функціональним критеріями.

З урахуванням наведеного алгоритм експертного дослідження цінової інформації доцільно будувати у кілька послідовних етапів:

- 1) збір цінових пропозицій з відкритих джерел, зокрема маркетплейсів, прайс-агрегаторів, офіційних сайтів продавців та інших ресурсів, релевантних конкретному сегменту ринку;
- 2) перевірка дати, змісту та джерела цінової пропозиції, а за можливості — ідентифікація податкового статусу продавця за відкритими державними реєстрами та офіційними відомостями;
- 3) порівняння умов продажу, включно з доставкою, гарантією, комплектністю, післяпродажним сервісом та іншими факторами, що впливають на кінцеву ціну;
- 4) коригування цінових пропозицій і приведення їх до єдиної бази порівняння з огляду на мету експертизи та характеристики покупця;
- 5) формування підсумкового висновку із зазначенням використаних джерел, застосованих припущень і меж достовірності результату.

Розмежування звичайного маркетингового дослідження і дослідження для цілей експертизи

Хоча маркетингове дослідження цін є універсальним інструментом аналізу ринку, його застосування в межах товарознавчої експертизи має суттєві відмінності від звичайного маркетингового дослідження. Звичайне маркетингове дослідження спрямоване переважно на підтримку управлінських або комерційних рішень: позиціонування товару, вибір каналу збуту, оцінку конкурентів чи прогнозування попиту. Натомість дослідження для цілей експертизи виконують доказову та методичну функцію, оскільки має завершуватися висновком, придатним для перевірки та використання у правозастосовній практиці.

Розбіжності між цими видами дослідження доцільно розглядати за метою, процедурою, критеріями відбору інформації та вимогами до фіксації результату. Якщо у звичайному маркетингу допустимим є використання ширших орієнтовних масивів даних, то в експертизі пріоритет мають ті джерела, які дозволяють індивідуалізувати аналог, дату пропозиції, умови продажу та за можливості податковий статус продавця. Тому експертне дослідження характеризується вищим ступенем формалізації, документування і пояснюваності отриманого результату.

Критерій	Звичайне маркетингове дослідження	Дослідження для цілей експертизи
Мета	Оцінка ринку для ціноутворення, позиціонування товару, планування продажів або поведінки споживача.	Встановлення об'єктивної ринкової вартості на конкретну дату у кримінальних провадженнях, для судових, господарських, страхових або інших правовідносин.
Ступінь об'єктивності	Може бути орієнтоване на потреби замовника та комерційні цілі.	Повинно бути максимально незалежним, неупередженим і придатним для перевірки.
Дата дослідження	Часто орієнтується на поточний або прогнозований стан ринку.	Жорстко прив'язується до дати оцінки, зокрема при ретроспективному визначенні вартості.
Відбір аналогів	Може бути ширшим і гнучкішим залежно від комерційного завдання.	Повинен забезпечувати максимальну подібність за функціями, станом, комплектністю, умовами продажу та регіоном.
Фіксація результатів	Форма подання визначається внутрішніми потребами бізнесу.	Необхідні належна фіксація джерел, дата збору, опис аналогів, умови продажу, скріншоти, копії відповідей і пояснення коригувань.
Юридичне значення	Має допоміжний характер для прийняття управлінських рішень.	Має доказове значення і повинно витримувати професійну, процесуальну та методичну перевірку.

Отже, маркетингове дослідження у межах експертизи не може зводитися до простого огляду ринку. Воно передбачає жорсткіші вимоги до релевантності джерел, фіксації вихідних даних, пояснення коригувань і перевірюваності висновку. Саме чітке дотримання методики відрізняє експертне дослідження від звичайного маркетингового аналізу.

Особливості різних систем оподаткування та їх вплив на цінові пропозиції

На співставність цінових пропозицій істотно впливають особливості систем оподаткування, в межах яких працюють продавці. Для цілей товарознавчої експертизи вирішальне значення мають не тільки номінальні значення цін, а й те, за якою моделлю ціна сформована, чи включає вона податок на додану вартість, а також чи є для покупця значущою можливістю податкового кредиту.

Суб'єкти господарювання на загальній системі оподаткування, як правило, ведуть повніший облік доходів і витрат, можуть враховувати документально підтверджені витрати та, у разі реєстрації платником ПДВ, формують ціну з урахуванням цього податку. Для порівняльного аналізу це означає, що така ціна потребує окремого тлумачення: чи є вона ціною з ПДВ, чи ціною без ПДВ, і яке саме значення вона має для мети дослідження.

Суб'єкти господарювання на спрощеній системі оподаткування функціонують в іншій моделі податкового навантаження й обліку. Для ФОП другої групи характерне поєднання фіксованого єдиного податку, мінімального страхового внеску та фіксованого військового збору; для платників третьої групи — відсотковий єдиний податок від доходу, а у 2026 році також військовий збір у розмірі 1 відсотка доходу. Частина таких суб'єктів не є платниками ПДВ, а тому їх кінцева цінова пропозиція може виглядати нижчою порівняно з ціною платника ПДВ. Однак для експерта це не означає автоматичної більшої ринкової репрезентативності такої пропозиції.

Особливого значення ця обставина набуває у випадках, коли оцінка проводиться щодо відносин між суб'єктами господарювання, оскільки за таких умов для покупця може мати значення податковий статус продавця та можливість формування податкового кредиту з ПДВ. Відповідно ціна товару, запропонована платником ПДВ, і ціна аналогічного товару, запропонована неплатником ПДВ, не завжди є прямо співставними для цілей експертного дослідження.

Таким чином, при аналізі ринку експерт повинен не лише виявити цінові пропозиції, а й з'ясувати податковий статус продавців, структуру ціни, наявність або відсутність ПДВ, тип операції та умови продажу. За

de droits civils est analysé, et les spécificités de l'application d'une approche comparative pour la détermination de la valeur marchande, notamment dans le cadre d'une évaluation rétrospective, sont mises en lumière. Une attention particulière est portée à la distinction entre les études de marché classiques et les études réalisées à des fins d'expertise, aux spécificités de la recherche d'entreprises spécialisées, ainsi qu'à la comparabilité des offres de prix selon le régime fiscal du vendeur. Une approche modèle est proposée pour évaluer l'impact de la taxe sur la valeur ajoutée (TVA), de la contribution militaire, de la taxe unique et des coûts logistiques sur le prix final d'un produit en 2026. Il est démontré que, pour accroître la fiabilité des conclusions de l'expertise des produits, les offres de prix doivent être obtenues au sein d'une même assiette fiscale ou ramenées à un niveau comparable unique, avec une explication obligatoire de la méthodologie de réduction.

Mots clés : expertise des matières premières, valeur marchande, fiscalité, entrepreneur individuel, TVA, approche comparative, recherche marketing, évaluation rétrospective, entreprises spécialisées, coûts logistiques.

Chabanets Tetiana,
Makarets Albina

**BESTIMUNG DES
MARKTWERTES VON
WAREN IN DER PRÜFUNG
VON WARENKUNDEN:
MARKETINGFORSCHUNG,
PREISINFORMATIONEN-
QUELLEN, STEUERFAKTOREN
UND VERGLEICHBARKEIT DER
PREISANGEBOTE**

Zusammenfassung. Der Artikel untersucht aktuelle methodische Fragen der Bestimmung des Marktwertes von Waren im Rahmen einer Warengutachterprüfung unter sich ändernden Steuer- und Preisbedingungen in der Ukraine. Es analysiert den rechtlichen Status von Waren als materielle Gegenstände des Bürgerrechts, die Rolle des vergleichenden Ansatzes bei der retrospektiven Bewertung, die Unterscheidung zwischen gewöhnlicher Marktforschung und Forschung, die für Expertenzwecke durchgeführt wird, und die Verwendung behördlicher Anfragen an spezialisierte Unternehmen. Besonderes Augenmerk wird auf die Vergleichbarkeit von Preisangeboten unterschiedlicher Steuersysteme gelegt. Es wird ein Modellansatz vorgeschlagen, um den Einfluss von Mehrwertsteuer, Militärabgabe, vereinfachter Besteuerung und logistikbezogenen Kosten auf den Endpreis von Waren unter den Bedingungen des Jahres 2026 zu demonstrieren. Das Papier kommt zu dem Schluss, dass zur Verbesserung der Zuverlässigkeit von Expertenschlussfolgerungen die Preise entweder innerhalb desselben Steuerrahmens ausgewählt oder auf eine gemeinsame Vergleichsbasis mit klarer methodischer Erklärung reduziert werden sollten.

Schlüsselwörter: Waren-gutachterprüfung, Marktwert, Besteuerung, Einzel-unternehmer, Mehrwertsteuer, vergleichender Ansatz, Marktforschung, retrospektive Bewertung, spezialisierte Unternehmen, Logistikkosten.

Chabanets Tetiana,
Makarets Albina

**USTALANIE WARTOŚCI
RYNKOWEJ TOWARÓW
W BADANIU EKSPERTÓW
TOWAROWYCH: BADANIA
MARKETINGOWE, ŹRÓDŁA
INFORMACJI O CENACH,
CZYNNIKI PODATKOWE I
PORÓWNAWALNOŚĆ OFERT
CENOWYCH**

Streszczenie. W artykule omówiono aktualne zagadnienia metodologiczne ustalania wartości

Wizначення ринкової вартості товарів у товарознавчій експертизі: маркетингове дослідження, пошук цінової інформації, податкові чинники та співставність цінових пропозицій

потреби ціни мають бути приведені до єдиної бази порівняння — з ПДВ або без ПДВ — залежно від мети експертизи, але такий підхід повинен бути прямо обґрунтований у тексті висновку.

Модельний приклад впливу системи оподаткування на кінцеву ціну товару у 2026 році

Для ілюстрації впливу податкового чинника доцільно використати умовну модель продажу автомобільної шини R17 за ціною реалізації 3900 грн. За базовим припущенням закупівельна вартість становить 3000 грн, а торговельна маржа — 900 грн. Наведені нижче розрахунки мають демонстраційний характер і відображають не повне податкове навантаження бізнесу, а порівнювану модель впливу окремих податкових елементів на кінцеву ціну одиниці товару.

Система оподаткування	ПДВ до сплати	ЄП / податок на прибуток	Військовий збір	Орієнтовне податкове навантаження на 1 од.
ФОП 2-га група (без ПДВ)	0 грн	фіксований ЄП	864,70 грн/міс	≈ 44,96 грн*
ФОП 3-тя група, 5% (без ПДВ)	0 грн	195 грн	39 грн	≈ 234 грн
ФОП 3-тя група, 3% + ПДВ	150 грн	97,50 грн	32,50 грн	≈ 280 грн
Юридична особа на загальній системі + ПДВ	150 грн	135 грн	непрямий вплив через фонд оплати праці	≈ 285 грн**

* Для ФОП 2-ї групи орієнтовний показник розраховано за умови реалізації 100 одиниць товару на місяць та розподілу фіксованих щомісячних платежів (єдиний податок 1729,40 грн, ЄСВ 1902,34 грн, військовий збір 864,70 грн) на одну одиницю товару.

** Для юридичної особи на загальній системі у наведеній моделі враховано ПДВ та податок на прибуток. Військовий збір у ставці 5 відсотків щодо заробітної плати працівників впливає на кінцеву ціну опосередковано через фонд оплати праці, тому в таблиці він поданий як додатковий фактор, а не як прямий податок на одиницю товару.

Наведена модель свідчить, що різниця між ціною, сформованою суб'єктом на спрощеній системі без ПДВ, і ціною, сформованою платником ПДВ на загальній системі, може бути істотно зумовлена саме податковим чинником. Отже, без відповідного коригування така різниця створює податково зумовлене відхилення у масиві цін, яке не слід автоматично ототожнювати з реальною різницею у ринковій вартості товару.

Цінові чинники 2026 року та їх значення для експертного дослідження Для поточного періоду 2026 року значення для формування цінових пропозицій мають не лише податкові ставки, а й суміжні економічні чинники, які впливають на логістику, зберігання та собівартість товарів. Їх доцільно враховувати не як самостійний критерій вартості, а як фактор, що пояснює межі коливання ринкових цін у порівнюваних пропозиціях.

По-перше, параметри військового збору, що застосовуються у 2026 році, підвищують податкове навантаження на окремі категорії платників і опосередковано впливають на витрати продавців, насамперед через фонд оплати праці та обов'язкові платежі підприємців.

По-друге, підвищення ставок акцизного податку на пальне у 2026 році зумовлює збільшення транспортної та логістичної складової у вартості широкого кола товарів, особливо тих, що мають значну вагу, обсяг або потребують міжрегіонального переміщення.

По-третє, збереження значних витрат на енергозабезпечення, резервне живлення, підтримання складської інфраструктури й безперерв-

ності торгівлі формує додаткові витрати продавця, які також можуть бути відображені в кінцевій ціні товару.

З огляду на це під час експертного дослідження 2026 року доцільно враховувати регіональний фактор, логістичні умови та структуру витрат продавця як елементи пояснення ринкового діапазону цін, але не підміняти ними власне порівняльний аналіз аналогів.

Крім податкового чинника, на достовірність результатів впливають і загальні труднощі пошуку ринкових цін: неповнота опису товару в оголошеннях, відсутність відомостей про фактичні умови продажу, динамічність ринку, регіональні відмінності, різниця між оптовими та роздрібними сегментами, а також складність добору аналогів для специфічних або вживаних товарів. У сукупності це свідчить, що визначення ринкової вартості в товарознавчій експертизі є аналітичним процесом, який потребує не лише доступу до джерел, а й послідовного методичного обґрунтування.

Висновки. Визначення ринкової вартості товарів у товарознавчій експертизі базується на застосуванні порівняльного підходу, системному маркетинговому дослідженні та критичному аналізі джерел цінової інформації. Для цього важливими є як правильне розуміння товару як об'єкта в матеріальній формі, так і належний добір аналогів, релевантних ринку, дати оцінки та мети дослідження.

Установлено, що використання офіційних запитів до спеціалізованих підприємств є важливим допоміжним інструментом тоді, коли відкрита цінова інформація є недостатньою або потребує додаткової перевірки. Водночас така робота повинна спиратися на цілеспрямований пошук підприємств відповідного профілю, належну фіксацію відповідей і їх подальше використання як додаткових матеріалів експертного дослідження.

Доведено, що дослідження ринку для цілей експертизи істотно відрізняється від звичайного маркетингового дослідження, оскільки має іншу мету, вищі вимоги до об'єктивності, суворішу процедуру документування та безпосереднє юридичне значення результату. У цифровому середовищі 2025–2026 років це потребує посиленої перевірки джерел, дати пропозиції, умов продажу та податкового статусу продавця.

Різні системи оподаткування безпосередньо впливають на формування кінцевої ціни товару. Тому ігнорування податкового статусу продавця, насамперед у частині ПДВ, військового збору та моделі оподаткування доходу, може призвести до методично некоректного порівняння та спотворення висновку про ринкову вартість. Моделльний розрахунок показує, що частина відмінностей у цінових пропозиціях може мати податково зумовлений характер. Для підвищення об'єктивності товарознавчої експертизи доцільно або використовувати цінові пропозиції суб'єктів господарювання на однаковій системі оподаткування, або приводити всі виявлені ціни до єдиної бази порівняння з обов'язковим відображенням відповідної методики у тексті висновку.

References

- Pro zatverdzhennia Natsionalnoho standartu № 1 «Zahalni zasady otsinky maina i mainovykh prav»: postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 10.09.2003 № 1440 // Baza danykh «Zakonodavstvo Ukrainy» / Verkhovna Rada Ukrainy [in Ukrainian].
- Pro Derzhavnyi biudzheth Ukrainy na 2026 rik: Zakon Ukrainy vid 03.12.2025 № 4695-IX // Baza danykh «Zakonodavstvo Ukrainy» / Verkhovna Rada Ukrainy [in Ukrainian].
- Pro vnesennia zmin do Podatkovoho kodeksu Ukrainy ta inshykh zakoniv Ukrainy shchodo zabezpechennia zbalansovanosti biudzhethnykh nadkhodzhenn u period dii voiennoho stanu: Zakon Ukrainy vid 10.10.2024 № 4015-IX // Baza danykh «Zakonodavstvo Ukrainy» / Verkhovna Rada Ukrainy [in Ukrainian].
- Pro vnesennia zmin do Podatkovoho kodeksu Ukrainy shchodo implementatsii polozhen aktiv prava Yevropeiskoho Soiuzu stosovno aktsyznoho podatku: Zakon Ukrainy vid 18.07.2024 № 3878-IX // Baza danykh «Zakonodavstvo Ukrainy» / Verkhovna Rada Ukrainy [in Ukrainian].
- Pro sudovu ekspertyzu: Zakon Ukrainy vid 25.02.1994 № 4038-XII // Baza danykh «Zakonodavstvo Ukrainy» / Verkhovna Rada Ukrainy [in Ukrainian].
- Tsyvylnyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 16.01.2003 № 435-IV // Baza danykh «Zakonodavstvo Ukrainy» / Verkhovna Rada Ukrainy [in Ukrainian].
- Podatkovyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 02.12.2010 № 2755-VI // Baza danykh «Zakonodavstvo Ukrainy» / Verkhovna Rada Ukrainy [in Ukrainian].

rynkowej towarów w badaniach eksperckich towarów w obliczu zmieniających się warunków podatkowych i cenowych w Ukrainie. Analizuje stan prawny dóbr jako materialnych przedmiotów praw obywatelskich, rolę podejścia porównawczego w wycenie retrospektywnej, rozróżnienie pomiędzy zwykłymi badaniami marketingowymi a badaniami wykonywanymi w celach eksperckich oraz wykorzystanie oficjalnych zapytań do wyspecjalizowanych przedsiębiorstw. Szczególną uwagę zwraca się na porównywalność ofert cenowych kształtowanych w ramach różnych systemów podatkowych. Zaproponowano podejście modelowe w celu wykazania wpływu podatku VAT, daniny wojskowej, opodatkowania uproszczonego oraz kosztów logistycznych na ostateczną cenę towarów w warunkach roku 2026. W artykule stwierdzono, że w celu zwiększenia wiarygodności wniosków ekspertów ceny należy albo dobierać w tych samych ramach podatkowych, albo sprowadzić do wspólnej bazy porównawczej z jasnym wyjaśnieniem metodologicznym.

Słowa kluczowe: ekspertyza towarowa, wartość rynkowa, opodatkowanie, przedsiębiorcy indywidualni, podatek VAT, podejście porównawcze, badania marketingowe, wycena retrospektywna, przedsiębiorstwa wyspecjalizowane, koszty logistyki.

Надійшла до редколегії:
10.03.2026 / **Рецензовано**
21.04.2026 / **Прийнято до друку** 29.04.2026
/ **Доступно онлайн**
30.05.2026

Приклад цитування:

Чабанець, Т., Макарець, А., (2026). Визначення ринкової вартості товарів у товарознавчій експертизі: маркетингове дослідження, пошук цінової інформації, податкові чинники та співставність цінових пропозицій *Архів кримінології та судових наук*. 1 (13). 182-187. DOI: <https://doi.org/10.32353/acfs.13.2026.17>

Юлія Шаповал

DOI: <https://doi.org/10.32353/acfs.13.2026.18>
УДК 347.9

Юлія Шаповал

здобувачка освіти третього року навчання, спеціальність 081 - Право, третій науковий рівень доктор PhD Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М.С. Бокаріуса», м. Харків, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-5016-8694>,
e-mail: hlystunjulia@gmail.com

Дисциплінарна відповідальність суддів: міжнародний досвід та практика

Досліджуються питання дисциплінарної відповідальності суддів, її правова природа та міжнародні стандарти. Проаналізовано практику Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ) у справах щодо дисциплінарного контролю над суддями та порівняно національні системи різних держав, зокрема Франції, Італії, Німеччини, Австрії, Польщі та США, та ін. Виконано порівняльний аналіз складу дисциплінарних органів, процедур дисциплінарного провадження, та механізмів захисту суддів. Приділяється увага застосуванню рішень ЄСПЛ у дисциплінарних процедурах, та визначено напрямки розвитку інституту дисциплінарної відповідальності в Україні. Підсумовано, що дисциплінарна відповідальність виступає не тільки як каральний механізм, а як ефективний інструмент підтримання професійних стандартів суддівського корпусу, зміцнення незалежності судової влади та формування довіри громадян до судової системи.

Ключові слова: дисциплінарна відповідальність суддів; міжнародні стандарти; міжнародні практики; практика ЄСПЛ; напрями розвитку дисциплінарної відповідальності.

FUNDING

This research did not receive any specific grant from funding agencies in the public, commercial, or not-for-profit sectors.

DISCLAIMER

The funder had no role in the study design, data collection and analysis, decision to publish, or preparation of the manuscript.

CONTRIBUTORS

The authors contributed solely to the intellectual discussion underlying this paper, case-law exploration, writing and editing, and accept responsibility for the content and interpretation.

**CREATIVE COMMONS
4.0 ATTRIBUTION
INTERNATIONAL (CC_BY_4.0)**

Це стаття з відкритим доступом, поширена на умовах Ліцензії атрибуції Creative Commons (CC_BY_4.0), що дає змогу необмежено використовувати, поширювати й відтворювати на будь-якому носії за умови посилання на оригінального(-их) автора(-ів) та джерела.

Вступ. Ключовою складовою системи, що забезпечує законність та справедливість у будь-якій державі є дисциплінарна відповідальність суддів. Дотримання догми незалежності судової влади є головним обов'язком демократичного правового устрою. Водночас будь-які застосування дисциплінарних санкцій мають відповідати міжнародним стандартам і забезпечувати дотримання справедливості процесу, що запобігає політичному впливу та зловживанням з будь-якого боку. У сучасних правових системах питання дисциплінарного контролю над суддями набуває важливого значення, оскільки неправомірне застосування стягнень може підірвати довіру до судової влади як до однієї з гілок влади в цілому. Міжнародними організаціями розроблено відповідні стандарти, що визначають принципи незалежності, неупередженості та законності у дисциплінарних процедурах щодо суддів, в тому числі і до процедур, які призводять до їх звільнень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науці адміністративно-го права ці питання вже були досліджені багатьма науковцями, зокрема такими вченими як В. Стратонов, С. Рабінович, Т. Пашук, Н. Антонюк, А. Бойко, М. Серeda, та ін. Однак, на даний час вказана тема залишається актуальною та не до кінця дослідженою.

Формулювання цілей дослідження. Метою цієї статті є дослідження міжнародного досвіду дисциплінарної відповідальності суддів з дотриманням впроваджених міжнародних стандартів, а також визначення можливостей впровадження цих стандартів у національну правову систему України. Предметом дослідження виступають правові механізми дисциплінарного контролю за суддями, тоді як об'єктом – національні та міжнародні системи правосуддя, у межах яких здійснюється дисциплінарна відповідальність суддів, та органи, що їх здійснюють. У даній роботі застосовано методи порівняння, аналізу нормативно-правових актів та рішень ЄСПЛ, а також систематизацію і узагальнення відповідних практик. Проведений аналіз дозволяє виділити напрями подальшого

розвитку інституту дисциплінарної відповідальності суддів в Україні, та оцінити вплив рішень ЄСПЛ на реформування системи правосуддя.

Виклад основного матеріалу. Специфічною формою юридичної відповідальності є дисциплінарна відповідальність суддів, що застосовується у випадках порушення ними норм професійної етики, правил поведінки, стандартів або законодавчих вимог під час основної функції: здійснення правосуддя. Її головна мета полягає у забезпеченні високих стандартів професійної діяльності суддів та підтримці довіри до судової системи. На відміну від інших видів відповідальності, зокрема кримінальної або адміністративної, дисциплінарні заходи не передбачають покарання за злочини чи адміністративні порушення як головну функцію, а спрямовані безпосередньо на регулювання поведінки суддів у межах виконання їхніх професійних обов'язків, які покладає на них законодавець.

Дисциплінарна відповідальність виконує кілька взаємопов'язаних функцій. По-перше, це превентивний характер, що заохочує суддів дотримуватися етичних та професійних стандартів у щоденній практичній діяльності. По-друге, вона виконує корегуючу функцію, тобто дозволяє виправляти неправомірну поведінку без залучення відповідних кримінальних або адміністративних процедур. По-третє, дисциплінарна відповідальність слугує одним із засобів захисту громадян від можливого свавілля або зловживань з боку самих суддів, сприяє відкритості судових процесів, прозорості ухвалених судових рішень та зміцненню довіри до правової системи в цілому.

За наведених обставин, можна висувати, що дисциплінарна відповідальність суддів виступає ефективним механізмом балансування між незалежністю та підзвітністю судової влади, одночасно забезпечуючи її автономію та відповідність правовим і етичним стандартам. Вона передбачає чітко визначені законом процедури, включає можливість апеляції та гарантує дотримання принципів справедливості і неупередженості при застосуванні відповідних дисциплінарних стягнень, в тому числі при звільненні з посади.

Міжнародні стандарти регулювання дисциплінарної відповідальності суддів розглядають її через призму таких основоположних принципів: неупередженості, незалежності, та підзвітності. Вони встановлюють, що дисциплінарні заходи не повинні бути інструментом будь-якого тиску або обмеження автономії судової влади, а мають забезпечувати дотримання балансу між незалежністю здійснення правосуддя та відповідальністю суддів перед законом і суспільством. Рішення Європейського суду з прав людини підтверджують, що дисциплінарне провадження має проводитися відповідно до принципів справедливого розгляду, прозорості та дотримання процесуальних гарантій, що забезпечує належний захист суддів та підтримує довіру до дисциплінарних органів та їх рішень в цілому.

Значення цих міжнародних стандартів можна узагальнити наступним чином: гармонізація національних законів із правами людини та громадянина, що дозволяє пристосувати національні процедури до міжнародних зобов'язань; підвищення довіри до судової системи, оскільки прозорі та справедливі процедури піднімають та зміцнюють авторитет правосуддя; правова захищеність суддів, яка гарантує дотримання їхніх прав у дисциплінарних провадженнях; зменшення ризику політичного або будь-якого іншого тиску, забезпечуючи незалежність та неупередженість судової влади, як приклад, у Рекомендації CM/Rec(2010)12 Комітету Міністрів Ради Європи проголошується, що будь-яке втручання політичних органів у процес призначення, переведення чи звільнення суддів є неприпустимим¹.

Таким чином, міжнародні стандарти дисциплінарної відповідальності суддів слугують не лише орієнтиром у формуванні ефективної системи правосуддя, а й гарантією стабільності та незалежності всього суддівського корпусу. Їх впровадження сприяє забезпеченню належного балансу між суддівською автономією та необхідністю притягнення суд-

Yuliia Shapoval,

DISCIPLINARY LIABILITY OF JUDGES: INTERNATIONAL EXPERIENCE AND PRACTICE

This article examines issues related to the disciplinary liability of judges, its legal nature, and international standards. It analyzes the practice of the European Court of Human Rights (ECHR) in cases concerning disciplinary control over judges and compares the national systems of various countries, including France, Italy, Germany, Austria, Poland, and the United States, among others. A comparative analysis is conducted of the composition of disciplinary bodies, disciplinary proceedings, and mechanisms for the protection of judges. Attention is paid to the application of ECHR decisions in disciplinary proceedings, and directions for the development of the institution of disciplinary liability in Ukraine are identified. It is concluded that disciplinary liability serves not only as a punitive mechanism but also as an effective tool for maintaining professional standards among the judiciary, strengthening the independence of the judiciary, and building public trust in the judicial system.

Keywords: disciplinary liability of judges; international standards; international practices; ECHR practice; directions for the development of disciplinary liability.

¹ Рекомендація CM/Rec (2010) 12 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо суддів: незалежність, ефективність та обов'язки [Recommendation CM/Rec (2010) 12 of the Committee of Ministers of the Council of Europe to member states on judges: independence, efficiency, and responsibilities]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_a38#Text

Yuliia Shapoval,

**DISZIPLINARRECHTLICHE
VERANTWORTUNG VON
RICHTERN: INTERNATIONALE
ERFAHRUNGEN UND PRAXIS**

Zusammenfassung: In diesem Artikel werden Fragen der disziplinarrechtlichen Verantwortung von Richtern, deren rechtlicher Charakter sowie internationale Standards untersucht. Es wird die Praxis des Europäischen Gerichtshofs für Menschenrechte (EGMR) in Fällen der disziplinarischen Kontrolle über Richter analysiert und die nationalen Systeme verschiedener Staaten, insbesondere Frankreichs, Italiens, Deutschlands, Österreichs, Polens und der USA u. a., verglichen. Es wird eine vergleichende Analyse der Zusammensetzung der Disziplinarorgane, der Verfahren der Disziplinarverfahren sowie der Schutzmechanismen für Richter durchgeführt. Besondere Aufmerksamkeit wird der Anwendung von EGMR-Entscheidungen in Disziplinarverfahren gewidmet, und es werden Entwicklungsrichtungen für das Institut der disziplinarischen Verantwortung in der Ukraine aufgezeigt. Es wird zusammengefasst, dass die disziplinarische Verantwortung nicht nur als Strafmechanismus fungiert, sondern als wirksames Instrument zur Aufrechterhaltung der beruflichen Standards der Richterschaft, zur Stärkung der Unabhängigkeit der Justiz und zur Schaffung von Vertrauen der Bürger in das Justizsystem.

Schlüsselwörter: Disziplinarhaftung von Richtern; internationale Standards; internationale Praktiken; Praxis des EGMR; Entwicklungsrichtungen der Disziplinarhaftung.

дів до відповідальності у випадках порушення норм права чи етичних принципів, стандартів тощо. Дотримання підходів міжнародного досвіду у сфері дисциплінарної практики допомагає забезпечити справедливе, прозоре й демократичне правосуддя.

Тобто, інтеграція міжнародних стандартів у національне законодавство України становить обов'язкову умову подальшого вдосконалення механізмів дисциплінарної відповідальності суддів. Такий процес сприяє формуванню єдиних підходів до визначення підстав та процедур притягнення суддів до відповідальності, забезпечує підвищення рівня професійної етики та правової культури в суддівському корпусі, а реалізація цих стандартів незалежності судової влади і сприяє утвердженню верховенства права як базового принципу демократичної держави.

Особливе значення також у цьому контексті має практика ЄСПЛ, яка конкретизує зміст і межі застосування міжнародних стандартів. У своїх рішеннях ЄСПЛ неодноразово наголошує, що незалежність суддів є складовою елементу права на справедливий суд, гарантованого статтею 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року². Відповідно, дисциплінарні процедури щодо суддів повинні відповідати вимогам законності, неупередженості, пропорційності та передбачуваності.

Розглянемо деякі з них, зокрема, у рішеннях у справах «Олександр Волков проти України» (2013 р.)³, «Куликов та інші проти України» (2019 р.)⁴, «Бака проти Угорщини» (2016 р.)⁵, «Раманаускас проти Литви» (2008 р.)⁶ та інших Суд підкреслив необхідність забезпечення інституційної незалежності органів суддівського врядування, дотримання процесуальних гарантій у дисциплінарних провадженнях і неприпустимість політичного втручання у діяльність суддів. Ці рішення стали підставою для вдосконалення законодавства та реформування дисциплінарних процедур в Україні. Рішення Європейського суду з прав людини мають не лише індивідуальний, але й системний характер. Вони визначають напрями реформування дисциплінарних органів, процедур розгляду скарг та застосування санкцій до суддів, процедур звільнення з посад тощо.

У контексті міжнародних стандартів і практики ЄСПЛ доцільним є проведення порівняльного аналізу діяльності дисциплінарних органів у різних країнах світу. Такий аналіз забезпечить можливість виявити спільні риси та відмінності у підходах до забезпечення незалежності суддів, визначити ефективні моделі дисциплінарної відповідальності та можливості їх застосування в Україні. Попри відмінності, у більшості демократичних держав спостерігається спільна тенденція — прагнення забезпечити максимально можливу незалежність органів, що здійснюють дисциплінарні повноваження щодо суддів, від впливу політичних структур. Саме інституційна автономія дисциплінарного контролю є ключовим чинником довіри суспільства до судової влади та дотримання принципу верховенства права. Від так, розглянемо деякі дисциплінарні органи країн, на які покладено відповідні повноваження щодо зазначених вище процедур.

У Франції дисциплінарна відповідальність суддів покладена на Вищу раду магістратури (Conseil supérieur de la magistrature), яка є конституційним органом судової влади. Рада складається переважно із суддів, обраних своїми колегами, а також представників громадянського су-

² Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод [Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms]. ETS №005 Рим, 4 листопада 1950 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

³ Рішення ЄСПЛ у справі «Олександр Волков проти України» (Oleksandr Volkov v. Ukraine) від 27 травня 2013 р. (заява № 21722/11). URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-191260%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-191260%22]})

⁴ Рішення ЄСПЛ у справі «Куликов та інші проти України» (Kulykov and Others v. Ukraine) від 19 січня 2017 року (заяви № 5114/09 та 17 інших). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_b94#Text

⁵ Рішення ЄСПЛ у справі «Бака проти Угорщини» (Baka v. Hungary) від 23 червня 2016 року (заява № 20261/12). URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/case_of_baka_v_hungary_translation.pdf.pdf

⁶ Рішення ЄСПЛ у справі «Раманаускас проти Литви» («Ramanauskas v. Lithuania») від 05 лютого 2008 року (заява № 55146/14). URL: [https://hudoc.echr.coe.int/rus#{%22itemid%22:\[%22001-126069%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/rus#{%22itemid%22:[%22001-126069%22]})

Yuliia Shapoval,

**RESPONSABILITÉ
DISCIPLINAIRE DES JUGES
: EXPÉRIENCE ET PRATIQUE
INTERNATIONALES**

Résumé: cet article examine les questions de la responsabilité disciplinaire des juges, sa nature juridique et les normes internationales. La pratique de la Cour européenne des droits de l'homme (CEDH) dans les affaires de contrôle disciplinaire des juges et les systèmes nationaux comparatifs de différents États, en particulier la France, l'Italie, l'Allemagne, l'Autriche, la Pologne et les États-Unis, etc., sont analysés. Une analyse comparative de la composition des organes disciplinaires, des procédures disciplinaires et des mécanismes de protection des juges a été réalisée. Une attention particulière est accordée à l'application des décisions de la CEDH dans les procédures disciplinaires, et les orientations de développement de l'institut de responsabilité disciplinaire en Ukraine sont déterminées. Il est résumé que la responsabilité disciplinaire agit non seulement comme un mécanisme punitif, mais aussi comme un outil efficace pour maintenir les normes professionnelles.

Mots-clés : responsabilité disciplinaire des juges ; normes internationales ; pratiques internationales ; pratique de la CEDH ; orientations du développement de la responsabilité disciplinaire.

пільства, що забезпечує її автономність від виконавчої та законодавчої гілок влади. Вона уповноважена розглядати дисциплінарні скарги, ухвалювати рішення щодо притягнення суддів до відповідальності та здійснювати нагляд за дотриманням етичних стандартів у судовій діяльності. Французька модель демонструє приклад ефективного поєднання професійного самоврядування й демократичного контролю, де домінує принцип колегіальності та внутрішньої незалежності. Доречі, саме Франція стала першою державою, яка заснувала вказаний орган. Інші держави, зокрема і Україна при формуванні ВРП, яка має схожі повноваження покладалась саме на французький досвід⁷. У рамках ВРМ Франції формуються 2 види складу, 1 з яких компетентний щодо розгляду питань стосовно суддів, інший – відносно прокурорів (ст. 65 Конституції Французької Республіки).⁸

Італійська модель, представлена діяльністю Вищої ради магістратури (Consiglio Superiore della Magistratura), характеризується високим рівнем інституційної незалежності. Цей орган є конституційно гарантованим і здійснює повноваження щодо призначення, переведення, підвищення та дисциплінарного переслідування суддів. Більшість членів Ради становлять судді та прокурори, тоді як інша частина призначається парламентом, та складається з 15 осіб. Дисциплінарні процедури в Італії побудовані на засадах змагальності, права на захист і судового контролю, що унеможлиблює зважливі застосування санкцій. Рішення Ради можуть бути оскаржені до Верховного касаційного суду, який розглядає це питання у загальному засіданні відділень⁹, що посилює гарантії об'єктивності та законності дисциплінарного процесу.

Дещо інша ситуація спостерігається у Польщі, де дисциплінарні повноваження належать Національній раді судочинства (Krajowa Rada Sadownictwa), до складу якої переважно входять судді. Судова реформа 2017–2019 років, спрямована на оновлення складу цих органів, викликала значну критику з боку Європейського Союзу та Ради Європи через надмірний вплив виконавчої влади на процес формування Ради. Європейський суд з прав людини у справі *Reczkowicz v. Poland* (2021 р.)¹⁰ визнав, що дисциплінарна система Польщі не відповідає вимогам незалежності та безсторонності, гарантованим статтею 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Польський приклад наочно демонструє, що політизація дисциплінарних процедур може призвести до підриву довіри суспільства до судової влади та зниження рівня її легітимності¹¹.

Німецька модель дисциплінарної відповідальності вирізняється раціональним поєднанням принципів судового контролю та децентралізації. Найвищою інстанцією у системі дисциплінарних судів є Дисциплінарний суд Федерації, компетенція якого належить особливому сенату Федеральної судової палати. Цей суд, крім апеляційних функцій щодо рішень згаданих дисциплінарних судів нижчого рівня, одночасно є першою і останньою 82 інстанцією, якій підвідомчі дисциплінарні справи щодо суддів, які перебувають на службі Федерації, крім суддів Федерального

⁷ Бондарчук Р.А. Адміністративно-правове регулювання процедури притягнення судді до дисциплінарної відповідальності [Administrative and Legal Regulation of the Procedure for Bringing a Judge to Disciplinary Responsibility] : дис. ... канд. юрид. наук. Запоріжжя. 2021. URL: https://phd.znu.edu.ua/page/dis/07_2021/Bondarchuk.pdf

⁸ Constitution du 4 octobre 1958 (JORF № 0238 du 5 octobre 1958, page 9151). URL: <http://www.legifrance.gouv.fr/Droitfrancais/Constitution/Constitution-du-4-octobre-1958>.

⁹ Антонюк Н., Верба-Сидор О., Пашук Т., Рабінович С. Незалежність і дисциплінарна відповідальність суддів: міжнародні стандарти й національна практика [Judicial Independence and Disciplinary Responsibility: International Standards and National Practice]: монографія. Праці Львівської лабораторії прав людини і громадянина Науково-дослідного інституту державо будівництва та місцевого самоврядування Національної академії правових наук України. Видавництво БФ «Медицина і право». Львів. 2020. С. 63-69. (Серія І. Дослідження та реферати).

¹⁰ Рішення ЄСПЛ у справі *Reczkowicz v. Poland* від 22 липня 2021 року (заява № 43447/19). URL: [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:\[%22001-211127%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-211127%22]})

¹¹ Бондарчук Р.А. Адміністративно-правове регулювання процедури притягнення судді до дисциплінарної відповідальності [Administrative and Legal Regulation of the Procedure for Bringing a Judge to Disciplinary Responsibility] : дис. ... канд. юрид. наук. Запоріжжя. 2021. URL: https://phd.znu.edu.ua/page/dis/07_2021/Bondarchuk.pdf

Yuliia Shapoval,

**ODPOWIEDZIALNOŚĆ
DYSCIPLINARNA SĄDZIOW:
MIĘDZYNARODOWE
DOŚWIADCZENIA I
PRAKTYKA**

W niniejszym artykule przeanalizowano kwestie odpowiedzialności dyscyplinarnej sędziów, jej charakter prawny oraz międzynarodowe standardy. Przeanalizowano praktykę Europejskiego Trybunału Praw Człowieka (ETPC) w sprawach dotyczących kontroli dyscyplinarnej nad sędziami oraz porównano systemy krajowe różnych państw, w szczególności Francji, Włoch, Niemiec, Austrii, Polski i Stanów Zjednoczonych oraz innych. Przeprowadzono analizę porównawczą składu organów dyscyplinarnych, procedur postępowania dyscyplinarnego oraz mechanizmów ochrony sędziów. Zwrócono uwagę na stosowanie orzeczeń ETPC w postępowaniach dyscyplinarnych oraz określono kierunki rozwoju instytucji odpowiedzialności dyscyplinarnej na Ukrainie. Podsumowano, że odpowiedzialność dyscyplinarna pełni nie tylko funkcję mechanizmu karnego, ale jest również skutecznym narzędziem utrzymania standardów zawodowych korpusu sędziowskiego, wzmocnienia niezależności władzy sądowniczej oraz budowania zaufania obywateli do systemu sądowego.

Słowa kluczowe: odpowiedzialność dyscyplinarna sędziów; standardy międzynarodowe; praktyki międzynarodowe; praktyka ETPC; kierunki rozwoju odpowiedzialności dyscyplinarnej.

Конституційного суду¹². Це гарантує повну процесуальну незалежність розгляду, оскільки дисциплінарні питання вирішуються тільки суддями, без участі політичних чи адміністративних структур. Німецький підхід вважається одним із найстабільніших у Європі завдяки чіткій процедурній регламентації та високому рівню професійної відповідальності суддівського корпусу¹³.

В Іспанії дисциплінарні повноваження зосереджено у Генеральній раді судової влади (Consejo General del Poder Judicial), що виконує функції кадрового та дисциплінарного управління суддями. До складу Ради входять як судді, обрані своїми колегами, так і представники парламенту, що забезпечує баланс між автономією судової влади та демократичною підзвітністю. Дисциплінарний комітет Генеральної ради судової влади має лише повноваження застосовувати дисциплінарні санкції у випадках злісної неправомірної поведінки (ст. 42.3 Основного закону про судову владу). Інші дисциплінарні питання, що стосуються суддів і магістратів, входять до компетенції голів Верховного суду, Державного трибуналу та Вищого суду правосуддя, а точніше – вони належать до кола відповідальності адміністративнонаглядових підрозділів цих судів і трибуналів¹⁴. Рішення Ради підлягають судовому перегляду, що є також гарантією законності дисциплінарних процедур. Іспанська система відзначається поєднанням прозорості, відкритості для громадського контролю та поваги до суддівської незалежності¹⁵.

В апеляційних судах Австрії (Вищі земельні суди) є сенат для дисциплінарного провадження, який при розгляді справ щодо суддів і суддів стажистів засідає у складі 5 суддів. У питаннях дисциплінарного провадження верховні суди земель правомочні розглядати справи щодо суддів-стажистів, суддів дільничних судів і судів першої інстанції, крім голів і заступників голів судів першої інстанції. Дисциплінарний сенат Верховної судової палати Австрії здійснює дисциплінарне провадження щодо членів Верховної судової палати та інших суддів, які не підлягають дисциплінарній підсудності верховних судів земель, а також є другою інстанцією щодо рішень дисциплінарних сенатів верховних судів земель стосовно суддів і нотаріусів¹⁶. Вказана система також гарантує повну процесуальну незалежність розгляду.

У Бельгії функціонує Національна дисциплінарна рада, створена відповідно до положень статті 409 Судового кодексу від 10 жовтня 1967 року. Її компетенція охоплює розгляд обставин, що можуть стати підставою для притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності, накладення дисциплінарних стягнень, а також надання висновків щодо доцільності їх застосування. Водночас цей орган не наділений повноваженнями самостійно проводити дисциплінарні розслідування чи безпосередньо застосовувати дисциплінарні заходи. Відповідно до положень Судового кодексу Бельгії, ініціювати дисциплінарне провадження мають право: голова Касаційного суду — стосовно голів апеляційних судів; голови апеляційних судів — щодо суддів апеляційних судів та голів судів першої інстанції; голови судів першої інстанції — стосовно суддів цих судів. Зазначені посадові особи як уповноважені суб'єкти дисциплі-

¹² Шишкін В. І. Судові системи країн світу [Judicial Systems Around the World]: навч. посіб.: у 3-х кн. К.: Юрінком Інтер, 2001. Кн. 2. С. 77-78.

¹³ Бондарчук Р.А. Вказана праця.

¹⁴ Антонюк Н., Верба-Сидор О., Пашук Т., Рабінович С. Незалежність і дисциплінарна відповідальність суддів: міжнародні стандарти й національна практика [Judicial Independence and Disciplinary Responsibility: International Standards and National Practice]: монографія. Праці Львівської лабораторії прав людини і громадянина Науково-дослідного інституту державного будівництва та місцевого самоврядування Національної академії правових наук України. Видавництво БФ «Медицина і право». Львів. 2020. С. 63-69 (Серія І. Дослідження та реферати).

¹⁵ Бондарчук Р.А. Вказана праця.

¹⁶ Шишкін В. І. Судові системи країн світу [Judicial Systems Around the World]: навч. посіб.: у 3-х кн. К.: Юрінком Інтер, 2001. Кн. 2. С. 293-295.

нарного провадження мають право приймати заяви та скарги від будь-яких заінтересованих осіб про можливі порушення суддями вимог, пов'язаних із їхнім статусом¹⁷.

Натомість, Швеція не має окремого нормативно-правового акту, який би регулював дисциплінарну відповідальність суддів. Положення щодо вказаного правового регулювання містяться в різноманітних законах та нормативно-правових актах. До основних законів, що регулює питання дисциплінарної відповідальності суддів слід віднести Закон про публічну зайнятість та Закон про зайнятість державних службовців на керівних посадах, Постанова про зайнятість. Для розгляду дисциплінарних скарг існує окремий орган – Національна рада з дисциплінарних правопорушень, який вирішує скарги не тільки щодо суддів, а і щодо інших державних службовців, при цьому не має компетенції щодо розгляду скарг на суддів Верховного суду та Верховного Адміністративного суду для яких процедура передбачена безпосередньо Конституцією Швеції. Рішення про перегляд рішень Національної ради з дисциплінарних правопорушень закріплено Конституцією Швеції.¹⁸

У Республіці Молдова система дисциплінарної відповідальності суддів зазнала істотного реформування у 2014 році, коли було створено незалежний орган — Дисциплінарну колегію (Colegiul Disciplinar). Вона функціонує у складі чотирьох суддів і трьох представників громадянського суспільства, що забезпечує збалансоване поєднання елементів суддівського самоврядування та демократичного контролю. Колегія має повноваження розглядати скарги як щодо діючих суддів, так і стосовно тих, хто вийшов у відставку, якщо йдеться про дії, вчинені під час виконання службових обов'язків. Перелік порушень, що визнаються дисциплінарними проступками, у законодавстві Молдови є відкритим і досить широким. До них належать як грубі процесуальні порушення чи зловживання повноваженнями, так і порушення етичних норм, що підривають авторитет судової влади. Такий підхід дозволяє гнучко реагувати на різні форми неналежної поведінки, проте водночас створює ризик надмірного тлумачення понять і потенційного розширення меж дисциплінарної відповідальності. Процедура розгляду дисциплінарних справ побудована на принципах змагальності, неупередженості та права на захист. Рішення Дисциплінарної колегії можуть бути оскаржені до Вищої ради магістратури, що виконує функції апеляційного органу, а в подальшому — до суду адміністративної юрисдикції¹⁹. Такий багаторівневий механізм гарантує дотримання процесуальних стандартів і забезпечує ефективний судовий контроль за дисциплінарними рішеннями. Важливо, що діяльність Дисциплінарної колегії Молдови відзначається підвищеним рівнем прозорості: засідання колегії є відкритими, а узагальнені рішення публікуються для громадськості. Це сприяє формуванню довіри до судової системи та відповідає міжнародним стандартам, закріпленим у рекомендаціях Ради Європи (зокрема, Рекомендації CM/Rec(2010)12). У науковій літературі молдовська модель оцінюється як приклад поступового переходу від адміністративно-контрольної системи до інституційно незалежного дисциплінарного механізму, що поєднує професійні та громадські засади у регулюванні поведінки суддів.

Система Сполучених Штатів Америки має іншу логіку організації дисциплінарної відповідальності суддів, що зумовлено федеративним устроєм і конституційним принципом поділу влади. На федеральному рівні судді призначаються Президентом за згодою Сенату та обіймають посади довічно «за умови сумлінного виконання обов'язків» (during good behavior). Єдиним формальним механізмом притягнення федерального судді до відповідальності є процедура імпічменту, передбачена статтею II Конституції США. Однак на практиці імпічмент застосовується вкрай рідко. Значно поширенішим є внутрішній механізм суддівського саморегулювання, передбачений Judicial Conduct and Disability Act (1980 р.), який дозволяє подавати скарги на неналежну поведінку суддів до спеціальних судових рад у кожному окрузі. Ці ради, до складу яких входять судді, мають повноваження проводити розслідування, застосовувати дисциплінарні заходи або рекомендувати звільнення судді.

Узагальнюючий порівняльний аналіз, можна висувати, що незважаючи на відмінності у правових системах, більшість демократичних держав дотримуються спільних засад у сфері дисциплінарної відповідальності суддів: інституційна незалежність дисциплінарних органів, гарантії неупередженості, процесуальна справедливість і можливість судового перегляду рішень. Оптимальними визнаються моделі, у яких поєднуються елементи професійного самоврядування суддів та зовнішнього демократичного контролю (Франція, Італія, Іспанія, Німеччина). Досвід Молдови демонструє ефективність поступового переходу до незалежних дисциплінарних структур за участю представників громадськості, а приклад США — значення внутрішнього етичного регулювання й самодисципліни суддівського корпусу.

Для України вивчення зарубіжних моделей має особливе значення в контексті подальшого вдосконалення діяльності Вищої ради правосуддя, та її дисциплінарних органів, забезпечення їх інсти-

¹⁷ Бондарчук Р.А. Зарубіжний досвід реалізації процедури притягнення судді до дисциплінарної відповідальності та напрями його впровадження в Україні [International Experience with Disciplinary Proceedings Against Judges and Approaches to Implementing Them in Ukraine]. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Юриспруденція. 2021. №51. С. 63. URL: <https://vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc51/14.pdf>

¹⁸ Європейські стандарти дисциплінарного провадження щодо судді [European Standards for Disciplinary Proceedings Against Judges]: аналітичний звіт, Право – JUSTICE, жовтень 2023, С. 15. URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/pravo-justice_report_on_disciplinary_proceedings.pdf

¹⁹ Там само. С. 18.

туційної незалежності та підвищення довіри суспільства до судової системи. Адаптація найкращих міжнародних практик сприятиме зміцненню принципів верховенства права, відповідальності суддів і гарантії їх незалежності, що становить основу демократичної правової держави.

Отже, узагальнення зарубіжного досвіду свідчить, що результативність інституту дисциплінарної відповідальності суддів безпосередньо корелює з рівнем його інституційної незалежності, нормативної визначеності процедур та наявністю ефективних механізмів судового контролю за прийнятими рішеннями. Незважаючи на відмінності у правових системах, для більшості демократичних держав характерним є прагнення досягти оптимального балансу між гарантіями суддівської незалежності та забезпеченням їхньої підзвітності суспільству.

У цьому контексті особливої актуальності набуває дослідження національної моделі дисциплінарної відповідальності суддів в Україні, яка перебуває у стані постійного реформування під впливом міжнародних стандартів і практики Європейського суду з прав людини. Аналіз особливостей її правового регулювання та інституційного забезпечення дає можливість оцінити ступінь наближення нашої системи до європейських принципів та визначити ключові напрями її подальшого вдосконалення. Особлива увага приділяється визначенню принципів незалежності та безсторонності судової влади, гарантії справедливого провадження, а також застосуванню рішень ЄСПЛ у національному законодавстві та практиці дисциплінарних органів. Саме вони визначають фундаментальні орієнтири для побудови сучасної системи правосуддя, у межах якої дисциплінарна відповідальність розглядається не як каральний інструмент, а як засіб підтримання професійних стандартів та довіри суспільства до суду. У цьому контексті важливо наголосити, що міжнародні стандарти, зокрема положення Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи № CM/Rec(2010)12, а також численні рішення Європейського суду з прав людини, формують комплекс вимог до держав щодо забезпечення інституційних і процесуальних гарантії незалежності суддів. Ці акти не лише визначають загальні принципи функціонування судової влади, а й виступають практичним орієнтиром для реформування національних систем дисциплінарного контролю.

Для України, яка перебуває у процесі постійного вдосконалення судової системи, застосування рішень ЄСПЛ має не декларативний, а нормативно-зобов'язальний характер. Вони вказують на необхідність усунення системних недоліків, що перешкоджають реалізації права на справедливий суд. Особливої уваги заслуговують рішення, у яких Суд конкретизує зміст понять «незалежність» і «безсторонність», визначаючи їх як сукупність гарантії, що унеможливають будь-який вплив на суддю під час здійснення правосуддя.

Проведене дослідження дає змогу сформулювати низку узагальнених висновків теоретичного, правового та практичного характеру, що відображають сутність і значення інституту дисциплінарної відповідальності суддів у сучасній правовій системі. Дисциплінарна відповідальність суддів є невід'ємним елементом механізму забезпечення законності, підзвітності та справедливості в демократичній, правовій державі. Вона становить складову системи гарантії належного здійснення правосуддя, спрямовану на запобігання зловживанням суддівськими повноваженнями, недопущення порушення принципів неупередженості, об'єктивності та доброчесності.

Зміст цього інституту виходить далеко за межі суто карального інструменту: дисциплінарна відповідальність виконує не лише контрольну, а й превентивну, виховну та гарантійну функції. Вона покликана не лише реагувати на факти порушень, а й запобігати їм шляхом формування у суддів сталих професійних стандартів поведінки, моральної відповідальності перед суспільством і державою. Здійснення дисциплінарного контролю в такий спосіб сприяє зміцненню авторитету судової влади, підтриманню високого рівня довіри громадян до правосуддя та формуванню належного іміджу суддівського корпусу як незалежної, компетентної й морально стійкої інституції.

Разом із тим, ефективність функціонування дисциплінарного механізму безпосередньо залежить від рівня його інституційної незалежності, процесуальної прозорості та відповідності міжнародним стандартам, зокрема вимогам Ради Європи та практиці Європейського суду з прав людини. Дисциплінарні органи мають діяти автономно від політичних впливів чи адміністративного тиску, а сама процедура притягнення судді до відповідальності повинна забезпечувати баланс між потребою у контролі та гарантіями суддівської незалежності. Лише за таких умов дисциплінарна відповідальність перетворюється на реальний механізм зміцнення довіри до судової влади, а не на інструмент її підпорядкування виконавчій чи законодавчій гілкам влади.

Порівняльний аналіз моделей дисциплінарної відповідальності суддів у різних державах засвідчив, що попри відмінності у правових системах, усі демократичні країни прагнуть досягти балансу між принципами незалежності судової влади та її підзвітності перед суспільством. Так, у більшості держав Європейського Союзу (Франція, Італія, Іспанія, Німеччина, Бельгія) дисциплінарні органи створюються на основі принципу професійного самоврядування суддів із залученням представників громадськості. Це забезпечує не лише об'єктивність та неупередженість дисциплінарних процедур, а й формує довіру громадян до судової системи. Моделі, у яких спостерігається надмірна участь політичних органів у процесі притягнення суддів до відповідальності (як, наприклад, у сучасній Польщі), демонструють суттєві ризики порушення принципів незалежності й справедливості.

Водночас досвід держав з усталеними демократичними інститутами (США, Німеччина, Франція) підтверджує, що ключовою умовою ефективності дисциплінарної системи є її внутрішня автоном-

ність та наявність дієвих процесуальних гарантій. Дисциплінарне провадження має бути чітко регламентованим, передбачати можливість апеляційного перегляду рішень і забезпечувати належний рівень правового захисту судді. Важливо, щоб у кожній процедурі була дотримана презумпція доброчесності судді, а будь-яке втручання чи покарання відбувалося лише за наявності беззаперечних доказів дисциплінарного проступку.

У контексті України, яка продовжує реформування системи правосуддя, питання дисциплінарної відповідальності суддів набуває особливої ваги. З одного боку, держава зобов'язана забезпечити незалежність суддів, виключивши будь-який політичний або адміністративний вплив на їхню діяльність. З іншого — вона має створити ефективний механізм притягнення суддів до відповідальності за порушення норм права чи етичних стандартів. Вирішення цього завдання можливе лише за умови чіткого нормативного визначення дисциплінарних підстав, процедур та гарантій прав учасників процесу.

Важливою передумовою підвищення ефективності дисциплінарного контролю в Україні є подальше вдосконалення діяльності Вищої ради правосуддя, зокрема її дисциплінарних палат. Необхідно посилити незалежність цього органу від політичних впливів, забезпечити рівномірне представництво суддів та представників громадськості, а також запровадити механізми зовнішнього моніторингу прозорості його роботи. Окрім того, доцільним є забезпечення публічного доступу до рішень ВРП із дотриманням вимог конфіденційності, що сприятиме підвищенню рівня довіри громадян до системи дисциплінарної відповідальності.

Значну роль у формуванні сучасного розуміння дисциплінарної відповідальності суддів відіграє практика Європейського суду з прав людини, де Суд сформулював чіткі критерії відповідності дисциплінарних процедур принципам статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Зокрема, йдеться про вимоги незалежності органу, який розглядає дисциплінарні справи, забезпечення права на справедливий суд, обґрунтованості рішень і можливість їхнього судового перегляду. Застосування цих підходів у національній практиці є обов'язковою умовою подальшої євроінтеграції України та підтвердження її відданості принципам верховенства права.

Важливо наголосити, що ефективна система дисциплінарної відповідальності суддів не суперечить принципу незалежності судової влади, а навпаки — її підсилює. Вона формує в суспільстві впевненість, що незалежність суддів не є синонімом безкарності, а гарантує справедливості і відповідальності водночас. Притягнення судді до дисциплінарної відповідальності повинно ґрунтуватися виключно на законі, мати чітко визначені критерії та бути позбавленим політичного підтексту. Саме така модель відповідає європейським підходам і принципам доброчесності правосуддя.

Підсумовуючи, слід зазначити, що подальший розвиток інституту дисциплінарної відповідальності суддів в Україні має відбуватися за такими напрямками:

Гармонізація національного законодавства з міжнародними стандартами, зокрема з положеннями Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та рекомендаціями Ради Європи.

Посилення інституційної незалежності Вищої ради правосуддя і забезпечення відкритості її дисциплінарних процедур.

Удосконалення процесуальних гарантій суддів у дисциплінарних провадженнях — право на захист, оскарження, публічність розгляду.

Розвиток професійної етики та саморегулювання суддівського корпусу, включаючи постійне навчання та підвищення кваліфікації з питань доброчесності.

Забезпечення належного виконання рішень ЄСПЛ, зокрема тих, що стосуються судової незалежності, для усунення системних недоліків дисциплінарної практики.

Висновки. Враховуючи вищенаведене, слід зазначити, що проведене дослідження засвідчує, що дисциплінарна відповідальність суддів є ключовим елементом системи забезпечення законності, справедливості та підзвітності судової влади у демократичній правовій державі. Ефективність дисциплінарного механізму досягається рівнем незалежності дисциплінарних органів, забезпеченням гарантій суддів щодо права на захист, оскарження та публічності розгляду, а також чіткістю, дієвістю та передбачуваністю процедур, що погоджується з міжнародними стандартами та практикою ЄСПЛ. Наведений порівняльний аналіз зарубіжного досвіду свідчить, що успішні моделі дисциплінарної відповідальності поєднують елементи професійного самоврядування суддів із механізмами демократичного контролю, що дозволяє забезпечити незалежність органів дисциплінарного контролю та дотримання принципів неупередженості. Для України подальше вдосконалення інституту дисциплінарної відповідальності суддів передбачає гармонізацію національного законодавства з міжнародними стандартами, та впровадження практики ЄСПЛ у національну правову систему. У підсумку дисциплінарна відповідальність виступає не тільки як каральний механізм, а як ефективний інструмент підтримання професійних стандартів суддівського корпусу, зміцнення незалежності судової влади та формування довіри громадян до судової системи, що є невід'ємною складовою верховенства права та демократичного правосуддя.

References

Antoniuk N., Verba-Sydor O., Pashuk T., Rabinovych S. *Nezalezhnist i dystsyplinarna vidpovidalnist suddiv: mizhnarodni standarty y natsionalna praktyka* [Judicial Independence and Disciplinary Responsibility: International Standards and National Practice]: monohrafiia. Pratsi Lvivskoi laboratorii prav liudyny i hromadianyna

- Naukovo-doslidnoho instytutu derzhavho budivnytstva ta mistsevoho samovriaduvannya Natsionalnoi akademii pravovykh nauk Ukrainy. Vydavnytstvo BF «Medytyna i pravo». Lviv. 2020. 249 s (Seriia I. Doslidzhennia ta referaty). [in Ukrainian].
- Bondarchuk R.A. Administratyvno-pravove rehuliuvannya protsedury prytiakhennia suddi do dystsyplinarnoi vidpovidalnosti [Administrative and Legal Regulation of the Procedure for Bringing a Judge to Disciplinary Responsibility] : dys. ... kand. yuryd. nauk. Zaporizhzhia. 2021. URL: https://phd.znu.edu.ua/page/dis/07_2021/Bondarchuk.pdf [in Ukrainian].
- Bondarchuk R.A. Zarubizhnyi dosvid realizatsii protsedury prytiakhennia suddi do dystsyplinarnoi vidpovidalnosti ta napriamy yoho vprovadzhennia v Ukraini [International Experience with Disciplinary Proceedings Against Judges and Approaches to Implementing Them in Ukraine]. Naukovi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Ser.: Yurysprudentsiia. 2021. №51. S. 60-64. URL: <https://vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc51/14.pdf> [in Ukrainian].
- Constitution du 4 octobre 1958 (JORF № 0238 du 5 octobre 1958, page 9151). URL: <http://www.legifrance.gouv.fr/Droitfrancais/Constitution/Constitution-du-4-octobre-1958> (data zvernennia: 05.11.2025).
- Konventsiiia pro zakhyst prav liudyny i osnovopolozhnykh svobod [Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms]. ETS №005 Rym, 4 lystopada 1950 roku. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text [in Ukrainian].
- Rekomendatsiia CM/Rec (2010) 12 Komitetu Ministriv Rady Yevropy derzhavam-chlenam shchodo suddiv: nezalezhnist, efektyvnist ta oboviazky [Recommendation CM/Rec (2010) 12 of the Committee of Ministers of the Council of Europe to member states on judges: independence, efficiency, and responsibilities]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_a38#Text [in Ukrainian].
- Rishennia YeSPL u spravi «Baka proty Uhorshchyny» (Baka v. Hungary) vid 23 chervnia 2016 roku (zaiava № 20261/12). URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/case_of_baka_v_hungary_translation.pdf.pdf [in Ukrainian].
- Rishennia YeSPL u spravi «Kulykov ta inshi proty Ukrainy» (Kulykov and Others v. Ukraine) vid 19 sichnia 2017 roku (zaiavy № 5114/09 ta 17 inshykh). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_b94#Text [in Ukrainian].
- Rishennia YeSPL u spravi «Oleksandr Volkov proty Ukrainy» (Oleksandr Volkov v. Ukraine) vid 27 travnia 2013 r. (zaiava № 21722/11). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-191260%22%5D%7D> [in Ukrainian].
- Rishennia YeSPL u spravi «Ramanauskas proty Lytvyy» (“Ramanauskas v. Lithuania”) vid 05 liutoho 2008 roku (zaiava № 55146/14). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/rus#%7B%22itemid%22:%5B%22001-126069%22%5D%7D> [in Ukrainian].
- Rishennia YeSPL u spravi Reczkowicz v. Poland vid 22 lypnia 2021 roku (zaiava № 43447/19). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:%5B%22001-211127%22%5D%7D> [in Ukrainian].
- Shyshkin V. I. Sudovi systemy krain svitu [Judicial Systems Around the World]: navch. posib.: u 3-kh kn. K.: Yurinkom Inter, 2001. Kn. 2. 336 s. [in Ukrainian].
- Yevropeiskii standarty dystsyplinarnoho provadzhennia shchodo suddi [European Standards for Disciplinary Proceedings Against Judges]: analitychnyi zvit, Pravo – JUSTICE, zhovten 2023, s. 37, URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/pravo-justice_report_on_disciplinary_proceedings.pdf [in Ukrainian].

Надійшла до редколегії: 01.02.2026 / Рецензовано 01.04.2026 / Прийнято до друку 29.04.2026 / Доступно онлайн 30.05.2026

Приклад цитування:

Шаповал, Ю., (2026). Дисциплінарна відповідальність суддів: міжнародний досвід та практика. *Архів кримінології та судових наук*. 1 (13). 188-196. DOI: <https://doi.org/10.32353/acfs.13.2026.18>

DOI: <https://doi.org/10.32353/acfs.13.2026.19>
УДК: 347.7

Андрій Лубенцов,

кандидат юридичних наук, заступник директора з експертної роботи
Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. С. Бокаріуса»,
м. Харків, Україна;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1419-6433>;
e-mail: Lubentsov_av@ukr.net

Олег Михальський,

кандидат юридичних наук, завідувач сектору Національного наукового центру
«Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», м. Харків, Україна;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4551-4043>
e-mail: mix3103@ukr.net

Андрій Лубенцов

Окремі практичні питання щодо проведення судових експертиз у сфері інтелектуальної власності

Метою статті є аналіз, узагальнення та систематизація практики України щодо проведення судових експертиз у сфері інтелектуальної власності, встановлення їх особливостей та специфічних ознак, а також виявлення проблем та окреслення шляхів їх подолання. Методологічне підґрунтя дослідження склали загальнонаукові та спеціальні методи наукового пізнання. Як основний використано діалектичний метод, що дозволило розглянути предмет статті в сукупності та взаємозв'язку його складників. Крім того, поставлені для досягнення мети завдання вирішувались за допомогою комплексу загальнонаукових і спеціальних методів, зокрема застосовано низку наукових методів, включно з догматичним, герменевтичним, порівняльним, екстраполяцією та аналогією. Доведено, що під час вирішення спорів у сфері інтелектуальної власності окремі факти, що мають значення для справи, можуть бути встановлені шляхом проведення як комплексних експертиз, так і комплексу експертиз за умови відсутності необхідності вирішення інтеграційних завдань (запитань).

Результати аналізу практики проведення судових експертиз, пов'язаних із дослідженням об'єктів інтелектуальної власності, а також теоретичних положень щодо здійснення комплексних експертиз свідчать про те, що застосовані комплексні спеціальні знання можуть охоплювати як різні галузі науки, техніки та інші сфери спеціальних знань, так і різні напрями в межах однієї галузі знань. Це зумовлює те, що під час розгляду справ про визнання чи порушення прав інтелектуальної власності може виникати потреба у проведенні таких комплексних експертиз: експертизи в межах напряму «експертиза у сфері інтелектуальної власності»; експертизи у межах різних класів судових експертиз; експертизи, що проводяться із залученням фахівців відповідної галузі науки, техніки, мистецтва чи ремесла. Зазначено, що з огляду на постійне впровадження нових експертних спеціальностей з метою задоволення сучасних потреб судочинства та активний розвиток наявних видів експертиз, наведений нами перелік комплексних експертиз, пов'язаних з об'єктами інтелектуальної власності, не є вичерпним і в міру накопичення експертної практики підлягатиме розширенню та доповненню.

Ключові слова: судова експертиза, комплексна експертиза, інтелектуальна власність, право власності, спеціальні знання, експертна спеціальність, дослідження, експерт.

Постановка наукової проблеми. Пріоритетним напрямом державної політики демократичного суспільства є охорона прав інтелектуальної власності. Це зумовлено тим, що розвиток сфери захисту прав інтелектуальної власності активує інновації в усіх сферах життєдіяльності лю-

Олег Михальський

дини, виводить на новий, вищий рівень економіку країни, що забезпечує їй гідне місце у міжнародному просторі. Зростання наукового потенціалу країни сприяє не тільки модернізації і різних сферах науки й техніки, але й зміцнює її обороноздатність і національну безпеку, що є вкрай важливим в умовах воєнного стану. Судова експертиза посідає одне із провідних місць у впровадженні сучасних досягнень науки та техніки, що сприяє забезпеченню надійності системи доказування у судочинстві України. Непоодинокими є випадки, коли судова експертиза є не тільки необхідним, але й єдиним можливим засобом з'ясувати істину й прийняти правильне рішення у кримінальному провадженні, цивільній справі чи господарському спорі.

Під час проведення досудового розслідування, а також судового розгляду кримінальних проваджень, цивільних справ чи господарських спорів щодо порушень прав інтелектуальної власності виникає необхідність установлення фактичних даних, що пов'язані із предметом доказування та потребують використання спеціальних знань. Так, найпоширенішими кримінальними правопорушеннями у сфері інтелектуальної власності в Україні є:

- порушення авторського права і суміжних прав (ст. 176 Кримінального кодексу України (далі – КК України));
- порушення прав на винахід, корисну модель, промисловий зразок, топографію інтегральної мікросхеми, сорт рослин, раціоналізаторську пропозицію (ст. 177 КК України);
- незаконне використання знака для товарів і послуг, фірмового найменування, кваліфікованого зазначення походження товару (ст. 229 КК України) ¹.

Практикою доведено, що успішне вирішення питань досудового розслідування кримінальних проваджень даної категорії безпосередньо залежить від обов'язкового підтвердження низки відомостей щодо: юридичних (фізичних) осіб, які є власниками прав інтелектуальної власності; розрахунку розміру завданих протиправними діями збитків; дослідження експерта, що підтверджує наявність ознак незаконного використання об'єктів інтелектуальної власності. Окреслена ситуація свідчить про нагальну потребу в проведенні дослідження, що дозволить узагальнити українську практику проведення судових експертиз у сфері інтелектуальної власності, виявити проблеми та окреслити шляхи їх подолання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблемних питань інтеграції наукових знань і використання даних, одержаних під час проведення судових експертиз різних видів і класів, а також систематизації накопичених знань приділяли увагу різні вчені-правники, зокрема ці питання знайшли відображення у наукових працях В. Г. Гончаренка та І. В. Гори ², Н. І. Клименко ³, М. Я. Сегая ⁴, Е. Б. Сімакової-Єфремян ⁵, М. Г. Щербаковського ⁶ та інших вчених. Однак здійснення аналізу судової експертизи у сфері інтелектуальної власності, встановлення її особливостей та специфічних ознак залишилося поза увагою науковців і практиків. Вирішення цих проблемних питань вимагає комплексного підходу й здійснення подальших наукових пошуків.

FUNDING

This research did not receive any specific grant from funding agencies in the public, commercial, or not-for-profit sectors.

DISCLAIMER

The funder had no role in the study design, data collection and analysis, decision to publish, or preparation of the manuscript.

CONTRIBUTORS

The authors contributed solely to the intellectual discussion underlying this paper, case-law exploration, writing and editing, and accept responsibility for the content and interpretation.

CREATIVE COMMONS 4.0 ATTRIBUTION INTERNATIONAL (CC_BY_4.0)

Ця стаття з відкритим доступом, поширена на умовах Ліцензії атрибуції Creative Commons (CC_BY_4.0), що дає змогу необмежено використовувати, поширювати й відтворювати на будь-якому носії за умови посилання на оригінального(-их) автора(-ів) та джерела.

¹ Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування [About registered criminal offenses and the results of their pretrial investigation]. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareystrovani-kriminalni-pravoporushehnyia-ta-rezultati-yihdosudovogo-rozsliduvannya-2>

² Експертизи у судочинстві України : посібник [Examinations in the judiciary of Ukraine: manual] / за заг. ред. В. Г. Гончаренка, І. В. Гори. Київ. Юрінком Інтер, 2015. 504 с.

³ Клименко Н. І. Судова експертологія [Forensic expertise]. Київ. Ін Юре, 2007. 528 с.

⁴ Сегай М. Я. Методологія судової ідентифікації [Methodology of judicial identification]. Київ. РІО МВД УССР, 1970. 256 с.

⁵ Сімакова-Єфремян Е. Б. Комплексні судово-експертні дослідження: теорія та практика : монографія. [Simakova-Efremyan E.B. Complex forensic research: theory and practice: monograph]. Харків : Право, 2016. 456 с.

⁶ Щербаковський М. Г. Проведення та використання судових експертиз у кримінальному провадженні : монографія. [Shcherbakovsky M.G. Conducting and using forensic examinations in criminal proceedings: monograph]. Харків. В деле, 2015. 560 с

Andrii Lubentsov,
Oleg Michalskyi

**SEPARATE PRACTICAL
ISSUES REGARDING THE
CONDUCT OF FORENSIC
EXAMINATIONS IN THE FIELD
OF INTELLECTUAL PROPERTY**

The purpose of the article is to analyze, generalize and systematize the practice of Ukraine in conducting forensic examinations in the field of intellectual property, establish their features and specific features, as well as identify problems and outline ways to overcome them. The methodological basis of the research was made up of general scientific and special methods of scientific knowledge. The dialectical method was used as the main one, which made it possible to consider the subject of the article as a whole and the relationship of its components. In addition, the tasks set to achieve the goal were solved using a complex of general scientific and special methods, in particular, a number of scientific methods were applied, including dogmatic, hermeneutic, comparative, extrapolation and analogy. It has been proven that during the resolution of disputes in the field of intellectual property, certain facts that are relevant to the case can be established by conducting both complex examinations and complex examinations, provided that there is no need to solve integration tasks (questions).

The results of the analysis of the practice of conducting forensic examinations related to the research of intellectual property objects, as well as theoretical provisions regarding the implementation of complex examinations, indicate that the applied complex special knowledge can cover both different fields of science, technology and other areas of special knowledge, as well as different directions within the same field of knowledge. This leads to the fact that during consideration of cases of recognition or violation of intellectual property rights, there may be a need to conduct the following comprehensive examinations: examinations within the scope of «expertise in the field of intellectual property»; examinations within different classes of forensic examinations; examinations conducted with the involvement of specialists in the relevant field of science, technology, art or craft. It is noted that in view of the constant introduction of new expert specialties in order to meet the modern needs of the judiciary and the active development of existing types of expertise, the list of comprehensive expertise related to intellectual property objects is not exhaustive and will be expanded and supplemented as expert practice accumulates.

Keywords: forensic examination, complex examination, intellectual property, property right, special knowledge, expert specialty, research, expert.

Метою дослідження є аналіз, узагальнення та систематизація практики України щодо проведення судових експертиз у сфері інтелектуальної власності, встановлення їх особливостей та специфічних ознак, а також виявлення проблем та окреслення шляхів їх подолання.

Методи дослідження. Методологічне підґрунтя дослідження склали загальнонаукові та спеціальні методи наукового пізнання. Як основний використано діалектичний метод, що дозволило розглянути предмет статті в сукупності та взаємозв'язку його складників. Крім того, поставлені для досягнення мети завдання вирішувались за допомогою комплексу загальнонаукових і спеціальних методів, зокрема застосовано низку наукових методів, включно з догматичним, герменевтичним, порівняльним, екстраполяцією та аналогією.

Викладення основного матеріалу дослідження. Інтелектуальна та творча діяльність завжди була досить потужним двигуном цивілізації. Це обумовлено тим, що суспільство зацікавлене в розробці нових технічних рішень, потрібних для виготовлення оригінальних, привабливих виробів. Крім того, такі рішення сприяють прискоренню науково-технічного прогресу, спрямованого на задоволення потреб людини. Як бачимо, рівень розвитку виробництва, його економічна ефективність, соціальний стан суспільства здебільшого залежать від ефективності інтелектуальної діяльності людини, яка і формує інтелектуальну власність. Інтелектуальну власність можна розуміти як результат творчої діяльності особи, що є досить умовним поняттям, оскільки має віртуальний характер і відноситься до особливого виду власності. Це певною мірою ускладнює розуміння сутності інтелектуальної власності та її визначення.

Встановлення фактичних даних про властивості, ознаки, закономірності створення та використання об'єктів інтелектуальної власності в Україні є предметом окремого напрямку судової експертизи – «експертиза у сфері інтелектуальної власності». Зазначимо, що судова експертиза суттєво відрізняється від експертиз, що проводяться патентним відомством під час державної реєстрації об'єктів інтелектуальної власності, а також інших видів експертиз. Погоджуємось із науковцями, які виокремлюють такі ознаки судової експертизи:

- «призначення та проведення судових експертиз здійснюється відповідно до вимог, встановлених законами та процесуальним законодавством, які визначають підстави призначення експертизи, суб'єктів, що наділені правом призначати судові експертизи (залучати експерта), вимоги до особи експерта, його права, обов'язки та відповідальність;
- експертиза призначається та проводиться за завданням визначених законодавством осіб (органів) у передбаченому процесуальному порядку;
- експертиза проводиться особою (експертом), що має відповідні спеціальні знання в різних галузях науки, техніки, мистецтва чи ремесла, та відповідає вимогам, встановленим законом;
- у результаті експертизи встановлюються фактичні дані, що мають значення для об'єктивного вирішення справи;
- дослідження проводяться на підставі наданих експерту у передбаченому процесуальному порядку матеріальних об'єктів (речових доказів), а також різних документів (відомостей), що стосуються предмета експертизи;
- за надання завідомо неправдивого висновку та відмову без поважних причин від виконання покладених обов'язків експерт несе кримінальну відповідальність, а за ухилення від явки до органів досудового розслідування та суду для надання роз'яснень щодо наданого ним висновку – адміністративну;
- за результатами дослідження експерт складає процесуальний документ – висновок експерта, який є одним із джерел доказів у справі»⁷.

⁷ Кісіль Н. В. Судова експертиза об'єктів інтелектуальної власності в Україні: предмет, завдання та межі компетенції [Kisil N.V. Forensic examination of intellectual property objects in Ukraine: subject, tasks and limits of competence.]. *Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління*. № 3(15), 26-40. DOI: [https://doi.org/10.32689/2617-9660-2021-3\(15\)-26-40](https://doi.org/10.32689/2617-9660-2021-3(15)-26-40)

**SEPARATE PRAKTISCHE
FRAGEN ZUR DURCHFÜHRUNG
FORENSISCHER
UNTERSUCHUNGEN IM
BEREICH DES GEISTIGEN
EIGENTUMS**

Zusammenfassung. Der Zweck des Artikels besteht darin, die Praxis der Ukraine bei der Durchführung forensischer Untersuchungen im Bereich des geistigen Eigentums zu analysieren, zu verallgemeinern und zu systematisieren, ihre Merkmale und Besonderheiten festzustellen sowie Probleme zu identifizieren und Wege zu deren Überwindung aufzuzeigen. Die methodische Grundlage der Forschung bildeten allgemeinerwissenschaftliche und spezielle Methoden der wissenschaftlichen Erkenntnis. Als Hauptmethode wurde die dialektische Methode verwendet, die es ermöglichte, das Thema des Artikels als Ganzes und die Beziehung seiner Bestandteile zu betrachten. Darüber hinaus wurden die zur Zielerreichung gestellten Aufgaben mit einem Komplex allgemeinerwissenschaftlicher und spezieller Methoden gelöst, insbesondere kamen eine Reihe wissenschaftlicher Methoden zum Einsatz, darunter dogmatische, hermeneutische, vergleichende, extrapolierende und analoge Methoden. Es ist erwiesen, dass bei der Lösung von Streitigkeiten auf dem Gebiet des geistigen Eigentums sowohl durch komplexe Prüfungen als auch durch komplexe Prüfungen bestimmte für den Fall relevante Tatsachen festgestellt werden können, sofern keine Notwendigkeit besteht, Integrationsaufgaben (Fragen) zu lösen.

Die Ergebnisse der Analyse der Praxis der Durchführung forensischer Untersuchungen im Zusammenhang mit der Erforschung von Objekten des geistigen Eigentums sowie theoretischer Vorgaben zur Durchführung komplexer Untersuchungen zeigen, dass das angewandte komplexe Spezialwissen sowohl unterschiedliche Bereiche der Wissenschaft, Technik und anderer Spezialwissensbereiche als auch unterschiedliche Richtungen innerhalb desselben Wissensgebiets abdecken kann. Dies führt dazu, dass bei der Prüfung von Fällen der Anerkennung oder Verletzung von Rechten des geistigen Eigentums die Durchführung folgender umfassender Prüfungen erforderlich sein kann: Prüfungen im Rahmen der „Sachverständigung auf dem Gebiet des geistigen Eigentums“; Untersuchungen innerhalb verschiedener Klassen forensischer Untersuchungen.

Schlüsselwörter: forensische Untersuchung, komplexe Untersuchung, geistiges Eigentum, Eigentumsrecht, Spezialwissen, Sachverständigenspezialität, Forschung, Sachverständiger.

В Україні вид судової експертизи «Експертиза в сфері інтелектуальної власності» у 2002 році внесений до «Переліку основних видів судових експертиз та експертних спеціальностей» відповідним наказом Міністерства юстиції України. Експертиза у сфері інтелектуальної власності встановлює фактичні дані про властивості, ознаки, закономірності створення та використання об'єктів, які є специфічними саме для цього напрямку судової експертизи – об'єктів права інтелектуальної власності. У межах напрямку «Експертиза у сфері інтелектуальної власності» законодавчо виокремлено низку видів експертиз та експертних спеціальностей⁸.

Диференціація існуючих видів судових експертиз у межах напрямку «Експертиза у сфері інтелектуальної власності» побудована за принципом поділу за основними видами об'єктів інтелектуальної власності з урахуванням необхідності наявності у фахівця відповідних знань, умінь і навичок для проведення досліджень певних об'єктів. Проведені дослідження показали, що досвід України щодо практики застосування спеціальних знань у межах виокремлених видів експертизи у сфері інтелектуальної власності нині вже враховується іншими країнами під час організації судово-експертної діяльності⁹. Ці країни запроваджують нові експертні спеціальності, в межах яких вирішуються питання з інтелектуальної власності.

Під час диференціації напрямків судової експертизи у сфері інтелектуальної власності враховано необхідність наявності у експерта знань про властивості, ознаки, закономірності створення та використання різних об'єктів права інтелектуальної власності; наприклад:

- встановлення фактичних даних про закономірності створення та використання літературних і художніх творів як об'єктів авторського права входить до предмета експертизи за спеціальністю 13.1.1 «Дослідження, пов'язані з літературними, художніми творами, та інші»;
- комп'ютерні програми та бази даних, які охороняються авторським правом як літературні твори, потребують застосування іншого комплексу спеціальних знань, тому досліджуються в межах окремої експертної спеціальності 13.1.2 «Дослідження, пов'язані з комп'ютерними програмами і копіюваннями даних (базами даних)»;
- дослідження ознак, властивостей, закономірностей створення та використання торговельних марок – до предмета експертизи за спеціальністю 13.6 «Дослідження, пов'язані з комерційними (фірмовими) найменуваннями, торговельними марками (знаками для товарів і послуг), географічними зазначеннями»;
- необхідності наявності знань щодо особливостей створення, набуття правової охорони та використання всіх об'єктів інтелектуальної власності потребує лише напрям 13.9 «Економічні дослідження у сфері інтелектуальної власності», в межах якого визначається вартість майнових прав на всі об'єкти інтелектуальної власності та проводиться розрахунок збитків, заподіяних в результаті порушення прав на них.

Як бачимо, під час проведення експертом досліджень навіть у межах однієї експертної спеціальності об'єктами експертизи можуть ставати різні об'єкти права інтелектуальної власності. Наприклад, у процесі вирішення експертного завдання щодо встановлення факту відтворення твору мистецтва у торговельній марці необхідно володіти знаннями властивостей, ознак, а також особливостей надання правової охорони двох об'єктів: твору (який розглядається як об'єкт авторського права) і торговельної марки.

⁸ Порядок проведення Центральною експертно-кваліфікаційною комісією при Міністерстві юстиції України атестації судових експертів [The procedure for conducting the attestation of judicial experts by the Central Expert Qualification Commission under the Ministry of Justice of Ukraine]: затв. наказом Міністерства юстиції України від 06.05.2025 № 1224/5 (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0694-25#n4>

⁹ Кісіль Н. В. Особливості застосування спеціальних знань при вирішенні спорів у сфері інтелектуальної власності [Kisil N. V. Peculiarities of the application of special knowledge in the resolution of disputes in the field of intellectual property] // Криміналістика і судово-експертна: міжвідом. наук.-метод. зб. Київ. 2025. Вип. 70. С. 803-819. DOI: 10.33994/kndise.2025.70.59

Andrii Lubentsov,
Oleg Michalskyi

**QUESTIONS PRATIQUES
DISTINCTES CONCERNANT
LA CONDUITE D'EXAMENS
MÉDICO-LÉGAUX DANS LE
DOMAINE DE LA PROPRIÉTÉ
INTELLECTUELLE**

Résumé. Le but de l'article est d'analyser, de généraliser et de systématiser la pratique de l'Ukraine en matière d'examens médico-légaux dans le domaine de la propriété intellectuelle, d'établir leurs caractéristiques et leurs spécificités, ainsi que d'identifier les problèmes et de décrire les moyens de les surmonter. La base méthodologique de la recherche était constituée de méthodes scientifiques générales et spéciales de connaissance scientifique. La méthode dialectique a été utilisée comme méthode principale, ce qui a permis de considérer le sujet de l'article dans son ensemble et la relation de ses composants. En outre, les tâches fixées pour atteindre l'objectif ont été résolues à l'aide d'un ensemble de méthodes scientifiques générales et spéciales. En particulier, un certain nombre de méthodes scientifiques ont été appliquées, notamment dogmatiques, herméneutiques, comparatives, extrapolées et analogiques. Il a été prouvé que lors de la résolution des litiges dans le domaine de la propriété intellectuelle, certains faits pertinents pour l'affaire peuvent être établis en procédant à la fois à des examens complexes et à des examens complexes, à condition qu'il ne soit pas nécessaire de résoudre des tâches d'intégration (questions).

Les résultats de l'analyse de la pratique des examens médico-légaux liés à la recherche d'objets de propriété intellectuelle, ainsi que les dispositions théoriques concernant la mise en œuvre d'examens complexes, indiquent que les connaissances spéciales complexes appliquées peuvent couvrir à la fois différents domaines de la science, de la technologie et d'autres domaines de connaissances spéciales, ainsi que différentes directions au sein d'un même domaine de connaissances. Cela conduit au fait que lors de l'examen des cas de reconnaissance ou de violation des droits de propriété intellectuelle, il peut s'avérer nécessaire de procéder aux examens de synthèse suivants : examens dans le cadre de « l'expertise dans le domaine de la propriété intellectuelle » ; examens au sein de différentes classes d'examens médico-légaux ; examens menés avec la participation de spécialistes du domaine pertinent de la science, de la technologie, de l'art ou de l'artisanat.

Mots-clés : expertise médico-légale, examen complexe, propriété intellectuelle, droit de propriété, connaissances particulières, spécialité experte, recherche, expert.

Під час встановлення фактів та обставин справи щодо певних результатів творчої діяльності іноді виникає потреба у з'ясуванні, якому юридичному режиму підпорядковується охорона таких об'єктів. Науковці зазначають, що «твори декоративно-ужиткового мистецтва можуть характеризуватися оригінальністю їх виконання та містити певну індивідуальність, у зв'язку з чим отримувати правову охорону як об'єкти авторського права. При цьому вони можуть використовуватися як елементи оформлення товарів широкого вжитку (шкатулок, коробок, сумок, упаковок, обкладинок, етикеток, флаконів, кондитерських та інших виробів) та отримувати правову охорону як промислові зразки (під час реєстрації зовнішнього вигляду виробів або їх частин, які містять твори декоративно-прикладного мистецтва). Також твори образотворчого мистецтва, графіки та декоративно-прикладного мистецтва можуть включатися до складу торговельних марок. У таких випадках під час проведення судових експертиз може виникати необхідність застосування знань, що стосуються різних експертних спеціальностей: 13.1.1, 13.4 або 13.6»¹⁰.

Для з'ясування певних обставин справи на вирішення експертизи можуть вноситися запитання, що стосуються встановлення фактичних даних про властивості та ознаки різних об'єктів інтелектуальної власності. Відповідно, вирішення поставлених запитань може входити до компетенції експертів, атестованих за різними напрямками експертизи у цій сфері. Іноді поставлені запитання не потребують інтеграції спеціальних знань. За таких умов кожний експерт дає окремий висновок щодо запитання, що входить до предмета експертизи за його напрямом. Науковці зазначають, що «іноді виникають складнощі в розмежуванні компетенції експерта та визначенні тих спеціальних знань, якими має володіти експерт (а саме — за якою експертною спеціальністю він має бути атестований) для вирішення певного запитання, а також доцільності застосування інтегрованих знань з різних напрямів і проведення комплексних експертиз»¹¹.

Не можна також нехтувати тим, що вирішення питань, які виходять за межі компетенції судового експерта за відповідною експертною спеціальністю, є підставою для притягнення його до дисциплінарної відповідальності. Тому виникає потреба у чіткому розмежуванні предметів дослідження різних видів судових експертиз, а також з'ясуванні — які саме спеціальні знання слід застосовувати для забезпечення повноти та обґрунтованості висновку експерта.

Наприклад, під час розгляду окремих справ виникає необхідність установлення факту відтворення певного об'єкта авторського права (відомого твору мистецтва, графічного твору тощо) у торговельній марці. Спірні ситуації виникають у випадку подання на реєстрацію як торговельної марки зображень, що можуть містити об'єкти авторського права, права на які належать іншим особам. У зв'язку з цим виникає питання щодо визначення предмета відповідного виду судової експертизи у сфері інтелектуальної власності, до якого належить установлення такого факту.

Під час розгляду спорів, пов'язаних із об'єктами інтелектуальної власності, виникає потреба у проведенні комплексних експертиз не лише в межах напрямку «експертиза у сфері інтелектуальної власності». Експертна практика свідчить про необхідність інтеграції спеціальних знань, що належать і до різних галузей. За таких умов слід організовувати проведення комплексних експертиз у межах різних класів судових експертиз. Практика проведення комплексних судових будівельно-технічних експертиз та експертиз літературних і художніх творів, у яких встановлювалися факти використання та переробки проєктної документації під

¹⁰ Кісіль Н. В. Окремі аспекти проведення судових експертиз у сфері інтелектуальної власності, що потребують застосування комплексу спеціальних знань [Kisil N. V. Certain aspects of conducting forensic examinations in the field of intellectual property, which require the application of a complex of special knowledge] // Актуальні питання судової експертології, криміналістики та кримінального процесу : матеріали V міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 21 грудня 2023 р.). Київ, 2023. URL: https://m3rkxutm8pk3eqarl5ynjvb3gjp8uao.cdn-freehost.com.ua/wp-content/uploads/2024/02/aktualni-pytannya-sudovoyi-ekspertologiyi_2023.pdf

¹¹ Там само.

**ODRĘBNE ZAGADNIENIA
PRAKTYCZNE DOTYCZĄCE
PRZEPROWADZANIA
OGŁĘDZIN
KRYMINALISTYCZNYCH
Z ZAKRESU WŁASNOŚCI
INTELEKTUALNEJ**

Streszczenie. Celem artykułu jest analiza, uogólnienie i usystematyzowanie praktyki Ukrainy w przeprowadzaniu badań kryminalistycznych w zakresie własności intelektualnej, ustalenie ich cech i specyfiki, a także identyfikacja problemów i nakreślenie sposobów ich przewyżczenia. Podstawą metodologiczną badań były ogólnonaukowe i specjalne metody wiedzy naukowej. Jako główną zastosowano metodę dialektyczną, która umożliwiła rozważenie tematu artykułu jako całości i relacji jego elementów składowych. Ponadto zadania postawione dla osiągnięcia celu rozwiązano za pomocą zespołu metod ogólnonaukowych i specjalnych, w szczególności zastosowano szereg metod naukowych, w tym dogmatycznych, hermeneutycznych, porównawczych, ekstrapolacyjnych i analogii. Udowodniono, że przy rozstrzyganiu sporów z zakresu własności intelektualnej pewne fakty istotne dla sprawy można ustalić poprzez przeprowadzenie zarówno skomplikowanych badań, jak i skomplikowanych badań, pod warunkiem, że nie ma konieczności rozwiązywania zadań integracyjnych (pytań).

Wyniki analizy praktyki prowadzenia badań kryminalistycznych związanych z badaniem przedmiotów własności intelektualnej, a także zapisów teoretycznych dotyczących realizacji skomplikowanych badań wskazują, że zastosowana złożona wiedza specjalistyczna może obejmować zarówno różne dziedziny nauki, technologii i innych obszarów wiedzy specjalnej, jak i różne kierunki w ramach tej samej dziedziny wiedzy. Prowadzi to do tego, że przy rozpatrywaniu spraw o uznanie lub naruszenie praw własności intelektualnej może zaistnieć konieczność przeprowadzenia następujących kompleksowych badań: badań w zakresie „ekspertyzy z zakresu własności intelektualnej”; badania w ramach różnych klas badań kryminalistycznych; egzaminy przeprowadzane przy udziale specjalistów z danej dziedziny nauki, technologii, sztuki lub rzemiosła. Słowa kluczowe: badanie kryminalistyczne, badanie kompleksowe, własność intelektualna, prawo własności, wiedza specjalistyczna, specjalność biegłego, badania, ekspert.

час створення іншого проекту, знайшла відображення у наукових працях Наталії Кісіль¹²; Ганни Папакіної та Інни Білик¹³.

Крім того, Наталія Дідушок і Катерина Мотузка зазначали, що «у практиці співробітників НДЦСЕ у сфері інформаційних технологій та інтелектуальної власності ще не було комплексних експертиз — лінгвістичної експертизи мовлення й експертиз об'єктів інтелектуальної власності»¹⁴. Між тим, на їхнє переконання, «досить перспективною видається ситуація, коли після вирішення експертом у сфері дослідження об'єктів інтелектуальної власності питань щодо з'ясування того, чи є досліджуваний текст (або його частина, яка може використовуватися самостійно) результатом творчої праці відповідно до матеріалів справи або чи є певний літературний текст переробкою іншого тексту і, якщо так, чи має ця переробка творчий характер, експерт-лінгвіст у межах проведення комплексної експертизи проведе авторознавче дослідження проблемного тексту (або його частини, яка може використовуватися самостійно) з метою встановлення, чи складений цей текст (частина) особою, зазначеною як його автор. З'ясування авторства тексту може підсилити дослідження об'єкта авторського права, особливо якщо існують суперечки стосовно того, ким складений спірний текст (частина)»¹⁵. Крім того, авторки зауважують, що вказані дослідження можуть бути проведені й окремо, як комплекс експертиз. За подібних умов визначальною має бути саме інтеграційна компонента, зумовлена особливостями конкретної справи (спору) і пріоритетністю експертних завдань.

У науковій праці «Практичні аспекти проведення комплексної почеркознавчої експертизи та експертизи інтелектуальної власності» Тетяна Юзишина, досліджуючи можливість виникнення спорів щодо автентичності документів, договорів чи авторства під час вирішення спорів у сфері інтелектуальної власності, вказує: «З метою перевірки підписів на ліцензійних договорах, авторських угодах, патентних заявках; встановлення авторства рукописних творів; виявлення фальсифікацій або маніпуляцій у документах може бути проведена почеркознавча експертиза»¹⁶. Авторка обґрунтовує своє твердження тим, що у випадку виникнення спірних ситуацій почеркознавча експертиза дозволяє:

- ідентифікувати виконавця тексту за характерними ознаками почерку;
- встановити, чи виконаний текст конкретним виконавцем;
- з'ясувати, чи був текст змінений іншими особами;
- визначити, чи належить підпис на документі зазначеній особі.

Як приклад ролі почеркознавчих досліджень під час вирішення спорів у сфері інтелектуальної власності авторка наводить випадок, коли у 2018 році в Україні розглядалася справа про плагіат, де автор рукописного сце-

¹² Кісіль Н. В. Особливості застосування спеціальних знань при вирішенні спорів у сфері інтелектуальної власності ...

¹³ Папакіна Г., Білик І. Комплексне будівельно-технічне дослідження та дослідження у сфері інтелектуальної власності щодо визначення, чи є проектна документація переробкою іншого проекту [Papakina G., Bilyk I. Complex construction and technical research and research in the field of intellectual property to determine whether the project documentation is a modification of another project] // Проблеми теорії та практики судової експертизи з питань інтелектуальної власності («Крайневські читання»): матер. VIII Міжнар. наук.-практ. конф. (23 грудня 2024 р., м. Київ). Київ: Видавництво Людмила, 2025. URL: https://intelect.org.ua/wp-content/uploads/2025/03/maket-dlya-typografiiy-krajnevski-2024_4.pdf

¹⁴ Дідушок Н., Мотузка К. Перспективи проведення комплексних досліджень у галузі експертизи об'єктів інтелектуальної власності і лінгвістичної експертизи мовлення [Дідушок Н., Мотузка К. Перспективи проведення комплексних досліджень у галузі експертизи об'єктів інтелектуальної власності і лінгвістичної експертизи мовлення] // Проблеми теорії та практики судової експертизи з питань інтелектуальної власності («Крайневські читання»): матер. VIII Міжнар. наук.-практ. конф. (23 грудня 2024 р., м. Київ). Київ: Видавництво Людмила, 2025. URL: https://intelect.org.ua/wp-content/uploads/2025/03/maket-dlya-typografiiy-krajnevski-2024_4.pdf

¹⁵ Там само.

¹⁶ Юзишина Т. Практичні аспекти проведення комплексної почеркознавчої експертизи та експертизи інтелектуальної власності [Yuzyshina T. Practical aspects of comprehensive handwriting examination and intellectual property examination] // Проблеми теорії та практики судової експертизи з питань інтелектуальної власності («Крайневські читання»): матер. VIII Міжнар. наук.-практ. конф. (23 грудня 2024 р., м. Київ). Київ: Видавництво Людмила, 2025. URL: https://intelect.org.ua/wp-content/uploads/2025/03/maket-dlya-typografiiy-krajnevski-2024_4.pdf

нарію для кінофільму звинуватив кінокомпанію у крадіжці ідеї. Завдяки почеркознавчій експертизі вдалося довести, що оригінальний сценарій був написаний саме позивачем, а копія, яку представила кінокомпанія, мала зміни, внесені іншою особою¹⁷.

Розглядаючи питання щодо місця «експертизи у сфері інтелектуальної власності» в комплексних експертизах, Тетяна Чабанець зазначає: «На сьогодні як комплексні експертизи проводяться дослідження у сфері інтелектуальної власності з метою вирішення питання щодо визначення, чи є продукт (наприклад, сигарети) контрафактним; чи виготовлено на одному обладнанні упакування сигарет, вилучених у різних місцях; та чи нанесено на упакування об'єкт інтелектуальної власності (торговельну марку)»¹⁸.

Оксана Фоя вказувала на можливість проведення низки видів комплексних експертиз, які поєднують експертизу об'єктів інтелектуальної власності з такими експертизами, як:

- комп'ютерно-технічна експертиза – така комплексна експертиза об'єднує дослідження порушення прав на такі об'єкти інтелектуальної власності, як торговельні марки, та виявлення інформації, що міститься на комп'ютерних носіях або web-ресурсах;
- економічна експертиза – така комплексна експертиза поєднує дослідження порушення прав на об'єкти інтелектуальної власності та встановлення розміру реальних збитків, яких зазнав правовласник об'єкта інтелектуальної власності внаслідок протиправних дій інших осіб;
- мистецтвознавча експертиза – така комплексна експертиза спрямована на дослідження об'єктів авторського права, а саме творів науки, літератури та мистецтва, для вирішення питання про порушення прав власника авторських прав, визнання використання твору та автентичності предметів мистецтва, та авторства щодо конкретних творів;
- будівельно-технічна експертиза – така комплексна експертиза дозволяє одночасно досліджувати об'єкти авторського права, а саме твори архітектури, та проєктно-технічну документацію об'єктів нерухомого майна (будинків, споруд тощо);
- товарознавча експертиза – даний вид комплексної експертизи поєднує дослідження позначень, які зареєстровані як торговельні марки, та відповідність виробу, на який нанесено таке позначення, вимогам стандартів, технічним умовам, відповідність маркувальних даних, нанесених на вироби, дійсним товарним характеристикам, яким підприємством і коли виготовлено виріб;
- військова експертиза – даний вид комплексних експертиз спрямований на дослідження позначень, які зареєстровані як торговельні марки, та використання цих позначень військовими формуваннями»¹⁹.

Стосовно останнього різновиду комплексних експертиз Олександр Козлов вказує на можливість проведення комплексних військових експертиз та експертиз інтелектуальної власності, наголошуючи, що «експертами у сфері інтелектуальної власності можуть встановлюватися факти використання під час воєнного стану підприємствами різних форм власності у своїй господарській діяльності логотипів, емблем і знаків, схожих з емблемами (символою) добровільних громадських гуманітарних організацій. Використання таких позначень не можна вважати застосуванням засобів ведення війни, це заборонено міжнародним гуманітарним правом та є порушенням законів і звичаїв війни»²⁰.

Результати аналізу практики України показують, що під час розгляду кримінальних проваджень, пов'язаних із порушенням прав на об'єкти інтелектуальної власності, органи досудового розслідування та суд призначали експертизи як атестованим судовим експертам, так і фахівцям, які володіють знаннями у відповідній галузі науки, техніки або мистецтва. Така практика мала місце, якщо виникала необхідність встановлення певних фактів, що стосувалися вузької предметної галузі, якою не володіли експерти, атестовані за існуючими напрямками даної експертизи. Наприклад, у науковій праці з дослідження питання комплексних експертиз зазначалося, що «з метою вирішення питання щодо обумовлення на генетичному рівні відмінності у проявах ознак досліджуваних сортів, крім експерта, атестованого за спеціальністю 13.5.1 «Дослідження, пов'язані з сортами рослин», залучався доктор

¹⁷ Юзишина Т. Практичні аспекти проведення комплексної почеркознавчої експертизи та експертизи інтелектуальної власності. ...

¹⁸ Чабанець Т. Судові експертизи у сфері інтелектуальної власності в системі комплексів та у складі комплексних судових експертиз (сучасна практика та проблемні питання) [Chabanets T. Forensic examinations in the field of intellectual property in the system of complexes and as part of complex forensic examinations (modern practice and problematic issues)]. Проблеми теорії та практики судової експертизи з питань інтелектуальної власності («Крайневські читання»): матер. VIII Міжнар. наук.-практ. конф. (23 грудня 2024 р., м. Київ). Київ: Видавництво Людмила, 2025. URL: https://intelect.org.ua/wp-content/uploads/2025/03/maket-dlya-typografiiy-krajnyevski-2024_4.pdf

¹⁹ Фоя О. Особливості проведення комплексних експертиз об'єктів інтелектуальної власності [Foya O. Peculiarities of comprehensive examinations of intellectual property objects] // Проблеми теорії та практики судової експертизи з питань інтелектуальної власності («Крайневські читання»): матер. VIII Міжнар. наук.-практ. конф. (23 грудня 2024 р., м. Київ). Київ: Видавництво Людмила, 2025. URL: https://intelect.org.ua/wp-content/uploads/2025/03/maket-dlya-typografiiy-krajnyevski-2024_4.pdf

²⁰ Козлов О. Особливості проведення комплексних судових військових експертиз та експертиз інтелектуальної власності під час воєнного стану [Kozlov O. Peculiarities of conducting complex judicial military examinations and intellectual property examinations during martial law] // Проблеми теорії та практики судової експертизи з питань інтелектуальної власності («Крайневські читання»): матер. VIII Міжнар. наук.-практ. конф. (23 грудня 2024 р., м. Київ). Київ: Видавництво Людмила, 2025. URL: https://intelect.org.ua/wp-content/uploads/2025/03/maket-dlya-typografiiy-krajnyevski-2024_4.pdf

біологічних наук, головний науковий співробітник відділу селекції, генетики та насінництва бобових культур Селекційно-генетичного інституту НААНУ»²¹.

Крім того, практика розгляду справи про захист авторського права та відшкодування моральної шкоди за порушення прав на хореографічний твір із призначенням експертизи об'єктів інтелектуальної власності висвітлена у науковій праці, де вказано, що «у зв'язку з необхідністю комплексного вирішення поставлених судом запитань за клопотанням експерта до проведення експертизи було залучено двох провідних фахівців у галузі хореографії, які здійснювали дослідження сукупності хореографічних елементів, використаних у хореографічних творах позивача та відповідача, та проводили аналіз їх використання в інших більш ранніх творах. Експертом у сфері інтелектуальної власності вирішувалися питання щодо наявності повного або часткового використання хореографічного твору позивача (або його частини, яка може використовуватися самостійно), його переробки, зміни або адаптації під час створення твору відповідача»²².

Під час проведення судових експертиз музичних творів як об'єктів авторського права в більшості випадків залучаються відповідні фахівці музичної сфери, оскільки у переважній більшості експертів, атестованих за спеціальністю 13.1.1, відсутні достатні спеціальні знання у музичній галузі для глибокого аналізу властивостей, ознак і закономірностей створення цих творів. Відповідно, вирішення подібних питань може потребувати комплексного підходу фахівців, що володіють знаннями як у музичній галузі, так і в галузі судової експертизи, пов'язаної із дослідженнями об'єктів авторського права.

Водночас в окремих випадках для зручнішої та ефективнішої організації проведення експертних досліджень, зокрема багатооб'єктних, доцільним вбачається проведення комплексу експертиз замість комплексної експертизи. Такі висновки експертів зберігають своє доказове значення, про що вказувалося, зокрема, у постанові Верховного Суду від 22 травня 2025 року у кримінальній справі № 208/2264/15-к²³, коли районним судом було призначено комплексну судову експертизу із залученням експертів з автотехнічної, трасологічної та медичної експертиз, які провели експертизи за кожним із цих видів експертиз та надали окремі висновки. Представник потерпілих у касаційній скарзі заявив, що проведені експертизи не відповідають вимогам п. 4.12 розділу IV Інструкції 53/5, оскільки кожна з них по суті є самостійною повторною комісійною експертизою, вони проведені експертами окремо один від одного і не мають комплексного характеру. Отже, поставлене судом завдання – здійснення комплексної судової експертизи – не виконане. Суд першої інстанції всупереч вимогам ст. 86 КПК України не надав належної оцінки висновкам експертів, які мав визнати недопустимими доказами. У постанові Верховного Суду від 22 травня 2025 року колегією суддів було зазначено таке:

«...комплексною є експертиза, в якій експерти, що спеціалізуються в різних галузях знань або родах судових експертиз, зайняті спільним вирішенням одних і тих самих питань та формулюванням загального висновку. Відмінною ознакою комплексної експертизи, а відповідно і комплексу експертиз, які входять до її складу, є вирішення суміжних питань експертиз різного виду, класу або роду, які не можуть бути вирішені на основі однієї галузі експертних знань. Порядок проведення досліджень, у тому числі визначення послідовності та строків виконання окремих досліджень, визначається нарадою всіх експертів-співвиконавців, організованою головою експертної комісії, враховуючи функції кожного з експертів, які беруть участь у провадженні експертизи.

Комплексна експертиза проводиться у випадку, коли завдання не можна вирішити засобами одного виду експертизи (трасологічної, судово-медичної тощо), а також шляхом послідовного чи одночасного проведення окремих експертиз. Оцінка отриманих результатів також дається колегіально. Врахування точок зору кожного з експертів забезпечується можливістю у разі недосягнення згоди давати окремі висновки»²⁴.

У зазначеній постанові Верховного Суду також наголошено, що той факт, що зазначені експертизи були проведені експертами окремо один від одного, не призводить до втрати висновками експертів доказового значення. Відтак, такі висновки експертів підлягають оцінюванню за правилами ст. 94 КПК України у сукупності та взаємозв'язку з іншими доказами, серед яких і висновки інших експертів, які також зберігають своє доказове значення.

Отже, під час вирішення спорів у сфері інтелектуальної власності окремі факти, що мають значення для справи, можуть бути встановлені шляхом проведення як комплексних експертиз, так і комплексу експертиз, за умови відсутності необхідності вирішення інтеграційних завдань (запитань).

²¹ Кісіль Н.В. Особливості застосування комплексних спеціальних знань при проведенні досліджень, пов'язаних із об'єктами інтелектуальної власності [Kisil N.V. Peculiarities of the application of complex special knowledge when conducting research related to objects of intellectual property // Судово-експертна діяльність: збереження наукового та кадрового потенціалу в умовах воєнного стану : V Всеукраїнський форум судових експертів (м. Львів, 6 червня 2025 р.). Одеса : Видавництво «Юридика», 2025. С. 208-211. URL: <https://journals.ondise.in.ua/index.php/herald/issue/view/17>.

²² Кісіль Н. В. Сучасний стан та перспективи застосування спеціальних знань при вирішенні спорів про захист авторських прав [Kisil N.V. Current state and prospects of application of special knowledge in resolving copyright disputes] // Створення, охорона, захист і комерціалізація об'єктів права інтелектуальної власності: матеріали VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю, присвяченої Міжнародному дню інтелектуальної власності (м. Київ, 25 квітня 2025р.): ел. збірник. Київ. КІП ім. Ігоря Сікорського, 2025. С. 44-51. URL: <http://cpdcipr.kpi.ua/article/view/327781/317606>

²³ Постанова Верховного Суду від 22 травня 2025 року у кримінальній справі № 208/2264/15-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/127645892>

²⁴ Там само.

Крім того, науковці наголошують, що «поняття комплексної експертизи слід відрізняти від поняття комплексу експертиз, під яким розуміється взаємообумовлена сукупність експертиз різних видів, що призначаються в одній справі стосовно одних і тих самих об'єктів, але таких, що вирішують різні експертні завдання»²⁵.

Отже, аналіз практики проведення судових експертиз, пов'язаних із дослідженням об'єктів інтелектуальної власності, а також теоретичних положень щодо здійснення комплексних експертиз свідчить про те, що застосовані комплексні спеціальні знання можуть охоплювати як різні галузі науки, техніки та інші сфери спеціальних знань, так і різні напрями в межах однієї галузі знань. У зв'язку з цим під час розгляду справ про визнання чи порушення прав інтелектуальної власності може виникати потреба у проведенні таких комплексних експертиз:

- експертизи в межах одного класу «експертиза у сфері інтелектуальної власності»;
- експертизи в межах різних класів судових експертиз;
- експертизи, що проводяться із залученням фахівців відповідної галузі науки, техніки, мистецтва чи ремесла.

Під час досудового розслідування щодо незаконного використання різних об'єктів права інтелектуальної власності та судового розгляду кримінальних проваджень, господарських спорів або цивільних справ може виникати потреба у проведенні таких комплексних експертиз у межах одного класу «експертизи у сфері інтелектуальної власності»:

- комплексні експертизи об'єктів авторського права та торговельних марок (спец. 13.1.1 та спец. 13.6);
- комплексні експертизи об'єктів авторського права та промислових зразків (спец. 13.1.1 та спец. 13.4);
- комплексні експертизи торговельних марок і промислових зразків (спец. 13.6 та спец. 13.4);
- комплексні експертизи винаходів/корисних моделей і промислових зразків (спец. 13.3 та спец. 13.4);
- комплексні економічні дослідження, пов'язані з використанням об'єктів інтелектуальної власності (спец. 13.1.1 та спец. 13.9; спец. 13.1.2 та спец. 13.9; спец. 13.2 та спец. 13.9; спец. 13.3 та спец. 13.9; спец. 13.4 та спец. 13.9; спец. 13.6 та спец. 13.9; спец. 13.8 та спец. 13.9).

Щодо проведення комплексних експертиз, які належать до різних класів експертиз, то, враховуючи наявну експертну практику, мають місце, зокрема, такі види комплексних досліджень:

- судово-мистецтвознавчі дослідження (спец. 15.1) та дослідження художніх творів (спец. 13.1.1);
- будівельно-технічні дослідження (спец. 10.6) та дослідження літературних і художніх творів (спец. 13.1.1);
- дослідження комп'ютерних програм (спец. 13.1.2) та комп'ютерної техніки і програмних продуктів (спец. 10.9);
- дослідження електронних комунікацій (спец. 10.17) та різних видів об'єктів інтелектуальної власності (спец. 13.1.1, 13.2, 13.3, 13.4, 13.6 та інші);
- дослідження матеріалів, речовин і виробів та об'єктів інтелектуальної власності (винаходів та корисних моделей).

Водночас слід зазначити, що з огляду на постійне впровадження нових експертних спеціальностей з метою задоволення сучасних потреб судочинства та активний розвиток наявних видів експертиз, наведений нами перелік комплексних експертиз, пов'язаних з об'єктами інтелектуальної власності, не є вичерпним і в міру накопичення експертної практики підлягатиме розширенню та доповненню.

Висновки. Доведено, що під час вирішення спорів у сфері інтелектуальної власності окремі факти, що мають значення для справи, можуть бути встановлені шляхом проведення як комплексних експертиз, так і комплексу експертиз за умови відсутності необхідності вирішення інтеграційних завдань (запитань).

Результати аналізування практики проведення судових експертиз, пов'язаних із дослідженням об'єктів інтелектуальної власності, а також теоретичних положень щодо здійснення комплексних експертиз свідчать про те, що застосовані комплексні спеціальні знання можуть охоплювати як різні галузі науки, техніки та інші сфери спеціальних знань, так і різні напрями в межах однієї галузі знань. Це обумовлює те, що під час розгляду справ про визнання чи порушення прав інтелектуальної власності може виникати потреба у проведенні таких комплексних експертиз:

- експертизи в межах напряму «експертиза у сфері інтелектуальної власності»;
- експертизи в межах різних класів судових експертиз;
- експертизи, що проводяться із залученням фахівців відповідної галузі науки, техніки, мистецтва чи ремесла.

Зазначено, що з огляду на постійне впровадження нових експертних спеціальностей з метою задоволення сучасних потреб судочинства та активний розвиток наявних видів експертиз, наведений

²⁵ Комплексна судова експертиза програмного забезпечення : Звіт про науково-дослідну роботу [Complex forensic examination of software: Report on research work]. № держреєстрації 0108U005822 / Г. В. Прохоров-Лукін, А. В. Андреева, Л. О. Величко та ін. Київ. КНДІСІП, 2008, 218 с.

нами перелік комплексних експертиз, пов'язаних з об'єктами інтелектуальної власності, не є вичерпним і в міру накопичення експертної практики підлягатиме розширенню та доповненню.

References

- Didushok N., Motuzka K. Perspektyvy provedennia kompleksnykh doslidzhen u haluzi ekspertyzy obektiv intelektualnoi vlasnosti i linhvistychnoi ekspertyzy movlennia [Didushok N., Motuzka K. Perspektyvy provedennia kompleksnykh doslidzhen u haluzi ekspertyzy obektiv intelektualnoi vlasnosti i linhvistychnoi ekspertyzy movlennia]. Problemy teorii ta praktyky sudovoi ekspertyzy z pytan intelektualnoi vlasnosti («Krainievski chytannia»): mater. VIII Mizhnar. nauk.-prakt. konf. (23 hrudnia 2024 r., m. Kyiv). Kyiv: Vydavnytstvo Liudmyla, 2025. URL: https://intellect.org.ua/wp-content/uploads/2025/03/maket-dlya-typografiyi-krajnyevski-2024_4.pdf [in Ukrainian].
- Didushok N., Motuzka K. Perspektyvy provedennia kompleksnykh doslidzhen u haluzi ekspertyzy obektiv intelektualnoi vlasnosti i linhvistychnoi ekspertyzy movlennia. Problemy teorii ta praktyky sudovoi ekspertyzy z pytan intelektualnoi vlasnosti («Krainievski chytannia»): mater. VIII Mizhnar. nauk.-prakt. konf. (23 hrudnia 2024 r., m. Kyiv). Kyiv: Vydavnytstvo Liudmyla, 2025. URL: https://intellect.org.ua/wp-content/uploads/2025/03/maket-dlya-typografiyi-krajnyevski-2024_4.pdf [in Ukrainian].
- Ekspertyzy u sudochynstvi Ukrainy : posibnyk [Examinations in the judiciary of Ukraine: manual] / za zah. red. V. H. Honcharenka, I. V. Hory. Kyiv. Yurinkom Inter, 2015. 504 s. [in Ukrainian].
- Kisil N. V. Okremi aspekty provedennia sudovykh ekspertyz u sferi intelektualnoi vlasnosti, shcho potrebuut zastosuvannia kompleksu spetsialnykh znan [Kisil N. V. Certain aspects of conducting forensic examinations in the field of intellectual property, which require the application of a complex of special knowledge]. Aktualni pytannia sudovoi ekspertolohii, kryminalistyky ta kryminalnogo protsesu : materialy V mizhnar. nauk.-prakt. konf. (m. Kyiv, 21 hrudnia 2023 r.). Kyiv, 2023. URL: https://m3rkxutm8pk3eqapl5ynjvb3gips8uao.cdn-freehost.com.ua/wp-content/uploads/2024/02/aktualni-pytannia-sudovoyi-ekspertolohiyi_2023.pdf [in Ukrainian].
- Kisil N. V. Osoblyvosti zastosuvannia spetsialnykh znan pry vyrishenni sporiv u sferi intelektualnoi vlasnosti [Kisil N. V. Peculiarities of the application of special knowledge in the resolution of disputes in the field of intellectual property]. Kryminalistyka i sudova ekspertyza: mizhvidom. nauk.-metod. zb. Kyiv. 2025. Vyp. 70. S. 803-819. DOI: 10.33994/kndise.2025.70.59 [in Ukrainian].
- Kisil N. V. Sudova ekspertyza obektiv intelektualnoi vlasnosti v Ukraini: predmet, zavdannia ta mezhi kompetentsii [Kisil N.V. Forensic examination of intellectual property objects in Ukraine: subject, tasks and limits of competence]. Ekspert: paradyhmy yurydychnykh nauk i derzhavnoho upravlinnia. № 3(15), 26-40. DOI: [https://doi.org/10.32689/2617-9660-2021-3\(15\)-26-40](https://doi.org/10.32689/2617-9660-2021-3(15)-26-40) [in Ukrainian].
- Kisil N. V. Suchasnyi stan ta perspektyvy zastosuvannia spetsialnykh znan pry vyrishenni sporiv pro zakhyt avtorskykh prav [Kisil N.V. Current state and prospects of application of special knowledge in resolving copyright disputes]. Stvorennia, okhrona, zakhyt i komertsializatsiia obektiv prava intelektualnoi vlasnosti: materialy VIII Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii z mizhnarodnoiu uchastiu, prysviachenoi Mizhnarodnomu dniu intelektualnoi vlasnosti (m. Kyiv, 25 kvitnia 2025r.): el. zbirnyk. Kyiv. KPI im. Ihoria Sikorskoho, 2025. S. 44-51. URL: <http://cpdcipr.kpi.ua/article/view/327781/317606> [in Ukrainian].
- Kisil N.V. Osoblyvosti zastosuvannia kompleksnykh spetsialnykh znan pry provedenni doslidzhen, poviazanykh iz ob'ektamy intelektualnoi vlasnosti [Kisil N.V. Peculiarities of the application of complex special knowledge when conducting research related to objects of intellectual property]. Sudovo-ekspertna diialnist: zberezheniia naukovoho ta kadrovoho potentsialu v umovakh voiennoho stanu : V Vseukrainskyi forum sudovykh ekspertiv (m. Lviv, 6 chervnia 2025 r.). Odesa : Vydavnytstvo «Iurydyka», 2025. S. 208-211. URL: <https://journals.ondise.in.ua/index.php/herald/issue/view/17> [in Ukrainian].
- Klymenko N. I. Sudova ekspertolohiia [Forensic expertise]. Kyiv. In Yure, 2007. 528 s. [in Ukrainian].
- Kozlov O. Osoblyvosti provedennia kompleksnykh sudovykh viiskovykh ekspertyz ta ekspertyz intelektualnoi vlasnosti pid chas voiennoho stanu [Kozlov O. Peculiarities of conducting complex judicial military examinations and intellectual property examinations during martial law] // Problemy teorii ta praktyky sudovoi ekspertyzy z pytan intelektualnoi vlasnosti («Krainievski chytannia»): mater. VIII Mizhnar. nauk.-prakt. konf. (23 hrudnia 2024 r., m. Kyiv). Kyiv. Vydavnytstvo Liudmyla, 2025. URL: https://intellect.org.ua/wp-content/uploads/2025/03/maket-dlya-typografiyi-krajnyevski-2024_4.pdf [in Ukrainian].
- Kompleksna sudova ekspertyza prohramnoho zabezpechennia : Zvit pro nauково-doslidnu robotu [Complex forensic examination of software: Report on research work]. № derzhreistratsii 0108U005822 / H. V. Prokhorov-Lukin, A. V. Andrieieva, L. O. Velychko ta in. Kyiv. KNDISE, 2008, 218 s. [in Ukrainian].
- Papakina H., Bilyk I. Kompleksne budivselno-tekhniche doslidzhennia ta doslidzhennia u sferi intelektualnoi vlasnosti shchodo vyznachennia, chy ye proiektna dokumentatsiia pererobkoii inshoho proiektu [Papakina G., Bilyk I. Complex construction and technical research and research in the field of intellectual property to determine whether the project documentation is a modification of another project]. Problemy teorii ta praktyky sudovoi ekspertyzy z pytan intelektualnoi vlasnosti («Krainievski chytannia»): mater. VIII Mizhnar. nauk.-prakt. konf. (23 hrudnia 2024 r., m. Kyiv). Kyiv: Vydavnytstvo Liudmyla, 2025. URL: https://intellect.org.ua/wp-content/uploads/2025/03/maket-dlya-typografiyi-krajnyevski-2024_4.pdf [in Ukrainian].
- Poriadok provedennia Tsentralnoi ekspertno-kvalifikatsiinoiu komisiiei pry Ministerstvi yustytzii Ukrainy atestatsii sudovykh ekspertiv [The procedure for conducting the attestation of judicial experts by the Central Expert Qualification Commission under the Ministry of Justice of Ukraine]: zatv. nakazom Ministerstva yustytzii Ukrainy vid 06.05.2025 № 1224/5 (zi zminamy). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0694-25#n4> Postanova

- Verkhovnoho Sudu vid 22 travnia 2025 roku u kryminalnii spravi № 208/2264/15-k. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/127645892> [in Ukrainian].
- Postanova Verkhovnoho sudu vid 22 travnia 2025 roku u kryminalnii spravi № 208/2264/15-k. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/127645892> [in Ukrainian].
- Pro zareiestrovani kryminalni pravoporushennia ta rezultaty yikh dosudovoho rozsliduvannia [About registered criminal offenses and the results of their pretrial investigation]. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareiestrovani-kriminalni-pravoporushennia-ta-rezultati-yihdosudovogo-rozsliduvannia-2> [in Ukrainian].
- Sehai M. Ya. Metodolohiya sudebnoi ydentyfikatsyy [Methodology of judicial identification]. Kyiv. RYO MVD USSR, 1970. 256 s. [in Ukrainian].
- Simakova-Yefremian E. B. Kompleksni sudovo-ekspertni doslidzhennia: teoriia ta praktyka : monohrafiia. [Simakova-Efremyan E.B. Complex forensic research: theory and practice: monograph]. Kharkiv : Pravo, 2016. 456 s. [in Ukrainian].
- Foia O. Osoblyvosti provedennia kompleksnykh ekspertyz obektiv intelektualnoi vlasnosti [Foya O. Peculiarities of comprehensive examinations of intellectual property objects]. Problemy teorii ta praktyky sudovoi ekspertyz z pytan intelektualnoi vlasnosti («Krainievski chytannia»): mater. VIII Mizhnar. nauk.-prakt. konf. (23 hrudnia 2024 r., m. Kyiv). Kyiv : Vydavnytstvo Liudmyla, 2025. URL: https://intellect.org.ua/wp-content/uploads/2025/03/maket-dlya-typografiyi-krajnyevski-2024_4.pdf. [in Ukrainian].
- Chabanets T. Sudovi ekspertyz u sferi intelektualnoi vlasnosti v systemi kompleksiv ta u skladi kompleksnykh sudovykh ekspertyz (suchasna praktyka ta problemni pytannia) [Chabanets T. Forensic examinations in the field of intellectual property in the system of complexes and as part of complex forensic examinations (modern practice and problematic issues)]. Problemy teorii ta praktyky sudovoi ekspertyz z pytan intelektualnoi vlasnosti («Krainievski chytannia»): mater. VIII Mizhnar. nauk.-prakt. konf. (23 hrudnia 2024 r., m. Kyiv). Kyiv. Vydavnytstvo Liudmyla, 2025. URL: https://intellect.org.ua/wp-content/uploads/2025/03/maket-dlya-typografiyi-krajnyevski-2024_4.pdf [in Ukrainian].
- Shcherbakovskyi M. H. Provedennia ta vykorystannia sudovykh ekspertyz u kryminalnomu provadzhenni : monohrafiia. [Shcherbakovsky M.G. Conducting and using forensic examinations in criminal proceedings: monograph]. Kharkiv. V dele, 2015. 560 s. [in Ukrainian].
- Yuzyshyna T. Praktychni aspekty provedennia kompleksnoi pocherkoznavchoi ekspertyz ta ekspertyz intelektualnoi vlasnosti [Yuzyshyna T. Practical aspects of comprehensive handwriting examination and intellectual property examination]. Problemy teorii ta praktyky sudovoi ekspertyz z pytan intelektualnoi vlasnosti («Krainievski chytannia»): mater. VIII Mizhnar. nauk.-prakt. konf. (23 hrudnia 2024 r., m. Kyiv). Kyiv: Vydavnytstvo Liudmyla, 2025. URL: https://intellect.org.ua/wp-content/uploads/2025/03/maket-dlya-typografiyi-krajnyevski-2024_4.pdf [in Ukrainian].

Надійшла до редколегії: 10.03.2026 / Рецензовано 20.04.2026 / Прийнято до друку 29.04.2026 / Доступно онлайн 30.05.2026

Приклад цитування:

Лубенцов, А., Михальский, О. (2026). Окремі практичні питання щодо проведення судових експертиз у сфері інтелектуальної власності. *Архів кримінології та судових наук*. 1 (13). 197-207. DOI: <https://doi.org/10.32353/acfs.13.2026.19>

Іван Яценко

Теоретико-гносеологічна конструкція питань, які ставляться у процесуальному документі про призначення судово-ветеринарної експертизи щодо дефектів надання ветеринарної допомоги

DOI: <https://doi.org/10.32353/acfs.13.2026.20>
УДК 340.6:636.09:165.6/8

Іван Яценко,

д-р вет. н., професор, Державний біотехнологічний університет,
м. Харків, Україна;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8903-2129>
e-mail: yacenko-1971@ukr.net

Теоретико-гносеологічна конструкція питань, які ставляться у процесуальному документі про призначення судово-ветеринарної експертизи щодо дефектів надання ветеринарної допомоги

Мета статті – виокремити, концептуально обґрунтувати та здійснити комплексну систематизацію кола питань, що підлягають постановці на вирішення судово-ветеринарного експерта в процесуальних актах (ухвалі слідчого судді, суду, постанові слідчого чи прокурора) про призначення судово-ветеринарної експертизи (далі – СВЕ) у справах, пов'язаних із дефектами надання ветеринарної допомоги (далі – ДНВД), із подальшим їх структурно-функціональним аналізом та розкриттям праксеологічної значущості як інструменту оптимізації експертного дослідження й підвищення обґрунтованості, повноти та доказового значення висновку експерта.

У роботі вперше визначено та концептуально обґрунтовано системне коло питань, що можуть бути поставлені на вирішення судово-ветеринарного експерта під час призначення СВЕ органом досудового розслідування або судом у кримінальних провадженнях (справах), пов'язаних із правопорушеннями проти життя і здоров'я тварин, учиненими працівниками ветеринарної медицини. Сформульовані питання ґрунтуються на інтеграції положень формальної логіки, діалектики та системного аналізу, а також методів абстрагування, прогнозування і моделювання, що забезпечує їх методологічну вивірність, практичну спрямованість і підвищує ефективність експертного дослідження та доказове значення висновку експерта.

Запропонована добірка питань допоможе встановити факт наявності ДНВД та зафіксувати його результат, а також визначити, чи існує причинно-наслідковий зв'язок між цим дефектом і негативними наслідками для тварини.

Праксеологічне значення застосування запропонованої конструкції питань для розв'язання судово-експертної у зв'язку із ДНВД забезпечує позитивний вплив на ефективність її проведення й результативність, оскільки оптимізує обсяг, послідовність експертного дослідження, що в цілому є науковим підґрунтям для надання обґрунтованого й об'єктивного висновку експерта, як засобу доказування у судочинстві у найбільш оптимальні строки; розширює пізнавальні можливості органів досудового розслідування та суду.

Ключові слова: судово-ветеринарна експертиза, постанова слідчого і прокурора, ухвала слідчого судді й суду, питання, дефекти надання ветеринарної допомоги.

Постановка наукової проблеми. Одним із найбільш складних питань досудового розслідування та судового розгляду справ є кваліфікація дефектів надання ветеринарної допомоги (далі – ДНВД) І. Яценко¹. Оцінювання якості ветеринарної допомоги та, у разі необхідності, встановлення її дефектів належить до повноважень компетентних органів.

FUNDING

This research did not receive any specific grant from funding agencies in the public, commercial, or not-for-profit sectors.

DISCLAIMER

The funder had no role in the study design, data collection and analysis, decision to publish, or preparation of the manuscript.

CONTRIBUTORS

The authors contributed solely to the intellectual discussion underlying this paper, case-law exploration, writing and editing, and accept responsibility for the content and interpretation.

CREATIVE COMMONS 4.0 ATTRIBUTION INTERNATIONAL (CC_BY_4.0)

Ця стаття з відкритим доступом, поширена на умовах Ліцензії атрибуції Creative Commons (CC_BY_4.0), що дає змогу необмежено використовувати, поширювати й відтворювати на будь-якому носії за умови посилання на оригінального(-их) автора(-ів) та джерела.

¹ Яценко І. Парадигма судово-ветеринарної експертизи [Paradigm of Forensic Veterinary Examination]: монографія. Харків: ННЦ «ІСІ ім. Засл. Проф. М.С. Бокаріуса», 2024. С. 283-313. https://drive.google.com/file/d/10Uo4V1AozIxeRCv_SS0UnIX2sYITtYOH/view.

Ivan Yatsenko,

**THEORETICAL AND
EPISTEMOLOGICAL
CONSTRUCTION OF
THE QUESTIONS THAT
ARE ASKED IN THE
PROCEDURAL DOCUMENT
ON THE APPOINTMENT OF
A FORENSIC VETERINARY
EXAMINATION REGARDING
DEFECTS IN THE PROVISION
OF VETERINARY CARE**

З огляду на те, що ДНВД є самостійним правовим інститутом, який тісно пов'язаний із інститутом відповідальності за жорстоке поводження з тваринами, порушенням ветеринарних правил і посяганнями на життя чи здоров'я тварин, у випадках встановлення причиново-наслідкового зв'язку між ДНВД і шкодою, завданою тварині, зокрема у вигляді погіршення перебігу захворювання, нанесення тілесних ушкоджень, каліцтва або навіть смерті), може постати питання про притягнення до відповідальності працівника ветеринарної медицини (далі – ВМ), який здійснював таку допомогу².

Для оцінки якості надання ветеринарної допомоги та виявлення її дефектності суб'єкт досудового розслідування або суд залучають спеціальні ветеринарні знання, довшеною формою яких є СВЕ. У зв'язку з цим, у слідства або суду виникає необхідність сформулювати та поставити на розв'язання судової експерти, як обізнаної особи, в постанові / ухвалі комплекс питань, які будуть покладені в основу складеного ним висновку, як джерела доказу в суді³. Проте й досі залишаються невпорядкованими та науково необґрунтованими питання, які можна адресувати судової експерти у разі проведення СВЕ за випадками ДНВД. Саме з цієї причини розробка та обґрунтування таких питань є актуальними і мають як теоретичну, так і праксеологічну цінність у сфері СВЕ та правоохоронної діяльності.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Закордонні науковці вже всебічно досліджували питання ДНВД, пов'язаних із застосуванням ветеринарних ліків⁴, призначенням терапії⁵, анестезіологічним забезпеченням⁶, деонтологічними аспектами⁷, виписуванням ветеринарних

The purpose of the article is to single out, conceptually substantiate, and carry out a comprehensive systematization of the range of issues subject to the decision of a forensic veterinary expert in procedural acts (decisions of an investigating judge, court, resolution of an investigator or prosecutor) on the appointment of a forensic veterinary examination (hereinafter - SVE) in cases related to defects in the provision of veterinary care (hereinafter - DNVD), followed by their structural and functional analysis and disclosure praxeological significance as a tool for optimizing expert research and increasing the validity, completeness and evidentiary value of the expert's conclusion.

For the first time, the work defines and conceptually substantiates a systematic range of questions that can be put to the decision of a forensic veterinary expert during the appointment of the SVE by a pre-trial investigation body or a court in criminal proceedings (cases) related to offenses against the life and health of animals committed by a veterinary medicine worker. Formulated questions are based on the integration of the provisions of formal logic, dialectics and system analysis, as well as methods of abstraction, forecasting and modeling, which ensures their methodological accuracy, practical focus and increases the effectiveness of expert research and the evidentiary value of the expert's conclusion. The proposed selection of questions will help to establish the fact of the presence of the DVD and to record its result, as well as to determine whether there is a cause-and-effect relationship between this defect and negative consequences for the animal.

The praxeological significance of applying the proposed construction of issues for the solution of forensic expert examination in connection

² Larson M., Low R., Adler J. A., Schortz L., Shaw S. P., Blackie K., Grace K., Hsu Y. J., Wu A. M. Patient safety events cause harm across a variety of veterinary care settings: a global retrospective analysis. *J Am Vet Med Assoc.* 2025. 263(7):1-9. doi: 10.2460/javma.24.08.0523.

³ 3. Скрипка М. В., Бойко Ю. О. Практика патоморфологічних досліджень у визначенні дефектів надання ветеринарної допомоги [Role of Pathomorphological Researches in Identifying Deficiencies in Veterinary Care]. Мат-ли Всеук. наук.-прак. конф. викладачів і здобувачів вищої освіти «Актуальні питання ветеринарної морфології, патології та біотехнології», присв. пам'яті доктора ветеринарних наук, професора П.М. Гавриліна (1965-2020 роки життя) (Дніпро, 19-20 березня 2026 р.). Дніпро, 2026. С. 88-90. URI: <https://dspace.dsau.dp.ua/handle/123456789/13680>.

⁴ Lawson H. C., Musser M. L., Regan R., Moore A. S., Hohenhaus A., Flesner B., Johannes C. M. Toxicity, outcome, and management of anthracycline overdoses in 16 dogs. *Journal of Veterinary Internal Medicine.* 2022. 36(1):234-243. doi: 10.1111/jvim.16325; Barazowski J. A., Forsythe L. R., Gochenauer A. E. Assessment and categorization of medication errors in a veterinary teaching hospital. *Journal of the American Pharmacists Association.* (2003). 2025. 65(4):102362. doi: 10.1016/j.japh.2025.102362.

⁵ Hepworth-Warren K. L., Maynard-Swift E., Prange T., Colwell C., Stallings O., Derks K. G., Love K., Hepworth D. A., Marks S. L. Error reporting in a large animal veterinary teaching hospital identifies medication errors occur most often in the prescribing phase of therapy. *Journal of the American Veterinary Medical Association.* 2023. 262(3):1-7. doi: 10.2460/javma.23.10.0556.

⁶ Pinho R. H., Nasr-Esfahani M., Pang D. S. J. Medication errors in veterinary anesthesia: a literature review. *Veterinary Anaesthesia and Analgesia.* 2024. 51(3):203-226. doi: 10.1016/j.vaa.2024.01.003; Robinson A. R., Cruz Benedetti I. C., Pang D. S. Multiple medication errors in the perianesthetic emergency management of a horse. *Veterinary Anaesthesia and Analgesia.* 2024. 51(1):107-109. doi: 10.1016/j.vaa.2023.10.001; Pinho R. H., Robinson A. R., Pang J., Pang D. S. J. Perianesthetic Dose Calculation Errors by Veterinary Students During a Live Animal Teaching Laboratory. *Journal of Veterinary Medical Education Home.* 2025. 30:e20250037. doi: 10.3138/jvme-2025-0037; Pinho R. H., Tscheng D., Cheema J. S., Pang D. S. J. Incidence and type of voluntary reported perianesthetic medication errors in community veterinary clinics in Calgary, Canada. *American Journal of Veterinary Research.* 2024. 85(9):ajvr.24.04.0119. doi: 10.2460/ajvr.24.04.0119.

⁷ Schortz L., Mossop L., Oxtoby C., Bergström A., Wu A. W. Peer support after clinical incidents in veterinary care: Adopting the RISE (Resilience In Stressful Events) program. *PLoS One.* 2026. 21(1):e0341324. doi: 10.1371/journal.pone.0341324; Erratum for «Veterinary healthcare needs to talk more about error: For the wellbeing of our patients and medical teams». *Journal of Veterinary Internal Medicine.* 2023. 37(1):391. doi: 10.1111/jvim.16609; Chapman A. J., Bennett P. C., Rohlf V. I. Development and Evaluation of the Veterinary Nurse Burnout Prevention Survey (VNBPS). *Veterinary Sciences.* 2026. 13(1):56. doi: 10.3390/vetsci13010056; Santos L. C. P., Goodwin W. A., McArthur M. L. Navigating veterinary error disclosure: An examination of humble leadership and safety attitudes in veterinary practices in Australia. *Vet Rec.* 2025. 197(9):e5816. doi: 10.1002/vetr.5816.

with the Criminal Investigation Department ensures a positive impact on the effectiveness of its conduct and effectiveness, as it optimizes the scope and sequence of expert research, which in general is a scientific basis for providing a well-founded and objective opinion of an expert as a means of proof in court proceedings in the most optimal terms; expands the cognitive capabilities of pre-trial investigation bodies and the court.

Key words: forensic veterinary examination, decision of the investigator and prosecutor, decision of the investigating judge and the court, questions, defects in the provision of veterinary care.

Ivan Yatsenko,

THEORETISCHE UND EPISTEMOLOGISCHE KONSTRUKTION DER FRAGEN, DIE IM VERFAHRENSDOKUMENT ZUR BESTELLUNG EINER FORENSISCHEN TIERÄRZTLICHEN UNTERSUCHUNG HINSICHTLICH MÄNGELN IN DER TIERÄRZTLICHEN VERSORGUNG GESTELLT WERDEN

Der Zweck des Artikels besteht darin, das Spektrum der Fragen, die der Entscheidung eines forensischen Veterinärfachverständigen in Verfahrenshandlungen (Entscheidungen eines Ermittlungsrichters, Gerichts, Beschluss eines Ermittlers oder Staatsanwalts) über die Bestellung einer forensischen Veterinäruntersuchung (im Folgenden: SVE) in Fällen im Zusammenhang mit Mängeln in der tierärztlichen Versorgung (im Folgenden: DNVD) unterliegen, herauszuarbeiten, konzeptionell zu begründen und umfassend zu systematisieren, gefolgt von deren struktureller und funktionaler Analyse und Offenlegung praxeologische Bedeutung als Instrument zur Optimierung der Expertenforschung und zur Erhöhung der Gültigkeit, Vollständigkeit und Beweiskraft der Schlussfolgerung des Experten.

Die Arbeit definiert und konzeptionell erstmals eine systematische Reihe von Fragen, die der Entscheidung eines forensischen Veterinärfachverständigen bei der Ernennung eines SVE durch eine Ermittlungsbehörde oder ein Gericht in Strafverfahren (Fällen) im Zusammenhang mit Straftaten gegen das Leben und die Gesundheit von

рецептів⁸, лабораторною діагностикою⁹, хірургічним втручанням¹⁰, а також з'ясували роль штучного інтелекту у зменшенні помилок діагностичної візуалізації¹¹, акцентували увагу на важливість системного аналізу клінічних інцидентів задля зменшення ДНВД¹².

Вагомий внесок українських вчених у дослідження аналізованої проблематики полягає в тому, що вони всебічно проаналізували теоретико-гносеологічну конструкцію феномену ДНВД в СВЕ¹³, розробили й апробували відповідну методику судово-ветеринарного дослідження¹⁴, аргументували можливості СВЕ у визначенні ДНВД, які негативно вплинули на життя і здоров'я тварин, зокрема й щодо конкретних хвороб тварин¹⁵ та видів ветеринарної діяльності¹⁶.

⁸ McDaniel M., Glazier E PharmD Candidate, Truong N PharmD Candidate, Marsh L PharmD Candidate, Cahill N., Essel L. B., Melton B. L., Meyer E. G. Veterinary prescription errors in a community pharmacy setting: A retrospective review. Journal of the American Pharmacists Association. (2003). 2022. 62(2):512-518. doi: 10.1016/j.japh.2021.11.007.

⁹ Whipple K. M., Leissinger M. K., Beatty S. S. Frequency and classification of errors in laboratory medicine at a veterinary teaching hospital in the United States. Veterinary Clinical Pathology. 2020. 49(2):240-248. doi: 10.1111/vcp.12851; Wolfenden G., James F. E., Hung L. H. T., Bruce M., Thompson M. Comparative accuracy of two veterinary-calibrated point-of-care glucometers for measurement of blood glucose concentration in dogs. Journal of Small Animal Practice. 2022. 63(7):512-519. doi: 10.1111/jsap.13491.

¹⁰ Davidow E. B., Owen T., Rishniw M. Knowledge and attitudes towards surgical safety checklists: a survey of veterinary professionals. Journal of the American Veterinary Medical Association. 2023. 261(5):1-9. doi: 10.2460/javma.22.09.0405. PMID: 36626287.

¹¹ Burti S., Zotti A., Banzato T. Role of AI in diagnostic imaging error reduction. Frontiers in Veterinary Science. 2024. 11:1437284. doi: 10.3389/fvets.2024.1437284.

¹² Daly M. L. The case for quality improvement in veterinary medicine. Journal of Veterinary Emergency and Critical Care. (San Antonio). 2023. 33(1):11-15. doi: 10.1111/vec.13264; Sinmez C. C., Aykun A. I., Cengiz R. S. A retrospective study of pet owners' complaints against veterinary practices in Türkiye (2012-2021). Journal of the American Veterinary Medical Association. 2024. 262(9):1-8. doi: 10.2460/javma.23.10.0586; Turner M. Improving veterinary patient safety through systems analysis of clinical incidents. Vet. Rec. 2022. 191(12):496-498. doi: 10.1002/vetr.2559; Love L., Graham L., Love K. The use of a checklist reduces errors in equipment set-up by veterinary student anesthetists. Veterinary Anaesthesia and Analgesia. 2025. 52(5):571-578. doi: 10.1016/j.vaa.2025.05.003; Alexander-Leeder C. A., Guess S. C., Waiting D. K., Davidow E. B. Medical errors: Experiences, attitudes and perspectives of incoming and outgoing final-year veterinary students in the USA. VetRec. 2022. 91(3):e1735. doi: 10.1002/vetr.1735; Giles G., Boland L. A., Kirkwood N., Ward M. P., Quain A. Categorising reported errors and incidents from morbidity and mortality meetings (M&Ms) in a small animal multi-specialty veterinary teaching hospital. Australian Veterinary Journal. 2025. 103(5):267-275. doi: 10.1111/avj.13426; Low R., Wu A. W. Veterinary healthcare needs to talk more about error: For the wellbeing of our patients and medical teams. Journal of Veterinary Internal Medicine. 2022. 36(6):2199-2202. doi: 10.1111/jvim.16554; Johann V. K., Busse C., Volk H. A., Kleinsorgen C. German Cat and Dog Owners' Views on Veterinary Error Handling: Communication and Transparency Concerns from Qualitative Interviews. Animals (Basel). 2025.15(20):2981. doi: 10.3390/ani15202981; Johann V. K., Kleinsorgen C., Volk H. A., Busse C. Expectations of dog and cat owners when dealing with veterinary errors and the emotional impact of such errors. Vet Rec. 2026. Jan 8. doi: 10.1002/vetr.70226.

¹³ Yatsenko I. Epistemological construction doctrine of the veterinary care defect phenomenon in forensic veterinary examination. Law. Human. Environment. 2023. Vol. 14, No. 3. Pp. 115-132. doi: 10.31548/law/3.2023.115; Яценко І. В. Дефект надання ветеринарної допомоги в аспекті судово-ветеринарної експертизи: дефініція, ознаки та чинники, що їх зумовлюють [Deficiencies in Provision of Veterinary Care from the Perspective of Forensic Veterinary Examination: Definition, Characteristics, and Contributing Factors]. Міжнар. наук.-практ. конф. «Актуальні питання ветеринарної медицини: реальні та перспективи - 2025», присв. 95-річчю від дня народження професора, д-ра біол. наук, засл. працівника освіти України, відмінника вищої освіти Четоткіна Олексія Васильовича (Харків, 15 травня 2025). Харків, 2025. С. 96-101. URL: <https://biotechuniv.edu.ua/fakulteti-institut/fakultet-veterinarnoi-medicini/naukovo-profesijna-diynalnist-vykladachiv-fvm/>

¹⁴ Яценко І. В. Методика судово-ветеринарної експертизи з метою визначення дефектів ветеринарної допомоги. Теорія та практика судової експертизи і криміналістики. 2023. Вип. 4 (33). С. 57-86. doi: 10.32353/khrife.4.2023.05.

¹⁵ Яценко І. В. Можливості судово-ветеринарної експертизи у визначенні дефектів надання ветеринарної допомоги, які негативно вплинули на життя і здоров'я тварин. Актуальні питання судової експертизи і криміналістики : зб. мат-лів Міжнар. наук.-практ. конф., присв. 150-річ. від дня народж. відом. вчен.-кримінал., д-ра наук, проф. Рудольфа Арчибальда Рейсса (Харків, 23.05.2025). Харків : ННЦ «ІСФ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», 2025. С. 228-533. URL: https://drive.google.com/file/d/18Gx1C_Etc500znhg0wfcopjrM0ESoo/view; Яценко І. Судово-ветеринарна експертиза як засіб оцінювання дефектів надання ветеринарної допомоги за базезіозу собаки [Forensic Veterinary Examination as a Means of Identifying Deficiencies in Veterinary Care for Canine Babesiosis]. Міжнародна науково-практична конференція «Інноваційні підходи у ветеринарній медицині: контроль заразних та незаразних хвороб тварин», присвячена 80-річчю від дня народження професора, доктора ветеринарних наук, А. В. Березовського (м. Суми, 27-28 листопада 2025 року). Суми, 2025. С. 12-16. URL: <https://repo.btu.kharkiv.ua/server/api/core/bitstreams/24392248-64c5-45fe-8e72-9ba6807920/content>.

¹⁶ Слівінська Л., Зінко Г., Рій М. Класифікація та визначення основних помилок у роботі лікаря ветеринарної медицини за внутрішньої патології у тварин [Classification and

Попри значний прогрес у наукових дослідженнях, досі не сформовано теоретико-гносеологічної моделі, яка б окреслювала перелік питань, що можуть бути поставлені у процесуальних документах щодо призначення СМЕ у випадках розслідування професійних правопорушень скоєних за участі фахівців у галузі ВМ. Також залишається недооціненим значення таких питань для підготовки висновків експертів та для подальшого розгляду справи в суді. Це, своєю чергою, підкреслює актуальність, наукову новизну та прикладну значущість нашого дослідження.

Мета статті. Виокремити, концептуально обґрунтувати та здійснити комплексну систематизацію кола питань, що підлягають постановці на розв'язання судово-ветеринарного експерта в процесуальних актах (ухвалі слідчого судді, суду, постанові слідчого чи прокурора) про призначення СВЕ у справах, пов'язаних із ДНВД, із подальшим їх структурно-функціональним аналізом та розкриттям прагматологічної значущості як інструменту оптимізації експертного дослідження й підвищення обґрунтованості, повноти та доказового значення висновку експерта.

Методи дослідження. Методологічна база дослідження – системний підхід, зумовлений специфікою теми роботи і пов'язаний із використанням діалектичного методу, методів логіки та інших загальнонаукових наукових методів, поміж яких: аналіз, синтез, аналогія; формально-логічний, логіко-граматичний, логіко-юридичний, системно-структурний, метод абстрагування, моделювання, прогнозування.

Емпіричною базою дослідження був аналіз висновків експертів за результатами проведених СВЕ щодо дефектів надання ветеринарної допомоги (3) виконаних упродовж 2024–2025 рр.

Викладення основного матеріалу дослідження. Предмет СВЕ тісно пов'язаний з експертними завданнями, які відображаються в питаннях, які можуть бути поставлені на розв'язання судветексперту, зокрема й за ДНВД. Тож важливість конструкції таких питань полягає в тому, що їх розв'язання судветекспертом дозволяє слідству й суду: встановити причинний зв'язок між діями працівника ВМ та шкодою, завданою тварині під час надання ветеринарної допомоги (далі – ветдопомоги); оцінити професійну обґрунтованість дій працівника ВМ та потенційне запобіжне значення своєчасного та правильного ветеринарного втручання для настання негативних наслідків; з'ясувати, чи була смерть або каліцтво тварини наслідком неправильно наданої ветдопомоги; є критерієм для визначення ДНВД, якщо своєчасна і кваліфікована ветеринарна допомога могла врятувати життя тварини. Нарешті, це питання є ключовим для юридичної оцінки та визначення відповідальності працівника ВМ, тобто визначити, чи є в діях працівника ВМ ознаки злочину або адміністративного проступку.

Відак, автором цієї наукової роботи розроблено та запропоновано для практики теоретико-гносеологічну конструкцію питань, які ставляться у процесуальному документі про призначення СВЕ щодо ДНВД. Характеризуємо ці питання докладніше й обміркуємо їх значення для складання обґрунтованого й повного висновку експертів, а також для слідства та суду в процесі доказування правопорушень працівників ВМ.

1) Чи правильно, своєчасно та в достатньому обсязі діагностовано ушкодження (захворювання) у тварини?

Це питання є важливим для визначення ДНВД, оскільки правильність, своєчасність та повнота діагностики визначають ефективність усіх подальших лікувальних заходів і впливають на прогноз життя та стан здоров'я тварини. Це підтверджується тим, що по-перше, діагностика є першим і ключовим етапом ветеринарної допомоги; по-друге, неправильна, запізнена або неповна діагностика може призвести до призначення неправильного лікування, пропуску критичних ускладнень, погіршення стану або навіть смерті тварини; по-третє, питання дозволяє оцінити, чи було своєчасно та повно виявлено ушкодження чи захворювання, що є основою для визначення наявності ДНВД.

Tieren durch einen Mitarbeiter der Veterinärmedizin vorgelegt werden können. Formuliert Fragen basieren auf der Integration der Bestimmungen der formalen Logik, Dialektik und Systemanalyse sowie Methoden der Abstraktion, Prognose und Modellierung, was ihre methodische Genauigkeit und Praxisorientierung gewährleistet und die Wirksamkeit der Expertenforschung sowie die Beweiskraft der Schlussfolgerungen des Experten erhöht. Die vorgeschlagene Auswahl an Fragen hilft dabei, das Vorhandensein der DVD festzustellen und deren Ergebnis aufzuzeichnen sowie festzustellen, ob zwischen diesem Mangel und den negativen Folgen für das Tier ein ursächlicher Zusammenhang besteht.

Die praxeologische Bedeutung der Anwendung der vorgeschlagenen Problemkonstruktion zur Lösung der forensischen Sachverständigenprüfung im Zusammenhang mit der Kriminalpolizei gewährleistet einen positiven Einfluss auf die Wirksamkeit ihrer Durchführung und Wirksamkeit, da sie den Umfang und die Reihenfolge der Sachverständigenforschung optimiert, die im Allgemeinen eine wissenschaftliche Grundlage für die bestmögliche Bereitstellung eines fundierten und objektiven Sachverständigenurteils als Beweismittel im Gerichtsverfahren darstellt; erweitert die kognitiven Fähigkeiten der Ermittlungsbehörden und des Gerichts.

Schlüsselwörter: forensische tierärztliche Untersuchung, Entscheidung des Ermittlers und Staatsanwalts, Entscheidung des Ermittlungsrichters und des Gerichts, Fragen, Mängel in der tierärztlichen Versorgung.

Ivan Yatsenko,

**CONSTRUCTION
ÉPISTÉMOLOGIQUE DES
QUESTIONS POSÉES DANS
LE DOCUMENT RELATIF
À LA DÉSIGNATION
D'ANALYSE SCIENTIFIQUE
VÉTÉRAIRE CONCERNANT
LES DÉFAILLANCES DANS
LA PRESTATION DES SOINS
VÉTÉRAIRES**

Cet article vise à identifier, à justifier conceptuellement et à systématiser de manière exhaustive l'ensemble des questions soumises à l'expert vétérinaire légiste dans les documents relatifs à la désignation d'une expertise

Identification of Common Errors in the Practice of Veterinary Medicine Regarding Internal Pathology in Animals]. Conference "Modern Methods of Diagnostic, Treatment and Prevention in Veterinary medicine" 2024. C. 74-75. URL: <https://nvlvet.com.ua/index.php/conference/article/view/5296>.

vétérinaire légiste en cas de manquements dans la prestation de soins vétérinaires, et à en procéder à une analyse structurelle et fonctionnelle. Pour la première fois, un ensemble systématique de questions pouvant être soulevées par un expert vétérinaire légiste lors de la désignation d'une expertise vétérinaire légiste par un organe d'enquête préliminaire ou un tribunal dans le cadre de poursuites pénales relatives à des infractions contre la vie et la santé des animaux commises par des professionnels de la médecine vétérinaire a été identifié et justifié conceptuellement. Les questions formulées reposent sur l'intégration des principes de la logique formelle, de la dialectique et de l'analyse systémique, ainsi que sur des méthodes d'abstraction, de prévision et de modélisation, ce qui garantit leur validation méthodologique, leur orientation pratique et accroît l'efficacité de l'expertise et la valeur probante de ses conclusions. La sélection de questions proposée permettra de déterminer la présence de défaillances dans la prestation de soins vétérinaires et d'en consigner les résultats, ainsi que d'établir l'existence d'un lien de causalité entre cette défaillance et ses conséquences néfastes pour l'animal. L'utilisation de cette structure de questions pour l'analyse scientifique vétérinaire relative aux défaillances dans la prestation de soins vétérinaires améliore l'efficacité et la pertinence de cette expertise, car elle optimise le volume et la séquence des recherches, qui constituent le fondement scientifique d'un avis d'expert objectif et étayé.

Mots-clés: analyse scientifique vétérinaire; décision de l'enquêteur et du procureur; décision du juge d'instruction et du tribunal; questions; défauts dans la prestation des soins vétérinaires.

Ivan Yatsenko,*

TEORETYCZNA I
EPISTEMOLOGICZNA
KONSTRUKCJA PYTAŃ
ZADAWANYCH W
PIŚMIE PROCESOWYM W
SPRAWIE WYZNACZENIA
KRYMINALISTYCZNEGO
BADANIA WETERYNARYJNEGO
W ZWIĄZKU Z UCHYLENIAMI
W ŚWIADCZENIU OPIEKI
WETERYNARYJNEJ

Celem artykułu jest wyodrębnienie, uzasadnienie koncepcyjne i kompleksowe ustrukturyzowanie zakresu zagadnień objętych orzeczeniem biegłego

Відтак, якщо судвексперт встановлює, що діагностика була неправильною, несвоєчасною або неповною, і це вплинуло на стан тварини, це є доказом ДНВД. Проте, якщо ж діагностика була проведена правильно і своєчасно, а негативний результат настав через природний перебіг хвороби, ДНВД не встановлюють, це може бути «нешасний випадок у ветеринарній практиці», який не тягне юридичної відповідальності працівника ветеринарної медицини.

Для судово-ветеринарного оцінювання правильності, своєчасності та достатності обсягу діагностики ушкодження (захворювання) у тварини судвексперт оцінює строки проведення діагностичних заходів; повноту і адекватність обстежень; відповідність дій сучасним ветеринарним принципам і стандартам. Тож можна зробити висновок щодо правильності – правильною / частково правильною / неправильною, оскільки встановлений діагноз відповідає / частково відповідає / не відповідає об'єктивним клінічним, патоморфологічним та лабораторним даним; щодо своєчасності – (своєчасною / несвоєчасною), з огляду на те, що діагноз був встановлений у межах оптимальних строків / із запізненням, що не вплинуло / могло вплинути / істотно вплинуло на перебіг захворювання та стан тварини; щодо повноти достатності обсягу – достатньою / недостатньою, оскільки обсяг проведених діагностичних заходів відповідає / не відповідає вимогам ветеринарної практики та сучасним науковим підходам (зазначаються діагностичні дослідження, які необхідно було провести, але їх не провели під час надання ветеринарної допомоги). У сукупності діагностика була належною / неналежною, що перебуває у прямому / непрямому / відсутньому причинному зв'язку з наслідками для здоров'я / смертю тварини.

Відтак, за результатами судово-ветеринарного дослідження (далі – СВД) робиться висновок про наявність або відсутність причиново-наслідкового зв'язку між недоліками діагностики та негативним наслідком для здоров'я і життя тварини.

2) Чи правильно було призначено тварині лікування ветеринарними працівниками та чи можливо було заздалегідь передбачити негативні наслідки хвороби (ушкодження)?

Аналізоване питання поєднує оцінку правильності лікування та прогнозованості негативних наслідків захворювання чи ушкодження.

З'ясування цього питання експертним шляхом дозволяє: оцінити, чи лікування було призначене відповідно до діагнозу, сучасних принципів і стандартів ВМ, а також клінічної ситуації; визначити, чи можна було прогнозувати ускладнення або негативні наслідки, і чи були вони враховані під час вибору терапевтичної схеми; важливо для встановлення професійної компетентності працівника ВМ, адже правильно призначене лікування має мінімізувати ризики ускладнень.

Визначення ДНВД прямо пов'язане із призначенням тварині лікуванням ветеринарними працівниками. Відтак, якщо судвексперт встановлює, що лікування було неправильним, невчасним або неповним, і це спричинило погіршення стану чи смерть тварини, це є доказом ДНВД. Якщо ж лікування було призначене правильно, але негативні наслідки не могли бути передбачені, ДНВД не встановлюють, а летальний результат або ускладнення розглядають як наслідок тяжкого перебігу хвороби, збігу обставин, тобто як «нешасний випадок в практиці ветеринарної медицини».

Для судово-ветеринарного оцінювання правильності призначення тварині лікування, судвексперт враховує відповідність призначеного лікування діагнозу та ветеринарним принципам, патогенетичним механізмам хвороби (ушкодження), стандартам; строки та обсяг проведених лікувальних заходів; можливість прогнозування ускладнень і відповідність терапії ризикам.

Щодо правильності призначеного тварині лікування за результатами СВД експерт робить висновок, що призначене лікування було (правильним / частково правильним / неправильним), оскільки обрана терапевтична тактика (відповідає / частково відповідає / не відповідає) встановленому діагнозу, клінічному стану тварини та сучасним вимогам ветеринарної практики. Зокрема, (застосовані препарати, їх дозування,

спосіб введення та тривалість лікування були обґрунтованими / містили недоліки (зазначаються які саме)). Таким чином, призначене лікування було (належним / неналежним), а негативні наслідки (були / не були) прогнозованими за даних обставин, що (перебуває / не перебуває) у причинно-наслідковому зв'язку з наслідками для здоров'я або загибеллю тварини.

Щодо можливості передбачення негативних наслідків захворювання (ушкодження) судветексперт у висновку має зазначити, що останні (могли / не могли) бути передбачені заздалегідь, виходячи з: характеру та тяжкості патологічного процесу, наявних клінічних ознак і динаміки їх розвитку, своєчасності та повноти діагностичних заходів; індивідуальних особливостей організму тварини.

З урахуванням наведеного, (існували / були відсутні) об'єктивні передумови для прогнозування несприятливого перебігу захворювання, що (мало / не мало) враховуватися при виборі тактики лікування.

На основі цього робиться висновок про наявність або відсутність причинно-наслідкового зв'язку між діями працівника ВМ та негативними наслідками для здоров'я і життя тварини.

Тож визначення правильності лікування та прогнозованості негативних наслідків дозволяє судветексперту оцінити ефективність дій працівника ВМ, наявність дефектів у наданні ветдопомоги та їхній вплив на стан або життя тварини.

3) Чи були об'єктивні показання для проведення термінового оперативного втручання у хворої тварини?

Це питання дозволяє встановити, чи негативний результат міг бути запобігнений своєчасним і правильним хірургічним втручанням. Тож розв'язання цього питання дозволяє визначити, чи існували медичні підстави для термінової операції, наприклад: загроза життю тварини, ускладнення за захворювання (травми), ризик загибелі плодів під час вагітності (у випадку кесарського розтину). Воно також є важливим для оцінки професійної компетентності працівника ВМ, бо своєчасність та обґрунтованість оперативного втручання часто визначає прогноз протікання хвороби, зокрема й травматичної.

Об'єктивне з'ясування підстав для проведення термінового оперативного втручання у хворої тварини прямо пов'язане з ДНВД. Тож, якщо судветексперт встановлює, що оперативне втручання у тварини необхідно було провести терміново, а цього не зроблено або проведено несвоєчасно, це є доказом дефекту у наданні ветеринарної допомоги. Проте, якщо ж термінового втручання не вимагала клінічна ситуація, відсутність операції не є дефектом, а негативний результат розглядають як наслідок тяжкого перебігу хвороби, тобто «нешасний випадок у ветеринарній практиці».

Для судово-ветеринарного оцінювання показань для проведення термінового оперативного втручання у хворої тварини судветексперт враховує клінічний стан тварини на момент звернення, наявність показань для термінового оперативного лікування відповідно до стандартів ВМ, строки та обґрунтованість хірургічного втручання.

Виходячи з аналізу матеріалів справи, клінічної документації та результатів досліджень, встановлено, що проведення термінового оперативного втручання у хворої тварини (було / не було) обґрунтоване наявними об'єктивними показаннями, які включають: гострий характер патологічного процесу, загрозу життю або значне погіршення стану тварини, неефективність консервативного лікування, наявність ускладнень тощо. Враховуючи клінічний стан тварини на момент звернення та надані діагностичні дані судветексперт приходить до висновку, що оперативне втручання було доцільним та своєчасним / не мало достатніх підстав. Відсутність належних показань або нечасне проведення втручання могло спричинити погіршення стану тварини / розвиток ускладнень / негативні наслідки для здоров'я або життя тварини. Таким чином, (існували / не існували) об'єктивні ветеринарні підстави для проведення термінового оперативного втручання, яке (перебуває / не перебуває) у причинно-наслідковому зв'язку з подальшим перебігом захворювання та його наслідками для тварини.

4) Чи правильно, було проведено оперативне втручання у тварини?

medycyny weterynaryjnej w czynnościach procesowych (orzeczenia sędziego śledczego, sądu, uchwała śledczego lub prokuratora) o wyznaczeniu kryminalistycznego badania weterynaryjnego (dalej – SVE) w sprawach związanych z uchybieniem w świadczeniu opieki weterynaryjnej (dalej – DNVD), a następnie ich analiza strukturalna i funkcjonalna oraz ujawnienie znaczenia prakseologicznego jako narzędzia optymalizacji badań eksperckich i zwiększenia aktualności, kompletności i wartości dowodowej wniosków biegłego.

W pracy po raz pierwszy zdefiniowano i uzasadniono koncepcyjnie systematyczny zakres zagadnień, które mogą zostać poddane decyzji biegłego medycyny sądowej weterynaryjnej podczas powołania SVE przez organ dochodzeniowy przedprocesowy lub sąd w postępowaniu karnym (sprawy) dotyczącym przestępstw przeciwko życiu i zdrowiu zwierząt popelnionych przez pracownika medycyny weterynaryjnej. Formulowane pytania opierają się na integracji założeń logiki formalnej, dialektyki i analizy systemowej, a także metod abstrakcji, prognozowania i modelowania, co zapewnia ich trafność metodologiczną, praktyczne ukierunkowanie oraz zwiększa efektywność badań eksperckich i wartość dowodową wniosków biegłego. Zaproponowany dobór pytań pozwoli na ustalenie faktu obecności DVD i zarejestrowanie jego wyniku, a także ustalenie, czy istnieje związek przyczynowo-skutkowy pomiędzy tą wadą a negatywnymi konsekwencjami dla zwierzęcia.

Prakseologiczne znaczenie zastosowania proponowanej konstrukcji zagadnień do rozwiązania biegłego sądowego w powiązaniu z Wydziałem Dochodzeniowo-Śledczym zapewnia pozytywny wpływ na efektywność jego prowadzenia i efektywność, gdyż optymalizuje zakres i kolejność badań biegłego, co w ogólności stanowi naukową podstawę do przedstawienia uzasadnionej i obiektywnej opinii biegłego jako środka dowodowego w postępowaniu sądowym w najbardziej optymalnych warunkach; poszerza możliwości poznawcze organów postępowania przygotowawczego i sądu.

Słowa kluczowe: kryminalistyczne badanie weterynaryjne, decyzja śledczego i prokuratora, decyzja sędziego śledczego i sądu, pytania, wady w świadczeniu opieki weterynaryjnej.

Розв'язання цього питання судветекспертом є важливим у справах, що стосуються можливої ветеринарної помилки, жорстокого поводження з тваринами або службової недбалості працівника ВМ. Тож метою з'ясування питання для слідства і суду є з'ясування, чи дії працівника ВМ відповідали затвердженим ветеринарним протоколам, стандартам та методикам; операція була виконана професійно, технічно правильно та з дотриманням вимог асептики, анестезії, хірургічної техніки; можливі ускладнення були наслідком патології, а не неправильних дій працівника ВМ.

Під час визначення дефектів оперативного втручання судветексперт аналізує ветеринарні документи (історію хвороби, протокол операції тощо), та оцінює якість та відповідність процедури ветеринарним стандартам, зокрема, дії працівника ВМ перед, під час та після хірургічного втручання; правильність обрання методики хірургічної операції, дотримання технічних правил проведення операції; забезпечення умов асептики, анестезії; підготовки та післяопераційного догляду, відповідність дій працівника ВМ вимогам інструкцій, наказів Держпродспоживслужби, навчальним методикам ветеринарної хірургії тощо.

Розв'язання аналізованого питання за допомогою СВЕ є важливим для встановлення можливої пропускної або недбалості, зокрема, чи допустив працівник ВМ помилки, що могли призвести до травм, ускладнень або загибелі тварини, а також, чи є в його діях ознаки службової недбалості або непрофесійності. Це допомагає встановити причинний зв'язок між діями працівника ВМ та негативними наслідками оперативного втручання, окреслити підстави для притягнення працівника ВМ до відповідальності, а також з'ясувати, чи було втручання законним та обгрунтованим; чи не було порушено законодавства про захист тварин від жорстокого поводження.

Отже, розв'язання цього питання дає можливість судветексперту провести кваліфіковану оцінку хірургічної операції, а слідству та суду — вирішити, чи були дії працівника ВМ правильними, обгрунтованими та професійними, або навпаки — такими, що спричинили шкоду здоров'ю тварини.

На підставі аналізу наданих матеріалів, клінічної документації, протоколу проведеного оперативного втручання та відповідних методичних рекомендацій ВМ судветексперт встановлює, що проведене оперативне втручання у тварини було: належним / частково належним / неналежним; правильність підготовки та анестезії: проведена належним чином / містила недоліки (зазначаються які конкретно)); техніка хірургічного втручання: відповідала / частково відповідала / не відповідала стандартам та методичним рекомендаціям щодо даного виду оперативного втручання; обсяг та послідовність хірургічних дій: відповідав / не відповідав сучасним клінічним протоколам; постоопераційне забезпечення та контроль стану тварини: були / не були виконані у повному обсязі, що могло / не могло) вплинути на перебіг післяопераційного періоду; у сукупності проведене оперативне втручання було / не було виконане згідно з вимогами методичних рекомендацій, а наявні відхилення є / не є фактором, який міг вплинути на результат лікування та стан тварини. У разі виявлення відхилень зазначає конкретні недоліки.

5) Чи своєчасно була надана ветеринарна допомога тварині? якщо ні, то які наслідки несвоєчасного надання такої допомоги тварині?

Це питання є важливим для оцінки ДНВД, оскільки своєчасність втручання часто визначає результат лікування та прогноз життя тварини. Тож експертне розв'язання цього питання має важливе значення для судочинства, оскільки дає відповіді на питання, поставлені в процесуальному документі про призначення СВЕ на розв'язання судветексперту, зокрема, щодо строків звернення та надання ветеринарної допомоги, з урахуванням тяжкості стану тварини та інших чинників, які могли вплинути на несприятливі наслідки; відповідність термінів сучасним ветеринарним стандартам, принципам, підходам тощо; наслідків для тварини через затримку у наданні ветеринарної допомоги.

Відтак, судветексперт оцінює, ВД була надана своєчасно чи із запізненням. Якщо ветдопомога була несвоєчасною констатує про характер порушення: надана із затримкою, що перевищує оптимальні строки реагування для даного захворювання (ушкодження).

Розв'язання цього питання також важливе для оцінки професійної компетентності працівника ВМ і своєчасності його дій, адже несвоєчасне надання ветдопомоги може призвести до: прогресування хвороби або ушкодження; ускладнень, які могли б бути запобігнуті; необхідності більш інтенсивного або ризикованого лікування; загрози життю або смерті тварини.

Обов'язково оцінюються можливі наслідки несвоєчасного надання ветдопомоги, зокрема погіршення клінічного стану, прогресування патологічного процесу, розвиток ускладнень (інфекційних, запальних, органних або системних), зниження ефективності лікування та, у критичних випадках, настання каліцтва або смерті. Таким чином, (існували / не існували) об'єктивні клінічні підстави для проведення термінового оперативного втручання, яке (перебуває / не перебуває) у причинно-наслідковому зв'язку з подальшим перебігом захворювання та його наслідками для тварини.

Аналізоване питання має безпосередній зв'язок з можливими ДНВД, адже, якщо судветексперт встановлює, що ветдопомога була надана несвоєчасно, і це призвело до погіршення стану або навіть смерті тварини, це є доказом ДНВД. Проте, якщо ветдопомога була своєчасною, а негативний результат настав через тяжкість хвороби або непередбачувані обставини, ДНВД будуть відсутні.

6) Чи в достатньому обсязі була надана ветеринарна допомога? Якщо ні, то які наслідки ветдопомоги

в недостатньому обсязі для здоров'я і життя тварини?

Відповідь на це питання у висновку експерта має важливе значення для з'ясування фактичних даних та обставин справи щодо встановлення достатності надання ветеринарної допомоги, визначення можливості недбалості або професійної помилки, встановлення причиново-наслідкового зв'язку. Тож, встановлюючи достатність надання ветдопомоги, судветексперт з'ясовує обсяг проведених необхідних діагностичних та лікувальних заходів; відповідність обсягу допомоги принципам і стандартам ветеринарної практики; чи не було пропущено дій, які в конкретній ситуації є обов'язковими (наприклад, аналіз біологічних середовищ організму, знеболення, антибіотикотерапія, належне післяопераційне спостереження тощо). Тобто судветексперт визначає, чи діяли фахівці ВМ професійно та належним чином. Це дозволяє оцінити відповідність комплексу лікувальних заходів сучасним науковим знанням і протоколам лікування.

Якщо надана ветдопомога була неповною, це дозволяє слідству та суду виявити в діях фахівців ВМ ознак недбалості, порушення професійних стандартів, ступеня тяжкості шкоди, завданої здоров'ю і життю тварини.

З'ясування наслідків надання ветеринарної допомоги в недостатньому обсязі є критично важливим аспектом. Для цього судветексперт встановлює, чи призвів недостатній обсяг ВД до погіршення стану здоров'я тварини або прогресування захворювання; чи могло воно спричинити страждання тварини; розвиток ускладнень, які можна було запобігти; зниження ефективності лікування, каліцтво або смерть тварини; чи була шкода результатом природного розвитку хвороби, а в тяжких випадках — її загибель, або наслідком саме недостатніх дій працівника ВМ.

Через це питання можна виявити ДНВД, наприклад: неправильна діагностика захворювання, призначення неадекватних або неефективних препаратів, порушення дозувань, термінів або способів введення ліків, пропуск необхідних процедур або контрольних обстежень.

Якщо ветдопомога була надана в недостатньому обсязі, судветексперт має надати експертну оцінку щодо характеру недоліків, зазначивши обсяг проведених заходів (не відповідав / не повністю відповідав) вимогам сучасної ветеринарної практики, зокрема були відсутні: необхідні діагностичні обстеження, патогенетична терапія, моніторинг стану тварини, профілактика ускладнень тощо.

Розкриття цього питання у висновку судового експерта допомагає з'ясувати: належність виконання фахівцем ВМ професійних обов'язків; підстави для відповідальності (дисциплінарної, адміністративної або кримінальної); ознаки порушення права власника тварини або законодавства щодо захисту тварин.

Вплив визначення достатнього обсягу наданої ветеринарної допомоги на наслідки для здоров'я і життя тварини полягають в такому: якщо комплекс лікувальних заходів не відповідав стандартам, це може свідчити про наявність дефектів у наданні допомоги. Проте, якщо заходи були правильними і відповідали вимогам, навіть у разі негативного результату, дефекти відсутні, а смерть або погіршення стану тварини розглядають як наслідок хвороби, а не ДНВД.

На підставі аналізу клінічної документації, наданих матеріалів справи та характеру захворювання (ушкодження) судветексперт встановлює, що ВД була надана в достатньому обсязі / недостатньо. Надання ВД в недостатньому обсязі могло / призвело до погіршення стану тварини та перебуває / не перебуває у прямому причиново-наслідковому зв'язку з наслідками для її здоров'я або життя.

Судветексперт на підставі цього питання формує висновок про причиново-наслідковий зв'язок: чи могли недоліки у комплексі лікувальних заходів спричинити негативний результат (погіршення стану або смерть). Тобто, з'ясування аналізованого аспекту аспекту, дозволяє судветексперту дати відповідь на два ключові питання: якість надання ветдопомоги (достатність, повнота, своєчасність, професійність) та наслідки її недостатності.

7) На якому етапі надання ветеринарної допомоги почалося ускладнення захворювання (травми)?

Це питання є ключовим для визначення причиново-наслідкового зв'язку та оцінки ДНВД, оскільки дозволяє судветексперту з'ясувати, чи спричинили погіршення стану тварини дії або бездіяльність працівника ВМ, чи негативний результат був наслідком природного перебігу захворювання або травми.

Важливість з'ясування цього питання для судочинства полягає в тому, що дозволяє визначити момент настання ускладнень (конкретизувати етап: первинний огляд, діагностика, консервативне лікування, оперативне втручання тощо), що є критичним для оцінки: клінічний стан тварини на різних етапах допомоги; строки і послідовність лікувальних заходів; аналіз обставин ускладнення на момент конкретного етапу (прогресування патологічного процесу, погіршення клінічного стану, виникнення ускладнень тощо); фактори, які могли вплинути на розвиток ускладнень: (несвоєчасна діагностика, недостатній обсяг лікувальних заходів, порушення методики лікування тощо); можливість дій працівника ВМ запобігти або мінімізувати ускладнення, тобто встановити, ускладнення (було / не було) прогнозованим на даному етапі за наявних даних про стан тварини та характер хвороби (травми); своєчасності надання ветдопомоги, правильності діагностики, адекватності лікувальних заходів. Також допомагає встановити, чи могли своєчасні та правильні дії працівника ВМ запобігти погіршенню стану або смерті тварини.

Об'єктивне з'ясування етапу надання ветдопомоги, на якому почалось ускладнення захворювання (травми) має безпосередній зв'язок із визначенням ДНВД, адже, якщо судветексперт встановлює, що ускладнення виникли через помилки або затримку на певному етапі надання ветдопомоги, це є доказом наявності ДНВД. Проте, якщо ускладнення настали незалежно від дій працівника ВМ (наприклад, через тяжкий перебіг хвороби (травми)), дефекти відсутні. На цій основі формується висновок про наявність або відсутність причинно-наслідкового зв'язку між діями працівника ВМ і ускладненнями стану здоров'я тварини та можливість мати вплив на подальший перебіг захворювання та стан тварини.

8) Чи правильно, своєчасно та в достатньому обсязі проведено реанімаційні заходи для тварини?

Відповідь судветексперта на це питання у висновку має важливе значення для з'ясування фактичних даних та обставин справи щодо встановлення належності, своєчасності та достатності обсягу проведених реанімаційних заходів для тварини, а також з'ясуванню можливих ДНВД.

Вітак, для встановлення належності реанімації тварини, судветексперт має визначити: обсяг необхідних реанімаційних заходів; правильність їх проведення з точки зору ветеринарної методики та відповідність принципам і стандартам надання невідкладної допомоги тваринам. Це дозволяє оцінити професійність дій працівника ВМ.

Судово-експертний аналіз своєчасності проведення реанімаційних заходів має важливе значення, адже за невідкладних клінічних станів тварини, будь-які зволікання можуть бути фатальними та оцінюватись як ДНВД. Для цього, судветексперт встановлює своєчасність початку реанімаційних заходів одразу після настання критичного стану тварини, а також наявність можливих затримок, які могли вплинути на наслідки для її здоров'я і життя.

Правильність проведення реанімації судветексперт оцінює, аналізуючи відповідність застосованих методів та прийомів сучасним ветеринарним стандартам, протоколам та підходам до реанімації. Неправильне проведення свідчить про порушення професійних стандартів і є прямою ознакою ДНВД.

Оцінюючи своєчасність проведення ветеринарних реанімаційних заходів судветексперт визначає, чи початок реанімаційних заходів відповідав клінічній необхідності та стану тварини. Тож несвоєчасна ветдопомога може призвести до погіршення стану, незворотних ускладнень або загибелі, що є наслідком ДНВД.

Повнота (обсяг) реанімаційних заходів визначається судветекспертом, виходячи з аналізу, чи проведені всі необхідні етапи реанімації, зокрема, підтримка дихання, кровообігу, контроль болю, стабілізація життєво важливих функцій, обов'язково враховуючи, конкретну клінічну ситуацію, повноту застосованих необхідних ветеринарних процедур, а також аналізує, чи могло «недостатнє» лікування спричинити смерть або ускладнення.

Вітак слід зазначити, що неповне виконання реанімаційних заходів — ознака недостатнього обсягу надання ВД, що також є ДНВД.

Судово-експертна оцінка належності проведених ветеринарних реанімаційних заходів надасть можливість суду можливі дефекти в діях фахівців ВМ, зокрема, чи була смерть (або погіршення стану здоров'я тварини) наслідком тяжкої патології, чи результатом неправильних/ несвоєчасних дій працівника ВМ; чи є підстави стверджувати про недбалість, порушення професійних стандартів або службову недбалість. Це — основа для юридичної оцінки дій працівника ВМ.

З'ясуванням причинно-наслідкового зв'язку допомагає встановити: чи могли правильно проведені реанімаційні заходи змінити результат; чи є між діями працівника ВМ і наслідками прямий причинний зв'язок. Тож вирішення аналізованого аспекту дозволяє відповісти на три головні питання: чи діяли правильно, чи діяли вчасно, чи діяли в достатньому обсязі, відповідно до принципів та стандартів надання ветеринарної допомоги. І саме це дає можливість слідству та суду визначити, чи могли дії працівника ВМ під час проведення реанімаційних заходів вплинути на життя тварини та чи є підстави для юридичної відповідальності.

9) Чи перебувають у причинному зв'язку недоліки надання ветеринарної допомоги з настанням негативних (тяжких) наслідків для здоров'я тварини?

Це питання є ключовим для визначення ДНВД, оскільки воно встановлює наявність або відсутність причинно-наслідкового зв'язку між діями або бездіяльністю працівника ВМ та негативними наслідками для тварини. Його значення можна розглянути детальніше у таких аспектах:

1) судово-ветеринарний і юридичний аспекти: для СВЕ встановлення причинного зв'язку є основою для формулювання висновку про наявність ДНВД. Проте без відповіді на це питання неможливо визначити, чи є негативні наслідки результатом конкретних дій / бездіяльності (або недбалості) працівника ВМ, чи вони виникли незалежно від наданої ветдопомоги;

2) ветеринарний аспект: дозволяє оцінити, чи порушення стандартів, підходів, принципів ветеринарної практики (наприклад, неправильна діагностика, недотримання протоколів, принципів, підходів лікування) безпосередньо призвели до погіршення стану здоров'я тварини; дає змогу розрізнити природний перебіг хвороби від негативного впливу ДНВД;

3) практичне значення для СВЕ: визначення причинного зв'язку допомагає обґрунтувати рекомендації щодо виправлення ДНВД у роботі закладів ветеринарної медицини, а також є підставою для

юридичної відповідальності працівника ВМ або клініки ВМ у разі завдання шкоди здоров'ю або смерті тварини;

4) методологічний аспект вирішення судветекспертом цього питання полягає в тому, що воно задає структуру експертного дослідження: спочатку виявляються ДНВД, потім встановлюється, чи вони мали прямий вплив на негативні наслідки для здоров'я і життя тварини. Без цього аналізу судветексперт не може дати об'єктивний, обґрунтований, правильний і правдивий висновок про ДНВД.

Отже, питання про причинний зв'язок є центральним для оцінки якості надання ветдопомоги та формулювання висновку експерта. Воно визначає, чи недоліки в діях працівника ВМ були реальною причиною шкоди тварині, а не лише фактом формального порушення стандартів.

10) Яка причина смерті тварини та чи перебувають у причинному зв'язку дефекти надання ветеринарної допомоги з настанням смерті?

Для обґрунтованої відповіді на це запитання в контексті СВЕ експерт звертає увагу на два взаємопов'язані аспекти: встановлення причини смерті та аналіз причинно-наслідкового зв'язку з діями/недоліками в діагностиці, лікуванні та реанімації тварини. Тож причина смерті тварини аналізується судветекспертом на основі комплексного вивчення клінічних даних (аналізу історії хвороби, даних попередніх обстежень, симптомів, дій ветеринарного персоналу), лабораторних досліджень крові, сечі, бактеріологічних, вірусологічних, паразитологічних досліджень; патологоанатомічне дослідження трупа тварини; факторів навколишнього середовища (умов утримання, харчування, стресових факторів).

Щоб встановити, чи ДНВД спричинили смерть, судветексперт ідентифікує дефекти допомоги, наприклад, проведена неправильна діагностика, застосоване несвоєчасне лікування, порушені процедури надання ветдопомоги, допущені помилки при введенні препаратів; оцінює їх потенційний вплив: чи могли ці помилки або недоліки посилити основне захворювання або стати самостійною причиною летального результату; встановлює причинний ланцюг: показує прямий зв'язок між дефектом і наслідком, тобто що смерть тварини настала безпосередньо або через наслідки неправильної ветдопомоги, а не лише паралельно з нею.

У судово-ветеринарній практиці причинно-наслідковий зв'язок вважається встановленим, якщо можна безпосередньо або опосередковано довести, що без наявних ДНВД летальний результат ймовірно не став би або мав би менш тяжкий характер.

На підставі цього визначають причину смерті — захворювання або стан, який безпосередньо призвів до летального результату.

11) Чи пов'язаний розлад здоров'я тварини або настання смерті з дією ветеринарних лікарських засобів, які їй застосовувались?

Це питання має вирішальне значення для визначення ДНВД, оскільки воно дозволяє встановити або спростувати зв'язок між розладом здоров'я тварини або настанням її смерті та дією ветеринарних лікарських засобів, які їй застосовувались.

Важливість питання для практики СВЕ та надання юридичної оцінки діям працівника ВМ полягає в тому, що воно допомагає судветексперту з'ясувати, чи можна було уникнути смерті тварини, якби ветеринарні лікарські засоби були підібрані, введені або дозовані правильно; оцінити правильність вибору препарату, дозування та способу введення, а також сумісність з іншими ліками чи станом здоров'я тварини; наявність побічних реакцій; диференціювати смерть, яка настала через захворювання, від смерті, що настала через помилкове чи необережне застосування ліків.

З'ясування питання щодо зв'язку розладу здоров'я тварини або настання смерті з дією ветеринарних лікарських засобів, які їй застосовувались може свідчити про ДНВД. Тож, якщо встановлюється, що ветеринарний лікарський засіб безпосередньо або опосередковано спричинив смерть тварини через порушення його дозування, кратності та комбінації застосування, не врахування видової чутливості тварини до препарату тощо, це є доказом наявності ДНВД. Навіть, якщо основне захворювання було важким, помилкове застосування препарату могло прискорити або погіршити стан, що також є підставою для висновку про дефект. Тож робиться висновок про причинно-наслідковий зв'язок між дією ветеринарного лікарського засобу та розладом здоров'я або смертю тварини.

12) Чи пов'язане настання розладу здоров'я або смерті тварини з неправильно визначеною схемою діагностики?

Це питання має значення для визначення ДНВД, оскільки смерть тварини може бути наслідком помилок на етапі діагностики, а не тільки лікування. Тож важливість цього питання полягає в тому, що діагностика – фундаментальна складова ветеринарної допомоги. Неправильна або неповна діагностична схема може призвести до: встановлення помилкового діагнозу; призначення несвоєчасного або неправильного лікування. Визначення зв'язку між смертю тварини та діагностичною помилкою допомагає з'ясувати, чи мала смерть об'єктивну причинну основу у неправильних діях працівника ВМ.

З'ясування зв'язку настання смерті тварини з неправильно визначеною схемою діагностики, як елементом ДНВД, дозволяє констатувати, якщо встановлено, що смерть настала через неправильно визначену схему діагностики, це свідчить про наявність ДНВД. Для цього судветексперт аналізує: повноту та адекватність проведених обстежень тварини; відповідність діагностичної схеми сучасним

ветеринарним стандартам, підходам, принципам; чи були пропущені критичні діагностичні кроки. На основі цього робиться висновок про причинно-наслідковий зв'язок між дефектом діагностики та смертю тварини.

Навіть за коректного лікування, несвоєчасна або неправильна діагностика могла зробити терапію неефективною, що прямо пов'язує негативний наслідок із діями працівника ВМ.

13) Чи пов'язане настання розладу здоров'я або смерті тварини

з неправильно визначеною схемою лікування?

Це питання є істотним для оцінки ДНВД, оскільки смерть тварини може бути прямим наслідком помилок у лікуванні, навіть якщо діагностика була правильною. Відтак, важливість експертного з'ясування питання полягає в тому, що схема лікування визначає весь комплекс терапевтичних заходів: ветеринарні лікарські засоби, правильність дозування, методів і частоту введення, тривалість лікування, комбінації препаратів, своєчасність та адекватність проведених процедур тощо.

Неправильно визначена схема може призвести до: відсутності ефекту від лікування; розвитку ускладнень; погіршення стану здоров'я тварини або летального результату. На основі цього робиться висновок про наявність або відсутність причиново-наслідкового зв'язку між помилками у лікувальній схемі та смертю тварини.

Неправильно визначена схема лікування тварини може бути оцінена як ДНВД, якщо смерть насталала через помилку в схемі лікування. Зауважимо, що навіть за правильної діагностики неправильне лікування може зробити терапію неефективною або навіть небезпечною для життя тварини.

З'ясування аналізованого питання дозволяє оцінити професійні якості працівника ВМ, а також дозволяє встановити наявність ДНВД та його вплив на негативний наслідок для здоров'я і життя тварини.

14) Чи можливо було врятувати життя тварини

у разі своєчасного і правильного надання кваліфікованої
ветеринарної допомоги?

Важливість аналізованого питання для оцінки ДНВД полягає в тому, що воно дозволяє встановити, чи смерть тварини була результатом природного перебігу хвороби, чи летальний результат був наслідком недоліків у професійних діях працівника ВМ, чи її можна було уникнути у разі правильного й своєчасного ветеринарного втручання; дає змогу оцінити ефективність альтернативних дій, які могли б змінити прогноз і врятувати життя тварини; є критерієм для визначення професійної компетентності працівника ВМ, а також наявності або відсутності ДНВД.

Зв'язок розв'язання цього питання із визначенням ДНВД полягає в такому: якщо експерт встановлює, що смерть можна було запобігти у разі правильного втручання, це є прямим доказом ДНВД. Проте, якщо навіть у разі ідеального лікування смерть була неминучою, відповідальність працівника ВМ відсутня, а летальний результат розглядається як наслідок тяжкого захворювання або природного перебігу стану.

На підставі проведеного дослідження встановлено, що стан тварини на момент звернення та проведені ветеринарні заходи відповідають/не відповідають сучасним стандартам, загальним принципам, сформованим підходам ВМ. Виявлені недоліки у діагностичній схемі та лікувальному процесі (у разі наявності) спричинили / не спричинили погіршення стану та настання смерті тварини, а за своєчасного та правильного застосування ветеринарних заходів життя тварини могло бути збережено / не могло бути збережено. Тож встановлюється / не встановлюється причиново-наслідковий зв'язок між ДНВД та негативним наслідком для здоров'я і життя тварини.

Тож, якщо судветексперт встановлює, що за дотримання принципів відповідних підходів та своєчасного лікування смерть тварини могла бути запобігнута, це є підставою для висновку про ДНВД. Якщо навіть за ідеальної допомоги життя тварини врятувати було б неможливо, відповідальність працівника ВМ за негативний результат відсутня, а смерть розглядається як наслідок тяжкого захворювання, тобто збіг обставин.

Нарешті, відповідь на це питання у висновку експерта дозволяє констатувати, чи надана ВД була дефектною і чи саме її недоліки спричинили летальний результат.

З метою надання обгрунтованої й повної відповіді на питання щодо можливості врятування життя тварини у разі своєчасного й правильного надання кваліфікованої ветеринарної допомоги судветексперт оцінює: строки звернення і надання ВД, повноту та правильність лікувально-діагностичних заходів, строки і обсяг її наданої ветдопомоги; відповідність лікувальних дій сучасним протоколам, принципам, підходам; наявність альтернативних методів лікування, які могли б змінити прогноз перебігу хвороби. На підставі цього формулюється висновок про причиново-наслідковий зв'язок між ДНВД і смертю тварини.

15) Чи можливо було запобігти смерті плодів,
провівши кесарів розтин?

Це питання є вагомим для оцінки ДНВД за ускладненої вагітності або пологів, оскільки дозволяє визначити, чи втрата плодів була наслідком недоліків у професійних діях фахівців ВМ, чи настала незалежно від наданої ветеринарної допомоги. Воно дозволяє оцінити, чи могло врятувати життя плодів своєчасне хірургічне втручання (кесарів розтин); вказує на професійну компетентність працівника

ВМ, зокрема, правильність оцінки стану самки-матері, своєчасність проведення оперативного втручання, підготовку та виконання ветеринарної процедури.

Є критерієм для визначення ДНВД: якщо смерть плодів могла бути запобіжною за правильного втручання, це свідчить про наявність недоліків.

Такий ДНВМ судветексперт встановлює на основі аналізу стану самки-матері та плодів на момент звернення за ветдопомогою; строків та обґрунтованості проведених ветеринарних дій; наявності альтернативних методів порятунку плодів; відповідності хірургічного втручання (кесарового розтину) сучасним стандартам, принципам, підходам тощо у ветеринарній медицині.

Якщо судветексперт встановлює, що смерть плодів настала через відсутність своєчасного кесарського розтину, це є доказом ДНВД. Проте, якщо навіть під час проведення хірургічної операції шанси на виживання плодів були мінімальні або відсутні, відповідальність працівника ВМ відсутня, а смерть плодів розглядають як наслідок патологічного перебігу вагітності. На підставі цього формується висновок про наявність або відсутність причиново-наслідкового зв'язку між діями працівника ВМ та смертю плодів.

16) Чи мали можливість працівники ветеринарної медицини виявити хворобу тварини під час її ветеринарного огляду?

Це питання є важливим для оцінки ДНВД, оскільки воно дозволяє визначити, чи негативний результат (погіршення стану або смерть тварини) міг бути запобігнений у разі правильного та своєчасного ветеринарного огляду.

Важливість вирішення цього питання судветекспертом для судочинства полягає в тому, що ветеринарний огляд є першою ланкою в системі діагностики та лікування. Тож для об'єктивного встановлення ДНВД для виявлення хвороби тварини під час її ветеринарного огляду судветексперт аналізує: обсяг і якість проведеного ветеринарного огляду; відповідність стандартам, принципам, підходам у ветеринарній медицині; наявність клінічних проявів хвороби на момент огляду. За допомогою СВЕ можна з'ясувати правильність оцінки стану тварини, повноту збору анамнезу та дотримання алгоритму клінічного огляду.

Якщо хворобу можна було діагностувати на момент ветеринарного огляду, проте цього не зроблено, це може свідчити про професійну недбалість працівника ВМ або ДНВД. Проте, якщо стан тварини на момент огляду не дозволяв діагностувати захворювання, ДНВД вважаються відсутніми, а негативний результат слід розглядати як наслідок хвороби. На основі цього робиться висновок про наявність або відсутність причиново-наслідкового зв'язку між дефектами ветеринарного огляду та негативними наслідками для здоров'я і життя тварини.

17) Який ступінь тяжкості тілесних ушкоджень, отриманих твариною під час надання їй ветеринарної допомоги?

Це питання є важливим елементом оцінки ДНВД, оскільки ступінь тяжкості тілесних ушкоджень прямо впливає на висновок про наявність помилок і їх наслідки. Судово-ветеринарне визначення ступеня тяжкості шкоди, заподіяної здоров'ю тварини, проводиться відповідно до методичних рекомендацій¹⁷.

Важливість визначення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень у тварини допомагає кількісно та якісно оцінити шкоду, завдану тварині внаслідок ветеринарних процедур (діагностичних, лікувальних, реабілітаційних, реанімаційних, профілактичних); відрізнити несприятливий наслідок, який є природним для хвороби, від ушкоджень, спричинених неправильними діями працівника ВМ. Також сприяє оцінці наслідків ДНВД: легкий ступінь – мінімальні, можливо, обмежені дискомфортом; середній ступінь – потребує додаткового лікування, спричиняє значний стрес чи біль; тяжкий ступінь – загрожує життю, спричиняє смерть або незворотні зміни в організмі тварини.

Ступінь тяжкості тілесних ушкоджень, отриманих твариною під час надання їй ветеринарної допомоги, має прямий зв'язок з ДНВД. Якщо тілесні ушкодження пов'язані з неправильними діями або недоліками ветдопомоги, це є об'єктивним доказом ДНВД. Чим тяжчі ушкодження, тим виразніший та юридично значущий дефект, що може свідчити про професійну недбалість або порушення ветеринарних принципів, правил тощо.

Практичне значення аналізованого питання полягає в тому, що судветексперт визначає, чи відповідали дії працівника ВМ стандартам, принципам, правилам тощо. Ступінь тяжкості дозволяє оцінити, чи спричинив ДНВД серйозні наслідки для здоров'я або життя тварини, що важливо для складання висновку експерта про причиново-наслідковий зв'язок. Крім цього, аналізоване питання є основою для юридичної оцінки та можливої потенційної відповідальності працівника ВМ.

Тож визначення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень у тварини дозволяє судветексперту об'єктивно оцінити, чи мало місце порушення стандартів надання ветдопомоги, і наскільки ці порушення вплинули на здоров'я або життя тварини.

18) Чи є наслідком ДНВД каліцтво тварини?

¹⁷ Яценко. І. В., Парилівський О. І. Правила судово-ветеринарного визначення ступеня тяжкості шкоди, заподіяної здоров'ю тварини: метод. рек. Харків. 2022. 47 с. (внесені до додатку 27 «Переліку науково-технічної та довідкової літератури, що використовується при проведенні судово-ветеринарної експертизи: наказ Міністерства юстиції України 08.05.2018 № 1467/5.).

Каліцтво тварини може бути наслідком ДНВД, але не в кожному випадку. Відтак, каліцтво тварини може розглядатися як наслідок ДНВД лише за умови встановлення прямого або опосередкованого причиново-наслідкового зв'язку між діями (бездіяльністю) працівника ВМ та настанням каліцтва. Судово-ветеринарне визначення каліцтва тварин, проводиться відповідно до розробленої автором цієї статті методики¹⁸.

Каліцтво тварини може бути наслідком ДНВД, якщо судветекспертом встановлено, що: воно виникло внаслідок неправильних, несвоєчасних або неповних дій працівника ВМ; мали місце діагностичні, лікувальні, технічні чи організаційні дефекти; за належної ветеринарної допомоги каліцтва можна було уникнути або зменшити його тяжкість.

Не вважається наслідком ДНВД, якщо: каліцтво є результатом тяжкого перебігу захворювання або травми; воно виникло незалежно від дій працівника ВМ; навіть за правильною та своєчасною допомогою його неможливо було запобігти. Проте, ключовим критерієм є причиново-наслідковий зв'язок. Для визнання каліцтва наслідком ДНВД експерт повинен довести, що саме недоліки ветдопомоги були необхідною умовою настання каліцтва тварини.

19) Чи мав можливість працівник ветеринарної медицини надати належну ветдопомогу із встановленням захворювання, з урахуванням рівня його професійної підготовки й кваліфікації?

Вагомість цього питання є ключовим для оцінки професійної відповідальності та наявності ДНВД, оскільки воно дозволяє встановити, чи негативний результат (погіршення стану або смерть тварини) виник через об'єктивні обставини, чи через недоліки у професійних діях працівника ВМ.

Розв'язання цього питання судветекспертом дозволяє оцінити органом досудового розслідування або судом професійну компетентність працівника ВМ з урахуванням його рівня підготовки та кваліфікації; вказує, чи здійснені дії відповідали можливостям і стандартам, принципам та підходам, яких можна очікувати від працівника ВМ з певною кваліфікацією; важливо для визначення, чи смерть тварини або погіршення стану були наслідком ДНВД, а не об'єктивних обставин (тяжкого перебігу хвороби, гострої патології тощо). У зв'язку з цим, судветексперт оцінює: рівень кваліфікації та професійної підготовки працівника; адекватність та своєчасність наданої допомоги; відповідність дій сучасним ветеринарним стандартам. На цій основі робиться висновок про наявність або відсутність причинно-наслідкового зв'язку між діями ветеринара та негативним результатом.

Відповідь судветексперта на аналізоване питання має безпосередній зв'язок із визначенням ДНВД. Тож, якщо експерт встановлює, що працівник мав можливість надати належну допомогу, але не зробив цього, це є доказом ДНВД. Проте, якщо ж навіть за належної підготовки та кваліфікації працівника ВМ не було можливості запобігти негативному результату, ДНВД відсутні.

Отже, визначення можливості надання належної ветеринарної допомоги з урахуванням рівня підготовки та кваліфікації дозволяє судветексперту оцінити правильність і ефективність дій працівника ВМ, наявність ДНВД та їхній вплив на стан здоров'я або життя тварини.

20) Чи порушив працівник ветеринарної медицини свої посадові інструкції, надаючи ВД під час виконання своїх професійних обов'язків?

Це питання є важливим для визначення наявності ДНВД та професійної відповідальності працівника ВМ, оскільки воно дозволяє оцінити, чи негативний результат (погіршення стану здоров'я або смерть тварини) виник через порушення встановлених правил і його обов'язків такого працівника.

Важливість питання для судочинства полягає в тому, що воно дозволяє встановити, чи дії працівника ВМ відповідали його посадовим обов'язкам та внутрішнім посадовим інструкціям закладу ВМ. При цьому судветексперт аналізує: зміст посадових інструкцій закладу ВМ; відповідність фактичних дій працівника ВМ зазначеним інструкціям та встановленим вимогам; вплив порушень на стан здоров'я тварини та наслідки таких порушень для її здоров'я.

Порушення посадових інструкцій може включати: неналежне проведення діагностики або лікування; порушення принципів введення препаратів; невиконання необхідних процедур або контрольних обстежень. Це питання є юридично значущим, бо прямо впливає на оцінку професійної недбалості та ДНВД.

На основі аналізу наданих матеріалів справи, медичної документації та порівняння дій працівника ветеринарної медицини із вимогами посадових обов'язків, судово-ветеринарний експерт у своєму висновку оцінює відповідність дій спеціаліста посадовим інструкціям, загальноприйнятим стандартам ветеринарної практики, принципам і підходам. При цьому експерт визначає наявність можливих відхилень, зокрема: порушення методики діагностики (відсутність необхідних досліджень, пропуск ключових клінічних ознак), невиконання встановлених вимог стосовно обсягу або термінів проведення лікувальних заходів, порушення правил оперативного втручання чи післяопераційного контролю, а також інші невідповідності, чітко вказані у посадових інструкціях. У разі виявлення порушень

¹⁸ Яценко І. В. Методика судово-ветеринарного дослідження тварин з метою встановлення їх каліцтва. Харків, 2023. 50 с. Реєстр. код 18.1.01 / Реєстр методик проведення судових експертиз : офіц. сайт. URL: <https://rmpep.minjust.gov.ua/search> (дата звернення: 01.03.2025).

обов'язково надається оцінка їхнього потенційного впливу на здоров'я або життя тварини та фіксується, чи могли такі порушення спричинити негативні наслідки.

Зв'язок аналізованого питання із визначенням ДНВД полягає в тому, що, якщо судветексперт встановлює, що працівник не дотримався посадових обов'язків, і це призвело до погіршення стану або смерті тварини, це є доказом ДНВД. Проте, якщо дії працівника ВМ були відповідні інструкціям, але результат негативний, дефекти відсутні, і смерть тварини розглядають як наслідок тяжкого перебігу хвороби або природних чинників.

На основі цього формується висновок про наявність або відсутність причиново-наслідкового зв'язку між порушеннями посадової інструкції працівника ВМ та негативними наслідками для здоров'я і життя тварини.

21) Який вид дефектів надання ветдопомоги виявлено під час виконання працівником ветмедицини своїх професійних обов'язків?

Це питання відіграє ключову роль для СВЕ, слідства та суду, оскільки дає змогу не просто встановити факт наявності недоліків, а конкретизувати їх характер і професійну природу, класифікувати виявлені порушення, визначити їх сутність і стадію виникнення, оцінити коректність професійних дій працівника ВМ, дозволяє дати загальну експертну оцінку рівню наданої ветдопомоги – чи була вона належною, своєчасною та адекватною стану здоров'я тварини, а чітка ідентифікація виду дефекту є підставою для вирішення питання про професійну, дисциплінарну, матеріальну, адміністративну або й кримінальну відповідальність працівника ВМ.

Розв'язання цього питання потребує від судветексперта з'ясування, на якому етапі надання ветдопомоги виник дефект (амбулаторному, лікуванню в стаціонарних умовах, у післягоспітальному етапі), встановлення виду виявленого дефекту за складом (юридичним наслідком) (нешасний випадок або професійна помилка у ветеринарній практиці, злочин, проступок); виду дефекту за характером ветеринарної допомоги (дефект у зв'язку з недостатньою або несвоєчасною, або неправильною ветеринарною допомогою або дефекти у зв'язку з ненаданням ветеринарної допомоги).

Ключове значення має експертна оцінка дефекту за елементами ветеринарної допомоги, зокрема: діагностичні дефекти (неправильне встановлення діагнозу, неповне або несвоєчасне проведення обстеження, ігнорування клінічних ознак чи результатів досліджень тощо); лікувально-тактичні дефекти (неправильний вибір методу лікування, невідповідність лікування встановленому діагнозу, порушення стандартів і протоколів, принципів лікування тощо); лікувально-технічні дефекти (помилки під час виконання маніпуляцій, операцій; неправильне застосування лікарських засобів (дозування, спосіб та кратність введення тощо); організаційні дефекти (несвоєчасне надання ветдопомоги, відсутність належного контролю за станом здоров'я тварини, недоліки в умовах утримання або стаціонарного лікування); деонтологічні (професійно-етичні) дефекти (неналежне інформування власника тварини, порушення принципів професійної етики тощо); документаційні дефекти (відсутність або неналежне ведення ветеринарної документації; внесення неповних або недостовірних даних до ветдокументів тощо). Крім того, за відповідних ветеринарних випадків експерт може надати оцінку дефектам профілактики, реабілітації або реанімації.

Тож визначення виду дефекту дає змогу системно оцінити дії ветеринарного фахівця та віднести їх до конкретної групи професійних помилок, встановити, на якому саме етапі було допущено порушення і чи відповідали дії працівника ВМ сучасним вимогам та стандартам ВМ.

Також зазначимо, що без визначення виду ДНВД неможливо обґрунтовано відповісти, чи пов'язані виявлені недоліки з негативними наслідками для тварини (погіршення стану здоров'я, ускладнення, загибель).

Отже, саме на основі встановленого виду ДНВД експерт формує обґрунтований, структурований і доказовий висновок для суду або слідства.

Висновки

У статті обґрунтовано, що правильно сформована теоретико-гносеологічна конструкція питань до судветексперта є визначальним чинником ефективності експертного дослідження, оскільки вона забезпечує логічну послідовність пізнання всіх етапів надання ветдопомоги – від діагностики до наслідків, включаючи їх причиново-наслідковий зв'язок, обставин справи – від встановлення фактичних даних до формування обґрунтованого висновку експерта.

Систематизований комплекс питань дозволяє визначити ДНВД за їх видами, етапами виникнення та характером порушень, що забезпечує можливість комплексної оцінки професійних дій працівника ВМ відповідно до сучасних стандартів і принципів ветеринарної практики.

Запропонована система питань є методологічною основою для встановлення причиново-наслідкового зв'язку між діями або бездіяльністю працівника ВМ, ДНВД та негативними наслідками для здоров'я чи життя тварини, що є центральним елементом як висновку експерта, так і юридичної оцінки діяння.

Правильно сконструйовані та структуровані питання мають важливе прикладне значення, оптимізують процес експертного дослідження, підвищують його повноту, обґрунтованість і доказове значення, мінімізують ризик неповного дослідження обставин справи, сприяючи формуванню чіткого, логічного та переконливого висновку судветексперта, забезпечує єдність експертної практики; до-

звляють слідству і суду об'єктивно оцінити якість надання ветдопомоги, визначити наявність дефектів, їх вплив на стан тварини, а також вирішити питання про вид і ступінь відповідальності працівника ВМ.

References

- Yatsenko I. Paradyhma sudovo-veterynarnoi ekspertyzy: monohrafiia. Kharkiv : NNTs «ISE im. Zasl. Prof. M.S. Bokariusa», 2024. 536 s. https://drive.google.com/file/d/10Uo-4V1AozIxeRCv_SS0UnlX2sYITYOH/view.
- Larson M., Low R., Adler J. A., Schortz L., Shaw S. P., Blackie K., Grace K., Hsu Y. J., Wu A. M. Patient safety events cause harm across a variety of veterinary care settings: a global retrospective analysis. *J Am Vet Med Assoc.* 2025. 263(7):1-9. doi: 10.2460/javma.24.08.0523.
- Skrypka M. V., Boiko Yu. O. Praktyka patomorfologichnykh doslidzhen u vyznachenni defektiv nadannia veterynarnoi dopomohy. Mat-ly Vseuk. nauk.-prak. konf. vykladachiv i zdobuvachiv vyshchoi osvity «Aktualni pytannia veterynarnoi morfologii, patologii ta biotekhnologii», prysv. pamiaty doktora veterynarnykh nauk, profesora P.M. Havrylina (1965-2020 roky zhyttia) (Dnipro, 19-20 bereznia 2026 r.). Dnipro, 2026. S. 88-90. URI: <https://dspace.dsau.dp.ua/handle/123456789/13680>.
- Lawson H. C., Musser M. L., Regan R., Moore A. S., Hohenhaus A., Flesner B., Johannes C. M. Toxicity, outcome, and management of anthracycline overdoses in 16 dogs. *Journal of Veterinary Internal Medicine.* 2022. 36(1):234-243. doi: 10.1111/jvim.16325.
- Barazowski J. A., Forsythe L. R., Gochenauer A. E. Assessment and categorization of medication errors in a veterinary teaching hospital. *Journal of the American Pharmacists Association.* (2003). 2025. 65(4):102362. doi: 10.1016/j.japh.2025.102362.
- Hepworth-Warren K. L., Maynard-Swift E., Prange T., Colwell C., Stallings O., Derks K. G., Love K., Hepworth D. A., Marks S. L. Error reporting in a large animal veterinary teaching hospital identifies medication errors occur most often in the prescribing phase of therapy. *Journal of the American Veterinary Medical Association.* 2023. 262(3):1-7. doi: 10.2460/javma.23.10.0556.
- Pinho R. H., Nasr-Esfahani M., Pang D. S. J. Medication errors in veterinary anesthesia: a literature review. *Veterinary Anaesthesia and Analgesia.* 2024. 51(3):203-226. doi: 10.1016/j.vaa.2024.01.003.
- Robinson A. R., Cruz Benedetti I. C., Pang D. S. Multiple medication errors in the perianesthetic emergency management of a horse. *Veterinary Anaesthesia and Analgesia.* 2024. 51(1):107-109. doi: 10.1016/j.vaa.2023.10.001.
- Pinho R. H., Robinson A. R., Pang J., Pang D. S. J. Perianesthetic Dose Calculation Errors by Veterinary Students During a Live Animal Teaching Laboratory. *Journal of Veterinary Medical Education Home.* 2025. 30:e20250037. doi: 10.3138/jvme-2025-0037.
- Pinho R. H., Tscheng D., Cheema J. S., Pang D. S. J. Incidence and type of voluntary reported perianesthetic medication errors in community veterinary clinics in Calgary, Canada. *American Journal of Veterinary Research.* 2024. 85(9):ajvr.24.04.0119. doi: 10.2460/ajvr.24.04.0119.
- Schortz L., Mossop L., Oxtoby C., Bergström A., Wu A. W. Peer support after clinical incidents in veterinary care: Adopting the RISE (Resilience In Stressful Events) program. *PLoS One.* 2026. 21(1):e0341324. doi: 10.1371/journal.pone.0341324.
- Erratum for «Veterinary healthcare needs to talk more about error: For the wellbeing of our patients and medical teams». *Journal of Veterinary Internal Medicine.* 2023. 37(1):391. doi: 10.1111/jvim.16609.
- Chapman A. J., Bennett P. C., Rohlf V. I. Development and Evaluation of the Veterinary Nurse Burnout Prevention Survey (VNBPS). *Veterinary Sciences.* 2026. 13(1):56. doi: 10.3390/vetsci13010056.
- Santos L. C. P., Goodwin W. A., McArthur M. L. Navigating veterinary error disclosure: An examination of humble leadership and safety attitudes in veterinary practices in Australia. *Vet Rec.* 2025. 197(9):e5816. doi: 10.1002/vetr.5816.
- McDaniel M., Glazier E PharmD Candidate, Truong N PharmD Candidate, Marsh L PharmD Candidate, Cahill N., Essel L. B., Melton B. L., Meyer E. G. Veterinary prescription errors in a community pharmacy setting: A retrospective review. *Journal of the American Pharmacists Association.* (2003). 2022. 62(2):512-518. doi: 10.1016/j.japh.2021.11.007.
- Whipple K. M., Leissinger M. K., Beatty S. S. Frequency and classification of errors in laboratory medicine at a veterinary teaching hospital in the United States. *Veterinary Clinical Pathology.* 2020. 49(2):240-248. doi: 10.1111/vcp.12851.
- Wolfenden G., James F. E., Hung L. H. T., Bruce M., Thompson M. Comparative accuracy of two veterinary-calibrated point-of-care glucometres for measurement of blood glucose concentration in dogs. *Journal of Small Animal Practice.* 2022. 63(7):512-519. doi: 10.1111/jsap.13491.
- Davidow E. B., Owen T., Rishniw M. Knowledge and attitudes towards surgical safety checklists: a survey of veterinary professionals. *Journal of the American Veterinary Medical Association.* 2023. 261(5):1-9. doi: 10.2460/javma.22.09.0405. PMID: 36626287.
- Burti S., Zotti A., Banzato T. Role of AI in diagnostic imaging error reduction. *Frontiers in Veterinary Science.* 2024. 11:1437284. doi: 10.3389/fvets.2024.1437284.
- Daly M. L. The case for quality improvement in veterinary medicine. *Journal of Veterinary Emergency and Critical Care.* (San Antonio). 2023. 33(1):11-15. doi: 10.1111/vec.13264.
- Sinmez C. C., Aykun A. İ., Cengiz R. S. A retrospective study of pet owners' complaints against veterinary practices in Türkiye (2012-2021). *Journal of the American Veterinary Medical Association.* 2024. 262(9):1-8. doi: 10.2460/javma.23.10.0586.
- Turner M. Improving veterinary patient safety through systems analysis of clinical incidents. *Vet. Rec.* 2022. 191(12):496-498. doi: 10.1002/vetr.2559.
- Love L., Graham L., Love K. The use of a checklist reduces errors in equipment set-up by veterinary student anesthetists. *Veterinary Anaesthesia and Analgesia.* 2025. 52(5):571-578. doi: 10.1016/j.vaa.2025.05.003.

- Alexander-Leeder C. A., Guess S. C., Waiting D. K., Davidow E. B. Medical errors: Experiences, attitudes and perspectives of incoming and outgoing final-year veterinary students in the USA. *VetRec.* 2022. 91(3):e1735. doi: 10.1002/vetr.1735.
- Giles G., Boland L. A., Kirkwood N., Ward M. P., Quain A. Categorising reported errors and incidents from morbidity and mortality meetings (M&Ms) in a small animal multi-specialty veterinary teaching hospital. *Australian Veterinary Journal.* 2025. 103(5):267-275. doi: 10.1111/avj.13426.
- Low R., Wu A. W. Veterinary healthcare needs to talk more about error: For the wellbeing of our patients and medical teams. *Journal of Veterinary Internal Medicine.* 2022. 36(6):2199-2202. doi: 10.1111/jvim.16554.
- Johann V. K., Busse C., Volk H. A., Kleinsorgen C. German Cat and Dog Owners' Views on Veterinary Error Handling: Communication and Transparency Concerns from Qualitative Interviews. *Animals (Basel).* 2025.15(20):2981. doi: 10.3390/ani15202981.
- Johann V. K., Kleinsorgen C., Volk H. A., Busse C. Expectations of dog and cat owners when dealing with veterinary errors and the emotional impact of such errors. *Vet Rec.* 2026. Jan 8. doi: 10.1002/vetr.70226.
- Yatsenko I. Epistemological construction doctrine of the veterinary care defect phenomenon in forensic veterinary examination. *Law. Human. Environment.* 2023. Vol. 14, No. 3. Pp. 115-132. doi: 10.31548/law/3.2023.115. [in Ukrainian].
- Yatsenko I. V. Defekt nadання veterynarnoi dopomohy v aspekti sudovo-veterynarnoi ekspertyzy: definitsiia, oznaky ta chynnyky, shcho yikh zumovliuiut. *Mizhnar. nauk.-prakt. konf. «Aktualni pytannia veterynarnoi medytsyny: realii ta perspektyvy – 2025»*, prysv. 95-richchiu vid dnia narodzhennia profesora, d-ra biol. nauk, zasl. pratsivnyka osvity Ukrainy, vidminnyka vyshchoi osvity Chechotkina Olexsii Vasylovycha (Kharkiv, 15 travnia 2025). Kharkiv, 2025. S. 96-101. URL: <https://biotechuniv.edu.ua/fakulteti-instituti/fakultet-veterynarnoyi-meditsini/naukovo-profesijna-diyalnist-vykkladachiv-fvm/> [in Ukrainian].
- Yatsenko I. V. Metodyka sudovo-veterynarnoi ekspertyzy z metoiu vyznachennia defektiv veterynarnoi dopomohy. *Teoriia ta praktyka sudovoi ekspertyzy i kryminalistyky.* 2023. Vyp. 4 (33). S. 57–86. doi: 10.32353/khrife.4.2023.05. [in Ukrainian].
- Yatsenko I. V. Mozhyvosti sudovo-veterynarnoi ekspertyzy u vyznachenni defektiv nadання veterynarnoi dopomohy, yaki nehatyvno vplynuly na zhyttia i zdorovia tvaryn. *Aktualni pytannia sudovoi ekspertyzy i kryminalistyky : zb. mat-liv Mizhnar. nauk.-prakt. konf., prysviach. 150-rich. vid dnia narodzh. vidom. vchen.-kryminal., d-ra nauk, prof. Rudolfa Archybalda Reissa (Kharkiv, 23.05.2025).* Kharkiv : NNTs «ISE im. Zasl. prof. M. S. Bokarius», 2025. S. 228-533. URL: https://drive.google.com/file/d/18Gx1C_EtcS0Oznhg0wfcopjriM0ESoo/view. [in Ukrainian].
- Yatsenko I. Sudovo-veterynarna ekspertyza yak zasib otsiniuvannia defektiv nadання veterynarnoi dopomohy za babeziozu sobaky. *Mizhnarodna naukovo-praktychna konferentsiia «Innovatsiini pidkhody u veterynarnii medytsyni: kontrol zaraznykh ta nezaraznykh khvorob tvaryn»*, prysviachena 80-richchiu vid dnia narodzhennia profesora, doktora veterynarnykh nauk, A. V. Berezovskoho (m. Sumy, 27–28 lystopada 2025 roku). Sumy, 2025. S. 12-16. URL: <https://repo.btu.kharkiv.ua/server/api/core/bitstreams/24392248-64c5-45fe-8e72-9ba6f807f920/content>. [in Ukrainian].
- Slivinska L., Zinko H., Rii M. Klyasyfikatsiia ta vyznachennia osnovnykh pomylok u roboti likaria veterynarnoi medytsyny za vnutrishnoi patolohii u tvaryn. *Conference «Modern Methods of Diagnostic, Treatment and Prevention in Veterinary medicine»*. 2024. S. 74-75. Retrieved from <https://nvlvet.com.ua/index.php/conference/article/view/5296>.
- Yatsenko I. V., Parylovskiy O. I. Pravyla sudovo-veterynarnoho vyznachennia stupenia tiazhkosti shkody, zapodiianoï zdoroviu tvaryny: metod. rek. Kharkiv. 2022. 47 s. (vneseni do dodatku 27 «Pereliku naukovo-tekhnichnoi ta dovidkovoi literatury, shcho vykorystovuietsia pry provedenni sudovo-veterynarnoi ekspertyzy: nakaz Ministerstva yustytstii Ukrainy 08.05.2018 № 1467/5»). [in Ukrainian].
- Yatsenko I. V. Metodyka sudovo-veterynarnoho doslidzhennia tvaryn z metoiu vstanovlennia yikh kalitstva. Kharkiv, 2023. 50 s. Reiestr. kod 18.1.01 / Reiestr metodyk provedennia sudovykh ekspertyz : ofits. sait. URL: <https://rmpse.minjust.gov.ua/search> [in Ukrainian].

Надійшла до редколегії: 01.03.2026 / Рецензовано 17.04.2026 / Прийнято до друку 29.04.2026 / Доступно онлайн 30.05.2026

Приклад цитування:

Яценко, І. (2026). Теоретико-гносеологічна конструкція питань, які ставляться у процесуальному документі про призначення судово-ветеринарної експертизи щодо дефектів надання ветеринарної допомоги. *Архів кримінології та судових наук.* 1 (13). 197-223. DOI: <https://doi.org/10.32353/acfs.13.2026.20>

Аркуша Лариса

DOI: <https://doi.org/10.32353/acfs.13.2026.21>
УДК 343.985

Лариса Аркуша

доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри криміналістики, судових експертиз та поліграфології,
Національний університет «Одеська юридична академія»
м. Одеса, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0422-6416>
e-mail: larisa_arkusha@ukr.net

Олександр Чернов

доктор філософії в галузі права (PhD),
доцент кафедри криміналістики, судових експертиз та поліграфології
Національний університет «Одеська юридична академія»
ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-6038-9479>
e-mail: sanjehan.14@gmail.com

Олександр Чернов

Класифікація та тактичне значення джерел отримання криміналістично значущої інформації під час розслідування тяжких та особливо тяжких злочинів

У статті окреслено наукову проблему системної класифікації джерел інформації в умовах цифровізації та активної протидії розслідуванню тяжких та особливо тяжких злочинів.

Метою роботи є комплексне дослідження традиційних і нетрадиційних джерел криміналістично значущої інформації та визначення їх тактичного потенціалу.

Використано методи системно-структурного аналізу, класифікації та моделювання.

В результаті дослідження розширено класифікацію джерел за природою носія (цифрові, поведінкові, аналітичні, ситуаційні тощо), процесуальним статусом та ступенем стабільності.

Обґрунтовано висновок, що поєднання матеріальних слідів із даними смарт-пристроїв, біометрії та геолокації є вирішальним для побудови версій та подолання інсценувань.

Ключові слова: джерела криміналістично значущої інформації, розслідування, тяжкі злочини, особливо тяжкі злочини, класифікація, методи, тактика, кримінальне провадження, злочинна діяльність, слідчі (розшукові) дії; тактичні завдання.

Постановка наукової проблеми. У сучасних умовах розслідування тяжких та особливо тяжких злочинів відбувається в ускладненому інформаційному середовищі, яке характеризується значним обсягом різномірних даних, активним використанням цифрових технологій, поширенням організованих форм злочинної діяльності та наявністю цілеспрямованої протидії з боку правопорушників. Традиційні джерела криміналістично значущої інформації, зокрема матеріальні сліди, показання свідків, документи та речові докази, залишаються важливими, однак уже не вичерпують усього інформаційного потенціалу розслідування. Поряд із ними дедалі більшого значення набувають цифрові, технічні, поведінкові, аналітичні, відкриті та нетрадиційні джерела, які можуть містити відомості про підготовку, вчинення, приховування злочину, зв'язки між його учасниками, маршрути переміщення, фінансові операції, комунікації та посткримінальну поведінку осіб.

Проблема полягає в тому, що на практиці джерела отримання криміналістично значущої інформації нерідко використовуються фрагментарно, без належної систематизації, урахування їхньої природи, ступеня достовірності, процесуального статусу, стабільності та так-

тичного значення. Це може призводити до втрати важливих відомостей, несвочасного вилучення нестійких слідів, недооцінки цифрових або поведінкових даних, помилкового визначення напрямів розслідування, формального планування слідчих дій та недостатньої перевірки слідчих версій. Особливо небезпечними такі недоліки є у кримінальних провадженнях щодо тяжких та особливо тяжких злочинів, де кожне джерело інформації може мати вирішальне значення для встановлення істини, викриття організаторів, співучасників і осіб, які сприяли приховуванню злочинної діяльності.

Актуальність порушеної проблеми посилюється тим, що сучасний злочинець часто залишає не лише матеріальні, а й цифрові, фінансові, комунікаційні, біометричні, геолокаційні та поведінкові сліди. Водночас такі джерела можуть бути швидко змінені, видалені, зашифровані, спотворені або приховані. Тому перед криміналістикою та практикою досудового розслідування постає завдання вироблення комплексного підходу до класифікації джерел криміналістично значущої інформації, визначення їх тактичного значення та розроблення оптимальних алгоритмів їх виявлення, фіксації, перевірки й використання.

Таким чином, наукова проблема полягає у необхідності системного осмислення всіх можливих джерел отримання криміналістично значущої інформації під час розслідування тяжких та особливо тяжких злочинів, включно з нетрадиційними джерелами, а також у визначенні їх ролі для побудови слідчих версій, планування розслідування, подолання протидії, забезпечення доказової перспективи та підвищення ефективності встановлення обставин кримінального правопорушення.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Проблематика джерел отримання криміналістично значущої інформації посідає важливе місце у сучасній криміналістичній науці, оскільки безпосередньо пов'язана з питаннями пізнання події злочину, побудови слідчих версій, планування розслідування та забезпечення доказової перспективи кримінального провадження. У науковій літературі зазначається, що криміналістично значуща інформація використовується для розкриття й розслідування злочинів, розшуку осіб, які їх учинили, а також для вибору найбільш ефективних тактичних прийомів проведення слідчих (розшукових) дій¹.

Значний внесок у розроблення загальних засад криміналістичної інформації зробили П. Д. Біленчук, В. В. Бірюков, В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова, М. В. Салтевський, та інші науковці, у працях яких розкрито інформаційну природу розслідування, значення слідів, показань, документів, речових доказів, криміналістичних об'єктів і спеціальних знань. У новіших дослідженнях увага зміщується від традиційного розуміння джерел інформації до комплексного аналізу цифрових, електронних, аналітичних та відкритих джерел.

Окремо слід відзначити дослідження О. А. Кожевнікова, присвячене науковим основам і класифікації джерел криміналістичної інформації. Автор аналізує підходи до визначення понять інформація, криміналістична інформація та криміналістично значуща інформація, а також наголошує на потребі систематизації джерел її отримання². Це є особливо важливим для розслідування тяжких та особливо тяжких злочинів, де джерела інформації мають різну природу, різний ступінь достовірності та різне тактичне значення.

У праці Д. Цибульського увага приділяється співвідношенню криміналістичної та криміналістично значущої інформації. Дослідник підкреслює, що криміналістично значущою стає та інформація, яка актуалізується у процесі розслідування і набуває практичного значення для встановлення обставин кримінального правопорушення³. Такий підхід

FUNDING

This research did not receive any specific grant from funding agencies in the public, commercial, or not-for-profit sectors.

DISCLAIMER

The funder had no role in the study design, data collection and analysis, decision to publish, or preparation of the manuscript.

CONTRIBUTORS

The authors contributed solely to the intellectual discussion underlying this paper, case-law exploration, writing and editing, and accept responsibility for the content and interpretation.

CREATIVE COMMONS

4.0 ATTRIBUTION INTERNATIONAL (CC_BY_4.0)

Ця стаття з відкритим доступом, поширена на умовах Ліцензії атрибуції Creative Commons (CC_BY_4.0), що дає змогу необмежено використовувати, поширювати й відтворювати на будь-якому носії за умови посилання на оригінального(-их) автора(-ів) та джерела.

¹ Ікаєв А. Р. Джерела криміналістично значущої інформації під час розслідування втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність. [Sources of forensically significant information during the investigation of involving minors in criminal activity] *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Юриспруденція. 2020. № 43. С. 168–171.

² Кожевніков О. А. Наукові основи та класифікація джерел криміналістичної інформації. [Scientific foundations and classification of sources of forensic information] *Українська поліцейстика: теорія, законодавство, практика*. 2023. № 1(5). С. 31–37.

³ Цибульський Д. Криміналістично значима інформація задля попередження кримінальних правопорушень. [Forensically significant information for the prevention of criminal offenses] *Юридичний вісник*. 2022. № 5. С. 232–239.

CLASSIFICATION AND TACTICAL SIGNIFICANCE OF SOURCES FOR OBTAINING FORENSICALLY SIGNIFICANT INFORMATION DURING THE INVESTIGATION OF GRAVE AND ESPECIALLY GRAVE CRIMES

The article provides a thorough study of the classification and tactical potential of sources for obtaining forensically significant information used during the investigation of grave and especially grave crimes. The relevance of the topic is driven by the transformation of crime in the context of global digitalization, where traditional methods of evidence collection face new challenges: the remote nature of actions, data encryption, and professional counteraction to the investigation. The aim of the work is to systematize existing information sources and identify new ones to increase the efficiency of solving the most dangerous offenses. A complex of methods was used in the research process: systemic-structural analysis allowed for the consideration of the investigative information environment as an integrated system; the comparative-legal method helped to compare procedural and orienting data; and the classification method served as the basis for grouping sources by the nature of the carrier, stability, and accessibility. Research results consist in the development of an expanded classification of information sources. The author provides a detailed analysis of not only traditional (material and ideal) but also non-traditional sources: Internet of Things data, smart home systems, biometric and geolocation patterns, as well as digital footprints in the media space. Particular attention is paid to behavioral sources, which allow for the reconstruction of the offender's psychological profile and the prediction of their further actions. It is proved that the successful investigation of grave crimes is possible only through the integration of traditional forensic tools with the latest digital technologies. It is determined that the tactical significance of each source depends on its stability: unstable information (digital and olfactory) requires immediate recording. The systemic use of the proposed classification allows investigators to avoid fragmentation in data collection, ensures a proper evidentiary base, and contributes

Класифікація та тактичне значення джерел отримання криміналістично значущої інформації під час розслідування тяжких та особливо тяжких злочинів

дозволяє розглядати джерела інформації не формально, а з позиції їх реальної придатності для вирішення тактичних і доказових завдань.

Останні наукові публікації значну увагу приділяють цифровій інформації та електронним доказам. У працях, присвячених цифровій криміналістиці, наголошується, що розвиток мережових технологій змінив способи виявлення, вилучення й дослідження доказів, а цифрова криміналістика нині охоплює роботу не лише з комп'ютерною, а й з будь-якою інформацією у цифровому вигляді⁴. У навчальних і наукових виданнях з кіберзлочинності також підкреслюється значення електронних доказів, способів їх збирання та належного процесуального оформлення⁵.

Разом із тим, незважаючи на наявність значної кількості праць щодо криміналістичної інформації, цифрових доказів, слідової картини, криміналістичної характеристики злочинів та інформаційного забезпечення розслідування, недостатньо розробленим залишається питання комплексної класифікації всіх можливих джерел отримання криміналістично значущої інформації під час розслідування саме тяжких та особливо тяжких злочинів. Потребують подальшого вивчення нетрадиційні джерела, зокрема дані смарт-пристроїв, відкритих цифрових платформ, поведінкових патернів, геолокаційних сервісів, аналітичних моделей, автоматизованих систем відеоспостереження та інших сучасних інформаційних середовищ.

Отже, аналіз наукових джерел свідчить, що у криміналістиці сформовано теоретичне підґрунтя для дослідження криміналістично значущої інформації, однак сучасна практика розслідування потребує подальшого поглиблення класифікації її джерел, визначення їх тактичного значення та розроблення комплексного підходу до поєднання традиційних і нетрадиційних інформаційних носіїв у кримінальному провадженні.

Метою статті є комплексне дослідження класифікації джерел отримання криміналістично значущої інформації під час розслідування тяжких та особливо тяжких злочинів, визначення їх змісту, особливостей, доказового та тактичного потенціалу, а також встановлення ролі традиційних і нетрадиційних джерел у побудові слідчих версій, плануванні розслідування, подоланні протидії та підвищенні ефективності встановлення обставин кримінального правопорушення в сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розслідування тяжких та особливо тяжких злочинів завжди пов'язане з підвищеним рівнем складності, оскільки такі кримінальні правопорушення, як правило, характеризуються значною суспільною небезпечністю, ретельною підготовкою, використанням способів приховування, активною протидією слідству, залученням декількох осіб, наявністю корисливого, насильницького, політичного, організаційного або іншого складного мотиву. У таких провадженнях особливої ваги набуває своєчасне виявлення, належне фіксування, перевірка, оцінка та використання криміналістично значущої інформації. Від того, наскільки правильно слідчий, прокурор, оперативний працівник, спеціаліст або експерт визначать можливі джерела такої інформації, залежить повнота розслідування, обґрунтованість слідчих версій, ефективність планування, результативність окремих слідчих розшукових дій, допустимість доказів та загальна перспектива притягнення винних осіб до відповідальності.

Криміналістично значущою інформацією слід вважати будь-які відомості, що мають або можуть мати значення для встановлення обставин кримінального правопорушення, механізму його підготовки, вчинення та приховування, особи правопорушника, потерпілого, співзасудників, свідків, мотиву, мети, способу дій, знарядь, засобів, обстановки, на-

⁴ Використання цифрової інформації в розслідуванні кримінальних правопорушень: матеріали міжнар. наук.-практ. круглого столу, м. Харків, 12 груд. 2022 р. [Use of digital information in the investigation of criminal offenses: materials of the international scientific and practical roundtable] / електрон. наук. вид., редкол.: В. Ю. Шейнтько (голова), Г. К. Авдєєва, М. О. Соколенко. ; НДІ вивч. проблем злочинності ім. акад. В. В. Стаписа НАПрН України, Лаб. «Використання сучас. досягнень науки і техніки у боротьбі зі злочинністю». Харків : Право, 2022. 104 с.

⁵ Кіберзлочинність та електронні докази = Cybercrime and digital evidence: навч. посібник / [Б. М. Головін, О. І. Денькович, В. В. Луцик, Д. М. Цехан] ; за ред. канд. юрид. наук, доц. Ольги Денькович, д-р права, проф. Габрієле Шмельцер. Електрон. вид. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2022. 298 с.

слідків, причинних зв'язків та інших фактів, що входять до предмета доказування або допомагають організувати процес розслідування⁶. Така інформація не завжди одразу має доказове значення. На початковому етапі вона може бути лише орієнтуючою, пошуковою, аналітичною або прогностичною. Проте саме з таких відомостей часто починається побудова слідчих версій, визначення кола осіб, які підлягають перевірці, встановлення маршруту переміщення правопорушника, виявлення місць зберігання знарядь злочину, майна, документів, цифрових носіїв або інших об'єктів, що мають значення для кримінального провадження.

Джерелом криміналістично значущої інформації є будь-який носій, об'єкт, особа, система, процес або явище, у якому відображені відомості про кримінальне правопорушення чи пов'язані з ним обставини⁷. У криміналістиці традиційно виділяють матеріальні та ідеальні джерела інформації. Однак сучасні умови розслідування вимагають значно ширшого підходу, оскільки інформація про злочин може міститися не лише у фізичних слідах або пам'яті людей, а й у цифрових середовищах, автоматизованих інформаційних системах, поведінкових реакціях осіб, фінансових потоках, відкритих джерелах, медіапросторі, біометричних даних, супутникових знімках, даних телекомунікацій, соціальних мережах, штучно створених цифрових образах, алгоритмічних слідах, геоінформаційних системах, приватних базах даних, медичних, освітніх, транспортних, банківських, митних та інших інформаційних масивах.

Найбільш загально джерела криміналістично значущої інформації можна класифікувати за природою носія на матеріальні, ідеальні, документальні, цифрові, біологічні, технічні, поведінкові, аналітичні, ситуаційні та нетрадиційні. Такий поділ має не лише теоретичне значення, а й безпосередньо впливає на тактику розслідування, оскільки кожен вид джерел потребує особливого способу виявлення, фіксації, вилучення, збереження, перевірки та подальшого використання.

Матеріальні джерела є одним із найважливіших різновидів криміналістично значущої інформації. До них належать предмети, речі, знаряддя, засоби, поверхні, речовини, мікрочастинки, сліди рук, ніг, транспортних засобів, інструментів, сліди пошкоджень, залишки пакувальних матеріалів, одяг, взуття, зброя, транспорт, предмети побуту, елементи обстановки місця події, будівельні конструкції, сейфи, двері, вікна, замки, кабелі, ґрунт, фарба, скло, волокна, пил, мастильні матеріали, паливні залишки, фрагменти електронних пристроїв та інші об'єкти матеріального світу. Їх значення полягає в тому, що вони відображають механізм події у фізичних змінах, які виникли внаслідок контакту, переміщення, тиску, руйнування, тертя, нагрівання, взаємодії речовин або використання певних знарядь. Матеріальні джерела часто мають високу доказову цінність, оскільки вони менш залежні від суб'єктивного сприйняття людини⁸. Водночас вони потребують професійного поводження, адже неправильне вилучення, недбале пакування, порушення умов зберігання або відсутність належної фіксації можуть призвести до втрати їх доказового значення.

Тактичне значення матеріальних джерел полягає у тому, що вони дозволяють перевірити правдивість показань, встановити спосіб проникнення, напрям руху особи, характер контакту між об'єктами, кількість учасників, послідовність дій, використані знаряддя, наявність боротьби, спроб приховування, інсценування або штучного створення певної обстановки. Під час розслідування тяжких злочинів матеріальні джерела мають бути виявлені максимально швидко, оскільки частина з них є нестійкою. Сліди можуть бути знищені погодними умовами, сторонніми особами, службами реагування, переміщенням предметів, прибиран-

to overcoming active counteraction by organized criminal groups. The scientific novelty lies in a comprehensive approach to combining material, procedural, and analytical information sources into a single investigative algorithm.

Key words: sources of forensically significant information; investigation; grave crimes; especially grave crimes; classification; methods; tactics; criminal proceedings; criminal activity; investigative (search) actions; tactical tasks.

Larysa Arkusha
Oleksandr Chernov

KLASSIFIZIERUNG UND TAKTISCHE BEDEUTUNG VON QUELLEN KRIMINALISTISCH RELEVANTER INFORMATIONEN BEI DER ERMITTLUNG SCHWERER UND BESONDERS SCHWERER VERBRECHEN

Dieser Beitrag befasst sich mit der wissenschaftlichen Problematik der systematischen Klassifizierung von Informationsquellen vor dem Hintergrund der Digitalisierung und gezielter Störmaßnahmen bei den Ermittlungen zu schweren und besonders schweren Verbrechen.

Ziel der Arbeit ist eine umfassende Untersuchung traditioneller und nicht-traditioneller Quellen kriminalistisch relevanter Informationen sowie die Bestimmung ihres taktischen Potenzials.

Dabei wurden Methoden der systemisch-strukturellen Analyse, der Klassifikation und der Modellierung angewandt.

Als Ergebnis der Studie wurde die Klassifizierung von Quellen nach der Beschaffenheit des Spurenträgers (digital, verhaltensbezogen, analytisch, situativ etc.), dem verfahrensrechtlichen Status und dem Grad der Stabilität erweitert.

Es wird die Schlussfolgerung fundiert dargelegt, dass die Verknüpfung materieller Spuren mit Daten von Smart-Geräten, Biometrie und Geolokalisierung von entscheidender Bedeutung für die Aufstellung von Ermittlungshypothesen und die Aufdeckung von Tatortinszenierungen ist.

Schlüsselwörter: Quellen kriminalistisch relevanter Informationen, Ermittlungen, schwere Verbrechen, besonders schwere Verbrechen, Klassifizierung, Methoden, Taktik, Strafverfahren, kriminelle Aktivität, Ermittlungsmaßnahmen, taktische Aufgaben.

⁶ Бірюков В. В. Теоретичні основи інформаційно-довідкового забезпечення розслідування злочинів : монографія. [Theoretical foundations of information and reference support for crime investigation: monograph] Луганськ : ЛДУВС, 2009. 663с.

⁷ Малярова В. О. Криміналістична інформація: поняття і сутність [Forensic information: concept and essence]. Вісник Національного університету внутрішніх справ. 2002. Вип. 18. С. 147–151.

⁸ Щербаковський М. Г. Джерела криміналістичної інформації про механізм злочину [Sources of forensic information about the crime mechanism]. Вісник Університету внутрішніх справ. 1996. Вип. 1. С. 36–44.

Larisa Arkusha,
Oleksandr Chernov

**CLASSIFICATION ET
IMPORTANCE TACTIQUE
DES SOURCES D'OBTENTION
D'INFORMATIONS
FORENSIQUES
SIGNIFICATIVES LORS
DE L'ENQUÊTE SUR LES
CRIMES GRAVES ET
PARTICULIÈREMENT GRAVES**

Résumé

L'article décrit le problème scientifique de la classification systématique des sources d'information dans le contexte de la numérisation et de l'opposition active à l'enquête sur les crimes graves et particulièrement graves.

Le but de ce travail est une étude globale des sources traditionnelles et non traditionnelles d'informations forensiques significatives et la détermination de leur potentiel tactique.

Les méthodes d'analyse systémique et structurelle, de classification et de modélisation ont été utilisées.

À la suite de l'étude, la classification des sources a été élargie en fonction de la nature du support (numérique, comportemental, analytique, situationnel etc.), du statut procédural et du degré de stabilité.

La conclusion selon laquelle la combinaison de traces matérielles avec les données des appareils intelligents, de la biométrie et de la géolocalisation est cruciale pour la construction de pistes d'enquête et le dépassement des mises en scène est étayée.

Mots-clés : sources d'informations forensiques significatives, enquête, crimes graves, crimes particulièrement graves, classification, méthodes, tactique, procédure pénale, activité criminelle, actes d'enquête (de recherche), tâches tactiques.

Класифікація та тактичне значення джерел отримання криміналістично значущої інформації під час розслідування тяжких та особливо тяжких злочинів

ням, ремонтом, пожежею, затопленням або свідомими діями правопорушників.

Ідеальні джерела криміналістично значущої інформації пов'язані з відображенням події у свідомості людини. До них належать показання потерпілих, свідків, очевидців, підозрюваних, обвинувачених, співучасників, осіб, які володіють непрямими відомостями, спеціалістів, експертів, працівників підприємств, медичних працівників, водіїв, охоронців, сусідів, випадкових перехожих, представників органів влади або інших осіб, які могли сприймати окремі елементи події. Ідеальне джерело є складним, оскільки інформація проходить через індивідуальне сприйняття, пам'ять, емоційний стан, рівень уваги, особистий досвід, зацікавленість, страх, стрес, вплив інших осіб, соціальне середовище та час, що минув після події. Саме тому показання завжди потребують перевірки шляхом зіставлення з іншими джерелами.

Тактичне значення ідеальних джерел полягає у можливості отримання відомостей про те, що не завжди залишає матеріальні сліди. Людина може повідомити про підготовку до злочину, конфлікту, погрози, підозрілу поведінку, зміну способу життя, коло спілкування, попередні домовленості, маршрути, транспорт, виволокнення, емоційний стан учасників події, приховані мотиви, зв'язки між особами. Особливо важливими є первинні показання, отримані недовго після події, коли пам'ять ще не зазнала значних змін⁹. Водночас тактика роботи з такими джерелами повинна враховувати психологічний стан особи, небезпеку тиску, можливість помилки, навмисного викривлення або самообмови.

Документальні джерела охоплюють письмові, друковані, електронні та інші документи, що містять відомості про юридично або фактично значущі обставини. До них належать договори, акти, накладні, квитанції, службові записки, фінансові документи, банківські виписки, митні декларації, медична документація, журнали обліку, реєстраційні книги, кадрові матеріали, накази, протоколи, дозволи, ліцензії, довіреності, листування, внутрішні документи підприємств, документи органів державної влади, нотаріальні матеріали, документи про рух майна, транспортні документи, документи щодо перетину кордону, документи військового, освітнього, медичного або іншого обліку. Документальні джерела особливо важливі у провадженнях про організовану злочинність, корупцію, економічні злочини, фінансування злочинної діяльності, незаконний обіг зброї, контрабанду, злочини проти національної безпеки, службові злочини та інші кримінальні правопорушення, де істотне значення має встановлення ланцюга рішень, операцій, зв'язків та відповідальних осіб.

Тактичне значення документальних джерел полягає у тому, що вони дозволяють встановити формальну сторону злочинної діяльності, виявити розбіжності між фактичним і документальним станом речей, простежити рух коштів, товарів, майна, повноважень, доступів, наказів, дозволів або службової інформації. Документи можуть виступати як безпосереднє джерело доказів, як засіб перевірки показань або як орієнтир для проведення обшуку, тимчасового доступу, експертизи, допиту, огляду чи накладення арешту на майно. Особливо важливо своєчасно встановити оригінали документів, їх копії, електронні версії, чернетки, службове листування, метадані файлів, історію редагування та осіб, які мали доступ до створення або зміни документа.

Цифрові джерела сьогодення посідають одне з центральних місць у системі отримання криміналістично значущої інформації. До них належать мобільні телефони, смартфони, планшети, ноутбуки, комп'ютери, сервери, флеш-накопичувачі, карти пам'яті, зовнішні диски, хмарні сховища, електронна пошта, месенджери, соціальні мережі, електронні гаманці, криптовалютні адреси, цифрові платформи, системи відеоспостереження, IP-камери, реєстратори, банківські онлайн-сервіси, системи електронного документообігу, бази даних, журнали входу, файли cookie, кеш, історія браузера, геолокаційні дані, дані мобільних додатків,

⁹ Пасека М. О. Джерела криміналістично значущої інформації про особу неповнолітнього правопорушника та її використання на стадії досудового розслідування [Sources of forensically significant information about the juvenile offender and its use at the pre-trial investigation stage]. *Актуальні проблеми держави і права*. 2014. Вип. 73. С. 495-502.

Larisa Arkusha,
Oleksandr Chernov

**KLASYFIKACJA I ZNACZENIE
TAKTYCZNE ŹRÓDEŁ
UZYSKANIA ISTOTNYCH
INFORMACJI KARNYCH
POD CZAS DOCHODZENIA
W SPRAWIE POWAŻNYCH I
SZCZEGÓLNIE POWAŻNYCH
PRZESTĘPSTW**

Wartykule zarysowanonaukowy problem systematycznej klasyfikacji źródeł informacji w warunkach cyfryzacji oraz aktywnych przeciwdziałań w dochodzeniu w sprawie poważnychiszczególniepoważnych przestępstw.

Celem pracy jest kompleksowe badanie tradycyjnych i nietradycyjnych źródeł informacji o znaczeniu kryminalistycznym oraz określenie ich potencjału taktycznego.

Zastosowano metody analizy strukturalno-systemowej, klasyfikacji i modelowania.

W wyniku badań rozszerzono klasyfikację źródeł ze względu na charakter medium (cyfrowe, behawioralne, analityczne, sytuacyjne itp.), status proceduralny i stopień stabilności.

Uzasadniony jest wniosek, że połączenie śladów materialnych z danymi z inteligentnych urządzeń, biometrią i geolokalizacją ma decydujące znaczenie dla budowania wersji i pokonywania inscenizacji.

Słowa kluczowe: źródła informacji o znaczeniu kryminalistycznym, śledztwo, poważne przestępstwa, w szczególności poważne przestępstwa, klasyfikacja, metody, taktyka, postępowanie karne, działalność przestępcza, czynności dochodzeniowe (poszukiwawcze); zadania taktyczne.

резервні копії, системні журнали, дані розумних пристроїв, електронні квитки, сервіси доставки, служби таксі, навігаційні системи, трекери, фітнес-браслети, смарт-годинники, автомобільні бортові комп'ютери, системи безконтактної оплати, електронні пропуски та цифрові сліди у мережевому середовищі.

Тактичне значення цифрових джерел полягає у їх здатності відображати поведінку особи у часі та просторі з високою деталізацією. За допомогою цифрових джерел можна встановити місцезнаходження особи, коло контактів, частоту спілкування, маршрути переміщення, час активності, наміри, підготовчі дії, приховані зв'язки, фінансові операції, використання псевдонімів, спроби видалення інформації, факти координації між співучасниками. Особливістю цифрової інформації є її швидкоплинність та вразливість до знищення¹⁰. Повідомлення можуть видалятися, акаунти блокуватися, дані Perezapisуватися, журнали очищуватися, хмарні сервіси змінювати умови зберігання, а пристрої можуть бути дистанційно заблоковані або очищені. Тому в роботі з цифровими джерелами важливими є швидкість, технічна грамотність, залучення спеціаліста, дотримання процедур цифрової криміналістики, фіксація цілісності даних та недопущення несанкціонованої зміни інформації.

Біологічні джерела включають кров, слину, волосся, епітеліальні клітини, нігтьові залишки, піт, біологічні мікрочастинки, тканини, сліди доутку, генетичний матеріал та інші об'єкти, які можуть містити відомості про особу або контакт між особами, предметами і місцем події. Їх значення особливо велике при розслідуванні насильницьких злочинів, умисних вбивств, тяжких тілесних ушкоджень, статевих злочинів, викрадень, терористичних актів, злочинів, пов'язаних із вибухами, катастрофами або масовими подіями. Біологічні джерела дозволяють ідентифікувати особу, встановити її присутність на місці події, підтвердити контакт із потерпілим, предметом або транспортом, перевірити версії про механізм події та коло учасників.

Тактичне значення біологічних джерел полягає у необхідності особливо обережного поводження з ними. Такі об'єкти легко забруднюються, змішуються, руйнуються під впливом температури, вологи, світла, хімічних речовин або неправильного пакування. Тому слідчий має забезпечити належну ізоляцію місця події, використання засобів індивідуального захисту, окреме пакування, маркування, фіксацію місця виявлення та швидке направлення на експертне дослідження. У тяжких та особливо тяжких злочинах біологічна інформація часто є ключем до встановлення особи правопорушника, однак вона повинна оцінюватися у сукупності з іншими даними, оскільки сам факт наявності біологічного сліду не завжди однозначно пояснює обставини його виникнення.

Технічні джерела криміналістично значущої інформації охоплюють автоматизовані та напівавтоматизовані системи фіксації подій. Це камери відеоспостереження, домофони, охоронні системи, сигналізації, датчики руху, системи контролю доступу, турнікети, електронні замки, банкомати, термінали оплати, касові апарати, системи розпізнавання номерних знаків, GPS-трекери, системи моніторингу транспорту, бортові реєстратори, промислові датчики, системи обліку робочого часу, електронні перепустки, медичне обладнання, дорожні камери, системи паркування, автоматизовані системи митного або прикордонного контролю. Такі джерела мають велике значення, оскільки вони часто фіксують події незалежно від волі людини.

Тактичне значення технічних джерел полягає у можливості об'єктивної перевірки показань, встановлення часу, місця, маршруту, послідовності подій, присутності конкретної особи або транспортного засобу, факту доступу до приміщення, спроби проникнення, переміщення майна чи взаємодії між учасниками події. Водночас ці джерела потребують швидкого вилучення або копіювання, оскільки більшість систем зберігає дані обмежений час. Крім того, слід враховувати можливість

¹⁰ Бірюков В.В. Використання комп'ютерних технологій для фіксації криміналістично значимої інформації у процесі розслідування : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. [Using computer technologies to record forensically significant information in the investigation process: abstract of thesis] К.: НАБУ, 2001. 225 с.

технічних збоїв, неправильних налаштувань часу, втручання в систему, монтажу відео або неповноти запису.

Поведінкові джерела є відносно складним, але надзвичайно важливим видом криміналістично значущої інформації. Вони проявляються у діях, реакціях, звичках, комунікаційних моделях, змінах поведінки, способі життя, маршрутах, колі спілкування, способах уникнення уваги, характері пояснень, емоційних реакціях, посткримінальній поведінці особи. До таких джерел можна віднести раптове зникнення, зміну телефонів, видалення акаунтів, продаж майна, спробу виїзду, зміну зовнішності, надмірну зацікавленість перебігом розслідування, узгодження показань, створення фіктивного алібі, демонстративну поведінку, необґрунтоване уникнення контактів, нетипові фінансові витрати або спроби впливу на свідків.

Тактичне значення поведінкових джерел полягає у тому, що вони дозволяють виявляти непрямі ознаки причетності, встановлювати зв'язки між учасниками, прогнозувати подальші дії, визначати ефективну тактику допиту, обшуку, спостереження або інших процесуальних дій. Поведінкова інформація рідко може самостійно виконувати роль доказу, але вона має велике орієнтуюче значення¹¹. Вона допомагає зрозуміти логіку дій правопорушника, його рівень підготовленості, ступінь організованості, наявність страху викриття, спроби контролювати інформаційне поле або впливати на інших осіб.

Ситуаційні джерела інформації пов'язані з обстановкою події, просторовим розташуванням об'єктів, часовими інтервалами, природними умовами, соціальним середовищем, характером місцевості, доступністю шляхів підходу і відходу, освітленням, наявністю камер, охорони, випадкових очевидців, особливостями приміщення, режимом роботи установ, транспортним навантаженням, погодою, рельєфом, забудовою, розміщенням предметів. Сама обстановка може містити важливу інформацію про те, чи була подія спонтанною або підготовленою, чи знав правопорушник місце, чи мав доступ, чи діяв самостійно, чи використовував допомогу інших осіб.

Тактичне значення ситуаційних джерел полягає у можливості реконструкції події. Аналіз обстановки дозволяє визначити реалістичність показань, виявити інсценування, встановити найбільш імовірний маршрут, перевірити видимість і чутність, оцінити час, необхідний для вчинення дій, визначити місця можливого знаходження слідів, камер, свідків або прихованих предметів. У тяжких злочинах саме ситуаційний аналіз часто допомагає побачити суперечності між заявленою картиною події та об'єктивними умовами.

Аналітичні джерела криміналістично значущої інформації виникають у результаті обробки масивів даних. До них належать аналітичні довідки, карти зв'язків, часові лінії, криміналістичні моделі, профілі, зведення оперативної інформації, результати порівняльного аналізу, схеми фінансових потоків, таблиці телефонних контактів, географічні карти переміщень, результати аналізу відкритих джерел, висновки спеціалістів щодо типових способів вчинення злочинів, узагальнення за серіями епізодів. Аналітичні джерела не завжди є самостійним доказом, однак вони мають велике значення для організації розслідування, оскільки дозволяють побачити структуру події, зв'язки між особами, повторюваність способу дій, приховану роль організатора, закономірності у виборі місця, часу, потерпілих або об'єктів посягання¹².

Окреме місце займають відкриті джерела інформації. До них належать соціальні мережі, публічні профілі, коментарі, фотографії, відео, геотеги, публічні реєстри, сайти оголошень, форуми, блоги, медіапублікації, архіви новин, карти, супутникові знімки, публічні закупівлі, судові реєстри, реєстри юридичних осіб, реєстри нерухомості, професійні платформи, маркетплейси, сервіси відгуків, публічні бази транспортних засобів, інформація про домени, сайти, акаунти, цифрові сервіси. Відкриті джерела можуть містити відомості про місцезнаходження особи, її зв'язки, інтереси, фінансову активність, майно, контакти, публічні висловлювання, конфлікти, маршрути, участь у певних подіях або спроби продажу викраденого майна.

Тактичне значення відкритих джерел полягає у можливості швидкого отримання орієнтуючої інформації без негайного втручання у приватну сферу особи. Проте така інформація повинна ретельно перевірятися. Профілі можуть бути фальшивими, фото старими, геотеги зміненими, повідомлення видаленими, акаунти створеними для маскування, а інформація може бути частиною дезінформації. Тому відкриті джерела доцільно використовувати як початковий орієнтир, який надалі перевіряється процесуальними засобами.

До нетрадиційних джерел криміналістично значущої інформації можна віднести такі носії та явища, які раніше не розглядалися як типові для криміналістики, однак у сучасних умовах здатні надати важливі відомості. Серед них варто назвати дані фітнес-трекерів, смарт-годинників, розумних колонок, домашніх систем безпеки, побутових приладів з підключенням до мережі, автомобільних мультимедійних систем, навігаційних додатків, електронних ключів, систем розумного будинку, цифрових дверних дзвінків, сервісів доставки їжі, онлайн-таксі, електронних квитків, сервісів оренди житла, електросамокатів, каршерінгу, паркувальних додатків, банківських push-повідомлень, історії без-

¹¹ Ващук О. П. Невербальна інформація, як один із видів криміналістичної інформації [Non-verbal information as one of the types of forensic information]. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Юриспруденція. 2013. Вип. № 6. С. 110–113.

¹² Одерій О. В., Кожевніков О. А. Отримання криміналістично значущої інформації шляхом аналізу відкритих інтернет-джерел [Obtaining forensically significant information by analyzing open internet sources]. *Правовий часопис Донбасу*. 2020. № 4 (73). С. 144–155.

контактних оплат, даних ігрових платформ, криптовалютних транзакцій, NFT-гаманців, хмарних резервних копій, автоматичних фотоархівів, метаданих зображень, даних дронів, супутникових знімків, тепловізійних матеріалів, записів з бодикамер, даних медичних пристроїв, електронних щоденників, освітніх платформ, систем дистанційної роботи, корпоративних месенджерів та цифрових календарів.

Нетрадиційними також можуть бути запахові сліди, мікробіомні сліди, інформація про пилкові частинки, ґрунтові домішки, сліди рідкісних матеріалів, екологічні маркери, сліди переміщення через аналіз рослинності або забруднення, дані про енергоспоживання, показники водо- або газоспоживання, логування підключення до Wi-Fi, Bluetooth-сліди, сигнали безконтактних пристроїв, дані з систем автоматичного розпізнавання транспорту, записи приватних відеореєстраторів, матеріали випадкових очевидців, опубліковані в мережі, а також інформація, отримана шляхом криміналістичного аналізу медіаконтенту. У певних випадках значення можуть мати навіть поведінкові цифрові патерни, наприклад час звичайної активності користувача, стиль набору тексту, мовні особливості, типові помилки, спосіб оформлення повідомлень, темп відповіді, характер використання емодзі або повторювані комунікаційні звички. Такі дані потребують особливо обережної оцінки, але можуть бути корисними для ідентифікації особи, перевірки авторства повідомлень або встановлення факту користування конкретним акаунтом.

Тактичне значення нетрадиційних джерел полягає у тому, що вони дозволяють заповнити інформаційні прогалини там, де традиційні джерела відсутні, знищені або навмисно спотворені¹³. Якщо свідки не бажають давати показання, відеокамери не охоплюють потрібну ділянку, документи знищені, а підозрюваний заперечує свою присутність, допоміжне значення можуть мати дані з фітнес-пристроїв, електронного пропуску, сервісу таксі, банківської операції, Wi-Fi-підключення або геолокації. Нетрадиційні джерела розширюють межі криміналістичного пізнання, однак вимагають високого рівня технічної, правової та тактичної підготовки.

За процесуальним статусом джерела криміналістично значущої інформації можна поділити на процесуальні та непроцесуальні. Процесуальні джерела формуються у порядку, передбаченому кримінальним процесуальним законом. Це показання, речові докази, документи, висновки експертів, протоколи слідчих розшукових дій, результати негласних слідчих розшукових дій, отримані у встановленому законом порядку. Непроцесуальні джерела охоплюють оперативну інформацію, повідомлення громадян, журналістські матеріали, результати відкритого моніторингу, службові повідомлення, аналітичні довідки, інформацію конфіденційного характеру, попередні консультації зі спеціалістами, матеріали внутрішніх перевірок, публікації у медіа, неофіційні відомості від осіб, які ще не допитані у процесуальному порядку. Тактичне значення цього поділу полягає у тому, що непроцесуальна інформація часто відіграє роль орієнтира, але не може автоматично використовуватися як доказ. Її необхідно перевірити, уточнити, зіставити з іншими відомостями та за потреби надати їй належної процесуальної форми¹⁴. Наприклад, оперативна інформація про місце зберігання зброї може бути використана для планування обшуку, але доказового значення набуде лише те, що буде виявлено, вилучено та зафіксовано відповідно до закону. Публікація у соціальній мережі може вказувати на зв'язок між особами, але потребує фіксації, перевірки автентичності, встановлення автора, часу створення та технічних параметрів.

За ступенем наближеності до події джерела можна поділити на первинні та похідні. Первинними є ті, що безпосередньо відобразили подію або її окремі елементи. Це місце події, очевидці, оригінальні записи камер, оригінали документів, первинні цифрові журнали, біологічні сліди, предмети, які використовувалися під час злочину. Похідними є копії, перекази, витяги, скріншоти, аналітичні зведення, резервні копії, дублікати документів, повторні записи, інформація, отримана через посередника. Тактичне значення полягає у тому, що слідчий повинен прагнути до роботи з первинними джерелами, оскільки вони мають вищу достовірність і менший ризик спотворення. Водночас похідні джерела не можна ігнорувати, адже вони можуть зберегти інформацію у разі втрати первинного носія.

За ступенем стабільності джерела можуть бути стійкими, відносно стійкими та нестійкими. Стійкими є документи, предмети, окремі речові докази, архівні записи, офіційні реєстри. Відносно стійкими є цифрові файли, записи камер, електронні журнали, дані мобільних додатків, які можуть зберігатися певний час, але підлягають видаленню або перезапису. Нестійкими є запахові сліди, сліди на відкритій місцевості, пам'ять очевидців, емоційні реакції, тимчасові цифрові дані, поточні геолокаційні показники, повідомлення з автоматичним видаленням. Тактичне значення цієї класифікації полягає у правильному визначенні черговості дій. Спочатку необхідно фіксувати те, що може швидко зникнути, а вже потім працювати з більш стабільними джерелами.

За рівнем доступності джерела поділяються на відкриті, обмежені, закриті та приховані. Відкриті доступні без спеціального дозволу. Обмежені потребують процесуального рішення, згоди володільця або спеціального порядку доступу. Закриті містять охоронювану законом таємницю, наприклад банківську, лікарську, адвокатську, службову або таємницю зв'язку. Приховані джерела навмисно мас-

¹³ Лускатов О. В., Лускатова Т. О. Використання окремих нетрадиційних засобів для отримання криміналістично значущої інформації [Using specific non-traditional means to obtain forensically significant information]. *Криміналістичний вісник*. 2013. № 1. С. 101–107.

¹⁴ Гевко В. В. Використання непроцесуальної інформації під час доказування у стадії попереднього розслідування : автореф. дис. ... канд. юрид. наук [Use of non-procedural information during evidence collection at the pre-trial investigation stage: abstract of thesis]. Київ, 1996. 20 с.

куються правопорушником. Це схованки, зашифровані носії, анонімні акаунти, фіктивні документи, підставні особи, конспіративні канали зв'язку. Тактичне значення полягає у необхідності правильно обирати законний шлях доступу до інформації, не допускаючи порушення прав людини та процесуальних вимог.

За функціональним призначенням джерела можуть бути доказовими, орієнтуючими, перевірочними, допоміжними, контрольними та прогностичними. Доказові джерела використовуються для встановлення обставин кримінального провадження. Орієнтуючі допомагають визначити напрям розслідування. Перевірочні дають змогу оцінити достовірність інших відомостей. Допоміжні полегшують організацію слідчих дій. Контрольні дозволяють виявити суперечності, неправдиві показання або інсценування. Прогностичні допомагають передбачити поведінку підозрюваного, ризик втечі, знищення доказів, впливу на свідків або продовження злочинної діяльності.

Особливе значення під час розслідування тяжких та особливо тяжких злочинів має взаємне зіставлення джерел. Жодне джерело не повинно оцінюватися ізольовано. Показання свідка необхідно перевіряти матеріальними слідами, відеозаписами, цифровими даними, документами та поведінкою інших осіб. Біологічний слід потребує пояснення у контексті обставинки, часу, можливості випадкового перенесення або попереднього контакту. Цифрові дані слід співвідносити з реальними переміщеннями, технічними можливостями пристрою, даними операторів, відео та показаннями. Документи мають перевірятися через фінансові операції, службові повноваження, фактичний рух майна або товарів. Саме комплексність забезпечує надійність криміналістичного висновку.

У провадженнях про умисні вбивства та інші насильницькі злочини особливе значення мають матеріальні, біологічні, ситуаційні, цифрові та ідеальні джерела. Місце події дає інформацію про механізм злочину, спосіб дій, можливу кількість учасників, характер контакту між особами та спроби приховування. Біологічні сліди можуть вказувати на присутність конкретної особи. Цифрові джерела допомагають встановити зв'язки, маршрути та попередні конфлікти. Свідчення очевидців або осіб з оточення потерпілого дають змогу зрозуміти мотив, передісторію та можливе коло причетних. Поведінкові джерела дозволяють оцінити дії підозрюваних після події, зокрема спроби уникнути слідства або створити неправдиве пояснення¹⁵.

У провадженнях про організовану злочинність ключове значення мають джерела, що відображають структуру групи, розподіл ролей, сталість зв'язків, координацію дій та фінансове забезпечення. Це телефонні контакти, листування, спільні переміщення, фінансові операції, спостереження, дані з камер, документи, показання окремих учасників, вилучені записи, чорнова бухгалтерія, цифрові носії, дані про оренду приміщень, транспорт, зброю, засоби зв'язку, а також поведінка учасників після викриття. Тактичне значення таких джерел полягає у можливості довести не лише факт окремого злочину, а й організований характер діяльності, роль організатора, координаторів, виконавців і пособників.

У корупційних та економічних злочинах головними джерелами часто стають документи, фінансові дані, електронне листування, службові повноваження, банківські операції, тендерна документація, договори, акти виконаних робіт, бухгалтерські записи, корпоративні зв'язки, дані реєстрів, показання службових осіб, висновки експертів, аналітичні схеми руху коштів. Тактичне значення полягає у виявленні невідповідності між документально оформленими діями та реальним економічним змістом операцій. Тут особливо важливо не обмежуватися окремим документом, а встановлювати повний ланцюг ухвалення рішень, руху активів і фактичної вигоди.

У злочинах проти національної безпеки, терористичних злочинах, диверсіях, злочинах, пов'язаних із незаконним обігом зброї або вибухових речовин, важливими є джерела, що дозволяють встановити підготовчі дії, комунікації, фінансування, канали постачання, маршрути, технічні засоби, цифрові сліди, контакти з іншими особами, а також ідеологічну або іншу мотиваційну основу. Значення можуть мати відкриті публікації, зашифроване листування, дані про закупівлі компонентів, транспортні переміщення, записи камер, матеріали огляду місця події, експертні дослідження, інформація з прикордонних, митних, банківських і телекомунікаційних систем. У таких провадженнях джерела інформації мають не лише доказове, а й превентивне значення, оскільки дають змогу запобігти новим епізодам.

Важливим напрямом є використання спеціальних знань при роботі з джерелами криміналістично значущої інформації. Слідчий не завжди здатний самостійно виявити, правильно вилучити або оцінити складні технічні, біологічні, цифрові, фінансові чи психологічні дані. Тому залучення спеціалістів і призначення експертів є необхідною умовою якісної роботи з такими джерелами. Судова медицина, трасологія, балістика, вибухотехніка, молекулярно-генетичні дослідження, комп'ютерно-технічна експертиза, почеркознавство, технічна експертиза документів, економічні експертизи, психологічні дослідження, мистецтвознавчі, товарознавчі, екологічні та інші види спеціальних знань розширюють можливості отримання інформації з об'єктів, які для неспеціаліста можуть виглядати нейтральними або незначними¹⁶.

¹⁵ Шепітько В. Ю., Коновалова В. О. Юридична психологія : підручник [Legal Psychology: textbook]. 4-ге вид., перероб. і допов. Харків : Право, 2025. 280 с.

¹⁶ Приходько В. О. Криміналістичні обліки розшукового призначення Експертної служби МВС України — джерела криміналістично значущої інформації [Forensic records of investigative purpose of the Expert Service of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine — sources of forensically significant information]. *Порівняльно-аналітичне право*. 2018. № 3. С. 281–284.

Тактичне значення класифікації джерел полягає насамперед у правильному плануванні розслідування. Якщо слідчий чітко розуміє, які джерела можуть існувати у конкретній категорії злочину, він може своєчасно визначити, що потрібно оглянути, кого допитати, які документи вилучити, які цифрові пристрої вилучити, які записи зберегти, які експертизи призначити, які версії перевірити, які ризики втрати інформації нейтралізувати¹⁷. Класифікація допомагає уникнути хаотичності, дублювання дій, втрати часу та однобічності розслідування¹⁸.

Не менш важливим є тактичне значення джерел для побудови та перевірки слідчих версій. Кожна версія повинна спиратися на певну інформаційну основу. Якщо джерела вказують на підготовлений характер злочину, перевіряється версія про попереднє планування. Якщо виявлено ознаки приховування або зміни обстановки, формується версія про інсценування. Якщо цифрові та фінансові дані свідчать про стійкі контакти між кількома особами, перевіряється версія про груповий або організований характер дій. Якщо поведінка особи після події різко змінилася, це може бути підставою для перевірки її причетності або обізнаності.

Джерела криміналістично значущої інформації мають також важливе значення для подолання протидії розслідуванню. У тяжких та особливо тяжких злочинах правопорушники нерідко знищують речові докази, тиснуть на свідків, створюють фальшиві документи, узгоджують показання, використовують підставних осіб, шифрують листування, видаляють цифрові сліди, змінюють маршрути, маскують майно, поширюють неправдиву інформацію. Саме тому слідчий має працювати з кількома незалежними джерелами одночасно. Якщо одне джерело буде знищене або спотворене, інші можуть підтвердити або відновити необхідні відомості.

Водночас використання широкого кола джерел повинно здійснюватися з дотриманням законності, прав людини, принципу допустимості доказів та належної процесуальної форми. Особливо це стосується цифрових, телекомунікаційних, банківських, медичних, приватних і закритих джерел. Недотримання правових процедур може призвести до втрати доказового значення навіть тієї інформації, яка фактично є важливою і достовірною. Тому тактична ефективність не може відокремлюватися від процесуальної коректності.

Висновок. Підсумовуючи, джерела отримання криміналістично значущої інформації під час розслідування тяжких та особливо тяжких злочинів утворюють складну багаторівневу систему. Вона охоплює матеріальні, ідеальні, документальні, цифрові, біологічні, технічні, поведінкові, ситуаційні, аналітичні, відкриті, закриті, первинні, похідні, традиційні та нетрадиційні джерела. Їх класифікація має практичне значення, оскільки дозволяє правильно організувати пошук інформації, визначити черговість слідчих дій, обрати тактичні прийоми, залучити необхідних спеціалістів, забезпечити збереження доказів, перевірити версії та подолати протидію розслідуванню. У сучасних умовах найбільш ефективним є комплексний підхід, за якого жодне джерело не абсолютизується, а всі відомості оцінюються у взаємозв'язку. Саме поєднання традиційних і нетрадиційних джерел, матеріальних слідів і цифрових даних, показань і документів, поведінкових проявів і аналітичних моделей створює надійну інформаційну основу для розкриття тяжких та особливо тяжких злочинів, встановлення істини у кримінальному провадженні та забезпечення невідворотності кримінальної відповідальності.

References

- Biriukov, V. V. (2001). Vykorystannia kompiuternykh tekhnolohii dlia fiksatsii kryminalistychno znachymoi informatsii u protsesi rozsliduvannia [Use of computer technologies for recording forensically significant information in the investigation process] (Extended abstract of Candidate's thesis). Kyiv: NAVSU. [in Ukrainian]
- Biriukov, V. V. (2009). Teoretychni osnovy informatsiino-dovidkovoho zabezpechennia rozsliduvannia zlochyniv [Theoretical foundations of information and reference support for crime investigation]: monohrafiia. Luhansk: LDUVS. [in Ukrainian]
- Cibulskyi, D. (2022). Kryminalistychno znachyma informatsiia zadlia poperedzhennia kryminalnykh pravoporushen [Forensically significant information for the prevention of criminal offenses]. *Yurydychnyi visnyk*, (5), 232-239. [in Ukrainian]
- Hevko, V. V. (1996). Vykorystannia neprotsesualnoi informatsii pid chas dokazuvannia u stadii poperednoho rozsliduvannia [Use of non-procedural information during evidence in the stage of preliminary investigation] (Extended abstract of Candidate's thesis). Kyiv. [in Ukrainian]
- Ikaiev, A. R. (2020). Dzherela kryminalistychno znachushchoi informatsii pid chas rozsliduvannia vtyahennia nepovnolitnikh u zlochynnu diialnist [Sources of forensically significant information during the investigation of involving minors in criminal activities]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu*. Seriia: Yurysprudentsiia, (43), 168-171. [in Ukrainian]
- Kozhevnikov, O. A. (2023). Naukovi osnovy ta klasyfikatsiia dzherel kryminalistychnoi informatsii [Scientific foundations and classification of sources of forensic information]. *Ukrainska polityseityka: teoriia, zakonodavstvo, praktyka*, 1(5), 31-37. [in Ukrainian]

¹⁷ Тищенко В. В. Теоретичні і практичні основи методики розслідування злочинів : монографія [Theoretical and practical foundations of the methodology of crime investigation: monograph]. Одеса : Фенікс, 2007. 260 с.

¹⁸ Неня О. В. Засоби захисту та збереження криміналістично значимої інформації для підвищення ефективності розслідування кримінальних правопорушень [Means of protection and preservation of forensically significant information to increase the efficiency of investigation of criminal offenses]. *Криміналістика і судова експертиза*. 2021. Вип. 66. С. 353-368.

- Luskatov, O. V., & Luskatova, T. O. (2013). Vykorystannia okremykh netradytsiinykh zasobiv dlia otrymannia kryminalistychno znachushchoi informatsii [Use of certain non-traditional means to obtain forensically significant information]. *Kryminalistychnyi visnyk*, (1), 101-107. [in Ukrainian]
- Maliarova, V. O. (2002). Kryminalistychna informatsiia: poniattia i tsnist [Forensic information: concept and essence]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu vnutrishnikh sprav*, (18), 147-151. [in Ukrainian]
- Nenia, O. V. (n.d.). Zasoby zakhystu ta zberezhennia kryminalistychno znachymoi informatsii dlia pidvyshchennia efektyvnosti rozsliduvannia kryminalnykh pravoporushen [Means of protection and preservation of forensically significant information to increase the efficiency of criminal investigation]. *Kryminalistyka i sudova ekspertyza*, (66), 353-368. [in Ukrainian]
- Oderii, O. V., & Kozhevnikov, O. A. (2020). Otrymannia kryminalistychno znachushchoi informatsii shliakhom analizu vidkrytykh internet-dzherel [Obtaining forensically significant information by analyzing open Internet sources]. *Pravovyi chasopys Donbasu*, 4(73), 144-155. [in Ukrainian]
- Paseka, M. O. (2014). Dzherela kryminalistychno znachushchoi informatsii pro osobu nepovnolitnoho pravoporushnyka ta yii vykorystannia na stadii dosudovoho rozsliduvannia [Sources of forensically significant information about the personality of a juvenile offender and its use at the stage of pre-trial investigation]. *Aktualni problemy derzhavy i prava*, (73), 495-502. [in Ukrainian]
- Prykhodko, V. O. (2018). Kryminalistychni obliky rozshukovoho pryznachennia Ekspertnoi sluzhby MVS Ukrainy - dzherela kryminalistychno znachushchoi informatsii [Forensic records of search purposes of the Expert Service of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine - sources of forensically significant information]. *Porivnialno-analitychne pravo*, (3), 281-284. [in Ukrainian]
- Shcherbakovskiy, M. H. (1996). Dzherela kryminalistychnoi informatsii pro mekhanizm zlochyну [Sources of forensic information about the mechanism of crime]. *Visnyk Universytetu vnutrishnikh sprav*, (1), 36-44. [in Ukrainian]
- Shepitko, V. Yu., & Konovalova, V. O. (2025). Yurydychna psykholohiia [Legal psychology]: pidruchnyk (4th ed.). Kharkiv: Pravo. [in Ukrainian]
- Shepitko, V. Yu., Avdieieva, H. K., & Sokolenko, M. O. (Eds.). (2022). Vykorystannia tsyfrovoi informatsii v rozsliduvanni kryminalnykh pravoporushen [Use of digital information in the investigation of criminal offenses]: materialy mizhnar. nauk.-prakt. krugloho stolu. Kharkiv: Pravo. [in Ukrainian]
- Tyshchenko, V. V. (2007). Teoretychni i praktychni osnovy metodyky rozsliduvannia zlochyнуv [Theoretical and practical foundations of the methodology of crime investigation]: monohrafiia. Odesa: Feniks. [in Ukrainian]
- Vashchuk, O. P. (2013). Neverbalna informatsiia, yak odyn iz vydiv kryminalistychnoi informatsii [Non-verbal information as one of the types of forensic information]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Seriia: yurysprudentsiia*, (6), 110-113. [in Ukrainian]
- Zekhan, D. M., Holovkin, B. M., Denkovych, O. I., & Lutsyk, V. V. (2022). Kiberzlochyunnist ta elektronni dokazy = Cybercrime and digital evidence [Cybercrime and digital evidence]: navch. posibnyk (O. Denkovych & G. Schmelzer, Eds.). Lviv: LNU im. Ivana Franka. [in Ukrainian]

Надійшла до редколегії: 01.03.2026 / Рецензовано 17.04.2026 / Прийнято до друку 29.04.2026 / Доступно онлайн 30.05.2026

Приклад цитування

Аркуша, Л., Чернов, О. (2026). Класифікація та тактичне значення джерел отримання криміналістично значущої інформації під час розслідування тяжких та особливо тяжких злочинів. *Архів кримінології та судових наук*. 1 (13). 224-234. DOI: <https://doi.org/10.32353/acfs.13.2026.21>

DOI: <https://doi.org/10.32353/acfs.13.2026.22>
УДК 342.9:796:347.918

Аліна Гавловська,

кандидат юридичних наук, доцент,
завідувачка кафедри національного, міжнародного права
та правоохоронної діяльності
Херсонського державного університету
м. Івано-Франківськ, Україна;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7973-7560>,
e-mail: ahavlovska@ksu.ks.ua

Адміністративно-правова природа спортивного арбітражу

Аліна Гавловська

Спортивний арбітраж відіграє важливу роль у врегулюванні спортивних правовідносин, забезпечуючи захист прав учасників спортивної діяльності та контроль за дотриманням правил у сфері спорту. Водночас його правова природа залишається дискусійною через поєднання приватноправових і публічно-правових засад функціонування.

Мета статті полягає у поглибленні наукових підходів до розуміння адміністративно-правової природи спортивного арбітражу, уточненні його сутнісних ознак та визначенні ролі у забезпеченні належного врегулювання у сфері спорту.

У дослідженні застосовано системно-структурний, формально-юридичний, порівняльно-правовий та класифікаційний методи.

Обґрунтовано, що спортивний арбітраж не обмежується функцією альтернативного вирішення спорів, а здійснює контроль за законністю та обґрунтованістю рішень спортивних організацій. Запропоновано класифікацію спортивних арбітражів за територіальною юрисдикцією, строками функціонування, видами провадження та характером повноважень. Визначено основні аспекти його адміністративно-правової природи, серед яких контроль за реалізацією делегованих повноважень спортивних організацій, перевірка дисциплінарних санкцій, забезпечення дотримання публічного порядку та участь у формуванні системи *lex sportiva*.

Встановлено, що спортивний арбітраж є самостійним багатофункціональним інститутом, який поєднує механізми приватноправового врегулювання спорів із елементами публічно-правового контролю. Його діяльність сприяє забезпеченню балансу між автономією спортивного руху та дотриманням загальнообов'язкових правових стандартів, а також розвитку сучасної системи спортивного права. Окремо проаналізовано нормативно-правове підґрунтя спортивного арбітражу в Україні, що охоплює Закон України «Про фізичну культуру і спорт», Закон України «Про третейські суди», Закон України «Про міжнародний комерційний арбітраж» та Закон України «Про запобігання впливу корупційних правопорушень на результати офіційних спортивних змагань», та виявлено системні прогалини у їх взаємодії щодо регулювання арбітражних процедур у сфері спорту.

Ключові слова: адміністративно-правове регулювання, публічне адміністрування, спортивне право, спорт, правовідносини в сфері спорту, публічний інтерес, адміністративно-правовий механізм, адміністративне право, спортивний арбітраж, спортивна юстиція, дисциплінарна відповідальність у спорті, *lex sportiva*.

Постановка наукової проблеми. Спортивна сфера характеризується складною системою правовідносин, у межах яких поєднуються приватні інтереси учасників спортивної діяльності та публічні завдання щодо забезпечення належного порядку, дисципліни й дотримання встановлених правил. Особливе місце в цій системі належить спортивному арбітражу, який забезпечує розгляд і вирішення спорів між спортсменами, клубами, федераціями та іншими суб'єктами спортивного руху. Водночас сучасні наукові підходи не виробили єдиного бачення щодо його правової при-

FUNDING

This research did not receive any specific grant from funding agencies in the public, commercial, or not-for-profit sectors.

DISCLAIMER

The funder had no role in the study design, data collection and analysis, decision to publish, or preparation of the manuscript.

CONTRIBUTORS

The authors contributed solely to the intellectual discussion underlying this paper, case-law exploration, writing and editing, and accept responsibility for the content and interpretation.

CREATIVE COMMONS 4.0 ATTRIBUTION INTERNATIONAL (CC_BY_4.0)

Ця стаття з відкритим доступом, поширена на умовах Ліцензії атрибуції Creative Commons (CC_BY_4.0), що дає змогу необмежено використовувати, поширювати й відтворювати на будь-якому носії за умови посилання на оригінального(-их) автора(-ів) та джерела.

Alina Havlovska,

**ADMINISTRATIVE AND
LEGAL NATURE OF SPORTS
ARBITRATION**

Abstract. Sports arbitration plays an important role in the regulation of sports legal relations, ensuring the protection of the rights of participants in sports activities and monitoring compliance with the rules in the field of sports. At the same time, its legal nature remains debatable due to the combination of private law and public law principles of functioning.

The purpose of the article is to deepen scientific approaches to understanding the administrative and legal nature of sports arbitration, clarify its essential features and determine its role in ensuring proper governance in the field of sports.

System-structural, formal-legal, comparative-legal and classification methods are used in the study.

It is substantiated that sports arbitration is not limited to the function of alternative dispute resolution, but exercises control over the legality and reasonableness of decisions of sports organizations. The classification of sports arbitrations by territorial jurisdiction, terms of operation, types of proceedings and nature of powers is proposed. The main aspects of its administrative and legal nature are defined, including control over the implementation of delegated powers of sports organizations, verification of disciplinary sanctions, ensuring compliance with public order and participation in the formation of the *lex sportiva* system. It has been established that sports arbitration is an independent multi-functional institution that combines the mechanisms of private law dispute settlement with elements of public law control. Its activities contribute to ensuring a balance between the autonomy of the sports movement and the observance of universally binding legal standards, as well as the development of a modern system of sports law. The regulatory and legal basis of sports arbitration in Ukraine, which includes the Law of Ukraine "On Physical Culture and Sports", the Law of Ukraine "On Arbitration Courts", the Law of Ukraine "On International Commercial Arbitration" and the Law of Ukraine "On Prevention of the Influence of Corruption Offenses on the Results of Official Sports Competitions", has been separately analyzed, and systemic gaps in their interaction regarding the regulation of arbitration procedures in the field of sports have been identified.

Key words: administrative-legal regulation, public administration, sports law, sport, legal relations in the field of sports, public interest, administrative-legal mechanism, administrative law, sports arbitration, sports justice, disciplinary responsibility in sports, *lex sportiva*.

роди, оскільки традиційне сприйняття спортивного арбітражу як різновиду третейського розгляду не повною мірою відображає специфіку його повноважень та функціонального призначення. Значна частина спорів, що розглядаються спортивними арбітражами, пов'язана з перевіркою рішень спортивних організацій, які здійснюють регулятивний і дисциплінарний вплив на учасників спортивних правовідносин, що зумовлює необхідність дослідження адміністративно-правових аспектів діяльності таких інституцій.

Науково-практичне значення порушеної проблематики визначається потребою формування цілісного уявлення про місце спортивного арбітражу в системі правового регулювання спорту та з'ясування особливостей реалізації ним контрольних, юрисдикційних і правозахисних функцій. Поглиблене дослідження адміністративно-правової природи спортивного арбітражу сприяє вдосконаленню механізмів захисту прав учасників спортивних правовідносин, забезпеченню балансу між автономією спортивних організацій і дотриманням загальнообов'язкових правових стандартів, а також виробленню підходів до подальшого розвитку системи спортивної юстиції. Актуальність зазначених питань посилюється зростанням ролі спеціалізованих арбітражних інституцій у забезпеченні справедливого, оперативного та професійного вирішення спортивних спорів на національному і міжнародному рівнях.

Аналіз останніх досліджень. Проблематика правової природи спортивного арбітражу привертає увагу як вітчизняних, так і зарубіжних дослідників. А. М. Апаров обгрунтував комплексний характер правового регулювання спортивної діяльності та поєднання в ньому приватно-правових і публічно-правових засад. О. М. Залізко дослідив особливості спортивного арбітражу як альтернативного способу вирішення спортивних спорів, а М. Ілляшев і К. Солодовник висвітлили сучасні переваги діяльності Спортивного арбітражного суду при НОК України. О. І. Чокля розкрив питання делегування спортивним організаціям регулятивних повноважень у сфері спорту. М. А. Тіхонова, О. Г. Бортнік дослідили сутність права на судовий захист учасника професійних спортивних відносин та його реалізацію.¹ Зарубіжні науковці С. L. Goh, J. Anderson та I. Vantekas зосередили увагу на легітимності спортивного арбітражу, його ролі у системі спортивної юстиції та взаємодії зі стандартами захисту прав людини. Водночас недостатньо дослідженими залишаються адміністративно-правові аспекти діяльності спортивного арбітражу, зокрема його роль у контролі за реалізацією делегованих повноважень спортивних організацій та забезпеченні належного врядування у сфері спорту.

Метою статті є розвиток наукових уявлень про адміністративно-правову природу спортивного арбітражу через уточнення його сутнісних ознак, систематизацію існуючих видів спортивних арбітражів та обгрунтування їх ролі як спеціалізованих інституцій, що забезпечують контроль за реалізацією делегованих повноважень спортивних організацій, захист прав учасників спортивних правовідносин і формування автономного нормативного масиву *lex sportiva*.

Викладення основного матеріалу дослідження. Правовідносини у сфері спорту характеризуються виразним дуалістичним характером. Адже з одного боку, договірні відносини між спортсменами та спортивними клубами формують класичну модель горизонтальних приватно-правових зв'язків, заснованих на юридичній рівності сторін, з іншого – взаємодія спортсменів із національними та міжнародними спортивними федераціями ґрунтується на засадах організаційної підпорядкованості та обов'язковості виконання встановлених ними вимог. Зокрема, у своїй діяльності спортивні організації здійснюють низку регулятивних і контрольних функцій (наприклад, встановлюють обов'язкові правила спортивної діяльності, проводять процедури ліцензування та акредитації, здійснюють нагляд за дотриманням нормативних приписів, а також застосовують заходи дисциплінарного впливу у разі їх порушення). Як слушно зауважує А. М. Апаров «при цьому для такого правового режи-

¹ Тіхонова М. А., Бортнік О. Г. Право на судовий захист учасника професійних спортивних відносин та його реалізація. *Eurasian Academic Research Journal*. 2016. No 3 (03). С. 46-52; Тіхонова М. А. Огляд джерел міжнародного спортивного права. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2012. No 3. С. 209-216. URL: [http://zt.knute.edu.ua/files/2012/03\(62\)2012/3_12_31.pdf](http://zt.knute.edu.ua/files/2012/03(62)2012/3_12_31.pdf)

му характерним є поєднання приватноправових та публічно-правових механізмів регулювання, що зумовлено складністю характеру самої фізкультурно-оздоровчої та спортивної діяльності, яка у зв'язку з цим включає низку публічних та приватних інтересів, що підлягають збалансуванню між собою»². Саме в цьому контексті інститут спортивного арбітражу виступає як механізм, спрямований на балансування двох вимірів спортивних правовідносин: 1) забезпечення захисту приватних інтересів учасників спортивної діяльності; 2) здійснення контролю за законністю і пропорційністю владно-організаційних рішень спортивних федерацій. Отже, спортивний арбітраж не може бути зведений виключно до класичного приватноправового інституту вирішення спорів, оскільки він органічно поєднує ознаки як третейського розгляду, так і квазіадміністративної процедури оскарження, що зумовлює його особливу правову природу.

У наукових дослідженнях та практичній діяльності неодноразово підкреслювалися переваги спортивного арбітражу як ефективного механізму вирішення спортивних спорів. Так, у своїх дослідженнях О.М. Залізко виділяє такі переваги вирішення спорів в сфері спортивних відносин у Спортивного арбітражного суду (далі – САС) компетентності арбітрів, які є фахівцями у сфері спорту; незалежність САС як самостійного арбітражного органу; гнучкість у виборі мови провадження; оперативність розслідування спорів (зокрема, через трибунали ad hoc та прискорені процедури), а також добровільний характер виконання рішень й економічність розгляду для забезпечення доступу спортсменів до правосуддя³. На переваги функціонування оновленого Спортивного арбітражного суду при Національному олімпійському комітеті України вказують М. Ілляшев та К. Солодовник, наголошуючи на його конфіденційності, фінансовій прозорості за міжнародними стандартами, діджиталізації процесу, розумних процесуальних строках із чітким графіком справи, а також можливістю залучення профільних експертів із закритого списку суддів для максимально фахового й швидкого вирішення спорів⁴. Асоціація арбітражних судів визначає ключовими перевагами та унікальними аспектами спортивного арбітражу його виняткову оперативність (зокрема, розгляд справ протягом 24 годин трибуналами ad hoc), висока ефективність забезпечувальних заходів, залучення виключно профільних фахівців із закритого списку арбітрів, формування послідовного прецедентного права (lex sportiva), а також фінансова доступність для спортсменів та спрощена «приватна виконавча система» через внутрішні механізми спортивних регуляторів⁵.

З метою комплексного аналізу інституційної структури спортивного арбітражу доцільно розглянути існуючі органи у розрізі основних класифікаційних критеріїв, що дає змогу виявити як спільні риси, так і принципи відмінності між ними. На нашу думку, оптимальними критеріями класифікації спортивних арбітражів є:

1. За територіальним статусом та юрисдикцією: 1) міжнародні спортивні арбітражі – розглядають спори міжнародного характеру між суб'єктами світового спортивного руху та забезпечують уніфіковане застосування норм спортивного права (наприклад, Спортивний міжнародний арбітраж/Court of Arbitration for Sport); 2) національні спортивні арбітражі – вирішують спортивні спори в межах окремої держави відповідно до національного законодавства та внутрішніх регламентів спортивних організацій (наприклад, Спортивний арбітражний суд при НОК України).

Alina Havlovksa,

ADMINISTRATIVER UND RECHTLICHER CHARAKTER DER SPORTSCHIEDSGERICHTSBARKEIT

Zusammenfassung. Die Sportschiedsgerichtsbarkeit spielt eine wichtige Rolle bei der Regelung der Sportrechtsbeziehungen, indem sie den Schutz der Rechte der Teilnehmer an sportlichen Aktivitäten gewährleistet und die Einhaltung der Regeln im Sportbereich überwacht. Gleichzeitig bleibt seine Rechtsnatur aufgrund der Kombination privatrechtlicher und öffentlich-rechtlicher Funktionsprinzipien umstritten.

Der Zweck des Artikels besteht darin, wissenschaftliche Ansätze zum Verständnis des administrativen und rechtlichen Charakters der Sportschiedsgerichtsbarkeit zu vertiefen, ihre wesentlichen Merkmale zu klären und ihre Rolle bei der Gewährleistung einer ordnungsgemäßen Governance im Sportbereich zu bestimmen.

In der Studie kommen systemstrukturelle, formalrechtliche, rechtsvergleichende und klassifizierende Methoden zum Einsatz.

Es wird begründet, dass die Sportschiedsgerichtsbarkeit nicht auf die Funktion der alternativen Streitbeilegung beschränkt ist, sondern die Kontrolle über die Rechtmäßigkeit und Angemessenheit von Entscheidungen von Sportorganisationen ausübt. Es wird eine Klassifizierung der Sportschiedsverfahren nach örtlicher Zuständigkeit, Durchführungsbedingungen, Verfahrensarten und Art der Befugnisse vorgeschlagen. Die wichtigsten Aspekte seiner administrativen und rechtlichen Natur werden definiert, darunter die Kontrolle über die Umsetzung der übertragenen Befugnisse von Sportorganisationen, die Überprüfung von Disziplinarstrafen, die Gewährleistung der Einhaltung der öffentlichen Ordnung und die Beteiligung an der Gestaltung des Lex-Sportiva-Systems. Es wurde festgestellt, dass es sich bei der Sportschiedsgerichtsbarkeit um eine unabhängige multifunktionale Institution handelt, die die Mechanismen der privatrechtlichen Streitbeilegung mit Elementen der öffentlich-rechtlichen Kontrolle verbindet. Seine Aktivitäten tragen dazu bei, ein Gleichgewicht zwischen der Autonomie der Sportbewegung und der Einhaltung allgemeiner verbindlicher Rechtsnormen zu gewährleisten und ein modernes System des Sportrechts zu entwickeln. Die regulatorischen und rechtlichen Grundlagen der Sportschiedsgerichtsbarkeit in der Ukraine, zu denen das Gesetz der Ukraine „Über Körperkultur und Sport“, das Gesetz der Ukraine „Über Schiedsgerichte“, das Gesetz der Ukraine „Über internationale Handelsschiedsgerichtsbarkeit“ und das Gesetz der Ukraine „Über die Verhinderung des Einflusses von Korruptionsdelikten auf die Ergebnisse offizieller Sportwettkämpfe“ gehören, wurden separat analysiert und systemische Lücken in ihrem Zusammenspiel bei der Regulierung von Schiedsverfahren im Sportbereich identifiziert.

Schlüsselwörter: verwaltungsrechtliche, öffentliche Verwaltung, Sportrecht, Sport, Rechtsbeziehungen im Sportbereich, öffentliches Interesse, Verwaltungsrecht, Sportmechanismus, Verwaltungsrecht, Sportschiedsgerichtsbarkeit, Sportjustiz, Disziplinarverantwortung im Sport, Lex Sportiva.

² Апаров А. М. Концепція спортивного права: огляд ключових аспектів. *Вісник ОНУ: правознавство*. 2017. Т. 22, № 1(30). С. 12

³ Залізко О. М. Спортивний арбітражний суд – альтернативний спосіб вирішення спортивних спорів. *Право і суспільство*. 2016. № 5. С. 193. URL: <http://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/62194c8d-5e00-4d78-9858-46676d00ffbd/content>

⁴ Ілляшев М., Солодовник К. Спортивний арбітражний суд при НОК України: переваги та ефективність для спорту. *Юридична Газета*. 2025. 26 березня. URL: <https://attorneys.ua/publication/sports-arbitration-court-noc-of-ukraine/>

⁵ Спортивний арбітраж. Українська Арбітражна Асоціація: офіційний вебсайт. URL: <https://uaa.in.ua/uk-UA/Galuzevi-arbitrazhi/Sportyvnyj-arbitrazh.aspx?ID=492>

Alina Havlovskya,

NATURE ADMINISTRATIVE ET JURIDIQUE DE L'ARBITRAGE SPORTIF

L'arbitrage sportif joue un rôle important dans la régulation des relations juridiques sportives, en assurant la protection des droits des participants aux activités sportives et en contrôlant le respect des règles dans le domaine du sport. Dans le même temps, sa nature juridique reste discutable en raison de la combinaison des principes de fonctionnement du droit privé et du droit public.

L'objectif de l'article est d'approfondir les approches scientifiques pour comprendre la nature administrative et juridique de l'arbitrage sportif, clarifier ses caractéristiques essentielles et déterminer son rôle pour assurer une bonne gouvernance dans le domaine du sport.

L'étude utilise des méthodes systématiques, structurelles, juridiques formelles, juridiques comparatives et de classification.

Il est établi que l'arbitrage sportif ne se limite pas à la fonction de règlement alternatif des litiges, mais exerce un contrôle sur la légalité et le caractère raisonnable des décisions des organisations sportives. La classification des arbitrages sportifs par compétence territoriale, modalités de fonctionnement, types de procédures et nature des pouvoirs est proposée. Les principaux aspects de sa nature administrative et juridique sont définis, parmi lesquels le contrôle de l'exercice des pouvoirs délégués des organisations sportives, la vérification des sanctions disciplinaires, le respect de l'ordre public et la participation à la formation du système de la lex sportiva. Il a été établi que l'arbitrage sportif est une institution indépendante et multifonctionnelle qui combine les mécanismes de règlement des différends de droit privé avec des éléments de contrôle de droit public. Ses activités contribuent à assurer un équilibre entre l'autonomie du mouvement sportif et le respect de normes juridiques universellement contraignantes, ainsi qu'au développement d'un système moderne de droit du sport. La base réglementaire et juridique de l'arbitrage sportif en Ukraine, qui comprend la loi ukrainienne « sur la culture physique et le sport », la loi ukrainienne « sur les tribunaux d'arbitrage », la loi ukrainienne « sur l'arbitrage commercial international » et la loi ukrainienne « sur la prévention de l'influence des infractions de corruption sur les résultats des compétitions sportives officielles », a été analysée séparément, et des lacunes systémiques dans leur interaction concernant la réglementation des procédures d'arbitrage dans le domaine du sport ont été identifiées.

Mots clés : réglementation administrative-juridique, administration publique, droit du sport, sport, relations juridiques dans le domaine du sport, intérêt public, mécanisme administratif-juridique, droit administratif, arbitrage sportif, justice sportive, responsabilité disciplinaire dans le sport, lex sportiva.

2. За строками функціонування: 1) постійно діючі (інституційні) арбітражі – функціонують на постійній основі відповідно до затвердженого регламенту та визначеної організаційної структури (наприклад, Німецький спортивний арбітражний суд/Deutsches Sportschiedsgericht); 2) тимчасові арбітражі (ad hoc) – створюються для розгляду спорів, що виникають під час проведення конкретних спортивних заходів, і характеризуються прискороною процедурою розгляду справ (наприклад, Ad Hoc Division CAS під час Олімпійських ігор).

3. За видом провадження: 1) ординарне арбітражне провадження – застосовується для вирішення спорів, що виникають із договірних та інших приватноправових відносин у сфері спорту (наприклад, Ординарна арбітражна палата Court of Arbitration for Sport); 2) апеляційне арбітражне провадження – спрямоване на перегляд рішень дисциплінарних та інших юрисдикційних органів спортивних федерацій (наприклад, Апеляційна арбітражна палата Court of Arbitration for Sport).

4. За характером юрисдикційних повноважень: 1) незалежні спортивні арбітражі – здійснюють розгляд спорів як самостійні спеціалізовані органи спортивної юстиції (наприклад, Basketball Arbitral Tribunal); 2) внутрішньофедеративні квазіарбітражні органи – функціонують у структурі спортивних федерацій та розглядають спори відповідно до їхніх статутних і регламентних норм (наприклад, Палата з вирішення спорів FIFA (FIFA DRC) або Контрольно-дисциплінарний комітет Ukrainian Association of Football).

Проведена класифікація свідчить, що спортивний арбітраж не є одним правовим явищем, а являє собою багаторівневу систему органів та процедур, які відрізняються за територіальним масштабом діяльності, організаційною формою, функціональним призначенням і характером юрисдикційних повноважень. Таке різноманіття безпосередньо впливає на адміністративно-правову природу спортивного арбітражу, зумовлюючи поєднання у його діяльності елементів приватноправового саморегулювання та публічно-правового впорядкування спортивних відносин. З одного боку, спортивні арбітражі функціонують на засадах автономії спортивного руху та договірної юрисдикції, а з іншого – реалізують владно-організаційні, контрольні та юрисдикційні повноваження щодо забезпечення дотримання спортивних правил і захисту прав учасників спортивних правовідносин. Відповідно, адміністративно-правова природа спортивного арбітражу проявляється у його здатності забезпечувати належне врядування у сфері спорту через систему спеціалізованих інституцій, діяльність яких спрямована на підтримання правопорядку, дисципліни та ефективного вирішення спортивних спорів на національному і міжнародному рівнях.

Нормативно-правове підґрунтя спортивного арбітражу в Україні формується сукупністю законодавчих актів, які у своїй взаємодії визначають як організаційні засади діяльності арбітражних інституцій, так і процесуальні гарантії учасників спортивних спорів. Базовим актом у цій сфері є Закон України «Про фізичну культуру і спорт» (№ 3808-XII від 24.12.1993), який визначає правові засади державного управління галуззю, закріплює систему акредитації спортивних федерацій та встановлює межі їх регуляторної автономії. Саме цей Закон опосередковано визначає публічно-правовий статус спортивних федерацій як суб'єктів, наділених делегованими державою повноваженнями, а відтак, рішення цих організацій, що є основним предметом арбітражного оскарження, набувають характеру актів квазіпублічної влади, перевірка законності яких відповідає завданням адміністративно-правового контролю. Суттєвою законодавчою прогалиною при цьому залишається відсутність у зазначеному Законі спеціальних норм, які б безпосередньо регулювали порядок звернення до спортивного арбітражу, процедуру арбітражного провадження та механізм виконання арбітражних рішень органами державної влади, що змушує спортивні федерації самостійно заповнювати цей нормативний вакуум власними статутами і регламентами.

Процесуальну основу для діяльності національних спортивних арбітражних інституцій, зокрема Спортивного арбітражного суду при НОК України, становить Закон України «Про третейські суди» (№ 1701-IV від 11.05.2004), який визначає форму і зміст арбітражної угоди, підвідо-

мчість справ третейським судам та процесуальні гарантії сторін провадження. Водночас принципово важливою законодавчою перешкодою для повноцінного розвитку спортивного арбітражу в Україні є пряме виключення трудових спорів із підвідомчості третейських судів, тоді як переважна більшість спортивних конфліктів стосується саме трудових відносин між спортсменами і клубами. Для спорів із міжнародним елементом, зокрема при зверненні до CAS застосовується Закон України «Про міжнародний комерційний арбітраж» (№ 4002-XII від 24.02.1994), ст. 7 якого визнає арбітражні застереження у статутах спортивних федерацій арбітражними угодами, а ст. 8 зобов'язує державні суди направляти сторони до арбітражу за наявності дійсного арбітражного застереження. Виконання рішень CAS на території України здійснюється на підставі цього самого Закону у поєднанні з положеннями Конвенції ООН про визнання та виконання іноземних арбітражних рішень 1958 р. Окремого значення у контексті публічно-правового виміру спортивного арбітражу набуває Закон України «Про запобігання впливу корупційних правопорушень на результати офіційних спортивних змагань» (№ 743-VIII від 03.11.2015), структура якого відтворює логіку адміністративно-деліктного провадження. Зокрема, Закон передбачає функції моніторингу, розслідування та застосування санкцій за незаконний вплив на результати змагань, а рішення компетентних органів, ухвалені в межах цього Закону, можуть бути предметом подальшого арбітражного оскарження, що додатково підтверджує публічно-правову природу спортивного арбітражу як інституту контролю за законністю у сфері спорту.

Адміністративно-правова природа спортивного арбітражу, на нашу думку, характеризується наступними аспектами:

1. Контроль за реалізацією делегованих квазіпублічних повноважень. Варто особливо підкреслити, що спортивні федерації та асоціації де-факто не є звичайними громадськими об'єднаннями за інтересами. Як слушно зауважує О. І. Чокля «учасники спортивних правовідносин (об'єднання, організації) наділені правовою автономією (делегованою державою) на регулювання на власний розсуд відносин, які не врегульовані публічним правом, в тому числі мають повноваження визначати те, що в розумінні сфери є порушенням та встановлювати види відповідальності за допущенні порушення, за умови, якщо це не суперечить чинному законодавству України та міжнародним договорам, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України»⁶. Наприклад, коли арбітражний суд переглядає рішення про недопуск професійного клубу до змагань або анулювання тренерської ліцензії, він фактично здійснює перевірку законності та обґрунтованості адміністративного акта, виданого монополічним регулятором – спортивною федерацією або асоціацією, яка виконує щодо учасників спортивних відносин функції, аналогічні функціям державного регуляторного органу.

2. Процесуальна спорідненість із адміністративно-деліктним провадженням. Специфіка розгляду дисциплінарних справ у спортивних арбітражах структурно копіює класичне адміністративне переслідування, а не цивільний спір про відшкодування збитків. Нормативні акти спортивних федерацій передбачають широкий спектр заходів відповідальності, зокрема дискваліфікацію за порушення антидопінгових вимог (Всесвітній антидопінговий кодекс⁷), відсторонення спортивних суддів від виконання своїх функцій (Дисциплінарний кодекс ФІФА)⁸, також проведення спортивних заходів без допуску глядачів (Дисциплінарний регламент УЄФА)⁹, виключення із змагань та переведення до нижчого дивізіону за

Alina Havlovskaja,

ADMINISTRACYJNO-PRAWNY CHARAKTER ARBITRAŻU SPORTOWEGO

Streszczenie. Arbitraż sportowy odgrywa ważną rolę w regulacji sportowych stosunków prawnych, zapewniając ochronę praw uczestników zajęć sportowych i monitorując przestrzeganie zasad obowiązujących w sporcie. Jednocześnie jego charakter prawny pozostaje dyskusyjny ze względu na połączenie zasad funkcjonowania prawa prywatnego i prawa publicznego.

Celem artykułu jest pogłębienie naukowych podejść do rozumienia administracyjno-prawnego charakteru arbitrażu sportowego, doprecyzowanie jego istotnych cech oraz określenie jego roli w zapewnieniu prawidłowego zarządzania w obszarze sportu.

W opracowaniu posłużono się metodami systemowo-strukturalnymi, formalno-prawnymi, porównawczo-prawnymi oraz klasyfikacyjnymi.

Uzasadniono, że arbitraż sportowy nie ogranicza się do funkcji alternatywnego rozstrzygania sporów, ale sprawuje kontrolę nad legalnością i zasadnością decyzji organizacji sportowych. Zaproponowano klasyfikację arbitrażu sportowego według właściwości terytorialnej, warunków działania, rodzajów postępowań i charakteru uprawnień. Określono główne aspekty jego administracyjno-prawnego charakteru, w tym kontrolę nad realizacją delegowanych uprawnień organizacji sportowych, weryfikację sankcji dyscyplinarnych, zapewnienie przestrzegania porządku publicznego oraz udział w tworzeniu systemu lex sportiva. Ustalono, że arbitraż sportowy jest niezależną, wielofunkcyjną instytucją, łączącą mechanizmy rozstrzygania sporów na gruncie prawa prywatnego z elementami kontroli prawa publicznego. Jej działalność przyczynia się do zapewnienia równowagi pomiędzy autonomią ruchu sportowego a przestrzeganiem powszechnie obowiązujących standardów prawnych, a także do rozwoju nowoczesnego systemu prawa sportowego. Odrębnie przeanalizowano podstawy regulacyjne i prawne arbitrażu sportowego na Ukrainie, do których zaliczają się Ustawa Ukrainy „O kulturze fizycznej i sporcie”, Ustawa Ukrainy „O sądach arbitrażowych”, Ustawa Ukrainy „O międzynarodowym arbitrażu handlowym” oraz Ustawa Ukrainy „O przeciwdziałaniu wpływowi przestępstw korupcyjnych na wyniki oficjalnych zawodów sportowych” i zidentyfikowano systemowe luki w ich współdziałaniu w zakresie regulacji procedur arbitrażowych w dziedzinie sportu.

Słowa kluczowe: regulacja administracyjno-prawna, administracja publiczna, prawo sportowe, sport, stosunki prawne w sporcie, interes publiczny, mechanizm administracyjno-prawny, prawo administracyjne, arbitraż sportowy, sprawiedliwość sportowa, odpowiedzialność dyscyplinarna w sporcie, lex sportiva.

⁶ Чокля О. І. Організаційно-правові засади публічно-приватного регулювання розвитку фізичної культури і спорту в Україні : дис. ... доктора філософії : 281 Публічне управління та адміністрування. Одеса, 2023. С.5 URL: https://op.edu.ua/sites/default/files/publicFiles/dissphd/choklia_o_dis.pdf

⁷ Всесвітній антидопінговий кодекс : Переглянутий Кодекс 2021 (набуває чинності з 1 січня 2021 р.) / World Anti-Doping Agency. 168 с. URL: https://mms.gov.ua/storage/app/sites/16/Antidopingova_dijalnist/vsesvitniy-antidopingoviy-koдекс.pdf

⁸ Disciplinary Code / Fédération Internationale de Football Association. 56 p. URL: <https://digitalhub.fifa.com/m/1b1c85f7bbc8b3e6/original/i8zsk8xwspyl8uay9i-pdf.pdf>

⁹ UEFA Disciplinary Regulations : Edition 2022 / Union of European Football Associations. 52 p. URL: <https://documents.uefa.com/api/khub/documents/r7fxo9v2XH9Uhi4VzO57qw/content>

участь у маніпулюванні результатами матчів (Дисциплінарний кодекс ФІФА)¹⁰ та ін. У зв'язку з цим важливого значення набуває перевірка законності, обґрунтованості та пропорційності застосованих санкцій, що за своєю сутністю відповідає завданням адміністративної юстиції та реалізується спортивними арбітражами під час розгляду відповідних спорів.

3. Забезпечення імперативів публічного порядку та стандартів держави. Одним із проявів адміністративно-правової природи спортивного арбітражу є його орієнтація на забезпечення відповідності спортивного регулювання вимогам публічного порядку та загальнообов'язковим правовим нормам. Під час розгляду спорів арбітражні органи не можуть обмежуватися виключно положеннями статутів і регламентів спортивних федерацій у випадках, коли такі акти суперечать законодавству або порушують гарантовані права учасників спортивних правовідносин, особливого значення це набуває у сферах протидії корупції, забезпечення доброчесності спортивних змагань та боротьби з допінгом, де національні й міжнародні нормативні стандарти встановлюють обов'язкові правила поведінки та процесуальні гарантії. У таких випадках спортивний арбітраж виконує функцію контролю за дотриманням імперативних правових вимог, забезпечуючи захист не лише індивідуальних прав учасників спорту, а й публічних інтересів, пов'язаних із підтриманням чесної конкуренції, рівності умов змагальної діяльності та авторитету спортивних інституцій. Наприклад, у справі Кастер Семені ЄСПЛ визнав, що Швейцарія порушила Конвенцію, оскільки її Федеральний верховний суд обмежився вузьким формальним переглядом і не надав спортсменці належних процесуальних гарантій для захисту від дискримінації за ознакою статі. Національний суд відмовився скасувати рішення CAS, керуючись прагненням зберегти стабільність автономної системи спортивного арбітражу й не бажаючи трактувати дотримання ЄКПЛ як складову швейцарського публічного порядку. Натомість ЄСПЛ констатував порушення цього порядку, наголосивши, що приватноправова автономія спортивних контрактів та критерії «спортивної справедливості» не можуть нівелювати абсолютні права людини й примушувати до експериментального гормонального лікування, а держави зобов'язані забезпечувати ефективний судовий контроль за рішеннями арбітражів у цій сфері¹¹.

4. Інституційна процесуальність як альтернатива державному правосуддю. Звертає на себе увагу той факт, що держава свідомо визнає рішення таких спеціалізованих установ, фактично прирівнюючи їх до актів власної судової системи у вузьких питаннях. На підтвердження цієї тези, О. М. Залізко у своїх дослідженнях обґрунтовує, що CAS виступає основним інструментом «вирішення спорів, які прямо чи опосередковано пов'язані зі спортом»¹². Також, підкреслимо, що його роль полягає не лише у вирішенні фінансових конфліктів, але й у забезпеченні справедливості, змагальності та дотримання принципів чесної гри (Fair Play) шляхом перегляду дисциплінарних справ. Інституційна структура спортивних арбітражів, наявність чітких процесуальних кодексів, правил відводу суддів та гарантування права на адвокатський захист повністю дублюють засади адміністративного судочинства, забезпечуючи високий стандарт доведення вини.

5. Формування автономного нормативного масиву (Lex Sportiva) публічного спрямування. Спортивні арбітражі виконують не лише юрисдикційну функцію щодо вирішення конкретних спорів, але й здійснюють вагомий вплив на формування та розвиток системи спортивного права шляхом вироблення усталених підходів до тлумачення і застосування правових норм. Практика арбітражних інституцій сприяє виробленню єдиних стандартів правозастосування та подоланню прогалин нормативного регулювання у сфері спорту. У результаті сформовані арбітражною практикою правові підходи стають орієнтиром для державних органів та спортивних інституцій, сприяючи гармонізації національних механізмів управління зі загальновизнаними міжнародними стандартами справедливого й об'єктивного розгляду спорів. Так, у справі AEK Athens and SK Slavia Prague v. UEFA (1999) CAS прийняв рішення, у якому безпосередньо порівняв роль спортивних регуляторних органів із державними (публічними) інституціями в частині їхніх адміністративних та санкційних функцій. Зокрема, суд підтвердив, що розробка lex sportiva базується на принципах публічного права (належна процедура, процесуальна справедливість), а приватна згода осіб у таких випадках трансформується у публічний обов'язок підкорятися правилам організації¹³.

Висновки. Спортивний арбітраж є складним правовим інститутом, функціонування якого зумовлене поєднанням приватноправових і публічно-правових засад регулювання спортивних відносин. Узагальнення наукових підходів та особливостей діяльності арбітражних інституцій дало змогу обґрунтувати, що його правова природа не обмежується вирішенням спорів між учасниками спортивної діяльності, а охоплює також здійснення контрольних і юрисдикційних функцій щодо рішень спортивних федерацій та інших суб'єктів спортивного управління. Систематизація спортивних арбітражів за

¹⁰ Disciplinary Code / Fédération Internationale de Football Association. 56 p. URL: <https://digitalhub.fifa.com/m/1b1c85f7bbc8b3e6/original/i8zsk8xws0pyl8uay9i-pdf.pdf>

¹¹ Bantekas I. Sport Arbitration and Human Rights: An Overview of the Semenya Judgement Before the European Court of Human Rights. Harvard Human Rights Journal. 2025. January 7. URL: <https://journals.law.harvard.edu/hrj/2025/01/sport-arbitration-and-human-rights-an-overview-of-the-semenya-judgment-before-the-european-court-of-human-rights/>

¹² Залізко О. М. Спортивний арбітражний суд – альтернативний спосіб вирішення спортивних спорів. Право і суспільство. 2016. № 5. С. 192–196. URL: <http://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/62194c8d-5e00-4d78-9858-46676d00ffbd/content>

¹³ Goh C. L., Anderson J. The Credibility of the Court of Arbitration for Sport. Harvard Journal of Sports & Entertainment Law. 2022. Vol. 13. P. 233–264. URL: <https://journals.law.harvard.edu/jse/wp-content/uploads/sites/78/2022/09/HLS205.pdf>

територіальною юрисдикцією, строками функціонування, видами провадження та характером повноважень дозволила розкрити їх багаторівневу структуру та встановити, що різноманітність організаційних форм забезпечує ефективне врегулювання широкого спектра спортивних спорів як на національному, так і на міжнародному рівнях.

Наукова новизна дослідження полягає в обґрунтуванні адміністративно-правової природи спортивного арбітражу через виокремлення комплексу ознак, що характеризують його як механізм забезпечення належного врегулювання у сфері спорту. Визначено, що така природа проявляється у контролі за реалізацією делегованих спортивним організаціям повноважень, перевірці законності та пропорційності дисциплінарних санкцій, забезпеченні дотримання вимог публічного порядку, а також у формуванні автономного нормативного масиву *lex sportiva*. Теоретичне значення отриманих результатів полягає в поглибленні наукових уявлень про місце спортивного арбітражу в системі спортивного права, тоді як їх практичне значення пов'язане з можливістю використання сформульованих положень для вдосконалення механізмів вирішення спортивних спорів, підвищення ефективності діяльності спортивних інституцій та забезпечення балансу між автономією спортивного руху і дотриманням загальнообов'язкових правових стандартів.

References

- Bantekas, I. (2025, January 7). Sport arbitration and human rights: An overview of the Semenya judgement before the European Court of Human Rights. *Harvard Human Rights Journal*. URL: <https://journals.law.harvard.edu/hrj/2025/01/sport-arbitration-and-human-rights-an-overview-of-the-semenya-judgment-before-the-european-court-of-human-rights/> [in English].
- Tikhonova M. A., Bortnik O. H. Pravo na sudovy zakhyt uchasyh profesiynykh sportyvnykh vidnosyn ta yoho realizatsiia. *Eurasian Academic Research Journal*. 2016. No 3 (03). S. 46-52. [in Ukrainian].
- Tikhonova M.A. Ohliad dzherel mizhnarodnoho sportyvnoho prava. *Zovnishnia torhivlia: ekonomika, finansy, pravo*. 2012. No 3. S. 209-216. URL: [http://zt.knute.edu.ua/files/2012/03\(62\)2012/3_12_31.pdf](http://zt.knute.edu.ua/files/2012/03(62)2012/3_12_31.pdf) [in Ukrainian].
- Fédération Internationale de Football Association. (2023). Disciplinary Code (56 p.). URL: <https://digitalhub.fifa.com/m/1b1c85f7bbc8b3e6/original/i8zsk8xws0pyl8uay9i-pdf.pdf> [in English].
- Goh, C. L., & Anderson, J. (2022). The credibility of the Court of Arbitration for Sport. *Harvard Journal of Sports & Entertainment Law*, 13, 233–264. URL: <https://journals.law.harvard.edu/jsel/wp-content/uploads/sites/78/2022/09/HLS205.pdf> [in English].
- Union of European Football Associations. (2022). UEFA Disciplinary Regulations: Edition 2022 (52 p.). URL: <https://documents.uefa.com/api/khub/documents/r7fxo9v2XH9Uhi4VzO57qw/content> [in English].
- Aparov, A. M. (2017). Kontsepsiia sportyvnoho prava: ohliad kliuchovykh aspektiv [The concept of sports law: an overview of key aspects]. *Visnyk ONU: pravoznavstvo*, 22(1(30)), 6–19. [in Ukrainian].
- World Anti-Doping Agency. (2021). Vsesvitnii antydopingovyi kodeks: Perehlianyti Kodeks 2021 [World Anti-Doping Code: Revised Code 2021] (168 p.). URL: https://mms.gov.ua/storage/app/sites/16/Antidopingova_dijalnist/vsesvitniy-antidopingoviy-kodeks.pdf [in Ukrainian].
- Zalizko, O. M. (2016). Sportyvnyi arbitrazhnyi sud – alternatyvnyi sposib vyrishennia sportyvnykh sporiv [Court of Arbitration for Sport as an alternative method of resolving sports disputes]. *Pravo i suspilstvo*, (5), 192–196. URL: <http://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/62194c8d-5e00-4d78-9858-46676d00ffbd/content> [in Ukrainian].
- Illiashev, M., & Solodovnyk, K. (2025, March 26). Sportyvnyi arbitrazhnyi sud pry NOK Ukrainy: perevahy ta efektyvnist dlia sportu [Sports Arbitration Court at the NOC of Ukraine: advantages and effectiveness for sport]. *Yurydychna Hazeta*. URL: <https://attorneys.ua/publication/sports-arbitration-court-noc-of-ukraine/> [in Ukrainian].
- Ukrainska Arbitrazhna Asotsiatsiia. (n.d.). Sportyvnyi arbitrazh [Sports arbitration]. URL: <https://uaa.in.ua/uk-UA/Galuzevi-arbitrazhi/Sportyvnyj-arbitrazh.aspx?ID=492> [in Ukrainian].
- Choklia, O. I. (2023). Orhanizatsiino-pravovi zasady publichno-pryvatnoho rehuliuвання rozvytku fizychnoi kultury i sportu v Ukraini [Organizational and legal principles of public-private regulation of physical culture and sport development in Ukraine] (PhD dissertation, specialty 281 Public Administration). Odesa. 275 p. URL: https://op.edu.ua/sites/default/files/publicFiles/dissphd/choklia.o_dis.pdf [in Ukrainian].

Надійшла до редколегії: 01.03.2026 / Рецензовано 17.04.2026 / Прийнято до друку 29.04.2026 / Доступно онлайн 30.05.2026

Приклад цитування

Гавловська, А. (2026). Адміністративно-правова природа спортивного арбітражу. *Архів кримінології та судових наук*. 1 (13). 235–241. DOI: <https://doi.org/10.32353/acfs.13.2026.22>.

ІНФОРМАЦІЯ ДЛЯ АВТОРІВ

INFORMATION FOR AUTHORS

INFORMATION FÜR AUTOREN

INFORMATIONS POUR LES AUTEURS

INFORMACJE DLA AUTORÓW

Інформація для авторів

Шановні колеги!

Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» запрошує вас до публікації в науковому журналі «Архів кримінології та судових наук» (2026 рік)

(Свідцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації: KB No. 24307-14147 Р від 21.12.2019 року. Ідентифікатор медіа R30-02417 (рішення НР України з питань телебачення і радіомовлення від 21.12.2023 № 1835).

Видання «Архів кримінології та судових наук» є відновленням заснованого у 1926 році Заслуженим професором Миколою Сергійовичем Бокаріусом наукового журналу «Архив криминологии и судебной медицины». За задумом М. С. Бокаріуса, видання охоплювало широке коло актуальних питань у сфері кримінології, криміналістики, судової експертизи та судової медицини. Авторами матеріалів були видатні вчені України, Німеччини, Франції, Італії, Іспанії, Бельгії, Болгарії, Фінляндії та інших країн світу. Таким чином М. С. Бокаріус установлював зв'язки з ученими різних держав. Журнал розсилався в різні країни світу, де користувався особливою популярністю серед науковців. Микола Сергійович здійснив значний внесок у розвиток вітчизняної науки, зміцнюючи її авторитет за кордоном. Редакційна колегія наукового журналу «Архів кримінології та судових наук» рада повідомити про внесення журналу до категорії «Б» (наказ від 15.04.21 № 420) Переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора наук, кандидата наук та ступеня доктора філософії (відповідно до Порядку формування Переліку наукових фахових видань України, затвердженого наказом МОН України від 15 січня 2018 року № 32, зареєстрованого в Мін'юсті України 06 лютого 2018 року за № 148/21600).

Програмна мета й тематична спрямованість наукового журналу «Архів кримінології та судових наук» — вирішення концептуальних наукових, науково-методичних і прикладних проблем у сфері кримінології, судової експертизи, криміналістики, кримінального процесу; судових наук; проблем використання спеціальних знань у судочинстві, адміністративно-правових засад судово-експертної діяльності; питань технічного забезпечення й автоматизації експертних досліджень, використання міжнародного досвіду і співробітництва в галузі кримінології, судової експертизи, криміналістики та судових наук.

Видання наукових статей журналу планується українською, англійською, німецькою, французькою мовами.

Матеріали журналу адресовані широкому колу науковців і практичних фахівців, а також усім, хто цікавиться питаннями кримінології, судової експертизи, криміналістики та судових наук.

Для того, щоб опублікувати статтю в науковому журналі «Архів кримінології та судових наук» вам необхідно:

– заповнити анкету автора/співавтора наукової статті та надіслати її до редакції журналу на електронну пошту e-mail: archives_journal@nncise.org.ua

– надіслати статтю до редакції.

До публікації в журналі приймаються наукові статті наукових працівників, судових експертів, працівників вітчизняних і зарубіжних судово-експертних установ, науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти, аспірантів та докторантів, працівників юридичної і правоохоронної галузей та ін.

Із більш детальною інформацією ви можете ознайомитися на сайті ННЦ «ІСЕ».

Розміщення наукових статей у журналі «Архів кримінології та судових наук» здійснюється на безоплатній основі.

Журнал в електронному вигляді (PDF-формат) буде розміщено на офіційному сайті журналу.

Вимоги до змісту, обсягу та оформлення

1. Загальний обсяг наукової статті (УДК, відомості про автора (співавтора), назва статті, анотація, ключові слова, текст наукової статті, підрядкові бібліографічні посилання, References, резюме) має бути 10–20 сторінок.

2. Відповідність наукової статті тематиці журналу: на сторінках видання публікуються матеріали щодо вирішення концептуальних наукових, науково-методичних і прикладних проблем у сфері кримінології, судової експертизи, криміналістики, кримінального процесу; судових наук; проблем використання спеціальних знань у судочинстві, адміністративно-правових засад судово-експертної діяльності; питань технічного забезпечення й автоматизації експертних досліджень, використання міжнародного досвіду і співробітництва в галузі кримінології, судової експертизи, криміналістики та судових наук.

3. Наукова стаття надається до друку українською, англійською, французькою, німецькою мовами.

4. Науковий стиль викладення матеріалу (точність, логічність, лаконічність, зрозумілість, зв'язність, цілісність, завершеність) та його високий науковий рівень.

5. Наукова новизна результатів дослідження має характеризуватися такими ознаками: раціональність, обґрунтованість, достовірність, логічна несуперечливість, відповідність до основоположних принципів науки.

6. Текст наукової статті, анотація та резюме повинні бути надруковані в текстовому редакторі MS Word (у форматі doc; docx); формат паперу A4; орієнтація сторінок: книжкова із вирівнюванням по ширині з відступом із усіх сторін по 20 мм; шрифт: Times New Roman (розмір шрифту — 14 pt); міжрядковий інтервал — 1,5. Текст не має містити переноси і макроси.

7. У науковій статті інформацію необхідно подавати в такій послідовності:

7.1. Шифр за Універсальною десятиковою класифікацією (УДК) має бути зазначено з вирівнюванням по лівому краю.

7.2. Інформацію про автора (співавтора) наукової статті необхідно зазначати з вирівнюванням по центру (ПІБ українською мовою (у разі надання наукової статті іншими мовами — англійською, німецькою, французькою або російською), науковий ступінь, учене звання, відомості про обрання членом Національної академії наук України, Національної академії правових наук України, почесне звання, посада, місце роботи, населений пункт, країна, ORCID, ID, адреса електронної пошти).

7.3. Назву наукової статті потрібно зазначати напівжирним шрифтом великими літерами з вирівнюванням по центру, без скорочень літерних абревіатур. Назва публікації повинна відтворювати зміст наукової статті та відповідати поставленим завданням, науковим результатам і висновкам.

7.4. Текст анотації — 600–700 знаків (мовою наукової статті). Анотація має складатися із таких частин: а) окреслення наукової проблеми; б) мета; в) використані методи дослідження (зазначаються, якщо містять новизну і є важливими, зважаючи на предмет статті); г) основні результати дослідження; г) висновки.

Усі структурні частини анотації мають починатися з абзацу. Назви структурних частин анотації, крім мети, не зазначаються.

7.5. Ключові слова мають відповідати змісту статті, відображати тематику публікації. Подаються в називному відмінку через кому.

7.6. Викладення тексту наукової статті.

Наукова стаття обов'язково повинна містити такі структурні елементи:

- постановка наукової проблеми, її зв'язок із науково-практичними інтересами (необхідно розкрити суть і стан наукової проблеми в загальному вигляді, теоретичну, практичну значимість дослідження, зв'язок із науково-практичним завданням, обґрунтування актуальності дослідження);

- аналіз основних досліджень і публікацій з обраної тематики статті, окреслення проблемного поля дослідження, якому присвячено наукову статтю з обов'язковим посиланням на авторів та їхні праці;

- мета статті (слід сформулювати основну тезу публікації, яка відрізняється від розглянутих раніше досліджень із обраної теми, мета має формуватися за окреслення проблеми та аналізу досліджень останніх років, поглиблення існуючих підходів, акцентування уваги на введених у науковий обіг термінології, теоріях, закономірностях, уточненнях відомих раніше положень);

- викладення основного матеріалу дослідження з отриманими результатами (у цій частині публікації слід розкрити важливі теоретичні положення та результати дослідження, отримані наукові факти, ідеї, думки, закономірності, концепції, тенденції подальшого розвитку теми, особистий внесок автора дослідження);

- висновки (тут зазначаються основні результати проведеного дослідження, у яких сформульована наукова новизна, теоретичне й практичне значення, у формі синтезу матеріалу публікації в чіткій, послідовній, логічно викладеній формі згідно з поставленою метою).

У тексті наукової статті мають бути дотримані загальні правила цитування й посилання на використані джерела та вимоги Національного стандарту України.

У тексті статті необхідно використовувати підрядкові бібліографічні посилання.

Підрядкові бібліографічні посилання потрібно розмішувати як примітку в нижній частині сторінки (полоси набору), відмежовуючи від основного тексту горизонтальною рисою. Підрядкові бібліографічні посилання необхідно пов'язувати з текстом документа за допомогою знаків виноски, які на верхній лінії шрифту після відповідного фрагмента в тексті (наприклад: Текст1) і перед підрядковим посиланням (наприклад: 1Посилання).

У тексті статті можна подавати ілюстрації (таблиці, діаграми, графіки, схеми, формули). Ілюстрації повинні відповідати тексту статті, а текст — ілюстраціям. Назви ілюстрацій потрібно розмішувати після їх номерів. За необхідності ілюстрації можна доповнити пояснювальними відомостями (підрисунковий напис), які додаються окремими файлами до наукової статті. Ілюстрації також потрібно подавати окремими файлами у форматах tiff, pdf, jpeg належної якості. Роздільна здатність має бути не менш як 300 dpi, а розмір зображення — не менш як 1060 × 1410 pixel. Не допускається перефотографування або сканування ілюстрацій із друкованих джерел. У векторних форматах текст необхідно переводити в криві.

Кожна таблиця повинна мати порядковий номер і тематичний заголовок, які необхідно розмістити над нею симетрично до тексту. Тематичний заголовок і слово «Таблиця» пишуться з великої літери. Із таблицями необхідно працювати в текстовому редакторі MS Word (у форматі rtf або docx), келг 14.

Діаграми та графіки мають бути зроблені за допомогою векторних редакторів MS, MS Excel, Visio. Схеми мають бути оформлені у векторному форматі (doc, docx, rtf, vsd) і обов'язково згруповані.

При написанні формул використовувати редактор формул MS Equation 3.0, Math Type сумісному з MS Office 2003, 2007 або 2010.

7.7. Reference (заголовок) розміщується по центру звичайним накресленням шрифту, без лапок. References необхідно розмішувати після тексту статті за абеткою. Він надає інформацію, необхідну для того, щоб знайти й отримати будь-яке джерело, процитоване в тексті документа. Кожне джерело, процитоване в науковій статті, має бути зазначене в списку використаних джерел. Там само, кожен запис у списку використаних джерел фігурувати в тексті статті

Після кожного посилання необхідно в дужках зазначити мову оригіналу джерела, наприклад — [in Ukrainian]. Транслітерацію потрібно здійснювати залежно від мови оригіналу джерела. Цитований матеріал наводиться в алфавітному порядку за прізвищем автора (редактора/укладача, якщо немає автора). Якщо матеріал не має автора, його необхідно розподілити за першою літерою його назви.

Якщо в бібліографічному описі зазначено кілька робіт одного й того ж автора, редактора або упорядника, тоді записи розташовуються в хронологічному порядку за роками видання в порядку зростання.

Якщо бібліографічний опис джерела займає декілька рядків, тоді перший рядок опису вирівнюється по ширині — із відступом у 1 см без нумерації.

Наприклад: Bytiak, Yu.P. (2005). Derzhavna sluzhba v Ukraini: orhanizatsiino-pravovi zasady. Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].

7.8. До наукової статті також надаються тексти резюме не менше 1800 знаків іншими мовами, ніж мова статті.

Редакція наукового журналу «Архів кримінології та судових наук» самостійно здійснює переклад резюме німецькою та французькою мовами, для авторів (співавтора) наукових статей, які не подали до редакції наукові статті цими мовами.

Резюме має складатися з таких частин: а) окреслення наукової проблеми; б) мета; в) використані методи дослідження (зазначаються, якщо вони містять новизну і є важливими, зважаючи на предмет статті); г) основні результати дослідження; г) висновки.

Усі структурні частини резюме мають починатися з абзацу. Назви структурних частин резюме, крім мети, не зазначаються.

Вимоги до подання

1. Наукова стаття, що надається для опублікування, не може бути розміщена в інших друкованих (електронних) виданнях. Для розгляду редакційною колегією ННЦ «ІСЕ» необхідно надіслати її електронну версію на електронну адресу hniise@hniise.gov.ua (назва файлу має містити (прізвища) автора (співавтора) і дату направлення до редакції з поміткою «Стаття_Іванов») разом з ілюстраціями (за наявності), оформленими окремими файлами у відповідних форматах зазначених вище (назви файлів мають містити прізвище (прізвища) автора (співавтора) і дату направлення до редакції з поміткою «Ілюстрація_Іванов»).

2. Автору (співавтору) необхідно надати анкету (Додаток 1) з відомостями про автора/співавтора (назва файлу має містити прізвище (прізвища) автора (співавтора) і дату направлення до редакції з поміткою «Анкета_Іванов»).

3. Автору (співавторам), окрім того, необхідно надати в електронному вигляді у форматі jpg або tiff особисте якісне кольорове фото (якісні кольорові фото) розміром 9×12 см із роздільною здатністю не менш як 300 dpi (назва файлу (файлів) має містити прізвище (прізвища) автора (співавтора) і дату направлення до редакції з поміткою «Фото_Іванов»).

4. Надіславши наукову статтю та інші матеріали, що надаються для опублікування в журналі «Архів кримінології та судових наук», автор (співавтор) повністю та беззастережно приймає (приймають) умови Ліцензійного договору на використання твору на офіційному сайті ННЦ «ІСЕ»

Звертаємо увагу на те, що автору (співавторам) не потрібно надсилати рецензію доктора (кандидата) юридичних наук, який є фахівцем у галузі знань, щодо тематики поданої статті та рекомендацію до опублікування у формі витягу з протоколу засідання кафедри (відділу) закладу вищої освіти (наукової установи), оскільки кожна подана для опублікування в журналі «Архів кримінології та судових наук» стаття проходить якісне незалежне подвійне «сліпе» рецензування (англ. мовою double-blind peer review), коли рецензент не знає, хто є автором наукової статті, а автору не відомо, хто рецензент його статті.

Аналіз і критична оцінка наукових статей, висловлення зауважень і надання пропозицій щодо їх доопрацювання та вдосконалення здійснюються рецензентами.

Автор (співавтор) несе (несуть) відповідальність за достовірність викладеного матеріалу, належність останнього йому (їм) особисто та якість перекладу цитат з іншомовних джерел.

Матеріали, надані з порушенням зазначених вимог, не публікуються.

Редакційна колегія має право рецензувати (подвійне «сліпе» рецензування), редагувати, скорочувати та відхиляти статті.

Автори повинні враховувати, що всі надіслані статті перед рецензуванням перевіряються щодо обсягу цитованого матеріалу та наявності плагіату. Ліцензійні умови: автори зберігають авторське право, а також надають право редакційній колегії журналу публікувати оригінальні наукові статті, що містять результати експериментальних і теоретичних досліджень і не знаходяться на розгляді для опублікування в інших виданнях.

Зразок оформлення наукової статті, поданої для опублікування до редакції наукового журналу «Архів кримінології та судових наук»

Усе друкується 14-м кеглем із міжрядковим інтервалом 1,5

Мовою публікації всі відомості подаються на початку наукової статті, іншими мовами — у кінці

УДК _____

Ім'я, по батькові, прізвище 1-го автора,
науковий ступінь, учене звання,

місце роботи, місто, країна;

ORCID: http://orcid.org/****_****_****_****

e-mail: _____@_____

Ім'я, по батькові, прізвище 2-го автора (співавтора),
науковий ступінь, учене звання,

місце роботи, місто, країна;

ORCID: http://orcid.org/****_****_****_****

e-mail: _____@_____

Назва наукової статті

Текст анотації.

Ключові слова:

Постановка наукової проблеми.

Аналіз основних досліджень і публікацій.
Мета статті.
Викладення основного матеріалу дослідження.
Висновки.
References.
1.
2.
Резюме.

Додаток 1

Анкета автора (співавтора) наукової статті, що подається для опублікування в науковому журналі «Архів кримінології та судових наук»

Прошу опублікувати в журналі «Архів кримінології та судових наук» наукову статтю.

Автор наукової статті надає право Національному науковому центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» розмішувати свою статтю повністю або частково в наукометричних, наукових базах і ресурсах відкритого доступу, мережі «Інтернет», електронній бібліотеці та репозиторії ННЦ «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса».

Прізвище, ім'я, по батькові автора (співавтора) (українською, англійською та російською мовами)
Науковий ступінь (шифр наукової спеціальності)
Учене звання (назва кафедри або шифр спеціальності)
Відомості про обрання членом Національної академії наук України, Національної академії правових наук України
Почесне звання
Посада
Місце роботи
Населений пункт, країна
Ідентифікатор ORCID (за наявності)
Researcher ID (за наявності)
Назва наукової статті
Галузь науки, спеціальність, із якої підготовлено статтю
Поштова адреса (для листування)
Адреса електронної пошти
Контактний номер телефону
Адреса в соціальних мережах (Facebook, LinkedIn, G+, ResearchGate)
Месенджери (тільки для зв'язку) (Viber, WhatsApp, Telegram, Skype)

Автор несе відповідальність за зміст цієї статті.

Автор підтверджує, що в матеріалах статті не містяться відомості, заборонені до опублікування, і тому стаття може бути надрукована у відкритому друці.

Автор підтверджує, що надані матеріали раніше не публікувалися і не передавалися для публікування до інших видань, а також містять достовірну інформацію.

Дата, підпис П.І.Б.

Dear colleagues!

National Scientific Center «Hon. Prof. M. S. Bokarius Forensic Science Institute» invites you to publish in the journal: Archives of Criminology and Forensic Sciences (2026).

(Certificate of registration of the print media: KB No. 24307-14147 P dated of 21.12.2019. Media identifier R30-02417 (decision of the National Council of Ukraine on Television and Radio Broadcasting dated December 21, 2023 No. 1835).

The Editorial Board of the Archives of Criminology and Forensic Sciences Scientific Journal is pleased to inform on including the Journal to Category "B" (Order №420, dated on 15.04.21) of the List of Scientific Professional Publications of Ukraine, which may publish the results of dissertations aimed at obtaining the Scientific Degrees of Doctors, PhDs and Doctor of Philosophy (in accordance with the Procedure for forming the List of Scientific Professional Publications of Ukraine, approved by the Ministry of Education and Science of Ukraine № 32 dated on 15.02.2018, registered in the Ministry of Justice of Ukraine on February 6, 2018, under № 148/21600).

The edition of «Archives of Criminology and Forensic Sciences» is a renewal of the scientific journal Arkhiv Kryminolohiyi ta Sudebnoyi Medytsyny (Archive of Criminology and Forensics), founded in 1926 by Honored Professor Mykola Serhiiovych Bokarius. According to M. S. Bokarius idea, the publication covered a wide range of topical issues in the fields of criminology, criminalistics, forensic science and forensic medicine. The authors of the materials were noted scientists of Ukraine, Germany, France, Italy, Spain, Belgium, Bulgaria, Finland and other countries of the world. In this way, M. S. Bokarius established wide contacts with scientists of different countries, the journal was distributed to many countries of the world, where it was particularly popular among scientists. Mykola Serhiiovych made a significant contribution to the development of domestic science, enhancing its authority abroad.

The program objective and thematic focus of the scientific journal «Archives of Criminology and Forensic Sciences» is the solution of conceptual scientific, scientific-methodological and applied problems in the fields of criminology, forensic science, criminalistics, criminal proceedings; forensic sciences; problems of use of special knowledge in the judiciary, administrative and legal foundations of forensic activities; issues of technical support and automation of expert research, use of international experience and cooperation in the fields of criminology, forensic science, criminalistics and forensic sciences.

The publication of scientific articles of the journal is planned to be issued in English, German, French, Ukrainian.

The materials of the journal are addressed to a wide range of researchers and practitioners, as well as anyone interested in criminology, forensic science, criminalistics and forensic sciences.

To consider the publication of an article in the journal «Archives of Criminology and Forensic Sciences» (2023), you need:

- fill in the questionnaire of the author/co-author of the scientific article and send it to the editor of journal via e-mail: archives_journal@nncise.org.ua;

- e-mail the article to: e-mail: archives_journal@nncise.org.ua

For publication in the journal are accepted articles of researchers, forensic experts, employees of domestic and foreign forensic science institutions, scientific and pedagogical workers of higher education institutions, post-graduate students and doctoral students, employees of the legal and law enforcement industries, etc.

You can find more information on the official website of National Scientific Center «Hon. Prof. M. S. Bokarius Forensic Science Institute».

Publication of scientific articles in the scientific journal «Archives of Criminology and Forensic Sciences» is carried out on a free basis.

An electronic version of the journal (PDF-format) will be published on the official web site of the journal.

Requirements for content, scope and design

1. Total scope of a scientific article (information about the author (co-authors), article title, abstract, keywords, article text, subordinate bibliographic references, resume, References: list of used sources) should be 10-20 pages.

2. Correspondence of the article to the journal topic: the journal covers the materials as to solution of conceptual scientific, scientific-methodological and applied problems in the fields of criminology, forensic science, criminalistics, criminal proceedings; forensic sciences; problems of use of special knowledge in the judiciary, administrative and legal foundations of forensic activities; issues of technical support and automation of expert research, use of international experience and cooperation in the fields of criminology, forensic science, criminalistics and forensic sciences.

3. Article is submitted for publication in Ukrainian, English, French, German and Russian.

4. Scientific style of the material presentation (accuracy, logic, conciseness, clarity, connectivity, integrity, completeness) and its high scientific level.

5. Scientific novelty of research results should be characterized by the following features: rationality, validity, authenticity, logical non-contradiction, compliance with fundamental scientific principles.

6. Text of the article should be printed using the MS word processor (in the doc or docx format); A4 paper size; page orientation: portrait, justified, all side indented: 20 mm; Font: Times New Roman (Font size: 14 pt.); Line spacing: 1.5. Text should not contain hyphens and macros.

7. Scientific article should contain the following structural elements:

7.1. The Universal Decimal Classification (UDC) code should be left-aligned.

7.2. Information about the publication author (co-authors) should be center-aligned; (First name, Last name in Ukrainian [in the case of providing a scientific article in other languages: English, German, French], academic degree, academic rank, information about the election as a member of the National Academy of Sciences of Ukraine, National Academy of Legal Sciences of Ukraine, honorary title, position, place of employment, locality, country, Researcher ID, ORCID ID, e-mail address).

7.3. Article title should be in bold, center-aligned, capital letters, without abbreviations. Publication title should reproduce the article content and correspond to assigned task, scientific results and conclusions.

7.4. Normal abstract text should be equal 600-700 characters (in the article language); Abstract should include the following: a) scientific issue delineation; b) purpose; c) research methods (to be indicated if they contain novelty and are important considering the article topic); d) main research results; e) conclusions.

All structural parts of the abstract should start with a paragraph. Titles of annotation's structural parts except the purpose should not be indicated.

7.5. Keywords should match the content of the article and display the publication topic. Keywords are represented in the nominative case and separated by a comma.

7.6. Scientific article text should contain the following structural elements:

- Formulation of Research Problem, its connection with scientific and practical interests (it is necessary to reveal essence and state of the scientific problem in general terms, theoretical, practical significance of a research in connection with scientific and practical tasks, substantiation of the research relevance);

- Analysis of recent researches and publications on the selected article topic, outlining the problematic field of the research that article is devoted with obligatory reference to the authors and their works;

- Article purpose (it is necessary to formulate the publication main thesis differing from previously considered research on the chosen topic, the goal should be formed according to problem definition and research analysis in recent years, deepening existing approaches, focusing on the introduced in the scientific circulation terminology, theories, regularities, refinements of earlier known regulations);

- Main content presentation with obtained results (in this part of the publication important theoretical provisions and research results, scientific facts, ideas, opinions, patterns, concepts, tendencies of further development of the topic, personal contribution of the author of the research should be disclosed);

- Conclusions (main results of performed research scientific novelty, theoretical and practical significance is formulated in this part, in the synthesis form of the publication material in a clear, consistent, logically formulated form according to the stated purpose);

The article text should adhere to general rules of citation and references to used sources and requirements of the National Standard of Ukraine.

You should use footnote bibliography in the text of the article.

Footnote bibliography should be placed as a note at the bottom of the page (type page), distinguishing it from the main text with a horizontal line. Footnote bibliography should be associated with the document text using footnotes, which should be given on the top line of type face after corresponding fragment in the text (for example: Text1) and before the Footnote (for example: 1Reference).

Illustrations (tables, diagrams, graphics, schemes, formulas) can be submitted in the text article. Illustrations should correspond to the article text and the text should correspond to illustrations. Illustrations' titles should be placed after their numbers. If necessary, illustrations can be supplemented by explanatory information (caption) added as separate files to the article if necessary. Illustrations should be designed using separate files in tiff, .pdf, .jpeg of appropriate quality. Resolution should be at least 300. dpi, and the image size is at least 1060 × 1410 pixel. It is not allowed to re-photograph or scan illustrations of published sources. In vector format text must be converted into curves or fonts should be added.

Each table should have a serial number and a subject heading which should be placed symmetrically to the text above. Subject heading and the Table word should be capitalized. Tables should be performed using the Microsoft Word word processor (.rtf or .docx), Point size: 14.

Charts and graphs should be made using Microsoft Excel spreadsheet, (.xls) or Microsoft Visio diagramming tool (.vsd). Schemes should be made using Microsoft Visio diagramming tool (doc, docx, rtf, vsd) and should be grouped.

Formulas should be performed using the MS Equation 3.0, Math Type formula editor compatible with MS Office 2003, 2007 or 2010.

7.7. Reference. Headline is placed in the center using normal Font Style without quotation marks. References should be placed after the article text alphabetically. References provide information necessary to find and retrieve any source cited in the document text. Each source cited in research paper should appear in the reference list. Each entry in the reference list should be mentioned in the research paper text.

After each reference it is necessary to indicate in the parentheses the source language of the source, for example: [in Ukrainian]. . or (in Russian).

Transliteration should be made depending on the source language. Quoted content is alphabetically named by the author's surname (editor/compiler, if there is no author). If the content does not have any author, it should be distributed by the first letter of its title.

If the bibliographic description indicates several research papers by the same author, editor or compiler; the entries are arranged in chronological order by publication year in ascending order.

If the bibliographic description of the source is more than one line; the first line of the description is justified with 1 cm indented without numbering.

For example: Bytiak, Yu. P. (2005). Derzhavna sluzhba v Ukraini: orhanizatsiino-pravovi zasady. Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].

7.8. The abstracts of at least 1800 characters in other languages (in English), apart from the language of the article, should also be added.

The editorial board of the scientific journal «Archives of Criminology and Forensic Sciences» independently translates the abstract into German and French, for those authors (co-authors) of scientific articles that have not submitted scientific articles in these languages.

Abstract should include the following: a) scientific issue delineation; b) purpose; c) research methods (to be indicated if they contain novelty and are important considering the article topic); d) main research results; e) conclusions.

All structural parts of the abstract should start with a paragraph. Titles of annotation's structural parts except the purpose should not be indicated.

REQUIREMENTS FOR SUBMISSION

1. Scientific article submitted for publication may not be published in other print (electronic) publications. To be considered by the National Scientific Center «Hon. Prof. M. S. Bokarius Forensic Science Institute» editorial board it is necessary to send its electronic version to the e-mail address of the collection hniise@hniise.gov.ua (the file name should consist of the Author(s) (co-authors) Last name and Date sent Editorial Board marked: Article_Ivanov with illustrations (if available), decorated with separate files in the appropriate formats mentioned above (file names must consist of the surname (s) of the author (co-authors) and refer to the Editorial Board marked Illustration_Ivanov).

2. Author (co-authors) should provide Questionnaire (Appendix 1) the file should consist of the information about the author/co-authors (the file name should consist of the author's last name (co-authors' last names) and the sent date with the note: Questionnaire_Ivanov).

3. Author (co-authors) should submit a qualitative personal color photograph (quality color photographs) of 9 × 12 cm with a resolution not less than 300 dpi in the .jpg or .tiff format. The file name (files) should include author's (co-authors) last name(s) and send to the editor with the note: Photo_Ivanov.

4. Submitting a scientific article and other materials submitted for publication in the journal Archives of Criminology and Forensic Sciences, the author (co-authors) fully and unconditionally accepts (accepts) the terms of the License Agreement on the official site <http://hniise.gov.ua>.

Please, note that it is not necessary for the author (co-authors) to send a Doctor of Law, PhD in Law review who is a specialist in the field of expertise concerning the article topic and a recommendation for publication in the form of an extract from minutes of the meeting of the of the institution higher education institution department (research institute), since each article submitted for publication in the Archives of Criminology and Forensic Sciences scientific journal operates Double blind peer review. This means that the reviewers of the paper won't get to know the identity of the author(s), and the author(s) won't get to know reviewer identity.

Analysis and evaluation of scientific articles, comments and suggestions on their updating and improvement are carried out by peer reviewers.

The author (co-authors) bears the responsibility for the accuracy of the provided content, and the affiliation of the latter to him personally and the translation quality of the quotations from foreign sources.

Content submitted in violation of these requirements are not published.

The Editorial Board has the right to review (Double-Blind Peer Review), edit, reduce and reject articles.

Authors should note that all submitted articles are reviewed before reviewing for the amount of material cited and the presence of plagiarism. Licensing Terms: Authors retain copyright and also grant the Editorial Board the right to publish original scientific articles containing the results of experimental and theoretical research and are not under consideration for publication in other publications.

Layout template of an article submitted for publication in the scientific journal «Archives of Criminology and Forensic Sciences»

Font is 14-point size; 1,5 line spacing

All information in publication language is provided at the beginning of the article,
in other languages, all information is provided at the end of the article.

UDC _____

Last, first and middle names of First Author academic degree, academic rank; institutional affiliation;

ORCID: <http://orcid.org/>****.****.****.****;

e-mail: _____@_____;

Second Author full name

academic degree, academic rank; institutional affiliation;

ORCID: <http://orcid.org/>****.****.****.****;

e-mail: _____@_____;

ARTICLE TITLE

Abstract text.

Keywords:

Formulation of Research Problem.

Analysis of recent researches.

Article Purpose.

Main content presentation.

Conclusions.

References

1.

2.

Abstract.

Appendix 1

«Questionnaire about an author (co-authors) of a scientific article submitted for publication in the scientific journal «Archives of Criminology and Forensic Sciences»

I kindly ask you to publish a scientific article in the journal «Archives of Criminology and Forensic Sciences».

The author of a scientific article grants the right to National Scientific Center «Hon. Prof. M. S. Bokarius Forensic Science Insti-

tute» to publish his/her article fully or partially in scientometric, scientific bases and open access resources, Internet, electronic library and repository.

Author (co-authors) full name(s) (in Ukrainian and in English)

Academic degree (Area of specialization Code)

Academic rank, (Department name or Area of specialization Code)

Information about election as a member of the National Academy of Sciences of Ukraine, the National Academy of Legal Sciences of Ukraine

Honorary title

Job position

Institutional affiliation

Settlement, country

ORCID (if available)

Researcher ID (available)

Research Paper Title

Field of science, Area of specialization of the article.

Mailing address

E-mail:

Phone

Social networks (Facebook, LinkedIn, G+, ResearchGate)

Instant messenger (Viber, WhatsApp, Telegram, Skype)

The author (co-authors) bears the responsibility for the accuracy of the content of an article.

The author confirms that the material of the article does not contain information that is not allowed to be published, and therefore the article may be printed publicly.

The author confirms that the materials provided have not previously been published or transmitted for publication to other editions, and contain authentic information.

Date Signature Full Name

Authors

Лариса Аркуша,
доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри криміналістики, судових експертиз та поліграфології,
Національний університет «Одеська юридична академія»
м. Одеса, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0422-6416>
e-mail: larisa_arkusha@ukr.net

Тетяна Бобко,
кандидат юридичних наук,
голова Харківського районного суду Харківської області
м. Харків, Україна;
ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-2911-9690>,
e-mail: tetiana.justice.ua@gmail.com

Oleksiy Bogomolov,
Candidate of Legal Sciences, Lawyer, Kharkiv, Ukraine.
ORCID : <https://orcid.org/0000-0001-8297-2708>,
e-mail: Bogomolov.dok@gmail.com

Анастасія Вуйма,
доктор філософії у галузі права,
доцент кафедри криміналістики та судової експертології навчально-наукового інституту № 1 Харківського
національного університету внутрішніх справ,
м. Харків, Україна;
ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-6215-5361>,
e-mail: avuima@ukr.net

Аліна Гавловська,
кандидат юридичних наук, доцент,
завідувачка кафедри національного, міжнародного права та правоохоронної діяльності
Херсонського державного університету
м. Івано-Франківськ, Україна;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7973-7560>,
e-mail: ahavlovska@ksu.ks.ua

Костянтин Караман,
доктор філософії, докторант Національного наукового центру
«Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса»
м. Харків, Україна;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2965-9661>,
e-mail: karamankostantin@gmail.com

Віктор Квашин,
кандидат юридичних наук, керуючий партнер адвокатської компанії «Квашин і партнери»,
Україна, Харків
ORCID ID : 0000-0001-9558-5272,
e-mail: advokat.kvashyn@gmail.com

Дмитро Островерхов,
директор ТОВ «Агентство судових експертиз», вул. Чичибабіна, 2, м. Харків, Україна,
ORCID: 0009-0002-9463-9499,
e-mail: agentstvoexpertiz@gmail.com

Євген Півньов,
доктор філософії у галузі права, докторант Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім.
Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України
м. Харків, Україна;
ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-2661-5542>,
e-mail: evgenpivnov005@gmail.com

Ганна Спіцина,
доктор юридичних наук, професор,
заступник директора з наукової роботи Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл.
проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України
м. Харків, Україна;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9131-0642>,
e-mail: spitsyna_hanna@ukr.net

Ірина Петрова,
докторка юридичних наук, професорка, головна наукова співробітниця Національного наукового центру
«Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», м. Харків, Україна,
ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-1652-6715>,
e-mail: ekobezpeka.ira@gmail.com

Андрій Слюсар,
професор кафедри трудового права, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, доктор
юридичних наук, професор, м. Харків, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4550-7086>,
e-mail: a.m.slyusar@nlu.edu.ua

Михайло Роганін,
аспірант Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М.С. Бокаріуса»,
м. Харків, Україна,
ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-1652-6715>,
e-mail: mykh_roh@ukr.net

Влада Гусєва,
докторка юридичних наук, професорка,
завідувачка кафедри криміналістики та судової експертології навчально-наукового інституту №1 Харківського
національного університету внутрішніх справ
м. Харків, Україна;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8614-1573>,
e-mail: vguseva989@ukr.net;

Крістіна Романаускас,
докторка філософії з права, докторантка Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл.
проф. М. С. Бокаріуса»
м. Харків, Україна;
ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-9545-9755>,
e-mail: kristina.r7@ukr.net

Віталій Саламаха,
доктор філософії з права, докторант Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл.
проф. М. С. Бокаріуса»
м. Харків, Україна;
ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-0861-3799>,
e-mail: v.r.salamakha@gmail.com

Тетяна Слободяник,
кандидатка юридичних наук, доцентка,
Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського
м. Кременчук, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1838-5781>,
e-mail: tslobodyanik78@gmail.com

Яна Солод,
ад'юнкт Харківського національного університету внутрішніх справ,
м. Харків, Україна;
ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-8217-1239>,
e-mail: yana.mirkevych@gmail.com

Володимир Твердохліб,
доктор філософії з права,
докторант Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса»
м. Харків, Україна;
ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-6544-2378>,
e-mail: volodymyr.1117@ukr.net

Наталія Філіпенко,
докторка юридичних наук, професорка,
професорка кафедри права гуманітарно-правового факультету
Національного аерокосмічного університету
«Харківський авіаційний інститут»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9469-3650>,
e-mail: n.filipenko@khai.edu

Олександр Іванович,
Doctor of Science, regular university professor, adviser,
Police Administration of Montenegro,
e-mail: ialeksandar@t-com-me

Алесь Хребтова,
кандидатка наук з державного управління, доцентка,
доцентка кафедри фундаментальних і галузевих юридичних наук
факультету права, гуманітарних і соціальних наук
Кременчуцького національного університету
імені Михайла Остроградського
<https://orcid.org/0000-0002-4322-2354>,
alesyamytnik@gmail.com

Михайло Белошапка,
Здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Спеціальності 081 Право
факультету права, гуманітарних і соціальних наук
Кременчуцького національного університету
імені Михайла Остроградського

Тетяна Чабанець,
кандидат наук з державного управління, судовий експерт (не є фахівцем державної спеціалізованої установи),
патентний повірений, с. Гора, Бориспільського району, Київської області, 08324, Україна;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3146-2051>,
e-mail: t.chabanets@gmail.com;

Альбіна Макарець,
провідний судовий експерт Київського відділення Національного наукового центру «Інститут судових експертиз
ім. Засл. проф. М.С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України,
e-mail: kyiv@nncise.org.ua

Юлія Шаповал
здобувачка освіти третього року навчання, спеціальність 081 - Право, третій науковий рівень доктор PhD
Національного наукового центру «Інститут судових експертиз
ім. Засл. проф. М.С. Бокаріуса», м. Харків, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-5016-8694>,
e-mail: hlystunjulia@gmail.com

Андрій Лубенцов,
кандидат юридичних наук, заступник директора з експертної роботи
Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. . С. Бокаріуса»,
м. Харків, Україна,
ORCID: <http://orcid.org/000-0002-1419-6433>,
e-mail: Lubentsov_av@ukr.net

Олег Михальський,
кандидат юридичних наук, завідувач сектору Національного наукового центру
«Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», м. Харків, Україна,
ORCID: <http://orcid.org/000-0002-4551-4043>,
e-mail: mix3103@ukr.net

Олександр Чернов,
доктор філософії в галузі права (PhD),
доцент кафедри криміналістики, судових експертиз та поліграфології
Національний університет «Одеська юридична академія»
ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-6038-9479>
e-mail: sanjeahan.14@gmail.com

Іван Яценко,
д-р вет. н., професор, Державний біотехнологічний університет,
м. Харків, Україна,
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0001-8903-2129>,
e-mail: yacenko-1971@ukr.net

Зміст

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ / EDITORIAL BOARD / REDAKTIONSKOLLEGIUM / COMITÉ DE RÉDACTION	5
OPENING SPEECH OF EDITORIAL BOARD CHAIRMAN	18
Тетяна Бобко ОСОБЛИВОСТІ ПРЕДМЕТА ДОКАЗУВАННЯ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ЩОДО УХИЛЕННЯ ВІД ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ	41
Oleksiy Bogomolov CERTAIN ASPECTS OF UNDERSTANDING CRIMINAL OFFENSE SUBJECT MATTER UNDER ARTICLE 191 OF THE CRIMINAL CODE OF UKRAINE	49
Анастасія Вуйма ЗАЛУЧЕННЯ СПЕЦІАЛІСТА ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ МИРУ, БЕЗПЕКИ ЛЮДСТВА ТА МІЖНАРОДНОГО ПРАВОПОРЯДКУ	60
Костянтин Караман ТАКТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗБИРАННЯ ЦИФРОВИХ СЛІДІВ.....	68
Віктор Квашин ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗАЛУЧЕННЯ КВАЛІФІКОВАНИХ ФАХІВЦІВ ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ ДЕРЖАВНОГО ФІНАНСОВОГО АУДИТУ.....	76
Дмитро Островерхов ПРЕДМЕТ, ОБ'ЄКТ І ЗАВДАННЯ ЕКСПЕРТНОГО ОЦІНЮВАННЯ ВІДПОВІДНОСТІ ВЕБ-САЙТІВ ВИМОГАМ ЩОДО «ДОСТУПНОСТІ».....	87
Євген Півнізов, Ганна Спіцина КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОЗКРАДАНЬ У СФЕРІ ДОРОЖНЬО-БУДІВЕЛЬНИХ РОБІТ	97
Ірина Петрова, Андрій Слюсар КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ КЕРІВНИКІВ СУДОВО- ЕКСПЕРТНОЇ УСТАНОВИ ЯК ПРОВІДНА СКЛАДОВА ЇХ УПРАВЛІНСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	105
Михайло Роганін ОГЛЯД ПЕРСОНАЛЬНОЇ ІНФОРМАЦІЇ В МОБІЛЬНИХ ТЕЛЕФОНАХ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ОБШУКУ: ПІДХОДИ DE FACTO, DE JURE TA DE LEGE FERENDA	115
Влада Гусева, Крістіна Романаускас СТРУКТУРА МЕТОДИКИ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВOPOPУШЕНЬ, УЧИНЕНИХ У СФЕРІ НАДАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПРАВНИЧОЇ ДОПОМОГИ	123
Віталій Салаамаха ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ЗБИРАННЯ ДОКАЗІВ АДВОКАТОМ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ	130
Тетяна Слободяник ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ	138

Яна Солод	
ТРАНСФОРМАЦІЯ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ УМИСНИХ ВБИВСТВ, ПОЄДНАНИХ ІЗ ЗГВАЛТУВАННЯМ АБО СЕКСУАЛЬНИМ НАСИЛЬСТВОМ, В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	144
Володимир Твердохліб	
ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ВИСНОВКІВ СПЕЦІАЛІСТІВ У ДОКАЗУВАННІ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ.....	153
Наталія Філіпенко, Олександр Іванович	
ВІЙСЬКОВА РЕФОРМА КРИЗЬ ПРИЗМУ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ: УКРАЇНСЬКИЙ ДОСВІД	160
Алеся Хребтова, Михайло Белошапка	
МЕДІАЦІЯ ТА ЮРИДИЧНІ КЛІНІКИ ЯК ЕЛЕМЕНТИ МЕХАНІЗМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСТУПУ ДО ПРАВОСУДДЯ Й АЛЬТЕРНАТИВНОГО ВРЕГУЛЮВАННЯ КОНФЛІКТІВ	174
Тетяна Чабанець, Альбіна Макарець	
ВИЗНАЧЕННЯ РИНКОВОЇ ВАРТОСТІ ТОВАРІВ У ТОВАРОЗНАВЧІЙ ЕКСПЕРТИЗІ: МАРКЕТИНГОВЕ ДОСЛІДЖЕННЯ, ПОШУК ЦІНОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ, ПОДАТКОВІ ЧИННИКИ ТА СПІВСТАВНІСТЬ ЦІНОВИХ ПРОПОЗИЦІЙ.....	182
Юлія Шаповал	
ДИСЦИПЛІНАРНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ СУДДІВ: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ТА ПРАКТИКА	188
Андрій Лубенцов, Олег Михальський	
ОКРЕМІ ПРАКТИЧНІ ПИТАННЯ ШОДО ПРОВЕДЕННЯ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ У СФЕРІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ.....	197
Іван Яценко	
ТЕОРЕТИКО-ГНОСЕОЛОГІЧНА КОНСТРУКЦІЯ ПИТАНЬ, ЯКІ СТАВЛЯТЬСЯ У ПРОЦЕСУАЛЬНОМУ ДОКУМЕНТІ ПРО ПРИЗНАЧЕННЯ СУДОВО-ВЕТЕРИНАРНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ЩОДО ДЕФЕКТІВ НАДАННЯ ВЕТЕРИНАРНОЇ ДОПОМОГИ	208
Лариса Аркуша, Олександр Чернов	
КЛАСИФІКАЦІЯ ТА ТАКТИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ ДЖЕРЕЛ ОТРИМАННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНО ЗНАЧУЩОЇ ІНФОРМАЦІЇ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ТЯЖКИХ ТА ОСОБЛИВО ТЯЖКИХ ЗЛОЧИНІВ.....	224
Аліна Гавловська	
АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВА ПРИРОДА СПОРТИВНОГО АРБІТРАЖУ	235
ІНФОРМАЦІЯ ДЛЯ АВТОРІВ	242
АВТОРИ.....	251

Наукове видання

Scientific Edition

**Архів кримінології
та судових наук**

**Archives of Criminology
and Forensic Sciences**

Науковий журнал
№ 1(13) 2026
Виходить друком 2 рази на рік
Заснований у грудні 2019 року

Scientific Journal
№ 1 (13) 2026
Published: 2 issues per year
Founded in December 2019

Переклад — А. В. Бубліков (англ., франц.),
Д. О. Духненко (англ.)

Translated by A. Bublikov (French and English
versions), D. Dukhnenko (English version)

Дизайн, верстання, редагування — А. С. Тяпкін

Design, DTP, Editing: A. Tiapkin

Відповідальний за випуск — О. О. Свідерський

Executive Editor: — O. Sviderskyi

Свідцтво про державну реєстрацію друкованого
засобу масової інформації
серія KB № 24307-14147 З від 21.12.2019

Certificate of State Registration of printed mass
media
KB № 24307-14147 З від 21.12.2019

Ідентифікатор медіа R30-02417(рішення
НР України
з питань телебачення і радіомовлення
від 21.12.2023 № 1835)
ROR <https://ror.org/01xsq9m65>

Media identifier R30-02417 (decision of the National
Council of Ukraine on Television
and Radio Broadcasting dated December 21, 2023
No. 1835)

ROR <https://ror.org/01xsq9m65>

Підписано до друку 27.12.2025. Формат 84x108\16. Папір офсетний.
Ум. друк. арк. 19.8. Обл.-вид. арк.17,2
Тираж 70 прим. Замовл. №

Editorial Board Address: 8a, Zolochivska Street, Kharkiv, 61177, UKRAINE
National Scientific Center «Hon. Prof. M. S. Bokarius Forensic Science
Institute» Phone: +380573709194

Свідцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців,
виготворювачів і розповсюджувачів видавничої продукції —
серія ДК № 7423 від 09.08.2021

Approved for print on: 27.12.2025. Format: 84x108\16.
Woodfree uncoated paper (WFD).
Printer's sheet: 19.8. Обл.-вид. арк.17,2 Print circulation: 70 copies.
Certificate of State Registration of printed mass media:
KB № 24307-14147 P dated on 21.12.2019

Адреса редакційної колегії: 61177, м. Харків, вул. Золочівська, 8а,
Національний науковий центр «Інститут судових експертиз
ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса»,
тел.: +380 (57) 370-91-94
Виготовлено у друкарні ТОВ «Промарт» вул. Весніна, 12, м. Харків,
61023, Україна Тел. (057) 717-28-80
Свідцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного
реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції — серія ДК № 5748 від 06.11.2017

Certificate on the entry of publishing business subject in the State Register of
Publishers,
Manufacturers and Distributors of Publishing Products: Series ДК № 7423 від
09.08.2021
Manufacturer: «PROMART» printing house, 12 Vesnina Street, Kharkiv, 61023,
UKRAINE
Phone: +390577172544
Certificate on the entry of publishing business subject in the State Register of
Publishers,
Manufacturers and Distributors of Publishing Products — Series ДК No. 5748 on
06.11.2017.